5C.14.P1.5.

37
21 C
18

MAG 3134

Digitized by Google

MARCI MARINI
BRIXIANI
Canonici Regularis Sanctiſſimi Salvatoris
ANNOTATIONUM LITERALIUM
IN PSALMOS
PARS ALTERA.

Digitized by Google

MARCI MARINI
BRIXIANI
Canonici Regularis Congregationis Rhenanæ
Sanctiſſimi Salvatoris

ANNOTATIONES LITERALES
IN PSALMOS
NOVA VERSIONE AB IPSOMET ILLUSTRATOS

NUNC PRIMUM EDITÆ OPERA, ET STUDIO

D. JOANNIS ALOYSII MINGARELLI

Ejuſdem Congregationis Canonici, & Sacr. Theolog. Lectoris,

QUI ETIAM HUIC

SECUNDÆ PARTI

Hebræorum Sex Canticorum, quibus in Divino Officio Romana Eccleſia utitur, explanationem addidit.

BONONIÆ MDCCL.

Apud Hieronymum Corciolani, & H. H. Colli ex Typographia S. Thomæ Aquinatis. *Superiorum permiſſu.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Reverendiſſimo Patri

ANTONINO BREMOND

Ordinis Prædicatorum Magiſtro Generali Ampliſſimo

JOANNES CHRYSOSTOMUS TROMBELLI
S. Salvatoris Bononiæ Abbas
S. P. D.

MUltæ me cauſæ, Reme, atque Ampliſſime Pater, moverunt, ut partem alteram Commentariorum in Pſalmos a Marco Marino jam pridem elucubratorum Tibi dicatam vellem: Humanitas tua, quæ cum ſumma in omnes ſit, in me ſane eximia fuit & pene incredibilis: Eruditio, ac doctrina item tua; in qua quantum valeas, & id quod de *Guzmana S. Dominici ſtirpe* ſumma cum laude edidiſti jam oſtendit, & annales Dominicani Ordinis a te compoſiti, brevi, ut ſpero, prodituri, manifeſtius etiam oſtendent: Dignitas pariter tua; præes enim Ordini illi, qui cum amplitudine, literatorum virorum copia, atque in Eccleſiam meritis nulli concedat, Eccleſiaſticorum munerum, atque honorum præſtantia, ac numero reliquos omnes facile ſuperat: Sedulitas quoque tua in promovendo Hebraicæ linguæ ſtudio, quod ut quam maxime in Tuo Ordine refloreſcat, novis edictionibus, novis propoſitis præmiis vehementer contendis ac curas. An non igitur Tibi dicanda erat ea, quæ evulganda adhuc ſupererat, portio Commentariorum illorum, quæ expreſſam, brevem, concinnamque Pſalmorum explicationem continent, quæ proinde Hebraicæ linguæ cultoribus proponi poſſit veluti laudabile ad imitandum exemplar? Quoniam vero viris præclariſſimis viſum eſt deficere ex parte aliqua Commentaria hæc, niſi Canticorum hebrai-

brai-

Digitized by Google

braicorum, quibus in divinis officiis utimur, explanatio adderetur, hanc ipſam addi volui, elaboratam ſcilicet ab eo, qui familiæ meæ adoleſcentibus in Theologia, & Sacra lingua erudiendis præeſt: atque utinam his auſibus ea ſtudia reviviſcant, quæ dum Congregatio mea impenſius fovit, viros in eo literarum genere eximios, ſummoſque habuit, ac præ ceteris Auguſtinum Steuchum, & Marcum Marinum. Quamquam alia ad librum hunc ipſum nomini Tuo, atque honori dicandum me impulerunt, antiqua in primis, & jam dudum inſita familiæ huic meæ erga Sanctiſſimum Parentem veſtrum Dominicum, Ordinemque ab eo inſtitutum veneratio atque obſequium. Poſtquam enim Thomas Ubaldinus ex anteceſſoribus meis vir ſummi nominis a Gregorio IX piiſſimo, doctiſſimoque Pontifice, & quondam Sodali noſtro (1) electus eſt, ut una cum Tancredo Bononienſi Archidiacono, & Palmerio a Campagnola, egregiis & Sapientiſſimis Viris, præclariſſimi Legislatoris veſtri illuſtria geſta, virtuteſque, & miracula ab eo edita perquireret, & de iis ſolemne judicium ferret (quod ubi præſtitum foret (2), Sanctorum faſtis Dominicus adſcriberetur); is primum quidem, tum reliqui noſtri & Dominicum coluerunt, & vos omnes ſummo in honore habuere. Itaque Thomas ipſe ad Fori Cornelii Epiſcopatum deinceps evectus veſtrum Ordinem plurimum fovit (3), fortaſſe etiam Forum Cornelii accivit (4), & quamquam ſenio jam premeretur, ſolemniori ejuſdem Dominici translationi intereſſe voluit, & ſacris illius Oſſibus pia oſcula figere (5), ſuoque exemplo, atque hortatu nos incitavit, ut Dominicum, & Dominici imitatores & aſſeclas quibus poſſemus amoris, atque obſequii argumentis perpetuo proſequeremur.

Stimulos etiam ad id quod animo propoſueram, addidit conſilium, quod tum cepi, quum optimorum Scriptorum hactenus deliteſcentibus operibus evulgandis animum adhibui. Statui nempe volumina, quæ ex iis conficerentur, nobilioribus Canonicorum Regularium cœtibus dicare. Æquiſſimum porro duxi ab eo exordiri, qui cum maxime floreat, a Canonicis Regularibus ſe primo inſtitutum, atque altum eſſe profitetur (6). Habes, Reme, atque Ampliſſime Pater, rationem conſilii mei. Quod nunc ſupereſt, te oro, obteſtorque, ut munus hoc, qualecumque illud ſit, gratum habeas, acceptumque.

(1) *In*

(1) *In* Kalendario, *ſeu*, *ſi appellare ita vis*, *Necrologio* S. Mariæ de Rheno, *quod autographum ſervamus*, *ad III. Kalendas Januarii hæc notata habemus*. Anno D. M.CC.XVIII. Menſe Decembri noſter frater Dominus Ugolinus Oſtienſis Epiſcopus & Cardinalis fecit pacem inter Lombardos. *Quis porro neſcit*, *Ugolinum hunc*, *eum ipſum eſſe*, *qui deinceps aſſumpto Gregorii IX nomine Romanus Pontifex electus eſt?*

(2) „ *Il Pontefice adunque Gregorio volendo egli annoverare fra lo ſtuolo de' San-*
„ *ti il gran Patriarca Domenico*, *a Tancredo Archidiacono di Bologna*, *a Tommaſo*
„ *di Santa Maria di Reno Priore*, *ed a Palmerio di S. Maria di Campagnuola Paroco*,
„ *tutti huomini di Santa vita*, *e di molta dottrina*, *e credito*, *con Apoſtolica autori-*
„ *tà comandò*, *che diligentemente della Vita*, *degli Atti*, *e de' Miracoli del Beato Do-*
„ *minico innanzi la ſua morte*, *e dopo*, *doveſſero inveſtigare*, *e le coſe*, *che trovaſſe-*
„ *ro*, *raccoglierle inſieme*, *e raccolte per pubblico Notaro ſi deſcriveſſero in un libro*, *e*
„ *canonicamente ſcritte*, *e ſigillate a lui ſi mandaſſero*. *Il che fu fatto*. *Le quali con-*
„ *teſtazioni di preſente ſi trovano nelle Scritture di Aldrovandino Notaro pubblico*, *fi-*
„ *gliuolo di Tebaldo Notaro*, *che da Gio. Antonio Flaminio nella Vita di S. Dominico in*
„ *tre libri ſono deſcritte*. „ Gherardacci To. I. della Hiſtoria di Bologna lib. VI. pag. 155.

Ex Codice M. S. Fratris Bernardi Guidonis in Archivis Conventus Carcaſſonis aſſervato. Dicta Teſtium ſuper inquiſitione facta de Vita, obitu, & Miraculis B. Dominici. „ *Teſtes recepti ſuper vita*, *converſatione*, *&* *tranſitu Fratris Dominici plan-*
„ *tatoris* (*fundatoris*) *Ordinis Prædicatorum*, *&* *primi Magiſtri auctoritate D. Grego-*
„ *rii Papæ IX. per Magiſtrum Tancredum Archidiaconum Bononienſem*, *&* *Thomam*
„ *Priorem Sanctæ Mariæ de Rheno*, *&* *Fratrem Palmerium Eccleſiæ de Campagnola*
„ *Bononienſis*, *&* *Reginæ Diœceſum*: *&* *ſunt introducti a F. Philippo ejuſdem Ordinis*
„ *Canonico*, *conſtituto Procuratore a F. Ventura Priore Conventus Eccleſiæ S. Nicolai*
„ *Ordinis F F. Prædicatorum*, *&* *Capitulo ipſius Eccleſiæ congregato more ſolito ad ſo-*
„ *num Campanæ in ipſo Capitulo*, *&* *ſuper miracula quæ Deus operatus eſt per merita*
„ *F. Dominici ante obitum ejus*, *&* *poſt*. *Et juraverunt coram dictis Inquiſitoribus ſub*
„ *Anno Domini MCCXXXIII. Ind. ſexta*. „ *Echard in opere*, *quod inſcribitur*: Scri-
„ ptores Ordinis Prædicatorum recenſiti, *To. I. pag.* 44.

„ *Rurſus apud eumdem Echard ibidem pag.* 56. = *Aldrevander*, *quondam*
„ *Tebaldi*, *auctoritate Imperiali Notarius hos Teſtes de mandato Dominorum Ma-*
„ *giſtri Tancredi Bononienſis Archidiaconi*, *Thomæ Prioris de Rheno*, *&* *Fratris Pal-*
„ *merii de Campagnola Judicum delegatorum a D. P. Gregorio IX recepit*, *&* *in pu-*
„ *blicam formam redegit*, *&* *ſcripſit*. *Deo gratias*. *Amen*.

(3) *Duo Monialium Monaſteria Prædicatorum Ordini ſubdidit Thomas*: *quod allegatis Pontificis Romani Decretis affirmat Manzonius hæc ſcriptis mandans*: Quo itidem anno, ideſt 1252. (*Epiſcopatum porro jam obtinuerat Thomas anno 1249*) a Petro Cardinali Sabinenſi peculiaribus ejuſdem Summi Pontificis ſanctionibus Moniales Sancti Dominici, (*eæ ſcilicet quæ deinde S. Dominici dictæ ſunt*) item & aliæ S. Mariæ de Charitate Ordini Prædicatorum unitæ ſunt, atque diſciplinæ Religioſorum ejuſdem inſtituti commendatæ, ita ut indulta, ac privilegia ſacro illi Ordini conceſſa participarent. *Id vero adnitente Epiſcopo peractum eſſe veriſimile eſt*, *quando quidem novimus hujus generis immutationes Epiſcoporum opera &* *ſtudio peragi conſueviſſe*.

(4) *Quo anno Prædicatorum Ordo Forum Cornelii accitus fuerit*, *neſcitur*: *Scitur tamen medio fere ſeculo XIII in ea Urbe ſedem fixiſſe*. *Conjicere itaque recte poſſumus intra illud annorum ſpatium*, *quod fluxit ab anno* 1249, *quo Thomas Epiſcopalem Cathedram aſcendit*, *ad annum* 1269, *quo mortuus is eſt*, *Forum Cornelii accitos fuiſſe Dominicanos*, *præſertim quum noverimus* (*quod ſæpe dixi*), *Thomam Dominico*, *atque Ordini ab eo inſtituto fuiſſe addictiſſimum*.

(5)

(5) *In queſto iſteſſo anno (1267) li Frati Predicatori celebrarono in Bologna il loro Capitolo Generale, dove fu creato Generalo Fra Giovanni da Vercelli, il quale fece traſferire il Corpo del gran Patriarcha S. Domenico da quel ſepolcro di pietra non celato ad un altro ſepolcro celato. A queſta traslazione furono preſenti infiniti Padri di quel Capitolo, Filippo Arciveſcovo di Ravenna, Ottaviano Ubaldini Veſcovo di Bologna, Tommaſo Ubaldini Veſcovo d' Imola, e Bartolomeo Veſcovo di Vicenza del medeſimo Ordine, &c.* Gherardacci lib. VII. pag. 212.

Atque id ille ipſe Bartholomæus Vicentinus Epiſcopus, cujus Gherardaccius meminit, teſtatur his verbis: Cum itaque in Generali Capitulo Ordinis Fratrum Prædicatorum apud Bononiam celebrato Sanctiſſimum Corpus piiſſimi Patris Dominici Ordinis ipſius inſtitutoris, præſentibus & cernentibus Venerabili Patre F. Joanne Vercellenſi Magiſtro, & Fratribus dicti Ordinis in dicto Capitulo anno a Nativitate Domini 1267, indictione 10, die Pentecoſtes, 5 Junii congregatis. Venerabilis Pater Dominus Philippus Dei gratia Archiepiſcopus Ravennas, præſentibus, & aſtantibus Venerabilibus Patribus Dominis Dei gratia Octaviano Bononienſi, Thomaſio Imolenſi fratribus, Arnulpho Humanenſi, & Ægidio Torcellanenſi Epiſcopis, atque nobis. *Apud Michaelem Piò in opere, quod inſcribitur:* Delle vite degli Uomini illuſtri di S. Domenico, *Lib. 1. pag.* 118.

(6) *Indubitatum id eſt, & Scriptores omnes id aperte affirmant. Pauciſſima delibabo. Hæc litteris mandavit Cardinalis de Vitriaco (hiſto. Occiden. cap. 27.)* Eſt & alia regularium Canonicorum Deo grata, & hominibus gratioſa Congregatio extra Civitatem Bononiæ, non longe ab ea, in caſtris æterni regis militantium, & eidem ſub unius majoris obedientia, in fervore ſpiritus & mentis exceſsu tam devote quam humiliter ſervientium........ Quæ autem diligenter audierint, Summi Pontificis auctoritate, & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ inſtitutione Chriſti fidelibus in diebus feſtis in prædicationis & doctrinæ gratia decorantes, & Prædicatorum Ordinem Canonicorum ordini conjungentes. *Quæ quidem verba ad Dominicanos, omnes fere, & merito, referunt.*

Ex Codice Fratris Bernardi Guidonis nuper allegati. Et ſunt introducti a Fratre Philippo ejuſdem Ordinis Canonico Conſtituto Procuratore a Fratre Ventura Priore Conventus Eccleſiæ S. Nicolai. *Conſule etiam obſecro quæ tradit Graveſon Hiſto. Eccleſ. Tom. IV. par. II. coll. VI. pag. 276. Edit. Venetæ, & Tom. V. ejuſd. Hiſto. Eccleſ. coll. VI. pag. 208. & 209, edit. pariter Venetæ.*

M. MA-

M. MARINI BRIXIANI
CANONICI REGULARIS
CONGREGATIONIS RHENANÆ SS. SALVATORIS
ANNOTATIONES LITERALES IN PSALMOS
Nova verſione ab ipſo illuſtratos.

LIBER PSALMORUM.
GRADUS DECIMUS.
Pſalmus XCI. Lat. XC.

		Laus Cantici David.
ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן:	1. *Qui habitat in abdito altiſſimi, in umbra omnipotentis commorabitur.*	1. Qui habitat in adjutorio altiſſimi, in protectione Dei *cœli* commorabitur.
אמר ליהוה מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו:	2. *Dicam DOMINO confugio meo, & arci meæ, Deo meo, confidam in eo.*	2. Dicet DOMINO, ſuſceptor meus *es tu*, & refugium meum, Deus meus, ſperabo in eum.
כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות:	3. *Quòd ipſe liberabit te de laqueo aucupis, a peſte calamitatum.*	3. Quoniam ipſe liberavit me de laqueo venantium, & a verbo aſpero.
באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו:	4. *In ala ſua tegere faciet tibi, & ſub pennis ejus confugies, cuſpis & clypeus veritas ejus.*	4. Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis ejus ſperabis, ſcuto circumdabit te veritas ejus.
לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם:	5. *Non timebis a timore noctе, a ſagitta volabit interdiu.*	5. Non timebis a timore nocturno, a ſagitta volante in die;
מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים:	6. *A peſte in obſcuritate perambulabit, ab exciſione devaſtabit meridie.*	6. A negotio perambulante in tenebris; ab incurſu, & dæmonio meridiano.

7. Ca-

Digitized by Google

יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש :	*7. Cadet a latere tuo mille, & decem millia a dextera tua, ad te non appropinquabit.*	7. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis, ad te *autem* non appropinquabit.
רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה :	*8. Tantum in oculis tuis aſpicies, & retributionem injuſtorum videbis.*	8. Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.
כי אתה יהוה מחסי עליון שמת מעונך:	*9. Quoniam tu DOMINUM confugium meum, altiſſimum poſuiſti habitaculum tuum.*	9. Quoniam tu *es* DOMINE ſpes mea: altiſſimum poſuiſti refugium tuum.
לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך:	*10. Non cauſſabitur ad te malum, & plaga non appropinquabit in tabernaculo tuo.*	10. Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.
כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך:	*11. Quoniam angelis ſuis mandabit tibi, ad cuſtodiendum te in omnibus viis tuis.*	11. Quoniam angelis ſuis mandavit de te, ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis.
על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך:	*12. Super volis portabunt te, ne forte offendes in lapidem pes tuus.*	12. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין:	*13. Super leonem, & aſpidem calcabis, conculcabis leunculum, & draconem.*	13. Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.
כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי:	*14. Quoniam in me expetivit, & liberavi eum, evebam eum, quoniam cognovit nomen meum.*	14. Quoniam in me ſperavit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.
יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו :	*15. Vocabit me, & reſpondebo ei, cum ipſo ego in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.*	15. Clamavit ad me, & exaudiam eum, cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.
ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:	*16. Longitudine dierum ſaturabo eum, & videre faciam eum in ſalutem meam.*	16 Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum.

ANNOTATIONES.

Superioris pſalmi quæſtionem de brevitate, & miſeriis humanæ vitæ reſolvens ornata reſponſione docet, fideles vereque pios, qui ſunt in Dei tutela, ab omnibus periculis eſſe ſecuros; & longam vitam, Chriſtique ſalutem eis promittit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Laus, &c. In Hebræo nullus habetur titulus.

1. *Qui*

1. *Qui habitat*. Idem Hebræus: Habitans. *In adjutorio*. Translatio ſenſus. Hebræus: In abdito, latibulo, tanquam in adjutorio, quod fugæ ſecuritatem pariat. Habitare in ſecreto alicujus, eſt idiotiſmus elegans, pro Fidenter & ſecure apud aliquem degere; quòd latentes tuti ſint. Hebræa verba aliam etiam patiuntur interpretationem, ut manſionis divinæ ſint epitheta, videlicet: Habitat, manet in abdito, in loco recondito (in luce inacceſſibili ex Divo Paulo) Altiſſimus. Sed prior interpretatio magis arridet. *In protectione*. Iterum hic translatio ſenſus. Hebræus idiotiſmo per quam eleganti habet: In umbra. *Dei cæli*. In Hebræo non habetur nomen Cæli, ſed tantum Sadai epithetum Dei: ideſt, Omnipotentis, vel Omnipotens, juxta aliam interpretationem. *Commorabitur*. Idem Hebræus: Hoſpitabitur, pernoctabit, quod verbum de nocte unica, & de longiori tempore etiam dicitur. Conſule Theſaurum. Hoſpitari in umbra alicujus, alter idiotiſmus, pro, Se recipere in protectionem & refrigerium ejus. Juxta aliam interpretationem ſic transferes: In umbra Omnipotens commorabitur, quo nullus pervenire poteſt. Qui manet in Dei tutela, omnium injuriarum expers eſt. Non ſuccumbet is, quem Deus adjuvat. Eſt enim Altiſſimus, ad quem non datur acceſſus facile; eſt omnipotens, ab injuriis liberare valens.

2. *Dicet*. Puto, Noſtros punctis immutatis legiſſe אֹמֵר, Dicit, habitans in Dei protectione ſcilicet; quod ipſi per futurum protulerunt. Hebræo nunc prophetæ verba ſunt, אֹמַר, Dicam, aſſeram. Genebrardus autumat, Noſtros enallagen perſonæ mutaſſe, ut connexio eſſet planior, & magis perpetua, quod mihi non probatur. *Domino*. Idem Hebræus. Sed Noſtris eſt ſimplex locutio; ideſt, ad Dominum. Apud Hebræos autem dupliciter exponitur verbum hoc, cum regimine lamed: Dicere alicui, ad aliquem ſcilicet; vel de aliquo. Conſule Theſaurum. Aſſeram, inquit, de Domino, quæ mox audies. *Suſceptor meus, &c.* In Hebræo non habentur verba illa, *Es tu*, quæ ſunt a Noſtris addita, quod ſæpius in hac lingua verbum ſubſtantivum deſideretur, & hoc fuit in cauſſa, ut ſic interpretarentur, quam etiam expoſitionem omnes fere doctores Hebræorum ſequuntur. Ego poſt omnes, ut filum ſententiæ planius & magis perpetuum ſit, & propter pronomen relativum illud, *Sperabo in eum*, arbitror, verſiculum ſic transferendum eſſe, prout nos fecimus, ut linguæ puritas magis ac magis conſervetur; alioquin dicendum erat, *In te:* quamvis quod ad ſenſum attinet, idem etiam in Noſtris fere ſit. Quod igitur noſter ait, *Suſceptor meus*, translatio ſenſus eſt; ideſt, Qui me protegendum ſuſcipit. Hebræus: Confugio meo, ad quem tamquam in locum tutum me recipio, protectionem quærens. *Refugium meum*. Iterum translatio ſenſus. Hebræus: Arci meæ, in quam confugio, veluti ad refugium ſalutis meæ. *Deus meus*. Idem Hebræus, ſed dativo, ut nobis placet: Deo meo. *Sperabo*. Hebræus: Confidam, quod ſine ſpe non fit. Totus verſiculus juxta noſtram ſententiam talis eſt. Dicam de Domino, (qui) confugium meum (eſt), & arx mea, Deus meus, confidam in eum (in quem confido ſcilicet), hæc quæ ſequuntur.

3. *Quoniam*. Particula hebræa כִּי varie ſumitur. Noſtris eſt cauſſativa, Hebræis aſſertiva; hæc enim ſunt, quæ dixerat, ſe velle de Deo aſſerere, quod videlicet liberaturus eſt habitantem in ſui tutela, &c. *Liberavit me*. Hebræus futuro, & pronomine ſecundæ perſonæ, prout & Græcus, habet: Liberabit te. Hic enim Pſalmographus pios incipit alloqui, & oratio continuatur uſque ad verſum antepenultimum, quo Deus loquens inducitur. *Venantium*. Hebræus ſingulariter, quod nihil refert: Venantis, aucupis. Poteſt etiam eſſe epithetum laquei: Illaqueante. *Et*. Non habetur in Hebræo. *A verbo*

aſpero. Noſtri procul dubio punctis nonnullis immutatis legerunt מִדְּבַר, A verbo infortuniorum, a re confractionum, a calumnia, maledicentia, & hujuſmodi; quod nunc Hebræis eſt מִדֶּבֶר, a peſte calamitatum; noxia & exitiali exiſtente, ut quæ vulgo *Gianduſſa* dicitur, & hujuſmodi. Non magni momenti varietas.

4. *Scapulis ſuis*. Hebræus addens præpoſitionem, de more linguæ ſingulariter profert: In ala ſua. Hanc Noſtri Scapulas dixere, ut in utroque hemiſtichio metaphora eſſet diverſa. Hebræa autem nomina, licet voce diverſa, idem prope ſignificant. *Obumbrabit tibi*. Non aliter fere Hebræus: Tegere faciet. Conſule Theſaurum in hoc verbo. *Sperabis*. Hebræus: Confugies, refugium quæres; quod non fit ſine ſpe. Sunt autem bini idiotiſmi pulcherrimi, Tegere facere (obumbrare) alicui in ala, & Confugere ſub alas, ut in Theſauro, pro Protegere, & Protectionem quærere. *Scuto circumdabit te veritas ejus*. Noſtri videntur legiſſe verbaliter, paucis nonnullis immutatis, יְסֹחֲרֶךָּ, circumdabit te ſicut ſcuto, ut ſcutum; quod nunc eſt nomen סֹחֵרָה, Parma, clypeus rotundus, qui circumdat hominem. Vox inſuper צִנָּה, quam Scutum interpretati ſunt, quid ſignificet proprie, ambigitur; nam in aliquibus locis ſcutum, in aliis cuſpis exponi poteſt. Fortaſſis clypeum cuſpidem habentem in medio ſignificat, & סֹחֵרָה illum, qui vulgo *Targa*, vel certe *Paveſe* dicitur. Conſule Theſaurum. Hebræa verba ſic habent. Clypeus (cuſpide præmunitus, vel cuſpis, vulgo *ſpontone*), & parma (erit) veritas ejus. Fide, firmitate protectionis divinæ, veluti clypeo, & parma tectus eſſes, defenderis, & tutus permanebis. Idem ſenſus in Noſtris.

5. *Nocturno*. Idem Hebræus nomine ſubſtantivo: Nocte; a terroribus nocturnis aut a dæmonibus, aut ab hominibus illatis. *Volante*. Sic Hebræus futuro verbo: (Quæ) volabit. Epithetum ſagittæ propter pinnas volucris, caſus repentinos, inſperatos, advolantes velut ſagittas indicantis. *In die*. Hebræus: De die, interdiu.

6. *A negotio*. Iterum hic punctis immutatis Noſtri legerunt מִדָּבָר, A verbo, a re; quod vulgatus Negotium tranſtulit. Hebræus nunc legit מִדֶּבֶר, A peſte, peſtilentia. *Perambulante in tenebris*. Idem Hebræus, ſed futuro verbo: (Quæ) in caligine perambulabit. Idiotiſmus pulcberrimus, quo lethali morbo infectus aer deſcribitur. *Ab incurſu*. Non longe aliter Hebræus: Ab exciſione, quæ excidendo incurrit. *Et dæmonio*. Noſtri procul dubio litteris tranſpoſitis legerunt וְשֵׁד, & dæmonio; quod nunc Hebræis verbum eſt futuri temporis יָשׁוּד, devaſtabit. Dæmones etiam שֵׁדִים a devaſtatione dicuntur. *Meridiano*. Idem Hebræus ſubſtantivo: Meridiei (Noſtris), vel Meridie (Hebræis). Exciſionem devaſtare meridie, eſt idiotiſmus elegans, quo æſtus maximus animantia pene interficiens deſcribitur. Caſus multiplices, & varia calamitatum genera commemorat, a quibus in Deo ſpes ſuas collocantes tuti ſunt.

7. *Cadent*. Noſtri concordant verbum cum Mille, numeri pluralis, Hebræis autem אֶלֶף eſt numerus ſingularis, & ideo legunt, Cadet mille, myrias. Numerus finitus pro infinito. Multi occumbent ſecus te, te inſpectante, peſtilentia, & prædictis aliis calamitatibus. *A dexteris tuis*. Idem Hebræus ſingulariter: A dextera tua. Ab utroque latere occumbent plurimi. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Non appropinquabit*. Malum, ulla calamitas, vel infortunium.

8. *Verumtamen*. Hebræis eſt particula diminutiva: Tantum, hoc ſolum tibi accidet, quod inſpectator eorum ſtragis eris. *Oculis*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ.

Con-

Conſiderabis. Sic Hebræus: Aſpicies (in) oculis, & mente conſiderabis. *Peccatorum*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſtorum. Quæ luant injuſti pro pœnis debitis, videbis.

9. *Es*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco, quod additum a Noſtris fuit in cauſſa, ut oratio alioquin clara & perſpicua in Hebræo, redderetur mutila, quaſi mimeſis hic adeſſet, linguæ conſueta, dicendo ſcilicet: Alioquin (ut Genebrardus aſſerit) nimis abrupte a pio ſe converteret ad Deum, & mox a Deo ad pium. Et retributionem peccatorum (inquiunt Noſtri, & Hebræi fere omnes) videbis (dicendo, vel & dices) Quoniam tu es Domine ſpes mea. Ego poſt omnes arbitror, rationem hic reddi, cur pius in tantis aliorum infortuniis tutus ſit, & verſiculum ſic interpretor. Quoniam tu Dominum ſpem meam Altiſſimum poſuiſti habitaculum tuum. Ideſt, tutus & ſecurus ab omnibus infortuniis permanes, quod in Deo maneas, in eo ſpes tuas collocaveris, & ei firmiter adhæreas. Ponere Deum habitaculum tuum, eſt idiotiſmus pulcherrimus, pro Totum te ei in tutelam tradere. *Tu*. Noſtris eſt ad Deum apoſtrophe, mihi vero continua ad pium locutio: Tu pie. *Domine*. Ob apoſtrophem ſic redditum. Hebræus: Dominum. *Spes mea*. Sic interpretantur Noſtri fere ſemper verbum hoc, ut ſæpius vidimus: Confugium: qui Deus eſt receptaculum meum, ad quem ſervari ſperans confugio. *Altiſſimum*. Dei epithetum, ut etiam verſiculo 1. *Refugium tuum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Habitaculum tuum; ad quem in periculis confugis. Tota igitur ſententia eſt hujuſmodi. Labi non potes o pie; in tuto ſunt ſpes tuæ, quoniam tu poſuiſti Dominum Altiſſimum (qui receptaculum etiam meum eſt) habitaculum tuum; in excelſis cæli regionibus mente ſemper habitans, nempe apud Deum, quo nulli ſcelerato, ac nocenti datur aditus.

10. *Accedet*. Accidet fortuito. Non longe aliter Hebræus: Impelletur, cauſſabitur, ut ita dicam, nullum te opprimet malum. Conſule Theſaurum. *Flagellum*. Idem Hebræus: Plaga. Plagam non appropinquare in tabernaculo alicujus, eſt idiotiſmus non inelegans, pro, Nulla calamitas familiam tuam infeſtabit. *Tabernaculo*. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ.

11. *Mandavit*. Hebræus futuro: Mandabit, præcipiet. *De te*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi idiotiſmo: Tibi, de, propter, ſuper te. *Ut cuſtodiant*. Sic Hebræus gerundio: Ad cuſtodiendum. *Viis tuis*. Quocumque perges proprie, vel etiam in omnibus actionibus, & ſtudiis tuis. Dictio hebræa varie ſumitur. Conſule Theſaurum.

12. *In manibus*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Super volis portabunt, elevabunt, deducent, ne detrimentum aliquod patiaris. Humana loquitur ſimilitudine, licet etiam humana forma ſæpius viſi ſint Angeli. Hiſtorias Sacras percurrito. *Offendas*, *&c.* Verbum hebræum eſt futurum, & amphibolum, ſecundæ perſonæ videlicet cum Noſtris, & etiam tertiæ: Offendet pes tuus. Idem ſenſus. *Ad*. Hebræus: In. Nulla varietas.

13. *Aſpidem*, *&c.* Quid ſignificent voces Hebreæ, non eſt undequaque perſpicuum. Conſule Theſaurum. שַׁחַל Leonem grandævum, כְּפִיר juniorem omnes fere exponunt. פֶּתֶן Aſpidem ſignificat. Senſus eſt, quod nulla nocentia, venenata, rapaciaque animalia, aut dæmones, hominesve ſcelerati ullam adverſus eos, qui omnem cogitationem, ſpemque in Deum erexerunt, habere poſſunt. *Ambulabis*. Incedes, calcabis. Nulla varietas. *Et*. Non habetur in Hebræo.

14. *Speravit*. Vox hebræa neſcio quid intenſius, validiuſque ſignificat. Expetivit, deperiit, quaſi avide complexus eſt, non enim ſpem denotat ſimplicem, ſed amorem validum, cultumque intenſiſſimum. Conſule Theſaurum. Verba ſunt

Al-

Digitized by Google

Altiſſimi, per ſe promittentis, quæ Pſalmographus hactenus prædicaverat. *Liberabo*. Verbum hebræum quidem eſt futurum, ſed addito Vav converſivo, ut docetur in Grammatica, fit præteritum, ut promiſſio ſit efficacior, quaſi jam effecta: Et liberabo, liberavi eum. *Protegam*. Sic Noſtri transferunt verbum hoc. Hebræus eodem ſenſu: Eveham. In loco alto & tuto collocabo. *Nomen meum*. Me, vel Meſsiam, qui Dei nomen dicitur.

15. *Clamavit ad me*. Hebræus futuro: Vocabit me, me invocabit. *Exaudiam*. Ut Noſtri transferunt fere ſemper. Hebræus: Reſpondebo; quod exauditionis ſignum eſt. *Cum ipſo ſum in tribulatione*. In mediis vexationibus ipſi adero, ut opem feram. Vel ſunt verba fere ironica, quaſi dicat; Licet in rebus proſperis me non agnoſcat, ſed in adverſis tantum, juxta illud, Vexatio dat intellectum. Sed prior expoſitio fidelior. Pro verbo ſubſtantivo ſæpius utuntur Hebræi pronominibus: Ego; ſum videlicet.

16. *Replebo*. Idem Hebræus: Saturabo; ſatiabo. *Oſtendam illi*. Sic Hebræus: Videre faciam eum. *Salutare meum*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus ſua loquendi ſyntaxi: In ſalutem meam, Meſsiam, Mundi SALVATOREM. Hæc duo erant, de quibus in ſuperiori Pſalmo fideles conquerebantur, nempe de brevitate vitæ, & tardatione Meſsiæ, quæ nunc eis abunde promittuntur, ſive ſpatium hujus vitæ, ſive æternitatem ſpectemus.

PSALMUS XCII. Latinis XCI.

מזמור שיר ליום השבת:	1. *Pſalmus canticum diei ſabbati.*	1. Pſalmus cantici, in die ſabbathi.
טוב להודות ליהוה ולזמר לשמך עליון:	2. *Bonum eſt ad confitendum DOMINO, ad pſallendum nomini tuo, Altiſſime.*	2. Bonum eſt confiteri DOMINO, & pſallere nomini tuo, Altiſſime.
להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:	3. *Ad annunciandum in mane pietatem tuam, et veritatem tuam in noctibus.*	3. Ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.
עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור:	4. *Super decachordo, & ſuper nablo, ſuper locutione in cithara.*	4. In decachordo pſalterio, cum cantico in cithara.
כי שמחתני יהוה בפעלך במעשי ידיך ארנן:	5. *Quia lætificaſti me DOMINE in opere tuo, in operibus manuum tuarum ovabo.*	5. Quia delectaſti me DOMINE in factura tua, & in operibus manuum tuarum exſultabo.
מה גדלו מעשיך יהוה מאד עמקו מחשבותיך:	6. *Quàm magnificata ſunt opera tua DOMINE, valde profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.*	6. Quam magnificata ſunt opera tua DOMINE, nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.
איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת:	7. *Vir pecuinus non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hoc.*	7. Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.

בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד :	8. *In pullulando injuſti ſicut herba, & floruerunt omnes operatores iniquitatis ad devaſtandum eos (ut exſcindantur) uſque in ſeculum.*	8. Cum exorti fuerint peccatores ſicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem. Ut intereant in ſeculum ſeculi.
ואתה מרום לעולם יהוה :	9. *Tu autem Altiſſime ſeculo DOMINE.*	9. Tu autem Altiſſimus in æternum, DOMINE.
כי הנה איביך יהוה כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און :	10. *Quoniam ecce inimici tui DOMINE, quoniam ecce inimici tui peribunt, ſeparabuntur omnes operatores iniquitatis.*	10. Quoniam ecce inimici tui DOMINE, quoniam ecce inimici tui peribunt, & diſpergentur omnes, qui operantur iniquitatem.
ותרם כראים קרני בלותי בשמן רענן :	11. *Et exaltaſti ſicut unicornis cornu meum: perfudi in oleo viridi.*	11. Et exaltabitur ſicut unicornis cornu meum, & ſenectus mea in miſericordia uberi.
ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני :	12. *Et aſpexit oculus meus in inſpectores meos, in ſurgentibus ſuper me malignis audient aures meæ.*	12. Et deſpexit oculus meus inimicos meos, & in ſurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.
צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה :	13. *Juſtus ut palma florebit, ſicut cedrus in Libano creſcet.*	13. Juſtus ut palma florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur.
שתולים בבית יהוה בחצרות אלהינו יפריחו :	14. *Plantati in domo DOMINI, in atriis Dei noſtri florebunt.*	14. Plantati in domo DOMINI, in atriis *domus* Dei noſtri florebunt.
עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו :	15. *Adhuc fructificabunt in ſenecta, pingues & floridi erunt.*	15. Adhuc multiplicabuntur in ſenecta uberi, & bene patientes erunt.
להגיד כי ישר יהוה צורי ולא עולתה בו :	16. *Ad annunciandum, quod rectus* eſt *DOMINUS petra mea, & non eſt iniquitas in eo.*	16. Ut annuncient, quoniam rectus DOMINUS Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.

ANNOTATIONES.

EX præcedenti promiſſione Divina tam ſolemni, in ſpem optimam erectus, Deum, quod judiciis ſuis juſtiſſimis, licet nobis incognitis, malos perdat, bonos ſervet, carmine & verborum, & ſententiarum elegantiis non parum ornato collaudat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Cantici*. Vel Canticum, ut ſuperius etiam vidimus. *In die*. Sic dixerunt Noſtri, quod caneretur a Levitis in Sabbato. Hebræus dativo: Diei Sabbati. De Sabbato non hujus ſeculi, ſed alterius proprie, quo tempore erit perfecta quies, tractat hic pſalmus.

2. *Confiteri*. Hebræus gerundio: Ad con-

Digitized by Google

confitendum, celebrandum, canendum odas. *Pſallere*. Hebræus iterum gerundio: Ad pſallendum, pulſandum inſtrumenta muſicalia.

3. *Mane*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. *Miſericordiam*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Pietatem; beneficia, quæ nobis tempeſtive confers. Prædicandæ ſunt nobis gratiarum divinarum copiæ, extollenda beneficia, quæ nobis ab incunabulis, ab ipſo conceptu, nec non ſingulis diebus abunde Deus ipſe largitur. *Veritatem*. Firmitatem, ſtabilitatem promiſſorum. Deus eſt beneficus, & ſtat promiſſis, data conſervans inſuper. *Per noctem*. Hebræus ſuo loquendi modo pluraliter: In noctibus, per ſingulas noctes.

4. *In decachordo*. Hebræus ſuo loquendi modo: Super decachordo. *Pſalterio*. Hebræus iterans præpoſitionem Super, addit etiam conjunctionem Et; nam ſunt duo inſtrumenta muſica: Et Super nablo. *Cum cantico*. Cum ſuavi cantu. Translatio ſenſus. Hebræus: Super locutione in cithara. Idiotiſmus. Ideſt, citharæ dulci modulatione, quæ docta manu pulſata locutionem humanam imitari videtur. Vereor, ne Genebrardus hic decipiatur.

5. *Delectaſti*. Hebræus idem fere: Lætificaſti. Ex lætitia delectatio fit. *In factura tua*. Sic Hebræus: In opere tuo, actione tua; hiſce rebus, quæ mecum agis, necnon cum aliis omnibus, continue. Genebrardus ad opera creationis trahit. Num recte, viderint alii. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Exſultabo*. Idem prope Hebræus: Ovabo, voce & geſtu exſultabo, & hæc omnia opera, quæ fiunt a te in rerum mundanarum gubernatione, extollam ut potero.

6. Sunt quidem magna & admiranda opera tua, & actionum tuarum cogitationes, conſilia ſunt valde profunda, nec facile poſſunt a nobis percipi, cum ſæpius videamus bonos vexari, malos autem felicem & tranquillam vitam tranſigere. *Nimis*. Sic transferunt Noſtri fere ſemper dictionem hanc hebraicam מְאֹד, multum, valde. *Cogitationes profundari*, profundas eſſe, Idiotiſmus non inelegans eſt, pro Difficiles & arduas eſſe perveſtigatu perceptuque; vel certe, quod alium finem longiorem habeant, quam præſeferant actiones ex illis provenientes.

7. *Inſipiens*. Hebræus neſcio quid gravius: Pecuinus, brutus fere, carnalis, animalis, ea tantum quæ videt, dijudicans, neque ea quæ Dei ſunt, mente percipiens, vel ſentiens. *Stultus*. Inconſtans, hujus ſeculi ſapiens. *Hæc*. Hebræus ſingulariter: Hanc rem; hoc, quod mox dicturus ſum.

8. *Cum exorti fuerint*. Suſpicor, Noſtros facili vocis tranſitu legiſſe בִּזְרֹם, in oriendo, cum exorti fuerint; quod nunc Hebræis eſt בִּפְרֹם, in pullulando, cum pullulaverint, germinaverint, floruerint. *Peccatores*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſti. *Sicut fœnum*. A fine. Hebræus: Sicut herba, quæ cito creſcit, & cito areſcit. *Et apparuerint*. Hebræus alio verbo ſuperiori ſynonymo, & futuro in præteritum verſo: Et floruerunt. *Qui operantur iniquitatem*. Idem Hebræus participio: Operatores iniquitatis. *Ut intereant*. Hæc particula Genebrardo conſecutionem importat, non cauſſam; ordinem, & viciſſitudinem, non finem. Hebræus autem gerundium habet paſſivum, cauſſam & finem importans, juxta illud poetæ, Tolluntur in altum, ut lapſu graviore cadant. Ad devaſtandum, exſcindendum eos, ut exſcindantur. Pullulant injuſti in hoc mundo, germinant, & florent, exaltantur, elevantur, (en opus Dei magnum), ut mox acerbiores pœnas ſuſtineant in ignes æternos præcipitati. En cogitationum divinarum profunditas. *In ſeculum ſeculi*. Idem Hebræus: Æternitatibus æternitatis, uſque in æternum, ſemper.

9. *Altiſſimus*. Quaſi ſubſtantivum

ſit

ſit Noſtris; Ideſt, in loco alto, incorrupto, alieno ab omni interitu es, manes: Quod Hebræis eſt adjectivum, Dei epithetum ſcilicet: O Altiſſime. *In æternum*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo; & ob id impios punire valens perpetuo, ne momentaneam eorum pœnam, ſicut & felicitas fuit, exiſtimes. Genebrardus aliud affert, quod a puritate linguæ longius videtur.

10. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Diſpergentur*. Idem Hebræus fere: Separabuntur; a cœtu juſtorum ſcilicet. Hæc tandem felicitatis injuſtorum meta. Licet germinent & floreant in hoc ſeculo, peribunt tamen aliquando, & a fidelium beatitudine perpetua ſejungentur. *Qui operantur iniquitatem*. Hebræus ut ſupra verſ. 8.

11. *Exaltabitur*. Noſtri punctis vocalibus immutatis legerunt in Cal וְתָרֹם tertia futuri fœminina, quæ nunc Hebræis eſt ex Hiphil ſecunda futuri maſculina in primam verſa וַתָּרֶם, Et exaltaſti, evexiſti, ſicut unicornis, cujus cornu pulcherrimum, duriſſimum, & elevatum eſt. *Cornu*. Robur, potentiam, dignitatem, & hujuſmodi. Metaphorice. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Senectus mea*. Noſtri vocem hanc deduxerunt a radice בלה, quaſi infinitivus ſit ex pihel, vel nomen ex infinitivo factum: Conſumere meum, vetuſtum reddere me, ſenectus mea; quod nunc Hebræis eſt prima præteriti Cal radicis בלל, Perfudi, conſperſi, unxi, me ipſum videlicet. Quamquam mihi eſt potius nomen; ideſt, perfuſio, conſperſio, unctio mea. Conſule Theſaurum. *In miſericordia uberi*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: In oleo viridi. Græcus etiam habet ἐν ἐλαίῳ πίονι, Oleo pingui. Noſtris oleum eſt miſericordiæ ſymbolum. Senectus mea in oleo viridi; ideſt, copioſa & larga Dei miſericordia ſenectus mea exaltabitur, vel in illa certe permanet, & conquieſcit, ea fruitur. Idiotiſmus Hebræorum notus eſt, nam Ungere, vel unctionem eſſe in oleo viridi, qua perfuſum corpus fovetur, & bona ejus habitudo confirmatur, ut ad optimam ſenectutem perveniri poſſit, metaphorice de bonorum, & deliciarum affluentia dicitur. Neutrum ſenſum ego reſpuerem, nec multum inter ſe diſtare, diligentius intuenti patebit.

12. *Deſpexit*. Aſpexit, inſpexit. *Inimicos meos*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. In inſpectores meos, in eos qui me obſervant, quales ſunt inimici. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In me*. Idem Hebræus: Super, contra me. *Malignantibus*. Maleficis, malignis. *Audiet auris mea*. Hebræus plurali: Audient aures meæ. Nullius momenti varietas. Oculum aſpicere in aliquem, & Aurem audire in eis, qui ſurgunt contra te, ut optata conſequaris, puta vindictam, quam exſpectas, ſunt bini idiotiſmi, de quibus in Theſauro.

13. *Ut palma, ſicut cedrus*. Quæ arbores diu durant, & innumeras alias qualitates habent optimas. Vide Theſaurum. Eſt autem antitheſis ad verſ. 8. Injuſti ſicut herba ſunt, quæ licet germinet cito, brevi tamen tempore etiam areſcit, & fœnum fit; contra vero juſti, veluti palma cedruſque, firmi & ſtabiles, quo magis premuntur, aſſurgunt altius, ad felicitatem æternam ſolum reſpicientes. Palma ſiquidem virorem habet perpetuum, quem nullo tempore amittit, & fructus ſuaviſſimos edit, conſtans inſuper & firma non ſuccumbit oneribus, ſed contra ea nititur & aſſurgit, diutiſſimeque vivit, beatæ immortalitatis ſymbolum videlicet. Cedrus frequens & copioſa creſcit in Libano, odore jucundiſsimo, ſtatura proceriſsima & rectiſſima, umbra denique gratiſſima, nam folia non abjicit, & numquam putreſcit. *Libani*. Idem fere Hebræus: In Libano. Sic Græcus. *Multiplicabitur*. Creſcet; nempe cedrus, vel etiam juſtus ipſe.

14. *Domus*. Ad declarationem additum, quod ne in Græco quidem habetur. Qui in Eccleſia Dei plantati, & firmiter radicati fuerint, florebunt, flores, germina proferent.

15. *Multiplicabuntur*. Translatio ſenſus. Hebræus: Fructificabunt, fructus, filios, nepotes procreabunt, virtutes edent non minimas. *Uberi*. Fortaſſe Noſtri legerunt facili vocis tranſitu דְשֵׁנָה, pingui, vegeta, & ſucculenta, dictionem ad ſenectutem referentes, nam & Græcus *πίονι* habet; quod nunc Hebræis eſt דְּשֵׁנִים, ad juſtos relatum: Pingues, optimo corporis habitu. Nullius momenti varietas. *Et bene patientes*. Bene affecti, & valentes, *εὐπαθοῦντες*; nam eſt Græciſmus, ut perappoſite notatur a Genebrardo. Hebræus: Floridi, virentes, vegeti.

16. *Ut annuncient*. Hebræus gerundio: Ad annunciandum, id quod ſequitur. Hic eſt finis conſervationis juſtorum in hoc mundo, ut annuncient, celebrent juſtitiam, bonitatem, & magnitudinem Dei. *Quoniam*. Quòd rectus eſt Dominus, & iniquitatis expers, licet injuſtis momentaneas det felicitates in hoc ſeculo, juſtoſque vexari & affligi permittat, nam ſpectandus eſt omnium exitus, qui anteactam vitam dijudicat. *Deus noſter*. Idem Hebræus Dei epitheto proprio, ſed ſingulariter: Petra mea, rupes, arx, in qua tutus & ſecurus permaneo.

PSALMUS XCIII. Lat. XCII.

		Laus cantici ipſi David in die ante ſabbatum, quando fundata eſt terra.
יהוה מלך גאות לבש לבש יהוה עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט:	1. *DOMINUS regnavit, magnificentiam indutus eſt, indutus eſt DOMINUS fortitudinem, præcinxit ſe, etiam firmabitur orbis, ne commoveatur.*	1. DOMINUS regnavit, decorem indutus eſt, indutus eſt DOMINUS fortitudinem, *&* præcinxit ſe. Etenim firmavit orbem *terræ*, qui non commovebitur.
נכון כסאך מאז מעולם אתה:	2. *Stabilis eſt ſedes tua ex tunc, a ſeculo tu es.*	2. Parata ſedes tua ex tunc, a ſeculo tu es.
נשאו נהרות יהוה נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים:	3. *Elevaverunt flumina DOMINE, elevaverunt flumina vocem ſuam, elevabunt flumina fluctus ſuos.*	3. Elevaverunt flumina DOMINE, elevaverunt flumina vocem ſuam, elevaverunt flumina fluctus ſuos.
מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יהוה:	4. *A vocibus aquarum multarum præpotentes* ſunt *fluctus maris, præpotens in alto DOMINUS.*	4. A vocibus aquarum multarum mirabiles elationes maris: mirabilis in altis DOMINUS.

5. Te

עדתיך נאמנו מאד לביתך
נאוה קדש יהוה לארך ימים:

5 *Teſtimonia tua firma fuerunt valde; domum tuam decet ſanctitas DOMINE longitudini dierum.*

5. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis: domum tuam decet ſanctitudo, DOMINE, in longitudinem dierum.

ANNOTATIONES.

DEi, ſive Chriſti regnum extollens, promiſſiones præteritas uti certas piis & vere fidelibus exſpectandas mirabili docet artificio. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Laus cantici, &c. A Noſtris hoc totum fuit additum e majorum traditionibus forſitan, non e Scriptura; quod argumentum Pſalmi videtur indicare.

1. *Decorem*. Majeſtatem, magnificentiam. Vox hebræa ſuperbiam proprie ſignificat, ſed uſurpatur tam in bonum, quam in malum. Induere ſuperbiam, eſt idiotiſmus perquam elegans, pro, Magnificentia, & ſublimi quodam corporis habitu copioſe præditum eſſe. Conſule Theſaurum. Sic etiam Induere fortitudinem, eſt Robur aſſumere, & copioſe poſſidere. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Præcinxit ſe*. Humano loquitur more. Tractum ab his, qui ſe ad aliquid agendum accingunt. *Etenim*. Sic transferunt Noſtri fere ſemper. Hebræus: Etiam, ex hac Dei magnificentia & fortitudine. *Firmavit*. Arbitror, Noſtros facili tranſitu Vav in Jod legiſſe תָּכִין, firmabis, vel etiam mutato Thav in He הֵכִין, firmavit, aptavit. Niſi mailes, nulla mutatione facta litterarum legiſſe תָּכוֹן, ex Cal, quod jam in uſu non eſt. Sed nunc Hebræi legunt ex Niphal תִּכּוֹן, tertia futuri feminina, Firmabitur, aptabitur orbis ex hoc immenſo Dei robore, ob hanc divini numinis magnificentiam. *Terræ*. Ad declarationem additum. *Qui non commovebitur*. Idem Hebræus: Non commovebitur, ne commoveatur, ne commoveri, in nihilum redigi poſſit, uſque ad conſummationem ſeculi.

2. *Parata*. Firmata, ſtabilita, in perpetuum duratura. *Sedes tua*. Cælum, cæleſtia omnia. Siquidem Orbe firmato propter infinitam Dei fortitudinem, multo magis cæli ſtabiles dicendi ſunt, qui materiam nobiliorem, & formas excellentiores poſſident. *Ex tunc*. Ab Orbe condito, quando cæli creati ſunt hac conditione, ut firmi & ſtabiles permaneant uſque ad conſummationem ſeculi: Tu vero *A ſeculo es*. Ante ſeculum, Orbem, & cęlos ipſos.

3. *Elevaverunt*. In Hebræo tertium eſt futurum: Elevabunt; quod nihil refert. Flumina elevare ſonitum, ſtrepitum, & fluctus, Allegoria nota eſt de bellis impiorum, & omnibus aliis calamitatibus hujus mundi contra regnum Dei, Eccleſiam, & fideles.

4. *A vocibus*. Præpoſitio Mem varie ſumitur, ut in Grammatica docemus. Præ vocibus, propter voces, & fremitus undarum multarum, præpotentes quidem & validi ſunt fluctus maris, ut horrorem & timorem aſpicientibus incutiant; verum etiam Dominus præpotens, & fortiſſimus eſt in alto, ubi ſedes ejus, & ob id facile ſtrepitus marium valens comprimere. Vel pluſquam voces & ſtrepitus aquarum multarum præpotentium, fluctuum nempe maris, præpotens & validus eſt Dominus in alto. Idem fere ſenſus ubique. E ſublimi ſuo cælo Deus, illas maris elationes mirabiles & inſignes, ideſt motus, & perſecutiones, compeſcere valet. *Mirabiles*; *mirabilis*. Idem fere voce deſignatur hebraica: Præpotentes;

præpotens, validus, ob immenſam fortitudinem mirabilis. *Elationes*. Non aliter Hebræus: Fluctus, confractiones maris; undæ, quæ elevatæ colliduntur. *Altis*. Hebræus ſingulariter: Alto. Nullius momenti varietas.

5. *Teſtimonia tua*. Cælum, & Orbis terræ, qui de tua amplitudine, fortitudine, & poteſtate maxima teſtimonium ferunt perſpicuum. Vel obteſtationes tuæ, verba tua, quæ tu es teſtificatus per Prophetas, te poſſe, & velle Fideles ab injuriis impiorum ſervare. Vox hebræa utrumque ſignificat, eodem fere ſenſu manente ſemper. *Credibilia facta ſunt*. Verbum hebræum Credibile, fidele, firmum, & certum ſignificat. Conſule Theſaurum. Hinc Hebræi: Teſtimonia tua (inquiunt) credibilia, firma fuerunt; ideſt, digna creditu, uti certa, fidelia, fixa, & firma. *Nimis*. Sic transferunt Noſtri vocem hebræam: Valde, mirum in modum. *Domum tuam*. Hebræus ſuo loquendi modo: Domui tuæ. Hinc verba hebræa aliam etiam patiuntur conſtructionem, ut vox iſta ſuperiori verbo cohæreat, videlicet ad hunc modum: Obteſtationes tuæ firmæ fuerunt valde domui tuæ, pulchræ, vel decoræ ſanctitate. Domus Dei ſunt cæli, quos ſuperius ſedem dixerat. Aliis templum ipſum, vel Eccleſia. Obteſtationes tuæ cælos ſemper incolumes fore manifeſte aſſerunt. Cur igitur fidelibus ſperandum non eſt, ſe tandem ex fluctibus & ſtrepitibus fluviorum omnium, ex omnibus videlicet calamitatibus, eripiendos, cum videant hanc cælorum, & Orbis firmitatem, a præpotenti Deo, qui cunctis fragoribus eſt inſignior, & terribilior, provenientem? Hinc Cælos, Templum, & Eccleſiam decet ſanctitudo, ut in perpetuum decorati puritate, tanto & tam provido cuſtode gaudeant. Hinc argumentum immenſæ fortitudinis divinæ, nec non magnificentiæ, & ſublimitatis juſtitiæque ad reddendum tandem bona bonis, & mala malis, deſumant licet, quod domus ejus ſanctitate, & puritate prædita ſit perpetuis duratura temporibus. *Decet*. Vox hebræa eſt amphibola, tertia præteriti, vel præſens participium, vel tandem nomen: Decuit, decens, decora. Vide Theſaurum. Idem ſenſus ubique. *In longitudine*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Longitudini; ſequentibus perpetuis temporibus.

PSALMUS XCIV. Lat. XCIII.

		Pſalmus ipſi David, quarta ſabbati.
אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע:	1. *Deus ultionum DOMINUS, Deus ultionum conſpicuus appare.*	1. Deus ultionum DOMINUS, Deus ultionum libere egit.
הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים:	2. *Exaltare judex terræ, reduc retributionem ſuper ſuperbos.*	2. Exaltare, qui judicas terram, redde [illegible]etributionem ſuper[illegible]ntes.
עד מתי רשעים יהוה עד מתי רשעים יעלזו:	3. *Uſquequo injuſti DOMINE, uſquequo injuſti exſultabunt?*	3. Uſquequo peccatores DOMINE, uſquequo peccatores gloriabuntur?
יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי און:	4. *Eructabunt, loquentur durum, jactabunt ſe omnes operatores iniquitatis.*	4. Effabuntur, & loquentur iniquitatem; loquentur omnes, qui operantur injuſtitiam?
עמך יהוה ידכאו ונחלתך יענו:	5. *Populum tuum DOMINE conterent, & hereditatem tuam affligent.*	5. Populum tuum DOMINE humiliaverunt, & hereditatem tuam vexaverunt.
אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו:	6. *Viduam, & advenam interficient, & pupillos occident.*	6. Viduam, & advenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב:	7. *Et dixerunt, non videbit Jaha, nec intelliget Deus Jacob.*	7. Et dixerunt, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.
בינו בערים בעם וכסילים מתי תשכילו:	8. *Intelligite pecuini in populo, & ſtulti quando intelligetis?*	8. Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite.
הנטע אזן הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט:	9. *Qui plantat aurem, nonne audiet? ſi fingens oculum nonne aſpiciet?*	9. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?
היסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת:	10. *Qui corripit gentes, nonne arguet? qui docet hominem ſcientiam?*	10. Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem ſcientiam?
יהוה ידע מחשבות אדם כי המה הבל:	11. *DOMINUS ſcit cogitationes hominis, quoniam ſunt [illegible]itas.*	11. DOMINUS ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.
אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו:	12. *[illegible] vir, quem corripies Domine, & de lege tua docueris eum.*	12. Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.
להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת:	13. *Ad quietem præbendam ei a diebus mali, donec fodietur injuſto fovea.*	13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

14.

כי לא יטש יהוה עמו ונחלתו לא יעזב :	14. *Quia non projiciet DOMINUS plebem ſuam, & hereditatem ſuam non derelinquet.*	14. Quia non repellet DOMINUS plebem ſuam, & hereditatem ſuam non derelinquet.
כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב:	15. *Quia uſque ad juſtitiam redibit judicium, & poſt illud omnes recti cordis.*	15. Quoaduſque juſtitia convertatur in judicium, & *qui* juxta illam omnes qui recto ſunt corde.
מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי און:	16. *Quis ſurget mihi cum malignis ? quis conſtituet ſe mihi cum operatoribus iniquitatis?*	16. Quis conſurget mihi adverſus malignantes ? *aut* quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem ?
לולי יהוה עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי:	19. *Niſi DOMINUS auxilium mihi, paulo minus habitaſſet ſilentium anima mea.*	17. Niſi *quia* DOMINUS adjuvit me, paulo minus habitaſſet in inferno anima mea.
אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני :	18. *Si dixi, motus eſt pes meus, pietas tua DOMINE ſtabiliet me.*	18. Si dicebam, motus eſt pes meus; miſericordia tua DOMINE adjuvabat me.
ברב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי:	19. *In multitudine cogitationum mearum intra me, conſolationes tuæ delectaverunt animam meam.*	19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam.
היחברך כסא הוות יצר עמל עלי חק:	20. *Num conjungetur tibi ſedes calamitatum, fingens laborem ſuper ſtatuto?*	20. Numquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?
יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו :	21. *Congregabuntur ſuper animam juſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt.*	21. Captabunt in animam juſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt.
ויהי יהוה לי למשגב ואלהי לצור מחסי :	22. *Et fuit DOMINUS mihi elevationi, & Deus meus petræ refugii mei.*	22. Et factus eſt mihi DOMINUS in refugium, & Deus meus in adjutorium ſpei meæ.
וישב עליהם את אונכם וברעתם יצמיתם יצמיתם יהוה אלהינו :	23. *Et redire fecit ſuper eos iniquitatem ipſorum, & in malitia eorum exſcindet illos, exſcindet illos DOMINUS Deus noſter.*	23. Et reddet illis iniquitatem ipſorum, & in malitia eorum diſperdet eos, diſperdet illos DOMINUS Deus noſter.

ANNOTATIONES.

Fideles calamitatum pondere preſſos, peneque ſuccumbentes, ad ſpem meliorem revocans, impios tandem ſcelerum ſuorum pœnas a Deo æquiſſimo Ju-

Judice reportare, licet ad tempus felices, & bonis omnibus referti videantur, eleganti carmine, conſolationumque pleno, decantat.

Pſalmus, &c. Ex antiqua forſitan conſuetudine a Noſtris hæc appoſita fuit epigraphe, quòd Pſalmus iſte recitaretur quarta feria.

1. *Deus ultionum.* Idiotiſmus. Ultor, & vindex, qui ſuos de improbis tandem ulciſcitur. *Libere egit.* Splendide apparuit, palam & in luce quod libuit, egit; nempe judicia, & vindictam exercuit. Vox hebræa eſt amphibola, tertia præteriti ſcilicet, ut Noſtris tamquam de ſalute certis, et imperativus, ut nunc Hebræis. Illuceſce, conſpicuus appare, majeſtatem tuam exſere.

2. *Qui judicas terram.* Idem Hebræus participio, vel nomine: Judicans, judex terræ, altum & glorioſum te oſtende. *Redde.* Idem Hebræus ſuo idiotiſmo proprio: Reduc, redire fac. *Superbis.* Hebræus ſuo loquendi modo: Super ſuperbos. Reducere retributionem ſuper aliquem, eſt idiotiſmus non inelegans, pro Ut meretur, punire. Vide Theſaurum.

3. *Peccatores.* Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſti. *Gloriabuntur.* Non longe aliter Hebræus: Exſultabunt, de ſua felicitate contra probos geſtient.

4. *Effabuntur.* Translatio ſenſus. Hebræus idiotiſmo proprio: Eructabunt. Verba ſcilicet, ſermones temeritatis plenos. *Et.* Non habetur in Hebræo. *Iniquitatem.* Translatio ſenſus. Hebræus: Durum, dura & intoleranda verba, iniqua effundunt. Loqui durum, Hebraiſmus pulcherrimus; ideſt, verba ſuperba faſtu plena. *Loquentur.* Se jactabunt, quaſi in dicteria ſe extollendo reſolvent. Vide Theſaurum. Non magni momenti varietas. *Omnes, &c.* Idem Hebræus: Omnes operatores iniquitatis.

5. *Humiliaverunt.* Non longe aliter Hebræus, licet futuro: Attenuabunt, conterent, humilem reddent. *Vexaverunt.* Hebræus iterum futuro: Vexabunt, affligent.

6. *Interfecerunt*, *occiderunt.* Hebræus futuro, ut ſuperius: Interficient, occident; necare ſolent, & opprimere.

7. *Dominus.* Hebræus: Jaha, nomen Dei proprium. Deum non videre, nec intelligere, eſt, Res humanas neſcire, nec curare.

8. *Inſipientes.* Idem fere Hebræus: Pecuini, brutorum vitam agentes. *Aliquando ſapite.* Non aliter Hebræus interrogative: Ecquandò intelligetis? Sapietis? Varietas ex Græco ποτέ.

9. *Qui plantavit.* Hebræus præſenti: Plantans, plantat. Littera autem He varie ſumitur, ut in Grammatica. Qui plantat, vel Si plantans. Idem tamen ſenſus. *Non.* Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Si non; nonne audiet? *Aut.* Hebræus ſua loquendi forma repetit particulam Si. *Qui finxit.* Sic Hebræus præſenti: Fingens, fingit. *Non.* Hebræus, ut ſupra: Nonne? *Conſiderat.* Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Aſpiciet, cernet oculo, & mente conſiderabit. Plantare aurem, & formare oculum, de Deo ſunt locutiones humano more, qui vim audiendi, & cernendi hominibus tribuit.

10. *Qui corripit.* Idem Hebræus. Vel, Si corripiens, caſtigans etiam gentes alienas a ſui notitia. *Non.* Hebræus, ut ſupra: Nonne vos arguet? puniet? *Qui docet.* Appoſitorie cum præcedentibus. Qui docet hominem ſcientiam, nonne arguet? Vel certe ſequentibus additur ſic: Ille Dominus, qui docet hominem ſcientiam, ſcit hominum cogitationes eſſe vanas, &c.

11. *Hominum.* Hebræus: Adam, hominis collective. *Quoniam.* Continuativa particula. Quod ſunt inanes & vanæ cogitationes hominum.

12. *Homo.* Hebræus: Vir ille. Minima varietas. *Tu.* Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Erudieris.* Corripies, caſtigabis verbo tenus, & re ipſa;

ipſa; ut a vanitate abductas cogitationes in bonum vertat, & recogitet, improbos tandem habere ſuorum malefactorum pœnas, & probos gloriam, cæleſtemque felicitatem. Docere de lege, duplicem habet ſenſum. Nam aut docere partem legis, vel mediante lege doctrinam afferre ſignificat.

13. *Ut mitiges*. Idem fere Hebræus gerundio: Ad præbendam quietem ei: ut tranquillum & ſecurum eum reddas. *Malis*. Idem Hebræus, licet genitivo ſingulari: Mali; quod referri poteſt ad dies, ut noſtri fecerunt, & ad improbos. Idem tamen ſenſus. *Fodiatur*. Sic Hebræus futuro: Fodietur, excavabitur. *Peccatori*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſto. Nullius momenti varietas.

14. *Repellet*. Projiciet, abjiciet.

15. *Quoaduſque*. Quaſi Noſtri legerint dictionibus tranſpoſitis עַר כִּי, Quamdiu, donec; quod nunc eſt כִּי עַר, Quia ad, quoniam uſque ad. Redditio cauſſæ, cur Deus ſuos deſerturus non ſit, quoniam olim Chriſtus Mundum juſte judicabit, cujus judicia non erunt iniquiſſima, & corruptiſſima, ut hodie, ſed æquum judicium Deus tunc faciet, bonis reddens bona, & malis mala æternam, licet nunc ut plurimum verſa vice probi vexentur, & improbi mundana fruantur felicitate, videaturque propemodum juſtitia alio tranſmigraſſe, relicto Mundo, propter quod judicia fiant iniquiſſima. Fictio poetica ſatis elegans. *Juſtitia*, &c. Sic transferendum erat propter dictionum prædictarum tranſpoſitionem. Hebræus: Quoaduſque juſtitia redibit judicium; donec judicium ſit juſtum; donec juſtitia verſetur in judicio. Hebraica vero lectio hodierna licet tranſpoſita, non immutat tamen ſententiam. Quoniam uſque ad juſtitiam redibit judicium. Tandem judicium inventa juſtitia prodibit æquum. *Qui*. Non habetur in Hebræo, ſed nec in Græco, & ſententiam obſcurat, niſi legas per hyſterologiam, Recti corde ſunt qui juxta illam. Quidam per interrogationem ſe extricarunt: Et qui juxta illam? omnes, &c. *Juxta illam*. Relativum hebraicum eſt maſculinum, & referri poteſt tam ad juſtitiam, quàm ad judicium, quæ nomina ſunt in Hebræo maſculina. Poſt eam Juſtitiam, poſt illud Judicium, juxta, pone, adhærentes eis, ſicque neceſſario æquum judicium reportabunt. Perſiſtit in fictione poetica. *Qui recto ſunt corde*. Idem Hebræus. Recti cordis, corde. Græcus addit διάψαλμα.

16. *Conſurget mihi*. Pro me ſurget, ut auxilietur mihi? quis me defendet interim ab improbis, quoad veniat dies ille optatiſſimus, quando Juſtitia, & Judicium ſimul conjungentur? *Adverſus malignantes*. Non aliter Hebræus: Cum malignis, malignantibus; defendendi mei cauſſa. *Aut*. Non habetur in Hebræo: quod nihil refert. *Quis ſtabit mecum*. Idem fere Hebræus: Quis ſtatuet, conſtituet, collocabit ſe mihi, pro me? *Adverſus*, &c. Sic Hebræus: Cum operatoribus iniquitatis, ut opem mihi ferat.

17. *Quia*. Non habetur in Hebræo, quod parum vel nihil refert. *Adjuvit me*. Noſtri detruncata parum voce legerunt verbaliter עֶזֶר לִי, quod nunc Hebræis nomen eſt עֶזְרָתָה לִי, auxilium mihi. Supple, fuit. Vel certe ſenſum, non verbum tranſtulere. Nulla varietas. *In inferno*. In ſepulcro. Translatio ſenſus. Hebræus: Poetice ſatis eleganter: Silentium. Animam incolere ſilentium, eſt idiotiſmus pulcherrimus, pro Mori, in quo ſtatu anima non loquitur, & corpus in ſepulcro reſidet.

18. *Dicebam*. Idem Hebræus præterito: Dixi. Pedem moveri, eſt idiotiſmus elegans, pro eo quod diceres latine: Vacillant res meæ; actum eſt propemodum de me, & hujuſmodi. *Miſericordia*. Ut transferunt Noſtri. Hæbræus: Pietas. *Adjuvabit*. Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Stabiliet, fulciet me.

19. Se-

19. *Secundum multitudinem*. Noſtri facillimo tranſitu Beth in Caph legerunt כרב, quod nunc Hebræis eſt בְּרֹב, In multitudine. Cum multæ & variæ cogitationes cor meum diſcruciarent. Non magna varietas. *Dolorum*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Cogitationum, quæ animum in diverſa diſtrahunt. Vide Theſaurum. *In corde meo*. Non aliter Hebræus: Intra me, in medio mei. *Lętificaverunt*. Idem fere Hebræus: Delectarunt, delectationem ingeſſerunt, proborum & improborum exitum conſideranti.

20. *Numquid adhęret*. Idem fere Hebræus, ſed futuro: Num conjungetur tecum, aſſociabitur tibi? Hæc ſunt quæ mente revolvebat, ut in ſuperiori verſiculo. Quî poteſt fieri (inquit) ut aſſocietur tibi, qui ſumma juſtitia es, thronus injuſtiſſimus! Hoc ſiquidem videtur eſſe verum, dum improbos impunitos eſſe permittis. Neſcio quid commune tecum habere videtur ſedes iniquorum hominum, o Deus, quod ſcelerum ſuorum pœnas meritas abs te non reportant. *Iniquitatis*. Non longe aliter Hebræus plurali: Calamitatum; active, & paſſive, ut ita dicam. Sedes calamitatum, eſt idiotiſmus, ideſt Sceleratorum, flagitioſorum, quorum actiones probis ſemper infeſtæ ſunt. *Qui fingis*. In Hebræo eſt participium, Fingens, formans, quod referri poteſt ad Deum, uti Noſtri fecerunt, vel ad thronum ſceleratorum, ad improbos ipſos, ut Hebræis placet. *Laborem in præcepto*. Non longe aliter Hebræus: Super ſtatuto. Deum formare laborem ſuper ſtatuto, eſt quodammodo ſceleratis anſam præbere perſequendi juſtos decretorum divinorum obſervatores. Thronum itidem ſceleratorum, ideſt improbos, formare laborem ſuper ſtatuto, eſt decreta laborioſa, ideſt maleficia patrare, vel occaſione ſumpta ex decretis laborem inferre, ut v. gr. ſi quis cogeret virum Judæum edere carnes porcinas, quas a Deo videt illi eſſe prohibitas, vel Chriſtianum die Veneris, & hujuſmodi, carnes edere, quas ſancti Patres interdixerunt, & hujus generis alia, viro pio maximo labore, & ſollicitudine obſervanda. Ceteras hujus loci interpretationes apud alios vide.

21. *Captabunt*, &c. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Coibunt turmatim, congregabuntur ſuper, contra animam juſti, ut eam captent, decipiant, & male tractent. Sanguinem inſuper innoxium, innocentes viros condemnant iſti flagitioſiſſimi.

22. *Et factus eſt*. Idem Hebræus: Et fuit. Quæ ſequuntur, conſolationes ſunt, de quibus verſ. 19. *In refugium*. Hebræus dativo: Elevationi, in elevationem, in locum altum, ad quem confugere poſſim, tamquam ad refugium tutum. *In adjutorium*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus dativo: Petræ, in petram, in rupem, in qua ſecurus ab improbis permaneam. Epithetum Dei optimi maximi. *Spei meæ*. Sic transferunt Noſtri hujus dictionis themata, prout ſæpius vidimus. Hebræus: Refugii, confugii mei; in quam rupem, ſalvari confiſus, me recipio. Nullius ponderis varietates.

23. *Et reddet illis*. Idem Hebræus ſuo idiotiſmo, ſed futuro in pręteritum verſo, quaſi Noſtri mutatis vocalibus legerint יָשִׁיב, quod nunc eſt וַיָּשֶׁב, Et redire fecit ſuper eos. Sed hoc parum vel nihil refert. Græcus hic addit Κύριος. Redire facere ſuper aliquem iniquitatem ipſius, eſt idiotiſmus, ut in Theſauro. *In malitia*. Malo, quod aliis parabant. Græcus, κατὰ. *Diſperdet*. Idem fere Hebræus: Exſcindet, juxta proverbium illud, Gladio transfodere proprio. Sic iſtos improbos Deus malo ipſorum proprio tandem perdet, quæ maxima probis eſt conſolatio. Secundum Diſperdet non habetur in Græco. *Deus noſter*. Græcus non habet pronomen, quod eſt in hebraico.

PSALMUS XCV. Lat. XCIV.

		Laus Cantici ipſi David.
לכו נרננה ליהוה נריעה לצור ישענו :	1. *Venite, ovabimus DOMINO, jubilabimus Petræ ſalutis noſtræ.*	1. Venite, exſultemus DOMINO, jubilemus Deo ſalutari noſtro.
נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו :	2. *Præoccupabimus faciem ejus in confeſſione, in pſalmis jubilabimus ei.*	2. Præoccupemus faciem ejus in confeſſione, & in pſalmis jubilemus ei.
כי אל גדול יהוה ומלך גדול על כל אלהים :	3. *Quoniam Deus magnus DOMINUS, & rex magnus ſuper omnes Deos.*	3. Quoniam Deus magnus DOMINUS, & rex magnus ſuper omnes deos.
אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו :	4. *In cujus manu ſunt ſcrutationes terræ, & robora montium ſunt ei.*	4 Quia in manu ejus ſunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipſius ſunt.
אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו :	5. *Cui eſt mare, & ipſe fecit illud, & ſiccam manus ejus formaverunt.*	5. Quoniam ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud, & ſiccam manus ejus formaverunt.
באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו :	6. *Venite, adorabimus, & incurvabimur, & genuflectemus ante DOMINUM factorem noſtrum.*	6. Venite, adoremus, & procidamus, & ploremus ante DOMINUM, qui fecit nos.
כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו :	7. *Quia ipſe* eſt *Deus noſter, & nos populus paſcuæ ejus, & oves manus ejus hodie, ſi in vocem ejus audietis.*	7. Quia ipſe *eſt Dominus* Deus noſter, et nos populus paſcuæ ejus, & oves manus ejus. Hodie ſi vocem ejus audieritis:
אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר :	8. *Ne obdurabitis cor veſtrum tamquam jurgio, ſicuti die tentationis in deſerto.*	8. Nolite obdurare corda ſicut in irritatione, ſecundum diem tentationis in deſerto.
אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי :	9. *Quòd tentaverunt me patres veſtri, probaverunt me, etiam viderunt opus meum.*	9. Ubi tentaverunt me patres veſtri, probaverunt, & viderunt opera mea.
ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי :	10. *Quadraginta annis contendam in generationem, & dixi, populus errantes corde ipſi, & ipſi non cognoverunt vias meas.*	10. Quadraginta annis offenſus fui generationi *illi*, & dixi, ſemper hi errant corde: et iſti non cognoverunt vias meas.
אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי :	11. *Quòd juravi in naſo meo, ſi venient ad requiem meam.*	11. Ut juravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

ANNOTATIONES.

ELeganti carmine fideles ad colendum Chriſtum Deum excitantur. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Laus, &c. Nullus exſtat in Hebræo titulus, a Noſtris forſitan ob aliquam traditionem additus.

1. *Venite*. Excitantis, & exhortantis particula. *Exſultemus*. Idem fere Hebræus futuro: Ovabimus, voce & corporis actione geſtiemus. *Jubilemus*. Idem Hebræus futuro: Jubilabimus, voces in laudes divinas extollendo. *Deo*. Hebræus: Petræ. Dei Optimi Maximi epithetum. *Salutari noſtro*. Sic transferunt Noſtri Hebræus: Salutis, auxilii noſtri, ex qua petra ſemper auxilium in adverſis reportamus. Nullius ponderis varietas.

2. *Præoccupemus, jubilemus*. Idem Hebræus futuro: Præoccupabimus, jubilabimus. *Et*. Non habetur in hebræo. Præoccupare faciem in confeſſione, eſt Propere venire in conſpectum alicujus cum laudibus & hymnis. Vide Theſaurum.

3. *Super omnes Deos*. Vel Angelos, vel Idola, quæ colebantur ut Deus. De ratione nominis אלהים, vide Theſaurum. Græcus habet hic, *ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν*, ſuper omnem terram.

4. *Quia*. Dictio hebræa אֲשֶׁר modo pronomen relativum eſt, & modo conjunctio, qui, quæ, quod, ut in Theſauro. Noſtris eſt conjunctio, Hebræis relativum; quod parum vel nihil ſane refert. Solent autem hebræi præpoſitionem, quam relativo addunt Latini, antecedenti præponere, ut in Grammatica docuimus. Qui in manu ejus; in cujus manu; poteſtate. *Sunt*. Non habetur in Græco. *Fines terræ*. Penetralia, interiora, centrum proprie. Quę facile ſcrutatur. Senſus translatio. Hebræus: Scrutationes. Univerſam terram facile ſcrutari poteſt, uſque in profunditates ipſas. *Altitudines*. Hebræus: Robora montium ſunt ei. Dominatur in montibus immenſis, quos nullo labore transferre poteſt, & in eis ad libitum agere. Hæc montium robora Noſtri reduxerunt ad altitudinem ſolam, latitudinem & longitudinem non attendentes, quæ dimenſiones omnes vocabulo denotantur hebraico, licet hoc parum vel nihil referre crederem, nam altitudine, uti difficiliori, illas omnes comprehendi voluerunt.

5. *Quoniam*. Eadem vox, ut in ſuperiori verſiculo. Hebræus ſuo idiotiſmo: Qui ei, cui. Eſt Dominus, et creator maris, terræque. *Siccam*. Aridam; tellurem ſic dictam poſt congregationem aquarum, quæ eam contegebant. Vide Geneſ. 1.

6. *Adoremus*. Idem Hebræus futuro: Adorabimus. *Procidamus*. Sic Hebræus fere futuro: Incurvabimur, proſternemur. Græcus addit *αὐτῷ*. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Ploremus*. Noſtri procul dubio, detracto reſc legerunt נִבְכֶּה, plorabimus, quod nunc Hebræis eſt נִכְרְעָה, Geniculabimur, ut ita loquar, genua flectemus. Tres venerationis actus, adorare vel proſterni, incurvari, & genua flectere. *Qui fecit nos*. Noſtri punctis vocalibus immutatis legerunt עָשָׂנוּ, quod nunc Hebræis eſt præſens participium, vel Toar, עֹשֵׂנוּ, Factorem noſtrum. Nullius momenti varietas.

7. *Dominus*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco; quod parum refert. *Oves*. Populus paſcuæ, & Oves manus, denotant, nos ſpiritualiter, & corporaliter ali, regique providentia, & bonitate divina. *Vocem*. Hebræus addit præpoſitionem In. *Audieritis*. Sic Hebræus: Audietis. Audire in vocem alicujus, eſt illi obtemperare.

8. *Nolite obdurare*. Sic Hebræus: Ne obdurabitis, obduretis. Inducitur Deus loquens, ut comminatio ſit vehemen-

mentior. *Corda veſtra*. Hebræus ſingulariter: Cor veſtrum. Nulla varietas. *Sicut in irritatione*. Idem fere Hebræus: Tamquam jurgio, contentione, rixa irritante. *Secundum diem*. Sicut in die, tempore tentationis, inſtar illius diei. Hiſtoria nota eſt. Lege Exodi, & Numerorum libros, & vide Theſaurum noſtrum, in dictionibus מַסָּה, & מְרִיבָה.

9. *Ubi*. Hebræus: Quod. Eadem vox, de qua ſuperius verſ. 4. *Probaverunt*. Providentiam, & veritatem meam experti, de qua dubitando murmuraverant. Hebræus repetit pronomen Me de more linguæ. *Et*. Hebræus: Etiam. Minima varietas. *Opera mea*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis פָּעֳלַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare, nulla ſenſus varietate: Opus meum.

10. *Offenſus fui*. Græca vox προσώχθισα Offendi, & Propinquare ſignificat. Hinc Romanum Pſalterium Proximus fui, habet, ideſt, in malum. Hebræus futuro: Contendam. Contendebam, diſſecabar, ut eos ad meliorem frugem revocarem, & ſic illis offenſus eram. Vide Theſaurum in radice קוט. *Generationi*. Hebræus addit præpoſitionem: In generationem. In viros illius generationis, ætatis. *Illi*. Ad declarationem additum. *Semper*. Suſpicor, Noſtros aliter legiſſe, quam nunc eſt in Hebræo, nec quid legerint, conjectare valeo, niſi velles, eos pro עם legiſſe תמיד, vel certe ad majorem declarationem, hanc particulam, *Semper*, de ſuo addidiſſe. Hebræus ſiquidem nunc habet: Populus errantes (qui errat) corde ipſi. Supple, ſunt. Nullius fere ponderis varietas. *Et iſti*. Hebræus: Ipſi; illi. Cognoſcere vias Dei, idiotiſmus, ut in Theſauro, & alibi.

11. *Ut*. Vel Quibus, ut alii. Hebræus eadem voce, de qua ſuperius verſ. 4, habet: Qui, quod. Qui juravi, idiotiſmus. Quod juravi; ita ut jurarem. Idem ſenſus perpetuo. *Ira*. Vox hebræa Naſum & Iram ſignificat. Vide Theſaurum. Jurare in naſo, vel in ira, eſt, cum iratus ſis, juramento ſe ad aliquid obſtringere. *Si introibunt*. Idem Hebræus: Venient. Formula jurandi ecliptica: Ne ſim Deus, habear mendax, vel quid ſimile. Ideſt, nequaquam introibunt. *In*. Hebræus eodem ſenſu: Ad. *Requiem meam*. Sic terram promiſſionis appellat, ubi ſedes quietas ſe daturum illis promiſerat, & patriæ cæleſtis inſuper eſt alluſio, ubi omnia quieta, dulcia, felicia.

PSAL-

PSALMUS XCVI. Lat. XCV.

		Canticum ipſi David, quando domus ædificabatur poſt captivitatem.
שירו ליהוה שיר חדש שירו ליהוה כל הארץ :	1. *Cantate DOMINO canticum novum, cantate DOMINO omnis terra.*	1. Cantate DOMINO canticum novum, cantate DOMINO omnis terra.
שירו ליהוה ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו :	2. *Cantate DOMINO, benedicite nomini ejus, annunciate de die in diem ſalutem ejus.*	2. Cantate DOMINO, & benedicite nomini ejus; annunciate de die in diem ſalutare ejus.
ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו :	3. *Narrate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.*	3. Annunciate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.
כי גדול יהוה ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים :	4. *Quoniam magnus DOMINUS, & laudabilis valde, terribilis ipſe ſuper omnes Deos.*	4. Quoniam magnus DOMINUS, & laudabilis nimis, terribilis eſt ſuper omnes deos.
כי כל אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה :	5. *Quoniam omnes Dii populorum idola, DOMINUS autem cælos fecit.*	5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia, DOMINUS autem cælos fecit.
הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו :	6. *Majeſtas, & honor faciebus ejus, robur, & decus in ſanctuario ejus.*	6. Confeſſio, & pulcritudo in conſpectu ejus, ſanctimonia, & magnificentia in ſanctificatione ejus.
הבו ליהוה משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז :	7. *Afferte DOMINO familiæ populorum, afferte DOMINO gloriam, & fortitudinem.*	7. Afferte DOMINO patriæ gentium, afferte DOMINO gloriam, & honorem.
הבו ליהוה כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו :	8. *Afferte DOMINO gloriam nominis ejus, tollite munus, & venite atriis ejus.*	8. Afferte DOMINO gloriam nomini ejus, tollite hoſtias, & introite in atria ejus.
השתחוו ליהוה בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ :	9. *Adorate DOMINO in decore ſanctitatis, dolete a faciebus ejus univerſa terra.*	9. Adorate DOMINUM in atrio ſancto ejus, commoveatur a facie ejus univerſa terra.
אמרו בגוים יהוה מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים :	10. *Dicite in gentibus, DOMINUS regnavit, etiam aptabitur orbis, non commovebitur, judicabit populos in rectitudinibus.*	10. Dicite in gentibus, *quia* DOMINUS regnavit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur, judicabit populos in æquitate.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

11. Læ-

ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו :	11. *Lætabuntur cæli, & exſultabit terra, reboabit mare, & plenitudo ejus.*	11. Lætentur cæli, & exſultet terra, commoveatur mare, & plenitudo ejus.
יעלז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער :	12. *Geſtiet ager, & omne quod eſt in eo, tunc ovabunt omnia ligna ſilvæ.*	12. Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt. Tunc exſultabunt omnia lingua ſilvarum;
לפני יהוה כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו :	13. *Faciebus DOMINI, quia venit, quoniam venit ad judicandum terram, judicabit orbem in juſtitia, & populos in veritate ſua.*	13. A facie DOMINI, quia venit, quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem *terræ* in æquitate, & populos in veritate ſua.

ANNOTATIONES.

PSalmorum præcedentium promiſſiones de finibus bonorum & malorum, quaſi jam effectas elegantiori decantans carmine, omnia ad extollendum Chriſtum Dominum, qui tandem ſit homines ex æquo judicaturus, incitat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Neque huic pſalmo ullus eſt Hebræis titulus, ſed a Noſtris certa ratione additus ex majorum traditione forſitan. Idem pſalmus, paucis immutatis, habetur 1. Par. 16. cum aliis pſalmis conjunctus, uti videre licet.

1. *Novum*. Ideſt, ſemper innovate cantica, numquam ab hymnis ceſſantes. Alii, ob novum beneficium, hymnos hactenus a nullis decantatos fundite. *Omnis terra*. Terrarum incolæ. Metonymia.

2. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *De die in diem*. Quotidie, ſingulis diebus. *Salutare*. Prout Noſtri transferunt. Hebræus: Salutem, auxilium, quod probis attulit.

3. *Annunciate inter gentes*. Non longe aliter Hebræus: Narrate in gentibus gloriam Domini, & miracula. Vocationem gentium prædicit.

4. *Nimis*. Sic transferunt Noſtri, quaſi Deus numquam a mortalibus ſatis laudari queat. Hebræus: Valde. *Eſt*. Idem Hebræus pronomine: Ipſe. *Super omnes Deos*. Dæmonia, Idola, quæ falſo Dii credebantur.

5. *Gentium*. Idem Hebræus: Populorum. *Dæmonia*. Translatio ſenſus. Hebræus: Idola, nihila, nullius poteſtatis. Idola vel ſunt nulla, nihil, nullam opem ferre valentia, uti vox hebræa deſignat, vel Dæmonia. Vide Theſaurum.

6. *Confeſſio*. Noſtri vocem deduxerunt abs הוֹדָה, confeſſus eſt, celebravit, a radice יָדָה ſcilicet; quæ nunc Hebræis eſt radix primaria, gloriam, majeſtatem ſignificans. Quidam metonymice laudis & gloriæ materiam interpretantur. *Pulcritudo*. Honor, & decus, quæ ſunt idem fere. Vide Theſaurum. *In conſpectu*. Sic Hebræus ſuo idiotiſmo: Faciebus ejus, ante eum. *Sanctimonia*. Quam Dei robur & fortitudinem poſſumus appellare. Translatio ſenſus. Hebræus: Potentia, validitas. *Magnificentia*. Hebræus: Pulcritudo, decus. *In ſanctificatione ejus*. In ſancta majeſtate, ſede ejus. Hebræus: In ſanctuario; vel Cælo, vel Templo, Eccleſia, in quibus Dei ſanctitas, & magnificentia magis relucet. Omnes iſtæ varietates non magni ponderis ſunt. Immenſa Dei majeſtas hiſce vocibus deſcribitur.

7. Aſ-

Digitized by Google

7. *Afferte*. Date, tribuite. *Patriæ*. Græcam retinuit vocem Vulgatus. Ideſt Familiæ, Tribus, cognationes. Idem Hebræus. *Gentium*. Sic Hebræus: Populorum. *Honorem*. Hebræus: Fortitudinem, potentiam, quæ Dei eſt honor. Vocem hanc ſuperiori verſiculo Noſtri Sanctimoniam tranſtulerunt.

8. *Nomini*. Hebræus genitivo: Nominis, famæ divinæ gloriam date Domino. Non magna varietas. *Hoſtias*. Idem fere Hebræus ſingulariter: Munus, quod univerſaliter intelligitur de quacumque oblatione. Conſule Theſaurum. *Introite in atria*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Venite atriis, ad, in atria ejus.

9. *In atrio ſancto*. Translatio ſenſus. Hebræus: In decore ſanctitatis. In Templo, Eccleſiæ Dei, decore glorioſiſſimo & ſanctiſſimo. *Commoveatur*. Non longe aliter Hebræus, licet imperativo: Dolete, pavete, metuite, cruciamini timore, more parturientis fœminæ. *A facie*. Sic Hebræus pluraliter: A faciebus.

10. *Quia*. Non habetur in Hebræo; quod parum vel nihil refert. *Etenim*. Sic interpretantur Noſtri ſæpius voculam hanc. Hebræus: Etiam; inſuper. *Correxit*. Aptavit, ſtabilivit, firmavit. Noſtri, retento ſenſu, verbi ſignificationem immutarunt, vel certe paucis immutatis legerunt in Hiphil הֵכִין, aptavit, vel תָּכִין, aptabis; quod nunc Hebræis eſt Niphal תִּכּוֹן, Aptabitur, firmabitur orbis. *Terræ*. Ad declarationem additum. Vox hebræa habitabilem terram proprie ſignificat. Vide Theſaurum. *Qui non commovebitur*. Sic Hebræus: Non, nequaquam commovebitur, ne commoveatur, commoveri poſſit. *Æquitate*. Hebræus idem pluraliter: Rectitudinibus.

11. *Lætentur*, *exſultet*. Idem Hebræus futuro: Lætabuntur, exſultabit. Proſopopœja. *Commoveatur*. Hebræus non longe aliter futuro: Reboabit, mugiet mare; quod fit commotione. *Et plenitudo ejus*. Piſces, & hujuſmodi.

12. *Gaudebunt*, *&c.* Idem fere Hebræus ſingulariter collective: Geſtiet ager, & quidquid in eo eſt. *Sunt*. Non habetur in Græco. *Exſultabunt*. Ovantes, voce & corpore geſtientes ſilveſtres arbores.

13. *A facie Domini*. Propter Dominum. Quaſi legerint Noſtri מִפְּנֵי, facili vocis tranſitu, quod nunc Hebræus non longe aliter exprimit dativo: Faciebus Domini, ante Dominum. *Venit*. Bis poſitum. Non ſolum quia venit ſimpliciter, ſed etiam quia venit ad judicium. Duplicem adventum Chriſti deſcribit. *Judicare*. Sic Hebræus: Ad judicandum. *Orbem terræ*. Habitabilem proprie, ut ſuperius verſ. 10. Homines videlicet, mortales. *In æquitate*. Juſtitia; juſte, juxta ſuas promiſſiones, bonis præmia conferendo, & malos puniendo. *In veritate*. Vere, fideliterque.

PSAL-

PSALMUS XCVII. Latinis XCVI.

		Huic David, quando terra ejus reſtituta eſt ei.
יהוה מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים:	1. *DOMINUS regnavit, exſultabit terra, lætabuntur inſulæ multæ.*	1. DOMINUS regnavit, exſultet terra, lætentur inſulæ multæ.
ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:	2. *Nubes & caligo circuitus ejus, juſtitia & judicium habitaculum ſedis ejus.*	2. Nubes, & caligo in circuitu ejus, juſtitia, & judicium correctio ſedis ejus.
אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו:	3. *Ignis faciebus ejus ibit, & inflammabit circum circa tribulantes eum.*	3. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus.
האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ:	4. *Illuſtrarunt fulgura ejus orbem, vidit, & doluit terra.*	4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, vidit, & commota eſt terra.
הרים כדונג נמסו מלפני יהוה מלפני ארון כל הארץ:	5. *Montes ſicut cera liquefacti ſunt a faciebus DOMINI, a faciebus DOMINI omnis terra.*	5. Montes ſicut cera fluxerunt a facie DOMINI, a facie DOMINI omnis terra.
הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו:	6. *Annunciaverunt cæli juſtitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus.*	6. Annunciaverunt cęli juſtitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus.
יבשו כל עבדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים:	7. *Confundentur omnes cultores ſculptilis, qui gloriantur in idolis, adoraverunt ei omnes Dii.*	7. Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis. Adorate eum omnes Angeli *ejus*.
שמעה ותשמח ציון ותגל בנות יהודה למען משפטיך יהוה:	8. *Audivit, & lætata eſt Sion, et exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua DOMINE.*	8. Audivit, & lætata eſt Sion. Et exſultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua DOMINE.
כי אתה יהוה עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים:	9. *Quoniam tu DOMINUS altiſſimus ſuper omnem terram, valde exaltatus es ſuper omnes Deos.*	9. Quoniam tu DOMINUS altiſſimus ſuper omnem terram, nimis exaltatus es ſuper omnes deos.
אהבי יהוה שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם:	10. *Amatores DOMINI, odite malum, cuſtos animarum piorum ſuorum de manu injuſtorum liberabit eos.*	10 Qui diligitis DOMINUM, odite malum: cuſtodit DOMINUS animas ſanctorum ſuorum, de manu peccatoris liberabit eos.
אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה:	11. *Lux ſata eſt juſto, & rectis corde lætitia.*	11. Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia.

12. Læ-

שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו׃	12. *Lætamini juſti in DOMINO, & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus.*	12. Lætamini juſti in DOMINO, & confitemini memoriæ ſanctificationis ejus.

ANNOTATIONES.

Apparatum extremi Judicii carmine deſcribens elegantiſſimo, Fideles ad adorandum Chriſtum Dominum invitat, qui bonis tandem ſit allaturus lucem, & gaudia in æternum permanſura. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Hujus etiam Pſalmi titulus a Noſtris additus eſt, ex aliqua fortaſſis antiquorum traditione.

1. *Exſultet, lætentur*. Idem Hebræus futuro: Exſultabit, lætabuntur. *Terra*. Proſopopœja, vel metonymia; Terrarum & inſularum incolæ.

2. *Caligo*. Nubes denſiſſima & lucidiſſima, lux inacceſſibilis Divo Paulo. *In circuitu*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo. Circuitus ejus ſunt nubes & caligo. *Correctio*. Aptatio, firmitas, baſis, locus in quo res collocata firmatur. In præcedenti Pſalmo idem verbum Vulgatus tranſtulit verſ. 10. Etenim correxit. Ibi vide.

3. *Ante ipſum præcedet*. Idem Hebræus ſuo loquendi idiotiſmo: Faciebus ejus ibit. Venientem Judicem deſcribit. *In circuitu*. Sic Hebræus: Circumcirca, undequaque. *Inimicos*. Hebræus: Infeſtos, tribulantes, qui ſe & fideles afflixerant. Minima variatio.

4. *Illuxerunt, &c.* Micarunt per orbem. Idem Hebræus: Illuſtrarunt, illuminarunt orbem fulgura. *Terræ*. Ad declarationem additum. *Commota eſt*. Sic etiam interpretati ſunt Noſtri ſuperiori pſalmo verſ. 9. Hebræus: Doluit, cruciata eſt, ob hæc Judicii ſigna, & terrores. Proſopopœja, vel Metonymia.

5. *Fluxerunt*. Sic Hebræus: Liquefacti ſunt; Igne conflagrationis. *A facie*. Hebræus pluraliter: A faciebus; ob præſentiam, & adventum Domini. *Omnis terra*. Fluet, liqueſcet, per zeugma. Noſtri punctis immutatis legerunt אָדוֹן, quod nunc Hebræis eſt in regimine אֲדוֹן, Domini totius terræ. Sic & Græcus. Nullius fere momenti variatio.

6. *Annunciaverunt cæli*. Perſiſtit in Proſopopœjis, & Metonymiis.

7. *Confundantur*. Sic Hebræus futuro: Confundentur, pudore & ignominia afficientur ob majeſtatem & potentiam tanti Judicis. *Omnes qui adorant*. Idem Hebræus: Omnes cultores, qui colunt, ſerviunt. *Sculptilia*. Hebræus ſingulariter collective: Sculptilis. *Et* Non habetur in Hebræo. *Simulacris*. Idem Hebræus: Idolis. Vide Theſaurum. *Adorate*. Vox hebræa eſt æquivoca. Noſtris eſt imperativus, quemadmodum & Apoſtolus videtur explicare Hebr. 1. Adorent cum omnes Angeli Dei. Hebræis eſt præteritum, prout etiam orationis filo magis congruere videtur. Adoraverunt. Futura ut præſentia ponit ob oculos. Nulla ſenſus varietas. *Eum*. Hebræus ſuo idiotiſmo: Ei. *Angeli*. Vox hebræa אֱלֹהִים Deos, Angelos, Judices, & hujuſmodi ſignificat. Conſule Theſaurum. *Ejus*. Ad declarationem additum. Niſi malles Noſtros legiſſe אֱלֹהָיו cum affixo. Sed hæc minima.

8. *Audivit*. Sion, ſive Eccleſi Fidelium Chriſtum adventare ſentiens ſummopere lætabitur propter beatitudinem proborum, & damnationem improborum mox futuram.

9. *Nimis*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Valde. *Deos*. Eadem vox, ut ſuperius: אֱלֹהִים, Deos, Angelos, &c.

10. *Qui diligitis Dominum*. Idem Hebræus: Amatores Domini. *Malum*.

Digitized by Google

Neutrius generis. Vox hebræa eſt etiam maſculina. Malum hominem, improbum. Vide Theſaurum. *Cuſtodit, &c.* Vox hebræa eſt participium, quod pro verbo præſenti ponitur, prout in grammaticis rebus dictum eſt. Noſtri addentes vocem *Dominus*, quæ non habetur in Hebræo, duas fecere periodos. Cuſtodit, liberabit. Hebræis eſt Toar, & unica periodus. Cuſtos animarum liberabit. Nullius fere ponderis variatio. *Sanctorum*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Piorum active, & paſſive. Conſule Theſaurum. *Peccatoris*. Sic transferre Noſtros, ſæpius vidimus. Hebræus pluraliter: Injuſtorum, qui ſcelerum ſuorum pœnas tandem daturi ſunt.

11. *Orta*. Suſpicor Noſtros non admodum difficili tranſitu legiſſe זָרַח, orta eſt: quod nunc Hebræis eſt זָרֻעַ, ſata, quæ tandem colligetur in adventu Chriſti. Gaudia immortalia, voluptateſque indeficientes, locutione hac poetica ſatis eleganter exprimit. Lux & lætitia probis, vereque fidelibus ſata eſt, quam in cælo colligent: quare merito lætandum eſt interim, & celebranda harum rerum omnium memoria.

12. *Sanctificationis*. Hebræus: Sanctitatis ejus. Tunc ſiquidem vere ſanctus & juſtus apparebit, improbos condemnando, & probos bonis innumeris afficiendo.

PSAL. XCVIII. Lat. XCVII.

מזמור שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:	1. *Cantate DOMINO canticum novum, quia mirabilia fecit: ſalvavit ſibi dextera ejus, & brachium ſanctitatis ejus.*	1. Pſalmus *ipſi David*. Cantate DOMINO canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit ſibi dextera ejus, & brachium ſanctum ejus.
הודיע יהוה ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו:	2. *Notam fecit DOMINUS ſalutem ſuam, oculis gentium revelavit juſtitiam ſuam.*	2. Notum fecit DOMINUS ſalutare ſuum, in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam.
זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו:	3. *Recordatus eſt pietatis ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſrael: viderunt omnes termini terræ ſalutem Dei noſtri.*	3. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſrael. Viderunt omnes termini terræ, ſalutare Dei noſtri.
הריעו ליהוה כל הארץ פצחו ורננו וזמרו:	4. *Jubilate DOMINO omnis terra, erumpite, & ovate, & pſallite.*	4. Jubilate Deo omnis terra, cantate, & exſultate, & pſallite.
זמרו ליהוה בכנור בכנור וקול זמרה:	5. *Pſallite DOMINO in cithara, in cithara, & voce pſalmi.*	5. Pſallite DOMINO in cithara, in cithara, & voce pſalmi:
בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה:	6. *In tubis, & voce tubæ jubilate faciebus regis DOMINI.*	6. In tubis *ductilibus* & voce tubæ *corneæ*. Jubilate in conſpectu regis DOMINI.

7. Mo-

ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה:	7. *Reboabit mare, & plenitudo ejus, orbis, & habitantes in eo.*	7. Moveatur mare, & plenitudo ejus, orbis *terrarum*, & qui habitant in eo.
נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו:	8. *Flumina plaudent palma, ſimul montes ovabunt.*	8. Flumina plaudent manu, ſimul montes exſultabunt.
לפני יהוה כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים במישרים:	9. *Faciebus DOMINI, quoniam venit ad judicandam terram. Judicabit orbem in juſtitia, & populos in rectitudinibus.*	9. A conſpectu DOMINI, quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem *terrarum* in juſtitia, & populos in æquitate.

ANNOTATIONES.

EOdem cum præcedentibus pſalmis argumento, fideles ad Chriſtum celebrandum, qui, ſubjectis ſibi omnibus, orbem ſit judicaturus, carmine invitat ſuaviſſimo. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *Ipſi David*. Non habetur in Hebræo, a Noſtris forſitan additum ex antiquorum traditione. *Novum*. Vide ſuperius pſal. *96. 1.* *Fecit*. Græcus addit *Κύριος*. *Sanctum*. Idem hebræo nomine ſubſtantivo: Sanctitatis ſuę. Dexteram, & brachium Dei ſalvare ſibi, ideſt ſe, eſt idiotiſmus, morem humanum referens. Proſtratis idolis, & devictis infidelibus, abſorpta morte, peccato, diabolo, inferno, mundoque, Chriſtus quodam modo ſe, ſuos autem præcipue propria virtute & poteſtate de manibus hoſtium eripuit.

2. *Salutare*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Salutem, auxilium a ſe partum. *In conſpectu*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Oculis, ante oculos. *Juſtitiam*. Qua bonis bona, malis mala rependet, & qua juſtificat impios.

3. *Miſericordiæ*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Pietatis. *Veritatis*. Fidei, firmitatis in præſtandis promiſſis. Recordari pietatis & veritatis, alius eſt idiotiſmus. Ideſt, in gratiam, & favorem ejus exercere pietatis officia numquam interitura. Conſule Theſaurum in hiſce dictionibus. *Salutare*. Ut ſuperius. Hebræus: Salutem, auxilium Dei, quo probos ſalvavit. *Viderunt*. Proſopopœja, vel Metonymia, prout ſuperius in præcedenti pſalmo. Sic etiam in ſequentibus.

4. *Omnis terra*. Proſopopœja, vel Metonymia. *Cantate*. Verbum hebræum ſignificat vocem jubilando extollere, in jubila erumpere. *Exſultate*. Idem fere Hebræus: Ovate, geſtu & voce.

5. *Pſallite*. Inſtrumentis muſicis ludite; quod in ſequentibus magis exprimit.

6. *Ductilibus, corneæ*. Duo epitheta a Noſtris addita, ut diverſa Buccinarum vocabula diſtinguerent, quæ dicuntur hebraice חֲצֹצְרָה, & שׁוֹפָר; Vide Theſaurum. *In conſpectu*. Sic Hebræus ſuo idiotiſmo: Faciebus, ante.

7. *Moveatur*. Non longe aliter Hebræus futuro: Reboabit, tonabit, mugiet, quod fit commotione. Perſiſtit in Proſopopœjis, & Metonymiis. *Plenitudo ejus*. Piſces, vel Inſulæ. *Terrarum*. Ad declarationem additum, ut ſępius vidimus. *Orbis*. Hebræus: Terra habitabilis. *Qui habitant*. Sic Hebræus: Habitantes.

8. *Manu*. Hebræus idem: Palma. Poetica locutione dat palmas flumini-

 bus.

bus. *Exſultabunt*. Hebræus idem fere: Ovabunt, geſtu & voce. Proſequitur Proſopopœjis, & Metonymiis eleganter.

9. *A conſpectu*. Vide ſuperius pſal. 96. 13. quo in loco idem verſiculus ad verbum fere legitur. *Terrarum*. Additum, ut ſuperius. *Æquitate*. Hebræus pluraliter: Rectitudinibus; recte juſteque.

PSAL. XCIX. Latinis XCVIII.

		1. *Pſalmus ipſi David*.
יהוה מלך ירגזו עמים ישב כרובים תנוט הארץ:	1. *DOMINUS regnavit, contremiſcent populi, ſeſſor Cherubim, nutabit terra.*	DOMINUS regnavit, iraſcantur populi, qui ſedes ſuper cherubim, moveatur terra.
יהוה בציון גדול ורם הוא על כל העמים:	2. *DOMINUS in Sion magnus, & excelſus ipſe ſuper omnes populos.*	2. DOMINUS in Sion magnus, & excelſus ſuper omnes populos.
יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא:	3. *Confitebuntur nomini tuo magno, & terribili, Sanctus ipſum.*	3. Confiteantur nomini tuo magno, *quoniam* terribile, & ſanctum eſt.
ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית:	4. *Et robur regis judicium diligit: tu paraſti directiones, judicium & juſtitiam in Jacob tu feciſti.*	4. Et honor regis judicium diligit. Tu paraſti directiones, judicium, & juſtitiam in Jacob tu feciſti.
רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא:	5. *Exaltate DOMINUM Deum noſtrum, & adorate ſcabello pedum ejus, ſanctum eſt.*	5. Exaltate DOMINUM Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus, *quoniam* ſanctum eſt.
משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יהוה והוא יענם:	6. *Moſes, & Aharon in ſacerdotibus ejus, & Samuel in vocantibus nominis ejus, clamabant ad DOMINUM, & ipſe reſpondebit eis.*	6. Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant DOMINUM, & ipſe exaudiebat eos.
בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן למו:	7. *In columna nubis loquetur ad eos, cuſtodierunt teſtimonia ejus, et decretum,* quod *dedit illis.*	7. In columna nubis loquebatur ad eos. Cuſtodiebant teſtimonia ejus, & præceptum, *quod* dedit illis.
יהוה אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על עלילותם:	8. *DOMINE Deus noſter tu reſpondiſti eis, Deus, tollens fuiſti eis, & ulciſcens ſuper adinventiones eorum.*	8. DOMINE Deus noſter, tu exaudiebas eos, Deus *tu* propitius fuiſti eis, & ulciſcens in *omnes* adinventiones eorum.
רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה אלהינו:	9. *Exaltate DOMINUM Deum noſtrum, & adorate monti ſanctitatis ejus, quoniam ſanctus DOMINUS Deus noſter.*	9. Exaltate DOMINUM Deum noſtrum, & adorate in monte ſancto ejus, quoniam ſanctus DOMINUS Deus noſter.

ANNO-

ANNOTATIONES.

MOſis, Aharonis, & Samuelis exemplo, carmine ſatis eleganti fideles inducit ad adorandum Chriſtum Dominum jam ubique regnantem. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Etiam hujus pſalmi titulus a Noſtris eſt additus, ex aliqua fortaſſis antiquorum traditione.

1. *Iraſcantur*. Idem fere Hebræus futuro: Contremiſcent indignantes ob regni Chriſti novum ortum. Verbum Hebræum רגז iram, timorem, & tremorem, includit. Conſule Theſaurum. *Qui ſedes ſuper Cherubim*. Hebræus participio præſenti: Sedens, ſeſſor cherubim, regnavit, per zeugma. Noſtris eſt precatio. O ſedens, qui ſedes ſuper Cherubim, terra commoveatur, & perturbetur. Minimi momenti varietas. *Moveatur*. Hebræus futuro: Nutabit (ab hebræo verbo ſcilicet), movebitur. *Terra*. Proſopopœja, vel Metonymia. Ideſt, terrarum habitatores.

2. *Excelſus*. Hebræus emphatice addit pronomen Ipſe, quod vice ſubſtantivi verbi ponitur: Eſt.

3. *Confiteantur*. Idem Hebræus futuro: Confitebuntur, celebrabunt. *Quoniam*. Suſpicor Noſtros Vav copulativum legiſſe tranſpoſitum, ſecus ac nunc habet Hebræus, & ideo ſubaudiſſe hic כִּי de ſuo, nempe ſic: Confiteantur nomini tuo, נוֹרָא וְקָדֹשׁ הוּא, terribile, & ſanctum eſt: Quoniam timendum & ſanctum eſt. Hebræi nunc conjunctim legunt: Celebrabunt nomen tuum magnum, וְנוֹרָא, & terribile, ſanctum eſt. Poteſt nihilominus particula כִּי hic ſubaudiri: Quoniam ſanctum eſt, vel, ut alii volunt, ſuperius, ſic: Confiteantur nomini tuo, quoniam magnum, & terribile. *Sanctum*. Noſtri ad nomen referunt, Hebræus ad Deum. Sanctus eſt. Nomen Dei magnum & terribile. Idem tamen ſenſus; quod Deus, & nomen ejus unum ſint.

4. *Honor*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Fortitudo, potentia, quæ Dei eſt honos. Altera ratio, cur nomen Dei ſit celebrandum, propter fortitudinem, & æquitatis obſervantiam. *Regis*. Ideſt, tuus; nam Deum alloquitur in tertia perſona, venerationis cauſsa. *Diligit*. Vox hebræa eſt Toar: Diligens, vel diligentis; quod parum vel nihil refert. *Paraſti*. Aptaſti, ſtabiliviſti rectitudines, æquitatem quam diligis. Facere Judicium & Juſtitiam inter aliquos, eſt juſtum judicium exſequi. Vide Theſaurum.

5. *Scabellum*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Scabello pedum. Terram, vel Templum, vel Arcam fœderis, vel tandem cum Noſtris, Humanitatem Chriſti intellige. *Quoniam*. Additum ex orationis filo ad declarationem.

6. *In ſacerdotibus*. Conſtat etenim Moſem fuiſſe primum legis Sacerdotem. Levit. 8. *Inter eos, &c.* Idem Hebræus participio: In vocantibus nominis ejus, inter vocantes, invocantes nomen divinum. Samuel non Sacerdos, ſed ſimplex Levita fuit, Sacerdotis tamen officia ex peculiari Dei privilegio exſecutus eſt. *Invocabant Dominum*. Idem Hebræus ſuo loquendi idiotiſmo: Vocabant, clamabant ad Dominum tam Moſes & Aharon Sacerdotes, quam Samuel. *Exaudiebat eos*. Sic Hebræus futuro, ſuo loquendi modo: Reſpondebit, reſpondebat eos; quod eſt exauditionis ſignum.

7. *Loquebatur*. Idem Hebræus, licet futuro, quod pro aliis temporibus uſurpari ſæpius vidimus. Loquetur. Lege ſacras hiſtorias. *Cuſtodiebant*. Sic Hebræus præterito: Cuſtodierunt, ſervarunt conteſtationes ejus. *Præceptum*. Hebræa vox eam partem legis ſignificat, quæ ſola Principis voluntate fertur. Decretum, ſtatutum. *Quod*. Additum ex orationis conſequentia.

8. *Exaudiebas*. Hebræus idem præterito: Reſpondiſti. Quod exauditionis ſignum eſt. *Tu*. Ad emphaſim a Noſtris additum. *Propitius*. Translatio ſenſus. Hebræus: Tollens, levans; peccata ſcilicet; parcens. Vide Theſaurum. *Omnes*. Non habetur in Hebræo, quod nihil refert. *In adinventiones eorum*. Paſſive. Sic Hebræus: Super, contra opera eorum: Quæ patiebantur a malis. Vox hebræa tam in bonum, quam in malum ſumitur, & relativa pronomina active, paſſive, & poſſeſſive uſurpantur, uti docuimus in grammaticis rebus, & in Theſauro.

9. *In monte*. Hebræus dativo: Monti, montem; propter Deum ſcilicet illic habitantem, & eum ſanctificantem: quod Noſtri clarius reddiderunt. In monte. *Sancto*. Sic Hebræus ſubſtantivo de more linguæ: Sanctitatis.

PSALMUS C. Latinis XCIX.

מזמור לתודה הריעו ליהוה כל הארץ :	1. *Pſalmus confeſſioni. Jubilate DOMINO omnis terra.*	1. Pſalmus in confeſſione. Jubilate Deo omnis terra.
עבדו את יהוה בשמחה באו לפניו ברננה:	2. *Servite DOMINO in lætitia, venite faciebus ejus in ovatione.*	2. Servite DOMINO in lætitia. Introite in conſpectu ejus in exſultatione.
דעו כי יהוה הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו:	3. *Scitote quoniam DOMINUS ipſe eſt Deus: ipſe fecit nos, & non nos, populus ejus, & oves paſcuæ ejus.*	3. Scitote quoniam DOMINUS ipſe eſt Deus: Ipſe fecit nos, & non *ipſi* nos. Populus ejus, & oves paſcuæ ejus.
באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו :	4. *Venite* in *portas ejus in confeſſione, atria ejus in laude, confitemini illi, benedicite nomini ejus.*	4. Introite portas ejus in confeſſione, atria ejus in hymnis, confitemini illi. Laudate nomen ejus.
כי טוב יהוה לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו :	5. *Quoniam bonus DOMINUS, æterno pietas ejus, & uſque in ætatem & ætatem veritas ejus.*	5. Quoniam ſuavis *eſt* DOMINUS, in æternum miſericordia ejus, & uſque in generationem & generationem veritas ejus.

ANNOTATIONES.

Fideles ad celebrandum Deum ſervantem promiſſa fideliter, & ad eum ſancte colendum, oratione quidem breviſſima, ſed ornata, facilique hortatur. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *In confeſſione*. Idem Hebræus dativo: Confeſſioni, pro confeſſione, ad celebrandum. *Deo*. Hebræus habet proprium ineffabile Jehovah. Domino. *Omnis terra*. Metonymia, & diſcordia vocum, non ſenſus: Univerſi mortales.

2. *Introite*. Sic Hebræus: Venite. *In conſpectu ejus*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Faciebus ejus, an-

ante eum. *In exſultatione*. Non aliter fere Hebræus: In ovatione geſtu & voce.

3. *Deus fecit nos*. Non ſolum creavit, ſed innumeris ornavit beneficiis. Vide verbum hoc in Theſauro. *Et non*. Scribitur quidem etiam nunc conſtanter וְלֹא, ſed legitur וְלוֹ; nam eſt vox ambigua, quo ad ſenſum, licet voce eadem, ſed ſcriptura diverſa ſit. Noſtrorum ſenſus eſt. Non enim ipſi nos fecimus, ſed Deus factor, & creator noſter eſt. Hebræus: Et ei nos populus, &c. Illius populus nos ſumus, qui fecit nos. *Ipſi*. Ad emphaſim a Noſtris additum. *Populus ejus*, *&c.* Noſtris vel appoſitorie ſuperioribus connectitur, Et non ipſi nos; populus ejus; qui ſumus populus ejus, &c. vel ponitur vocativi loco, & conſtruitur cum ſequentibus, O popule ejus introite, &c. Hebræus, ut diximus habet: Et ei nos populus ejus (ſupple, ſumus), & oves paſcuæ, quas paſcit & regit. *Oves*. Idem Hebræus ſingulari nomine collectivo: Ovis grex.

4. *Introite*. Sic Hebræus: Venite. *Portas*. De more linguæ ſupplendum eſt cum Ad, vel In, præpoſitionibus. *In confeſſione*. Laude, gratiarum actione. *In hymnis*. Hebræus ſingulariter: In laude, hymno, & divinis honoribus. Portæ, & atria Dei, Templum & Eccleſiam innuunt, ubi ad celebrandum Deum fideles debent confluere. *Confitemini*. Celebrate, laudate. Sic Noſtri transferunt verbum hoc. *Laudate nomen ejus*. Idem Hebræus: Benedicite nomini ejus. Benedicere Deo, in Hebræa lingua, eſt laudare, celebrare. Conſule Theſaurum.

5. *Suavis*. Non longe aliter Hebræus: Bonus, benignus, beneficus. *Eſt*. A Noſtris additum de more linguæ. Rationem reddit, cur Deus laudandus ſit, nempe quia bonus & beneficus. Hebræus connectit cum ſequentibus. Quia bonus Dominus, ob id ingentia, atque firmiſſima præſtat beneficia. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, officium. *In generationem*, *&* *generationem*. Ætatem & ætatem, per ſingulas ætates, & generationes. *Veritas ejus*. Fides in promiſſis præſtandis & ſervandis.

GRA-

GRADUS UNDECIMUS.

PSALMUS CI. Latinis C.

לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך יהוה אזמרה׃	1. *Davidis pſalmus. Pietatem, & judicium cantabo, tibi DOMINE pſallam.*	1. Pſalmus David. Miſericordiam, & judicium cantabo tibi DOMINE. Pſallam,
אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי׃	2. *Intelligam in via immaculata, quando venies ad me, perambulabo in innocentia cordis mei in medio domus meæ.*	2. *Et* intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.
לא אשית לנגד עיני דבר בליעל עשה סטים שנאתי לא ידבק בי׃	3. *Non ponam coram oculis meis verbum belial, facere declinationes odivi: non adhærebit in me.*	3. Non proponebam ante oculos meos rem injuſtam, facientes prævaricationem odivi. Non adhæſit mihi
לבב עקש יסור ממני רע לא אדע׃	4. *Cor pravum recedet a me, malum non cognoſcam.*	4. Cor pravum: declinantem a me malignum non cognoſcebam.
מלושני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל׃	5. *Detrahentem in ſecreto proximo ſuo, ipſum exſcindam, altum oculorum, & latum corde, ipſum non potero.*	5. Detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar. Superbo oculo, & inſatiabili corde; cum hoc non edebam.
עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך בדרך תמים הוא ישרתני׃	6. *Oculi mei in fideles terræ ad ſedendum mecum, ambulans in via immaculata, ipſe miniſtrabit mihi.*	6. Oculi mei ad fideles terræ, ut ſedeant mecum; ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat.
לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה דבר שקרים לא יכון לנגד עיני׃	7. *Non habitabit in medio domus meæ faciens fraudem, loquens mendacia non firmabitur coram oculis meis.*	7. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit ſuperbiam; qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum.
לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר יהוה כל פעלי און׃	8. *Matutinis exſcindam omnes injuſtos terræ, ad exſcindendum de civitate DOMINI omnes operatores iniquitatis.*	8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: ut diſperderem de civitate DOMINI omnes operantes iniquitatem.

ANNO-

Digitized by Google

ANNOTATIONES.

FIdeles, & præſertim Judices, qua ratione ſuam, & familiæ vitam inſtituant, oratione præ manibus ſemper haberi digna, exemplo ſui eleganter inſtruit. Congruit Chriſto. Varius ſatis eſt Vulgatus ab Hebræo tam in ſententiarum diſtinctionibus, quam in verborum translatione, cujus varietatis cauſſas in medium nos proferre conabimur.

1. *Pſalmus David*. Hebræus: Davidi, vel Davidis pſalmus. Lamed in Hebræa lingua dativo, & genitivo ſervit. Arbitror autem, non nihil intereſſe inter hæc duo, Pſalmus David, & Davidi Pſalmus, prout alibi docebimus. *Miſericordiam*. Sic transferunt Noſtri, ut ſæpius vidimus. Hebræus: Pietatem, & judicium cantabo. Quibus me, & meos tam familiares, quam ceteros ſubditos, regere ſtudeo. Ceteræ interpretationes longius recedunt a veritate litteræ. Non diſplicet tamen, quod quidam hanc pietatem, & judicium interpretentur de Deo, quaſi dicat: O Deus, tibi canam ſemper, ſive pietatem, ſive judicium in me exerceas; ut concordet cum illa ſententia Pſalm. 34, Benedicam Dominum in omni tempore. Pietas in juvando & ſublevando, Judicium in omnibus recte & juſte adminiſtrandis verſatur. *Tibi Domine*. Noſtri cum ſuperiori verbo conjungunt: Tibi canam, ut tibi gratias agam. Hebræus cum ſequenti: Tibi pſallam, inſtrumentis muſicis; quam pietatem, & quod judicium aveo decantare. Nullius fere momenti varietas.

2. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Intelligere in via immaculata*, integra, eſt idiotiſmus, pro Animum ad innocentiam, & integritatem adjicere. *Quando venies ad me*. Ut ſapientius & perfectius inſiſtam innocentiæ, cum meos conatus ipſe juvaveris. *Perambulabam*. Omnia verba hujus pſalmi ſunt futuri temporis, quod pro aliis pene, & præſertim loco præteriti imperfecti, docuimus in grammaticis rebus. Perambulabo. Ambulare in integritate cordis in medio domus tuæ, eſt idiotiſmus, pro Recte, ſancte, pie, & fideliter res proprias curare.

3. *Proponebam*. Hebræus futuro: Ponam. *Ante oculos*. Idem Hebræus: Coram oculis: cui dictioni præponitur eleganter Lamed dativi articulus in lingua Hebræa: quaſi diceres, Oppoſito (loco) oculorum meorum. *Rem*. Vox hebræa Verbum, & Rem ſignificat. Vide Theſaurum. *Injuſtam*. Belial, inutilem, legi contrariam. *Facientes*. Arbitror, Noſtros punctis immutatis legiſſe עֹשֵׂה, Facientem, quod illi pluraliter reddiderunt. Nunc Hebræis eſt infinitivus עֲשֹׂה, Facere. Non magni ponderis varietas. *Prævaricationem*. Translatio ſenſus. Hebræus pluraliter: Declinationes. Hebraiſmus. Facere declinationes, eſt Operari erronea, quæ declinant, deviant a lege divina. Talia agere odi, odio habui. *Adhæſit*. Hebræus futuro: Adhærebit. *Mihi*. Hebræus ſuo loquendi modo: In me. Supple, hujuſmodi actio operandi declinationes, per protozeugma. Noſtri conjungunt verbum hoc cum ſequentibus, uti vides in textu.

4. *Declinantem*. Suſpicor, Noſtros, detracto Jod, legiſſe סוּר Pahul verbi Cal. Niſi malles יָסוּר eis eſſe nomen Toar: Recedentem; qui a me jam receſſit, propterea quod agnoſcit, mihi ſe placere non poſſe. Nunc Hebræis eſt futurum præcedenti nomini additum. Cor pravum recedet a me. *Malignum*. Vox hebræa eſt maſculini generis, ſed pro neutro etiam uſurpatur. Noſtri in primo: Virum malum, malignum non fovebam. Hebræus in neutro genere ſumit: Malum, rem malam. *Cognoſcebam*. Hebræus futuro: Cognoſcam. Quid ſit malum, non agnoſcam, nedum operabor.

5. *Secreto*. Hebræus addit præpo-

ſitionem In, de more linguæ. *Proximo*. Græcus habet: τῶν πλησίον αὐτοῦ. *Hunc*. Idem Hebræus: Ipſum. *Perſequebar*. Uſque ad internecionem. Hebræus futuro clarius habet: Exſcindam. Malos aulicos pingit. *Superbo oculo*, *&c.* Puto, Noſtros ſic interpretatos eſſe, quod vocalibus immutatis legerint, אִתּוֹ לֹא אוּכַל, cum hoc non edam; pro eo quod nunc eſt אוֹתוֹ לֹא אוּכָל, Ipſum non potero; non ſufferam; ferre non potero. Noſtris verbum eſt ab אָכַל; Hebræis abs יָכֹל, quæ faciunt eandem perſonam primam in futuro. Vide Theſaurum. Quod autem ait, Superbo oculo, translatio ſenſus eſt. Hebræus: Altum oculorum; qui altos habet oculos. Superbi deſcriptio. *Inſatiabili*. Iterum translatio ſenſus. Hebræus: Latum corde. Avarum, vel certe ambitioſum, & hujuſmodi, qui nullis ſatiantur vel divitiis, vel honoribus, hos ferre nequaquam potero. Genebrardus putat, eclipſim ineſſe litteræ hebraicæ, quam Noſtri interpretati ſint: Superbum oculis, & latum corde, eum non poteram; ad menſam (ſupple) recipere; quod vereor, ne frivolum ſit.

6. *Ad*. Hebræus: In fideles, fidos, ſtabiles, veraces. *Ut ſedeant*. Hebræus idem gerundio: Ad ſedendum, habitandum, ut mei ſint familiares. Ambulare in via immaculata, eſt idiotiſmus, pro Integrum, & innocentem ſe conſervare. *Miniſtrabat*. Hebræus futuro: Miniſtrabit, ſerviet.

7. *Qui facit*. Idem Hebræus: Faciens. *Superbiam*. Suſpicor, Noſtros facili vocis tranſitu legiſſe רָכָם, Altum, altitudinem, quam ſuperbiam ipſi dixerunt, pro eo quod nunc Hebræus habet רְמִיָּה, Fraudem, dolum. *Qui loquitur*. Hebræus iterum participio: Loquens. *Iniqua*. Hebræus: Mendaia. Non magni ponderis varietas. *Direxit*. Arbitror, Noſtros paucis immutatis legiſſe יָכִין ex hiphil, Direxit, ſupple viam ſuam, ideſt, non proſperavit apud me; quod nunc Hebræis eſt ex niphal יִכּוֹן, Firmabitur, ſtabilietur. *In conſpectu*, *&c.* Idem Hebræus: Coram oculis meis, ante me. Eſt eadem dictio, de qua ſupra verſ. 3.

8. *In matutino*. Idem Hebræus, licet dativo plurali: Matutinis, ſingulo mane, mature, tempeſtive; antequam invaleſcerent. *Interficiebam*. Hebræus futuro: Exſcindam, ut verſ. 5. *Peccatores*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſtos; improbos, & ſceleratos. *Ut diſperderem*. Hebræus gerundio, & ſuperioris verbi ſynonymo: Ad exſcindendum. *Operantes iniquitatem*. Idem Hebræus: Operatores, factores iniquitatis.

PSAL-

PSALMUS CII. *Latinis CI.*

תפלה לעני כי יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו :	1. *Oratio pauperi, cum anxius fuerit, & faciebus DOMINI effundet eloquium ſuum.*	1. Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & coram DOMINO effuderit precem ſuam.
יהוה שמעה תפלתי ושועתי אליך תבוא :	2. *DOMINE audi orationem meam, & clamor meus ad te veniet.*	2. DOMINE exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.
אל תסתר פניך ממני ביום צר לי הטה אלי אזנך ביום אקרא מהר ענני :	3. *Ne celaveris facies tuas a me, in die anguſtia mihi, inclina ad me aurem tuam, in die vocabo te, velociter reſponde mihi.*	3. Non avertas faciem tuam a me; in *quacumque* die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In *quacumque* die invocavero te, velociter exaudi me.
כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד נחרו :	4. *Quia defecerunt in fumo dies mei, & oſſa mea ſicut focus aruerunt.*	4. Quia defecerunt ſicut fumus dies mei, & oſſa mea ſicut cremium aruerunt.
הוכה כעשב ויבש לבי כי שכחתי מאכל לחמי :	5. *Percuſſum eſt, ut herba, & aruit cor meum, quia oblitus ſum a comedendo panem meum.*	5. Percuſſus ſum ut fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus ſum comedere panem meum.
מקול אנחתי דבקה עצמי לבשרי :	6. *A voce gemitus mei, adhæſit os meum carni meæ.*	6. A voce gemitus mei, adhæſit os meum carni meæ.
דמיתי לקאת מדבר הייתי ככוס חרבות :	7. *Similis factus ſum pellicano ſolitudinis, fui ſicut nycticorax deſolationum.*	7. Similis factus ſum pellicano ſolitudinis, factus ſum, ſicut nycticorax, in domicilio.
שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג :	8. *Vigilavi, & fui ſicut paſſer ſolitarius ſuper tecto.*	8. Vigilavi, & factus ſum, ſicut paſſer, ſolitarius in tecto.
כל היום חרפוני איבי מהוללי בי נשבעו :	9. *Tota die exprobraverunt me inimici mei, gloriabundi mei in me juraverunt.*	9. Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, adverſum me jurabant.
כי אפר כלחם אכלתי ושקוי בבכי מסכתי :	10. *Quia cinerem tamquam panem manducavi, & potus meos in fletu miſcui.*	10. Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam.
מפני זעמך וקצפך כי נשאתני ותשליכני :	11. *A faciebus indignationis tuæ, & furoris tui, quia elevaſti me, & projeciſti me.*	11. A facie iræ, & indignationis tuæ, quia elevans alliſiſti me.

12. Dies

ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש :	12. *Dies mei ſicut umbra inclinata, & ego ſicut herba areſcam.*	12. Dies mei ſicut umbra declinaverunt, & ego ſicut fœnum arui.
ואתה יהוה לעולם תשב וזכרך לדר ודור :	13. *Tu autem DOMINE ſeculo ſedebis, & memoria tui ætati, & ætati.*	13. Tu autem, DOMINE, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem, & generationem.
אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד :	14. *Tu ſurges, miſereberis Sion, quia tempus gratiæ ejus, quia venit tempus præfixum.*	14. Tu exſurgens *Domine* miſereberis Sion: quia tempus miſerendi ejus, quia venit tempus.
כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו :	15. *Quoniam voluerunt ſervi tui lapides ejus, & pulveris ejus miſerebuntur.*	15. Quoniam placuerunt ſervis tuis lapides ejus, & terræ ejus miſerebuntur.
וייראו גוים את שם יהוה וכל מלכי הארץ את כבודך :	16. *Et timebunt gentes nomen DOMINI, & omnes reges terræ gloriam tuam.*	16. Et timebunt gentes nomen *tuum* DOMINE, & omnes reges terræ gloriam tuam.
כי בנה יהוה ציון נראה בכבודו :	17. *Quia ædificavit DOMINUS Sion, viſus eſt in gloria ſua.*	17. Quia ædificavit DOMINUS Sion, & videbitur in gloria ſua.
פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם :	18. *Reſpexit ad orationem myricæ, & non ſprevit precem eorum.*	18. Reſpexit in orationem humilium, & non ſprevit precem eorum.
תכתב זאת לדר אחרון ועם נברא יהלל יה :	19. *Scribatur hoc ætati alteri, & populus creatus laudabit Dominum.*	19. Scribantur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.
כי השקיף ממרום קדשו יהוה משמים אל ארץ הביט :	20. *Quia proſpexit de excelſo ſanctitatis ſuæ, DOMINUS de cælo ad terram aſpexit.*	20. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, DOMINUS de cælo in terram aſpexit.
לשמע אנקת אסיר לפתח בני תמותה :	21. *Ad audiendum gemitum compediti, ad ſolvendum filios mortis.*	21. Ut audiret gemitus compeditorum, ut ſolveret filios interemptorum.
לספר בציון שם יהוה ו ותהלתו בירושלם :	22. *Ad narrandum in Sion nomen DOMINI, & laudem ejus in Jeruſalem.*	22. Ut annuncient in Sion nomen DOMINI, & laudem ejus in Jeruſalem.
בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבד את יהוה :	23. *In congregando populos in unum, & regna ad ſerviendum DOMINO.*	23. In conveniendo populos in unum, & reges, ut ſerviant DOMINO.
ענה בדרך כחו קצר ימי :	24. *Affixit in via vim meam, abbreviavit dies meos.*	24. Reſpondit *ei* in via virtutis ſuæ, paucitatem dierum meorum

25. nun-

אמר אלי אל תעלני בחצי ימי בדור דורים שנותיך :	25. *Dicam, Deus mi ne facies me aſcendere in dimidio dierum meorum, in ætate ætatum anni tui.*	25. nuncia mihi. Ne revoces me in dimidio dierum meorum: in generationem, & generationem anni tui.
לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים :	26. *Olim terram fundaſti, & opus manuum tuarum ſunt cæli.*	26. Initio *tu Domine* terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli.
המה יאבדו ואתה תעמד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלפו :	27. *Ipſi peribunt, tu autem permanebis, & omnes illi ſicut pannus veteraſcent, & ſicut veſtimentum mutabis eos, & mutabuntur.*	27. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, et ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.
ואתה הוא ושנותיך לא יתמו:	28. *Tu autem ipſe, & anni tui non perficientur.*	28. Tu autem *idem* ipſe es, & anni tui non deficient.
בני עבדיך ישכנו וזרעם לפניך יכון :	29. *Filii ſervorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum faciebus tuis dirigetur.*	29. Filii ſervorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum in ſeculum dirigetur.

A N N O T A T I O N E S.

Calamitatibus, & ruinis oppreſſum hominem poetice deſcribens, quibus verbis, & qua ratione Deum oret, ut ſibi tandem, & fidelibus omnibus promiſſam det ſalutem, artificioſe ſatis & eleganter inſinuat. Argumentum pſalmi ex ipſo quidem titulo ſatis clarum eſt, ſed orationis filum paulo obſcurius; quin & Vulgatus non parum variat ab Hebræo, tam in ſententiarum diſtinctionibus, quam in verborum translationibus, cujus varietatis cauſſas, Deo ſavente, nos in medium proferre conabimur.

1. *Pauperis*. Vox hebræa afflictum vel paupertate, vel miſeriis aliis ſignificat, & eſt dativi caſus, quamvis Lamed uſurpetur etiam pro genitivo, prout docuimus in Grammatica. Pauperi, afflicto, pro miſero fuſa oratio. *Coram Domino*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Faciebus Domini, ante Dominum. *Effuderit*. Idem Hebræus: Effundet; verſabit. *Precem ſuam*. Sic Hebræus fere: Eloquium ſuum. Animo ſane ob miſerias perturbato, inordinate orationem effunderet, quod ut recte poſſit facere, hunc precandi modum ei proponimus.

2. *Exaudi*. Pro ſimplici Audi poſitum. *Veniat*. Idem Hebræus futuro: Veniet.

3. *Non avertas*. Hebræus futuro: Ne celaveris, abſcondes. Minima varietas. *Faciem tuam*. Hebræus pluraliter: Facies tuas. *Quacumque*. Additum ex orationis ſententia. *In die tribulor*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: In die anguſtia, afflictio, tribulatio mihi. Supple, eſt. Inclinare aurem ad aliquem, idiotiſmus notus. *Quacumque*. Additum, ut ſuperius. *Invocavero te*. Sic Hebræus: Vocabo te. *Velociter*. Vox hebræa poteſt etiam eſſe verbum: Accelera, feſtina. Idem ſenſus. *Exaudi*. Hebræus: Reſponde; quod exauditionis ſignum eſt.

4. *Sicut*

4. *Sicut fumus*. Noſtri facillimo tranſitu Beth in Caph legerunt כְּעָשָׁן, quod nunc Hebræis eſt בְעָשָׁן, In fumo; tenues evaneſcunt in auras. Nullius ponderis varietas. *Sicut cremium.* Quod frigitur, vel res crematu facilis. Hebræus: Sicut focus aduſtus, vel ſicut torris. Vide Theſaurum. Torres deficere in fumo, & oſſa arere, ſicut focum, ſunt locutiones poeticæ ſatis ornatæ, quibus hominem mœſtiſſimum, cujus corpus præ animi dolore macie conficiatur, deſcribit eleganter.

5. *Percuſſus ſum*. Verbum hebræum refertur ad cor: Percuſſum eſt. Nullius fere momenti varietas. *Ut fœnum*. A fine. Hebræus: Ut herba. *Comedere.* Hebræus gerundio: A, vel de comedendo. Vel quod non eſſet cibi appetitus præ nimia calamitate, & anguſtia, vel quod tempus edendi congruum ſervare non poſſem. *Panem meum*. Ut antea. Nunc enim præ miſeriis cogor alienum mendicare panem.

6. *A voce*. Propter vocem ſuſpirii, propter ſuſpiria corpus exſuccum factum eſt, adeo ut oſſa carni adhæreant, nulla intermedia craſſitudine. Quidam carnem, ideſt cutem, interpretantur; quidam viſcera exponunt, quæ carnis nomine comprehenduntur. Maciem corporis exaggerat.

7. *Pellicano*, *Nycticorax*. Voces hebrææ quid ſignificent, incertum eſt. Conſule Theſaurum. *Solitudinis*. Deſerti; qui ſolitudinem incolit, hominum aſpectum refugiens. *Factus ſum*. Hebræus: Fui. Nullius momenti variatio. *In domicilio*. In ædium ruinis, & parietinis. Hebræus: Deſolationum; qui verſatur in deſolatis locis. More avium lucifugarum, & triſtium, vito hominum conſortia, & in tenebris adactus veluti carmen lugubre ſemper effundo.

8. *Factus ſum*. Hebræus: Fui, ut ſuperius. *Paſſer*. Nomen hebræum quamlibet aviculam ſignificat. *Solitarius*. Solus, aliarum avicularum conſortia vitans. *In tecto*. Sic Hebræus: Super tecto.

9. *Exprobrabant*. Idem Hebræus: Exprobraverunt. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Qui laudabant me*. Quaſi legerint Noſtri paucis immutatis מְחַלְלַי, Laudantes me, ironice; quod nunc Hebræis eſt מְהוֹלָלַי, Gloriabundi mei, de me gloriantes, & ludicra in me jactantes; vel quos, uti vanos & gloriabundos, nihili faciebam. *Adverſum me*. Hebræus: In me, per me, me ſibi ſtatuunt pro exſecrandi formula, & ſic, adverſum me. Minima varietas. *Jurabant*. Hebræus idem: Juraverunt, dicentes, fiam ſicut ille miſer, & hujuſmodi.

10. *Manducabam*. Hebræus idem: Manducavi. *Poculum meum.* Continens pro contento. Hebræus pluraliter: Potus meos, potiones meas. *Cum*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: In fletu. *Miſcebam*. Idem Hebræus: Miſcui. Manducare cinerem tanquam panem, & Miſcere potum in fletu, ſunt exaggerationes poeticæ.

11. *A facie*. Hebræus pluraliter: A faciebus. Hebraiſmus. Ideſt, Propter. *Iræ indignationis tuæ*. Hebræus diſtinguit hæc nomina conjunctione Et. Indignationis tuæ, & furoris tui. Sic Græcus. Nullius fere ponderis variatio. *Elevans alliſiſti me*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Elevaſti me, & projeciſti me. Idiotiſmus elegans. Magna vi & impetu me ſublatum, in terram abjeciſti. Tolluntur in altum, ut lapſu graviore cadant.

12. *Declinaverunt*. Arbitror, Noſtros litteris tranſpoſitis legiſſe נְטוֹי verbaliter, ad dies referentes; quod nunc Hebræis eſt participium נָטוּי, ad umbram relatum. Sicut umbra inclinata fit aſſidue major ad occaſum tendens, jam jamque in tenebras evaneſcens. Nulla ſenſus variatio. *Sicut fœnum*. A fine, ut ſuperius. Hebræus: Sicut herba, quæ demeſſa, vel ſolis ardore percuſſa fit fœnum. *Arui*. Hebræus idem futuro: Areſcam.

13. *In æternum*. Sic Hebræus dativo,

tivo, ſuo loquendi modo: Seculo; æterno. *Permanes*. Hebræus idem futuro: Sedebis, manebis, permanebis. *Memoriale tuum*. Paſſive. Sic Hebræus: Memoria tui. *In generationem & generationem*. Hebræus dativo, ſuo loquendi more: Ætati, & ætati, per ſingulas ætates & generationes. Argumentatur artificioſe, modeſteque conqueritur, ſuis temporibus non fieri ſalutem promiſſam, cum ſit mortalis, & variis afflictus calamitatibus, mox alio tranſmigraturus, quamvis Deus ſit immortalis, & in promiſſis ſervandis verax, itidemque Eccleſia Dei, pretioſo Chriſti ſanguine redempta, ſit perpetuis duratura temporibus. Deum æternum, omnipotentem, & veracem eſſe fatetur, qui olim Sionem, ideſt Eccleſiam, ſit ædificaturus. Fideles in genere, vel univerſaliter, uti loquuntur Logici, ſtabiles coram Deo, & permanentes eſſe continue, ſe autem, uti ſingularem, miſeriis addictum, uſque ad ſalutem ipſam durare poſſe, prope deſperat.

14. *Exſurgens*. Hebræus futuro: Surges. Idiotiſmus. *Domine*. Nec in Hebræo, nec in Græco habetur. Ad declarationem additum. *Miſerendi*. Vox hebræa eſt amphibola, aliis gerundium, aliis vero nomen dativi caſus, & aliquibus eſt cum affixo, aliquibus ſine eo. Ad miſerendum, ad conferendum ei gratiam, vel gratiæ ejus. Idem ſemper ſenſus. *Quia venit tempus*. Noſtris eſt epizeuxis; Hebræis vero eſt ſententia cauſſativa reddens rationem, cur miſereri debeat, ſuntque duo nomina diverſa עֵת tempus, & מוֹעֵד tempus certum, præfixum, & conſtitutum. Conſule Theſaurum. Cur aſſeram tempus miſerendi eſſe, hæc eſt ratio, quod tempus conſtitutum ad ſalutem jam pervenerit, cujus occaſio non ſit prætermittenda. Non maximi tamen ponderis variationem eſſe crederem.

15. *Placuerunt ſervis tuis*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Voluerunt ſervi tui, gratos habuerunt lapides; parietinæ Sionis tuis cultoribus gratæ ſunt. Altera miſerendi ratio. *Terra*. Hebræus: Pulveris ejus, & ſic Noſtris accipitur hìc Terra.

16. *Tuum*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco, ſed tantum nomen Domini. Noſtri fortaſſe legerunt שִׁמְךָ, & ob id in vocativo tranſtulerunt: Domine. Nullius momenti variatio. Cadit autem in ſequentem hìc verſus, & eſt ſalutis futuræ vaticinium.

17. *Et*. Non habetur nunc in Hebræo, ſed fortaſſis olim וְנִרְאָה legebatur. *Videbitur*. Hebræus præterito: Viſus eſt. Ponit enim ſibi ob oculos futura tanquam præterita, de promiſſionibus Dei nihil titubans.

18. *In orationem*. Hebræus: Ad orationem. *Humilium*. Vox hebræa eſt numeri ſingularis collective, nec ſatis certum eſt, quid proprie ſignificet. Myricam, vel aliud virgultum humile humi repens, proprie ſonare autumant. Et ſic Noſtri metaphoram explicarunt. Poteſt etiam Excitatum exprimere, ideſt, quem afflictiones, miſeriæ, calamitateſque vigilem reddiderunt. Conſule Theſaurum. Fideles innuit collective, ut diximus, & ob id addit pluraliter: Nec ſprevit precem, orationem eorum.

19. *Scribantur hæc*. Hebræus ſingulariter, & futuro: Scribetur hæc, hoc; nam fœmininum uſurpant Hebræi pro neutro, quo carent; ut in Grammatica. Idem Græcus. *In generatione altera*. Hebræus dativo: Ætati poſteriori, generationi alteri, ideſt ad poſteritatem, vel de poſteritate ſcribetur hoc, quod dixi, nempe Deum ædificaſſe Sionem, &c. *Qui creabitur*. Hebræus participio: Creatus, populus Chriſtianus, quem Deus creavit & genuit verbo veritatis. Nulla varietas. *Dominum*. In Hebræo eſt nomen Dei Jaha, de quo in Theſauro.

20. *Sancto ſuo*. Idem Hebræus ſubſtantivo: Sanctitatis ſuæ. *In terram*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Ad terram. Incipit narrare, qui ſcribentur fructus viſitationis, & redemptionis.

21. *Ut*

21. *Ut audiret*. Hebræus idem gerundio: Ad audiendum. *Gemitus compeditorum*. Hebræus ſingulariter: Gemitum compediti, vincti. *Ut ſolveret*. Hebræus iterum gerundio: Ad ſolvendum, aperiendum; liberandum. *Interemptorum*. Hebræus ſubſtantivo rei: Internecionis. Filii internecionis ſunt, qui paſſim, & ſine cauſſa occiduntur, necibus objecti. Noſtris filii mortis ſunt Interſectorum nepotes. Non maximi ponderis varietas.

22. *Ut annuncient*. Hebræus gerundio: Ad narrandum, prædicandum; ut prædicent nomen, famam, & laudem Dei inter fideles.

23. *In conveniendo*. Hebræus: In congregando, paſſivum. Quando congregabuntur, convenient populi, &c. *Reges*. Metonymia. Hebræus: Regna. *Ut ſerviant*. Hebræus gerundio: Ad ſerviendum. Pendet e ſuperiore. Narrabunt, inquit, in Sion laudem tuam, quando populi, & regna ad te colendum eodem convenerint.

24. *Reſpondit, &c.* Noſtri procul dubio paucis immutatis, & præcipue punctis vocalibus legerunt עָנָה בְדֶרֶךְ כֹּחוֹ קֹצֶר יָמַי אֱמֹר אֵלַי, Reſpondit (populus fidelium videlicet) in via virtutis ſuæ (ideſt ſecundum ſuas vires, toto conatu & ſtudio) paucitatem dierum meorum dic mihi; quod nunc Hebræis eſt עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי, Afflixit in via vitam meam, abbreviavit dies meos. Poſtea ſequitur, אֹמַר אֵלִי Dicam, mi Deus, &c. Verba ſunt afflicti, qui licet de ſalute univerſali nihil dubitet, ad querelas tamen proprias revertitur, & vitæ diuturnitatem, ac perſecutionum mitigationem deprecatur, quo Dei beneficium, & ſalutem perpetuam, quemadmodum ipſe eſt perpetuus & æternus, cum aliis fidelibus lætus accipiat. Eſt enim parentheſis a verſ. 13. uſque ad hunc verſiculum; quod notes velim. Expendamus nunc ſingula verba. *Reſpondit*. Verbum hebræum in Cal Reſpondere, affligi; in Pihel Affligere, & hujuſmodi ſignificat. Vide Theſaurum. Noſtri ad Populum, referunt Hebræus ad Deum. *Via virtutis*. Noſtris eſt idiotiſmus. Ideſt, pro modulo virtutis & potentiæ, cujus tamen alterum exemplum in totis Bibliis non invenies, ut arbitror. *Virtutis ſuæ*. Sic interpretari ſolent dictionem כֹּחַ, ut alibi etiam vidimus, & facili tranſitu Jod in Vav legerunt כֹּחוֹ. Hebræus diſtinguit has dictiones, & legit כֹּחִי, Afflixit in via vim meam. Genebrardus primum de cohærentia dubitat, quam a verſiculo 13. deducunt Hebræi, ut ſuperius diximus. Secundo dubitat de ſuppoſito, dum aliis, inquit, de repente eſt hoſtis, aliis Deus. At Hebræis toto pſalmo ſemper eſt Deus infeſtus huic miſero, licet tandem ſalutem omnibus fidelibus prædicat eſſe venturam. Tertio denique dubitat, quid hic ſignificet *In via*. Hebræis eſt idiotiſmus, ideſt, dum vivo, dum in via hujus ſeculi ſum. Vel certe, vim meam afflixit, virtutem, & habitudinem corporis debilitavit in via, ideſt itineribus continuis, dum propter miſerias locus certus & fixus mihi non conceditur. Alias expoſitiones prætereo. *Paucitatem*. Noſtri legerunt קֹצֶר, vel קֹצֶר, brevitatem, quod nunc Hebræis verbum eſt קִצַּר, Abbreviavit, paucos reddidit dies meos.

25. *Nuncia*. Noſtri legerunt אֱמֹר, Dic, quod nunc Hebræis eſt futurum אֹמַר, Dicam. *Mihi*. Particula אֵל Hebræis eſt ambigua, quam Noſtri legerunt אֵלַי, Ad me, Hebræus autem אֵלִי, Deus mi. *Ne revoces me*. Idem Hebræus futuro, ſuo loquendi modo: Ne elevabis me: ne facies me aſcendere. Idiotiſmus elegans, pro, Ne me tollas de hoc mundo, ne moriar ante tempus, neque videam conſolationis diem. *In generationem & generationem*. Hebræus: In ætate ætatum; generationem generationum. Nulla varietas.

26. *Initio*. Hebræus ſuo loquendi modo: Faciebus, olim, antea. *Tu Domine*. Ad declarationem additum.

Ope-

Opera. Hebræus ſingulariter: Opus; quod nihil refert.

27. *Permanes*. Hebræus futuro: Stabis, permanebis, durabis. *Omnes*. Hebræus emphatice addit, Illi, de more linguæ. *Veſtimentum*. Hebræus: Pannus, quo fiunt veſtimenta. Nullius momenti variatio. *Sicut opertorium*. Ideſt, indumentum. Sic Hebræus: Sicut veſtimentum mutabis, alterabis, innovabis eos.

28. *Idem*. Ad majorem declarationem additum. Hebræus: Et tu ipſe; ſupple, es, æternus videlicet; prorſus invariatus, immutabilis, & verum ens. *Deficient*. Sic Hebræus: Perficientur; finem, abſolutionem non accipient anni tui; æternitas tua nunquam deficiet.

29. *Habitabunt*. In æternum ſcilicet, per hypozeugma. *In ſeculum*. Translatio ſenſus; ne dicam Noſtros non admodum difficili vocis tranſitu legiſſe לְעוֹלָם. Hebræus dativo: Faciebus tuis, ante te, coram te, quamdiu durabis, durabis autem ſemper, filioſque, & ſemen ſervorum tuorum, quos per Euangelium genuerunt Apoſtoli, hujus tuæ æternitatis, quæ tua eſt benignitas, participes efficies, ut tecum in cælo ævum ſempiternum beati & prorſus felices degant, quamvis interim in hoc mundo ſæpius afflictiones, miſerias, & calamitates patiantur innumeras.

PSALMUS CIII. Lat. CII.

לדוד ברכי נפשי את יהוה וכל קרבי את שם קדשו :	1. *Davidis. Benedic anima mea DOMINUM, & omnia penetralia mea nomen ſanctitatis ejus.*	1. Ipſi David. Benedic anima mea DOMINO, & omnia, quæ intra me ſunt, nomini ſancto ejus.
ברכי נפשי את יהוה ואל תשכחי כל גמליו :	2. *Benedic anima mea DOMINUM, & ne obliviſcéris omnes retributiones ejus.*	2. Benedic anima mea DOMINO, & noli oblivîſci omnes retributiones ejus.
הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלואיכי:	3. *Qui parcit omni iniquitati tuæ, qui medetur omnibus infirmitatibus tuis.*	3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas.
הגואל משחת חייכי המעטרכי חסר ורחמים :	4. *Qui redimit de fovea vitam tuam, qui coronat te pietate, & miſerationibus.*	4. Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te *in* miſericordia, & miſerationibus.
המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי :	5. *Qui ſatiat in bono ornatum tuum, renovabitur ut aquilæ juventutes tuæ.*	5. Qui replet in bonis deſiderium tuum: renovabitur, ut aquilæ, juventus tua.
עשה צדקות יהוה ומשפטים לכל עשוקים:	6. *Faciens juſtitias DOMINUS, & judicia omnibus injuriam patientibus.*	6. Faciens miſericordias DOMINUS, & judicium omnibus injuriam patientibus.

יוריע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו :	7. *Notas faciet vias ſuas Moſi, filiis Iſrael actiones ſuas.*	7. Notas fecit vias ſuas Moyſi, filiis Iſrael voluntates ſuas.
רחום וחנון יהוה ארך אפים ורב חסד :	8. *Miſerator, & benignus DOMINUS, longitudinis narium, & multus pietate.*	8. Miſerator, & miſericors DOMINUS, longanimis, & multum miſericors.
לא לנצח ידיב ולא לעולם יטור :	9. *Non victoriæ jurgabitur, neque ſeculo ſervabit.*	9. Non in perpetuum iraſcetur, neque in æternum comminabitur.
לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו :	10. *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.*	10. Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.
כי כגבה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו :	11. *Quoniam ſecundum altitudinem cæli ſuper terra corroborata eſt pietas ejus ſuper timentes ſe.*	11. Quoniam ſecundum altitudinem cæli a terra, corroboravit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.
כרחק מורח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו :	12. *Sicut elongari ortus ab occidente, longe fecit a ſe prævaricationes noſtras.*	12. Quantum diſtat Ortus ab Occidente, longe fecit a nobis iniquitates noſtras.
כרחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו :	13. *Sicut miſereri patris ſuper filios, miſertus eſt DOMINUS ſuper timentes ſe.*	13. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt DOMINUS timentibus ſe.
כי הוא ירע יצרנו זכור כי עפר אנחנו :	14. *Quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum, recordatus eſt, quoniam pulvis nos.*	14. Quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum. Recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus.
אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ :	15. *Homo, ſicut fœnum dies ejus, tamquam flos agri, ſic efflorebit.*	15. Homo, ſicut fœnum dies ejus, tamquam flos agri ſic efflorebit.
כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו :	16. *Quoniam ventus tranſivit in illo, & non ipſe, & non cognoſcit eum amplius locus ejus.*	16. Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.
וחסד יהוה מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים :	17. *Pietas autem DOMINI ab æterno, & uſque in æternum ſuper timentes eum, & juſtitia illius filiis filiorum.*	17. Miſericordia autem DOMINI ab æterno, & uſque in æternum ſuper timentes eum. Et juſtitia ejus in filios filiorum
לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם :	18. *Obſervatoribus teſtamenti ejus, & memoribus mandatorum ejus ad faciendum ea.*	18. His qui ſervant teſtamentum ejus. Et memores ſunt mandatorum ipſius, ad faciendum ea.

19. DO-

יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה:	19. *DOMINUS in cælo paravit ſedem ſuam, & regnum ipſius in omni dominatum eſt.*	19. DOMINUS in cælo paravit ſedem ſuam, & regnum ipſius omnibus dominabitur.
ברכו יהוה מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו:	20. *Benedicite DOMINUM angeli ejus potentes roboris, factores verbi illius, ad audiendum in voce verbi ejus.*	20. Benedicite DOMINO *omnes* angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum ejus.
ברכו יהוה כל צבאיו מ משרתיו עשי רצונו:	21. *Benedicite DOMINUM omnes exercitus ejus, miniſtri ejus factores voluntatis ejus.*	21. Benedicite DOMINO omnes virtutes ejus, miniſtri ejus, qui facitis voluntatem ejus.
ברכו יהוה כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את יהוה:	22. *Benedicite DOMINUM omnia opera ejus in omnibus locis dominationis ejus, benedic anima mea DOMINUM.*	22. Benedicite DOMINO omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus; benedic anima mea DOMINO.

ANNOTATIONES.

SE, fideles omnes, Angelos, omnia tandem excitat eleganti carmine, ad innumerabilia Dei beneficia prædicanda. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Ipſi David.* Sic Hebræus: Davidi, vel Davidis; nam Lamed utrique caſui ſervit, ut in Grammatica. *Benedic.* Lauda, extolle, gratias age, nam ſic exponitur verbum hoc, cum ſermo eſt de Deo. *Anima mea.* Se ipſum vocat ſic, & nomen Domini, Dominum, poetice. *Domino.* Verbum hebræum regit accuſativum: Dominum. Sic etiam, Nomen Domini; quod nihil refert. *Quæ intra me ſunt.* Penetralia, interiora mea, cor, pectus, &c. per proſopopœjam, vel cogitationes, & hujuſmodi, per metonymiam. *Sancto.* Hebræus ſubſtantivo, de more linguæ: Sanctitatis ejus.

2. *Noli obliviſci.* Hebræus futuro: Ne obliviſceris, obliviſcaris. Nulla varietas. *Retributiones.* Beneficia, quæ in te contulit.

3. *Propitiatur.* Parcit, remittit. *Omnibus iniquitatibus tuis.* Hebræus ſingulariter: Omni iniquitati tuæ. *Sanat.* Qui finis eſt medicinæ. Hebræus: Medetur. *Omnes infirmitates tuas.* Morbos & ægritudines tam corporis, quam animæ. Verbum hebraicum regit dativum: Omnibus ægritudinibus tuis.

4. *Redimit.* Vindicat, liberat, eripit. *De interitu.* A fine. Vox hebræa foveam, & corruptionem ſignificat. Foveam comitatur interitus, & hunc ſequitur corruptio. *In.* Non habetur in Hebræo, ſed ablativus abſolute. *Mi,ericordia.* Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pietate. Coronare pietate, & miſerationibus, eſt Innumeris beneficiis ornare.

5. *Replet.* Hebræus: Satiat, quod fit repletione. *In bonis.* Hebræus ſingulariter: In bono. *Deſiderium tuum.* Explicatio metonymiæ. Hebræus: Ornatum, ornamentum tuum. Hunc ornatum quidam ſimpliciter, quidam autem os, buccam exponunt. Vide Theſaurum. Qui abunde tibi confert, quidquid ad ornatum vel corporis, vel animæ pertinens deſideras. *Juventus tua.* Vox hebræa eſt pluralis pro uſu linguæ: Juventutes tuæ; quod nihil refert. De

renovatione aquilæ vide Plinium, & alios.

6. *Miſericordias*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Juſtitias. *Judicium*. Hebræus pluraliter: Judicia. Facere juſtitias, & judicia alicui, eſt idiotiſmus elegans; pro Vindicare eum ab omnibus injuriis, & ultionem de injurias infligentibus ſumere, quæ Dei miſericordia eſt in patientes injuriam. *Injuriam patientibus*. Sic Hebræus: Defraudatis. Vulgo agl' ingiuriati. Vide Theſaurum.

7. *Notas fecit*. Hebræus idem futuro: Notas faciet, faciebat. *Vias ſuas*. Studia, actiones, legem, & hujuſmodi. Vox multarum ſignificationum, ut in Theſauro. *Voluntates*. Hebræus: Actiones, opera, & ſtudia ſua, quæ vult nos imitari.

8. *Miſericors*. Hebræus: Benignus, humanus, gratioſus, ſi liceret dicere, gratiam conferens, optima quæque ſemper largiens. Epitheta Dei Moſi revelata. Vide Exod. 34. *Longanimis*. Idem Hebræus ſuo loquendi idiotiſmo: Longitudinis narium, longus naribus, ideſt tardus ad nares commovendas, ad excitandam iram. Vide Theſaurum. *Multum miſericors*. Ut interpretantur Noſtri ſemper vocem hanc. Idem fere ſenſus in Hebræo: Multus pietate, beneficus, officioſus, etiam in ingratos.

9. *In perpetuum*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi idiotiſmo: Victoriæ, in victoriam, ut ſuperet; ideſt, In perpetuum. *Iraſcetur*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Rixabitur; jurgabit, litem intendet, quod irati ſignum eſt. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Æterno, ſeculo. *Comminabitur*. Ut ſolent hi, qui ſervant iram in aliquem. Tranſlatio ſenſus. Verbum hebræum ſervare iram, odium, ad ulciſcendum aliquando, ſignificat, injuriæ acceptæ memorem eſſe. Vide Theſaurum.

10. Non facere ſecundum peccata, nec retribuere ſecundum iniquitates alicujus, ſunt idiotiſmi non inelegantes, pro Non reddere talionem, & pœnas meritas.

11. *Altitudinem*. Vox hebræa poteſt eſſe infinitivus, ut etiam in ſequentibus: Secundum elevari, ut elevantur cæli, quanta eſt elevatio cæli. *A*. Hebræus ſuo loquendi modo: Super, ſupra terras. Comparatio poetica. *Corroboravit*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis in Pihel active גִבֵּר, quod nunc Hebræis eſt Cal neutrum גָבַר, Roborata eſt, prævaluit. Idiotiſmus. Ideſt, maxima & copioſa fuit. Græcus addit Κύριος. *Miſericordiam ſuam*. Sic transferre Noſtros, ſæpius diximus. Hebræus: Pietas ejus, beneficia ejus in nos ſunt immenſa.

12. *Quantum diſtat*. Alia comparatio poetica. Hebræus infinitivo: Sicut elongari, elongatur, diſtat ortus ab occaſu. *A nobis*. Particula hebraica eſt ambigua tam primæ, quam tertiæ perſonæ. Noſtris eſt primæ. Tantum a nobis removit delicta noſtra, tam ante, quam poſt peccatum. Hebræis eſt tertiæ: Rejecit a ſe, noluit ea videre, ne dum punire; quod maximæ pietatis ſignum eſt. Minimi ponderis variatio.

13. *Quomodo miſeretur*, *&c.* Sic Hebræus infinitivo, ſuo loquendi modo: Sicut miſereri patris ſuper filios. *Timentibus*. Hebræus ſuo idiotiſmo: Super timentes ſe.

14. *Figmentum*. Formationem noſtram; quales formati fictique ſumus, nempe fragilis naturæ, & imbecillis. *Recordatus eſt*. Vox hebræa eſt participium ſimplex paſſivum. *Sumus*. Sic Hebræus pronomine: Nos. Supple, ſumus. Ex pulvere conditi in pulverem redimus.

15. *Homo ſicut fœnum*. Comparatio poetica in Scripturis Sacris non infrequens. Eſt autem idiotiſmus hebræus. Ideſt, Hominis dies ſunt ut fœnum, nam Homo nominandi caſus non habet, quo referatur.

16. *Spiritus*. Vox hebræa de omni ſpiritu dicitur. Vide Theſaurum. Ventum hic ſignificat, licet Genebrardus autumet, Noſtros pro Anima poſuiſſe, ſed ob-

obſtant voces, *In illo*, quamvis conetur interpretari, ab illo, ſcilicet Homine. Idem tamen ſenſus eſt ſemper, vel de vento in florem efflante, vel de ſpiritu ab homine migrante exponas; nam Hebræus perſiſtit in comparatione, quam Noſtri explicant. *Pertranſibit*. Hebræus præterito: Tranſivit in illo flore. *Non ſubſiſtet*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Et non ipſe. Supple, eſt, ſubſiſtit, permanet. *Cognoſcet*. Hebræus addit pronomen affixum: Eum. *Locum ſuum*. Hebræis eſt nominativus: Locus ejus. Locum non cognoſcere aliquem, eſt idiotiſmus pulcherrimus, pro Nunquam reverti ad locum priſtinum.

17. *Miſericordia*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pietas, beneficentia. *Uſque in ſeculum*. Etiam poſt mortem hominis. *In filios*. Sic Hebræus dativo: Filiis filiorum, nepotibus.

18. *His qui, &c.* Sic Hebræus dativo, & participio: Obſervatoribus teſtamenti, fœderis ejus, & memoribus, &c.

19. *Paravit*. Firmavit, ſtabilivit, aptavit thronum ſuum regium, ut perpetuum regnum. *In omnibus*. Sic Hebræus ſingulariter: In omne, in omni re. *Dominabitur*. Hebræus præterito: Dominatum eſt, jam uſque a principio.

20. *Domino*. Hebræus habet accuſativum, de more linguæ: Dominum. *Omnes*. Non habetur in Hebræo; quod parum, vel nihil refert. *Virtute*. Sic transferunt Noſtri dictionem כח, ut alibi vidimus. Hebræus genitivo: Roboris; viribus valentes. *Facientes verbum*. Sic Hebræus: Factores verbi; qui juſſa ejus exſequimini. *Ad audiendam vocem*. Hebræus addit præpoſitionem In: Ad audiendum in voce; ideſt, ad obtemperandum. Vide Theſaurum. *Sermonum*. Hebræus ſuperiorem vocem repetit ſingulariter: Sermonis ejus. Minimæ varietates.

21. *Domino*. Hebræus: Dominum; ut ſuperius. *Virtutes*. Sic interpretari Noſtros, ſæpius docuimus. Hebræus: Exercitus ejus, Angeli reliqui, ſtellæ, & hujuſmodi. Conſule Theſaurum in dictione צבא. *Qui facitis voluntatem*. Non aliter Hebræus: Factores voluntatis ejus.

22. *Domino*. Hebræus: Dominum, ut ſuperius. *Omnia opera ejus*. Omnes res ab eo procreatæ, ad quas continuo beneficia Dei dimanant. *In omni loco*. Hebræus pluraliter: In omnibus locis dominationis ejus. Superius autem dixerat, regnum ejus omnibus dominari; quare ſequitur, nihil excipi ab hac laude. *Domino*. Dominum, ut ſuperius.

PSAL.

Digitized by Google

PSALMUS CIV. Latinis CIII.

		Ipſi David.
ברכי נפשי את יהוה יהוה אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת:	1. *Benedic anima mea DOMINUM, DOMINE Deus meus magnificatus es valde, majeſtatem, & decorem induiſti.*	1. Benedic anima mea DOMINO: DOMINE Deus meus, magnificatus es vehementer. Confeſſionem, & decorem induiſti.
עטה אור בשלמה נוטה שמים ביריעה:	2. *Amiciens lumen ſicut veſtimentum, extendens cælos ſicut cortinam.*	2. Amictus lumine ſicut veſtimento, extendens cælum ſicut pellem.
המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח:	3. *Qui contabulat in aquis cubicula ſua, qui ponit nubes vehiculum ſuum, qui ambulat ſuper alas venti.*	3. Qui tegis aquis ſuperiora ejus. Qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum.
עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט:	4. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, miniſtros ſuos ignem urentem.*	4. Qui facis angelos tuos, ſpiritus, & miniſtros tuos, ignem urentem.
יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד:	5. *Fundavit terram ſuper baſes ejus, non commovebitur in ſeculum & æternum.*	5. Qui fundaſtî terram ſuper ſtabilitatem ſuam: non inclinabitur in ſeculum ſeculi.
תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים:	6. *Abyſſum tanquam veſtimento contexiſti* eum; *ſuper montes ſtabunt aquæ.*	6. Abyſſus ſicut veſtimentum, amictus ejus: ſuper montes ſtabunt aquæ.
מן גערתך ינוסון מן קול רעמך יחפזון:	7. *Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui celeriter aufugient.*	7. Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt.
יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם:	8. *Aſcendent montes, deſcendent vallibus, ad locum hunc quem fundaſti eis.*	8. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi, in locum, quem fundaſti eis.
גבול שמת בל יעברון בל ישבון לכסות הארץ:	9. *Terminum poſuiſti, ne tranſgredientur, ne*que *convertentur ad operiendam terram.*	9. Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, ne*que* convertentur operire terram.
המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון:	10. *Qui emittis fontes in convallibus, inter montes incedent.*	10. Qui emittis fontes in convallibus, inter *medium* montium pertranſibunt *aquæ*.
ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם:	11. *Potabunt omnem beſtiam agri, frangent feræ ſitim ſuam.*	11. Potabunt omnes beſtiæ agri, exſpectabunt onagri *in* ſiti ſua.

12. Su.

עליהם עוף השמים ישכון
מבין עפאים יתנו קול :

12. *Super eos volucer cæli habitabit, de medio frondium dabunt vocem.*

12. Super ea volucres cæli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces.

משקה הרים מעליותיו מפרי
מעשיך תשבע הארץ :

13. *Rigans montes de cubiculis ſuis, de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.*

13. Rigans montes de ſuperioribus ſuis, de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.

מצמיח חציר לבהמה ועשב
לעברת האדם להוציא לחם מן
הארץ :

14. *Germinans gramen jumento, & herbam ſervituti hominis ad educendum panem de terra.*

14. Producens fœnum jumentis, & herbam ſervituti hominum. Ut educas panem de terra,

ויין ישמח לבב אנוש ל
להצהיל פנים משמן ולחם
לבב אנוש יסעד :

15. *Et vinum lætificabit cor hominis ad exhilarandum facies præ oleo, & panis cor hominis confirmabit.*

15. Et vinum lætificet cor hominis. Ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

ישבעו עצי יהוה ארזי לבנון
אשר נטע :

16. *Saturabuntur ligna DOMINI, cedri Libani, quas plantavit.*

16. Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani, quas plantavit.

אשר שם צפרים יקננו חסירה
ברושים ביתה :

17. *Ubi paſſeres nidificabunt, herodii abietes domus* ejus.

17. Illic paſſeres nidificabunt. Herodii domus dux eſt eorum,

הרים הגבהים ליעלים ס
סלעים מחסה לשפנים :

18. *Montes excelſi capreis, petræ confugium cuniculis.*

18. Montes excelſi cervis, petra refugium herinaceis.

עשה ירח למועדים שמש
ירע מבואו :

19. *Fecit lunam temporibus conſtitutis, ſol cognovit occaſum ſuum.*

19. Fecit lunam in tempora, ſol cognovit occaſum ſuum.

תשת חשך ויהי לילה בו
תרמש כל חיתו יער :

20. *Pones obſcuritatem, & erit nox, in ipſa reptabit omnis animal ſilvæ.*

20. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſilvæ.

הכפירים שאגים לטרף ו
ולבקש מאל אכלם :

21. *Leunculi rugientes prædæ, & ad quærendum a Deo eſcam ſuam.*

21. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi.

תזרח השמש יאספון ואל
מעונתם ירבצון :

22. *Orietur ſol, congregabuntur, & ad cubilia ſua recubabunt.*

22. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur.

יצא אדם לפעלו ולעברתו
עדי ערב :

23. *Exibit homo operi ſuo, & operationi ſuæ uſque ad veſperam.*

23. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam.

מה רבו מעשיך יהוה כלם
בחכמה עשית מלאה הארץ
קנינך :

24. *Quam magnificata ſunt opera tua DOMINE, omnia ipſa in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſſione tua.*

24. Quam magnificata ſunt opera tua DOMINE, omnia in ſapientia feciſti: impleta eſt terra poſſeſſione tua.

25. Hoc

זה הים גדול ורחב .ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות:

25\. *Hoc mare magnum, & latum manibus, illic reptile, & non eſt numerus, animalia puſilla cum magnis.*

25\. Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus; illic reptilia, quorum non eſt numerus. Animalia puſilla cum magnis.

שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו:

26\. *Illic naves pergent, leviathan iſte, quem formaſti ad ludendum in eo.*

26\. Illic naves pertranſibunt. Draco iſte, quem formaſti, ad illudendum ei.

כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו:

27\. *Omnia iſta ad te exſpectabunt ad dandum eſcam illorum in tempore ſuo.*

27\. Omnia a te exſpectant, ut des illis eſcam in tempore.

תתן להם ילקטון תפתח ידך ישבעון טוב:

28\. *Dabis illis, colligent, aperies manum tuam, ſaturabuntur bonitate.*

28\. Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam *omnia* implebuntur bonitate.

תסתיר פניך יבהלון תסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון:

29\. *Abſcondes facies tuas, turbabuntur, colliges ſpiritum eorum, deficient, & ad pulverem ſuum revertentur.*

29\. Avertente *autem* te faciem, turbabuntur, auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in pulverem ſuum revertentur.

תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה:

30\. *Emittes ſpiritum tuum, creabuntur, & renovabis facies terræ.*

30\. Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.

יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו:

31\. *Erit gloria DOMINI ſeculo, lætabitur DOMINUS in operibus ſuis.*

31\. Sit gloria DOMINI in ſeculum: lætabitur DOMINUS in operibus ſuis.

המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו:

32\. *Reſpiciens terræ, & contremiſcet, tanget in montes, & fumigabunt.*

32\. Qui reſpicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.

אשירה ליהוה בחיי אזמרה לאלהי בעודי:

33\. *Cantabo DOMINO in vitis meis, pſallam deo meo in adhuc ego.*

33\. Cantabo DOMINO in vita mea, pſallam Deo meo, quamdiu ſum.

יערב עליו שיחי אנכי אשמח ביהוה:

34\. *Jucundum erit ſuper eum eloquium meum, ego lætabor in DOMINO.*

34\. Jucundum ſit ei eloquium meum, ego *vero* delectabor in DOMINO.

יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יהוה הללו יה:

35\. *Deficient peccatores a terra, & injuſti amplius non ipſi, benedic anima mea DOMINUM. Hallelujaha.*

35\. Deficiant peccatores a terra, & iniqui, ita ut non ſint: benedic anima mea DOMINO.

ANNOTATIONES.

UNiverſalem rerum creationem admirabilem, dominatumque Dei, necnon ipſius providentiam in omnibus, carmine, & ſtylo decantat elegantiori. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

Ipſi David. Nullus eſt titulus in Hebræo, ſed a Noſtris additus, quod forſitan ex antiqua traditione auctorem hujus pſalmi eſſe Davidem ex præcedentis titulo receperint.

1. *Domino*. Hebræus habet accuſativum, ut ſæpius monuimus: Dominum. *Vehementer*. Sic Hebræus: Creviſti, granduiſti, magnus effectus es valde. *Confeſſionem*. Noſtri deducunt vocem ab הודה, confiteri. Ideſt, laudem; laudis & confeſſionis materiam. Hebræis He radicale eſt, & majeſtatem exponunt. Non magni ponderis varietas. Induere majeſtatem & decorem, eſt idiotiſmus pro Totum admirandum, & laudabilem evadere.

2. *Amictus*. Hebræus participio præſenti: Amiciens, veſtiens, circa ſe plicans lumen, claritatem, lucem inacceſſibilem, tamquam veſtimentum. Nulla varietas. *Cælum*. Vox hebræa eſt pluralis natura: Cælos. *Sicut pellem*. Hebræus: Sicut cortinam, quæ fit ex pellibus expanſis. Hinc Cælum vocatur רקיע, ideſt expanſio.

3. *Qui tegis*. Noſtri perſiſtunt in ſecunda perſona, & ob id transferunt mox relativum pronomen Ejus, uti videbimus. Hebræus in tertiam mutat, & ſic in ſequentibus nunc ſecunda, nunc tertia utitur, ut ſolet hæc lingua, præſertim cum de Deo loquitur. Eſt autem translatio ſenſus. Hebræus: Qui contignat, contabulat, contignationem ponendo tegit. *Aquis*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. *Superiora ejus*. Noſtri pronomen referunt ad cælum ſtellarum, cujus ſuperiora contegantur aqueo, ſive cryſtallino cælo. Hebræus: Cubicula, cœnacula. Supremas domus partes vocat hoc nomine, & pronomen ad Deum refert. Cœnacula ſua, cubicula ſua. Poetica locutione cælos nominat cœnacula Dei, quæ contignantur aquis in media regione aeris: philoſophatur enim poetice de creatione rerum. *Ponis*. Hebræus tertia perſona: Ponit. *Nubem*. Hebræus pluraliter: Nubes. *Aſcenſum tuum*. Quas inſcendis, & agis pro libito, ut adſis celerius. Idem fere Hebræus: Vehiculum, currum ſuum. Noſtri ſecundam perſonam retinent, quod nihil refert. *Ambulas*. Hebræus tertia: Ambulat. *Pennas*. Idem Hebræus: Alas. *Ventorum*. Hebræus ſingulariter: Venti. Ponere nubes currum, & Ambulare ſuper alas venti, ſunt idiotiſmi poetici, pro Nubes & ventos agere, quo vis; & celeriter accurrere, ſicut equus currit & recurrit, agiturque quocunque ſeſſoris voluntas tulerit.

4. *Facis.... tuos*. Hebræus tertia perſona: Facit.... ſuos. *Et*. Non habetur in Hebræo. At quoniam oratio eſt ambigua, Noſtrorum ſenſus eſt, quod Deus facit angelos ſuos *ut* ſpiritus, ideſt ſpirituales, vel tam celeres ad exſequenda mandata, quam ſunt venti; & miniſtros (qui idem ſunt ac angeli) *ut* ignem flammantem, ideſt tam mobiles, agiles, & efficaces, quam eſt flamma ignis. Hebræorum autem ſenſus eſt, quod hic nulla fiat mentio de angelis incorporeis, ſed perſiſtat vates in recenſendis rebus aeriis, quæ ſerviant imperio Dei. Qui facit, inquiunt, ſpiritus, ideſt ventos (nam vox hebræa utrumque ſignificat) angelos, ſeu nuncios ſuos, ut deſiccando mare rubrum, & hujuſmodi; & ignem urentem miniſtros ſuos, uti quando Sodomitas conſumpſit, & alibi. Utrumque ſenſum retineri poſſe crediderim, nec obſtare, quod D. Paulus de ſanctis Angelis hæc interpretetur.

5. *Fundaſti*. Hebræus: Fundavit. *Stabilitatem ſuam*. Idem Hebræus pluraliter: Super baſes, ſedes ſuas firmas

& ſtabiles. Ideſt, Quæ nunquam a ſuo ſtatu dimoveri poterit. Genebrardus centrum ipſum terræ ſtabilitatem & baſim interpretatur. Ego potius circumferentiam ipſam terram ambientem, modo dicas aquam, modo aerem, eleganter & poetice baſim, & ſtabilitatem Terræ dicerem; quæ divina voluntate, omni re fortiore, & conſilio Dei ſic firmata, nunquam dimovebitur. *Non inclinabitur.* Idem fere Hebræus: Non commovebitur. Non poteſt autem moveri, quin inclinetur in alteram partem. *In ſeculum ſeculi.* Idem Hebræus ſuo loquendi modo: (In) ſeculum & æternum.

6. *Abyſſus ſicut veſtimentum amictus ejus.* Locus ſatis difficilis, & ob id valde perpendendus. Noſtri putant בסיתו eſſe nomen, legentes כְּסִיתוֹ, vel כְּסוּתוֹ, facili vocis tranſitu, & pronomen ad terram referunt: Amictus ejus terræ eſt abyſſus inſtar veſtimenti. Olim aquæ contegebant univerſam terræ ſuperficiem, & nunc etiam mare, ſicut veſtimentum, quod præter faciem, manus, & pedes, corpus reliqnum tegit, terram operit, exceptis locis hominum & belluarum habitationi deſtinatis. Hebræis nunc verbum eſt, licet eumdem agnoſcant ſenſum. Abyſſo, inquiunt, tamquam veſtimento contexiſti eam, terram ſcilicet. Vel in principio creationis, vel ut nunc mare. Sciendum tamen eſt pronomen illud in Hebræo maſculini generis eſſe; quare videndum eſt, ad quid referatur. Et quidem terræ nomen, quod in præcedenti verſiculo ponitur, eſt generis communis, ſed fœminini ſæpius. Abyſſus inſuper nunc in maſculino, nunc in fœminino genere uſurpatur. Conſule Theſaurum. Quidam interpretatur ſic: Abyſſus (eſt) ſicut veſtimentum, quod (poſtea) contexiſti. Hjs eclipſibus utitur, quod תְהוֹם non aquas omnes, vel mare ſignificet, ut Noſtris, & Hebræis placet, ſed Abyſſum, aquarum immenſarum voraginem, in profundiorem locum; & quod pronomen illud maſculinum ad terram relatum, duriuſcule poſitum videatur. Ego cenſeo locum ſic nos interpretari poſſe: Abyſſum tanquam veſtimento contexiſti (eam); ut Eam in latina vacet oratione, phraſi hebraica ſolita, quæ antecedens & relativum in eadem ſententia ponit. Contexiſti abyſſum tanquam veſtimento; ut ſi veſtimento eam cooperuiſſes. Eſt quidem Abyſſus in Scriptura Sacra proprie centrum terræ concavum, in quo Deus aquarum voraginem, & immenſitatem repoſuit. Hunc locum, quis non videt, eſſe contectum, & non contegere? Sed videndum, a qua re contegatur. Dubio procul a terra, de qua in præcedenti verſiculo fit mentio, contegitur; licet mihi magis placeat, ſi protrahatur in ſequentibus ſententia, ſic: Contexiſti abyſſum, tamquam veſtimento, (quæ) ſuper montes ſtabunt (ſtabant), aquis. Hæc docte ſic interpretari nos poſſe ex puritate linguæ, docebimus alibi, ne modo longiores ſimus, quam nobis propoſuimus. *Stabunt.* Ut experimento videmus quotidie; vel ſtabant (nam futura hebræa ponuntur ornate pro imperfectis, ut in Grammaticis) antequam juſſu Dei congregarentur in locum unum.

7. *Ab increpatione, a voce.* Propter increpationem, propter vocem. *Fugient.* Vel Fugiebant. Per proſopopœjam tribuit ſenſum aquis. *Formidabunt.* Hebræus: Celeriter aufugient, trepidabunt, ideſt trepide properabunt, vel properabant. Vide Theſaurum. Præterita reſpiciunt ad juſſionem Dei in principio creationis, futura ad imbres, & tempeſtates quotidianas; quod notes velim.

8. *Aſcendunt.* Hebræus futuro: Aſcendent, aſcendebant. *Montes.* Noſtris eſt nominandi caſus, nam arbitrantur eſſe phraſim hebraicam, montes aſcendere, ideſt, altos apparere in ſuo loco, fugientibus aquis, emergere. Hebræus perſiſtit in deſcriptione aquæ, & *Montes* eſt accuſativi caſus. Aſcendent, inquit, (aquæ) montes. Idem ſu-

ſuperius dixerat, Super montes ſtabunt aquæ. Mira quidem res eſt, aquas in abyſſis concluſas, in montibus etiam inveniri, prout naturalis docet philoſophia, & quotidianum experimentum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Deſcendunt*. Hebræus iterum futuro: Deſcendent, deſcendebant. *Campi*. Noſtri ſic tranſtulerunt, putantes alteram eſſe phraſim, Campos deſcendere, ideſt, apparere, qui antea confuſi, & merſi erant aquis. Sed obſtat, quod verbum hebræum eſt maſculini generis & nomen fœmininum, a paucis, ne dicam nullis, obſervatum. Hebræus non campos, ſed valles habet, loca ima; & de aquis adhuc loquitur: Aſcendent (ait) aquæ montes, & deſcendent vallibus, (in) valles, in locum, quem eis fundaſti, & ſtabiliviſti in terra cuniculis & venis. Mirum eſt, aquas in procliviorem locum ſemper decurrere, & tamen in altiſſimis etiam locis ſemper inveniri, quod Dei conſilio & voluntate factum eſſe, nullus ſanæ mentis velim dubitet. *In locum*. Hebræus: Ad locum hunc; ſive montis, ſive vallis, quem fundaſti. *Eis*. Juxta Noſtros quidem, montibus & campis: juxta Hebræos vero, Aquis.

9. *Quem non tranſgredientur*. Sic Hebræus: Ne tranſgredientur, tranſgrediantur, prætereant. *Neque*. In Hebræo non habetur conjunctio Et. *Ne convertentur*. Convertantur, redeant. *Operire*. Idem Hebræus gerundio: Ad operiendum, ad contegendam terram, ſicut prius.

10. *In convallibus*. Vox hebræa Valles, & flumina ſignificat. Vide Theſaurum. *Inter medium montium*. Sic Hebræus: Inter montes. *Pertranſibunt*. Incedent, pergent. Supple, Fontes. *Aquæ*. A Noſtris additum ad declarationem.

11. *Potabunt*. Fontes ſcilicet, potum præbebunt; nam verbum hebræum eſt tranſitivum, & utilitas Fontium per convalles ſcatentium explicatur ad Dei providentiam & ſapientiam commendandam. *Omnes beſtiæ*. Hebræus ſingulariter collective, & accuſativo caſu: Omnem beſtiam, omne animal. Animal agri, ſunt animalia ſilveſtria, feræ. *Exſpectabunt*. Hauſtum fontium, ut ſitim exſtinguant. Noſtri facillimo tranſitu Scin dextri in ſiniſtrum legerunt יִשְׂבְּרוּ, vel יְשַׂבְּרוּ, arbitrabuntur, conſiderabunt, exſpectabunt; quod nunc Hebræis eſt יִשְׁבְּרוּ, Frangent, confringent ſitim ſuam. Frangere ſitim eſt Hebraiſmus ornatus. Conſule Theſaurum. *Onagri*. Noſtri meminerunt onagrorum, ſive aſinorum ſilveſtrium, quod hoc animal ſit exuſtum & ſitibundum, deſerta ſemper incolens. Hebræa vox generalis eſt ad omnes feras ſignificandas; quam etiam dictionem ex hebraica provenire crederem. *In*. A Noſtris additum neceſſario, de more linguæ, ob translationem verbi præcedentis. Hebræus: Sitim ſuam.

12. *Super ea*. Hebræus: Super eos, fontes; juxta eas, aquas. Vulgatus Græcum ſecutus, qui aquas neutro genere profert, inquiens ἐπ' αὐτὰ, ſic tranſtulit. *Volucres, habitabunt*. Idem Hebræus ſingulariter collective: Volucris, avis. *Cæli*. Hebræus pluraliter: Cælorum. *Petrarum*. Hebræus: Frondium. Nullius fere ponderis varietas. Aves in medio rupium, & frondium ſecus aquas habitare ſolent, & canere. *Voces*. Hebræus ſingulariter: Vocem. Dare vocem, eſt Canere.

13. *Rigans montes de ſuperioribus ſuis*. Hebræus poetice: De cœnaculis ſuis, quæ contignavit aqua, uti ſuperius verſiculo 3, ubi eamdem dictionem poſuit. Ibi vide. De cælo pluviam demittens, et rigans montes, potum dans montibus, fontes efficit. De fructu operum, qui provenit ab aquis, quæ dant ſtirpibus & frugibus incrementum, formam, & ornatum, repletur terra. Hi divinæ providentiæ fructus ſunt.

14. *Producens*. Idem Hebræus: Germinans, pullulare faciens; Deus ſcilicet. *Fœnum*. A fine. Hebræus: Gramen. *Jumentis*. Sic Hebræus ſingulari-

lariter collective: Jumento, beſtiæ. *Servituti*. Ad ſervitutem, cultum, dum colitur terra. *Hominum*. Hebræus iterum ſingulariter collective: Hominis. Terra ex ſe producit gramen, ſed accedente ſervitute & opera hominis, herbam, & fruges profert. *Ut educas*. Hebræus gerundio: Ad educendum, intercedente hominis opera, nempe aratione, ſatione, &c. *Panem*. Fruges, e quibus panis conficitur, per metonymiam.

15. *Lætificat*. Hebræus futuro: Lætificabit. Ad educendum etiam, inquit, vinum, quod lætificabit, lætificare ſolet humanum cor. *Ut exhilaret*. Translatio ſenſus. Hebræus gerundio: Ad exhilarandum, nitefaciendum, hinnire faciendum, proprie, præ nitedine. Vide Theſaurum. *Faciem*. Hebræus pluraliter: Facies. *In oleo*. Noſtri forſitan legerunt in ſuo textu בְּשֶׁמֶן, In oleo, mediante oleo; quod nunc Hebræis eſt מִשֶּׁמֶן, præ oleo, pluſquam oleum; nam vinum vultum reddit hilarem. Niſi malles, eos intellexiſſe, De, ex oleo, ut nunc afferatur utilitas olei, quod faciem reddit pellucentem, aut unctione veteribus ſolita, aut lumine lucernæ. Hebræus in vino perſiſtit. *Confirmet*. Hebræus futuro: Confirmabit, corroborabit, robuſtum reddet, fulciet.

16. *Ligna campi*. Noſtri forſitan alium habuere textum; nam Hebræus nunc legit: Ligna, arbores. *Domini*. Sic appellat arbores Libani, ut mox ſequitur. Vel eſt idiotiſmus, ut in Theſauro; ideſt, Arbores proceriſſimas, quæ non humano cultu creſcunt, ſed Deum cultorem habent, & ſaturantur aquis. Creſcentes videlicet irrigatione. *Et*. Non habetur in Hebræo, ſed declarat, quas dixerit Arbores Domini, nempe cedros Libani, quas Deus ſolus plantavit, dum vim locis indidit, ut ſilveſcerent, & eas fœcundis imbribus irrigat, formoſaſque & virides conſervat. Græcus habet: Plantaſti.

17. *Illic*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Quod illic; ubi ſcilicet. *Paſſeres*. Aves quælibet. *Herodii*. Vox hebræa Ciconiam ſignificat. Conſule Theſaurum. Herodium etiam ciconiam putat eſſe manſuetam volucrem Suidas, aut ciconiæ genus. *Domus dux eſt eorum*. Suſpicor, Noſtros legiſſe facillimo vocis tranſitu חֲסִידָה בְּרֹאשָׁם בֵּיתָהּ, Herodius in capite eorum (paſſerum) domum ſuam. Supple, habet. Vel, Herodii in capite eorum domus (ejus). Supple, eſt. Ut vacet *Ejus* in Latina oratione, quod uſurpat Hebraica, prout alibi docuimus. Hos idiotiſmos Noſtri explicarunt dicentes, Domum herodii eſſe ducem aliarum avium, imperantem illis, quia celſiorem aliis nidum in edito locatum primus ſtruit herodius. Hebræus nunc habet בְּרוֹשִׁים, Herodii, abietes (ſunt) domus (ejus). Hebræus antecedentem, & relativum in eadem ſententia ponit.

18. *Cervis*. Quaſi legerint Noſtri לְאַיָּלִים, non admodum difficili vocis tranſitu; quod nunc Hebræis eſt לַיְּעֵלִים, Capreis, damis, ibicibus. Supple, ſunt refugium, per hypozeugma. Montes excelſi perfugio ſunt ibicibus. *Petra*. Hebræus pluraliter: Petræ, rupes. *Refugium*. Confugium; locus, in quem, ut ſervemur, nos recipimus. *Herinaceis*. Hebræus: Cuniculis. Nullius fere ponderis variatio.

19. *In tempora*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Temporibus conſtitutis; ut certo tempore creſcat, & alio decreſcat, & ex ejus motibus dies, menſes, & anni notentur, & deſcribantur. Solem cognoſcere occaſum ſuum, eſt idiotiſmus poeticus, pro Certum ſervare curſum, ut perveniat ad occaſum recta, ſine ullo errore.

20. *Poſuiſti*. Idem Hebræus futuro, de more linguæ: Pones, ponebas. *Tenebras*. Hebræus ſingulariter: Obſcuritatem. *Et facta eſt*. Hebræus idem futuro: Erit, erat. *Pertranſibunt*. Hebræus: Reptabunt, perrepent. Minimi momenti varietas. *Omnes beſtiæ*. Hebræus ſingulariter: Omne animal ſilvæ.

væ. Feræ ſilveſtres noctu vagantur pro victu, quod intuitum hominis vitent interdiu. Sunt etiam aliæ utilitates, quas percipiunt animantia e dierum & noctium viciſſitudine.

21. *Catuli leonum*. Hebræus: Leunculi. Plura leonum nomina ſunt Hebræis, ut in Theſauro. De Leonibus autem præcipue loquitur, quod in Oriente, & præcipue in Judæa, frequenter inveniantur. *Ut rapiant*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis לִטְרֹף, Ad rapiendum; quod nunc Hebræis eſt nomen dativi caſus לַטָּרֶף, Prædæ, pro rapina. Nulla varietas ſenſus. *Et quærant*. Sic Hebræus gerundio: Et ad quærendum. *Sibi*. Non aliter Hebræus: Cibum ſuum, eſcam ſuam ſibi debitam.

22. *Ortus eſt*. Hebræus futuro; quod parum, vel nihil refert: Orietur Sol. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Congregati ſunt*. Hebræus iterum futuro: Congregabuntur, ſe ſe in ſua luſtra recipient. *Et in cubilibus ſuis*. Idem Hebræus ſuo modo: Et ad cubilia ſua; in ſuis ſpecubus, luſtris decumbent, metu lucis, & hominum. *Collocabuntur*. Hebræus: Recubabunt, decumbent. Non magni momenti varietas.

23. *Ad opus ſuum, & ad operationem ſuam*. Idem Hebræus dativis, ſuo loquendi modo: Operi ſuo, (facturæ ſuæ, ad res faciendas) & operationi ſuæ, culturæ, ad agriculturam.

24. *Omnia*. Hebræus addit emphatice pronomen: Omnia ipſa. *In ſapientia*. Sapientiſſime, ad ſuos uſus proprios quælibet. *Poſſeſſione tua*. Cunctis creaturis, quas uti Dominus, & auctor poſſides.

25. *Spatioſum*. Sic Hebræus: Latum manibus; Loco, & extenſione. Metaphorice. Vide Theſaurum. *Reptilia*. Hebræus ſingulariter collective: Reptile, natatile; nam hebraicum nomen ad terreſtria & marina animantia aptatur. Piſces autem, vel ſunt ſine pedibus, vel breviſſimos habent. *Quorum non eſt numerus*. Idem Hebræus ſuo modo: Et non eſt numerus; nam piſces omni tempore gignunt, & copioſius creſcunt, quam alii animantes.

26. *Pertranſibunt*. Sic Hebræus: Pergent, incedent. *Draco*. Balæna, cete. Leviathan hebraice, de quo mira fabulantur Judæi. *Ad illudendum ei*. Hebræus: Ad ludendum, ridendum in eo, vel in eum. Sententia amphibola propter illud pronomen, quod referri poteſt tam ad Leviathan, quam ad mare. Ridere in aliquem, eſt Ludos ſumere de aliquo, ei illudere. Quo videntur ſpectaſſe Noſtri dicentes, ad illudendum ei, Draconi, poſt capturam. Hebræus ad mare pronomen refert. Ad ludendum in eo, mari, laſciviendo, diſcurſando. (guizzando vulgo) & ceteros piſces contemnendo, irridendo, eos abſumendo, & devorando. Forſitan etiam Noſtri poſuerunt Illudere, pro ſimplici Ludere ei (mari), laſciviendo videlicet in eo.

27. *Omnia*. Hebræus addit emphatice pronomen, Iſta. *A te*. Sic etiam Græcus πρός σε. Noſtris clarius viſum eſt dicere, A te. *Exſpectant*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus futuro: Cogitabunt. Cogitare ad aliquem, eſt Hebraiſmus ornatus, pro Illius opem exſpectare. Dei providentiam cunctis animantibus ſpiritum, vitam, & victum largientis explicat. *Ut des*. Hebræus gerundio: Ad dandum. *Illis eſcam*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Eſcam, cibum illorum. *In tempore*. Hebræus addit emphatice pronomen, Suo; ideſt congruo, quando opus eſt.

28. *Dante te*. Sic Hebræus futuro: Dabis illis. *Colligent*. Paſtum. *Aperiente te*. Hebræus iterum futuro: Aperies manum. Pulcherrima tranſlatio. Apertis ſiquidem manibus damus. *Omnia*. Ad declarationem additum. *Implebuntur bonitate*. Idem prope Hebræus: Satiabuntur bono; copiam rerum omnium te fundente.

29. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Avertente te*. Idem fere ſenſus in Hebræo, licet futuro: Abſcondes, celabis. *Faciem tuam*. Hebræus plura-

taliter: Facies tuas. Abſcondere faciem, eſt idiotiſmus, pro Curam & conſervationem ſubducere. *Auferes*. Translatio ſenſus. Hebræus: Colliges. Colligere ſpiritum, eſt Auferre, ad ſe evocare. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In*. Hebræus ſuo loquendi modo: Ad pulverem ſuum redibunt, in primam originem, in antiquam materiam revertentur.

30. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Renovabis*. Verbum hebræum eſt etiam tertiæ perſonæ fœmininum, quod referri poteſt ad ſpiritum. Renovabit, innovabit. Idem ſenſus. *Faciem*. Hebræus pluraliter: Facies. Hanc renovationem, individuorum ſucceſſionem, vel etiam per reſurrectionem, humani generis reſtaurationem intellige.

31. *Sit*. Idem Hebræus futuro: Erit. *In ſeculum*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno.

32. *Qui reſpicit*. Hebræus idem participio: Reſpiciens. *Terram*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Terræ, ad terram. *Et facit eam tremere*. Idem prope Hebræus futuro: Et contremiſcet. Nutu ſolo terram concutit. *Qui tangit*. Hebræus idem futuro: Tanget. *Montes*. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ. *Fumigant*. Hebræus iterum futuro: Fumigabunt, fumabunt tacti tonitru, fulmine, & hujuſmodi. Poetice loquitur ſatis ornate. Nutu Terram labefactat, monteſque vix tacti fumant. Vel hæc de mirabilibus meteoris dicuntur.

33. *Vita mea*. Jam adnotavimus, vocem hebræam eſſe pluralis numeri. In vitis meis; dum vivam. *Quamdiu ſum*. Idem Hebræus ſuo idiotiſmo: In adhuc ego. Dum licet, & datur.

34. *Jucundum ſit*. Hebræus idem futuro: Jucundum, gratum erit, placebit. *Ei*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Super eum. *Vero*. Non habetur in Hebræo. *Delectabor*. Translatio ſenſus. Hebræus: Gaudebo, lætabor in Domino, quod ei mea placuerit oratio, hujuſce philoſophiæ meditatio, & quod ſceleſti, qui tot ac tanta beneficia Dei non conſiderant, perituri ſint. Eſt enim hic antitheſis.

35. *Iniqui*. Injuſti, ſceleſti. *Ita ut non ſint*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Non amplius ipſi. *Domino*. Hebræus accuſativo: Dominum. Addit inſuper hic in fine *Hallelujaha*, quod a Noſtris in ſequentis pſalmi titulum rejicitur. Pro qua dictione conſule Theſaurum.

PSAL-

Digitized by Google

PSALMUS CV. Latinis CIV.

		Hallelujaha.
הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו׃	1. *Confitemini DOMINO, vocate in nomine ejus, ſcire facite in populis actiones ejus.*	1. Confitemini DOMINO, & invocate nomen ejus, annunciate inter gentes opera ejus.
שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו׃	2. *Cantate ei, pſallite ei, loquimini in omnibus mirabilibus ejus.*	2. Cantate ei, & pſallite ei, narrate omnia mirabilia ejus.
התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יהוה׃	3. *Laudamini in nomine ſanctitatis ejus, lætabitur cor quærentium DOMINI.*	3. Laudamini in nomine ſancto ejus; lætetur cor quærentium DOMINUM.
דרשו יהוה ועזו בקשו פניו תמיד׃	4. *Quærite DOMINUM, et robur ejus, quærite facies ejus ſemper.*	4. Quærite DOMINUM, & confirmamini, quærite faciem ejus ſemper.
זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו׃	5. *Mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus, & judicia oris ejus.*	5. Mementote mirabilium ejus, quæ fecit, prodigia ejus, & judicia oris ejus.
זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו׃	6. *Semen Abraham ſervi ejus, filii Jacob electi ejus.*	6. Semen Abraham, ſervi ejus: filii Jacob, electi ejus.
הוא יהוה אלהינו בכל הארץ משפטיו׃	7. *Ipſe DOMINUS Deus noſter, in univerſa terra judicia ejus.*	7. Ipſe DOMINUS Deus noſter: in univerſa terra judicia ejus.
זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור׃	8. *Memor fuit ſeculo teſtamenti ſui, verbi, quod mandavit mille ætati.*	8. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui; verbi, quod mandavit in mille generationes.
אשר ברת את אברהם ושבועתו לישחק׃	9. *Quod excidit cum Abrahamo, & juramenti ſui Iſaaco.*	9. Quod diſpoſuit ad Abraham, & juramenti ſui ad Iſaac.
ויעמידה ליעקב לחק ל לישראל ברית עולם׃	10. *Et ſtare fecit illud Jacobo ſtatuto, Iſraeli teſtamento ſeculi.*	10. Et ſtatuit illud Jacob in præceptum, & Iſrael in teſtamentum æternum.
לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם׃	11. *Dicendo, tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis veſtræ.*	11. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis veſtræ.
בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה׃	12. *In eſſendo eos, mortales numeri, ut puſillum, & incolæ in ea.*	12. Cum eſſent numero brevi, pauciſſimi & incolæ ejus.
ויתהלכו מגוי אל גוי ם ממלכה אל עם אחר׃	13. *Et perrexerunt de gente ad gentem, & de regno ad populum alterum.*	13. Et pertranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים:	14. *Non permiſit hominem ad defraudandum eos, & corripuit ſuper eis reges.*	14. Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges.
אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו:	15. *Ne tangetis in Chriſtos meos, & Prophetis meis ne male agetis.*	15. Nolite tangere Chriſtos meos, & *in* Prophetis meis nolite malignari.
ויקרא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר:	16. *Et vocavit famem ſuper terram, omnem baculum panis contrivit.*	16. Et vocavit famem ſuper terram, & omne firmamentum panis contrivit.
שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף:	17. *Miſit faciebus eorum virum, ſervo venundatus eſt Joſeph.*	17. Miſit ante eos virum: in ſervum venumdatus eſt Joſeph.
ענו בכבל רגליו ברזל באה נפשו:	18. *Affixerunt in compede pedes ejus*, ad *ferrum venit anima ejus.*	18. Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertranſiit animam ejus,
עד עת בא דברו אמרת יהוה צרפתהו:	19. *Uſque ad tempus veniendi verbi ejus; eloquium DOMINI probavit eum.*	19. Donec veniret verbum ejus: Eloquium DOMINI inflammavit eum.
שלח מלך ויתירהו משל עמים ויפתחהו:	20. *Miſit rex, & ſolvit eum dominator populorum, & ſolvit eum.*	20. Miſit rex, & ſolvit eum, princeps populorum, & dimiſit eum.
שמו ארון לביתו ומשל בכל קנינו:	21. *Poſuit eum Dominum domui ſuæ, & dominantem in omni poſſeſſione ſua.*	21. Conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ.
לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם:	22. *Ad alligandum principes ejus in anima ſua, & ſenes ejus ſapere faciet.*	22. Ut erudiret principes ejus ſicut ſemetipſum, & ſenes ejus prudentiam doceret.
ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם:	23. *Et venit Iſrael Ægyptum, & Jacob accola fuit in terra Ham.*	23. Et intravit Iſrael in Ægyptum, & Jacob accola fuit in terra Cham.
ויפר את עמו מאד ויעצימהו מצריו:	24. *Et fructificare fecit populum ſuum valde, & fortem fecit eum præ tribulantibus ejus.*	24. Et auxit populum ſuum vehementer, & firmavit eum ſuper inimicos ejus.
הפך לבם לשנא עמו ל להתנכל בעבדיו:	25. *Converſum eſt cor eorum ad odiendum populum ejus, ad dolum faciendum in ſervos ejus.*	25. Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, & dolum facerent in ſervos ejus.
שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו:	26. *Miſit Moſem ſervum ſuum, Aharon quem elegit in ipſum.*	26. Miſit Moyſen ſervum ſuum, Aaron quem elegit *ipſum*.
שמו בם דברי אתותיו ו ומופתים בארץ חם:	27. *Poſuerunt in eis verba ſignorum ſuorum, & prodigiorum in terra Cham.*	27. Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum, & prodigiorum in terra Cham.
שלח חשך ויחשך ולא מרו את דבריו:	28. *Miſit obſcuritatem, & obſcuravit, & non detrectaverunt verba ejus.*	28. Miſit tenebras, & obſcuravit, & non exacerbavit ſermones ſuos.

הפך את מימיהם לדם וימת
את דגתם:

29. *Convertit aquas eorum ſanguini, & occidit piſcem eorum.*

29. Convertit aquas eorum in ſanguinem, & occidit piſces eorum.

שרץ ארצם צפרדעים בחדרי
מלכיהם:

30. *Scaturivit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipſorum.*

30. Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipſorum.

אמר ויבא ערב כנים בכל
גבולם:

31. *Dixit, & venit mixtura, pediculi in omnibus finibus eorum.*

31. Dixit, & venit cœnomya, & cinifes, in omnibus finibus eorum.

נתן גשמיהם ברד אש ל
להבות בארצם:

32. *Dedit pluvias eorum grandinem, ignem flammarum in terra ipſorum.*

32. Ponit pluvias eorum, grandinem: ignem comburentem in terra ipſorum.

ויך גפנם ותאנתם וישבר
עץ גבולם:

33. *Et percuſſit vitim eorum, & ficum eorum, & contrivit lignum finium eorum.*

33. Et percuſſit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contrivit lignum finium eorum.

אמר ויבא ארבה וילק ואין
מספר:

34. *Dixit, & venit locuſta, & bruchus, & non* erat *numerus.*

34. Dixit, & venit locuſta, & bruchus, cujus non *erat* numerus.

ויאכל כל עשב בארצם
ויאכל פרי אדמתם:

35. *Et comedit omnem herbam in terra eorum, & comedit fructum terræ eorum.*

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit *omnem* fructum terræ eorum.

ויך כל בכור בארצם ראשית
לכל אונם:

36. *Et percuſſit omne primogenitum in terra eorum, principium omni robori eorum.*

36. Et percuſſit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

ויוציאם בכסף וזהב ואין
בשבטיו כושל:

37. *Et eduxit eos in argento, & auro, & non* erat *in tribubus ejus impingens.*

37. Et eduxit eos cum argento, & auro: & non *erat* in tribubus eorum infirmus.

שמח מצרים בצאתם כי נ
נפל פחדם עליהם:

38. *Lætata eſt Ægyptus in egreſſu eorum, quia cecidit timor eorum ſuper eos.*

38. Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſuper eos.

פרש ענן למסך ואש להאיר
לילה:

39. *Expandit nubem operimento, & ignem ad illuminandam noctem.*

39. Expandit nubem in protectionem *eorum*, & ignem, ut luceret *eis* per noctem.

שאל ויבא שלו ולחם שמים
ישביעם:

40. *Petiit, & adduxit coturnicem, & pane cæli ſaturavit eos.*

40. Petierunt, & venit coturnix, & pane cæli ſaturavit eos.

פתח צור ויזובו מים הלכו ב
בציות נהר:

41. *Aperuit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in ariditatibus, flumen.*

41. Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in ſicco flumina.

כי זכר את דבר קדשו את
אברהם עבדו:

42. *Quoniam memor fuit verbi ſanctitatis ſuæ cum Abrahamo ſervo ſuo.*

42. Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui, *quod habuit* ad Abraham puerum ſuum.

ויוצא עמו בששון ברנה את בחיריו :	43. *Et eduxit populum ſuum in exſultatione, in ovatione, electos ſuos.*	43. Et eduxit populum ſuum in exſultatione, & electos ſuos in lætitia.
ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו :	44. *Et dedit illis terras gentium & laborem populorum poſſidebunt.*	44. Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum poſſederunt.
בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו הללו יה :	45. *Propterea cuſtodient ſtatuta ejus, et leges ejus ſervabunt. Hallelujaha.*	45. Ut cuſtodiant juſtificationes ejus, & legem ejus requirant.

ANNOTATIONES.

DEi beneficia in Iſraelitas maxima, & exitum Ægypti præcipue, ſtylo recenſens poetico, fideles omnes ad eum laudandum vocat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Hallelujaha. Non habetur in Hebræo, ſed a Noſtris ex præcedenti pſalmo, vel certe ex fine hujus deſumptum, huic præfixum eſt, quod ob beneficia ſibi collata populum ad Deum laudandum invitaret. Quidam verſus hujus pſalmi leguntur etiam 1. Paralip. *16.* aliis intermixti pſalmis. Ibi videas velim, & notes.

1. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Invocate*, *&c.* Idem Hebræus ſuo modo: Vocate in nomine ejus. *Annunciate*. Hebræus: Scire facite. *Inter gentes*. Hebræus: In populis. Nullius momenti varietates. *Opera*. Actiones, eas præcipue, quæ commemorantur hic.

2. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Narrate*, *&c.* Idem fere Hebræus ſuo loquendi modo: Loquimini in omnibus mirabilibus ejus.

3. *Laudamini*. Gloriamini. *Sancto*. Sic Hebræus ſubſtantivo de more linguæ: Sanctitatis ejus. *Lætetur*. Idem Hebræus futuro: Lætabitur, gaudebit.

4. *Et confirmamini*. Noſtri facillimo vocis tranſitu legerunt procul dubio verbaliter וְעֻזּוּ, Et corroboramini, fortes, & robuſti eſtote, vel efficiemini; quod nunc Hebræis nomen eſt וְעֻזּוֹ, Et robur ejus, fortitudinem, qua ſemper in adverſis protegimini, & fortes eſtis. Nullius fere momenti varietas. *Faciem*. Hebræus pluraliter: Facies.

6. *Semen*. Vocativi caſus. Alloquitur enim Iſraelitas omnes. O Semen Abrahæ. *Servi*. Cultores ejus. *Electi*. Vocativi caſus numeri pluralis. Qui eſtis electi ejus; quos elegit. Sic Græcus. Ne putes eſſe genitivi caſus cum Genebrardo, & conſtrui cum Jacob. Poſſes nihilominus interpretari, Electorum ejus, ideſt Abrahami & Jacobi: ſed purior & ſimplicior ſenſus eſt, ſi ad Iſraelitas omnes referatur.

7. *Judicia*. Sive pœnas, ſive præmia ſpectes.

8. *In ſeculum*. Sic Hebræus dativo, ſuo modo: Seculo. *In mille generationes*. Idem Hebræus dativo: Mille ætati. In perpetuum eſſe juſſit. Numerus finitus pro infinito.

9. *Diſpoſuit*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Excidit. *Ad*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Cum Abraham. Excidere fœdus cum aliquo, eſt idiotiſmus, ut in Theſauro. *Juramenti*. Memor fuit, per zeugma. *Ad Iſaac*. Idem Hebræus dativo: Iſaaco.

10. *Statuit illud*. Sic Hebræus: Stare fecit illud; juramentum confirmavit. *Jacob*, *Iſrael*. Dativi caſus: Jacobo, qui & Iſrael. Lege ſacras hiſtorias. *In præceptum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Statuto, decreto, pro lege. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In teſtamentum æternum*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Teſtamento, fœdere ſeculi.

11. *Di*

11. *Dicens*. Idem Hebræus gerundio: Ad dicendum, dicendo. Hæc ſunt Teſtamenti verba tribus Patriarchis ſingillatim repetita. *Funiculum hereditatis*. Idiotiſmus metonymicus. Partem, poſſeſſionem; quod agri funiculis menſoriis dividerentur. Conſule Theſaurum.

12. *Cum eſſent numero brevi*. Exiguo, & pauco numero. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: In eſſendo eos mortales numeri: Viri, quos facile erat numerare. Vide Theſaurum. *Pauciſſimi*. Sic Hebræus ſuo tropo: Ut puſillum, ut modicum quid, minimum quid. *Et incolæ ejus*. Idem Hebræus: Et peregrinantes in ea, regione Chanaan. Sic Græcus. Ex libro Geneſeos hiſtoria.

13. *Pertranſierunt*. Idem Hebræus: Perrexerunt. *In*. Hebræus idem: Ad gentem. De Chananæa in Palæſtinam, Ægyptum, &c.

14. *Non reliquit*. Non ſivit, non permiſit. *Nocere eis*. Non longe aliter Hebræus gerundio: Ad defraudandum, opprimendum eos fraude, & dolis malis. *Corripuit*. Increpavit, caſtigavit. *Pro eis*. Sic Hebræus ſuo modo: Super eos, propter eos.

15. *Nolite tangere*. Idem Hebræus: Ne tangetis. *Chriſtos*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. Patriarchas vocat Chriſtos, quaſi unctos oleo inviſibili, ideſt Spiritu Sancto, vel quod Reges & Principes inaugurandi ungerentur. *In Prophetis*. Hebræus dativo: Prophetis, Theologis. Conſule Theſaurum. *Nolite malignari*. Hebræus futuro: Ne male facietis.

16. *Vocare famem ſuper terram*. Idiotiſmus, ut in Theſauro. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Omne firmamentum*. Translatio ſenſus. Hebræus ſuo idiotiſmo: Omnem baculum. Frangere omnem baculum panis, eſt Auferre omnem cibum, quo ſuſtentatur, & alitur homo. Tracta metaphora a baculo, quo ſuſtentamur.

17. *Ante eos*. Hebræus ſuo idiotiſmo: Faciebus eorum. Præmiſit illis. *In ſervum*. Sic Hebræus dativo: Servo; ut ſervus eſſet.

18. *Humiliaverunt*. Afflixerunt. Verbum hebræum utrumque ſignificat. *Compedibus*. Hebræus ſingulariter: Compede. *Pedes ejus*. Sic ſcribitur etiam nunc conſtanter, quamvis Hebræi ex Maſſarah legant ſingulariter, Pedem ejus; quod parum vel nihil refert. *Ferrum, &c.* Noſtris Ferrum eſt nominandi caſus. Ferrum venit (ad) animam ejus. At hebraicum nomen eſt maſculinum, & verbum fœmininum; quare ſic interpretantur. (Ad) ferrum venit anima ejus. Idem autem ſenſus ubique. Animam venire ad ferrum, eſt Ferreis vinculis alligari. Uſurpatur autem anima pro toto corpore, per Synecdochen, ut in Theſauro.

19. *Donec veniret*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Uſque ad tempus veniendi verbi ejus (Dei), de eo evehendo, vel ipſius Joſeph verbum, ideſt negotium, quando videlicet educendus erat. *Inflammavit*. Veluti excoxit, & igne exploravit. Hebræus: Probavit. Verbum aurificum, qui igne probant aurum. Sic Joſeph probatus eloquio Dei dicitur a fine, ut ſomniorum interpretationem Pharaoni diceret.

20. *Rex*. Pharao. *Princeps populorum*. Idem Ægypti Dominus. Græcus ſingulariter: Populi. *Dimiſit*. Hebræus: Solvit, aperuit a vinculis. Minima varietas.

21. *Conſtituit*. Sic Hebræus: Poſuit. *Domus ſuæ*. Hebræus dativo: Domui ſuæ. *Principem*. Idem fere Hebræus: Dominantem. *Omnis poſſeſſionis*. Hebræus idem: In omni poſſeſſione ſua. Suarum rerum, & ditionum gubernatorem poſuit.

22. *Ut erudiret*. Suſpicor, Noſtros legiſſe aliter, quam nunc Hebræus, & fortaſſis facillimo vocis tranſitu legerunt לְיַסֹּר, Ad erudiendum, caſtigandum. Niſi malles, eos ſenſum, non verbum tranſtuliſſe; nam Hebræus habet nunc gerundio לֶאְסֹר, Ad alligandum; corruptelas aulicorum coercendi cauſſa ſcilicet. *Sicut ſemetipſum*. Noſtri facillimo tranſ-

itu Beth in Caph legerunt כְּנַפְשׁוֹ,Sicut animam ſuam, ſemetipſum, ad eam moderationem, qua ipſe erat præditus. Nunc Hebræus legit בְּנַפְשׁוֹ, In anima ſua, pro ſuo arbitratu. Animæ vocabulum large ſumitur ab Hebræis, ut in Theſauro. *Senes*. Senatores, magiſtratus. *Prudentiam doceret*. Idem fere Hebræus futuro: Sapere faciet, ſapientes reddet.

23. *Intravit in Ægyptum*. Idem Hebræus: Venit Ægyptum Iſrael, qui & Jacob, una cum filiis omnibus, & peregrinatus eſt in terra Hami patris Mizraim, a quo Ægyptii denominati ſunt.

24. *Auxit*. Sic Hebræus: Fructificare fecit, fecundavit, multiplicavit. *Vehementer*. Hebræus: Valde. *Firmavit eum*. Idem Hebræus fere: Fortem fecit, reddidit eum, viribus, copia, divitiis, & hujuſmodi. Vide Theſaurum. *Super inimicos ejus*. Non aliter Hebræus ſuo loquendi modo: Præ tribulantibus, pluſquam tribulantes, affligentes eum; Ægyptios ſcilicet.

25. *Convertit cor*. Eſt nominandi caſus. Semetipſum convertit; converſum eſt. Quidam ad Deum referunt, qui populo ſuo benefaciendo, cor Ægyptiorum ſponte malum convertit ad odium per accidens. Græcus etiam habet pronomen Ejus. Prior ſenſus eſt ſimplicior. *Ut odirent*. Hebræus gerundio: Ad odiendum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Dolum facerent*. Sic Hebræus iterum gerundio: Ad dolum faciendum, ad machinandum perniciosa in ſervos Dei.

26. *Ipſum*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ; quod utrumque latine vacat. Poſſemus tamen interpretari: Qui (Deus) elegit in ipſum. Sed hæc minima.

27. *Poſuit*. Noſtri fortaſſe legerunt ſingulariter שָׂם. Vel certe maluerunt ad Deum referre propter explicationem, quod nunc Hebræus Moſi & Aharoni tribuit, legens שָׂמוּ, Poſuerunt. *In eis*. Juxta Noſtros, in ipſo Moſe, & Aharone, vel in Iſraelitis. Juxta Hebræos, In Ægyptiis. *Verba*. Proprie, vel res ſignorum, quibus prodigia ediderunt. *Prodigiorum*. Græcus addit: Ejus.

28. *Tenebras*. Hebræus ſingulariter: Obſcuritatem, quæ aerem univerſum obſcurum reddidit. *Et non exacerbavit*. Noſtri fortaſſe legerunt facillimo vocis tranſitu מָרָה ſingulariter. Ideſt, obſcuritas non exacerbavit (nam fere ſemper verbum hoc ſic interpretantur, pro Variare, detrectare, & hujuſmodi) ſermones, juſſa Dei; quod nunc Hebræis eſt plurale מָרוּ, Detrectarunt, contrafecerunt proprie, ſigna & prodigia ſcilicet, vel etiam Moſes & Aharon. Minimi ponderis varietas. *Sermones*. Hebræus: Verba, juſſa illius; licet ex Maſſarah legatur ſingulariter hodie, Verbum ejus.

29. *In ſanguinem*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Sanguini. *Occidit*. Idem Hebræus: Mori fecit. *Piſces*. Hebræus ſingulariter collective: Piſcem.

30. *Edidit*. Produxit, magna copia. Sic Hebræus: Scaturivit. Vide Theſaurum. *Penetralibus*. Cubiculis.

31. *Cynomya*. Collective. Muſca canina, quæ præcipue canum aures infeſtat. Vox Hebræa plus ſignificat; mixturam ſcilicet, congregationem omnium animalium, & inſectorum. Conſule Theſaurum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Cinifes*. Alterius generis muſcæ caninæ nomen. Hæc longis cruribus, in capite habens roſtrum, eo perforat pellem hominis. Hebræus: Pediculi. Supple, Venerunt, per zeugma. Non maximi ponderis varietates. *Finibus*. Terminis, limitibus.

32. *Poſuit*. Hebræus: Dedit, convertit pluviam in grandinem. *Comburentem*. Idem Hebræus ſubſtantivo nomine, ſuo loquendi modo: Flammarum. Periphraſis fulminum.

33. *Vineas*. Hebræus idem fere ſingulariter, collective: Vitim. *Ficulneas*. Hebræus iterum ſingulariter collective: Ficum. *Lignum*. Arbores, & vir-

virgulta. Græcus addit, Omne. *Finium*. Hebræus ſingulariter: Confinii; terminorum, limitum.

34. *Bruchus*. Locuſtæ ſpecies. Hebraicum etiam nomen ſimile quid ſignificat. Ego gryllum interpretor. Vide Theſaurum. *Cujus*, *&c.* Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Et non (erat) numerus.

35. *Omne fœnum*. A fine. Hebræus: Omnem herbam. *Omnem*. Non habetur in Hebræo; quod parum refert.

36. *Primogenitum*. Tam hominum, quam pecorum. Eſt autem maſculini generis in Hebræo: quod notes. *Primitias*. Hebræus ſingulariter: Principium, primitiam. *Omnis laboris eorum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Omni labori, vel fortitudini eorum. Vox Hebræa אוֹן Robur, & fortitudinem ſignificat. Eſt autem periphraſis primogenitorum, qui principium ſunt virilitatis, & roboris patrum. Noſtri forſitan vocem derivant ab אָוֶן, & laborem in malam partem accipiunt. Niſi malles, eos fortitudinem patrum in procreatione primogenitorum, laborem dicere. Eadem fere ad verbum habentur ſuperius pſal. 78. 51. Ibi vide.

37. *Cum argento*. Hebræus idem ſuo idiotiſmo: In argento. *Infirmus*. Idem terre Hebræus: Impingens, ob corporis imbecillitatem. Viatico, firma valetudine, & opibus ad iter inſtructos eduxit.

38. *In profectione*. Sic Hebræus: In egreſſu eorum. *Incubuit*. Non aliter Hebræus: Cecidit. Timorem cadere ſuper aliquem, idiotiſmus, ut in Theſauro.

39. *In protectionem*. Hebræus idem fere dativo: Umbraculo, operimento, tegumento, quo adverſus Solis ardores proregerentur. *Eorum*. Ad declarationem additum. *Ignem*. Columnam igneam. *Ut luceret*. Hebræus gerundio: Ad illuminandum, ad illuſtrandam noctem. *Eis*. Non habetur in Hebræo: ad declarationem a Noſtris eſt additum.

40. *Petierunt*. Idem Hebræus ſingulariter: Petiit; populus ſcilicet. *Et venit coturnix*. Noſtri punctis immutatis legerunt in Cal וַיָּבוֹא, Et venit; quod nunc Hebræis eſt ex Hiphil וַיָּבֵא, Et venire fecit, adduxit coturnicem (collective). Nullius momenti varietas. *Pane cæli*. Manna, quo pro pane utebantur.

41. *Dirupit*. Sic Hebræus ſuo idiotiſmo: Aperuit. *Abierunt*. Noſtri verbum ad flumina referunt, quod nomen, etſi in Hebræo ſit numeri ſingularis, illi putarunt eſſe idiotiſmum non inſolitum, ideſt, unumquodque flumen decurrit in loco ſiccitatis; per locum deſertum exundarunt aquæ copioſæ, quaſi fluvius. Hebræus altero idiotiſmo refert ad populum. Abierunt, perrexerunt, pergebant Iſraelitæ. *In ſicco*. Idem Hebræus plurali: In ariditatibus, in locis ſiccis, aridis, & deſertis. *Flumina*. Hebræus, ut dixi, ſingulariter: Flumen, ſemper illis aderat, eos comitabatur, quod e petra diſciſſa egrediatur, ad quod alluſit D. Paulus dicens, conſequente eos petra, quæ Chriſti figuram referebat, &c.

42. *Sancti ſui*. Idem Hebræus ſubſtantivo nomine: Sanctitatis ſuæ. *Quod habuit*. Ad declarationem additum: Quod ſancte promiſerat. *Ad Abraham*, *&c.* Sic Hebræus ſuo modo: Cum Abrahamo puero, ſervo ſuo.

43. *In exſultatione*. Cum gaudio. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In lætitia*. Idem prope Hebræus: In ovatione, cum laude & jubilo electos ſuos eduxit, per zeugma.

44. *Regiones*. Sic Hebræus: Terras, provincias. *Labores*. Hebræus ſingulariter: Laborem, opes, bona, quæ labore Chananæi ſibi paraverant. *Poſſederunt*. Hebræus idem futuro: Poſſidebunt.

45. *Ut cuſtodiant*. Idem Hebræus ſuo idiotiſmo proprio: Propterea cuſtodient, ut ſervent. *Juſtificationes*. Hebræus: Statuta, decreta, quorum cauſas & rationes Deus ſolus agnoſcit. *Legem*

gem ejus. Hebræus pluraliter: Leges ejus; cetera mandata, quæ pertinent ad religionem, & ceremonias. *Requirant.* Conſervandi cauſſa. Hebræus iterum futuro: Conſervabunt, cuſtodient. Alterum verbum ſuperioris ſynonymum. Minimi momenti varietas. Et hic quidem eſt omnium Dei erga nos beneficiorum ſcopus, ut agnoſcatur, colatur, & ametur. Quare Hebræus & Græcus addit in calce, Hallelujaha, quod ſemper laudandus, & celebrandus ſit, qui benedictus eſt in ſecula. Amen.

PSALMUS CVI. Latinis CV.

הללויה הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :	1. *Hallelujaha. Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	1. Hallelujaha. Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל תהלתו :	2. *Quis loquetur potentias DOMINI, auditam faciet omnem laudem ejus?*	2. Quis loquetur potentias DOMINI, auditas faciet omnes laudes ejus?
אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל עת :	3. *Beati ſervantes judicia, faciens juſtitiam in omni tempore.*	3. Beati, qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore.
זכרני יהוה ברצון עמך פ פקדני בישועתך :	4. *Memento mei DOMINE in voluntate populi tui, viſita me in ſalute tua.*	4. Memento noſtri, DOMINE, in beneplacito populi tui, viſita nos in ſalutari tuo.
לראות בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך :	5. *Ad videndum in bono electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ad gloriandum cum hereditate tua.*	5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hereditate tua.
חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו :	6. *Peccavimus cum patribus noſtris, inique fecimus, injuſte egimus.*	6. Peccavimus cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquitatem fecimus.
אבותינו במצרים לא ה השכילו נפלאותיך לא זכרו את רוב חסדיך וימרו על ים בים סוף :	7. *Patres noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis pietatis tuæ, et contrafecerunt ſuper mare, in mari caricis.*	7. Patres noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ, et irritaverunt aſcendentes in mare, mare rubrum.

8. Et

ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו :	8. *Et ſalvavit eos propter nomen ſuum, ad faciendam notam potentiam ſuam.*	8. Et ſalvavit eos propter nomen ſuum, ut notam faceret potentiam ſuam.
ויגער בים סוף ויחרב ו ויוליכם בתהומות כמדבר :	9. *Et increpavit in mare rubrum, & exſiccatum eſt, & deduxit eos in abyſſis, ſicut deſerto.*	9. Et increpuit mare rubrum, & exſiccatum eſt, & deduxit eos in abyſſis, ſicut *in* deſerto.
ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב :	10. *Et ſalvavit eos de manu odientis, & redemit eos de manu inimici.*	10. Et ſalvavit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.
ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר :	11. *Et operuerunt aquæ tribulantes eos, unus ex eis non remanſit.*	11. Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remanſit.
ויאמינו בדבריו ישירו ת תהלתו :	12. *Et crediderunt in verbis ejus, cantaverunt laudem ejus.*	12. Et crediderunt verbis ejus, & laudaverunt laudem ejus.
מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו :	13. *Accelerarunt, obliti ſunt operum ejus, non exſpectarunt conſilio ejus.*	13. Cito fecerunt, obliti ſunt operum ejus, & non ſuſtinuerunt conſilium ejus.
ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל בישימון :	14. *Et concupierunt concupiſcentiam in ſolitudine, & tentaverunt Deum in inaquoſo.*	14. Et concupierunt concupiſcentiam in deſerto, & tentaverunt Deum in inaquoſo.
ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם :	15. *Et dedit eis petitionem ipſorum, & immiſit maciem in animam eorum.*	15. Et dedit eis petitionem ipſorum, & miſit ſaturitatem in animas eorum.
ויקנאו למשה במחנה ל לאהרן קדוש יהוה :	16. *Et æmulati ſunt Moſi in caſtris, Aharon Sancto DOMINI.*	16. Et irritaverunt Moyſen in caſtris; Aaron ſanctum DOMINI.
תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם :	17. *Aperiet terra, & deglutivit Dathan, & operuit ſuper congregationem Abironis.*	17. Aperta eſt terra, & deglutivit Dathan, & operuit ſuper congregationem Abiron.
ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים :	18. *Et exarſit ignis in ſynagoga eorum, flamma comburet injuſtos.*	18. Et exarſit ignis in ſynagoga eorum, flamma combuſſit peccatores.
יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה :	19. *Facient vitulum in Oreb, & adoraverunt fuſioni.*	19. *Et* fecerunt vitulum in Horeb, & adoraverunt ſculptile.
וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב :	20. *Et mutaverunt gloriam ſuam in ſimilitudinem bovis comedentis herbam.*	20. Et mutaverunt gloriam ſuam, in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.
שכחו אל מושיעם עשה ג גדלות במצרים :	21. *Obliti ſunt Deum ſalvatorem ſuum, facientem magnalia in Ægypto.*	21. Obliti ſunt Deum, qui ſalvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto;

22.

Digitized by Google

נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף׃	22. *Mirabilia in terra Hami, terribilia ſuper mare caricis.*	22. Mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.
ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו ל להשיב חמתו מהשחית׃	23. *Et dixit, ad diſperdendum eos, niſi Moſes electus ejus ſtetit in confractione faciebus ejus, ad avertendum iram ejus a corrumpendo.*	23. Et dixit, ut diſperderet eos: ſi non Moyſes electus ejus ſtetiſſet in confractione in conſpectu ejus; ut averteret iram ejus, ne diſperderet *eos*;
וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו׃	24. *Et ſpreverunt* in *terram deſiderii, non crediderunt verbo ejus.*	24. Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem, non crediderunt verbo ejus.
וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יהוה׃	25. *Et murmuraverunt in tabernaculis ſuis, non auſcultarunt in vocem DOMINI.*	25. Et murmuraverunt in tabernaculis ſuis, non exaudierunt vocem DOMINI.
וישא ידו להם להפיל אותם במדבר׃	26. *Et elevavit manum ſuper eis, ad proſternendum eos in deſerto.*	26. Et elevavit manum ſuam ſuper eos, ut proſterneret eos in deſerto.
ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות׃	27. *Et ad dejiciendum ſemen eorum in gentibus, & ad diſpergendum eos in terris.*	27. Et ut dejiceret ſemen eorum in nationibus, & diſpergeret eos in regionibus.
ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים׃	28. *Et adhæſerunt Baalpeori, & comederunt ſacrificia mortuorum.*	28. Et initiati ſunt Beelphegor, & comederunt ſacrificia mortuorum.
ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה׃	29. *Et irritaverunt in operibus ſuis, & irrupit in eos peſtis.*	29. Et irritaverunt *eum* in adinventionibus ſuis, & multiplicata eſt in eis ruina.
ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה׃	30. *Et ſtetit Phinees, & judicavit, & reſtricta fuit peſtis.*	30. Et ſtetit Phinees, & placavit, & ceſſavit quaſſatio.
ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם׃	31. *Et reputatum eſt ei juſtitiæ ætati & ætati uſque* ad *ſeculum.*	31. Et reputatum eſt ei in juſtitiam, in generationem, & generationem, uſque *in* ſempiternum.
ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם׃	32. *Et irritaverunt ſuper aquas contradictionis, & malum fuit Moſi propter eos.*	32. Et irritaverunt *eum* ad aquas contradictionis, & vexatus eſt Moyſes propter eos.
כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו׃	33. *Quia contradixerunt ſpiritum ejus, & pronunciavit in labiis ſuis.*	33. Quia exacerbaverunt ſpiritum ejus, et diſtinxit in labiis ſuis;
לא השמידו את העמים אשר אמר יהוה להם׃	34. *Non diſperdiderunt populos, quos dixit DOMINUS illi.*	34. Non diſperdiderunt gentes, quas dixit DOMINUS illis.

Digitized by Google

ויתערבו בגוים וילמדו מ מעשיהם :	35. *Et commiſti ſunt in gentibus, & didicerunt opera eorum.*	35. Et commiſti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum.
ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש :	36. *Et ſervierunt dolores eorum, & fuit illis laqueo.*	36. Et ſervierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum.
ויזבחו את בניהם ואת ב בנותיהם לשדים:	37. *Et immolaverunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis.*	37. Et immolaverunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis.
וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים:	38. *Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificaverunt doloribus Chanaan, & hypocrita effecta eſt terra in ſanguinibus.*	38. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificaverunt ſculptilibus Chanaan, [& infecta eſt terra in ſanguinibus.
ויטמאו במעשיהם ויזנו ב במעלליהם :	39. *Et contaminati ſunt in operibus ſuis, & fornicati ſunt in actionibus ſuis.*	39. Et contaminata eſt in operibus eorum, & fornicati ſunt in adinventionibus ſuis.
ויחר אף יהוה בעמו ויתעב את נחלתו :	40. *Et excanduit naſus DOMINI in populum ſuum, & abominatus eſt hereditatem ſuam.*	40. Et iratus eſt furore DOMINUS in populum ſuum, & abominatus eſt hereditatem ſuam.
ויתנם ביד גוים וימשלו ב בהם שנאיהם :	41. *Et tradidit eos in manum gentium, & dominati ſunt in eos oſores eorum.*	41. Et tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos.
וילחצום איביהם ויכנעו ת תחת ידם:	42. *Et oppreſſerunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manu eorum.*	42. Et tribulaverunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum.
פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם:	43. *Vicibus multis liberavit eos, ipſi autem contrafecerunt in conſilio ſuo, & humiliati ſunt in iniquitate ſua.*	43. Sæpe liberavit eos, ipſi autem exacerbaverunt *eum* in conſilio ſuo, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.
וירא בצר להם בשמעו את רנתם :	44. *Et vidit in anguſtia eis, in audiendo ipſius orationem eorum.*	44. Et vidit, cum tribularentur, & audivit orationem eorum.
ויזכר להם בריתו וינחם ברב חסדו :	45. *Et memor fuit eis teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem pietatum ſuarum.*	45. Et memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ.
ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם :	46. *Et dedit eos miſericordiis, faciebus omnium abducentium eos.*	46. Et dedit eos in miſericordias, in conſpectu omnium, qui ceperant eos.

הושיענו יהוה אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך׃	47. *Salvos nos fac DOMINE Deus noſter, & congrega nos de gentibus, ad confitendum nomini ſanctitatis tuæ, ad laudandum nos in laude tua.*	47. Salvos nos fac, DOMINE Deus noſter, & congrega nos de nationibus, ut confiteamur nomini ſancto tuo, & gloriemur in laude tua.
ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללו יה׃	48. *Benedictus DOMINUS Deus Iſrael a ſeculo, & uſque* ad *ſeculum, & dixit omnis populus Amen. Hallelujaha.*	48. Benedictus DOMINUS Deus Iſrael a ſeculo, & uſque in ſeculum, & dicet omnis populus, fiat, *fiat*.

ANNOTATIONES.

MAjorum ſuorum peccata, ex Scripturis ſacris deſumpta, ſtylo deſcribens poetico ſatis eleganti, veniam & ſalutem poſcit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Titulus hujus pſalmi eſt Hallelujaha, eadem ſane ratione, quam in ſuperiori pſalmo diximus. Duo verſus ultimi leguntur etiam ad verbum fere 1. Paral. 16. aliis conjuncti pſalmis, ut ibi videre potes.

1. *In ſeculum*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Miſericordia*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Pietas, officium.

2. *Auditas faciet*, &c. Sic Hebræus ſingulariter: Auditam faciet, prædicabit omnem laudem ejus? Quaſi dicat, Nullus poteſt eloqui, & explicare admiranda, & fortia Dei facta, & quali ſit dignus laude propter ſalutem, quam ſuis attulit, eos ab Ægyptiorum ſervitute liberans.

3. *Qui cuſtodiunt judicium*. Idem Hebræus participio: Cuſtodientes, cuſtodes judicii. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Faciunt*. Noſtri ſervarunt numerum pluralem; nam ſuperius dixerat, Cuſtodiunt. Hebræus ſingulariter, & participio: Faciens, quiſquis facit. Nulla varietas.

4. *Noſtri*. Quaſi legerint Noſtri זָכְרֵנוּ facili tranſitu Jod in Vav; quod nunc Hebræis eſt זָכְרֵנִי, Memento mei. Nullius ponderis varietas. *In beneplacito*, &c. Sic Hebræus: In voluntate populi tui; pro tua erga fideles tuos bona voluntate, & favore. *Nos*. Iterum hic videntur Noſtri legiſſe פָּקְדֵנוּ, quod nunc Hebræis eſt פָּקְדֵנִי, mutato Jod in Vav: Viſita me. Idem ſenſus; nam omnium nomine loquitur. *In ſalutari tuo*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: In ſalute tua, auxilio tuo. *In* Latine redundat.

5. *In bonitate*. Hebræus: In bono, ut videam fidelium tuorum bona, & læter lætitia, qua ſolent illi gaudere. *Ut lauderis*. Hebræus gerundio: Ad laudandum ſe, ad gloriandum; quod Noſtri per ſecundam perſonam reſolvunt: Ut lauderis, glorificeris tu, & hereditas tua. Hebræus perſiſtit in perſona vatis: Ut glorier cum tuis, apud tuos. Minimi momenti varietas.

6. *Injuſte egimus*, &c. Idem Hebræus, licet inverſo ordine: Inique, injuſte egimus. Peccatorum confeſſio.

7. *Miſericordiæ*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pietatis tuæ, officiorum tuorum. *Irritaverunt*. Hebræus: Contradixerunt, contrafecerunt, dictis & factis defecerunt. *Aſcendentes in mare*. Noſtri procul dubio videntur legiſſe conjunctim עֹלִים, Aſcendentes; quæ nunc diviſæ, duæ ſunt dictiones עַל יָם, ſuper, ſecus mare. Idem tamen fere ſenſus. *Rubrum*. Sic a Noſtris dicitur ſinus Arabicus, ſive Ægyptius a rubentibus arenis, vel ab aqua propter montes, & promontoria rubeſcente; quem Hebræi ma-

mare Suph, ideſt Caricis, ſive careƈtoſum, a copia caricum & juncorum appellant. Vide Theſaurum.

8. *Ut notam faceret*. Sic Hebræus gerundio: Ad faciendam notam potentiam, fortitudinem ſuam.

9. *Increpuit*. Proſopopœja. Procellis exagitavit. *Mare*. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ. *In abyſſis*. Per abyſſos, & profunda maris. *In*. Non habetur in Hebræo; nihilominus intelligendum ex ſermonis conſequentia. *Sicut in deſerto*. Per deſertum, per locum ſiccum, non humidum.

10. *Odientium*. Hebræus ſingulariter; ſic etiam Græcus: Odientis. *Inimici*. Pharaonis ſcilicet. Nullius momenti variationes.

11. *Et operuit aqua*. Idem Hebræus pluraliter: Et operuerunt aquæ. *Non remanſit*. Non ſuperfuit.

12. *Verbis*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Laudaverunt*. Canentes, ut Exod. 15. Hebræus: Cecinerunt.

13. *Cito fecerunt, obliti ſunt, &c.* Sic etiam Hebræus: Accelerarunt, obliti ſunt. Eſt autem Hebraiſmus. Ideſt, celeriter obliti ſunt. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Suſtinuerunt*. Idem Hebræus: Exſpectarunt. *Conſilium*. Hebræus dativo, ſuo idiotiſmo proprio: Conſilio. Non exſpectarunt, quoad perficeret conſilium ſuum, de illis in terram promiſſam introducendis.

14. *Concupiſcentiam*. Proprie, quaſi depravatum haberent guſtum; vel carnes, contempto manna, pane cæleſti, & delicato. *In inaquoſo*. Epithetum poeticum Deſerti horridi. Hebræum etiam nomen a devaſtatione dicitur. Conſule Theſaurum.

15. *Miſit*. Hebraicum verbum in Pihel validius quid ſonat: Immiſit. *Saturitatem*. Repletionem emaciantem, tabefacientem. Principium morborum. Hebræus: Maciem. Ex nimia ingurgitatione & crapula macies, & phthiſis oritur. Idem ſenſus verbis diverſis. *In animas*. Hebræus idem ſingulariter: In animam (quamlibet) eorum; ideſt, in ipſos. Synecdoche, ut alibi ſæpius.

16. *Irritaverunt, &c.* Seditionem concitantes. Hebræus eodem fere ſenſu, & ſuo loquendi idiotiſmo: Æmulati ſunt Moſi & Aharoni Sancto Domini, in Sacerdotium conſecrato. Vide Num. 16.

17. *Aperta eſt*. Idem Hebræus, licet futuro de more linguæ: Aperietur, aperiebatur, vel aperiebat terra, os ſuum videlicet; nam hebraicum verbum activum, & neutrum reperitur. *Abiron*. Abirami cœtum, conſpirationis & ſeditionis ſocios.

18. *Combuſſit*. Idem Hebræus futuro, prout fert lingua: Comburet, comburebat. *Peccatores*. Hebræus: Injuſtos. Nullius momenti varietas.

19. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Fecerunt*. Hebræus iterum futuro: Facient, faciebant. *Oreb*. Montis nomen. Vide Theſaurum. *Sculptile*. Hebræus dativo, de more linguæ: Fuſioni. Sculptile fuſione fabrefactum, vel cui libatur.

20. *Gloriam ſuam*. Deum, qui decus hebraici populi erat. *Vituli*. Hebræus: Bovis. *Fœnum*. Hebræus: Herbam. Minimi ponderis varietates.

21. *Qui ſalvavit eos*. Idem Hebræus participio: Salvantem, Salvatorem ſuum. *Qui fecit*. Hebræus iterum participio: Facientem magnalia, magnas plagas, & clades.

22. *Cham*. Patris Mizraim, a quo Ægyptii. *Terribilia*. Miracula, terrorem incutientia. *In mari*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Super, ſecus mare. *Rubro*. Hebræus: Caricis, ut ſuperius verſ. 7.

23. *Ut diſperderet*. Idem Hebræus gerundio: Ad diſperdendum, devaſtandum eos. *Si non*. Idem Hebræus: Niſi. *Stetiſſet*. Sic Hebræus præterito: Stetit. Stare in confractione, bellantium metaphora, qui ſe opponunt ho-

hoſtibus in ruptura muri, ne per eam in urbem irrumpant. *In conſpectu*. Hebræus idem ſuo loquendi modo: Faciebus ejus. *Ut averteret*. Hebræus gerundio: Ad avertendum, reverti faciendum iram, furorem ejus. *Ne perderet*. Hebræus iterum gerundio: A corrumpendo, ne corrumperet, devaſtaret. *Eos*. Ad declarationem additum.

24. *Pro nihilo habuerunt*. Idem Hebræus: Spreverunt. *Terram*. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ. *Deſiderabilem*. Sic Hebræus ſubſtantivo nomine: Deſiderii. Ob copiam bonorum omnium, non tantum neceſſariorum, ſed etiam voluptariorum.

25. *Non exaudierunt vocem*. Non obtemperarunt voci. Sic Hebræus ſuo idiotiſmo: Non auſcultarunt in voce Domini.

26. *Super eos*. Hebræus dativo: Eis. Tam jurandi, quam percutiendi cauſſa. *Ut proſterneret*. Hebræus gerundio: Ad proſternendum.

27. *Ut dejiceret*. Hebræus eamdem vocem repetit: Ad dejiciendum, proſternendum. *In nationibus*. Idem Hebræus: In gentibus, per gentes, inter gentes. *Et diſpergeret*. Hebræus iterum gerundio: Et ad diſpergendum. *In regionibus*. Inter regiones, per terras.

28. *Initiati ſunt*. Religione ſe conjungentes. Idem ſenſus in Hebræo. Et conjuncti ſunt Baalpeori. *Mortuorum*. Idolorum epithetum.

29. *Eum*. Ad declarationem additum. *In adinventionibus*. Suis actionibus pravis. *Multiplicata eſt in eis*. Translatio ſenſus. Hebræus: Irrupit, perrupit copioſe in eos. *Ruina*. Iterum translatio ſenſus. Hebræus: Plaga, clades, peſtis.

30. *Placavit*. Translatio ſenſus. Hebræus: Judicavit, judicium exercuit, ſcortatoribus haſta transfoſſis, quorum ſuppliciis Deum iratum placavit. *Ceſſavit*. Sic Hebræus ſuo idiotiſmo: Reſtricta, cohibita fuit. *Quaſſatio*. Eandem vocem ſuperioris verſiculi repetit: Plaga, cædes, peſtis, qua perierunt quamplurimi. Num. cap. 25.

31. *In juſtitiam*. Idem Hebræus dativo: Juſtitiæ. *In generatione, & generationem*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Ætati & ætati, per ſingulas ætates. *Uſque in ſempiternum*. Hebræus: Uſque ad ſeculum.

32. *Cum*. Ad declarationem additum. *Ad aquas*. Sic Hebræus ſuo tropo: Super, ſecus aquas jurgii. Græcus ſingulariter. *Et vexatus eſt Moyſes*. A Domino. Idem fere Hebræus: Et malum, male fuit Moſi propter eos, quod eorum cauſſa viſus fuerit dubitare de voluntate Dei.

33. *Exacerbaverunt*. Contradicentes, & contrafacientes. Sic interpretantur Noſtri verbum hoc, ut ſæpius vidimus. Hebræus: Contradixerunt, contrafecerunt. *Diſtinxit in labiis ſuis*. Hæſitabunda verba protulit. Non longe aliter Hebræus: Et pronunciavit, protulit quidquid veniebat in buccam, effutiit, temere locutus eſt.

34. *Gentes*. Hebræus: Populos. Lege librum Joſue.

35. *Commixti ſunt*. Se miſcuerunt contra præceptum Domini, qui gentes juſſerat exterminari.

36. *Sculptilibus*. Translatio ſenſus. Hebræus accuſativo: Dolores eorum. Sic vocantur Idola, quod dolorem cultoribus ſuis afferant, non gratiam conferant. *Factum eſt*. Idem Hebræus: Fuit. *In ſcandalum*. Translatio ſenſus. Hebræus dativo: Laqueo, in laqueum, in ruinam & perniciem. Cauſſa interitus eorum fuit.

38. *Sculptilibus*. Hebræus: Doloribus, ut in ſuperiori verſiculo. *Et infecta eſt*. Polluta filiorum cædibus. Non longe aliter Hebræus: Et hypocrita effecta eſt terra (ideſt, Incolæ, metonymice). *In ſanguinibus*. Sanguine filiorum fuſo, & immolato Idolis impie, licet religionis prætextu, hypocritam vitam tranſigebant.

39. *Contaminata eſt*. Noſtri verbum ad terram referunt. Hebræus plurali-

raliter ad homines. Contaminati, polluti ſunt in operibus ſuis. *In adinventionibus*. Suis actionibus pravis.

40. *Et iratus eſt*, &c. Sic Hebræus ſuo tropo ſatis ornato: Et excanduit naſus Domini, &c.

41. *Manus*. Hebræus ſingulariter: Manum. Dare in manum, Idiotiſmus, ut in Theſauro. *Eorum*. Sic Hebræus: In eos. *Qui oderunt*. Hebræus participio: Odientes, oſores eorum.

42. *Tribulaverunt*. Idem fere Hebræus: Oppreſſerunt, afflixerunt. *Sub manibus*. Imperio, tyrannide.

43. *Sæpe*. Sic Hebræus: Vicibus multis, per multas vices. *Exacerbaverunt*. Ut transferre Noſtros ſæpius vidimus. Hebræus: Contradixerunt, contrafecerunt. *Eum*. Ad declarationem additum. *In conſilio ſuo*. Peſſimo. Pronomen refertur ad homines, non ad Deum, uti Genebrardus deceptus hallucinatur; nam Hebræus habet: In conſilio eorum, *In iniquitatibus ſuis*. Hebræus ſingulariter: In iniquitate ſua; propter iniquitatem.

44. *Cum tribularentur*. Idem Hebræus, licet nomine, ſuis tropis: In anguſtia eis; cum anguſtiis & tribulationibus opprimerentur. Videre in anguſtia alicui, eſt idiotiſmus pulcherrimus, pro Æ umnis llius affici. *Et audivit*. Hebræus gerundio: In audiendo ipſius, cum audiret. Sic Græcus. Minimi momenti varietas. *Orationem*. Non aliter Hebræus: Ovationem. Vide Theſaurum.

45. *Memor fuit*. Hebræus addit particulam Eis; in eorum utilitatem. *Teſtamenti*. Pacti, quod ipſi cum eis intercedebat. *Pœnituit*. Humano more de Deo loquitur, ut doceat, hos affectus humanos, in Deo eſſe dumtaxat effectus. Conſilium puniendi eos retractavit. *Miſericordiæ*. Ut transferunt Noſtri, qui ſingulariter proferunt, quaſi legerint punctis immutatis חסדו, quod nunc Hebræis eſt plurale חֲסָדָיו, Pietatum, officiorum ejus.

46. *In miſericordias*. Sic Hebræus dativo, ſuo tropo: Miſericordiis, ut vel ſuaviter tractarentur, vel etiam liberarentur. *In conſpectu*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Faciebus, ante. *Qui ceperant eos*. Non aliter Hebræus fere participio: Abducentium, captivantium eos.

47. *De nationibus*. Sic Hebræus: De gentibus. Brevis de collectione Eccleſiæ peroratio. *Ut confiteamur*. Hebræus gerundio: Ad confitendum, celebrandum. *Sancto*. Sic Hebræus ſubſtantivo nomine: Sanctitatis tuæ. *Et gloriemur*. Hebræus idem gerundio: Ad laudandum nos; ut laude tua glorioſiſſimus.

48. *In*. Hebræus: Ad ſeculum. *Et dicet*. Hebræus præterito, quod tamen uſurpari poteſt futuri vice: Et dixit. *Fiat*. Hebræus: Amen; ſtabile, ratum, & firmum ſit. Secundum, Fiat, non habetur in Hebræo, ſed additur Hallelujaha, ut in ſuperiori pſalmo. Ibi vide.

Explicit Liber quartus Pſalmorum, & incipit quintus, juxta Hebræorum diviſionem.

PSAL-

PSALMUS CVII. Latinis CVI.

		Hallelujaha.
הדו ליהוה כי טוב כי ל לעולם חסדו:	1. *Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	1. Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
יאמרו גאולי יהוה אשר ג גאלם מיד צר:	2. *Dicent redempti DOMINI, quos redemit eos de manu tribulantis.*	2. Dicant, qui redempti ſunt a DOMINO, quos redemit de manu inimici.
ומארצות קבצם ממזרח ו וממערב מצפון וְמים:	3. *Et de regionibus congregavit eos ab oriente, & ab occaſu, ab aquilone, & mari.*	3. Et de regionibus congregavit eos. A ſolis ortu, & occaſu, ab aquilone, & mari.
תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו:	4. *Erraverunt in ſolitudine in jeſcimone via, civitatem habitaculi non invenerunt.*	4. Erraverunt in ſolitudine, in inaquoſo; viam civitatis habitaculi non invenerunt.
רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף:	5. *Eſurientes, etiam ſitientes, anima eorum in ipſis ſyncopin patietur.*	5. Eſurientes, & ſitientes, anima eorum in ipſis defecit.
ויצעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יצילם:	6. *Et clamaverunt ad DOMINUM in anguſtiis eis, de preſſuris eorum liberabit eos.*	6. Et clamaverunt ad DOMINUM, cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eripuit eos.
וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב:	7. *Et deduxit eos in viam rectam ad eundum ad civitatem habitationis.*	7. Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.
יודו ליהוה חסדו ונפלאתיו לבני אדם:	8. *Confitebuntur DOMINO pietatem ejus, & mirabilia ejus filiis Adam.*	8. Confiteantur DOMINO miſericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.
כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב:	9. *Quia ſatiavit animam appetentem, & animam eſurientem implevit bono.*	9. Quia ſatiavit animam inanem, & animam eſurientem ſatiavit bonis.
ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל:	10. *Sedentes obſcuritatis, & umbra mortis vincti afflictionis, & ferri.*	10. Sedentes in tenebris, & umbra mortis, vinctos in mendicitate, & ferro.
כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו:	11. *Quia contraſecerunt eloquia Dei, & conſilium Altiſſimi irritaverunt.*	11. Quia exacerbaverunt eloquia Dei, & conſilium Altiſſimi irritaverunt.
ויכנע בעמל לבם בשלו ואין עזר:	12. *Et humiliavit in labore cor eorum, impegerunt, & non fuit adjutor.*	12. Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum, infirmati ſunt, nec fuit, qui adjuvaret.

13. Et

ויזעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:

13. *Et clamaverunt ad DOMINUM in anguſtia eis, de preſſuris eorum ſalvabit eos.*

13. Et clamaverunt ad DOMINUM, cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.

יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק:

14. *Educet eos de obſcuritate, & umbra mortis, & vincula eorum diſrumpet.*

14. *Et* eduxit eos de tenebris, & umbra mortis, & vincula eorum diſrupit.

יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

15. *Confitebuntur DOMINO pietatem ejus, & mirabilia ejus filiis Adam.*

15. Confiteantur DOMINO miſericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.

כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע:

16. *Quia contrivit portas æris, & vectes ferri confregit.*

16. Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit.

אוילים מדרך פשעם ומעונתיהם יתענו:

17. *Stulti a via prævaricationis eorum, & ab iniquitatibus ſuis ſe affligent.*

17. Suſcepit eos de via iniquitatis eorum, propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.

כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות:

18. *Omnem eſcam abominabitur anima eorum, & appropinquaverunt uſque ad portas mortis.*

18. Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquaverunt uſque ad portas mortis.

ויזעקי אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:

19. *Et clamaverunt ad DOMINUM in anguſtia eis, de preſſuris eorum ſalvabit eos.*

19. Et clamaverunt ad DOMINUM, cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.

ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם:

20. *Mittet verbum ſuum, & ſanabit eos, & eripiet de corruptionibus eorum.*

20. Miſit verbum ſuum, & ſanavit eos, & eripuit *eos* de interitionibus eorum.

יודו ליהיה חסדו ונפלאתיו לבני אדם:

21. *Confitebuntur DOMINO pietatem ejus, & mirabilia ejus filiis Adam.*

21. Confiteantur DOMINO miſericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.

ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה:

22. *Et ſacrificabunt ſacrificia confeſſionis, & narrabunt opera ejus in ovatione.*

22. Et ſacrificent ſacrificium laudis, & annuncient opera ejus in exſultatione.

יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים:

23. *Deſcenſores maris in navibus, factores operationis in aquis multis.*

23. Qui deſcendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis.

המה ראו מעשי יהוה ונפלאותיו במצולה:

24. *Ipſi viderunt opera DOMINI, & mirabilia ejus in profundo.*

24. Ipſi viderunt opera DOMINI, & mirabilia ejus in profundo.

25.

ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו :	25. *Et dixit, & ſtare fecit ſpiritum procellæ, & elevavit fluctus ejus.*	25. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ, & exaltati ſunt fluctus ejus.
יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג :	26. *Aſcendent cælos, deſcendent* ad *abyſſos, anima eorum in malo liquefiet.*	26. Aſcendunt *uſque ad* cælos, & deſcendunt *uſque ad* abyſſos: anima eorum in malis tabeſcebat.
יחוגו וינועו כשכור וכל ח חכמתם תתבלע :	27. *Feſtivabunt, & movebuntur ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum ſe ipſam deglutiet.*	27. Turbati ſunt, & moti ſunt, ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum devorata eſt.
ויצעקו אל יהוה בצר להם וממצוקותיהם יוציאם:	28. *Et clamaverunt ad DOMINUM in anguſtia eis, & de preſſuris eorum educet eos.*	28. Et clamaverunt ad DOMINUM, cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eduxit eos.
יקם סערה לדממה ויחשו גליהם :	29. *Statuet procellam ſilentio, & ſiluerunt fluctus ejus.*	29. *Et* ſtatuit procellam *ejus* in auram, & ſiluerunt fluctus ejus.
וישמחו כי ישתקו וינחם א אל מחוז חפצם :	30. *Et lætati ſunt, quia ſilebunt, & deduxit eos ad portum voluntatis eorum.*	30. Et lætati ſunt, quia ſiluerunt, & deduxit eos in portum voluntatis eorum.
יודו ליהוה חסדו ונפלאתיו לבני אדם :	31. *Confitebuntur DOMINO pietatem ejus, & mirabilia ejus filiis Adam.*	31. Confiteantur DOMINO miſericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum.
וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו :	32. *Et exaltabunt eum in cœtu populi, & in conſeſſu ſeniorum laudabunt eum.*	32. Et exaltent eum in eccleſia plebis, & in cathedra ſeniorum laudent eum.
ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון :	33. *Ponet flumina deſerto, & exitus aquarum ſiti.*	33. Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim.
ארץ פרי למלחה מרעת י יושבי בה :	34. *Terram fructus ſalſuginoſæ, a malitia inhabitantium in ea.*	34. Terram fructiferam in ſalſuginem, a malitia inhabitantium in ea.
ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים :	35. *Ponet deſertum ſtagno aquarum, & terram ſiccam exitibus aquarum.*	35. Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum.
ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב :	36. *Et collocavit illic eſurientes, & aptaverunt civitatem habitationis.*	36. Et collocavit illic eſurientes, & conſtituerunt civitatem habitationis.
ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה :	37. *Et ſeminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum proventus.*	37. Et ſeminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum nativitatis.

38.

ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט :	38. *Et benedixit eos, & multiplicati ſunt valde, & jumentum eorum non minorabit.*	38. Et benedixit eis, & multiplicati ſunt nimis, & jumenta eorum non minoravit.
וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון :	39. *Et pauci facti ſunt, & depreſſi ſunt a conſtrictione mali, & doloris.*	39. Et pauci facti ſunt, & vexati ſunt a tribulatione malorum, & dolore.
שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך :	40. *Effundit contemptionem ſuper principes, & errare fecit eos in informi, non via.*	40. Effuſa eſt contemptio ſuper principes, & errare fecit eos in invio, & non in via.
וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות :	41. *Et elevavit pauperem de afflictione, & poſuit ſicut ovem familias.*	41. Et adjuvit pauperem de inopia, & poſuit ſicut oves familias.
יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה :	42. *Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.*	42.. Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.
מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יהוה :	43. *Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc? & intelligent pietates DOMINI?*	43. Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc? & intelliget miſericordias DOMINI?

ANNOTATIONES.

ITinerantium errores, vinctorum ſquallores, ægrotantium morbos, navigantium diſcrimina, denique ſtatus rerum humanarum permutationem, carmine decantans elegantiſſimo, ad Deum laudandum, qui ſe invocantes ex omnibus liberet periculis, & bonis cumulet, invitat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Hallelujaha. Non habetur in Hebræo, nec in Græco, quod a Vulgato eadem ratione, ac pſalmo 105. hic additur. De errantibus primo pſalmi verſu incipit dicere; de vinctis 10, de ægrotis 17, de navigantibus 23, de mutatione ſeculi tandem 33. verſu tractatur. Duo ſunt verſus intercalares, quater repetiti, ſextus ſcilicet, & octavus, ut facile videre potes, atque hic quidem ſemper idem eſt; prior etiam, paucis immutatis, eundem ſenſum retinet ubique, quoniam ſicuti in omni periculorum genere idem eſt modus evadendi, nempe clamor ad Dominum cum pœnitentiæ luctu conjunctus, ſic eadem in ſingulis liberationum generibus debet eſſe cauſſa confeſſionis & laudis, nempe Dei miſericordia & gratia.

1. *In ſeculum*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, officium, beneficentia.

2. *Dicant*. Hebræus futuro, quod tamen aliis etiam temporibus ſervit, ut in Grammaticis rebus docuimus: Dicent (omnes in diſcriminibus poſiti, de quibus tractaturus eſt) verſiculum præcedentem ſcilicet, Confitemini Domino, &c., ad celebrandum Deum ſe invicem cohortantes. Genebrardo eſt apoſiopeſis: Confeſſionem ſcilicet, & laudem dicent; quod non placet. *Qui redempti, &c.* Sic Hebræus participio: Redempti Domini. *Redemit*. Hebræus addit pronomen Eos, de more linguæ, quod latine vacat. *Inimici*. Idem fere Hebræus: Tribulantis, affligentis; vel an-

guſtiæ, afflictionis, tam itineris quam aliorum diſcriminum, de quibus in pſalmo.

3. *A ſolis ortu.* Sic Hebræus: Ab oriente. *A mari.* A meridie; nam verſus illam partem eſt locus Oceani proprie. Vel certe ex maritimis regionibus, ex inſulis; Nam alias maris nomen pro occidentali plaga ſemper uſurpatur. Conſule Theſaurum. Vel tandem ex mari proprie, nam etiam iſte pſalmus verſ. 23. de navigantibus tractat.

4. *In inaquoſo.* Vox hebræa non quamlibet ſolitudinem, ſed arenoſam, ſiccam, & aquis deſtitutam deſignat, qualis erat illa, per quam Iſraelitæ tranſierunt. Vide Theſaurum. *Viam.* Noſtris regitur a ſequenti verbo: Non invenerunt viam; Hebræis autem a præcedenti: Erraverunt via, itinere. Minimi momenti varietas. *Civitatis.* Noſtris regitur a Via, nam legerunt דֶּרֶךְ עִיר, ſed nunc Hebræis a verbo regitur: Civitatem non invenerunt. *Habitaculi.* Habitationis, ad habitandum.

5. *Et.* Hebræus habet particulam adjectivam, Etiam, ſicque intelligendum eſt latinum *Et.* Fame & ſiti laborantes. *Defecit.* Idem fere Hebræus: Syncopen patietur. Vide Theſaurum. Eſt autem Hebraiſmus. Ideſt, eſurientium, & ſitientium anima apud ipſos deficit, ut qui ſint præ rerum neceſſariarum inopia animo anxii.

6. *Cum tribularentur.* Sic Hebræus ſuo loquendi idiotiſmo: In anguſtia, tribulatione eis. *Et.* Non habetur in Hebræo. *De neceſſitatibus.* Quæ preſſuram, & anguſtiam faciunt. Hebræus: De preſſuris, de afflictionibus. *Eripuit.* Hebræus futuro: Liberabit, eripiet eos.

7. *Ut irent.* Sic Hebræus gerundio: Ad eundum. *Ut.* Hebræus: Ad civitatem habitationis; quæ habitatur.

8. *Confiteantur.* Hebræus futuro: Confitebuntur, celebrabunt erepti ex itineris periculo. *Miſericordiæ.* Ut Noſtri transferunt, quod ſumunt in nominativo per metonymiam, vel proſopopœjam, ſicut etiam quod ſequitur, *Mirabilia*, ideſt homines miſericordiis & miraculis ornati; vel beneficia, & miranda ejus opera. Hebræi ſumunt in accuſativo ſingulariter: Pietatem ejus, beneficium, & ejus erga errantes mirabilia. *Filiis hominum.* Sic Hebræus ſuo modo: Filiis Adam.

9. *Inanem.* Translatio ſenſus. Hebræus: Appetentem, ſitientem ob aquarum penuriam. Primæ partis per enumerationem abſolutio. *Satiavit.* Hebræus: Replevit. Nulla varietas ſenſus. *Bonis.* Hebræus ſingulariter: Bono.

10. *In tenebris.* Sic Hebræus genitivo ſingulari, ſuo loquendi modo: Sedentes, ſeſſores obſcuritatis. Noſtris eſt accuſativus per zeugma. Supple, ſatiavit bonis. Hebræis eſt nominativus; nam hic incipit ſecunda narratio de captivis, & conſtruitur cum verbo Confitebuntur verſ. 15. *Umbra mortis.* Ideſt, obſcuriſſima. Seſſores tenebrarum, & umbræ mortis (idiotiſmo ſatis pulcherrimo) ſunt vincti in carcere, qui ſolet eſſe obſcurus; quod apertius mox explicat. *Vinctos.* Hebræi nominativo: Vincti. *In mendicitate.* Noſtri vocem hebræam, quæ large ſumitur, ad victus neceſſaria referunt. Hebræus autem genitivo dicit: Vincti afflictionis, paupertatis, & miſeriæ, ſive mendicitatis, ſive vinculorum, & funium. *Ferro.* Hebræus iterum genitivo: Ferri. Ferreis vinculis.

11. *Exacerbaverunt.* Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Contrafecerunt, contradixerunt, variarunt, legibus non parentes. Contrafacere eloquia Dei, & irritare ejus conſilium, ſunt Hebraiſmi æquipollentes.

12. *Et humiliatum eſt.* Noſtri procul dubio punctis immutatis legerunt in Niphal נִכְנַע, quod nunc Hebræis eſt ex Hiphil וַיַּכְנַע, Et humiliavit, depreſſit; Deus ſcilicet, quod ſuis præceptis non paruerint, immo ea averſati ſint. *In laboribus.* Hebræus ſingulariter: In labore, ærumnis. *Cor.* Noſtris eſt nomi-

minativus, Hebræis accuſativus, & ponitur pro mente & animo, in quo eſt ſedes ſuperbiæ & contemptionis. Vide Theſaurum. *Infirmati ſunt*. Hebræus: Impegerunt, corruerunt a ſuo ſtatu priori in captivitatem, & vincula. *Nec fuit*, *&c.* Idem Hebræus participio: Et non adjuvans, adjutor. Supple, fuit.

13. *Cum tribularentur*, *&c.* Hebræus ut ſuperius verſ. 6. *Liberavit*. Hebræus futuro: Salvabit eos.

14. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Eduxit*. Hebræus futuro: Educet eos. *De tenebris*. Hebræus ſingulariter: De obſcuritate, de carcere, ut ſupra verſ. 10. *Diſrupit*. Hebræus iterum futuro: Diſrumpet.

15. *Confiteantur*, *&c.* Hebræus ut ſupra verſ. 8. de errantibus, ſic nunc de vinctis idem aſſerit.

16. *Æreas*. Idem Hebræus ſubſtantivo: Æris. Oſtia ærea. *Ferreos*. Hebræus iterum ſubſtantivo: Ferri. Clauſtra ferrea proprie, vel hyperbolice, ideſt, Portas, & vectes fortiſſimos.

17. *Suſcepit eos*. Narratio tertia de morbo affectis. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec, quid legerint, conjectare valeo; niſi velles eos, quibuſdam literis immutatis, & tranſpoſitis, legiſſe לְקָחָם, ex Aleph ſcilicet Heth facto, & ex Vav & Jod contractis Coph. Illis autem relativum Eos præponitur antecedenti, de more linguæ, vel eſt ſine antecedente. Suſcepit (inquiunt) eos, de quibus poſtea, ideſt, Ægrotos liberavit, adjuvit. Hebræus nunc habet אֱוִלִים, Stulti, fatui. *De via*. Idem Hebræus, ſed alio ſenſu: A via, propter viam, ſtudium, actionem, & hujuſmodi. Conſule Theſaurum. *Iniquitatis*. Non longe aliter Hebræus: Prævaricationis eorum, tam corporis, quam animæ, nempe victu, labore nimio, peccatis, & hujuſmodi. *Propter injuſtitias enim ſuas*. Hebræus: Et ab iniquitatibus ſuis. Propter iniquitates corporis, & animæ morbos ſibi contraxerunt. *Humiliati ſunt*. A ſe ipſis. Hebræus futuro: Se humiliabunt, ſe affligent (nam utrumque ſignificat), morborum cauſſa ſibimetipſis erunt.

18. *Abominata eſt*. Hebræus futuro: Abominabitur, faſtidio habebit. *Portas mortis*. Ad mortis articulum.

19. *Cum tribularentur*, *&c.* Hebræus ut ſuperius verſ. 13.

20. *Miſit*. Hebræus idem futuro: Mittet verbum ſuum, voluntatem, juſſum, gratiam ſuam. *Sanabit*. Eripuit. Hebræus iterum futuro: Sanabit, eripiet. *Eos*. Ad declarationem additum. Niſi malles, Noſtros legiſſe וַיְמַלְּטֵם, Mem ſubſequente retracto. Sed hoc nihil refert. *De interitionibus*. Idem fere Hebræus: De corruptionibus. Morbis corpora corrumpuntur, & intereunt.

21. *Confiteantur*, *&c.* Hebræus ut ſupra verſ. 8. Idem nunc de ægrotantibus refert.

22. *Sacrificent*. Hebræus futuro: Sacrificabunt. Græcus addit αὐτῷ. *Sacrificium*. Hebræus pluraliter: Sacrificia confeſſionis, laudis, gratiarum actionis. *Annuncient*. Non aliter fere Hebræus futuro: Narrabunt, prædicabunt. *In exſultatione*. Hebræus: Ovatione, cantico, & laude.

23. *Qui deſcendunt mare*. Idem Hebræus participio: Deſcendentes, deſcenſores maris. Quartus locus de navigantibus. *Operationem*. Hebræus genitivo: Facientes, factores operationis; rem navariam, vel mercaturam etiam exercentes in aquis. Aquæ multæ mare deſignant.

24. *Opera*, *&* *mirabilia Domini*. Quæ ſtatim ſubinfert in ſequentibus.

25. *Et ſtetit ſpiritus*. Noſtri procul dubio punctis immutatis legerunt in Cal וַיַּעֲמֹד, (quamvis ſpiritus nomen fœmininum ſit, & verbum maſculinum); quod nunc Hebræis eſt ex Hiphil וַיַּעֲמֵד, Et ſtare fecit ſpiritum procellæ, excitavit dicto, & nutu ſuo ventum tempeſtuoſum. *Exaltati ſunt*. Legerunt etiam hic Noſtri paucis immutatis וַתְּרוֹמְמוּ, ex Pohal (vel certe ſignificationem mu-

tarunt, ut præcedenti verbo Stetit concordarent); quod nunc Hebræis eadem ratione eſt Pihel וַתְּרוֹמֵם, Et elevavit, exaltavit Deus fluctus ejus (maris).

26. *Aſcendunt*. Hebræus idem futuro: Aſcendent fluctus, & una cum ipſis naves & navigantes. Tempeſtatis ingentis, & affectus navigantium hypotypoſis. *Uſque ad*. Verba aſcendendi & deſcendendi conſtruuntur in Hebræo, etiam ſine præpoſitionibus aliquando, ſatis eleganter, quæ tamen ſubintelligendæ ſunt. Aſcendere (ad) cælos, deſcendere (ad) abyſſos. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Deſcendunt*. Hebræus iterum futuro: Deſcendent. *In malis*. Hebræus ſingulariter: In malo. *Tabeſcebat*. Hebræus futuro: Liquefiet. Animam liqueſcere in malo, eſt idiotiſmus; ideſt, tabeſcere, languere.

27. *Turbati ſunt*. Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Feſtivabunt; nam verbum hoc ſignificat Feſtivare, motum corporis exercere, ut fit in feſtis, & lætis diebus ſaliendo, & hujuſmodi. Hanc agitationem ob inſtantis naufragii periculum, Noſtri turbationem appellant eleganter. *Moti ſunt*. Hebræus iterum futuro: Movebuntur ſicut ebrius. Pulcra, & admodum propria comparatio. Ebrii motus feſtivi quidem videntur, ſed a turbata mente procedunt; Sic nautarum motiones & diſcurſus non ſunt a tranquilla mente ob mortis metum. Græcus omittit conjunctionem. *Devorata eſt*. Hebræus futuro: Deglutietur, devorabitur, ſe ipſam deglutiet, deficiet in his periculis.

28. *Cum tribularentur, &c.* Hebræus ut ſuperius verſ. 6. *Eduxit*. Hebræus futuro: Educet.

29. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Statuit*. Hebræus futuro: Statuet, ſtare faciet. *Ejus*. Noſtri legerunt cum affixo סְעָרָהּ, a nomine סַעַר; quod nunc Hebræis eſt nomen formæ fœmininæ סְעָרָה, procella. Sed hoc nihil refert. *In auram*. Translatio ſenſus. Ideſt, in lenem ventum, in tranquillitatem. Hebræus dativo: Silentio, fecit ut ſileret, quieſceret. *Et ſiluerunt*. Idiotiſmus. Vento ceſſante quieverunt fluctus, ſedati ſunt.

30. *Quia ſiluerunt*. Idem Hebræus futuro: Quod ſilebunt, quieſcent. *In*. Hebræus: Ad portum voluntatis eorum, ad portum optatum. Græcus habet αὐτοῦ, ejus.

31. *Confiteantur, &c.* Ut ſupra verſ. 8. eadem nunc de navigantibus iterantur.

32. *Exaltent*. Hebræus futuro: Exaltabunt eum in eccleſia plebis, in cœtu populi, frequenti concione. *In cathedra*. In conſeſſu ſenatorum; inter magiſtratus. *Laudent*. Hebræus iterum futuro: Laudabunt.

33. *Poſuit*. Hebræus futuro: Ponet. Tranſit ad ultimam partem, in qua de variatione ſtatus rerum humanarum tractat, ſterilitatem videlicet, & fœcunditatem, opes, & inopiam, honores, & ignominiam Deum pro ſuæ providentiæ arbitrio in homines immittere. *In deſertum*. Hebræus dativo, ſuo idiotiſmo: Deſerto. In locum ſiccum. *Exitus*. Egreſſiones, ſcatebras, fontes aquarum. *In ſitim*. Hebræus iterum dativo: Siti. In locum ſiticuloſum & aridum. Idem dicit utroque hemiſtichio, & duplicem habet ſenſum, nam vel eſt idiotiſmus, Ponere flumina deſerto, & exitus aquarum ſiti, ideſt, exſiccare flumina, & fontes aquarum, ut ſint inſtar deſerti arida; Vel certe eſt ſimplex narratio, Ponere flumina deſerto, hoc eſt, deſertum reddere fœcundum ob immiſſionem aquarum. Sic Ponere fontes ſiti, eſt terram aridam ſiticuloſamve reddere fœcundam, aquarum copia. Deum contraria facere, ut libet, aſſerit, juxta illud, Ubi mare, olim terra; nam hinc fœcunda redduntur loca; at in ſequenti verſiculo fœcunda fiunt ſterilia.

34. *Fructiferam*. Idem Hebræus ſubſtantivo nomine: Fructus. *In ſalſuginem*. Hebræus dativo, ut ſuperius: Salſuginoſæ, in terram ſterilem propter malitiam incolarum.

35. *Poſuit*. Hebræus futuro: Ponet. *In ſtagna*. Hebræus idem dativo ſingulari:

ri: Stagno aquarum; in aquas ſtagnantes. *Sine aqua*. Translatio ſenſus. Hebræus: Siccam, aridam. *In exitus*. Hebræus iterum dativo: Exitibus. In ſcatebras, & fontes aquarum.

36. *Conſtituerunt*. Aptaverunt, firmarunt civitatem habitabilem, quæ poſſit habitari. Græcus ponit Civitates.

37. *Fructum nativitatis*. Translatio ſenſus: Fructum copioſe naſcentem, proventum fructuoſum. Hebræus: Fructum proventus; ideſt copioſe provenientem.

38. *Eis*. Hebræus idem accuſativo: Eos fortunavit, atque multis bonis affecit. *Nimis*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Valde aucti ſunt. *Jumenta*. Hebræus ſingulariter collective: Jumentum. *Non minoravit*. Hebræus futuro: Non minorabit; ideſt, augebit.

39. *Vexati ſunt*. Non longe aliter Hebræus: Depreſſi ſunt. Extollit, & deprimit, ut libet. *A tribulatione*. Idem fere Hebræus: A conſtrictione; conſtringente, adigente eos malo. *Malorum*. Hebræus ſingulariter: Mali. *Dolore*. Vel doloris, mœroris. Græcus etiam genitivo, ὀδύνης.

40. *Effuſa eſt contemptio*. Noſtri punctis immutatis legerunt שָׁפַךְ, in Pohal, quod nunc Hebræis eſt ex Cal שֹׁפֵךְ, Effundens eſt, effundit contemptionem, ignominiam, irriſionem ſuper Principes, ut amiſſis urbibus, ſe ſe in ſolitudines abdere cogantur. Græcus addit αὐτῶν. *In invio*. In deſerto devio, in loco informi. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec etiam præpoſitio In, ſed dicitur tantum: Non via (idiotiſmo pulcherrimo), ideſt, ubi non eſt via. Vaſtæ ſolitudinis periphraſis.

41. *Adjuvit*. Translatio ſenſus. Hebræus: Elevavit; in altiorem & tutum locum evexit. *De inopia*. Vel de afflictione, miſeriis. Vox hebræa latius uſurpatur. *Oves*. Idem Hebræus ſingulariter collective: Ovem. Familias pauperum multiplicavit, auxit, ſicut oves, numeroſas reddidit. Ovis multum fœtificat, & prolem ſæpius edit.

42. *Videbunt* (hæc) *recti*, *& gaudebunt*. *Et omnis iniquitas*. Metonymia. Iniqui omnes. *Oppilabit*. Occludet, contrahet os ſuum, obmuteſcet.

43. *Quis ſapiens?* Concluſio vim negandi, vel minuendi, vel optandi tandem habens, quaſi dicat; Nullus, vel pauciſſimi ſunt; vel utinam adſint, qui ſatis contemplentur, & cuſtodiant hæc in corde ſuo, ut intelligant, omnia eſſe in Dei manu, prout ſupra dictum eſt. *Et intelliget*. Noſtri fortaſſe legerunt facillimo vocis tranſitu וְיִתְבּוֹנֵן, ut concordet cum ſuperiori verbo ſingulari, Cuſtodiet. Sed nunc Hebræis eſt plurale וְיִתְבּוֹנְנוּ, Et intelligent (omnes ſcilicet). Nullius momenti variatio. *Miſericordias*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietates, officia, beneficia, quæ ſemper juſte confert, vel juſtis præmia donans, vel injuſtos condemnans, licet nos occultorum illius judiciorum cauſas ſæpius ignoremus.

PSAL-

PSAL. CVIII. Lat. CVII.

שיר מזמור לדוד׃	1. *Canticum pſalmi Davidi.*	1. Canticum Pſalmi *ipſi* David.
נכון לבי אלהים אשירה ואזמרה אף כבודי׃	2. *Paratum cor meum Deus, cantabo, & pſallam etiam gloria mea.*	2. Paratum cor meum Deus, *paratum cor meum*, cantabo, & pſallam *in* gloria mea.
עורה הנבל וכנור אעירה שחר׃	3. *Expergiſcere nablum, & citharam excitabo diluculo.*	3. Exſurge pſalterium, & cithara, exſurgam diluculo.
אודך בעמים יהוה ואזמרך בלאמים׃	4. *Confitebor te in populis DOMINE, & pſallam te in nationibus.*	4. Confitebor tibi in populis, DOMINE, & pſallam tibi in nationibus.
כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך׃	5. *Quia magna eſt deſuper cælos pietas tua, & uſque ad nubes veritas tua.*	5. Quia magna eſt ſuper cælos miſericordia tua, & uſque ad nubes veritas tua.
רומה על שמים אלהים ועל כל הארץ כבודך׃	6. *Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.*	6. Exaltare ſuper cælos, Deus, & ſuper omnem terram gloria tua:
למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו׃	7. *Ut liberabuntur dilecti tui, ſalvum fac dextera tua, & reſponde nobis.*	7. Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, & exaudi me.
אלהים דבר בקדשו אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד׃	8. *Deus locutus eſt in ſanctitate ſua, exſultabo, dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum dimetiar.*	8. Deus locutus eſt in ſancto ſuo. Exſultabo, & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar.
לי גלעד לי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי׃	9. *Mihi Galaad, mihi Manaſſes, & Ephraim robur capitis mei; Juda dux meus.*	9. Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim ſuſceptio capitis mei; Juda rex meus.
מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת א אתרועע׃	10. *Moab lebes lotionis meæ, ſuper Edom projiciam calceamentum meum, ſuper Palæſtinam jubilabo.*	10. Moab lebes ſpei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ amici facti ſunt.
מי יבילני עיר מבצר מי נחני עד אדום׃	11. *Quis deducet me* ad *civitatem munitionis? quis duxit me uſque Edom?*	11. Quis deducet me *in* civitatem munitam? quis deducet me uſque *in* Idumæam?
הלא אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאתינו׃	12. *Nonne Deus repuliſti nos? & non exibis Deus in exercitibus noſtris?*	12. Nonne *tu* Deus, *qui* repuliſti nos? & non exibis Deus in virtutibus noſtris?

13.

הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם:

13. *Da nobis auxilium de tribulatione, & vana ſalus hominis.*

13. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana ſalus hominis.

באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו:

14. *In Deo faciemus exercitum, & ipſe conculcabit tribulantes noſtros.*

14. In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.

ANNOTATIONES.

Fidelium vota carmine deſcribens elegantiſſimo, Deum tandem fore ſibi proſperum contra Moabitas, Palæſtinos, & Idumæos, ideſt Hæreticos omnes, & Infideles, prædicit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito. Pſalmus eſt compoſitus ex 57. & 60. paucis immutatis, nam ex fine illius quinque verſus priores deſumpti ſunt; ex alio cetera uſque ad finem: quare breviores hic erimus, quod illic annotavimus neceſſaria, ne eadem repetamus.

1. *Pſalmi*. Vel Pſalmus; ideſt voce & inſtrumento muſico decantandum carmen. *Ipſi*. Non habetur in Hebræo, ſed tantum Davidi, vel Davidis; nam Lamed utrique cauſi deſervire, ſæpius diximus.

2. *Paratum cor meum*. Verba hæc ex alio pſalmo deſumpta non reiterantur hic. *Cantabo & pſallam*. Hinc titulus eſt, Canticum, Pſalmus. *In*. Ad declarationem additum, quod non habetur in Hebræo, ſed ejus loco eſt particula adiectiva אף, Etiam gloria mea. Caſus ablativi. Non ſolum corde parato, ſed & anima, quæ gloria corporis eſt, ex animo cantabo, & pſallam. Nulla varietas.

3. *Exſurge*. Idem Hebræus fere: Excitare, expergiſcere. Poetice muſicalia ſua inſtrumenta alloquitur. *Pſalterium*. Hebræus: Nablum. *Exſurgam*. Hebræus: Excitabo. Cujus varietatis cauſſam in alio pſalmo diximus. *Diluculo*. Sic Hebræus: Aurora, matutino tempore excitabo inſtrumenta mea muſica, dicens: Expergiſcere nablum, & cithara. Quidam interpretantur, Auroram ipſam excitabo, ut in alio pſalmo diximus. Eclipſis, & Proſopopœja Genebrardi non admodum placent.

4. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te celebrabo, te pſallam. Græcus omittit conjunctionem.

5. *Super*: Hebræus addit aliam præpoſitionem: De ſuper. Hyperbole. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas. Hactenus ex Pſal. 57. Quæ ſequuntur ex 60. deſumpta ſunt.

7. *Liberentur*. Hebræus idem futuro: Liberabuntur. *Dextera tua*. Tua potentia, & viribus. *Exaudi me*. Sic transferre Noſtros, ſæpius vidimus. Hebræus: Reſponde (quod exauditionis ſignum eſt) mihi, vel nobis, nam ſcribitur cum Vav, & legitur cum Jod ex Maſarah, quaſi illud Vav ſit Jod magnum, ad declarandam exauditionis certitudinem, vel aliud quid ſimile.

8. *In ſancto ſuo*. Neutrius generis. Sic Hebræus: In ſanctitate ſua; per Spiritum Sanctum loquens promiſit, quæ ſequuntur. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Convallem tabernaculorum*. Hebræus: Vallem Succhoth.

9. *Meus eſt*. Hebræus ſuo tropo: Mihi eſt Galaad, &c. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Suſceptio*. Translatio ſenſus. Auxilium, defenſio; robur proprie, ut Hebræus Fortitudo, ſicut & alio pſalmo ponitur. *Rex*.

Idem

Idem Hebræus: Legiſer, Dux, qui condendæ legis jus habet.

10. *Spei*. Hebræus: Lotionis. *In Idumæam*. Sic Hebræus: Super Edom. *Extendam*. Hebræus: Projiciam. Vide in alio Pſalmo, quæ notavimus. *Mihi*. Noſtri mutatis punctis legerunt עָלַי, ſuper me (ſicut & in alio pſalmo) quòd nunc Hebræis eſt עָלֵי, ſuper. *Alienigenæ*. Hebræus: Palæſtinam. *Amici facti ſunt*. Videntur etiam hic Noſtri legiſſe paucis immutatis הִתְרוֹעֲעוּ in præterito, ut in alio pſalmo; quod nunc Hebræis eſt futurum אֶתְרוֹעָע, Jubilabo, quòd eam debellaverim. Hebræum verbum plura ſignificat. Conſule Theſaurum.

11. *In*. Vel *Ad* ſubintelligendum, quod lingua reticet Hebræa. Sic etiam mox. Uſque (*in*, vel *ad*) Idumæam. *Munitam*. Idem Hebræus ſubſtantivo, de more linguæ: Munitionis; quæ arces, & præſidia habet valida. *Deducet*. Hebræus: Deduxit; olim multis jam victoriis de Idumæis ope Dei reportatis.

12. *Tu*. Ex alio pſalmo deſumptum. *Qui*. A Noſtris additum. Vide quæ notavimus in alio pſalmo. *In virtutibus noſtris*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: In exercitibus noſtris, ut feras auxilium.

13. *Quia*. Hebræus eodem ſenſu: Et; ut in alio pſalmo. *Vana*. Hebræus: Vanum, res vana.

14. *Virtutem*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Potentiam, robur, vim, res potentes & magnas geremus, vel exercitum cogemus in hoſtes, Dei ope & præſidio. Vide Theſaurum. *Ad nihilum deducet*. Hebræus: Calcabit, conculcabit, proteret. Minimè ponderis varietas. *Inimicos*. Hebræus: Tribulantes, ut alio etiam in pſalmo.

PSAL. CIX. Latinis CVIII.

למנצח לדוד מזמור אלהי תהלתי אל תחרש:	1. *Præfecto, Davidi Pſalmus. Deus laudis meæ ne obſurdeſces.*	1. In finem, Pſalmus David. Deus laudem meam ne tacueris.
כי פי רשע ופי מרמה עלי פתחו דברו אתי לשון שקר:	2. *Quia os injuſti, & os fraudis ſuper me aperuerunt, locuti ſunt mecum lingua mendacii.*	2. Quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt. Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa.
ודברי שנאה סבבוני וילחמוני חנם:	3. *Et verbis odii circumdederunt me, & oppugnaverunt me gratis.*	3. Et ſermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.
תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה:	4. *Sub amore meo adverſabuntur me, ego autem oratio.*	4. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.
וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי:	5. *Et poſuerunt ſuper me malum ſub bono, & odium ſub dilectione mea.*	5. Et poſuerunt adverſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.
הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו:	6. *Præfice ſuper eum injuſtum, & diabolus ſtabit ſuper dexteram ejus.*	6. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet a dextris ejus.

7. Cum

בהשפטו יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה:

7. *In judicando ipſius exibit injuſtus, & oratio ejus erit peccato.*

7. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum.

יהיו ימיו מעטים פקדתו יקח אחר:

8. *Erunt dies ejus pauci, præfecturam ejus accipiet alter.*

8. Fiant dies ejus pauci, & epiſcopatum ejus accipiat alter.

יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה:

9. *Erunt filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.*

9. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.

ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם:

10. *Et movendo movebuntur filii ejus, & poſtulabunt, & requirent de deſolationibus ſuis.*

10. Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent, & ejiciantur de habitationibus ſuis.

ינקש נושה לכל אשר לו ויבזו זרים יגיעו:

11. *Illaqueabit fœnerator omni, quod ei, & diripient alieni laborem ejus.*

11. Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam ejus, & diripiant alieni labores ejus.

אל יהי לו משך חסד ואל יהי חונן ליתומיו:

12. *Ne erit illi protrahens pietatem, nec erit miſereſcens pupillis ejus.*

12. Non ſit illi adjutor, nec ſit, qui miſereatur pupillis ejus.

יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם:

13. *Erit ultimum ejus ad excidendum, in ætate altera deleatur nomen eorum.*

13. Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus.

יזכר עון אבתיו אל יהוה וחטאת אמו אל תמח:

14. *In memoriam revocabitur iniquitas patrum ejus ad DOMINUM, & peccatum matris ejus ne delebitur.*

14. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conſpectu DOMINI, & peccatum matris ejus non deleatur.

יהיו נגד יהוה תמיד ויכרת מארץ זכרם:

15. *Erunt contra DOMINUM ſemper, & diſperdet de terra memoriam eorum.*

15. Fiant contra DOMINUM ſemper, & diſpereat de terra memoria eorum.

יען אשר לא זכר עשות חסד וירדף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת:

16. *Pro eo quod non eſt recordatus facere pietatem; & perſecutus eſt hominem afflictum, & mendicum, & percuſſum corde ad mortificandum.*

16. Pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam; & perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.

ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו:

17. *Et dilexit maledictionem, & venit ad eum, & noluit (in) benedictionem, et elongata eſt ab eo.*

17. Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו:

18. *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum ſuum, & venit ſicut aqua in medium ejus, & ſicut oleum in oſſibus ejus.*

18. Et induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intravit ſicut aqua in interiora ejus, & ſicut oleum in oſſibus ejus.

תהי לו כבגד יעטה ולמזח תמיד יתגרה׃

19. *Erit ei ſicut veſtimentum* quo *operietur, & zonæ ſemper præcinget eam.*

19. Fiat ei ſicut veſtimentum, *quo* operitur, & *ſicut* zona, *qua* ſemper præcingitur.

זאת פעלת שטני מאת יהוה והדברים רע על נפשי׃

20. *Hoc opus adverſantium meorum a DOMINO, & loquentium malum ſuper animam meam.*

20. Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud DOMINUM, & qui loquuntur mala adverſus animam meam.

ואתה יהוה אדני עשה אתי למען שמך כי טוב חסדך הצילני׃

21. *Et tu DOMINE Domine fac mecum propter nomen tuum, quia bona eſt pietas tua, libera me.*

21. Et tu DOMINE Domine fac mecum propter nomen tuum, quia ſuavis eſt miſericordia tua, libera me.

כי עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי׃

22. *Quia afflictus, & pauper ego, & cor meum vulneratum eſt in medio mei.*

22. Quia egenus & pauper ego *ſum*, & cor meum conturbatum eſt intra me.

כצל כנטותו נהלכתי נגערתי בארבה׃

23. *Sicut umbra ſecundum declinare ejus, inceſſi, exeuſſus ſum ſicut locuſta.*

23. Sicut umbra, cum declinat, ablatus ſum, & excuſſus ſum ſicut locuſtæ.

ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן׃

24. *Genua mea impegerunt a jejunio, & caro mea mentita eſt a pinguedine.*

24. Genua mea infirmata ſunt a jejunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.

ואני הייתי חרפה להם יראוני יניעון ראשם׃

25. *Et ego fui opprobrium illis, videbunt me, movebunt caput ſuum.*

25. Et ego factus ſum opprobrium illis, viderunt me, & moverunt capita ſua.

עזרני יהוה אלהי הושיעני כחסדך׃

26. *Adjuva me DOMINE Deus meus, ſalvum me fac ſecundum pietatem tuam.*

26. Adjuva me, DOMINE Deus meus: ſalvum me fac ſecundum miſericordiam tuam.

וידעו כי ידך זאת אתה יהוה עשיתה׃

27. *Et ſcient, quia manus tua hæc, tu DOMINE feciſti eam.*

27. Et ſciant, quia manus tua hæc, & tu, DOMINE, feciſti eam.

יקללו המה ואתה תברך קמו ויבשו ועבדך ישמח׃

28. *Maledicent illi, & tu benedices, inſurrexerunt, & confuſi ſunt, ſervus autem tuus lætabitur.*

28. Maledicent illi, & tu benedices: qui inſurgunt *in me*, confundantur, ſervus autem tuus lætabitur.

ילבשו שטני כלמה ויעטו כמעיל בשתם׃

29. *Induentur adverſantes mei ignominia, & operientur ſicut pallio confuſione ſua.*

29. Induantur, qui detrahunt mihi, pudore, & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.

אודה יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו׃

30. *Confitebor DOMINUM valde in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.*

30. Confitebor DOMINO nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

31.

כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו׃

31. *Quia ſtabit dextera pauperis ad ſalvandum e judicibus animæ ejus.*

31. Quia aſtitit a dextris pauperis, ut ſalvam faceret a perſequentibus animam meam.

ANNOTATIONES.

SUi temporis invidos, malevoloſque homines carmine tropis & figuris elegantiſſimo deſcribens, & Judam Chriſti proditorem interim, ceteroſque bonorum ejus proditores, & profanos poſſeſſores graphice delineans, in ipſorum caput recidere tandem maledicta propria confidens, ſibi ſalutem precatur. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcas velim.

1. *In finem*. Hebræus: Præfecto, prout alibi ſæpius dictum eſt. *Pſalmus David*. Hebræus idem fere: Davidi, vel Davidis pſalmus. Lamed utrique caſui ſervire, in Grammaticis rebus vidimus.

Laudem meam. Noſtri videntur legiſſe אֱלֹהִים, vel אֱלֹהַּ in ſtatu abſoluto, & ob id ſic interpretati ſunt, quod nunc Hebræis eſt in ſtatu ſyntactico. אֱלֹהֵי, Deus laudis meæ; in quo glorior, vel quem laudo. Noſtrorum ſenſus notus eſt. *Tacueris*. Noſtris eſt tranſitivum in aliud. Ne ſilentio premas laudem meam, aſſere meum honorem, ab inimicis meis falſis calumniis oppugnatum. Hebræus idem fere, ſed neutraliter: Ne obſurdeſces; ne ſurdum ſimules, & ſic taceas, quaſi non audias, quæ maledicta in me hoſtes mei conjiciunt.

2. *Peccatoris*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſti: Pravum os. *Doloſi*. Hebræus idem fere ſubſtantivo nomine: Fraudis. Doloſum os. *Apertum eſt*. Hebræus pluraliter: Aperta ſunt, vel certe aperuerunt, inimici videlicet; nam verbum eſt activum. Nullius momenti varietas. *Adverſum me*. Translatio ſenſus. Hebræus: Mecum; verum ut læderent. *Doloſa*. Idem fere Hebræus ſubſtantivo: Mendacii. Mendaci lingua.

3. *Sermonibus*. Sic Hebræus: Verbis. Circumdare verbis odii, eſt Sermonibus odioſis circumveniendi cauſſa aggredi. *Expugnaverunt*. Oppugnaverunt me ſine cauſſa.

4. *Pro eo, &c.* Hebræus ſuo idiotiſmo proprio: Sub amore meo; ideſt pro dilectione mea. Pronomina hebraica active, & paſſive ſumuntur, ut in Grammaticis rebus docuimus. Noſtri reſolvunt paſſive, Pro dilectione mei, pro eo quod me diligere debeant ob quotidiana beneficia. Hebræus active: Pro amore meo; pro eo quod eos diligebam. *Detrahebant mihi*. Non longe aliter Hebræus futuro: Adverſabuntur me. Mihi obſtant, adverſantur. Verbum hebræum Adverſari, inimicitias exercere proprie ſignificat. Hinc etiam nomen שָׂטָן, Satan, Diabolus, Adverſarius, de quo inferius agemus. *Ego autem orabam*. Vel ut eriperer ab eorum inſidiis, aut calumniis; vel pro eis. Hebræus idem ſuo idiotiſmo pulcherrimo: Ego autem oratio. Supple, eram. Aſſiduitatem orandi pulchre denotat, ut contra odium & calumnias remedia a Deo reportaret.

5. *Adverſum*. Sic Hebræus: Super me. *Mala pro bonis, &c.* Idem Hebræus ſuo loquendi tropo, ſingulariter: Malum ſub (pro) bono; & odium ſub (pro) dilectione mea, erga eos.

6. *Conſtitue*. Non aliter Hebræus fere: Præfice, fac dominium in eum habeat, eum poſſideat. Hebræis omnibus, & Noſtris, verba ſunt vatis, qui in his imprecationibus impium ſibi in genere proponat; licet Noſtris dein Spiritus Sanctus certam ſibi deſignet perſonam, ideſt Judam proditorem, & Judæos reprobandos. Ego poſt omnes, &

 prior

prior omnium arbitror verba eſſe hoſtium Davidis, & omnium deinde nominis Chriſti proditorum, qui maledicta hæc in eum conferant, licet his dein a Spiritu Sancto in eos contortis, ſuis (ut ajunt) gladiis jugulati ſint: & hoc pluribus adducti rationibus aſſerimus, quas in commentariis hujus pſalmi produximus, & breviter hic eas etiam annotabimus. Mutatio numeri prima ratio eſt. Hactenus de multis fuit ſermo: Aperuerunt, locuti ſunt, &c. Nunc de uno tantum: Præfice ſuper eum, &c., ut in ſequentibus. Hæc ſunt igitur ora injuſta & doloſa, hæc lingua mendax, hi denique ſermones odioſi, quibus olim Davidem; & dein Chriſtum proditores omnes averſabantur dicendo: Præfice, &c. *Peccatorem*. Sic tranſferunt Noſtri. Hebræus: Injuſtum; qui eum vexet, & malis premat. *Diabolus*. Idem Hebræus: Satan, adverſarius, Satanas humani generis inimicus; vel Homo inimicus, adverſarius, qui nunquam ab ejus latere diſcedat, verum ſemper exagitet. *Stet*. Idem Hebræus futuro: Stabit. *A dextris ejus*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo, & ſingulariter: Super dexteram ejus. Stare ſuper dexteram (exagitandi, & vexandi gratia), eſt idiotiſmus.

7. *Cum judicatur*. Idem Hebræus gerundio: In judicando (paſſive) ipſius. *Exeat*. Hebræus futuro: Exibit. *Condemnatus*. Sic Hebræus: Injuſtus. Judicando egredi injuſtum, eſt Cauſſa cadere, idiotiſmo ſatis ornato. *Fiat*. Hebræus futuro: Erit. *In peccatum*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi more: Peccato. Propter deteſtationem precantis.

8. *Fiant*. Hebræus futuro: Erunt dies ejus pauci. Præmatura morte intereat. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Epiſcopatum*. Dignitatis nomen. Idem Hebræus: Præfecturam. Habet tamen vox hebræa alios etiam ſenſus, ut in Theſauro. *Accipit*. Hebræus iterum futuro: Accipiet. Hanc ad verbum maledictionem in Judæ caput retortam legimus (Act. 1.), cujus Epiſcopatum adeptus eſt alter, nempe D. Matthias.

9. *Fiant*. Hebræus futuro: Erunt filii orphani, & uxor vidua, eo mortuo ſcilicet.

10. *Nutantes transferantur*. Idem fere Hebræus infinitivo, & futuro, ſuo loquendi tropo, conjunctionem etiam addens: Et movendo movebuntur. Inſtabiles, vagi, & errones erunt. *Mendicent*. Ornate quidem. Sic Hebræus præterito in futurum verſo: Et poſtulabunt, petent. *Et ejiciantur*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, & , ſi conjectare licet, arbitror, eos non admodum difficili vocis tranſitu, Daleth in Gimel commutato, legiſſe וְגֹרְשׁוּ in conjugatione Pohal, ideſt, Et ejicientur, expellentur; quod nunc Hebræis eſt וְדָרְשׁוּ vel ex Cal præteritum in futurum verſum, Et requirent; quærent (panem ſcilicet); vel ex Pohal, Et requirentur. Græcus omittit conjunctionem. *De habitationibus ſuis*. Tranſlatio ſenſus. Ex locis illis, quæ olim erant habitationes eorum. Hebræus: A deſolationibus ſuis; Ideſt, e domibus ſuis in ruinam redactis, vel propter domus paternæ vaſtitatem victum quæritabunt. Mem præpoſitio varios ſenſus habet, ut in Grammatica.

11. *Scrutetur*. Ut diripiat, omnem curam & ſollicitudinem adhibeat. Non longe aliter Hebræus futuro, & tropo per quam ornato: Illaqueabit, laqueum tendet fœnerator, creditor. *Omnem ſubſtantiam ejus*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Omni, quod ei. Supple, *eſt*. *Diripiant*. Hebræus iterum futuro: Diripient alieni, qui non ſunt affines, nec veri & legitimi heredes. *Labores*. Idem Hebræus ſingulari: Laborem, opes labore partas.

12. *Non ſit*. Hebræus futuro: Ne erit, ne ſit. *Adjutor*. Idem Hebræus fere, ſuo idiotiſmo pulcherrimo: Protrahens pietatem; qui ullum pietatis officium in eum exerceat. *Nec ſit*. Hebræus iterum futuro: Nec erit. *Qui*

mi-

miſereatur. Sic Hebræus participio: Miſereſcens.

13. *Fiant nati ejus*. Translatio ſenſus. Hebræus ſingulariter, & futuro: Erit ultimum ejus. Liberi vocantur hoc nomine ſatis ornate, quod ut plurimum poſt parentes remaneant. Simpliciter etiam poſtremum, & finem alicujus rei ſignificat. Conſule Theſaurum. *In interitum*. Hebræus gerundio: Ad excidendum (active), quod dupliciter exponi poteſt, vel, ut ipſi res paternas diſperdant, ut Hebræus; vel ut alii eos exſcindant, uti Noſtri. *In generatione*. In ætate. *Una*. Quaſi legerint Noſtri אֶחָד mutato Reſc in Daleth, facillimo vocis tranſitu; quod nunc Hebræis eſt אַחֵר, Altera. Nullius fere momenti varietas, quod idem ſenſus prope ſit; dicere, Ætate una, ideſt ſua; vel altera, ideſt ſequenti. Ne tranſeat in alteram ætatem, vel ſaltem in ſequenti intercidat eorum memoria. *Nomen ejus*. Quaſi legerint Noſtri שְׁמוֹ, vel ſaltem ad hunc ſolum reſpexerint. Hebræus pluraliter ad Nepotes etiam traducens, ait שְׁמָם, nomen eorum.

14. *In memoriam redeat*. Hebræus futuro: Revocabitur in medium etiam parentum ſcelus, ut imputetur filio quantum ad pœnam. Elimelechi filios, & Boozum notant, quod alienigenas in uxores duxerint. *In conſpectu Domini*. Non aliter Hebræus ſuo tropo: Ad Dominum; Domino. *Non deleatur*. Hebræus iterum futuro: Ne delebitur peccatum matris. Ruth, quod gentilis eſſet. Lege ſacras hiſtorias.

15. *Fiant*. Hebræus futuro: Erunt. Vel iniquitas patrum, & peccatum matris, vel majores, ipſæ, & filii contra Dominum; ideſt, contrarii, offendentes eum; vel coram Domino, ut eos perpetuo videat, & ulciſcatur. Vox hebræa utramque patitur interpretationem. *Diſpereat memoria*. Quaſi legerint Noſtri, punctis immutatis וְיִכָּרֵת in conjugatione Niphal, quod nunc Hebræis eſt futurum Hiphil וְיַכְרֵת, Et diſperdet, excidet de terra memoriam eorum, majorum, filii, & nepotum. Hactenus oris injuſti & doloſi commenta vidimus; nunc quæ proferantur a mendaci lingua, ſpectandum eſt.

16. *Miſericordiam*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietatem; beneficia conferendo. *Inopem*. Hebræus: Afflictum, vel inopia, vel alia quavis miſeria. *Compunctum*. Contritum, percuſſum corde, mœſtum animo ob calamitates. Isboſetum Saulis filium innuunt. Nota eſt hiſtoria. *Mortificare*. Hebræus idem gerundio: Ad mortificandum, ad faciendum mori, vel gladio, vel dolore, vel alia quavis de cauſſa.

17. *Veniet ei*. Hebræus præterito, & accuſativo: Venit (ad) eum maledictio, infelicitas, quam dilexit. *Benedictionem*. Felicitatem. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ. *Elongabitur*. Hebræus iterum præterito: Elongata eſt.

18. *Veſtimentum*. Hebræus addit pronomen, Suum; quod parum refert. *Intravit*. Idem Hebræus: Venit. *In interiora*. Sic etiam Hebræus ſingulariter: In medium ejus. Induere ſicut veſtimentum maledictionem, & eam venire ſicut aquam in medium, & ſicut oleum in oſſa, ſunt idiotiſmi pulcherrimi, qui vivendi rationem alicujus penitus corruptam & depravatam exprimunt, veſtimento continuæ adhæſionis ſymbolo; aqua, vehementiæ; & oleo durationis.

19. *Fiat*. Hebræus futuro: Erit, maledictio. Imprecationem exaggerat. *Quo*. Eclipſis frequens in Hebræo. *Et ſicut zona*. Noſtri videntur legiſſe facillimo vocis tranſitu וּכְמֵזַח, quod nunc Hebræis eſt וּלְמֵזַח, Et zona, pro zona; ſcilicet loco cinguli. *Qua*. Noſtris eſt eclipſis ſolita. Hebræa ſine eclipſi exponi poſſunt. *Præcingitur*. Conjugationis mutatio. Hebræus active, & futuro: Præcinget eam, maledictionem ſcilicet, zonæ loco.

20. *Eo-*

20. *Eorum qui detrahunt mihi*. Hebræus idem fere: Adverſantium meorum, qui Satanæ mores referunt. Secunda ratio per quam apertiſſima, qua convincitur, prædicta non eſſe Davidis imprecationes in hoſtes, ſed e converſo. Hoc, ait, opus hoſtium, hæc inimicorum actio. De pluribus iterum uſque ad finem pſalmi, ſicut & in principio, eſt ſermo; quod notandum eſt. Genebrardo eſt metonymia, Opus pro Mercede operis. Verum obſtant quæ ſequuntur. *Apud Dominum*. Idem fere Hebræus: De, cum Domino; a Domino. Quaſi minimum ſit, illos maledictionem dicere ſimplicem, imprecationes duriſſimas a Deo poſtulant, ut efficaciores ſint. *Et qui loquuntur*. Idem Hebræus participio: Et loquentium. *Mala*. Hebræus ſingulariter: Malum. *Adverſus*. Idem Hebræus ſuo tropo: Super animam meam, vitam, me ipſum. Metonymia frequens. Vel eſt jurandi forma; ideſt, per animam, vitam meam. Quod opus inimicorum fuerit, & quæ mala adverſus vatem dixerint, jam vidimus. Quod ſi prædicta vatis ſint verba, ut putat Genebrardus, Davidem maledicum, non ipſos ejus hoſtes poſſemus aſſerere. Sed hoc ſatis, nam in Commentariis fuſius hac de re diſputavimus. Nos litteræ ſimplicitatem, & puritatem ſequimur.

21. *Fac mecum*. Bonum (ſupple); Pietatem, miſericordiam, & eſt hyperbaton. *Suavis*. Hebræus: Bona; benigna, benefica. *Miſericordia*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pietas; beneficia quæ confers in me. *Libera me*. Hebræus addit ſuperioribus verbum hoc; Noſtri ſequentibus; quod parum vel nihil referre crederem.

22. *Egenus*. Hebræus: Afflictus, vel egeſtate, vel qualibet alia miſeria. *Sum*. Ex ſermonis conſequentia additum. *Conturbatum eſt*. Hebræus: Vulneratum, ſaucium, ac pene emortuum. Non magni ponderis varietas. *Intra me*. Sic Hebræus: In medio mei.

23. *Cum declinat*. Hebræus idem gerundio: Secundum declinare ejus. Quæ celeriter una cum die inclinata in tenebras noctis evaneſcit. *Ablatus ſum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Inceſſi, abii; quaſi dicas, Perii, evanui. Idiotiſmus, Incedere ſicut umbram declinantem; ideſt, Propere evaneſcere. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Excuſſus ſum*. Motus, dejectus modo huc, modo illuc, nunquam locum certum & firmum retinens. *Locuſtæ*. Idem Hebræus ſingulariter: Locuſta. Inſtar locuſtæ, quæ nunquam fere quieſcit, inſtabilem vitam tranſigo.

24. *Infirmata ſunt*. Idem prope Hebræus: Impegerunt, vacillarunt præ jejunio. Maximam deſcribit inediam. *Immutata eſt*. Translatio ſenſus. Hebræus ſuo tropo: Mentita eſt, maciem pinguedinis loco contrahens; ideſt, macruit, exaruit. *Propter oleum*. Olei, ideſt pinguedinis defectum. Vox hebræa oleum, & pinguedinem ſignificat, & Mem præpoſitio valet a, de, propter, & hujuſmodi, ut paulo ſuperius, A jejunio, propter jejunium. Noſtri retinent ſenſum olei, & propter; Hebræus autem, a pinguedine; ne eſſet pinguedo. Qui interpretantur, Propter oleum, ideſt propter olei uſum, quod fortaſſe reſpexerint ad jejunia, in quibus propter uſum ſiccorum, oleo utuntur, non ſatis docte faciunt, cum Hebræorum jejunia a noſtris diverſa ſint, jejunant enim uſque ad occaſum Solis, ſed ullum ciborum delectum non habent, verum carnes, & hujuſmodi, pro libito devorant.

25. *Factus ſum*. Idem Hebræus: Fui. *Viderunt*, *moverunt*. Hebræus futuro: Videbunt, movebunt caput. Geſtus illudentium. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Capita*. Hebræus ſingulariter: Caput.

26. *Miſericordiam*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietatem tuam. *Salvum*. Græcus addit καὶ.

27. *Sciant*. Hebræus futuro: Scient. *Hæc*. Eſt manus tua, ideſt plaga, percuſſio tua, vel hæc res, hoc (auxilium ſcilicet; nam fœmineis loco neutrorum, quibus carent, uti Hebræos, ſæpius vi-

di-

dimus) eſt manus tua; ideſt potentia, qua liberatus ſum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Eam*. Manum, vel rem, poteſt enim referri ad utrumque, ſed in priore ſenſu vacat latine, nam tunc interpretari oporteret: Quia tu Domine feciſti manum tuam hanc.

28. *Maledicent illi*. Tertia ratio, prædictas imprecationes non eſſe Davidis, ſed Inimicorum, clare oſtendens. Maledictis, inquit, & maleficiis obruunt me inimici mei, pro ut animo eorum iniquo libitum eſt, tu vero iſta omnia in eos ipſos contorqueas, mihi e contrario verbis, factiſque faveas, velim. *Et tu*. Græcus addit Κύριε. *Qui inſurgunt*. Hebræus præterito: Surrexerunt, inſurrexerunt, offendendi, vel ſaltem imprecandi gratia. *In me*. Non habetur in Hebræo. Sed ad declarationem additum eſt. *Confundantur*. Hebræus addens conjunctionem, futuro in præteritum verſo profert: Et confuſi ſunt. Statim confunduntur, ut inſurgunt, a Deo puniti.

29. *Induantur*. Hebræus futuro: Induentur. Imprecatio vatis, ut ex ſuis imprecationibus ignominiam & confuſionem hoſtes referant, quod futurum erit, ſi in eorum capita retorqueantur. *Qui detrahunt mibi*. Hebræus ut ſupra verſ. 20. Adverſantes mei. *Pudore*. Ignominia. *Operiantur*. Hebræus iterum futuro: Operientur. *Sicut diploide*. Pallio duplicato; ideſt copioſe, & largiter. Non aliter fere Hebræus: Sicut pallio. Dicitur autem Hebraice מְעִיל, quaſi מֵעַל, Deſuper; quod eſſet ampla veſtis extima, contegens omnia alia veſtimenta. Maxima, inquit, perfundantur ignominia, qua tanquam pallio toti contecti, coram omnibus ſint exſecrabiles.

30. *Domino*. Hebræus accuſativo: Dominum. *Nimis*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Valde, plurimum, ore meo. *In medio multorum*. In Eccleſia, coram fidelibus.

31. *Aſtitit*. Hebræus futuro: Stabit. *A dextris*. Hebræus dativo ſingulari: Dexteræ. Auxiliandi gratia; non ſuper dexteram, uti Satanas, verſ. 6. *Ut ſalvam faceret*. Hebræus gerundio: Ad ſalvandum, auxiliandum. *A perſequentibus*. Translatio ſenſus. Hebræus: A judicibus, inique perſequentibus, & condemnantibus me. *Animam meam*. Vel quod legerint Noſtri נַפְשִׁי facili tranſitu Vav in Jod; vel quod ad perſpicuitatem immutarunt pronomen tertiæ perſonæ in pronomen primæ; nam Hebræus nunc habet נַפְשׁוֹ, Animæ ejus, pauperis. Sic vocat ſe ipſum, & alios fideles quoslibet.

PSAL-

PSALMUS CX. Latinis CIX.

לדוד מזמור נאם יהוה לאדני שב לימיני עד אשית איביך הדם לרגליך:	1. *Davidi Pſalmus. Dictum DOMINI Domino meo, ſede dexteræ meæ, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedibus tuis.*	1. Pſalmus David. Dixit DOMINUS Domino meo, ſede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.
מטה עזך ישלח יהוה מציון רדה בקרב איביך:	2. *Virgam roboris tui mittet DOMINUS ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.*	2. Virgam virtutis tuæ emittet DOMINUS ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.
עמך נדבות ביום חילך בהדרי קדש מרחם משחר לך טל ילדותך:	3. *Populus tuus* erit *promptitudines in die exercitus tui, in decoribus ſanctitatis, ex utero nigro tibi ros infantiæ tuæ.*	3. Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex utero ante luciferum genui te.
נשבע יהוה ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק:	4. *Juravit DOMINUS, & non pœnitebit, tu ſacerdos æterno ſuper eloquio meo Malchizedec.*	4. Juravit DOMINUS, & non pœnitebit *eum*, tu *es* ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.
אדני על ימינך מחץ ביום אפו מלכים:	5. *Dominus ſuper dextera tua ſauciavit in die naſi ſui reges.*	5. Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ ſuæ reges.
ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה:	6. *Judicabit in gentibus repletus cadaveribus, ſauciavit caput ſuper terra multa.*	6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita in terra multorum.
מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש:	7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*	7. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

ANNOTATIONES.

CHriſti regis infantiam, Sacerdotis dignitatem, & relatas de inimicis, favente Patre, victorias, mirabili & elegantiſſimo carmine decantat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Pſalmus David.* Idem Hebræus: Davidi, vel Davidis (nam Lamed utrique caſui deſervire, ſæpius dictum eſt) pſalmus. *Dixit Dominus.* Idem Hebræus ſuo tropo: Dictum Domini. Dei nomen proprium. *Domino meo.* Chriſto, qui omnium Dominus eſt, tam Patris conceſſu & munere, quam acquiſitionis & redemptionis jure ac merito. *A dextris meis.* Hebræus dativo ſingulari: Dexteræ meæ. Ad dexteram, vel quietis & defenſionis cauſſa, vel etiam honoris gratia. *Donec.* Interim, & poſtquam etiam poſuero, &c. Hunc enim ſenſum habet hæc vocula, ut in Theſauro. *Scabellum.* Subſellium. *Pedum tuorum.* Idem Hebræus dativo: Pedibus tuis. Ponere aliquem ſcabellum pedibus alterius, eſt idiotiſmus non inele-

legans; ideſt, ad extremam ſubjectionem eum ſubigere.

2. *Virtutis*. Potentiæ tuæ ſceptrum. Sic Hebræus: Virgam roboris, fortitudinis. Græcus etiam habet δυνάμεως, poteſtatis, ſed omittit pronomen, quod deinde addit verbo: Mittet σοί. *Ex Sion*. Inde vox illa regni Chriſti incepit, quaſi e media habitabili terra, in omnes mundi partes ſe ſe diffundere. Græcus addit conjunctionem. *In medio inimicorum.* Inter inimicos ſuos, velint, nolint.

3. *Tecum*. Noſtri procul dubio punctis immutatis legerunt עִמְּךָ quod nunc Hebræis eſt עַמְּךָ, Populus tuus. Idem tamen fere ſenſus ubique, prout mox dicam. *Principium*. Principatus, prout etiam Græcum ἀρχὴ hic denotat. Videntur autem Noſtri punctis immutatis legiſſe ſingulariter נְדָבַת, Principatus, magiſtratus, nobilitas; quod nunc Hebræis eſt plurale נְדָבֹת, Promptitudines. Radix hebræa נדב Promptitudinem, ſpontaneam voluntatem ſignificat. Hinc nobiles, Principes, & hujuſmodi per translationem, ut in Theſauro. Noſtri Principatum intelligunt, Hebræi vero Promptitudines. Aliquem eſſe promptitudines, eſt idiotiſmus pulcherrimus; ideſt, promptum & paratum eſſe, ſponte ſe offerre. Idem tamen fere eſt dicere, Tecum eſſe Principatum, magiſtratum totum, voluntate cujus totum regni corpus regitur, aut nobiles, Principes ſpontaneos; vel Populum eſſe promptitudines, ſponte ſequi, animoque propenſo. *Virtutis*. Poteſtatis. Sic etiam Græcus, δυνάμεως, ut ſuperius. Vox hebræa חַיִל plura ſignificat, ut in Theſauro. Noſtri pro robore, potentia, poteſtate ſumunt. Hebræus autem pro Exercitu, bello, caſtris. *In ſplendoribus*. Idem fere Hebræus: In decoribus. *Sanctorum*. Neutrius generis. Rerum ſanctarum, ſanctitatum. Hebræus ſingulariter: Sanctitatis. Omnes ſancte, & venuſte ornati tibi aderunt. *Ante luciferum*. Noſtri ſane legerunt מִשַּׁחַר cum præpoſitione Mem: Ab aurora, ante auroram, luciferum, ſtellam auroræ; quod nunc Hebræis eſt nominis conſtitutivum, מִשְׁחָר, quamvis non deſint, qui putent שַׁחַר eſſe formam nominis, & Mem præpoſitionem, licet non habeat Dages ante, quod eſt contra regulas Grammaticales, ſed hic fortaſſe metri cauſſa dejicitur, quod etiam alibi fieri jam obſervatum eſt. Omnes tamen in hoc conveniunt, ut auroræ ſenſum retineant. Ex utero auroræ, vel ab aurora, ideſt ab auroræ ortu, quando ſcilicet auroræ ſtella, quam luciferum appellamus, producta eſt. Verum quid ſibi velit, Ex utero auroræ, alii videant. Aliorum ſenſus patet, nam Deum loquentem inducunt. Ex utero (meo, e mea ſubſtantia) ab aurora, quando aurora creata fuit, ante productionem auroræ: Etſi vix hunc loquendi tropum admitterem. Hebræis autem, ut diximus, מִשְׁחָר eſt forma nominis propria, & nigrum, obſcurum ſignificat. Hinc etiam Aurora שַׁחַר dicitur, quod illud tempus claritatem omnem diei nondum ſit aſſequutum. Conſule Theſaurum. Ex utero nigro, ex matrice obſcura. Idiotiſmus. Sic Latini, ab ortu, ab incunabulis, a teneris unguiculis, & hujuſmodi. Matricem Virginis innuit, ex qua licet obſcura, gratias, & dotes plurimas contraxit Chriſtus. *Genui te*. Noſtri procul dubio facillimo vocis tranſitu, punctis immutatis legerunt יְלִדְתִּיךָ, quod nunc Hebræis eſt nomen, qui addunt etiam duo alia verba, quæ a Noſtris ſuppreſſa ſunt, nempe לְךָ טַל יַלְדֻתֶךָ, Tibi ros infantiæ tuæ. Idiotiſmus. Ideſt, ſuavitatem, & hilaritatem infantiæ ex matrice materna contraxiſti, ut mirum non ſit, populum tam promptum te habere. Ros metaphorice uſurpatur pro Suavitate, hilaritate, dulcedine, & hujuſmodi. Noſtri ad generationem Paternam; ad maternam vero Hebræi referunt.

4. *Juravit*. Ut amplius dubitandum non ſit de certitudine promiſſionis. *Non pœnitebit*. Non mutabit ſententiam. *Es*. Ex conſequentia ſermonis additum. *In æternum*. Sic Hebræus: Æterno. *Secundum*. Idem Hebræus ſuo tropo: Super. *Ordinem*. Noſtris דִּבְרָתִי eſt nomen in regimine, cum additione Jod, quod aliquando fieri, etiam alias vidimus. Ideſt, Secundum negotium, ductum, ordinem, ſimilitudinem Melchiſedec es ſacerdos in æternum ad me placandum, & conciliandum. Hebræa verba poſſunt etiam exponi ſic: Super eloquio meo; ideſt, me aſſerente, & approbante, es Sacerdos perpetuus Melchiſedec. Is fuit Sacerdos Altiſſimi, cujus ſacrificium incruentum Panis & Vini fuit; tam Chananæis quam Hebræis benedicens ante legem datam, & ab eis decimas accipiens; Rex inſuper Salem, ideſt Pacis & Juſtitiæ; ſine patre & matre; ſine cognita genealogia; neque nativitatem, neque obitus memoriam aut ſacris litteris, aut etiam ex aliis expreſſam habens. Gen. 14. Juxta hunc ritum Chriſtus Sacerdotium & Regnum poſſidet, prout facile intuentibus patet.

5. *A dextris tuis*. Hebræus ſuo loquendi tropo ſingulariter: Super dextera tua. Quod duplicem ſenſum habet, ideſt, vel adjuvandi, opitulandi gratia, vel mediante dextera tua. Neutrum ſenſum reſpuo. *Confregit*. Hebræus: Sauciavit, vulneravit. Minima varietas. *Iræ ſuæ*. Idem Hebræus ſuo tropo: Naſi ſui, quo fumante dignoſcitur ira. *Reges*. Tyrannos; hoſtes tuos.

6. *Judicabit*. Ulciſcetur, ſupplicia ſumet Deus, vel Chriſtus certe, ut ſit mutatio perſonæ ſolita. *In nationibus*. Hebræus idem fere: In gentibus. *Implebit*. Verbum hebræum quidem modo activum eſt, & modo neutrum. Noſtris eſt præteritum activum, quod per futurum reddunt, ut ſuperiori verbo concordent: Implevit, perfecit, multiplicavit. Hebræis neutrum eſt, & Toar: Repletus, expletus. *Ruinas*. Vulgatus procul dubio legit גיות Valles, quas ruinas dicit, quod nunc Hebræis eſt גְוִיּוֹת, cadavera, occiſorum corpora. Græcum etiam πτώματα idem ſignificat. Implere igitur ruinas Noſtris eſt, Edere magnas ruinas, implere omnia cadaveribus. Hebræus eodem ſenſu dicit: Impletus, ſtipatus cadaveribus ex gentibus interfectis, de quibus judicia ſumet. Chriſtum victorem inimicos ſuos interficientem poetice deſcribit. *Conquaſſabit*. Hebræus idem verbum, quod in ſuperiori verſiculo poſitum eſt, hic iterat præterito: Sauciavit, vulneravit. *Capita*. Hebræus ſingulariter, vel per ſynecdochen: Caput. Interfecto Tyrannorum capite, principe, ceteri facile debellantur. *In*. Hebræus ſuo loquendi tropo: Super terra. *Multorum*. Hebræa vox רַבָּה Multa, & Multum exponi poteſt. Noſtri ultimum ſumunt adverbialiter: Multum, plurimum, copioſe. Ideſt, plurima capita. Hebræus in primo ſenſu accipit. Super terra multa, honorata, digna, excellenti, nempe Chanaan, ubi olim a Chriſto judicium factum fuit, in Calvario monte ſcilicet, iterumque faciet in Valle Joſaphat poſtremis temporum curriculis. Rabah inſuper Urbis Amonitarum nomen eſt. Conſule Theſaurum.

7. Bibere de torrente in via, poetica locutione ſignificat, cruorem tantum occiſorum, quaſi torrentem, per vias emanaturum eſſe, ut de eo bibere Chriſtus tranſeundo, & victoriam proſequendo poſſit. Exaltare, attollere caput jam adeptæ victoriæ ſignum eſt.

GRA-

GRADUS DUODECIMUS.

PSALMUS CXI. Latinis CX.

הללויה אודה יהוה בכל לבב בסוד ישרים ועדה:	1. *Hallelujaha. Confitebor DOMINUM in toto corde in ſecreto rectorum, & congregatione.*	1. Hallelujaha. Confitebor *tibi* DOMINE in toto corde *meo* in concilio juſtorum, & congregatione.
גדלים מעשי יהוה דרושים לכל חפציהם:	2. *Magna opera DOMINI, exquiſita omnibus voluntatibus eorum.*	2. Magna opera DOMINI, exquiſita in omnes voluntates ejus.
הוד והדר פעלו וצדקתו עמדת לעד:	3. *Majeſtas & decor opus ejus, & juſtitia ejus manet æterno.*	3. Confeſſio, & magnificentia opus ejus, & juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi.
זכר עשה לנפלאתיו חנון ורחום יהוה:	4. *Memoriam fecit mirabilibus ſuis miſericors, & miſerator DOMINUS.*	4. Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors, & miſerator DOMINUS.
טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו:	5. *Prædam dedit timentibus ſe, memor erit ſeculo teſtamenti ſui.*	5. Eſcam dedit timentibus ſe, memor erit in ſeculum teſtamenti ſui.
כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים:	6. *Potentiam operum ſuorum annunciavit populo ſuo ad dandum illis hereditatem gentium.*	6. Virtutem operum ſuorum annunciabit populo ſuo, ut det illis hereditatem gentium.
מעשי ידיו אמת ומשפט נאמנים כל פקודיו:	7. *Opera manuum ejus veritas, & judicium, fidelia omnia mandata ejus.*	7. Opera manuum ejus veritas, & judicium, fidelia omnia mandata ejus;
סמוכים לעד עשוים באמת וישר:	8. *Suſtentata æterno, facta in veritate, & æquitate.*	8. Confirmata in ſeculum ſeculi, facta in veritate, & æquitate.
פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו:	9. *Redemptionem miſit populo ſuo, mandavit æterno teſtamentum ſuum. Sanctus, & terribilis eſt nomen ejus.*	9. Redemptionem miſit *Dominus* populo ſuo, mandavit in æternum teſtamentum ſuum. Sanctum & terribile nomen ejus.
ראשית חכמה יראת יהוה שכל טוב לכל עשיהם תהלתו עמדת לעד:	10. *Initium ſapientiæ timor DOMINI. Intellectus bonus omnibus facientibus ea, laudatio ejus manet æterno.*	10. Initium ſapientiæ timor DOMINI. Intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio ejus manet in ſeculum ſeculi.

ANNOTATIONES.

DEum, qui tot beneficia in Eccleſiam contulerit, artificioſo & eleganti carmine canendum ſibi proponit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito. Singula pſalmi hemiſtichia ſingulas ex ordine Alphabeti litteras præferunt; verſus autem omnes duobus hemiſtichiis conſtant, ſi duos ultimos excipias, qui tribus confecti ſunt hemiſtichiis, quod non ſine myſterio factum eſſe crediderim.

1. *Tibi*. A Noſtris additum ad declarationem, & ideo ſubdunt in vocativo, Domine. Hebræus accuſativo profert: Dominum. *Meo*. Ad declarationem additum. *In concilio*. Idem Hebræus ſuo tropo: In ſecreto. Quod in conciliis ſervari debet. *Juſtorum*. Hebræus: Rectorum. Nullius momenti varietas.

2. *In omnes voluntates*. Quaſi legerint Noſtri facili vocis tranſitu בְּכֹל quod nunc Hebræis, eodem tamen ſenſu, dativi caſus eſt, לְכֹל, omnibus voluntatibus, intra Domini voluntates earum ratio exquiritur; quaſi dicat, rationem eorum operum e Dei voluntate pendere. *Ejus*. Videntur etiam hic legiſſe חֲפָצָיו, quod nunc Hebræis eſt חֶפְצֵיהֶם, eorum; vel operum, ut Noſtris concordet, vel rectorum, ut Hebræus; quaſi dicat, facillima ſunt inventu opera Domini, nam præſto ſunt ad orationes proborum hominum voluntates. Nonnullis nomen hoc eſt adjectivum, a חָפֵץ videlicet. Exquiſita omnibus volentibus, cupientibus ea. Sed prior interpretatio purior.

3. *Confeſſio*. Noſtri ab הוֹדָה nomen deducunt: Laus; laudis & confeſſionis materia (metonymice). Hebræis He radix eſt, & majeſtatem, gloriam interpretantur. Non magni ponderis varietas. *Magnificentia*. Idem fere Hebræus: Decor, honos. Vide Theſaurum. *In ſeculum ſeculi*. Sic Hebræus dativo: Æterno.

4. *Mirabilium ſuorum*. Hebræus dativo, ſuo tropo: Mirabilibus ſuis, fecit, reliquit memoriam, in ſuo verbo, & ſacramentis. *Miſericors*. Idem prope Hebræus: Gratioſus, hilariter dans, largiens.

5. *Eſcam*. Hebræus: Prædam. Manna Hebræis, nobis Euchariſtiam, & utriſque de victo Satana, & ſpoliis ejus diſtributis prædam. *In ſeculum*. Hebræus dativo: Seculo. *Teſtamenti ſui*. Hebræus accuſativo: Fœdus ſuum, promiſſiones ſuas in memoria habebit.

6. *Virtutem*. Sic interpretantur Noſtri. Hebræus vim, fortitudinem, potentiam operum. Opera potentiſſima. *Annunciabit*. Quaſi legerint Noſtri facillimo vocis tranſitu יַגִּיד, quod nunc Hebræis eſt præteritum הִגִּיד, Annunciavit, manifeſtavit olim in Ægypto, Deſerto, &c. *Ut det*. Hebræus gerundio: Ad dandum, ut daret. *Hereditatem gentium*. Terram Chanaam, & mundum ipſum univerſum.

7. *Veritas, & judicium*. Vera, ſtabilia, & juſta ſunt ejus opera. *Fidelia*. Fida, ſine fuco, firma, rata. *Mandata*. Quæ ſervanda fidelibus credidit, & ob id ornate dicuntur Depoſita.

8. *Confirmata*. Non aliter Hebræus: Subſtentata, certa, & fixa. *In ſeculum ſeculi*. Hebræus dativo: Æterno.

9. *Dominus*. Ad declarationem additum, quod nec in Græco habetur. *In æternum*. Hebræus dativo: Æterno, ſeculo. Fecit, ut fœdus ſuum eſſet æternum, teſtamentum de gratia, & liberatione per Chriſtum nunquam reſcindendum condidit. *Sanctum & terribile*. Vel, Sanctus & terribilis eſt nomen Dei. Idem ſenſus.

10. *Initium*. Iſagoge, introductio, vel

vel caput, ſumma perfectio. *Timor Domini*. Non ſervilis (ne puniaris ſcilicet), ſed filialis, ut loquuntur Scholaſtici, ne Divinæ majeſtatis oculos offendas. *Eum*. Timorem Domini. Noſtri fortaſſe legerunt עֹשֵׂיו, quod nunc Hebræis eſt עֹשֵׂיהֶם, facientibus ea, mandata ſcilicet. Niſi malles, Noſtros perſpicuitati inſerviſſe, quod illud antecedens remotius eſſet. Intellectus ſanus & integer ineſt his, qui ſe exercent in mandatis Divinis exſequendis. Hujuſmodi viri laudatio nunquam deficiet. *In ſeculum ſeculi*. Hebræus dativo: Æterno.

PSALMUS CXII. Latinis CXI.

הללויה אשרי איש ירא את יהוה במצותיו חפץ מאד:	1. *Hallelujaha. Beatus vir timens DOMINUM, in mandatis ejus vult valde.*	1. Hallelujaha. *Reverſionis Aggæi, & Zachariæ*. Beatus vir, qui timet DOMINUM, in mandatis ejus volet nimis.
גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יברך:	2. *Potens in terra erit ſemen ejus, ætas rectorum benedicetur.*	2. Potens in terra erit ſemen ejus, generatio rectorum benedicetur.
הון ועשר בביתו וצדקתו עומדת לעד:	3. *Subſtantia, & res in domo ejus, & juſtitia ejus manet æterno.*	3. Gloria, & divitiæ in domo ejus, & juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi.
זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק:	4. *Exorta eſt in obſcuritate lux rectis, gratioſa, & miſerator, & juſta.*	4. Exortum eſt in tenebris lumen rectis, miſericos, & miſerator, & juſtus.
טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט:	5. *Bonus vir largitur, & mutuo dat, diſponet verba ſua in judicio.*	5. Jucundus homo, *qui* miſeretur, & commodat, diſponet ſermones ſuos in judicio:
כי לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק:	6. *Quia ſeculo non commovebitur, memoriæ ſeculi erit juſtus.*	6. Quia in æternum non commovebitur. In memoria æterna erit juſtus;
משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח ביהוה:	7. *Ab auditu malo non timebit, firmum cor ejus fidens in DOMINO.*	7. At auditione mala non timebit. Paratum cor ejus ſperare in DOMINO.
סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו:	8. *Subſtentatum eſt cor ejus, non timebit, donec quod videbit in tribulantes ſuos.*	8. Confirmatum eſt cor ejus, non commovebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos.

9. Di-

פזר נתן לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו תרום בכבוד:	9. *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet æterno, cornu ejus exaltabitur in gloria.*	9. Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.
רשע יראה וכעס שניו יחלק ונמס. תאות רשעים תאבד:	10. *Injuſtus videbit, & iraſcetur, dentibus ſuis frendet, & diſſolvetur, deſiderium injuſtorum peribit.*	10. Peccator videbit, & iraſcetur, dentibus ſuis fremet, & tabeſcet, deſiderium peccatorum peribit.

ANNOTATIONES.

Religioſos Dei timentes carmine mellifluo laudat. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim. Pſalmus eodem literarum artificio cum ſuperiori confectus eſt. Ibi vide.

1. *Reverſionis Aggæi, & Zachariæ.* A Noſtris additum ex aliqua traditione forſitan, quod per id tempus compertum maxime fuit, reverentes Deum fore beatos, ceteros perituros. *Beatus.* Jam dictum eſt ſuperius de vocula hac. *Qui timet.* Idem Hebræus participio: Timens. *Volet.* Hebræus præſenti: Vult. Se mire delectat præceptorum obſervatione. *Nimis.* Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Valde. Mira animi promptitudine.

2. *Generatio.* Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Ætas, ſeculum. Proborum gratia ceteri illius ſeculi homines Dei beneficentiam experiuntur.

3. *Gloria.* Suſpicor, Noſtros legiſſe facili vocis tranſitu, הוד, Majeſtas, gloria; quod nunc Hebræis eſt הון, ſubſtantia, opes. Niſi malles, eos ſenſum tranſtuliſſe, non verbum, quod ex opibus gloria contrahitur. *Divitiæ.* Idem Hebræus ſingulariter, ut fert lingua: Res (Ricchezza). *In ſeculum ſeculi.* Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Æterno. Tam ipſi, dum vivit, & poſt mortem in futuro ſeculo, quam poſteris ejus in multa ſecula.

4. *In tenebris.* Hebræus ſingulariter: In obſcuritate, in rebus adverſis videlicet, quæ figurate notantur hoc nomine, ſicut e contrario lux denotat bona omnia. Conſule Theſaurum. *Lumen.* Lux, Deus benedictus. *Miſericors.* Hebræus: Gratioſus, ut in ſuperiori pſalmo verſ. 4. Dei O. M. epitheta, qui gratiam conferat, miſereatur, & juſtus ſit; licet nos interpretati ſimus nominibus fœmininis ad lucem reſpicientes, quæ Hebraice maſculini generis eſt. Noſtri neutro tranſtulerunt, quod maſculino propinquius videretur.

5. *Jucundus homo.* Idem fere Hebræus: Bonus vir. Sic Græcus ἀνήρ. Ex cujus bonitate animi, jucunditatem, lætitiam, & beatitudinem conſequetur. *Qui miſeretur.* Idem Hebræus participio: Miſerens, largiens, donans. Hyſterologiam Genebrardi non tam facile admitterem. Qui miſeretur, &c. eſt jucundus homo. Mihi, timentis Deum, eſt ſimplex narratio, quem bonum, largientem, &c. nominat. Nec video, cur diſſentiant a LXXII, qui prætermittunt relativum, ut idem aſſerit; nam idem eſt dicere, Jucundus homo, ſupple, eſt ille timens, miſeretur, &c. vel qui (etiam videlicet) miſeretur, &c.

Et

Et commodat. Mutuans, mutuo dans, ut Hebræus habet. *Diſponet*. Recte diſpenſando. *Sermones ſuos*. Idem Hebræus: Verba ſua, vel proprie, vel res ſuas, ſua, domi., foriſque, nam vox hebræa utrumque ſignificat. Diſponere, diſpenſare verba, vel res in judicio, eſt Prudenter loqui, vel Agenda ordinare.

6. *In æternum*. Hebræus dativo: Seculo, æterno. Genebrardus refert hæc ad ſuperiora. Ideo, inquit, eſt jucundus, quia in æternum non commovebitur: Hebræus ad ſequentia: Quia non commovebitur, ideo juſti memoria erit æterna. *In memoria*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Memoriæ. *Æterna*. Idem Hebræus ſubſtantivo: Seculi; quia nunquam interibit, apud Deum maxime.

7. *Ab auditione mala*. Idem Hebræus: Auditu, rumore malo; adverſæ rei non terrebitur nuncio. *Paratum*. Firmum, ſtabile cor ejus, & conſtans. *Sperare*. Ut Noſtri transſerunt, qui punctis immutatis legerunt in infinitivo בָּטֹחַ, quod nunc Hebræis eſt participium paſſivum בָּטֻחַ, Fidens, ſecurum.

8. *Confirmatum*. Subſtentatum; fixum, innixum. *Non commovebitur*. Ut timentium mores ſunt. Translatio ſenſus. Hebræus idem verbum, quod in ſuperiori verſiculo poſitum eſt, repetit: Non timebit. *Donec*. Hebræus addit, Quòd, de more linguæ. *Deſpiciat*. Hebræus futuro: Videbit, ubi eſt quædam verborum colluſio יִירָאָה, timebit; & יִרְאֶה, videbit. *Inimicos*. Idem fere Hebræus præpoſitionem In addens: In tribulantes ſuos. Videre in aliquem, eſt idiotiſmus, quæ optas videlicet, de eo cernere, ut puta, ultionem, vindictam, ignominiam, & hujuſmodi.

9. *Diſperſit*. Quod munificentiæ, liberalitatis, & pietatis eſt. *In ſeculum ſeculi*. Hebræus dativo, ut ſuperius verſ. 3: Æterno. Cornu exaltari in gloria, Idiotiſmus, pro Robur, potentiam augeri, & ad ſummum gloriæ culmen in omnibus pervenire.

10. *Peccator*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſtus. Antitheſis. Hactenus juſti felicitatem, quam videns injuſtus, ira & invidia conſumitur. *Fremet*. Frendet dentibus. *Tabeſcet*. Diſſolvetur, conſumetur. *Peccatorum*. Hebræus: Injuſtorum. Deſiderium, vel bonorum, quæ ſibi cupiunt, vel delendi juſtos, extinguetur.

PSAL-

PSALMUS CXIII. Lat. CXII.

הללויה הללו עבדי יהוה הללו את שם יהוה :	1. *Hallelujaha. Laudate ſervi DOMINI, laudate nomen DOMINI.*	1. Hallelujaha. Laudate pueri DOMINUM, laudate nomen DOMINI.
יהי שם יהוה מברך מעתה ועד עולם :	2. *Erit nomen DOMINI benedictum ex nunc, & uſque* in *ſeculum.*	2. Sit nomen DOMINI benedictum, ex *hoc* nunc, & uſque *in* ſeculum.
ממורח שמש עד מבואו מהלל שם יהוה :	3. *Ab ortu ſolis uſque* ad *occaſum ejus, laudatum nomen DOMINI.*	3. A ſolis ortu uſque *ad* occaſum, laudabile nomen DOMINI.
רם על כל גוים יהוה על השמים כבודו :	4. *Excelſus ſuper omnes gentes DOMINUS, ſuper cælos gloria ejus.*	4. Excelſus ſuper omnes gentes DOMINUS, & ſuper cælos gloria ejus.
מי כיהוה אלהינו המגביהי לשבת :	5. *Quis ſicut DOMINUS Deus noſter elevans ad habitandum?*	5. Quis ſicut DOMINUS Deus noſter, qui in altis habitat,
המשפילי לראות בשמים ובארץ :	6. *Humilians ad videndum in cælo, & in terra.*	6. *Et* humilia reſpicit in cælo, & in terra?
מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון :	7. *Suſcitans de pulvere inopem, de ſtercore eriget pauperem.*	7. Suſcitans a terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem.
להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו :	8. *Ad collocandum cum principibus, cum principibus populi ſui.*	8. Ut collocet *eum* cum principibus, cum princibus populi ſui.
מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה :	9. *Habitare faciens ſterilem domi matrem filiorum lætantem. Hallelujaha.*	9. Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

ANNOTATIONES.

Fideles ad laudandum Deum, qui licet excelſus, ima curet, carmine invitat dulciſſimo. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcas velim.

1. *Pueri*. Servi, cultores. *Dominum*. Videntur Noſtri legiſſe עֲבָדִים, quod nunc Hebræis eſt in ſtatu ſyntactico עַבְדֵי, ſervi Domini. Vel ſic verterunt, quod intelligerent, Adonai eſſe repetendum, aut ſaltem putarent, ritu Syriaco & poetico ſyntacticum pro abſoluto poni. Sed hoc parum refert. *Nomen Domini*. Eſt idem Dominus, vel Chriſtus.

2. *Sit*. Idem Hebræus futuro: Erit benedictum, laudatum, celebratum laudibus. *Hoc*. Ad declarationem additum. *In*. Etiam additum ex ſermonis conſequentia. Sic Hebræus: Uſque (ad, vel in) ſeculum.

3. *A ſolis ortu*. Idem Hebræus ordine ſervato: Ab ortu ſolis. *Ad*. Ex ſermonis conſequentia additum, ut in ſuperiori verſiculo. *Occaſum*. Idem Hebræus, pronomen relativum addens: Adventum, introitum ejus. Sic appellant Occaſum. Orbem totum intellige; nam ſecundum lineam Æquatoris habitatio ter-

terræ ab ortu in occaſum ſumitur. *Laudabile*. Hebræus participio paſſivo: Laudatum, celebratum. De gentium converſione vaticinium. Confer locum hunc cum illo Mal. 1.

4. *Super omnes gentes*. Inter eas, apud eas; ideſt ab eis agnoſcitur magnus & ſupremus: vel, ſupra eas, pluſquam cunctas orbis gentes. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Super cælos*. In cælis, vel ſupra cælos; gloria ejus eſt cælis ſuperior.

5. *Qui in altis habitat*. Hebræus ſuo dicendi tropo: Elevans ad habitandum; quæ verba duplicem ſenſum habent. Nam vel cum Noſtris eſt, In altis cælis habitare, habitaculum ſupra res omnes etiam ſuperas & cæleſtes habere elevatum; vel certe Deum eſſe elevatum & ſupremum, altiſſimum, ubicumque tandem ſit illius habitatio, cum Deus loco circumſcribi non poſſit; quaſi diceret, Cujus habitaculum eum eſſe altiſſimum demonſtrat; qui ſupremus ex habitatione cognoſcitur. Utrumque ſenſum amplector.

6. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Humilia reſpicit*. Iterum hic Hebræus ſuo loquendi tropo, ſuperiori tam locutione, quam ſenſu ſimili dicit: Humilians ad videndum. Ideſt cum Noſtris, humillima, & tenuiſſima quæque in cælo, & in terris deſpicit, providentia ſua ima & minutiſſima quæque, ſive in cælis, ſive in terris proſpicit & curat; vel (ſi loqui ita liceat) tam excelſus eſt, ut, ſi velit extra ſe quid videre, ſive de cæleſtibus, ſive de terrenis, ſe demittat, humiliet, neceſſe ſit, cujus celſitudo ſive cæleſtia, ſive terrena curando non nihil demittitur. Elegantem tropum hic habes. Videre Dei, eſt, intueri, & diſponere omnia ad ſuos fines.

7. *A terra*. Idem fere Hebræus: De pulvere, de conditione & fortuna abjectiſſima. Sic etiam, quod ſequitur. *De ſtercore*. E fimo; ex infimo & abjectiſſimo loco. Exempla patent in Scripturis Sacris. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Erigens*. Hebræus idem futuro: Eriget, exaltabit.

8. *Ut collocet*. Hebræus gerundio: Ad collocandum, habitare faciendum. *Eum*. Additum a Noſtris ad declarationem. Niſi malles, eos facili tranſitu, mutato Jod paragogico in Vav relativum, legiſſe לְהוֹשִׁיבו; quod parum, vel nihil refert.

9. *Qui habitare facit*. Hebræus idem participio: Habitare faciens. *In domo*. Non aliter Hebræus genitivo, qui referri poteſt, tam ad verbum, quam ad nomen, ſic. Habitare facit domi, in domo, in familia ſterilem; hoc eſt, dat ei prolem: vel habitare facit ſterilem domus, quæ domi ſuæ eſt ſterilis. Vox hebræa & domum, & familiam ſignificat. Senſus eſt, Deum in ſuorum gratiam rerum phyſicarum & naturalium curſum immutare; qui merito propter hæc omnia debet a Fidelibus omni tempore celebrari, & ob id Hebræus ſubdit in pſalmi calce, Hallelujaha, quod a Noſtris in ſequentem rejicitur.

PSALMUS CXIV.

Lat. prima pars pſalmi CXIII.

		Hallelujaha.
בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז:	1. *In egredi Iſraelis de Ægypto, domus Jacobi de populo barbaro.*	1. In exitu Iſrael de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro.
היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו:	2. *Fuit Juda ſanctitati ejus, Iſrael dominationes ejus.*	2. Facta eſt Judæa ſanctificatio ejus, Iſrael poteſtas ejus.
הים ראה וינס הירדן יסב לאחור:	3. *Mare vidit, & fugit, Jordanis gyrabit retro.*	3. Mare vidit, & fugit, Jordanis converſus eſt retrorſum.
ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן:	4. *Montes exſultaverunt ut arietes, colles ſicut filii ovium.*	4. Montes exſultaverunt ut arietes, & colles ſicut agni ovium.
מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור:	5. *Quid tibi mare quod fugies? Jordanis gyrabis retro?*	5. Quid *eſt* tibi mare, quod fugiſti? & *tu* Jordanis, *quia* converſus es retrorſum?
ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן:	6. *Montes ſubſilietis ſicut arietes, colles ſicut filii ovium.*	6. Montes exſultaſtis ſicut arietes? & colles ſicut agni ovium?
מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב:	7. *A faciebus Domini dole terra, a faciebus Dei Jacob.*	7. A facie Domini mota eſt terra, a facie Dei Jacob.
ההפכי הצור אגם מים ח חלמיש למעינו מים:	8. *Qui convertit petram ſtagnum aquarum, ſilicem fonti ſuo aquas.*	8. Qui convertit petram *in* ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

ANNOTATIONES.

DEi educentis Iſraelem ex Ægypto quædam miracula carmine brevi, ſed ornato, decantat.

Hallelujaha. A Noſtris ex fine præcedentis pſalmi deſumptum, & hic additum, quod parum, vel nihil referre crederem.

1. *In exitu.* Hebræus idem gerundio: In egrediendo, in egredi, quum egrederetur. *Domus Jacob.* Jacobei, qui & Iſraelitæ. *Barbaro.* Sic appellant Hebræi omnes, qui lingua ſancta non loquuntur. Ratio nominis ignoratur. Ægyptios hic intellige.

2. *Facta eſt.* Idem Hebræus: Fuit. *Judæa.* Hebræus etiam: Juda. Judæorum gens, Judaica natio, vel Tribus Judæ ſolum, vel totius Iſraelis, qui hoc nomine ſæpius in Scripturis Sacris appellatur, & ob id verbum, Fuit, eſt fœminini generis. *Sanctificatio.* Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Sanctificationi, ſanctitati ejus, hereditas, in qua ipſe ſanctificaretur, & quam ſanctificaret. *Poteſtas.* Hebræus pluraliter: Poteſtates, dominationes ejus, in quibus ipſe regnaret, & dominaretur per fidem.

3. *Ma-*

3. *Mare vidit*. Judæos eſſe ſanctitatem, & dominationem Dei. Dei præſentiam ſenſit. Poetice loquitur. *Et fugit*. Retrocedendo ſe ſecuit. *Converſus eſt*. Idem fere Hebræus futuro: Gyrabit, gyrabat, revolvebatur in ſuos fontes. *Retrorſum*. Sic Hebræus dativo: Retro (Addietro).

4. *Exſultaverunt*. Exſilierunt, ſubſilierunt præ pavore. Poetica proſopopœja de montium & collium conquaſſatione. *Et*. Non habetur in Hebræo.

5. *Fugiſti*. Idem Hebræus futuro: Fugies. Apoſtrophe proſopopœjæ poeticæ conjuncta. *Et tu ... quia*. Non habentur in Hebræo: quod parum, vel nihil refert. *Converſus es*. Hebræus futuro, ut ſuperius: Gyrabis, gyrabas, revolvebaris. *Retrorſum*. Hebræus, ut ſupra, dativo: Retro.

6. *Exſultaſtis*. Idem Hebræus futuro: Subſilietis, exſiliebatis. Interrogatio continuatur. Græcus addit ὅτι. *Et* Non habetur in Hebræo.

7. *A facie*. Idem fere Hebræus pluraliter, ſuo dicendi modo: A faciebus. Ideſt, a conſpectu. Notes autem aliud eſſe מִפְּנֵי, & aliud מִלִּפְנֵי. Nam hoc præſentiam denotat, illud præſentiæ effectum. Explicabo, ſi potero. פָּנִים, Facies, vultus ſignificat, מִפְּנֵי a faciebus, ideſt propter facies, לִפְנֵי Faciebus, ideſt ante facies, מִלִּפְנֵי a Faciebus, ideſt a conſpectu, & illud, Faciebus, in Hebræo dativi caſus eſt, cui de more linguæ additur præpoſitio מִן, A, De, & hujuſmodi. Senſus igitur eſt, quod ob præſentiam Dei terræ dolendum ſit. Interrogationi hortationem ſubjicit, proſopopœjam poetice continuans. *Mota eſt*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, licet non valeam conjectare, quid legerint. Niſi malles, eos ſenſum, non verbum tranſtuliſſe. Hebræus nunc imperativo profert חוּלִי, Dole o terra propter Domini præſentiam. Hunc dolorem poeticum, Noſtri ſortaſſe commotionem, quaſi tremorem, dixere. Genebrardo eſt infinitivus cum Jod paragogico, vel affixo: A facie Domini dolere terræ, ſupple, contigit; vel meum dolere terræ; quaſi terra reſpondeat. Sed hæc paullo coactiora videntur. Prior interpretatio purior, & fidelior.

8. *Qui convertit*. Idem Hebræus participio: Vertentis, qui vertit. *In*. Non habetur in Hebræo. Subintelligendum ex ſermonis conſequentia. *Stagna*. Hebræus ſingulariter: Stagnum. *Petram*. E rupe duriſſima ſtagnum aquarum, magnam aquæ copiam efficit. Lege ſacras hiſtorias. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Rupem*. Idem prope Hebræus: Silicem, cotem ſicciſſimam. *In fontes*. Arbitror, Noſtros Thav addito legiſſe לְמַעְיְנוֹת, Fontibus, in Fontes; quod nunc Hebræis eſt ſingulare dativum cum affixo לְמַעְיְנוֹ, Fonti ſuo. Ipſius ſilicis. Eſt enim idiotiſmus elegans. Ideſt, ita ut fons ſit. Nonnullis Vav eſt paragogicum, Fonti, in fontem aquarum; quod non placet. *Aquarum*. Sic reddiderunt Noſtri, quaſi regeretur a præcedenti nomine. Hebræus: Aquas. Convertit, inquit, ſilicem (in) aquas, fonti ſuo, efficit ut e caute, quaſi ex fonte aliquo, magna aquarum copia manet.

PSALMUS CXV.

Lat. altera pars pſalmi CXIII.

לא לנו יהוה לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך:	1. *Non nobis DOMINE, non nobis, quod nomini tuo da gloriam ſuper pietate tua, ſuper veritate tua.*	1. Non nobis DOMINE, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam ſuper miſericordia tua, & veritate tua.
למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם:	2. *Ut quid dicent gentes, ubi quæſo Deus eorum?*	2. Ne quando dicant gentes, ubi *eſt* Deus eorum?
ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה:	3. *Deus autem noſter in cælis, omne quod voluit, fecit.*	3. Deus autem noſter in cælo, omnia, quæcumque voluit, fecit.
עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם:	4. *Dolores eorum argentum & aurum, opus manuum Adam.*	4. Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.
פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו:	5. *Os eis, & non loquentur, oculi eis, & non videbunt.*	5. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.
אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון:	6. *Aures eis, & non audient, naſus illis, & non odorabunt.*	6. Aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt.
ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם:	7. *Manus eorum, & non palpabunt, pedes eorum, & non ambulabunt, non loquentur in gutture ſuo.*	7. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture ſuo.
כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם:	8. *Sicut illi, erunt factores eorum, omnis, qui confidit in eis.*	8. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.
ישראל בטח ביהוה עזרם ומגנם הוא:	9. *Iſrael confide in DOMINO, auxilium eorum, & clypeus eorum eſt.*	9. *Domus* Iſrael ſperavit in DOMINO, adjutor eorum, & protector eorum eſt.
בית אהרן בטחו ביהוה ע עזרם ומגנם הוא:	10. *Domus Aaron confidite in DOMINO, auxilium eorum, & clypeus eorum eſt.*	10. Domus Aaron ſperavit in DOMINO, adjutor eorum, & protector eorum eſt.
יראי יהוה בטחו ביהוה עזרם ומגנם הוא:	11. *Timentes DOMINI confidite in DOMINO, auxilium eorum, & clypeus eorum eſt.*	11. Qui timent DOMINUM, ſperaverunt in DOMINO, adjutor eorum, & protector eorum eſt.

12. DO-

יהוה זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן׃	12. *DOMINUS* qui *memor fuit noſtri, benedicet, benedicet domum Iſrael, benedicet domum Aaron.*	12. DOMINUS memor fuit noſtri, & benedixit *nobis*. Benedixit domui Iſrael, benedixit domui Aaron.
יברך יראי יהוה הקטנים עם הגדלים׃	13. *Benedicet timentes DOMINI, puſillos cum magnis.*	13. Benedixit *omnibus*, qui timent DOMINUM, puſillis cum majoribus.
יסף יהוה עליכם ועל בניכם׃	14. *Adjiciet DOMINUS ſuper vos, ſuper vos, & ſuper filios veſtros.*	14. Adjiciat DOMINUS ſuper vos, ſuper vos, & ſuper filios veſtros.
ברוכים אתם ליהוה עשה שמים וארץ׃	15. *Benedicti vos DOMINO factori cælorum, & terræ.*	15. Benedicti vos *a* DOMINO, qui fecit cælum, & terram.
השמים שמים ליהוה והארץ נתן לבני אדם׃	16. *Cæli cæli DOMINO, terram autem dedit filiis Adam.*	16. Cælum cæli DOMINO: terram autem dedit filiis hominum.
לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה׃	17. *Non mortui laudabunt Jaha, neque omnes deſcenſores ſilentii.*	17. Non mortui laudabunt *te* Domine, neque omnes, qui deſcendunt in infernum.
ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה׃	18. *Et nos benedicemus Dominum, ex nunc & uſque* in *ſeculum. Hallelujaha.*	18. Sed nos, *qui vivimus*, benedicimus Domino, ex *hoc* nunc & uſque *in* ſeculum.

ANNOTATIONES.

DEo fidendum, ipſumque maximis celebrandum ſemper laudibus decantat, quod ſuorum ſit omnis generis præſidium, ceterarum vero gentium Dii, ſimulacra ſint vana. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito. Nobis pſalmus hic cum ſuperiore connectitur, quod ab aliquibus etiam Hebræis fieri vidimus. Sed hoc parum, vel nihil referre crederem.

1. *Sed*. Idem valet ſæpius Hebræis particula כִּי, Quod, & præſertim apud Poetas pro כִּי אִם, Sed, verum. Vide Theſaurum. Ut Dei miracula cognoſcantur, & glorioſa fiant apud omnes, poſtulat. *Miſericordia*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Pietate, beneficentia, officiis. *Et*. Non habetur in Hebræo, ſed ejus loco Super repetitur. De beneficiis maximis in nos collatis, & de fide in ſervandis eis nobis continue, gloriam velim contrahas. Sic exponi poteſt illud Super. Vel certe, Per tuam pietatem & fidem, nulla noſtri habita ratione, tuæ ipſius gloriæ conſule. Hæc interpretatio fidelior, & ſequentibus congruentior eſt. Particula עַל large ſumitur.

2. *Ne quando*. Hebræus interrogative: Ut quid? quare? Minima varietas. *Dicant*. Idem Hebræus futuro: Dicent. *Eſt*. Suppletur de more linguæ. Hebræus autem addit particulam נָא, Quæſo; quod parum refert.

3. *In cælo*. Vox hebræa pluralis eſt natura: In cælis. *Omnia quæcumque*. Idem Hebræus ſingulariter: Omne quod. Deum ab habitationis loco, & ab omnipotentia verum eſſe prædicat, contra quod de Idolis mox ſubinfert. Inſignis

ſignis quidem locus eſt de comparatione Dei, & Idolorum. Sequentes verſiculi ad verbum fere leguntur etiam inferius pſalmo CXXXV, 15. Ibi vide, & confer locos.

4. *Simulacra*. Translatio ſenſus. Idola, Deorum ſimulacra, quæ Hebræus eleganter Dolores appellat, quod dolorem, non remedium cultoribus afferant. *Gentium*. Ut clarius intelligerentur, Noſtri ſic reddiderunt. Hebræus relativo, Earum. Gentium, de quibus ſupra verſ. 2. *Opera*. Hebræus ſingulariter: Opus. *Hominum*. Hebræus idem collective: Adam, hominis.

5. *Os habent, oculos habent*. Hebræus ſuo loquendi tropo: Os eis. Supple, eſt; & ſic in ſequentibus, Oculi eis, Aures illis. Supple, ſunt. Rem notam quidem, ſed pudore plenam inculcat, quod idololatræ ſimulacra ſenſu carentia eſſe, non videant, nec exiſtimare audeant. Carent Idola quinque ſenſibus exterioribus, mente, vita, ſive motu interiore.

6. *Nares*. Idem Hebræus: Naſus illis.

7. *Manus habent, pedes habent*. Hebræus immutat dicendi modum alio tropo: Manus eorum, pedes eorum. Supple, exſtant, videntur quidem, vel quid ſimile; ſed non attrectare quid, vel ambulare valent. *Clamabunt*. Non longe aliter Hebræus: Meditabuntur, loquentur, verba ex gutture proferent. Radicem הגה in Theſauro vide.

8. *Similes illis*. Idem Hebræus ſuo tropo: Sicut illi dolores, illa ſimulacra. Idololatræ ſint ſtatuis ratione & ſenſu carentibus ſimiles. *Fiant*. Sic Hebræus futuro: Erunt. *Qui faciunt ea*. Idem Hebræus participio: Facientes, factores eorum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Omnes, &c.* Idem Hebræus ſingulariter: Omnis qui confidit. Quod eſt proprium & præcipuum idololatriæ peccatum, nempe in cultu & veneratione Idolorum, non in fabrica.

9. *Domus*. Ad declarationem additum. Hebræus: Iſrael, Iſraelitæ. *Speravit*. Noſtri punctis immutatis legerunt in præterito בָּטַח, quod verbum ſæpius Sperandi verbo reddunt. Nunc Hebræis eſt imperativus בְּטַח, Confide. Nullius momenti varietas. *Adjutor eorum*. Etiam hic punctis immutatis legerunt Noſtri עוֹזְרָם in participio: Adjuvans eos, adjutor eorum, Iſraelitarum ſcilicet; quod nunc Hebræis nomen eſt עֶזְרָם, Auxilium eorum: Supple, qui confidunt. Genebrardus phraſim hodiernam fortaſſe non intelligens, eam prope deridet. Nullius momenti varietas, ſive ad Iſraelitas, ſive ad fidentes alios relativum referas. Uterque ſenſus optimus. *Protector eorum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Clypeus eorum, quo proteguntur.

10. *Speravit*. Hebræus iterum imperativo: Confidite. *Adjutor, & protector*. Hebræus, ut in ſuperiori verſiculo: Auxilium, clypeus.

11. *Qui timent Dominum*. Idem Hebræus participio: Timentes Domini. *Speraverunt, &c.* Hebræus: Confidite, & ut in ſuperiori verſiculo.

12. *Memor fuit*. Hebræus de more linguæ ſubintelligit *Qui*, per eclipſin, propter ſequentia. Neutram interpretationem reſpuo. *Et benedixit*. Suſpicor, Noſtros, mutato Iod in Vav, tranſitu quam facillimo, legiſſe in præterito וּבֵרַךְ, quod nunc Hebræis futurum eſt יְבָרֵךְ, Benedicet, beneficia & felicitates conferet. Niſi malles cum Genebrardo, eos vertiſſe per præteritum, quod præcedentia tempora in hac lingua concipiant ſequentia, ut docetur in Grammatica. Sed prior opinio fortaſſe verior. Græcus omittit conjunctionem. *Nobis*. A Noſtris ad declarationem additum. *Benedixit*. Hebræus iterum futuro: Benedicet, benedicat. *Domui*. Hebræus accuſativo: Domum.

13. *Benedixit*. Hebræus futuro: Benedicet. *Omnibus*. Ad declarationem additum. Græcus illud omittit. *Qui timent Dominum*. Idem Hebræus participio: Timentes Domini. *Puſillis, &c.*

&c. Hebræus accuſativo: Puſillos, parvos cum magnis.

14. *Adjiciat*. Hebræus idem futuro: Adjiciet; benedictionem, felicitatem augeat.

15. *A Domino*. Idem Hebræus dativo: Domino eſtote benedicti. Precatio. *Qui fecit*. Hebræus præſenti participio: Facienti, factori. *Cælum*. Hebræus pluraliter: Cælorum, & terræ.

16. *Cælum*. Hebræus pluraliter, ut & ſequens: Cæli (ſunt) cæli Domino; Sibi eos fecit, ut ſuam illic gloriam communicet. *Filiis hominum*. Hebræus collective: Filiis Adam, hominis, ut in ea ſua tractent negotia.

17. *Mortui*. Proprie, vel Impii, quos Deo mortuos appellare libet. *Te*: A Noſtris additum ad declarationem, & ob id etiam Domine vocativo reddiderunt. Niſi malles eos legiſſe cum affixo. *Domine*. Hebræus habet יָהּ, unum ex divinis nominibus: Jaha, Dominum. *Qui deſcendunt*. Hebræus idem participio: Deſcendentes, deſcenſores. *In infernum*. Translatio ſenſus. Idem Hebræus ſuo tropo: Silentii. Sive Infernum cum Noſtris, ſive ſepulcrum cum Hebræis exponas, mortuos intellige, qui ſilentium ſervare coguntur. Latinis etiam Deſcendere in ſilentium, eſt, Incipere taciturnum eſſe.

18. *Sed*. Hebræus habet conjunctionem Et, idem fere hic ſignificantem. *Qui vivimus*. Ad declarationem additum. *Benedicimus*. Hebræus futuro: Benedicemus, laudabimus. *Domino*. Hebræus accuſativo iterum Jaha nomen divinum repetit: Dominum. *Ex hoc*, *&c.* Hebræus ut ſupra, pſal.CXIII, 2. Ibi vide. Addit autem Hebræus merito in calce pſalmi Hallelujaha, cum Fidelium nomine ſe Deum ſemper laudaturum ſpoponderit. Noſtri in ſequentem pſalmum illud rejiciunt.

PSAL. CXVI. Lat. CXIV, & CXV.

אהבתי כי ישמע יהוה את קולי תחנוני:	1. *Dilexi, quòd audiet DOMINUS cum voce mea ſupplicationes meas.*	1. Hallelujaha. Dilexi, quoniam exaudiet DOMINUS vocem orationis meæ.
כי הטה אזנו לי ובימי אקרא:	2. *Quia inclinavit aurem ſuam mihi, & in diebus meis vocabo.*	2. Quia inclinavit aurem ſuam mihi, & in diebus meis invocabo.
אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא:	3. *Aggreſſi ſunt me, dolores mortis, & anguſtiæ inferni invenerunt me: tribulationem & dolorem inveniam.*	3. Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me. Tribulationem & dolorem inveni.
ובשם יהוה אקרא אנה יהוה מלטה נפשי:	4. *Et in nomine DOMINI vocabo, obſecro DOMINE libera animam meam.*	4. Et nomen DOMINI invocavi. O DOMINE libera animam meam.
חנון יהוה וצדיק ואלהינו מרחם:	5. *Gratioſus DOMINUS, & juſtus, & Deus noſter miſerens.*	5. Miſericors DOMINUS, & juſtus, & Deus noſter miſeretur.
שמר פתאים יהוה דלותי ולי יהושיע:	6. *Cuſtodiens ſimplices DOMINUS, attenuatus ſum, & mihi auxiliatus eſt.*	6. Cuſtodiens parvulos DOMINUS, humiliatus ſum, & liberavit me.

7. Con-

שובי נפשי למנוהיכי כי יהוה גמל עליכי:	7. *Convertere anima mea quieti tuæ, quia DOMINUS rependit ſuper te.*	7. Convertere anima mea in requiem tuam, quia DOMINUS benefecit tibi.
כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי:	8. *Quia eripuiſti animam meam de morte, oculum meum a lacrima, pedem meum ab impulſione.*	8. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapſu.
אתהלך לפני יהוה כארצות החיים:	9. *Ambulabo faciebus DOMINI in terris vivorum.*	9. Placebo DOMINO in regione vivorum.
האמנתי כי ארכר אני עניתי מאד:	10. *Credidi, quòd loquar, ego afflictus ſum valde.*	10. *Hallelujaba*. Credidi, propter quod locutus ſum, ego *autem* humiliatus ſum nimis.
אני אמרתי כחפזי כל האדם כזכ:	11. *Ego dixi in trepidare meo, omnis homo mentitur.*	11. Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax.
מה אשיב ליהוה כל ת תגמולוהי עלי:	12. *Quid reddam DOMINO? omnes retributiones ejus ſuper me.*	12. Quid retribuam DOMINO *pro* omnibus, quæ retribuit mihi?
כוס ישועות אשא ובשם יהוה אקרא:	13. *Calicem ſalvationum levabo, & in nomine DOMINI vocabo.*	13. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen DOMINI invocabo.
נדרי ליהוה אשלם נגדה נא לכל עמו:	14. *Vota mea DOMINO perficiam, coram quæſo omni populo ejus.*	14. Vota mea DOMINO reddam, coram omni populo ejus.
יקר בעיני יהוה המותה ל לחסידיו:	15. *Pretioſa in oculis DOMINI mors piis ejus.*	15. Pretioſa in conſpectu DOMINI mors ſanctorum ejus.
אנה יהוה כי אני עבדך אני עבדך כן אמתך פתחת למוסרי:	16. *Obſecro DOMINE, quia ego ſervus tuus, ego ſervus tuus filius ancillæ tuæ, aperuiſti vinculis meis.*	16. O DOMINE, quia ego ſervus tuus, ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ, dirupiſti vincula mea.
לך אובח זבת תודה ובשם יהוה אקרא:	17. *Tibi ſacrificabo ſacrificium laudis, & in nomine DOMINI vocabo.*	17. Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen DOMINI invocabo.
נדרי ליהוה אשלם נגדה נא לכל עמו:	18. *Vota mea DOMINO perficiam coram quæſo omni populo ejus.*	18. Vota mea DOMINO reddam, in conſpectu omnis populi ejus.
כחצרות כית יהיה בתוככי ירושלם הללו יה:	19. *In atriisdomus DOMINI in medio tui Jeruſalem. Hallelujaba.*	19. In atriis domus DOMINI in tui medio Jeruſalem.

ANNOTATIONES.

Ex magnis periculis ereptus, gratias agens Deo maximas, quid agendum ſit fidelibus in adverſa fortuna, carmine ſatis ornato docet. Latinis in duos ſcinditur, & altera pars incipit ab illis verbis, Credidi propter quod, &c.

Di-

Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Hallelujaha*. Ex fine ſuperioris pſalmi ſumptum, hic a Noſtris additum eſt, quin & ſecundæ parti illud addiderunt, quod totus pſalmus de gratiis agendis tractet. *Dilexi*. Hæc, quæ ſequuntur, ita ſe habere; nempe Dominum audire vocem meam, &c. Idiotiſmus elegans, quem obſerves. Genebrardus, Dilexi Dominum, ait; quod non placet. *Quoniam*. Hebræus: Quod. Particula כִּי varie ſumitur. Hoc mihi ſummopere carum eſt, inquit, Deum preces meas exaudire. *Exaudiet*. Pro ſimplici poſitum: Audiet, auſcultabit. *Vocem orationis meæ*. Sic tranſtulerunt Noſtri, arbitrantes Jod in קוֹלִי eſſe paragogicum, non affixum, quod non eſt penitus abſurdum. Hebræus tamen affixum mavult eſſe: Vocem meam, ſupplicationes meas ſcilicet, vel certe (quod magis placet, nam אֵת ſic exponi poteſt) Cum voce mea ſupplicationes meas. Quod enim Noſtri dixerunt, Orationis meæ, Hebræus eodem ſenſu pluraliter, Supplicationes, ſupplicibus verbis preces, habet.

2. Inclinare aurem alicui, idiotiſmus elegans, ut in Theſauro. *Et*. Emphatice. Maxime, præſertim. *In diebus meis*. Quamdiu vivam, vel certe diebus meis (illis videlicet, quibus ob anguſtias clamabo, per eclipſim in hac lingua frequentiſſimam). *Invocabo*. Pro ſimplici poſitum: Vocabo, clamabo. Semper ad audiendum ſe promptum exhibet, ſed maxime cum adverſis in rebus eum invoco.

3. *Circumdederunt*. Sic interpretantur Noſtri, ut ſupra Pſal. XVIII. 5. Hebræus eodem ſenſu: Aggreſſi ſunt me, exarſerunt in me. Conſule Theſaurum. *Dolores mortis*. Mortiferi, mortem afferentes. *Et pericula*. Translatio ſenſus. Hebræus: Anguſtiæ inferni, vel ſepulcri; nam שְׁאוֹל utrumque denotat, ut in Theſauro. Mala ingentia, graviſſimæ anguſtiæ, quales apud inferos. Græcus omittit conjunctionem. *Inveni*. Hebræus idem futuro: Inveniam. Malum invenire aliquem, & e converſo, Aliquem invenire malum, ſunt bini idiotiſmi elegantiſſimi, & intellectu faciles. Vide Theſaurum.

4. *Et nomen*, &c. Idem Hebræus ſuo loquendi modo, ſed futuro: Et in nomine Domini vocabo; vocabam, dicendo (ſupple) quod ſequitur. *O*. Idem fere Hebræus: Obſecro, amabo, quæſo. Deprecantis particula.

5. *Miſericors*. Hebræus: Gratioſus, beneficus, gratiam conferens. *Miſeretur*. Hebræus participio: Miſerens. Nullius fere momenti varietates.

6. *Cuſtodiens* Eſt; vel Cuſtodit. *Parvulos*. Simplicitate. Sic interpretantur Noſtri. Hebræus: Simplices, fine dono malo. *Humiliatus*. Hebræus: Attenuatus, tenuis effectus ſum. De quacumque tenuitate dicitur. Vide Theſaurum. Non magni momenti varietas. *Et liberavit me*. Non aliter Hebræus futuro: Et mihi auxiliabitur; me ſervabit.

7. *In requiem tuam*. Idem Hebræus dativo: Quieti tuæ, ad priſtinam tuam quietem, ad tranquillitatem, qua fruebaris ante has perturbationes. *Benefecit*. Idem Hebræus: Rependit, bona dedit. *Tibi*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Super te.

8. *Eripuit*. Quod legerint Noſtri facili vocis tranſitu חִלֵּץ, vel quod ſervarint dedita opera tertiæ perſonæ continuationem. Nunc Hebræus vertit ſermonem ad Deum in ſecunda perſona, חִלַּצְתָּ, eripuiſti, voti compotem me feciſti. *Oculos meos*. Fortaſſe legerunt Noſtri punctis immutatis עֵינַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare עֵינִי, Oculum meum. *A lacrimis*. Hebræus ſingulari: A lacrima. *Pedes meos*. Et hic fortaſſe legerunt רַגְלַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare רַגְלִי, pedem meum. Sed hæ nullius momenti varietates ſunt. Græcus addit conjunctionem.

A lapſu. Ab impulſione; ne impulſus laberetur. Omnes iſti ſunt idiotiſmi pulcherrimi, ſed non obſcuri.

9. *Placebo Domino.* Active; ideſt, ſtudebo, ut placeam ei. Translatio ſenſus. Hebræus ſuo tropo: Ambulabo faciebus Domini; coram Domino, ſancta & impolluta vitæ converſatione. *In regione.* Hebræus idem pluraliter: In terris, regionibus vivorum, viventium, vel vitæ; ideſt, quoad ero in vivis. Vel terram viventium dicit Jeruſalem, & provinciam Chanaan, quod illic cultores Dei eſſent, quos vivos gentilium comparatione vocat. Ideſt, non amplius exſul, vel profugus ero.

10. *Propter quod.* Particulam כִּי, quæ varie uſurpatur, pro, עַל כִּי, acceperunt Noſtri, quod non eſt abſurdum, & eſt ſenſus. Propter quod locutus ſum, me credidiſſe Deo, manifeſtum eſt. Ex verbis dignoſcitur fides. Corde creditur, ore confeſſio fidei fit. Genebrardus alium ſenſum affert. Credidi, inquit, Deo, propter quod locutus ſum; quare libere hanc meam fidem confeſſus ſum. Hebræus alium ſenſum præfert, ut mox dicam. *Locutus ſum.* Hebræus futuro: Loquar. Quia loquar, ait, credidi; certum eſt me credere. Vel cum Noſtris: Credidi, propter quod, quare loquar. Hebræus autem: Credidi, quod loquar, hæc quæ ſequuntur videlicet, juxta illud, Olim hæc meminiſſe juvabit. Credebam, ait, fore tempus, quo poſſem dicere, multas olim paſſus ſum afflictiones, e quibus Dei benignitate ſervatus ſum. Hinc fidem meam agnoſcas licet; quod etiam mediis in anguſtiis Deo crederem, ſervarique confiderem, ita ut ea vitæ meæ diſcrimina inter amicos olim me narraturum eſſe, non dubitarem. Omnes iſti ſenſus non longe inter ſe diſtant, licet ultimus puritati literæ propinquior ſit. *Autem.* Non habetur in Hebræo; ex conſequentia ſenſus a Noſtris additur. Ego autem; ideſt, etiamſi, quamvis vehementer ſim afflictus. *Humiliatus ſum.* Hebræus: Afflictus ſui. Quod verbum de quacumque afflictione dicitur. Conſule Theſaurum. *Nimis.* Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Valde, vehementer. Credebam, ait, me dicere poſſe, ego vehementer afflictus, vexatus ſui; quod non valerem aſſerere, ſi in ipſis defeciſſem afflictionibus.

11. *In exceſſu meo.* Translatio ſenſus. Hebræus: In trepidare meo, in trepidatione mea, in præcipiti mea evaſione; in qua fuga, timore ſic perculſus eram, ut attonitus prope redderer, & in exceſſu, ecſtaſi, ſtupore quodam mentis poſitus. *Mendax.* Fallax; mentitur, fallit, juxta illud, Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris. Solus Deus verax, fidem & promiſſa in utraque fortuna retinens. Merito igitur hanc ei ſalutem acceptam refero.

12. *Retribuam.* Hebræus eodem ſenſu: Reddam, redire faciam. *Pro, &c.* A Noſtris additum, ut ſententiam clariorem redderent, ſic etiam transferentes: Pro tot, tantiſque erga me meritis, & liberationibus. Non longe aliter Hebræus: Orationes, retributiones, omnia beneficia ejus ſunt ſuper me; ideſt, omnibus officiis uſus eſt in me, omnis generis beneficentiam ejus expertus ſum.

13. *Salutaris.* Hebræus pluraliter: Salvationum, ſalutum, auxiliorum; calicem teſtem, & indicem ſalvationis meæ, & libabo Domino vinum gratiarum actionis pro vita & ſalute, ipſius beneficio conſervata. *Accipiam.* Idem Hebræus ſuo tropo: Levabo. Alludit (ut ait Genebrardus ſatis docte quidem) ad legis cerimoniam, feſti Paſchatis præcipue, in quo calix vini benedicebatur, & in orbem dabatur convivantibus guſtandus, in gratiarum actionis, charitatis, & communionis ſacræ ſymbolum. Sic Chriſtus Luc. 22. calicem inter diſcipulos dividendum porrigit. Confer locos. *Et nomen, &c.* Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Et in nomine Domini vocabo.

14. *Reddam.* Idem Hebræus: Perficiam. *Coram.* Hebræus addit particulam deprecativam נָא, Quæſo. Utinam

nam in Eccleſia publice perſolvam liberatus, quæ vovi Domino.

15. *In conſpectu*. Idem Hebræus ſuo tropo: In oculis Domini pretioſa, rara, chara eſt mors ſanctorum; non eam ſuis inferri facile permittit; non ſinit, pios ab impiis necari, ut ſæpius expertus ſum. *Sanctorum*. Sic Noſtri transferunt; et Hebræus idem fere, dativo tamen, denotat: Piis ſuis (tam active, quam paſſive). Conſule Theſaurum.

16. *O*. Idem fere Hebræus: Obſecro, quæſo Domine. Deprecantis, & blandientis particula. *Servus*. Cultor. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Filius ancillæ*. Nam mulieres, ut plurimum, devotiores ſunt. Eccleſia quidem canit, Et pro devoto fœmineo ſexu. *Dirupiſti*. Non aliter Hebræus: Aperuiſti, ſolviſti. *Vincula mea*. Hebræus dativo: Vinculis meis. Hinc duplex exoritur ſenſus, nam vel cum Noſtris Aperire vinculis, eſt Vincula diſrumpere, & e malis liberare; vel ligando ſolvere, præceptis videlicet & mandatis obſervandis obſtringere, & ſic hominem liberiorem reddere, juxta illud, Servire Deo, regnare eſt. Duplex igitur idiotiſmus eſt, & pulcherrimus, quem notes, nam locus eſt obſervandus maxime, quem alibi fuſius declarabimus.

17. *Hoſtiam*. Hebræus: Sacrificium laudis, gratiarum actionis. De generibus ſacrificiorum conſule Theſaurum noſtrum, in dictione תּוֹדָה præcipue. *Et nomen*, &c. Idem Hebræus ſuo dicendi modo: Et in nomine Domini vocabo.

18. *Reddam*, &c. Hebræus ad verbum repetit verſiculum 14. Ibi vide. Addit etiam Hebræus in fine pſalmi, Hallelujaha, quod a Noſtris in ſequentem rejicitur.

PALMUS CXVII. Lat. CXVI.

הללו את יהוה כל גוים שבחוהו כל האמים:	1. *Laudate DOMINUM omnes gentes, laudate eum omnes nationes.*	1. *Hallelujaha*. Laudate DOMINUM omnes gentes, laudate eum omnes populi.
כי גבר עלינו חסדו ואמת יהוה לעולם הללויה:	2. *Quoniam corroborata eſt ſuper nos pietas ejus, & veritas DOMINI ſeculo. Hallelujaha.*	2. Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia ejus, & veritas DOMINI *manet* in æternum.

ANNOTATIONES.

Breviori quidem carmine, ſed ornato ſatis, omnes ad Deum laudandum pro beneficiis ejus maximis, præcipue autem propter Chriſtum exhibitum, invitat.

1. *Hallelujaha*. A Noſtris ex fine ſuperioris pſalmi deſumptum, hic additur. *Omnes gentes*. Non Judæi tantum, nam Chriſtus pro omnibus venit. *Populi*. Noſtri forſitan, Aleph in Ain mutato, tranſitu per quam facillimo, legerunt הָעַמִּים, quod nunc eſt הָאֻמִּים, licet hæc vox etiam ferme idem ſignifi-

cet, nationes videlicet. Conſule Theſaurum.

2. *Confirmata eſt*. Hebræus: Prævaluit, corroborata eſt, fortis effecta. *Miſericordia*. Ut Noſtri tranſtulerunt. Hebræus: Pietas, officium, beneficentia. Pietatem alicujus corroborari ſuper alium, eſt idiotiſmus elegantiſſimus; pro Maximis & pene infinitis beneficiis ab illo affici, &, ut ita dicam, fere obrui. Maximum autem omnium eſt, Chriſti nobis dati beneficium. *Manet*. Additum ad declarationem ſententiæ. *In æternum*. Sic Hebræus dativo: Seculo. Veritatem alicujus eſſe ſeculo, alter idiotiſmus ſuperiori non inferior elegantia, pro, Beneficium collatum in perpetuum conſervare, aliquid ſemper duraturum concedere. Merito igitur Hebræus iterum in calce pſalmi inculcat Hallelujaha, quod pro tanto beneficio nobis collato nunquam ceſſandum ſit a laudibus, ut officium æternum perpetuæ etiam gratiarum actiones æquent. Noſtris placuit in ſequentem pſalmum illud rejicere.

PSAL. CXVIII. Lat. CXVII.

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :	1. *Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	1. *Hallelujaha*. Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו :	2. *Dicat, quæſo, Iſrael, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	2. Dicat nunc Iſrael, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו:	3. *Dicent, quæſo, domus Aharon, quoniam ſeculo pietas ejus.*	3. Dicat nunc domus Aharon, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
יאמרו נא יראי יהוה כי לעולם חסדו:	4. *Dicent, quæſo, timentes DOMINI, quoniam ſeculo pietas ejus.*	4. Dicant nunc *omnes* qui timent DOMINUM, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.
מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה :	5. *De anguſtia vocavi Dominum; reſpondit mihi in latitudine Dominus.*	5. De tribulatione invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine Dominus.
יהוה לי לא אירא מה יעשה לי אדם:	6. *DOMINUS mihi, non timebo quid faciet mihi homo.*	6. DOMINUS mihi *adjutor*, non timebo, quid faciat mihi homo.
יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי :	7. *DOMINUS mihi inter auxiliantes meos, & ego videbo in oſores meos.*	7. DOMINUS mihi adjutor, & ego deſpiciam inimicos meos.
טוב לחסות ביהוה מבטח באדם:	8. *Bonum eſt ad confugiendum in DOMINO, a confidendo in homine.*	8. Bonum eſt confidere in DOMINO, quam confidere in homine.
טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים :	9. *Bonum eſt ad confugiendum in DOMINO, a confidendo in Principibus.*	9. Bonum eſt ſperare in DOMINO, quam ſperare in principibus.

10.

כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם:

10. Omnes gentes circuierunt me, in nomine DOMINI, quia ſuccidam eos.

10. Omnes gentes circuierunt me, & in nomine DOMINI, quia ultus ſum in eos.

סבוני גם סבבוני בשם יהוה כי אמילם:

11. Circumdederunt me, etiam circumdederunt me: in nomine DOMINI, quia ſuccidam eos.

11. Circumdantes circumdederunt me: & in nomine DOMINI, quia ultus ſum in eos.

סבוני כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יהוה כי אמילם:

12. Circumdederunt me ſicut apes, exſtincti ſunt ſicut ignis ſpinarum: in nomine DOMINI, quia ſuccidam eos.

12. Circumdederunt me ſicut apes, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis; & in nomine DOMINI, quia ultus ſum in eos.

דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני:

13. Impellendo impuliſti me ad cadendum, & DOMINUS auxiliatus eſt mihi.

13. Impulſus, everſus ſum, ut caderem: & DOMINUS ſuſcepit me.

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה:

14. Fortitudo mea, & cantilena Dominus, & fuit mihi ſaluti.

14. Fortitudo mea, & laus *mea* Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem.

קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל:

15. Vox ovationis, & ſalutis in tabernaculis juſtorum. Dextera DOMINI faciens ſtrenuitatem.

15. Vox exſultationis, & ſalutis, in tabernaculis juſtorum. Dextera DOMINI fecit virtutem.

ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל:

16. Dextera DOMINI exaltata eſt, dextera DOMINI faciens ſtrenuitatem.

16. Dextera DOMINI exaltavit *me*, dextera DOMINI fecit virtutem.

לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה:

17. Non moriar, ſed vivam, & narrabo opera Domini.

17. Non moriar, ſed vivam, & narrabo opera Domini.

יסר יסרני יה ולמות לא נתנני:

18. Caſtigando caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me.

18. Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me.

פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה:

19. Aperite mihi portas juſtitiæ; veniam in eas, confitebor Dominum.

19. Aperite mihi portas juſtitiæ, ingreſſus in eas confitebor Domino.

זה השער ליהוה צדיקים יבאו בו:

20. Hæc porta DOMINO, juſti venient in eam.

20. Hæc porta DOMINI, juſti intrabunt in eam.

אודך כי עניתני ותהי לי לישועה:

21. Confitebor te, quoniam reſpondiſti mihi, & fuiſti mihi ſaluti.

21. Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem.

אבן מאסו הבונים, היתה לראש פנה:

22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, fuit capitis anguli.

22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, *hic* factus eſt in caput anguli.

מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו:

23. A DOMINO fuit iſtud, ipſum mirabile in oculis noſtris.

23. A DOMINO factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.

זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו :	24. *Hunc diem fecit DOMINUS, exſultemus, & lætemur in eo.*	24. Hæc dies, *quam* fecit DOMINUS, exſultemus, & lætemur in ea.
אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא :	25. *Quæſo DOMINE ſalvum fac quæſo, quæſo DOMINE proſpera quæſo.*	25. O DOMINE ſalvum *me* fac; o DOMINE bene proſperare.
ברוך הבא בשם יהוה ב ברכנוכם מבית יהוה :	26. *Benedictus, qui venit in nomine DOMINI, benediximus vos e domo DOMINI.*	26. Benedictus, qui venit in nomine DOMINI, benediximus vobis de domo DOMINI.
אל יהוה ויאר לנו אסרו חג בעבתים ער קרנות המזבח:	27. *Deus DOMINUS, & ſplendere fecit nobis, ligate feſtum in funibus uſque ad cornua altaris.*	27. Deus DOMINUS, & illuxit nobis, conſtituite diem ſolemnem in condenſis, uſque ad cornua altaris.
אלי אתה ואודך אלהי א ארוממך :	28. *Deus meus es tu, & confitebor te, Deus meus exaltabo te.*	28. Deus meus *es* tu, & confitebor tibi, Deus meus *es tu*, & exaltabo te. *Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem.*
הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסרו ;	29. *Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	29. Confitemini DOMINO, quoniam bonus; quoniam in ſeculum miſericordia ejus.

ANNOTATIONES.

Fideles ad agendas gratias excitantur carmine dulciſſimo, quod poſt tot rerum diſcrimina, ſalutem, & Chriſtum ſint conſecuti. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Hallelujaha*. Ex calce præcedentis pſalmi deſumptum, a Noſtris hic additur. *In ſeculum*. Idem Hebræus dativo: Seculo. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, officium, beneficentia; & ideo bonus, beneficus.

2. *Dicat*. Hebræus idem futuro: Dicet. *Nunc*. Hebræus: Quæſo; blandientis, & deprecantis particula. Sic etiam ſæpius in ſequentibus. *In ſeculum, &c.* Hebræus: Seculo, ut in ſuperiori verſiculo.

3. *Dicat*. Idem Hebræus futuro, & plurali: Dicent. Diſcordantia vocis, non ſenſus, nam Domus, vel familia, collective, plures comprehendit. *Nunc*. Hebræus ut ſupra: Quæſo. *In ſeculum, &c.* Hebræus ut verſ. 1.

4. *Dicant nunc* Hebræus ut ſupra: Dicent quæſo. *Omnes*. Ad declarationem additum. *Qui timent Dominum*. Idem Hebræus participio: Timentes Dominum, reverentes Dominum. *In ſeculum*. Hebræus ut verſ. 1.

5. *De tribulatione*. Non aliter Hebræus: De anguſtia tam animi, quam corporis, loci videlicet. Noſtri referunt ad animum; Hebræus etiam, & ſi de loco, figurate tamen de animi anguſtia, & tribulatione intelligit. *Invoca-*

cavi. Pro ſimplici poſitum: Vocavi, clamavi. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Exaudivit*. Hebræus: Reſpondit, quod exauditionis ſignum eſt. *In latitudine*. In loco lato, & ſpatioſo. Ex anguſtiis in latum & amœnum campum eduxit. Opponit latitudinem anguſtiæ.

6. *Adjutor*. Ad perſpicuitatem additum. *Faciat*. Hebræus idem futuro: Faciet.

7. *Adjutor*. Hebræus: Inter auxiliantes meos. Ideſt, cum auxiliatoribus meis etiam ipſe adjutor, ut Noſtri reddiderunt, vel inter eos, qui amicitiam præſeferunt, ut cautius lædant. Ab his cavere non valeo; Dominus igitur ſit mihi inter hujuſmodi, ut me protegat, juxta illud vulgi, *Dagli amici mi guardi Dio, che da' nemici mi guarderò ben io*. *Deſpiciam inimicos meos*. Hebræus ſuo tropo: Videbo in oſores meos: Quod cupio, malum ſcilicet, interitum, & hujuſmodi, juxta Noſtrorum ſenſum; vel juxta alterum ſenſum: Ex me ipſo ab oſoribus, ab inimicis notis cavebo. Hos binos idiotiſmos per quam ornatos velim notes.

8. *Confidere*. Non longe aliter Hebræus gerundio: Ad confugiendum, ad recipiendum ſe, quod non ſit ſine confidentia, & ſpe. *Quam confidere*. Idem Hebræus gerundio, ſuo loquendi modo: A confidendo. Sic exprimunt comparationis formulas, nam carent comparativis Hebræi, ut in grammaticis rebus dictum eſt.

9. *Sperare*. Hebræus idem verbum verſiculi ſuperioris repetit: Ad confugiendum. *Quam ſperare*. Iterum Hebræus gerundio, & eodem verbo, ut in præcedenti verſiculo: A confidendo. Quod ſine ſpe non eſt. Deus quidem non mutatur, ut homines, qui ſæpius mutantur aut fortuna, aut voluntate, aut vita.

10. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Ultus ſum in eos*. Translatio ſenſus. Hebræus: Succidam eos. Genebrardus autumat, *Qua*, latine vacare, ſed fallitur; neque enim conſtruendum eſt, ut ipſe vellet, In eos ultus ſum in nomine Domini, ſed In nomine Domini (ſupple, circumdent licet) quia ſuccidam eos. Sic vulgo (ſia col nome di Dio). Idiotiſmum non aſpernandum notes velim.

11. *Circumdantes*, &c. Idem Hebræus, qui ſuo loquendi modo verbum duplicat, ut actionem augeat: Circumdederunt me, etiam circumdederunt me. Ideſt, quam diligentiſſime cinxerunt me, ne evaderem. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Ultus ſum in eos*. Hebræus: Succidam eos, ut in ſuperiore verſu.

12. Circumdare aliquem apum more, quæ aculeis eum obſident, circumvolant, & furioſe impetunt, comparatio eſt pulcherrima. *Et*. Non habetur in Hebræo hic, neque in ſequenti periodo. *Exarſerunt*, &c. Translatio ſenſus. Vehementer quidem, ait, inflammati ſunt, & ſævierunt; ſed ut ignis ſpinas comburens, qui licet acerrimus, & fragore formidabilis, tamen eſt breviſſimus, nam ſtatim exſtinguitur. Hebræus eodem ſenſu dicit: Exſtincti ſunt ſicut ignis ſpinarum. Inſiliunt ſane, verum ut ignis ſpinas abſumens, qui vicina quæque abripit, & mox extinguitur. Comparatio ſuperiori ſimillima. Sic etiam apes non ſtantes obſident, ſed circumvolitantes abeunt, & redeunt. Idem agit inter ſpinarum faſciculos ignis. *Ultus ſum in eos*. Hebræus ut ſupra: Succidam eos.

13. *Impulſus everſus ſum*. Idem fere Hebræus, licet ad hoſtem utatur apoſtrophe: Impellendo impuliſti me. *Ut caderem*. Sic Hebræus gerundio: Ad cadendum. *Suſcepit me*. Auxiliandi gratia. Hebræus ſimpliciter: Adjuvit me, opem mihi præbuit.

14. *Laus*. Active. Quem laudo, cano. Sic Hebræus: Et cantus, muſica: cujus laudes inſtrumentis muſicis decanto. *Mea*. Ad declarationem additur. Niſi malles, Noſtros facillimo tranſitu legiſſe וְזִמְרָתִי proprie, nam

nam a Jod etiam incipit, quæ ſequitur dictio. *Et factus eſt*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Et fuit mihi ſaluti.

15. *Exſultationis*. Idem Hebræus fere; Ovationis, jubilationis, vociferationis præ gaudio. *Et ſalutis*. Pro ſalute conſervata, pro victoria parta. *Fecit*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis עָשָׂה, quamvis genere tunc diſcordaret a Dextera. Nunc Hebræis eſt participium fœmininum עוֹשָׂה, Faciens. *Virtutem*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Fortitudinem, ſtrenuitatem, vim, fortia, hoſtes, & ſatanam præcipue debellando. Hæc eſt enim vox epicinii, quam audiri dixit in tabernaculis juſtorum, per Mimeſin.

16. *Exaltavit*. Noſtris eſt ex pihel tertia præteriti punctis immutatis, רוֹמְמָה, & ob id, ut eclipſim contextus ſupplerent, *Me*, addiderunt de ſuo. Nunc Hebræis eſt Toar רוֹמֵמָה, Exaltata, excelſa eſt, propter fortia perpetrata, vel etiam agenda. *Fecit virtutem*. Hebræus: Faciens ſtrenuitatem, ut in ſuperiore verſiculo.

17. *Sed*. Idem Hebræus: Quia vivam, & facta Domini celebrabo. Particula כִּי varie ſumitur, ut in Theſauro.

18. *Caſtigans*. Idem Hebræus gerundio: Caſtigando, corrigendo; paternum in modum me correxit, nolens me perdere. Dare morti, idiotiſmus notus.

19. *Ingreſſus*. Idem Hebræus futuro: Veniam in, per eas. Apoſtrophe ad Sacerdotes & Ædituos, ut ſibi aperiant portas templi, quas juſtitiæ dicit, quod juſti ſolum per eas ingrediantur, excluſis ceteris. *Domino*. Hebræus accuſativo: Dominum celebrabo.

20. *Domini*. Sic Hebræus dativo: Domino. Lamed utrique caſui ſervire, ſæpius vidimus. *Intrabunt*. Idem Hebræus: Venient in, per eam; ad laudandum, & celebrandum Deum.

21. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. Summa precis & gratiarum actionis in Eccleſia habendæ. *Exaudiſti*. Hebræus: Reſpondiſti. Quod exauditionis ſignum eſt. *Et factus es*. Idem Hebræus ſuo tropo: Et fuiſti mihi ſaluti.

22. *Lapidem, quem*. Anaſtrophe. Quem lapidem. Vel certe antiptoſis: Lapis. *Quem*. Additum ad ſupplendam eclipſim contextus. Nota eſt metaphora lapidis, ideſt Chriſti; ædificantium, ideſt Judæorum; & anguli, ideſt Eccleſiæ, quæ duos parietes, Judæos ſcilicet, & Gentiles, continet. *Hic*. Non habetur in Hebræo, quod additum anaſtrophem ſuperiorem generat, & ſine eo fit antiptoſis. Sed hæc minima. *Factus eſt, &c.* Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Fuit capiti anguli. In potiorem ac digniorem ædificii locum. Lapis quidem angularis duos parietes in unum coagmentans totum ædificium continet.

23. *Factum eſt*. Idem Hebræus: Fuit. *Iſtud*. Vox hebræa eſt fœminini generis: Hæc, iſta; quod pro neutro etiam uſurpatur (eo namque carent Hebræi), ut ſæpius vidimus. Hinc eſt, ut ad lapidem etiam poſſit referri, quæ dictio in Hebræo eſt fœminini generis, ut ſuperius ex verbo הָיְתָה, fuit, videre potes. Iſtud igitur cum Noſtris, ideſt, hæc ſalus nobis admiranda, vel iſta conciliatio diverſarum nationum in unum Eccleſiæ corpus, vel tandem hic lapis; hæc petra tam admirabilis, hic Chriſtus, a Principibus tanquam impius in crucem actus, paulo poſt ab omnibus terrarum finibus cultus, a Deo factus eſt; ſolum Deum habet auctorem & cauſſam. Idem fere ſenſus ubique. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Eſt*. Idem Hebræus pronomine fœminino: Iſta, petra, hic lapis, ipſe. Idem eſt judicium de hoc, & de præcedenti *Iſtud*, et ſupplet vices ſubſtantivi verbi.

24. *Hæc dies*. Sic tranſtulerunt Noſtri, quod putarint ſupplendam eſſe eclipſin relativo Quam, ut ſæpius fit in

hac lingua. Hebræa poſſunt etiam transferri ſic: Hunc diem fecit Dominus. Dies in Hebræo eſt maſculini generis. *In eo*. Die (cum Noſtris); vel Deo, qui diem exaltationis, & glorificationis Chriſti, redemptionis noſtræ, & ſalutis per Chriſtum partæ mundo invexit. Quæ bona nobis attulerit ille dies, ſatis manifeſtum eſt.

25. *O*. In Hebræo ponuntur particulæ אָנָּא, & נָא, blandiendi, & deprecandi vim habentes: Quæſo Domine. *Me*. Non habetur in Hebræo, nec in græco, ſed tantum, Salvum fac quæſo. Poſſunt autem eſſe verba Chriſti, qui Deum Patrem roget, ut ſe conſervet, regnumque ſuum fortunet; vel populi pro Chriſto deprecantis (cum Hebræo), vel pro ſemetipſo (cum Noſtris). Quæ omnia non maximi ponderis varietatem habent. *Bene proſperare*. Active. Sic Hebræus: Quæſo Domine proſpera; bene fortuna quæſo, hunc lapidem, vel me.

26. *Benedictus*. Felix, vel laudatus, celebratus ſit. Sacerdotum, & domeſticorum Dei Chriſtum, & ſalutem ab eo partam excipientium verba. *Venit*. Tam præſentis, quam præteriti temporis etiam in Hebræo eſt. Venire in nomine Domini, idiotiſmus ſatis notus; ideſt, mandato & potentia ejus. *Vobis*. Sic Hebræus accuſativo: Vos benediximus de domo Domini; e Templo, ex Eccleſia Sancta, e qua benedictiones in univerſum mundum prodeunt.

27. *Illuxit*. Sic Hebræus: Illuſtravit, ſplendere fecit nobis, ſuo adventu nos illuminavit, e tenebris in lucem traxit. *Conſtituite*. Ideſt, parate, redimite. Translatio ſenſus. Hebræus: Ligate. *Diem ſolemnem*. Hebræus: Feſtum. Vel (cum Noſtris) diem ipſum ſolemnem ramis denſis, & perplexis, atria templi, immo totam urbem ipſam ornando. Vel Feſti hoſtiam (collective); ideſt, Victimas mactandas denſis frondibus, ornatus gratia, vel funibus, ne fugiant, ligando. Externum etiam cultum Dei ſolemniter fieri poſtulat. *In condenſis*. Vox hebræa dicitur tam de foliis, ramiſque perplexis, quam de funibus intricatis. Conſule Theſaurum. Noſtri in priori ſenſu, Hebræus autem in ſecundo accipit. *Cornu*. Idem Hebræus pluraliter: Cornua.

28. *Es*. Subintelligitur, licet non habeatur in Hebræo. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te celebrabo. Populi invocatio, & gratiarum actio. *Es tu, &c.* Non habentur in Hebræo; quod parum, vel nihil referre crederem. *Confitebor tibi, quoniam exaudiſti, &c.* Hic verſus non habetur in Hebræo; non incommode tamen a Noſtris repetitur e verſ. 21. ſupra, ad gratiarum actionem exaggerandam. Neque enim adventûs Chriſti beneficium ſatis recoli, nec memoria ejus ſatis celebrari poteſt. Hac etiam de cauſſa pro epilogo repetitur propoſitio, *Confitemini, &c.* ut ſupra verſu primo. Ibi vide.

Digitized by Google

PSALMUS CXIX. Lat. CXVIII.

Primus octonarius ab א incipiens.

אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת יהוה׃	1. *Beati integri viæ, qui ambulant in lege DOMINI.*	1. *Hallelujaha.* Beati immaculati *in* via, qui ambulant in lege DOMINI.
אשרי נצרי עדתיו בכל לב ידרשוהו׃	2. *Beati cuſtodientes obteſtationum ejus, in toto corde quærent eum.*	2. Beati, qui ſcrutantur teſtimonia ejus; in toto corde exquirunt eum.
אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו׃	3. *Et ſi non operati ſunt iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.*	3. Non enim *qui* operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.
אתה צויתה פקדיך לשמר מאד׃	4. *Tu mandaſti depoſita tua ad cuſtodiendum valde.*	4. Tu mandaſti, mandata tua cuſtodiri nimis.
אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך׃	5. *Preces meæ* ſunt: *aptabuntur viæ meæ ad cuſtodiendum ſtatuta tua.*	5. Utinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas juſtificationes tuas.
אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך׃	6. *Tunc non confundar in aſpicere meo ad omnia mandata tua.*	6. Tunc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.
אודך בישר לבב בלמדי משפטי צדקך׃	7. *Confitebor te in directione cordis in diſcere meo judicia juſtitiæ tuæ.*	7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia juſtitiæ tuæ.
את חקיך אשמר אל תעזבני עד מאד׃	8. *Statuta tua cuſtodiam, ne derelinques me uſque valde.*	8. Juſtificationes tuas cuſtodiam, non me derelinquas uſquequaque.

ANNOTATIONES.

DOmini legem artificioſo, & eleganti carmine laudans, ſe ejus amantiſſimum, & ſtudioſiſſimum conſervari optat, & precatur.

Pſalmus acroſtichus, ordine literarum deſcriptus, quæ ſingulæ ſingulorum octonariorum verſus inchoantes, 22. Octonarios perficiunt. Singuli verſus unum, interdum duo, & tria (ad copiam dumtaxat) ex iſtis vocabulis ſynonymorum uſurpant pro Divina Lege & ſapientia, & hæc utroque numero: videlicet, legem, mandata, ſtatuta, viam, judicia, ordinationem, teſtimonium, juſtitiam, æquitatem, juſtificationes, ſermones, verba, eloquium bonum, & veritatem; quæ nos ſemel explicabimus, ubi primum ea invenerimus, ne ſæpius eadem inculcemus. Horum nominum interpretationes ſæpius a Noſtris confunduntur, quod vel non differant, vel cum reipſa idem ſint, eandemque Dei legem & doctrinam ſignificent, ratione & notatione dumtaxat differant,

ſerant, quatenus legis divinæ qualitates, notæ, perfectiones, proprietates variæ ſunt & multiplices, ut ex Theſauro noſtro in ſingulis vocibus intelligere poteris.

1. *Hallelujaha*. A Noſtris additum, ex aliqua traditione forſitan. *Immaculati*. Non longe aliter Hebræus: Integri, perfecti, quibus nihil deſit. *In*. Non habetur in Hebræo. *Via*. Idem Hebræus genitivo: Viæ. Integer viæ, eſt qui vitam pure & ſincere tranſigit. Uſurpatur autem viæ vocabulum multis modis eleganter, ut in Theſauro, & crebro in ſequentibus invenitur. תּוֹרָה, ideſt Lex, ſic dicitur, quod recta doceat: & univerſam legem comprehendit. Ambulare in lege, Idiotiſmus; ideſt, mandatis ſervandis ſe exercere.

2. *Qui ſcrutantur*. Ut ſervent. Hebræus ſimpliciter participio: Cuſtodientes. *Teſtimonia*. Vox hebræa Teſtimonium, & obteſtationem ſignificat. Lex autem ſic dicitur, vel univerſa, quod teſtetur hominibus de voluntate Dei, vel pars illa, quæ obteſtationes, & admonitiones divinas continet. Noſtri in primo ſenſu accipiunt, Hebræus etiam in ſecundo, qui genitivo profert: Obteſtationum ejus. *Exquirunt*. Hebræus futuro: Quærent. Quærere in toto corde; ideſt, tota animi promptitudine. Copulativa Genebrardi eſt ſuperflua: Et toto corde. Cuſtodientes legem indicant, ſe Deum expetere.

3. *Non enim*. Hebræus: Etiam non. Particula אַף magnam vim habet in oratione. Conſule Theſaurum. *Qui*. A Noſtris additum per eclipſim in hebræa lingua ſæpius fieri ſolitam, quorum ſenſus patet. Quidam relativum in ſecundo membro reponunt. Non enim operantur iniquitatem, (qui) in viis ejus ambulant. Hebræus alio modo explicat: Et ſi non operentur iniquitatem, in viis ejus ambulant. Non enim ſatis eſt a malo recedere, niſi bonum etiam facias, juxta illud, Declina a malo, & fac bonum. Confer locos. *Operantur*. Hebræus præterito: Operati ſunt, fecerunt. Ambulare in viis Domini, idiotiſmus, ut ſuperius Ambulare in lege. Ideſt, in Mandatorum obſervatione ſe exercere.

4. *Mandata*. Hebræus: Depoſita tua. Sic autem dicuntur mandata, quæ Deus conſtituit, & poſuit in corde hominis, quaſi depoſita, olim repetenda, ſatis eleganter. Dicitur etiam mandatum alia ratione מִצְוָה, a præcipiendo ſcilicet; quod nomen ſæpius in hoc pſalmo legitur. *Cuſtodiri*. Idem Hebræus gerundio activo: Ad cuſtodiendum; Ut ſervemus. *Nimis*. Hebræus: Valde. Diligentiſſime.

5. *Utinam*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus nomine profert: Preces meæ. Supple, ſunt. *Dirigantur*. Non aliter fere Hebræus, ſed futuro: Firmabuntur, aptabuntur, diſponentur. Ut aptentur viæ meæ, conſilia, & actiones, rogo. *Ad cuſtodiendas*. Sic Hebræus: Ad cuſtodiendum. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Statuta, decreta tua. Illa pars legis, cujus rationem ignoramus, nec aliud, quam Deum ſic ſtatuiſſe, valemus dicere, hoc appellatur nomine. Noſtri Juſtificationem dicunt fortaſſe, quod ſervantes juſtificentur quam maxime, dum cuſtodiunt ex ſolo obedientiæ amore, quæ nullam rationem præcepti præſeferant. Nonnunquam etiam מִשְׁפָּט, quod judicium ſonat, juſtificationem transferunt Noſtri, ſicque aliquando etiam פִּקּוּדֶיךָ, ideſt depoſita, ut ſuo loco dicemus.

6. *Cum perſpexero*. Idem Hebræus infinitivo: In aſpicere meo, cum aſpiciam, intentus fuero. *In omnibus*, *&c.* Hebræus: Ad omnia mandata tua.

7. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te celebrabo. *In directione*. In rectitudine, recto corde. *In eo quod didici*. Quod didicerim. Hebræus infinitivo: In diſcere meo, cum didicero. Nulla varietas. *Judicia*. Quæ mihi ſæpius occulta, & incomprehenſibilia ſunt. *Juſtitiæ*. Qua juſtificat homines, me-

 dian-

diante lege, ut olim; nunc autem Euangelio.

8. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Statuta tua, ut ſupra. *Non me derelinquas*. Idem Hebræus futuro: Ne derelinques me. *Uſquequaque*. Vulgo *affatto affatto*. Hebræus: Uſque valde; quod quidam jungunt cum *Cuſtodiam*, per Hyperbaton. Jura tua cuſtodiam quam maxime; ne me deſeras. Ego ſimpliciter exponerem, Ne me multum deſere; quaſi diceret: Licet ad tempus me deſerere videaris, velim tamen, ne uſque valde, nimis, progrediatur hujuſmodi derelictio, ut poſſim jura tua firmius cuſtodire.

Secundus octonarius a ב incipiens.

במה יזכה נער את ארחו לשמר כדבריך:	1. *In quo puram reddet adoleſcentior viam ſuam ad cuſtodiendum ſecundum verba tua?*	1. In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos.
בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך:	2. *In toto corde meo exquiſivi te, ne errare facies me a mandatis tuis.*	2. In toto corde meo exquiſivi te, ne repellas me a mandatis tuis.
בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך:	3. *In corde meo abſcondi eloquium tuum, ut non peccabo tibi.*	3. In corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem tibi.
ברוך אתה יהוה למדני חקיך:	4. *Benedictus tu DOMINE, doce me ſtatuta tua.*	4. Benedictus es DOMINE, doce me juſtificationes tuas.
בשפתי ספרתי כל משפטי פיך:	5. *In labiis meis narravi omnia judicia oris tui.*	5. In labiis meis pronunciavi omnia judicia oris tui.
בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון:	6. *In via obteſtationum tuarum gaviſus ſum, ſicut ſuper omni ſubſtantia.*	6. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis.
בפקודיך אשיחה ואביטה ארחתיך:	7. *In depoſitis tuis loquar, & aſpiciam vias tuas.*	7. In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas.
בחקתיך אשתעשע לא אשכח דבריך:	8. *In decretis tuis oblectabor, non obliviſcar verba tua.*	8. In juſtificationibus tuis meditabor, non obliviſcar ſermones tuos.

ANNOTATIONES.

1. Corrigit. Non aliter fere Hebræus, ſed futuro: Purgabit, purificabit. *Adoleſcentior*. Sic Hebræus: Puer. *Viam ſuam*. Vitæ inclinationem, inſtitutum, mores. Hic Noſtris terminatur interrogatio, cui reſpondetur, *In cuſtodiendo*. Hebræus idem alio gerundio: Ad cuſtodiendum; ſi cuſtodiat, & perficiat. *Sermones tuos*. Hebræus ſimilitudinis particulam addit: Secundum verba tua; ut locutus es, ut præcepiſti. Poſſemus etiam interrogationem hucuſque extendere, ſic: In quo purgabit puer viam ſuam, ad cuſtodiendum (ut cuſtodiat) ſecundum verba tua? Cui interrogationi reſpondetur in ſequen-

ſequenti verſiculo; nempe ſi Deum toto corde requirat. Idque fortaſſe purius & ſimplicius eſt. Verum hæc alibi.

2. *Ne repellas me*. Translatio ſenſus. Niſi malles, Noſtros facillimo vocis tranſitu legiſſe תְּשִׂגֵּנִי, putaſſeque, שׂ loco ס poni, ut ſæpius fit in hac lingua. Ideſt, ne retroagas me. Sed prior expoſitio fortaſſe verior; nam Hebræus futuro legit nunc תַּשְׁגֵּנִי, ne errare facies me a mandatis tuis; quod eſt quodammodo repellere. Ne errare me ſinas in mandatorum obſervatione, falſa doctrina ſcilicet, aut etiam impia vita.

3. Abſcondere in corde. Idiotiſmus, pro, In mente intima reponere, ut qui res pretioſas in theſauris recondunt. *Eloquia tua*. Quod fortaſſe legerint Noſtri punctis immutatis אִמְרוֹתֶיךָ, quod nunc Hebræis eſt ſingulare אִמְרָתֶךָ, Eloquium, dictum tuum. Sed hoc parum, vel nihil refert. *Peccem*. Idem Hebræus futuro: Peccabo.

4. *Es*. Sic Hebræus pronomine: Tu. *Juſtificationes tuas*. Hebræus ut ſupra: Statuta, jura tua.

5. *Pronunciavi*. Non aliter fere Hebræus: Narravi, labiis meis annunciavi.

6. *Teſtimoniorum tuorum*. Vel obteſtationum, admonitionum tuarum, ut ſupra. *Delectatus ſum*. Idem fere Hebræus: Gaviſus, lætatus ſum. Niſi malles, Noſtros legiſſe proprie, שִׁעְשַׁעְתִּי, non admodum difficili vocis tranſitu. Quamquam hoc parum, vel nihil refert. *Sicut in omnibus divitiis*. Hebræus ſingulari, & ſuo loquendi modo: Sicut ſuper omni ſubſtantia; ſuper omnibus divitiis.

7. *In mandatis tuis*. Hebræus: Depoſitis, ut ſupra. *Exercebor*. De eis loquendo. Sic Hebræus: Loquar, meditabor; cum mandatis tuis, quæ mihi credidiſti, colloquar. *Conſiderabo*. Translatio ſenſus. Hebræus: Aſpiciam, inſpiciam.

8. *In juſtificationibus tuis*. Hebræus: In decretis tuis, ut ſupra. *Meditabor*. Ex quarum meditatione delectationem non minimam contraham. Hebræus apertius: Oblectabo me, deliciabor. *Sermones tuos*. Idem Hebræus: Verba tua.

Tertius octonarius a ג incipiens.

גמל על עבדך אחיה ו ואשמרה דברך:	1. *Retribue ſuper ſervo tuo, vivam, & cuſtodiam verbum tuum.*	1. Retribue ſervo tuo, vivifica me, & cuſtodiam ſermones tuos.
גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:	2. *Revela oculos meos, & aſpiciam mirabilia de lege tua.*	2. Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.
גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך:	3. *Incola ego in terra, non abſcondes a me mandata tua.*	3. Incola ego *ſum* in terra, non abſcondas a me mandata tua.
גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת:	4. *Fracta eſt anima mea deſiderio ad judicia tua, in omni tempore.*	4. Concupivit anima mea deſiderare juſtificationes tuas, in omni tempore.
גערת זדים ארורים השגים ממצותיך:	5. *Increpaſti ſuperbos maledictos, qui declinant a mandatis tuis.*	5. Increpaſti ſuperbos, maledicti, qui declinant a mandatis tuis.

6. Au-

גל מעלי חרפה ובוז כי עדתיך נצרתי :	6. *Revolve deſuper me opprobrium & contemptum, quia obteſtationes tuas cuſtodivi.*	6. Aufer a me opprobrium & contemptum, quia teſtimonia tua exquiſivi.
גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך :	7. *Etiam ſederunt Principes, in me locuti ſunt, ſervus tuus loquetur in decretis tuis.*	7. Etenim ſederunt Principes, *&* adverſum me loquebantur; ſervus *autem* tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.
גם עדתיך שעשעי אנשי עצתי :	8. *Etiam admonitiones tuæ* ſunt *oblectationes meæ, viri conſilii mei.*	8. Nam & teſtimonia tua meditatio mea *eſt*, *&* conſilium meum *juſtificationes tuæ*.

ANNOTATIONES.

1. Retribue. Da, concede. Verbum retribuendi hebraicum non ſignificat ſolum, Beneficium tribuere, benefacere, vel beneficium reddere; ſed etiam ultro, & liberaliter dare. Noſtri in primo ſenſu accipiunt, Hebræus in ſecundo. *Servo*. Hebræus addit præpoſitionem Super, de more linguæ. *Vivifica me*. Suſpicor, Noſtros aliter legiſſe, quam nunc Hebræus, nempe מַיֵּנִי, vel חַיֵּנִי. Niſi malles, eos ſenſum, non verbum tranſtuliſſe. Hebræus igitur futuro proferens ait, אֶחְיֶה, vivam. Concede, inquit, ut vivam; dona vivendi munus. *Sermones tuos*. Hebræus ſingulariter: Verbum tuum.

2. *Revela*. Retege, velum aufer ab oculis meis. *Conſiderabo*. Hebræus: Aſpiciam, inſpiciam oculis & mente. *Mirabilia*. Mirabiles legis tuæ ſenſus, & myſteria, non omnibus paſſim nota & perſpecta.

3. *Incola*. Peregrinus, hodie vivus, cras moriturus. *Sum*. Ex conſequentia ſermonis ſubintellectum. *Abſcondas*. Hebræus futuro: Abſcondes. *Mandata*. Mandatorum notitiam & exſecutionem.

4. *Concupivit*. Translatio ſenſus. Hebræus poetice ſatis eleganter: Fracta eſt. *Deſiderare*. Idem Hebræus dativo nomine: Deſiderio. Frangi deſiderio ad aliquid, Idiotiſmus pulcherrimus, pro Languere cupiditate illius. *Juſtificationes tuas*. Quibus juſtificas homines. Hebræus addens præpoſitionem Ad, de more linguæ, habet eodem ſenſu: Ad judicia tua.

5. *Increpaſti*. Comminando pœnam tranſgreſſionis legum. *Maledicti*. Supple, ſunt. Hebræus accuſativo profert: Superbos, maledictos, deteſtabiles. Minimi momenti varietas.

6. *Aufer a me*. Non aliter Hebræus ſuo tropo: Retege deſuper me. *Opprobrium, & contemptum*. Quem a ſuperbis ſuſtineo propter legis obſervationem, & quo quaſi veſtimento contectus incedo. *Teſtimonia*. Vel conteſtationes, ut ſupra. *Exquiſivi*. Ut cuſtodirem. Hebræus ſimpliciter: Cuſtodivi.

7. *Etenim*. Sic Hebræus: Etiam. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Adverſum*. Sic Hebræus: In me. *Loquebantur*. Idem Hebræus præterito: Locuti ſunt. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Exercebatur*. De tuis Juribus colloquendo. Hebræus ſimpliciter, futuro: Loquetur. *Juſtificationibus*. Hebræus: Decretis, ut ſupra.

8. *Nam &*. Sic Hebræus: Etiam. *Teſtimonia tua*. Vel conteſtationes tuæ, ut ſupra. *Meditatio*

mea

mea. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, & fortaſſe legerunt שִׂיחִי, Locutio, meditatio mea; quod nunc Hebræis eſt שַׁעֲשֻׁעָי, Oblectationes, deliciæ meæ. Nullius tamen fere momenti eſt varietas, nam & ex meditatione naſcitur oblectatio. *Eſt*. Ex conſequentia ſermonis ſubintelligitur. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Conſilium meum*. Idem Hebræus tropo dicendi pulcherrimo: Viri conſilii mei. Admonitiones, inquit, tuæ ſunt deliciæ meæ, & conſiliarii mei, quos in meis actionibus in conſilium adhibeo. *Juſtificationes tuæ*. Ad perſpicuitatem additum. Teſtimonia, quæ & juſtificationes tuæ, mihi ſunt a conſiliis.

Quartus octonarius a ד incipiens.

דבקה לעפר נפשי חייני כדברך׃	1. *Adhæſit pulveri anima mea, vivifica me ſecundum verbum tuum.*	1. Adhæſit pavimento anima mea, vivifica me ſecundum verbum tuum.
דרכי ספרתי ותענני למדני חקיך׃	2. *Vias meas narravi, & reſpondiſti mihi, doce me ſtatuta tua.*	2. Vias meas enunciavi, & exaudiſti me; doce me juſtificationes tuas.
דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך׃	3. *Viam depoſitorum tuorum intelligere me fac, & loquar in mirabilibus tuis.*	3. Viam juſtificationum tuarum inſtrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.
דלפה נפשי מתוגה קימני כדבריך׃	4. *Stillavit anima mea ab anxietate, fac me ſtare ſecundum verba tua.*	4. Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis.
דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני׃	5. *Viam mendacii amove a me, & legem tuam largire mihi.*	5. Viam iniquitatis amove a me, & *de* lege tua miſerere mei.
דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי׃	6. *Viam veritatis elegi, judicia tua æquavi.*	6. Viam veritatis elegi, judicia tua non ſum oblitus.
דבקתי בעדותיך יהוה אל תבישני׃	7. *Adhæſi in obteſtationibus tuis DOMINE, ne me confundes.*	7. Adhæſi teſtimoniis tuis DOMINE, noli me confundere.
דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי׃	8. *Viam mandatorum tuorum curram, quia dilatabis cor meum.*	8. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum.

ANNOTATIONES.

1. P*Avimento*. Hebræus: Pulveri. Minimi momenti varietas. Animam adhærere pulveri, Idiotiſmus, pro In extremo vitæ periculo poſitum eſſe, vitam deprimi & dejici in terram. *Vivifica*. Vitam conſerva ex tuis promiſſis, & miſerationibus.

2. *Enunciavi*. Idem fere Hebræus: Narravi mores meos, mea negotia explicavi. *Exaudiſti*. Hebræus: Reſpondiſti. Quod exauditionis ſignum eſt. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Statuta, jura tua; ut ſupra.

3. *Juſtificationum tuarum*. Hebræus

us eodem ſenſu: Depoſitorum tuorum, quæ cuſtodientes juſtificas. *Inſtrue me.* Non aliter Hebræus fere: Intelligere me fac. *Exercebor*. Hebræus: Loquar in, de mirabilibus tuis.

4. *Dormitavit*. Hebræus: Stillavit, ſtillas, guttas emiſit. Poetice loquitur. Vulgatus tranſtulit ſic, quod legerit Græce ἐνύσταξεν, licet quidam ſuſpicentur Lxxij. potius vertiſſe ἔσταξεν. *Præ tædio.* Hebræus: Ab anxietate, a dolore; præ anxietate. *Confirma me*. Non longe aliter Hebræus: Erige me, fac me ſtare. *In verbis tuis*. Quaſi legerint Noſtri facillimo tranſitu Caph in Beth בִּדְבָרֶךָ, quod nunc Hebræis eſt כִּדְבָרֶךָ, ſecundum verba tua. Hoc tamen parum, vel nihil refert.

5. *Iniquitatis*. Non longe aliter Hebræus: Mendacii, falſitatis. *De.* Non habetur in Hebræo (licet a nonnullis ſubaudiatur), & ideo transferunt accuſativo: Legem tuam. *Miſerere mei*. Verbum hebræum חָנַן Miſereri, largiri, gratiam conferre, & hujuſmodi ſignificat. Conſule Theſaurum. Legem tuam (inquit) largire mihi, de ea gratificare mihi, gratiam legis perficiendæ concede.

6. *Non ſum oblitus*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, &, ſi conjectare licet, arbitror eos legiſſe, לֹא נָשִׁיתִי, quod nunc Hebræis eſt שִׁוִּיתִי, æquavi; æqua, & juſta ſervando ea reddidi, & comprobavi. Alii: Poſui, ante me ſcilicet; ut ea ſervarem, mihi propoſui. Vide Theſaurum.

7. *Teſtimoniis*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ. In obteſtationibus tuis. *Noli me confundere*. Idem Hebræus futuro: Ne confundes me, propter hanc mandatorum tuorum obſervantiam.

8. *Cucurri*. Hebræus futuro: Curram. Currere viam mandatorum alicujus, eſt Alacriter exſequi mandata ejus. *Cum dilataſti*. Idem Hebræus, licet futuro: Cum, vel quia (nam particula כִּי varie ſumitur) dilatabis cor meum, gratiam conferendo, & me ex anguſtiis explicando, me conſolando. Idiotiſmus pulcherrimus, qui vulgo etiam uſurpatur: Allargare il cuore conſolando.

Quintus octonarius ab ה incipiens.

הורני יהוה דרך חקיך ו ואצרנה עקב:	1. *Doce me DOMINE viam decretorum tuorum, & cuſtodiam eam calci.*	1. Legem pone mihi DOMINE viam juſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper.
הבינני ואצרה תורתך ז ואשמרנה בכל לב:	2. *Fac me intelligere, & ſervabo legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde.*	2. Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde *meo*.
הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי:	3. *Fac me incedere in ſemita mandatorum tuorum, quia in ipſam volui.*	3. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum, quia ipſam volui.
הט לבי אל עדותיך ואל אל בצע:	4. *Inclina cor meum ad obteſtationes tuas, & non ad avaritiam.*	4. Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in avaritiam.
העבר עיני מראות שוא בדרכך חייני:	5. *Fac tranſire oculos meos a videndo vanitatem, in viis tuis vivifica me.*	5. Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me.

6. Sta-

הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך:	6. *Statue ſervo tuo dictum tuum, quod eſt timori tuo.*	6. Statue ſervo tuo eloquium tuum, in timore tuo.
העבר חרפתי אשר יגרתי כי משפטיך טובים:	7. *Fac tranſire opprobrium meum, quod timui, quia judicia tua bona.*	7. Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum, quia judicia tua jucunda.
הנה תאבתי לפקודיך בצדקתך חייני:	8. *Ecce concupivi depoſitis tuis, in juſtitia tua vivifica me.*	8. Ecce concupivi mandata tua, in æquitate tua vivifica me.

ANNOTATIONES.

1. L*Egem pone mihi*. Hebræus unico verbo: Doce, inſtrue me. Ab hoc verbo dicitur תּוֹרָה, lex, a docendo; & hinc Noſtri ſic tranſtulerunt, quaſi legem dare, ponere ſignificaret. *Juſtificationum tuarum*. Hebræus: Decretorum tuorum, ut ſupra. *Exquiram*. Ut obſervem. Hebræus: Cuſtodiam. *Semper*. Hebræus ſuo idiotiſmo proprio: Calci, (*ad*) calcem; ideſt, ad extremum uſque, ſemper, vel mercedis gratia, quam ſervantibus promiſiſti. Omnia dicuntur per translationem, quod calcaneus extrema pars corporis ſit. Conſule Theſaurum.

2. *Da mihi intellectum*. Idem Hebræus uno verbo: Fac me intelligere, ut legem ſervare ſciam. *Scrutabor*. Hebræus idem verbum, quod eſt in ſuperiori verſiculo, repetit: Cuſtodiam, ſervabo. *Meo*. Ad declarationem additum.

3. *Deduc me*. Sic Hebræus: Fac me incedere. Vulgo, inviami. *Ipſam*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ.

4. *In teſtimonia tua*. Hebræus idem: Ad teſtimonia, vel obteſtationes tuas. *In avaritiam*. Hebræus iterum hic: Ad avaritiam. Avaritiam appellant Hebræi בֶּצַע, Exciſionem, quod avari e victu, & aliis rebus neceſſariis ſemper adimant, &, ut ille ait, proprium defraudent genium. Vide Theſaurum. Deus inclinat ad bonum ſimpliciter: ſequitur vero illius alienatione malum per accidens, eodem fere modo quo gubernator ſua præſentia eſt cauſſa ſalutis navis, ſua vero abſentia naufragii.

5. *Averte*. Sic Hebræus ſuo tropo: Fac tranſire. *Ne videant*. Hebræus gerundio: A videndo. Ne videant, vel videam vanum, doctrinæ & morum vanitates. *Via tua*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis, בְּדַרְכְּךָ, quod nunc pluraliter legitur בִּדְרָכֶךָ, in viis tuis, in tua lege fac me vivere.

6. *Statue*. Stabili, firma, fac ſtare, erige. *Eloquium*. Dictum, promiſſum tuum. *In timore tuo*. Hebræus idem dativo, ſuo loquendi tropo: Quod (eſt vel ſit) timori tuo. Ut te timeam, & reverear.

7. *Amputa*. Hebræus idem verbum verſiculi 5. repetit: Fac tranſire, auſer opprobrium, vel quo me hoſtes afficiunt, vel quod ex peccatis, & malis moribus contraherem. *Suſpicatus ſum*. Hebræus apertius: Timui. *Jucunda*. Non aliter fere Hebræus: Bona, utilia, benigna, grata piis.

8. *Mandata tua*. Hebræus dativo, ſuo tropo: Depoſitis tuis; ut ſupra. *In æquitate*. Pro tua æquitate, vel per tuam juſtitiam, per legem, quam ſervare ſtudeo, conſerva mihi vitam.

Digitized by Google

Sextus octonarius a ו incipiens.

ויבאני חסדך יהוה תשועתך כאמרתך :	1. *Et veniant mihi pietates tuæ DOMINE, ſalus tua ſecundum dictum tuum.*	1. Et veniat ſuper me miſericordia tua DOMINE, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum.
ואענה חרפי דבר כי ב בטחתי בדברך :	2. *Et reſpondebo exprobranti meo verbum, quia confiſus ſum in verbo tuo.*	2. Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum, quia ſperavi in ſermonibus tuis.
ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי למשפטיך יחלתי:	3. *Et ne eripies de ore meo verbum veritatis uſque valde, quia judiciis tuis exſpectavi.*	3. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis uſquequaque, quia *in* judiciis tuis ſuperſperavi.
ואשמרה תורתך תמיד ל לעולם ועד:	4. *Et cuſtodiam legem tuam ſemper ſeculo, & æterno.*	4. Et cuſtodiam legem tuam ſemper, in ſeculum & in ſeculum ſeculi.
ואתהלכה ברחבה כי פקדיך דרשתי:	5. *Et ambulabo in latitudine, quia depoſita tua quæſivi.*	5. Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquiſivi.
ואדברה בעדתיך נגד ם מלכים ולא אבוש:	6. *Et loquar in obteſtationibus tuis coram regibus, & non confundar.*	6. Et loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar.
ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי :	7. *Et oblectabor in mandatis tuis, quæ dilexi.*	7. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.
ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחקיך :	8. *Et levabo volas meas ad mandata tua, quæ dilexi, & loquar in decretis tuis.*	8. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebor in juſtificationibus tuis.

ANNOTATIONES.

1. ET *veniat ſuper me*. Noſtri, punctis immutatis, videntur legiſſe וִיבֹאֵנִי, Et veniet mihi; quod nunc Hebræis eſt plurale וִיבֹאֻנִי, Et venient mihi. *Miſericordia tua*. Sic Noſtri transferunt, qui punctis immutatis etiam legerunt חַסְדְּךָ, quod nunc Hebræis eſt plurale חֲסָדֶךָ, Pietates tuæ, benignitates, officia. *Salutare tuum*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Salus tua, defenſio, auxilium tuum. *Eloquium*. Dictum, promiſſum.

2. *Exprobrantibus mihi*. Noſtri punctis commutatis legerunt חֹרְפַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare חוֹרְפִי, Exprobratori, conviciatori meo reſponſum hoc, quod ſequitur, dabo. *Speravi*. Hebræus: Confiſus ſum. Et quidem ex confidentia ſpes naſcitur. *In ſermonibus tuis*. Vel, in verbo tuo, in tuo promiſſo. Vox hebræa tam ſingularis, quam pluralis eſſe poteſt.

3. *Auferas*. Hebræus idem futuro: Eripies, auferes. *Uſquequaque*. Hebræus:

bræus: Uſque valde; ut ſupra. Ideſt, prorſus (affatto affatto). *In judiciis.* Hebræus dativo: Judiciis. *Super ſperavi*. Hebræus eodem ſenſu: Exſpectavi, mente & corpore. Exſpectare judiciis, idiotiſmus; ideſt, judicia; &, quod Noſtri dixerunt, in eis ſperare.

4. *In ſeculum, &c.* Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, & æterno: cunctis vitæ meæ diebus.

5. *Ambulabam*. Hebræus futuro: Ambulabo, incedam. Ambulare in latitudine, idiotiſmus; ideſt ſecure degere; late, & expedite in ſecuritate & confidentia, etiam inter perſecutiones, vitam pertranſire. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra.

6. *Loquebar*. Hebræus futuro: Loquar. *De*. Hebræus ſuo modo: In teſtimoniis, vel obteſtationibus tuis; ut ſupra. *In conſpectu regum*. Sic Hebræus: Coram regibus. *Confundebar.* Hebræus iterum futuro: Confundar; non me pudebit.

7. *Meditabar*. Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Oblectabo me. Ex meditatione quidem fit delectatio.

8. *Manus*. Sic Hebræus: Palmas, volas. Levare manus ad mandata, idiotiſmus; ut ea apprehendas, & ſumma alacritate perficias videlicet. *Exercebor*. De eis loquendo. Hebræus ſimpliciter: Et loquar. *Juſtificationibus*. Hebræus: Decretis; ut ſupra.

Septimus octonarius a ז incipiens.

זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני:	1. *Memor eſto verbi ſervo tuo, ſuper quo exſpectare me feciſti.*	1. Memor eſto verbi *tui* ſervo tuo, in quo mihi ſpem dediſti.
זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני:	2. *Hæc eſt conſolatio mea in afflictione mea, quia dictum tuum vivificavit me.*	2. Hæc me conſolata eſt in humilitate mea, quia eloquium tuum vivificavit me.
זדים הליצוני עד מאד מ מתורתך לא נטיתי:	3. *Superbi cavillati ſunt me uſque valde, a lege tua non declinavi.*	3. Superbi inique agebant uſquequaque, a lege *autem* tua non declinavi.
זכרתי משפטיך מעולם יהוה ואתנחם:	4. *Memor fui judiciorum tuorum a ſeculo DOMINE, & conſolatus ſum.*	4. Memor fui judiciorum tuorum a ſeculo DOMINE, & conſolatus ſum.
זלעפה אחזתני מרשעים עזבי תורתך:	5. *Horror apprehendit me ab injuſtis derelinquentibus legem tuam.*	5. Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.
זמירות היו לי חקיך בבית מגורי:	6. *Cantiones fuerunt mihi decreta tua in domo peregrinationum mearum.*	6. Cantabiles mihi erant juſtificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.
זכרתי בלילה שמך יהוה ואשמרה תורתך:	7. *Memor fui in nocte nominis tui DOMINE, & cuſtodivi legem tuam.*	7. Memor fui nocte nominis tui DOMINE, & cuſtodivi legem tuam.
זאת היתה לי כי פקדיך נצרתי:	8. *Hoc fuit mihi, quia depoſita tua ſervavi.*	8. Hæc facta eſt mihi, quia juſtificationes tuas exquiſivi.

ANNOTATIONES.

1. TUi. Ad declarationem additum. *In quo*. Hebræus ſuo modo: Super quo. *Mihi ſpem dediſti*. Non aliter Hebræus uno verbo: Exſpectare (mente & corpore) me feciſti. Quaſi diceret. Memento eorum, quæ mihi es pollicitus, vel per internam vocem, vel certe per Scripturas, vel tandem per Prophetas.

2. *Me conſolata eſt*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis verbaliter נִחַמְתִּי, quod nunc Hebræis nomen eſt, נֶחָמָתִי, Conſolatio mea hæc eſt, vel hoc; Nam fœmininum genus uſurpant Hebræi pro neutro, quo carent. *Humilitate*. Hebræus: Afflictione, tam animi quam corporis. *Quia eloquium*. Dictum tuum me conſervavit; & hoc eſt mea conſolatio, quod me exſpectare feciſti: iam diu quidem me vita defeciſſet pro malorum magnitudine, niſi me verbum tuum illud, cujus memor ſis velim, conſervaſſet.

3. *Inique agebant*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Illuſerunt, deriſerunt, cavillati ſunt hi, qui legis Dei & pietatis contemptores incedunt ſuperbi. *Uſquequaque*. Hebræus: Uſque valde, prorſus; ut ſupra. *Autem*. Non habetur in Hebræo. Declinare a lege, idiotiſmus; ideſt, eam non ſervare.

4. *A ſeculo*. Quæ judicia ſunt a ſeculo, ſempiterna.

5. *Defectio*. Animi defectus, & deliquium. Non longe aliter Hebræus: Horror. *Tenuit*. Sic Hebræus: Apprehendit, corripuit me. *Pro*. Propter. Idem Hebræus ſuo modo: A, præ, propter. *Peccatoribus*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus: Injuſtis, legem tuam deſerentibus.

6. *Cantabiles*. Idem Hebræus ſubſtantivo: Cantiones, cantiunculæ, carmina. *Erant*. Sic Hebræus præterito: Fuerunt. *Juſtificationes tuæ*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra. Tua cantando jura, me ſolabar. *In loco*. Non longe aliter Hebræus: In domo. *Peregrinationis meæ*. Hebræus pluraliter: Peregrinationum, incolatuum meorum; ideſt, in hac vita, vel in hac captivitate, in hoc exſilio.

7. *Nocte*. Nocturno tempore, quando ceteri dormiunt quiete & tranquille; vel calamitoſo. Noctis & tenebrarum vocabulo mala omnia deſignantur in Scriptura Sacra. Hebræus addit præpoſitionem.

8. *Hæc*. Idem Hebræus; ſed uſurpatur pro neutro, ut ſupra diximus. Hoc; quod hactenus commemoravi, in hoc præſertim Octonatio. *Facta eſt*. Sic Hebræus: Fuit. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Depoſita tua; ut ſupra. *Exquiſivi*. Ut ſervarem. Hebræus apertius: Servavi, cuſtodivi.

Octavus octonarius ab ח incipiens.

חלקי יהוה אמרתי לשמר דבריך׃	1. *Portio mea, DOMINE, dixi ad cuſtodiendum verba tua.*	1. Portio mea DOMINE, dixi cuſtodire legem tuam.
חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך׃	2. *Deprecatus ſum facies tuas in toto corde, miſerere mei ſecundum dictum tuum.*	2. Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo, miſerere mei ſecundum eloquium tuum.

3. Co-

חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך :	3. *Recenſui vias meas, & redire feci pedes meos ad conteſtationes tuas.*	3. Cogitavi vias meas, & converti pedes meos in teſtimonia tua.
חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך :	4. *Feſtinavi, & non moram traxi ad cuſtodiendum mandata tua.*	4. Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua.
חבלי רשעים עודני תורתך לא שכחתי :	5. *Funes injuſtorum implicarunt me (ultra progredi fecerunt me), legem tuam non ſum oblitus.*	5. Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus.
חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך :	6. *Medietate noctis ſurgam ad confitendum tibi ſuper judicia juſtitiæ tuæ.*	6. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper judicia juſtificationis tuæ.
חבר אני לכל אשר יראוך ולשמרי פקודיך :	7. *Socius ego omnibus, qui timuerunt te, & cuſtodientibus depoſitorum tuorum.*	7. Particeps ego *ſum* omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua.
חסדך יהוה מלאה הארץ חקיך למדני :	8. *Pietate tua DOMINE plena eſt terra, decreta tua doce me.*	8. Miſericordia tua DOMINE plena eſt terra, juſtificationes tuas doce me.

ANNOTATIONES.

1. **P**Ortio. Græcus addit εἶ. *Cuſtodire*. Hebræus gerundio: Ad cuſtodiendum. *Legem tuam*. Hebræus: Verba tua. Varie autem poteſt intelligi hæc ſententia, quam quidam non ſatis recte ſic dividunt, Portio mea Dominus (ſupple, eſt), dixi, me cuſtoditurum verba tua. Alii, O Domine portio mea (per Appoſitionem) dixi, &c. Alii rectius, Portionem eſſe meam o Domine, dixi cuſtodire, ſi cuſtodiam verba tua. Hoc pro mea parte accipio, non opes, honores, potentiamve, ut alii. Ego ſimplicius exponerem: Portionem meam Dominum dixi, ad cuſtodiendum, cuſtodiendo verba tua: ideſt, non me latet ſane, quod ex mandatorum obſervantia, Deus ſit portio mea, theſaurus, ſeu pars mea hereditaria.

2. *Faciem tuam*. Hebræus pluraliter: Facies tuas. *Meo*. Ad declarationem additum. *Eloquium*. Dictum, promiſſum.

3. *Cogitavi*. Summa diligentia adhibita, recenſui, ſupputavi (ob conjugationem verbi pihel) meas actiones, mores, facta. *Et converti*. Idem Hebræus: Et redire feci. *In*. Hebræus: Ad. *Teſtimonia tua*. Vel obteſtationes tuas; ut ſupra. Vertere pedes ad aliquid, idiotiſmus; ideſt, te ipſum.

4. *Paratus ſum*. Ad feſtinandum, accelerandum. Translatio ſenſus. Hebræus ſimpliciter: Feſtinavi. *Sum turbatus*. Iterum translatio ſenſus. Hebræus: Non tardavi, non diſtuli. Ex animi turbatione cunctatio fit in rebus agendis. *Ut cuſtodiam*. Hebræus gerundio: Ad cuſtodiendum.

5. *Peccatorum*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſtorum. *Circumplexi ſunt me*. Verbum hebræum eſt unicum in tota Scriptura, & varie exponitur. Quidam cum Noſtris exponunt, *implicarunt*, vel juxta alios, *deprædati ſunt*, *exſpoliaverunt*, a עָוַר, Spolio. Conſule

ſuleTheſaurum.Ego ſimplicius a עוד deducerem,& ad ulteriora progredifacere,interpretarer, idiotiſmo per quam pulcherrimo. Funes, inquit, (metonymice, ideſt laquei funibus vel tenſi, vel conſtantes) ad ulteriora me tranſmiſerunt; hoc eſt, ferventiorem in mandatorum obſervatione me reddiderunt, tantum abeſt, ut me implicaverint, vel deprædati ſint. Ex inſidiis hoſtium factus ſum legis tuæ zelantior. Quid? ſi dicendum ſit עִוְּתֻנִי, curvarunt me. Expende locum accuratius. *Et*. Non habetur in Hebræo.

6. Media nocte. Idem Hebræus ſubſtantivo, de more linguæ: Medietate noctis. *Surgebam*. Sic Hebræus futuro: Surgam. *Super*. De judiciis, vel propter judicia. *Juſtificationis*. Active. Sic Hebræus: Juſtitiæ tuæ, qua juſtificas homines, alios puniendo, & alios ſervando.

7. *Particeps*. Hebræus: Socius; unus ex his. *Sum*. Ex conſequentia ſermonis ſubintellectum. *Omnium timentium te*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo, dativo, & præterito: Omnibus, qui timuerunt te. Cum iis me ſoleo conjungere, ut ſocietate vitæ, & morum ſimilitudine, communionem bonorum omnium, & gratiarum ſpiritualium conſequar. *Et cuſtodientium*. Hebræus iterum dativo: Et cuſtodientibus. *Mandata tua*. Hebræus genitivo: Depoſitorum tuorum; ut ſupra.

8. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietate, benignitate, beneficiis tuis plena eſt terra ipſa proprie; vel terrarum incolæ. *Juſtificationes*. Hebræus: Decreta; ut ſupra.

Nonus octonarius a ט incipiens.

טוב עשית עם עבדך יהוה כדברך:	1. *Bonum feciſti cum ſervo tuo, DOMINE, ſecundum verbum tuum.*	1. Bonitatem feciſti cum ſervo tuo, DOMINE, ſecundum verbum tuum.
טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי:	2. *Bonum rationis, & ſcientiam doce me, quia in mandatis tuis credidi.*	2. Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.
טרם אענה אני שגג ועתה אמרתך שמרתי:	3. *Priuſquam affligar, ego errans, & nunc dictum tuum cuſtodivi.*	3. Priuſquam humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum cuſtodivi.
טוב אתה ומטיב למדני חקיך:	4. *Bonus tu, & benefaciens: doce me decreta tua.*	4. Bonus *es* tu, & in bonitate *tua* doce me juſtificationes tuas.
טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצר פקודיך:	5. *Concinnarunt ſuper me mendacium ſuperbi, ego in toto corde ſervabo depoſita tua.*	5. Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum; ego *autem* in toto corde *meo* ſcrutabor mandata tua.
טפש כחלב לבם אני תורתך שעשעתי:	6. *Incraſſatum eſt, ſicut adeps, cor eorum; ego lege tua oblectatus ſum.*	6. Coagulatum eſt, ſicut lac, cor eorum; ego *vero* legem tuam meditatus ſum.
טוב לי כי עניתי למען אלמד חקיך:	7. *Bonum mihi, quia afflictus fui, ut diſcam decreta tua.*	7. Bonum mihi, quia humiliaſti me, ut diſcam juſtificationes tuas.

8. Bo-

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף׃	8. *Bonum mihi lex oris tui a millibus auri & argenti.*	8. Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri, & argenti.

ANNOTATIONES.

1. B*onitatem*. Bonum, bene feciſti ſervo tuo, ut pollicitus es.

2. *Et*. Non habetur in Hebræo. Videntur autem Noſtri legiſſe טוֹב, mutato Vav Surech in Holem, & ob id tranſtulerunt, Bonitatem, diſciplinam, quod nunc eſt in regimine טוּב, Bonum. *Diſciplinam*. Translatio ſenſus. Hebræus genitivo: Guſtus, rationis. Bonum guſtum, bonam rationem; ideſt, ſapientiam, prudentiam, conſilium, diſciplinam. Conſule Theſaurum. *Mandatis*. Hebræus addit præpoſitionem In, de more linguæ.

3. *Humiliarer*. Hebræus futuro: Affligar. Quod dicitur de corporis, & animi afflictione. *Deliqui*. Idem fere Hebræus, ſed præſenti participio: Ego errans, errabam. *Propterea*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec, quid legerint, conjectare valeo. Hebræus nunc habet: Et nunc; poſt afflictionem ſcilicet. *Eloquium*. Dictum, promiſſum.

4. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. Græcus addit etiam Κύριε. *Et in bonitate*. Suſpicor, Noſtros, mutato Jod in Vav, facillimo vocis tranſitu legiſſe וּמִטּוֹב, Et ex (in) bonitate; Quod Hebræis nunc eſt וּמֵטִיב, Et benefaciens, beneficus. *Tua*. A Noſtris (quod legerint, ut diximus) ad declarationem additum. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

5. *Multiplicata eſt*. Arbitror Noſtros detracto Vav, legiſſe כָּפַל, quod verbum neutraliter exponentes, per tranſlationem ſenſus ſic interpretati ſunt: Connexa, concinnata, addita, & ſic multiplicata. Nunc Hebræis eſt activum, & plurale טָפְלוּ, concinnarunt. *Iniquitas*. Hebræus: Mendacium. Non maximi ponderis varietas. *Superborum*. Hebræus nominativo: Superbi, arrogantes concinnarunt contra me mendacium. Idem prope ſenſus in Noſtris. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Meo*. Ad declarationem additum. *Scrutabor*. Ut ſervem. Sic interpretantur Noſtri. Hebræus: Cuſtodiam, ſervabo. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra.

6. *Coagulatum*. Hebræus idem fere: Incraſſatum, pinguefactum. *Sicut lac*. Noſtri, punctis immutatis, legerunt כֶּחָלָב, tanquam lac; quod nunc Hebræis eodem prope ſenſu eſt כַּחֵלֶב, ſicut adeps; ne legi tuæ operam dare poſſint, hebetes effecti ſunt. *Vero*. Non habetur in Hebræo. *Meditatus ſum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Oblectatus ſum lege tua, in deliciis habui legem. Delectatio ex meditatione provenit.

7. *Humiliaſti me*. Arbitror, Noſtros facillimo vocis tranſitu, punctis quibuſdam immutatis, & addito Nun, legiſſe עִנִּיתָנִי, vexaſti, afflixiſti me; quod verbum de afflictione tam corporis, quam animi dicitur, ut ſæpius vidimus. Nunc Hebræus habet, eodem nihilominus ſenſu permanente, עֻנֵּיתִי, Afflictus, vexatus fui. *Diſcam*. In Hebræo eſt futuri temporis. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

8. *Super millia*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: A, præ millibus aureorum, argenteorumque.

Deci-

Decimus octonarius a י incipiens.

ידיך עשוני ויכוננוני הבינני ואלמדה מצותיך:	1. *Manus tuæ fecerunt me, & aptaverunt me; fac me intelligere, & diſcam mandata tua.*	1. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me; da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua.
יראיך יראוני וישמחו כי לדברך יחלתי:	2. *Timentes tui videbunt me, & lætabuntur, quia verbo tuo exſpectavi.*	2. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua ſuperſperavi.
ידעתי יהוה כי צדק משפטיך ואמונה עניתני:	3. *Cognovi DOMINE, quia æquitas judicia tua, & veritate affixiſti me.*	3. Cognovi DOMINE, quia æquitas judicia tua, & *in* veritate *tua* humiliaſti me.
יהי נא חסדך לנחמני כ באמרתך לעבדך:	4. *Erit quæſo pietas tua ad conſolandum me ſecundum dictum tuum ſervo tuo.*	4. Fiat miſericordia tua ut conſoletur me, ſecundum eloquium tuum ſervo tuo.
יבואוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשעי:	5. *Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam, quia lex tua oblectationes meæ* ſunt.	5. Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam; quia lex tua meditatio mea *eſt*.
יבשו זדים כי שקר עותוני אני אשיח בפקודיך:	6. *Confundentur ſuperbi, quia mendaciter inique egerunt* in *me, ego loquar in depoſitis tuis.*	6. Confundantur ſuperbi, quia injuſte iniquitatem fecerunt in me; ego *autem* exercebor in mandatis tuis.
ישובו לי יראיך וידעי ע עדתיך:	7. *Redibunt mihi timentes te, & ſcientes obteſtationum tuarum.*	7. Convertantur mihi timentes te, & qui noverunt teſtimonia tua.
יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש:	8. *Erit cor meum integrum in decretis tuis, ut non confundar.*	8. Fiat cor meum immaculatum in juſtificationibus tuis, ut non confundar.

ANNOTATIONES.

1. P*Laſmaverunt*. Idem Hebræus fere: Aptarunt, firmarunt, condiderunt me manus tuæ (poetice), tua potentia, ſapientia, & bonitas. *Da mihi intellectum*. Sic Hebræus uno verbo: Fac me intelligere, fac intelligam. *Ut*. Idem Hebræus conjunctione, Et. *Diſcam*. Eſt futuri temporis in Hebræo.

2. *Qui timent*. Sic Hebræus participio: Timentes te, tui. *In verba tua*. Hebræus ſingulari, & dativo, de more linguæ: Verbo, promiſſo tuo. *Super ſperavi*. Ideſt, vehementer. Non aliter fere Hebræus: Exſpectavi, Et corpore & animo; quod non fit ſine ſpe.

3. *In*. Subaudiendum ex ſermonis conſequentia. Hebræus: Veritate; jure & merito. *Tua*. Ad declarationem additum. *Humiliaſti*. Ut Noſtri transferunt.

ferunt. Hebræus: Afflixiſti, animo & corpore, vexaſti.

4. *Fiat*. Hebræus deprecantis particulam addens futuro exprimit: Erit quæſo. *Miſericordia*. Sic Noſtri tranſferunt. Hebræus: Pietas tua. *Ut conſoletur*. Idem Hebræus gerundio: Ad conſolandum me. *Eloquium*. Dictum, promiſſum.

5. *Meditatio mea*. Translatio ſenſus. Hebræus pluraliter: Oblectationes, deliciæ meæ. Ex legis meditatione ſtudioque provenientes. *Eſt*. Subintellectum ex ſermonis conſequentia.

6. *Confundantur*. Hebræus futuro: Confundentur, pudefient. *Injuſti*. Idem prope Hebræus: Mendaciter, falſo. *Iniquitatem fecerunt in me*. Hebræus uno verbo: Obliquarunt me. A recto me conati ſunt deflectere. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Exercebor*. Locutione, & meditatione. Hebræus ſimpliciter: Loquar. *Mandatis*. Hebræus: Depoſitis; ut ſupra. De tuis mandatis diſſeram.

7. *Convertantur*. Hebræus futuro: Redibunt mihi. Ad me redeant, mihi concilientur, & adjungant ſe mihi, velim. *Qui noverunt*. Hebræus præſenti participio: Scientes, cognoſcentes. *Teſtimonia*. Vel, Admonitionum tuarum.

8. *Fiat*. Sic Hebræus futuro: Erit, ſit. *Immaculatum*. Hebræus idem: Integrum, perfectum, cui nihil deſit. *Juſtificationibus*. Hebræus: Decretis; ut ſupra. *Confundar*. In Hebræo eſt futuri temporis.

Undecimus octonarius a כ incipiens.

כלתה לתשועתך נפשי ל לדברך יחלתי:	1. *Defecit ſaluti tuæ anima mea, verbo tuo exſpectavi.*	1. Defecit in ſalutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſuperſperavi.
כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני:	2. *Defecerunt oculi mei dicto tuo, dicendo, quando conſolaberis me?*	2. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando conſolaberis me?
כי הייתי כנאד בקיטור הקיך לא שכחתי:	3. *Quia fui ſicut uter in fumo, decreta tua non ſum oblitus.*	3. Quia factus ſum ſicut uter in pruina, juſtificationes tuas non ſum oblitus.
כמה ימי עבדך מתי העשה ברדפי משפט:	4. *Quot dies ſervi tui? quando facies in perſequentibus me judicium?*	4. Quot *ſunt* dies ſervi tui? quando facies de perſequentibus me judicium?
כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך:	5. *Excavarunt mihi ſuperbi foveas, quæ non ſunt ut lex tua.*	5. Narraverunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua.
כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני:	6. *Omnia mandata tua veritas; mandaciter perſequuti ſunt me, adjuva me.*	6. Omnia mandata tua veritas, iniqui perſecuti ſunt me, adjuva me.
כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקודיך:	7. *Paulo minus conſummaverunt me in terra, ego autem non dereliqui depoſita tua.*	7. Paulo minus conſummaverunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.

R 8. Se-

כחסדך חיני ואשמרה עדות פיך:

8. *Secundum pietatem tuam vivifica me, & cuſtodiam admonitionem oris tui.*

8. Secundum miſericordiam tuam vivifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.

ANNOTATIONES.

1. IN *ſalutare tuum*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus dativo: Saluti tuæ, auxilio tuo. Animam deficere ſaluti alicujus, Idiotiſmus pulcherrimus, pro Languere, deperire ſalutem; defenſionem, auxilium ejus ardentiſſime concupiſcere. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *In verbum tuum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Verbo tuo, promiſſo tuo. *Superſperavi*. Hebræus: Exſpectavi; ut in ſuperiori Octonario verſ. 2. Ibi vide.

2. *In eloquium tuum*. Hebræus dativo: Dicto, promiſſo tuo. Oculos deficere dicto alicujus, Idiotiſmus, ut in ſuperiori verſiculo, pro Languere, & pene conſumi præ deſiderio & exſpectatione promiſſi. *Dicentes*. Hebræus gerundio: Dicendo. Noſtri ad oculos referunt poetice, Hebræus ad auctorem: Dicens, dum dico, quando tandem me conſolaberis?

3. *Factus ſum*. Idem Hebræus: Fui ſicut uter, vas coriaceum. *In pruina*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum; & fortaſſe legerunt non admodum difficili vocis tranſitu בְּקָנָה, in glacie, pruina; quod nunc Hebræis eſt בְּקִיטוֹר, in fumo, licet eadem ſententia ſit diverſis metaphoris, nam pruina a peruendo dicitur, unde & utrem contrahit, & frigore conſtringit, fumus etiam urit, & in rugas contrahit. Senſus eſt, ipſum non oblíviſci legis divinæ, quamvis totus areat, & contabeſcat, fractus calamitatibus & tentationibus. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

4. *Sunt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Facies*. Græcus addit μοι. *De*. Hebræus ſuo loquendi modo: In perſequentibus me. Facere judicium in aliquem, eſt Pœnam, ſupplicium de eo ſumere. Verecunde petit, ut quam primum perſecutores ſui a Deo ſuppliciis afficiantur; quaſi diceret apertius, nonne brevi moriturus ſum? Cur igitur antequam moriar, non me vindicas, ut tua judicia juſta videam? Viſne totum id poſt mortem meam reſervare? Genebrardus alium affert ſenſum. Quamdiu victurus ſum, ait, in his malis & crucibus? Sed prior expoſitio purior, & ſimplicior.

5. *Narraverunt*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus metaphora ſatis eleganti: Foderunt; excavarunt. *Iniqui*. Hebræus: Superbi. Non magni ponderis varietas. *Fabulationes*. Arbitror, Noſtros ſcin dextro in ſiniſtrum mutato legiſſe שִׂיחוֹת, Verba, loquelas, quas fabulationes, vel fabulas appellant, utpote Dei legi contrarias: & ob id mutaverunt excavandi verbum, ut metaphoram explanarent, nam excavare, fodere locutiones, eſt narrare fabulas. Nunc Hebræi perſiſtunt in metaphora, legentes שִׁיחוֹת, Foveas excavarunt, vel proprie, ut in illas caderem, vel metaphorice cum Noſtris, fabulas narrando legi tuæ contrarias. *Sed non*. Hebræus idem fere: Quæ non (ſupple, ſunt) ut lex tua, quæ præcipit, offendiculum ante neminem poni debere, vel quæ juſta, utilia, & ſalubria tantum docet. Græcus addit Κύριε.

6. *Iniqui*. Hebræus: Mendacio, mendaciter, falſo; quod nomen arbitror a Noſtris acceptum fuiſſe pro concreto, ut ajunt, mendacium, ideſt Viri mendaces, falſi, iniqui. Niſi malles men-

mendum ineſſe in latinis codicibus, & legendum eſſe inique, nempe ſine cauſſa, injuria, & immerito. Græcus ſiquidem habet ἀδίκως, inique.

7. *Paulo minus*. Fere, pene. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Ut parum me conſumpſerunt, &c. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra.

8. *Miſericordiam*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus: Pietatem; pro tua benignitate conſerva me in vivis. *Teſtimonia*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis עֵדוֹת, quod nunc Hebræis eſt ſingulare עֵדוּת, Teſtimonium, vel admonitionem, obteſtationem oris tui; ut ſupra.

Duodecimus octonarius a ל incipiens.

לעולם יהוה דברך נצב ב בשמים:	1. *Seculo DOMINE verbum tuum fixum eſt in cælis.*	1. In æternum DOMINE verbum tuum permanet in cælo.
לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד:	2. *Ætati, & ætati veritas tua, aptaſti terram, & ſtetit.*	2. In generatione & generationem veritas tua, fundaſti terram, & permanet.
למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך:	3. *Judiciis tuis ſteterunt hodie, quoniam omnia ſervi tui.*	3. Ordinatione tua perſeverat dies, quoniam omnia ſerviunt tibi.
לולי תורתך שעשועיGאז אבדתי בעניי:	4. *Niſi quod lex tua oblectationes meæ, tunc perii in afflictione mea.*	4. Niſi quod lex tua meditatio mea *eſt*, tunc *forte* periiſſem in humilitate mea.
לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני:	5. *Seculo non obliviſcar depoſita tua, quia in ipſis vivificaſti me.*	5. In æternum non obliviſcar juſtificationes tuas, quia in ipſis vivificaſti me.
לך אני הושיעני כי פקודיך דרשתי:	6. *Tibi ego, ſalvum me fac, quoniam depoſita tua quæſivi.*	6. Tuus *ſum* ego, ſalvum me fac, quoniam juſtificationes tuas exquiſivi.
לי קוו רשעים לאבדני ע עדתיך אתבונן:	7. *Mihi exſpectaverunt injuſti ad perdendum me, conteſtationes tuas intelligam.*	7. Me exſpectaverunt peccatores, ut perderent me, teſtimonia tua intellexi.
לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד:	8. *Omni conſummationi vidi finem, latum mandatum tuum valde.*	8. Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.

ANNOTATIONES.

1. *In æternum*. Sic Hebræus dativo, ſuo tropo: Seculo, æterno. *Permanet*. Non aliter Hebræus: Fixum, firmum eſt, conſtat. Ergo & cæli ſtabiles & firmi erunt in æternum. *In cælo*. Vox hebræa eſt pluralis numeri natura: In cælis.

2. *In generatione & generationem*. He-

Hebræus iterum dativo: Ætati & ætati; per ſingulas ætates, & generationes, veritas, firmitas, & ſtabilitas rerum tuarum eſt. *Fundaſti*. Sic Hebræus: Aptaſti, firmaſti, in ſua collocaſti baſi. *Permanet*. Hebræus præterito: Et ſtetit; durat.

3. *Ordinatione tua*. Quaſi Noſtri legerint ſingulariter לְמִשְׁפָּטְךָ, judicio tuo, ut judicas, decernis, ſecundum ordinationem tuam; quod nunc Hebræis eſt pluralis numeri לְמִשְׁפָּטֶיךָ, Judiciis tuis; ut ſtatuiſti. *Perſeverat*. Etiam hic detracto Vav legerunt ſingulariter עָמַד, Stetit, quod ipſi præſenti proferunt eleganter. Niſi malles, eos mutaſſe numerum, ut ſequenti nomini concordarent. Nunc Hebræis eſt plurale עָמְדוּ, ſteterunt, perſeverarunt. Supple, cælum & terra. *Dies*. Noſtris, eſt nominandi caſus numeri ſingularis, quod diſtributive poni crediderunt, ut ſæpius fit in hac lingua; ideſt dierum quilibet, dies ſinguli tuo decreto perſiſtunt. Hebræi adverbialiter exponunt. Hodie, uſque ad hunc diem, hactenus ſteterunt; cælum & terra ſcilicet. *Serviunt tibi*. Arbitror, etiam hic Noſtros, mutato Jod in Vav, legiſſe עֲבָדוּךָ, Servierunt tibi, quod ipſi præſenti proferunt, ut ſupra. Nunc Hebræis nomen eſt עֲבָדֶיךָ, ſervi tui, ſunt omnia. Nullius fere ponderis varietates.

4. *Meditatio mea*. Translatio ſenſus. Hebræus pluraliter: Oblectationes, deliciæ meæ. Supple, eſt. Meditatione delectatio fit. *Forte*. Ad exaggerationem additum. *Periiſſem*. Hebræus idem præterito: Perii. *Humilitate*. Hebræus: Afflictione, tam animi, quam corporis. Perturbatione, inopia, miſeria. Sane vehementer affligeretur homo, conſiderans cælorum & terræ durationem, & vitæ ſuæ brevitatem, niſi legis cognitione manifeſta fieret ei animorum immortalitas.

5. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo tropo: Seculo; æterno. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Depoſita tua; ut ſupra. *Quia in ipſis*. Per ipſa mihi vitam conſervaſti.

6. *Tuus*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Tibi ego. Supple, ſum. *Juſtificationes tuas*. Hebræus ut ſupra: Depoſita tua quæſivi.

7. *Me*. Idem Hebræus dativo, ſuo tropo: Mihi exſpectarunt, obſervantes, ut perderent. *Peccatores*. Noſtri ſic tranſferunt. Hebræus: Injuſti. *Ut perderent*. Idem Hebræus gerundio: Ad perdendum. *Teſtimonia tua*. Vel obteſtationes; admonitiones tuas; ut ſupra. *Intellexi*. Hebræus futuro: Intelligam.

8. *Omnis conſummationis*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Omni conſummationi. Rei quantumlibet conſummatæ & perfectæ vidi finem. Hebraiſmus. Ideſt, omnia in mundo tandem deficiunt, & finiuntur, licet etiam abſoluta, exceptis mandatis Domini. Vox hebræa poteſt etiam Deſiderium ſignificare, idiotiſmo radicis illo, de quo ſupra in Octonario undecimo Verſ. 1, & 2. Ibi vide, & conſule Theſaurum. Erit autem alter Idiotiſmus priori non inferior elegantia, Videre finem omni deſiderio, pro Nullam rem eſſe tam cupitam, & expetibilem, quam aſſequi non poſſis aliquando: ſed mandatorum Dei plenam intelligentiam nullus in hoc mundo valet percipere. Et hic ſenſus quidem videtur eſſe purior, & ſimplicior, ut Conſummationem, animi defectum, hoc eſt deſiderium, exponas. Locum accuratius expendas velim. *Nimis*. Valde, vehementer latum eſt, infinitum, fine carens, quod a nullis plene percipitur.

Tertius

Tertiusdecimus octonarius a מ incipiens.

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי :	1. *Quàm dilexi legem tuam? tota die ipſa* eſt *locutio mea.*	1. Quomodo dilexi legem tuam *Domine?* tota die meditatio mea eſt.
מאיבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי :	2. *Ab inimicis meis ſapientem facies me mandatis tuis, quia ſeculo ipſa* eſt *mihi.*	2. Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo, quia in æternum mihi *eſt*.
מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי :	3. *Ab omnibus docentibus me intellexi, quia obteſtationes tuæ locutio mihi* ſunt.	3. Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea *eſt*.
מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתי :	4. *A ſenibus intelligam, quia depoſita tua ſervavi.*	4. Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi.
מכל ארח רע כלאתי רגלי למען אשמר דברך :	5. *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut cuſtodiam verbum tuum.*	5. Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut cuſtodiam verba tua.
ממשפטיך לא סרתי כי אתה הורתני :	6. *A judiciis tuis non receſſi, quia tu docuiſti me.*	6. A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem poſuiſti mihi.
מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי :	7. *Quam dulcia fuerunt palato meo dicta tua, melle ori meo.*	7. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.
מפקודיך אתבונן על כן שנאתי כל ארח שקר :	8. *A depoſitis tuis intelligam, propterea odivi omnem viam mendacii.*	8. A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquitatis.

ANNOTATIONES.

1. QUomodo. Admiranter. Idem fere Hebræus מָה, quantum. *Domine*. Ad declarationem additum. *Meditatio, &c.* Non longe aliter Hebræus: Ipſa locutio, commentatio mea. Supple, eſt.

2. *Super, &c.* Hebrææ quidem verba hanc patiuntur interpretationem; nam comparativum, quo carent, circumſcribunt Hebræi præpoſitione Mem, ut docuimus in Grammaticis rebus: Ab inimicis; ideſt, pluſquam, magis quam. Hebræus locutionem ſimplicem retinet: Ab inimicis meis; Ex inimicis addiſco; inimicorum occaſione doctior fio. *Prudentem me feciſti*. Idem fere Hebræus; ſed futuro: Sapientem facies me. *Mandato tuo*. Quaſi legerint Noſtri facillimo vocis tranſitu מִצְוָתְךָ, quod nunc Hebræis eſt plurale מִצְוֹתֶיךָ, mandatis tuis. Sed hoc parum vel nihil refert. *In æternum*. Hebræus dativo: Seculo, æterno. *Mibi*. Supple, eſt; mandatum ſcilicet juxta Noſtros, vel lex tua, juxta Hebræum, qui ſuo loquendi tropo dicit: Ipſa mihi. Supple, eſt. Quam ſemper ante oculos propoſitam habeo. Noſtrorum ſenſus patet, Catholicos videlicet eſſe doctiores Hæreti-

reticis, & hujuſmodi, propter ſingularem ſpiritus Dei præſentiam.

3. *Super*, *&c.* Ut ſuperiore verſiculo. Ideſt, pluſquam doctores meos, &c. Hebræus ſimpliciter: Ab omnibus docentibus me. Nullum recuſo doctorem: diſcendi conſtitutiones tuas tantus eſt ardor. *Teſtimonia tua*. Vel, Admonitiones tuas; ut ſupra. *Meditatio.* Hebræus: Locutio, ut ſupra verſ. 1. *Mea eſt*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Mihi. Supple, ſunt.

4. *Super*. Magis quam ſenes. Ut ſupra verſ. 2. Hebræus ſimpliciter: A ſenibus. Seniores imitandos mihi propono. *Intellexi*. Hebræus futuro: Intelligam, prudentem me reddam. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra. *Quæſivi*. Ut ſervarem. Hebræus ſimpliciter: Cuſtodivi.

5. Prohibere pedes a via mala, eſt idiotiſmus ſatis notus. *Cuſtodiam*. Eſt futuri temporis in Hebræo. *Verba tua.* Vel ſingulariter, Verbum tuum; nam vox hebræa eſt amphibola.

6. *Declinavi*. Idem fere Hebræus: Receſſi. *Legem poſuiſti mihi*. Hebræus unico verbo: Docuiſti me. Vide ſupra in quinto Octonario verſ. 1.

7. *Dulcia*. In Hebræo eſt verbum temporis præteriti: Dulcuerunt, dulcia fuerunt. *Faucibus meis.* Hebræus ſingulariter: Palato meo. *Eloquia*. Dicta, promiſſa tua. *Super mel*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: A melle, præ melle, plus quam mel.

8. *Mandatis*. Hebræus: Depoſitis; ut ſupra. *Intellexi*. Hebræus futuro: Intelligam, intelligens & prudens mandatorum tuorum meditatione & ſcientia fiam. *Iniquitatis*. Non longe aliter Hebræus: Mendacii, falſitatis.

Quartusdecimus octonarius a נ incipiens.

נר לרגלי דברך ואור ל לנתיבתי :	1. *Lucerna pedi meo verba tua, & lumen ſemitæ meæ.*	1. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.
נשבעתי ואקימה לשמר ם משפטי צדקך:	2. *Juravi, & ſtatuam, ad cuſtodiendum judicia juſtitiæ tuæ.*	2. Juravi, & ſtatui, cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ.
נעניתי עד מאד יהוה חיני בדברך :	3. *Afflictus ſum uſque valde, DOMINE vivifica me ſecundum verbum tuum.*	3. Humiliatus ſum uſquequaque DOMINE, vivifica me ſecundum verbum tuum.
נדבות פי רצה נא יהוה ומשפטיך למדני:	4. *Voluntaria oris mei velis quæſo DOMINE, & judicia tua doce me.*	4. Voluntaria oris mei beneplacita fac DOMINE, & judicia tua doce me.
נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי :	5. *Anima mea in vola mea ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.*	5. Anima in manibus meis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.
נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי:	6. *Dederunt injuſti laqueum mihi, & a depoſitis tuis non erravi.*	6. Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi.
נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה :	7. *Hereditavi conteſtationes tuas ſeculo, quia exſultatio cordis mei ipſæ.*	7. Hereditate acquiſivi teſtimonia tua in æternum, quia exſultatio cordis mei ſunt.

8. In-

נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב׃	8. *Inclinavi cor meum ad faciendum decreta tua ſeculo calci.*	8. Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.

ANNOTATIONES.

1. PEdibus meis, &c. Noſtri punctis immutatis legerunt לְרַגְלַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare לְרַגְלִי, Pedi meo. Et e contrario videntur legiſſe ſingulariter דְּבָרְךָ, Verbum tuum, quod nunc Hebræis eſt plurale דְּבָרֶיךָ, verba tua; & pluraliter לִנְתִיבֹתַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare לִנְתִיבָתִי, Semitæ meæ. Verum hæ nullius ponderis varietates ſunt. Verbum Dei eſſe lucernam pedibus, & lucem, lumen ſemitis alicujus, eſt idiotiſmus, pro, Fidei & vitæ eſſe regulam demonſtrantem viam in tenebris mundi ad vitam æternam.

2. *Juravi*. Votis, tam ſolemnibus ſacramentorum, quam privatis. *Statui*. Vox hebræa eſt amphibola, tam præſentis, quam futuri temporis. Statuam, firmabo, ratum faciam. *Cuſtodire*. Sic Hebræus gerundio: Ad cuſtodiendum.

3. *Humiliatus ſum*. Hebræus: Afflictus ſum. Quod tam de corpore, quam de animo dicitur, ut ſæpius vidimus. *Uſquequaque*. Uſque valde, vehementiſſime.

4. *Voluntaria oris*. Vel Laudes ultroneas, hymnos; vel etiam ſacrificia pacifica & votiva, quæ pro gratiarum actione faciebat, non ex præcepto Legis, intellige. *Beneplacita fac*. Idem Hebræus addens particulam blandientis, & deprecantis: Velis quæſo; grata habe.

5. *In manibus meis*. Quaſi legerint בְּכַפַּי Noſtri, In volis meis; quod nunc Hebræis eſt ſingulare בְּכַפִּי, In palma, vola mea. Animam eſſe in vola, idiotiſmus eſt pulcherrimus; ideſt, in manifeſtis periculis (quod in manu poſita externæ direptioni ſint obnoxia) quotidie periclitari, & quaſi in manibus ſanguinem portare proprium, ut eleganter ait D. Hieronymus. Conſule Theſaurum. *Et legem*, &c. Hoc eſt. Et tamen legem, &c. Sic etiam in verſiculo ſequenti.

6. *Poſuerunt*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Dederunt. *Peccatores*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſti. Dare laqueum alicui, ideſt ponere; inſidias tendere. *Mandatis*. Hebræus: Depoſitis; ut ſupra.

7. *Hereditate acquiſivi*. Hebræus unico verbo: Hereditavi. Sic etiam Græcus, ἐκληρονόμησα. *Teſtimonia tua*. Vel conteſtationes, admonitiones tuas. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo tropo: Seculo, æterno. *Exſultatio*. Gaudium, & lætitia. *Sunt*. Sic Hebræus pronomine: Ipſæ. Supple, ſunt.

8. *Ad faciendas*. Hebræus idem: Ad faciendum. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra. *In æternum*. Hebræus dativo: Seculo, æterno. *Propter retributionem*. Sic Hebræus idiotiſmo proprio: Calci, vel (ad) calcem, propter calcem. Vide ſuperius in quinti Octonarii Verſiculo primo, & conſule Theſaurum. Inclinare cor, eſt idiotiſmus ſatis notus.

Quintusdecimus octonarius a ס incipiens.

סעפים שנאתי ותורתך א אהבתי:	1. *Dubios odivi, & legem tuam dilexi.*	1. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.
סתרי ומגני אתה לדברך יחלתי:	2. *Latibulum meum, & ſcutum meum tu, verbo tuo exſpectavi.*	2. Adjutor, & ſuſceptor meus *es* tu, & in verbum tuum ſuperſperavi.
סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי:	3. *Recedite a me maligni, & cuſtodiam mandata Dei mei.*	3. Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.
סמכני כאמרתך ואתיה ואל תבישני משברי:	4. *Fulci me ſecundum dictum tuum, & vivam, & ne confundes me a ſpe mea.*	4. Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & vivam, & non confundas me ab exſpectatione mea.
סעדני ואושעה ואשעה בחקיך תמיד:	5. *Suſtenta me, & ſalvus ero, & aſpiciam in decreta tua ſemper.*	5. Adjuva me, & ſalvus ero, & meditabor in juſtificationibus tuis ſemper.
סלית כל שוגים מחקיך כי שקר תרמיתם:	6. *Conculcaſti omnes errantes a decretis tuis, quia mendacium* eſt *dolus eorum.*	6. Spreviſti omnes diſcedentes a judiciis tuis, quia injuſta cogitatio eorum.
סיגים השבת כל רשעי א ארץ לכן אהבתי עדתיך:	7. *Scorias ceſſare feciſti, omnes injuſtos terræ, ideo dilexi admonitiones tuas.*	7. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi teſtimonia tua.
סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי:	8. *Horruit a timore tuo caro mea, & a judiciis tuis timui.*	8. Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.

ANNOTATIONES.

1. I*Niquos*. Vox hebræa dubios in fide ſignificat, inconſtantes, qui modo credunt, modo non; quos iniquos non incommode Noſtri dicunt. Conſule Theſaurum. *Odio habui*. Odi.

2. *Adjutor, & ſuſceptor*. Translatio ſenſus. Qui adjuvat, & adjuvandum ſuſcipit. Hebræus eleganti metaphora poetice dicit: Latebra mea, & ſcutum meum tu. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintelligitur. *In verbum tuum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Verbo tuo. *Super*. Vehementer ſperavi. Hebræus idem fere: Exſpectavi, & animo, & corpore.

3. *Declinate*. Sic Hebræus: Recedite. *Scrutabor*. Ut ſervem ſcilicet. Hebræus ſimpliciter: Cuſtodiam.

4. *Suſcipe*. Adjuvandum, & confirmandum. Hebræus: Suſtenta, fulci me ſecundum eloquium, dictum, promiſſum tuum, & vivam, etiam ſpirituali vita. *Non confundas*. Hebræus futuro, deprecanter: Ne confundes, ne confundi ſinas. *Exſpectatione*. Animi ſcilicet: A ſpe mea.

5. *Adju-*

5. *Adjuva*. Non longe aliter Hebræus: Fulci me, ut ſerver. *Meditabor*. Translatio ſenſus. Hebræus: Aſpiciam, oculis & mente; contemplabor. *In juſtificationibus tuis*. Hebræus: In decretis tuis; ut ſupra.

6. *Spreviſti*. Hebræus: Conculcaſti. Non magni ponderis varietas. *Diſcedentes*. Noſtri videntur legiſſe שׂוֹגִים cum ſiniſtro Scin, quaſi סוֹגִים, Recedentes, diſcedentes; quod nunc Hebræis eſt cum Scin dextro שׁוֹגִים, Errantes. Idem tamen fere ſenſus eſt. *Judiciis*. Hebræus: Decretis; ut ſupra. *Injuſta*. Hebræus idem fere, ſubſtantivo nomine: Mendacium; ideſt, mendax, fallax. *Cogitatio*. Translatio ſenſus. Hebræus: Dolus, calliditas eorum. Supple, eſt.

7. *Prævaricantes*. Arbitror, Noſtros, mutato jod in vav, legiſſe סוֹגִים, Recedentes, quos prævaricantes non incommode vocant. Nunc Hebræus legit סִיגִים, Scorias, eodem fere ſenſu. *Reputavi*. Suſpicor, etiam hic Noſtros facillimo tranſitu He in Heth, additoque iod, legiſſe חָשַׁבְתִּי, cogitavi, reputavi; quod nunc Hebræis eſt הִשְׁבַּתָּ, ceſſare feciſti, ſuſtuliſti. *Peccatores*. Appoſitive. Transferunt autem ſic Noſtri vocem hebraicam רִשְׁעֵי, Injuſtos; ut ſæpius vidimus. Suſtuliſti ſcorias; Injuſtos videlicet, quorum interitus nihil æſtimari debet, quod eorum vita ſit Reipublicæ noxia. *Teſtimonia tua*. Vel, Admonitiones tuas; ut ſupra.

8. *Configе*. Noſtri, punctis immutatis, legerunt in imperativo סְמֹר, quod verbum a מַסְמְרִים (ideſt Clavis) deduxerunt; quaſi, Clavis transfige, perfora, & penetra. Hebræus e contrario nomen a verbo derivat, & legit in præterito סָמַר, Horruit, a quo verbo fluxit ad Italos, ſmarrire. Hinc מַסְמְרִים, Clavi, quod horrore quodam figantur. Conſule Theſaurum. Uterque ſenſus non longe diſtat inter ſe. *Timore*. Hebræus addit præpoſitionem, A, de; præ. *Carnes meas*. Hebræis eſt nominativus numeri ſingularis: Caro mea. *Enim*. Hebræus conjunctione, Et. Caro horret, & timeo propter judicia, & pœnas, quas de ſcoriis, & injuſtis hominibus te ſumpturum eſſe video.

Sextusdecimus octonarius ab ע incipiens.

עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעשקי :	1. *Feci judicium, & juſtitiam, ne relinquas me fraudantibus me.*	1. Feci judicium, & juſtitiam, non tradas me calumniantibus me.
ערב עבדך לטוב אל יעשקני זדים :	2. *Fide jube ſervum tuum bono: ne oppriment me ſuperbi.*	2. Suſcipe ſervum tuum in bonum, non calumnientur me ſuperbi.
עיני כלו לישועתך ולאמרת צדקך :	3. *Oculi mei defecerunt ſaluti tuæ, & dicto juſtitiæ tuæ.*	3. Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium juſtitiæ tuæ.
עשה עם עבדך כחסדך ו וחקיך למדני:	4. *Fac cum ſervo tuo ſecundum pietatem tuam, & decreta tua doce me.*	4. Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & juſtificationes tuas doce me.
עבדך אני הבינני ואדעה עדתיך :	5. *Servus tuus ego, fac me intelligere, et ſciam conteſtationes tuas.*	5. Servus tuus *ſum* ego, da mihi intellectum, ut ſciam teſtimonia tua.

עת לעשות ליהוה הפרו תורתך:	6. *Tempus ad faciendum DOMINO, diſſipaverunt legem tuam.*	6. Tempus faciendi DOMINE, diſſipaverunt legem tuam.
על כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז:	7. *Ideo dilexi mandata tua ab auro, et ab obrizo.*	7. Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion.
על כן כל פקודי כל ישרתי כל ארח שקר שנאתי:	8. *Propterea omnia depoſita omnis direxi, omnem viam mendacii odi.*	8. Propterea *ad* omnia mandata *tua* dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.

ANNOTATIONES.

1. N*On tradas*. Non longe aliter Hebræus, ſed futuro: Ne derelinques me. *Calumniantibus*. Hebræus: Defraudantibus; vi, vel fraude opprimentibus; ne me eorum libidini permittas.

2. *Suſcipe*. Adjuvandum ſcilicet. Non longe aliter Hebræus: Fide jube, vel dulceſce; nam plura ſignificat verbum hoc, ut in Theſauro. *In bonum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Bono. Fide jubere aliquem bono, eſt idiotiſmus ornatus, pro Spondere pro eo, quod dignus ſit ad ſuſcipiendum bonum. Conſule Theſaurum. Alius idiotiſmus, ideſt, Dulceſcere cum bono, ſatis notus eſt; nimirum ſignificat, Facere ut dulciter omnia bona impetret, & obtineat. *Non calumnientur*. Hebræus futuro: Ne defraudabunt, vi vel fraude opprimení; Eſt enim idem verbum, ac illud, quod vidimus in ſuperiori verſiculo.

3. *In ſalutare tuum*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Saluti tuæ, auxilio tuo. *In eloquium*. Hebræus iterum dativo: Dicto. Oculos deficere ſaluti, & dicto alicujus, eſt idiotiſmus; pro Ardenter concupiſcere ſalutem, auxilium, mandata, & promiſſiones. Vide ſupra verſiculum ſecundum undecimi Octonarii.

4. *Miſericordiam*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pietatem, benignitatem, officia. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

5. *Sum*. Ex ſermonis conſequentia ſubintelligitur. *Da mihi intellectum*. Hebræus uno verbo: Fac me intelligere. *Ut*. Hebræus conjunctione, Et. *Sciam*. Futuri temporis in Hebræo. *Teſtimonia tua*. Hebræus: Conteſtationes, admonitiones tuas; ut ſupra.

6. *Faciendi*. Hebræus idem gerundio: Ad faciendum. *Domine*. Quaſi legerint Noſtri יהוה, quod nunc Hebræis eſt cum lamed dativi caſus. Vel idiotiſmum explicarunt; nam hebræa verba poſſunt duplicem habere ſenſum. Nimirum, Tempus eſt ad faciendum Domino, duplex idiotiſmus eſſe poteſt: ideſt, vel, Ad Deum nunc ſpectat facere; vel, ad aliquem nunc ſpectat facere Deo. Tempus (ſupple, eſt), tempeſtivum eſt Domino (ideſt tibi; nam loquitur ad Deum, in tertia perſona ſatis eleganter: quod Noſtri reſolventes dixerunt, Domine) ad faciendum, hoc quod dixi; nempe ut facias me intelligere, vel, ut facias vindictam, nam lex tua diſſipatur. Vel tempus eſt ad faciendum Domino; ideſt faciendi voluntatem Dei, & operandi bona. Primus ſenſus purior, & ſimplicior eſt. Diſſipare legem, eſt, Non ſervare.

7. *Super aurum, &c.* Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Ab auro, præ auro. *Topazion*. Suſpicor, Lxxij hebraicum nomen פז retinuiſſe (ne bis repeterent aurum) ſic, καὶ τὸ πάζ, dein vero longitudine temporis, & ſcriptorum vitio, factum eſſe τοπάζιον, quod

gem-

gemmam viridis coloris ſignificat. Hebræus: Et ab, præ obrizo. Dicitur vero aurum pluribus nominibus, ut in Theſauro. Ibi vide. Præſens autem nomen a ſoliditate ſumit, quaſi puriſſimum aurum diceres:

8. *Ad*. Non habetur in hebræo, ſed a Noſtris additum fuit ob interpretationem verbi mutatam. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra. *Tua*. Suſpicor, Noſtros retracto Caph, rejectoque lamed ſubſequentis dictionis כל, legiſſe פִּקּוּדָיו, quod nunc Hebræis eſt פִּקּוּדֵי כל, Mandata omnis, rei ſcilicet, ſeu omnium rerum, quas præcepiſti. *Dirigebar*. Videntur etiam hic Noſtri, punctis immutatis, legiſſe in Cal יָשַׁרְתִּי. Directus fui, dirigebar; quod nunc Hebræis eſt Pihel יִשַּׁרְתִּי, Direxi, rectificavi, ideſt, defendi, ut recta ac juſta; vel Recte cuſtodivi. *Iniquam*. Non longe aliter Hebræus ſubſtantivo nomine: Mendacii; mendacem videlicet, fallacem, doloſam odi.

Decimus ſeptimus octonarius a פ incipiens.

פלאות ערותיך על כן נ נצרתם נפשי:	1. *Mirabiles admonitiones tuæ, ideo ſervavit eas anima mea.*	1. Mirabilia teſtimonia tua, ideo ſcrutata eſt ea anima mea.
פתח דבריך יאיר מבין פ פתיים:	2. *Apertio verborum tuorum illuminabit, intelligere faciens ſimplices.*	2. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis.
פי פערתי ואשאפה כי ל למצותיך יאבתי:	3. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum, quia mandatis tuis inhiavi.*	3. Os meum aperui, & attraxi ſpiritum, quia mandata tua deſiderabam.
פנה אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך:	4. *Aſpice ad me, & miſerere mei ſecundum judicium diligentibus nominis tui.*	4. Aſpice in me, & miſerere mei, ſecundum judicium diligentium nomen tuum.
פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און:	5. *Greſſus meos apta in dictum tuum, & ne dominari facies in me omnem iniquitatem.*	5. Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis injuſtitia.
פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך:	6. *Redime me a fraude hominis, & cuſtodiam depoſita tua.*	6. Redime me a calumniis hominum, ut cuſtodiam mandata tua.
פניך האר בעבדך ולמדני את חקיך:	7. *Facies tuas lucere fac in ſervum tuum, & doce me decreta tua.*	7. Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum, & doce me juſtificationes tuas.
פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך:	8. *Rivis aquarum deſcenderunt oculi mei ſuper non cuſtodierunt legem tuam.*	8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. T*Eſtimonia tua*. Vel, Admonitiones, conteſtationes tuæ (ſupple, ſunt) mirabiles; ut ſupra. *Scrutata eſt*. Ad perficiendum ſcilicet. Hebræus ſimpliciter: Cuſtodivit eas anima mea. Ego eas ſervavi.

2. *Declaratio*. Sic Hebræus poetice: Apertio; ideſt, patefactio, explicatio; vel oſtium, ideſt principium, prima rudimenta, literæ cortex, ad penetralia, & intima myſteria deducens. *Sermonum*. Idem Hebræus: Verborum. *Illuminat*. Hebræus futuro: Illuminabit, lucem afferet. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Intellectum dat*. Sic Hebræus participio: Intelligere faciens. *Parvulis*. Non corpore, ſed ingenio. Hebræus: Simplices; idiotas, nedum doctos & literatos.

3. Aperire os, & attrahere ſpiritum, ideſt aerem, deſiderantis, anhelantis, & cupide arripientis geſtum, ut famelici, deſignat eleganter, quod fere ſint hiante ore, qui aliquid exſpectant. *Mandata tua*. Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Mandatis tuis. *Deſiderabam*. Sic Hebræus præterito: Deſideravi, inhiavi.

4. *In*. Hebræus: Ad me. *Secundum judicium*. Morem, conſuetudinem. *Diligentium*, &c. Hebræus dativo: Diligentibus nominis tui. Ut ſoles eorum, qui amantes ſunt nominis tui.

5. *Dirige*. Hebræus idem fere: Apta, para, firma. *Secundum eloquium*. Noſtri facillimo tranſitu Beth in Caph legerunt כְּאִמְרָתֶךָ, ſecundum dictum, promiſſum tuum; quod nunc Hebræis eſt בְּאִמְרָתֶךָ, in dictum, eloquium tuum; in mandatis tuis. Aptare greſſus in dictis, Idiotiſmus; ideſt, facere, ut ſectetur, & obſervet ea jugiter. *Dominetur*. Noſtri punctis immutatis legerunt in Cal תִּשְׁלֹט, Dominabitur; quod nunc Hebræis eſt futurum תַּשְׁלֶט, Ne dominari facies, ne permittas regnare. *Mei*. Hebræus ſuo loquendi modo: In me. *Injuſtitia*. Idem fere Hebræus: Iniquitatem, impietatem. Nullam iniquitatem ſuper me regnare permittas.

6. *Redime*. Libera, vindica. *A calumniis*. Hebræus ſingulariter: A fraude, ab injuria, oppreſſione per vim, vel fraudem facta. *Hominum*. Sic Hebræus collective: Adam, hominis. *Ut*. Hebræus habet conjunctionem, Et. *Cuſtodiam*. Eſt futuri temporis in Hebræo. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra.

7. *Faciem tuam*. Vox hebræa eſt pluralis numeri natura: Facies tuas illumina, lucere fac. *Super*. Hebræus ſuo tropo: In ſervum tuum. Lucere facere vultum in aliquem, Idiotiſmus; ideſt, favorem, & ſerenitatem vultus oſtendere; quod facies tetrica odii, & iræ ſignum ſit, ſerena & lucida favoris, ac benevolentiæ. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

8. *Exitus*. Idem Hebræus fere: Rivis aquarum; ut rivos; in rivulos. *Deauxerunt*. A Græco κατεβίβασαν, quamvis in nonnullis exemplaribus legatur κατέβησαν, ut Hebræo concordet, qui Deſcenderunt, habet. Oculos deſcendere rivis, vel in, ut rivos aquarum, Idiotiſmus, pro Copioſiſſimam lacrimarum vim profundere, ita ut oculos in fluvios verſos, & quodammodo cum lacrimis fluere, poſſis aſſerere. *Quia*. Hebræus idem fere ſuo loquendi modo: Super, cauſſa, propterea quod non cuſtodierunt (mortales videlicet) legem tuam; quia lex tua non cuſtoditur. Horum ego peccatum hoc jugiter defleo. Quidam Cuſtodiendi verbum ad oculos referunt: Quia peccaverunt oculi concupiſcentia, per oculos copioſe lacrimando ſatisfacio. Verum prior interpretatio purior, & fidelior.

Deci-

Decimus octavus octonarius a צ incipiens.

צדיק אתה יהוה וישר מ משפטיך :	1. *Juſtus tu DOMINE, & rectus judiciis tuis.*	1. Juſtus es DOMINE, & rectum judicium tuum.
צוית צדק עדתיך ואמונה מאד :	2. *Mandaſti juſtitiam conteſtationes tuas, & veritatem valde.*	2. Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua, & veritatem *tuam* nimis.
צמתתני קנאתי כי שכחו דבריך צרי :	3. *Excidit me zelus meus, quia obliti ſunt verba tua tribulantes mei.*	3. Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.
צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה :	4. *Igne examinatum dictum tuum valde, & ſervus tuus dilexit illud.*	4. Ignitum eloquium tuum vehementer, & ſervus tuus dilexit illud.
צעיר אנכי ונבזה פקודיך לא שכחתי :	5. *Parvus ego, & contemptus, depoſita tua non ſum oblitus.*	5. Adoleſcentulus *ſum* ego, & contemptus, juſtificationes tuas non ſum oblitus.
צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת :	6. *Juſtitia tua, juſtitia ſeculo, & lex tua veritas.*	6. Juſtitia tua juſtitia in æternum, & lex tua veritas.
צר ומצוק מצאוני מצותיך שעשועי :	7. *Tribulatio & anguſtia invenerunt me, mandata tua oblectationes meæ* ſunt.	7. Tribulatio & anguſtia invenerunt me, mandata tua meditatio mea *eſt*.
צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה :	8. *Æquitas obteſtationes tuæ ſeculo, fac me intelligere, & vivam.*	8. Æquitas teſtimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & vivam.

ANNOTATIONES.

1. ES. Idem Hebræus pronomine, quo ſubſtantivi verbi defectum ſupplet, ut in Grammaticis rebus dictum eſt. *Rectum judicium tuum*. Noſtri ſic interpretantur, quod fortaſſe legerint מִשְׁפָּטְךָ ſingulariter, quod nunc Hebræis eſt plurale מִשְׁפָּטֶיךָ, qui proinde exponunt: Et rectus judiciis tuis. Juſtus & rectus eſſentialiter & efficienter eſt Dominus, dum judicando, nos juſtificat.

2. *Teſtimonia tua*. Vel conteſtationes, admonitiones tuas; ut ſupra. *Tuam*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Nimis*. Valde, vehementer. Mandare teſtimonia juſtitiam, & veritatem, idiotiſmus: ideſt, juſtas & veras obteſtationes præcipere, ſancire mandata juſtiſſima, & veriſſima. Quidam idiotiſmum mitiorem reddunt, vertentes genitivo, Juſtitiam teſtimoniorum tuorum, & veritatem. Poſſes etiam altero idiotiſmo non minus ornato vertere: Mandaſti juſtitiam admonitionibus hiſce tuis, & veritatem; licet eodem recidat. Interpretatio Genebrardi puritati literæ non conſonat: Præcepiſti juſtitiam, & teſtimonia, & veritatem; ut ſynonymorum congeries ſit, legem Dei ſignificantium.

3. *Ta-*

3. *Tabeſcere me fecit*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus poetice: Succidit, excidit me zelus meus. Zelo, & indignatione conficior. Græcus habet, Tuus. *Inimici*. Idem fere Hebræus: Tribulantes, affligentes me.

4. *Ignitum*. Igne probatum, examinatum, & excoctum, ideſt puriſſimum. Verbum aurificum, pro quo vide Theſaurum. *Eloquium*. Dictum, promiſſum. *Vehementer*. Valde.

5. *Adoleſcentulus*. Idem Hebræus: Parvus; & corpore, & ætate. *Sum*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Contemptus*. Abjectus. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Depoſita tua (Supple, tamen) non oblivifcor.

6. *In æternum*. Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. Juſtitia tua eſt juſtitia nunquam interitura; & lex tua veritas; vera, vel firma, conſtans & permanens.

7. Tribulationem & anguſtiam invenire aliquem, idiotiſmus ſatis notus & frequens; ideſt, evenire; ne calamitates fortuito obtingere crederes. *Meditatio mea*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus pluraliter: Oblectationes, deliciæ meæ. Ex meditatione delectatio naſcitur.

8. *Teſtimonia tua*. Vel, Obteſtationes, admonitiones tuæ ſunt æquiſſimæ. Poſſes etiam interpretari: Æquitas teſtimoniorum tuorum eſt in æternum; vel æquitatem teſtimoniorum tuorum fac me intelligere; quæ omnia eumdem fere ſenſum habent. *In æternum*. Sic Hebræus dativo: Seculo, æterno. *Intellectum da mihi*. Hebræus uno verbo: Fac me intelligere, & vivam, ſpiritali nempe vita.

Decimus nonus octonarius a ק incipiens.

קראתי בכל לב ענני יהוה חקיך אצרה:	1. *Clamavi in toto corde, reſponde mihi DOMINE, decreta tua cuſtodiam.*	1. Clamavi in toto corde *meo*, exaudi me DOMINE, juſtificationes tuas requiram.
קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך:	2. *Vocavi te, ſalvum me fac, & cuſtodiam conteſtationes tuas.*	2. Clamavi *ad* te, ſalvum me fac, ut cuſtodiam mandata tua.
קדמתי בנשף ואשועה ל לדבריך יחלתי:	3. *Prævéni in crepuſculo, & clamavi, verbo tuo exſpectavi.*	3. Prævéni in maturitate, & clamavi, quia in verba tua ſuperſperavi.
קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך:	4. *Prævenerunt oculi mei vigilias, ad loquendum in dicto tuo.*	4. Prævenerunt oculi mei *ad te* diluculo, ut meditarer eloquia tua.
קולי שמעה כחסדך יהוה כמשפטך חייני:	5. *Vocem meam audi ſecundum pietatem tuam DOMINE, ſecundum judicia tua vivifica me.*	5. Vocem meam audi ſecundum miſericordiam tuam DOMINE, & ſecundum judicium tuum vivifica me.
קרבו רדפי זמה מתורתך רחקו:	6. *Appropinquaverunt perſequentes ſceleris, a lege tua longe facti ſunt.*	6. Appropinquaverunt perſequentes me iniquitati, a lege *autem* tua longe facti ſunt.

7. Pro-

קרוב אתה יהוה וכל מצותיך אמת:	7. *Propinquus tu DOMINE, & omnia mandata tua veritas.*	7. Prope *es* tu DOMINE, & omnes viæ tuæ veritas.
קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם:	8. *Initio cognovi de admonitionibus tuis, quia ſeculo fundaſti eas.*	8. Initio cognovi de teſtimoniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.

ANNOTATIONES.

1. MEo. Ad declarationem additum. Clamare in toto corde, idiotiſmus notus. *Exaudi*. Hebræus: Reſponde. Quod exauditionis ſignum eſt. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra. *Requiram*. Ad perficiendum. Hebræus: Cuſtodiam.

2. *Ad*. Non habetur in Hebræo, ſed tantum, Vocavi te. Nulla varietas. *Ut*. Hebræus habet conjunctionem Et. *Cuſtodiam*. In Hebræo eſt futuri temporis. *Mandata tua*. Hebræus: Teſtimonia tua, obteſtationes, admonitiones tuas.

3. *In maturitate*. Mature, ante tempus. Idem prope Hebræus: In crepuſculo, ſummo mane alios omnes anteverto. *In verba tua*. Hebræus dativo, de more linguæ, ſcriptura quidem plurali, ſed lectione ſingulari dicit: Verbo tuo. *Superſperavi*. Vehementer ſperavi. Hebræus idem fere: Exſpectavi, & corpore, & animo.

4. *Ad te*. Non habetur in Hebræo, ſed a Noſtris ad declarationem additum eſt. *Diluculo*. Hebræus: Vigilias. Oculos prævenire vigilias, idiotiſmus; id eſt, Totas noctes inſomnes ducere. Minimi momenti varietas. *Ut meditarer*. Hebræus gerundio: Ad loquendum. Nullius fere ponderis varietas. *Eloquia tua*. Hebræus addens præpoſitionem, de more linguæ, ſingulariter habet: In dicto tuo; de tuis præceptis.

5. *Miſericordiam*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus: Pietatem, benignitatem. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Secundum judicium tuum*. Scriptura quidam hebraica etiam nunc eſt numeri ſingularis; quapropter Noſtri legerunt כְּמִשְׁפָּטְךָ, licet Hebræi pluraliter proferant כְּמִשְׁפָּטֶיךָ, ſecundum judicia tua, pro tuis moribus, ut ſoles, pro tua æquitate, & hujuſmodi. Conſule Theſaurum.

6. *Perſequentes me*. Noſtri punctis immutatis legerunt רֹדְפַי, & ob id ſequentem vocem ad verbum referunt dicentes: Appropinquaverunt iniquitati. Nunc Hebræus legit ſyntactice רֹדְפֵי, Perſequentes ſceleris, qui ſcelus & flagitia quæque ſequuntur, appropinquarunt. Quæ verba nonnulli cum ſuperioribus connectunt ſic: Auſculta vocem meam Domine, & in vita conſerva me; nam flagitioſi & ſceleſti homines appropinquant (ſupple, ne mihi noceant). Alii verbum ex ſignificatione affinitatis deducunt eleganter, quaſi diceret, Hujuſmodi homines flagitioſiſſimos inter ſe junxiſſe fœdera, licet hæc unio parum firma & ſolida ſit, juxta illud; *Non eſt pax impiis, dicit Dominus*, & hinc eſſe ajunt, quod ſtatim ſubdit: A lege tua longe facti ſunt. Verum hæc alibi fuſius. Neutrum ſenſum reſpuerem. *Iniquitati*. Idem fere Hebræus, ſed genitivo: Sceleris, flagitii.

7. *Prope*. Idem Hebræus nomine: Propinquus, proximus, præſto es colentibus legem tuam, eis ades. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Omnes viæ tuæ*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum. Niſi malles, eos ſenſum, non verbum tranſtuliſſe; nam Hebræus nunc habet: Et omnia mandata tua veritas (veriſſima, & fide-

delia). Hæc præcepta, vias Dei, Noſtri non inſulſe nominant, Idiotiſmo ſatis noto, ex ſignificatione nominis רֶגֶל ducto. Conſule Theſaurum.

8. *Initio*. Jam ab initio, jamdiu. *De teſtimoniis*. Vel, Admonitionibus, conteſtationibus tuis. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. Quod fundaveris admonitiones tuas hac lege, ut æternæ ſint, jam a multo tempore novi; vel jamdiu cognitionem ex tuis conſtitutionibus concipiendam mihi duxi, utpote e re firma & durabili, non fluxa & caduca, quod in æternum eas fundaveris.

Viceſimus octonarius a ר incipiens.

ראה עניי וְחלצני כי תורתך לא שכחתי :	1. *Vide afflictionem meam, & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.*	1. Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.
ריבה ריבי וגאלני לאמרתך חיני :	2. *Litiga litem meam, & redime me, dicto tuo vivifica me.*	2. Judica judicium meum, & redime me, propter eloquium tuum vivifica me.
רחוק מרשעים ישועה כי חקיך לא דרשו :	3. *Longe ab injuſtis ſalus, quia decreta tua non exquiſierunt.*	3. Longe a peccatoribus ſalus, quia juſtificationes tuas non exquiſierunt.
רחמיך רבים יהיה במשפטיך חיני :	4. *Miſericordiæ tuæ multæ, DOMINE, ſecundum judicia tua vivifica me.*	4. Miſericordiæ tuæ multæ DOMINE, ſecundum judicium tuum vivifica me.
דבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי :	5. *Multi perſequentes me, & tribulantes me, a conteſtationibus tuis non declinavi.*	5. Multi, qui perſequuntur me, & tribulant me, a teſtimoniis tuis non declinavi.
ראיתי בגדים ואתקוטטה אשד אמרתך לא שמרו :	6. *Vidi, prævaricantes, & diſſecabar, quia dictum tuum non cuſtodierunt.*	6. Vidi, prævaricantes, & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt.
ראה כי פִקודיך אהבתי יהוה כחסדך חיני :	7. *Vide, quoniam depoſita tua dilexi DOMINE, ſecundum pietatem tuam vivifica me.*	7. Vide, quoniam mandata tua dilexi DOMINE, in miſericordia tua vivifica me.
ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך :	8. *Caput verbi tui veritas, & ſeculo omne judicium juſtitiæ tuæ.*	8. Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ.

ANNOTATIONES.

1. H*Umilitatem*. Hebræus: Afflictionem, tam animi, quam corporis, ut ſæpius vidimus.

2. *Judica judicium meum*. Hebræus verba forenſia non judicandi, ſed diſceptandi cauſſas, habet: Litiga litem meam;

am; patrocinium ſuſcipe cauſſæ meæ, & me his malis abſolve. Nullius fere ponderis varietas. *Propter eloquium tuum*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Dicto tuo; ut promiſiſti.

3. *Longe*. Sic Hebræus ex nomine adverbium faciens: (In) longinquo, procul abeſt. *Peccatoribus*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Ab injuſtis. *Juſtificationes tuas*. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

4. *Secundum judicium*. Quaſi legerint Noſtri ſine Jod, punctis immutatis כְּמִשְׁפָּטְךָ, quod nunc Hebræis eſt plurale כְּמִשְׁפָּטֶיךָ, ſecundum judicia tua. Vide in præcedenti Octonario verſ. 5.

5. *Qui perſequuntur, &c.* Sic Hebræus participiis: Perſequentes mei, & tribulantes mei. Multos habeo, qui me inſectantur, & mihi adverſantur. *A teſtimoniis*. Vel, Conteſtationibus tuis non deflecto.

6. *Et tabeſcebam*. Non inelegans interpretatio. Hebræus præterito: Mecum jurgatus ſum, diſſecabar, corrodebar. Conſule Theſaurum. *Eloquia tua*. Hebræus ſingulariter: Dictum, eloquium tuum.

7. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra. *In miſericordia tua*. Ut Noſtri transferunt. Videntur autem, facillimo tranſitu Caph in Beth, legiſſe בְּחַסְדְּךָ, In, pro tua pietate; quod nunc Hebræis eſt כְּחַסְדְּךָ, ſecundum pietatem tuam; pro ea, qua ſoles in me uti benignitate, per tuam clementiam. Idem ſenſus.

8. *Principium*. Hebræus: Caput. Ideſt, vel Initium, exordium juxta Noſtros; vel Summa, præcipuum. Semper autem idem ſenſus. Initium verborum tuorum eſt veritas; ideſt, veritatem ab exordio loqueris, non modo in medio, vel extremo ſermonum tuorum. Vel, Summa tuorum verborum eſt veritas; ideſt, veritatem in omnibus pro ſcopo tibi proponis. Vel tandem, Præcipuum verborum tuorum, ideſt, nobiliſſima pars eorum, eſt veritas. Vide Theſaurum. *Verborum tuorum*. Quaſi legerint Noſtri דְּבָרֶיךָ, quod nunc Hebræis eſt ſingulare דְּבָרְךָ, Verbi tui. Sed hoc parum vel nihil refert. *In æternum*. Hebræus addens conjunctionem Et, dativo profert, de more linguæ: Et ſeculo, æterno. *Omnia judicia*. Videntur etiam hic Noſtri legiſſe מִשְׁפְּטֵי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare מִשְׁפַּט, omne judicium juſtitiæ tuæ eſt æternum.

Viceſimus primus octonarius a ש incipiens.

שרים רדפוני חנם ומדבריך פחד לבי :	1. *Principes perſequuti ſunt me gratis; & a verbo tuo formidavit cor meum.*	1. Principes perſequuti ſunt me gratis, & a verbis tuis formidavit cor meum.
שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב :	2. *Lætor ego ſuper dictum tuum, ſicut inveniens ſpolium multum.*	2. Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui invenit ſpolia multa.
שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי :	3. *Mendacium odi, & abominatus ſum, legem tuam dilexi.*	3. Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum, legem *autem* tuam dilexi.
שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך :	4. *Septies in die laudavi te ſuper judicia juſtitiæ tuæ.*	4. Septies in die laudem dixi tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ.

5. Pax

שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול׃	5. *Pax multa diligentibus legis tuæ, & non illis offendiculum.*	5. Pax multa diligentibus legem tuam, & non *eſt* illis ſcandalum.
שברתי לישועתך יהוה ו ומצותיך עשיתי׃	6. *Exſpectavi ſaluti tuæ DOMINE, & mandata tua feci.*	6. Exſpectabam ſalutare tuum DOMINE, & mandata tua dilexi.
שמרה נפשי עדתיך ואהבם מאד׃	7. *Cuſtodivit anima mea conteſtationes tuas, & dilexi eas valde.*	7. Cuſtodivit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer.
שמרתי פקודיך ועדתיך כי כל דרכי נגדך׃	8. *Servavi depoſita tua, & admonitiones tuas, quia omnes viæ meæ coram te.*	8. Servavi mandata tua, & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.

ANNOTATIONES.

1. **G**Ratis. Immerito, ſine cauſſa. *A verbis tuis*. Scriptura quidem hebraica etiam nunc eſt pluralis numeri, quapropter Noſtri legerunt וּמִדְּבָרֶיךָ, licet Hebræi hodierni ſingulariter proferant וּמִדְּבָרְךָ, Et a verbo tuo. Nullius momenti varietas.

2. *Lætabor*. Hebræus præſenti participio: Lætans, lætor ego. *Eloquia tua*. Hebræus ſingulariter: Super dictum tuum, promiſſum. *Qui invenit*. Hebræus iterum præſenti participio: Sicut inveniens, qui invenit. *Spolia multa*. Hebræus ſingulariter: Spolium multum. Nullius ponderis varietates.

3. *Iniquitatem*. Non longe aliter Hebræus: Mendacium, falſitatem odi. *Autem*. Non habetur in Hebræo.

4. *Septies*. Sæpius; Nam ſeptenarius eſt numerus plenitudinis in hoc idiomate. Hinc tamen Noſtri ſeptem orationis horas deſumpſere. *Laudem dixi tibi*. Hebræus uno verbo: Laudavi te ſuper, propter, vel de judiciis tuis juſtiſſimis.

5. *Pax*. Animi tranquillitas. *Legem tuam*. In Hebræo eſt genitivi caſus: Legis tuæ amatoribus. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Scandalum*. Offendiculum, ruina, offenſio: non impingunt, non corruunt.

6. *Exſpectabam*. Sic Hebræus præterito: Exſpectavi. *Salutare tuum*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus dativo, ſuo loquendi tropo: Saluti tuæ, auxilio tuo. *Dilexi*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum. Niſi malles, eos ſenſum, non verbum transtuliſſe; nam Hebræus hodiernus habet עָשִׂיתִי, Feci. Et quidem facere mandata, dilectionis ſignum eſt.

7. *Teſtimonia tua*. Vel, Admonitiones tuas; ut ſupra. *Et dilexit ea*. Fortaſſe legerunt Noſtri, punctis immutatis נֶאֱהָבָם, licet tunc verbum eſſet maſculini generis, & ſic ab Anima diſcordaret. Nunc Hebræus habet primam futuri verſam in præteritum וָאֹהֲבֵם, Et amavi, dilexi eas valde.

8. *Mandata tua*. Hebræus: Depoſita tua; ut ſupra. *Teſtimonia tua*. Vel, Obteſtationes, admonitiones tuas. *In conſpectu tuo*. Sic Hebræus: Coram te. Vias alicujus eſſe coram Deo, idiotiſmus; ideſt, Actiones ejus omnes Deo expoſitas, & cognitas eſſe; Deum inſpectorem habere. Græcus addit Κύριε.

Octo-

Octonarius ultimus a ת incipiens.

תקרב רנתי לפניך יהוה כ כדברך הבינני :	1. *Appropinquabit ovatio mea faciebus tuis DOMINE, juxta verbum tuum fac me intelligere.*	1. Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo DOMINE, juxta eloquium tuum da mihi intellectum.
תבוא תחנתי לפניך כאמרתך הצילני :	2. *Veniet ſupplicatio mea faciebus tuis, ſecundum dictum tuum eripe me.*	2. Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo, ſecundum eloquium tuum eripe me.
תבענה שפתי תהלה כי ת תלמדני חקיך :	3. *Eructabunt labia mea laudem, quia docebis me decreta tua.*	3. Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me juſtificationes tuas.
תען לשוני אמרתך כי כל מצותיך צדק ;	4. *Reſpondebit lingua mea dictum tuum, quia omnia mandata tua æquitas.*	4. Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.
תהי ידך לעזרני כי פקודיך בחרתי :	5. *Erit manus tua ad adjuvandum me, quoniam depoſita tua elegi.*	5. Fiat manus tua, ut ſalvet me, quoniam mandata tua elegi.
תאבתי לישועתך יהוה ז ותורתך שעשועי :	6. *Concupivi ſaluti tuæ DOMINE, & lex tua oblectationes meæ* ſunt.	6. Concupivi ſalutare tuum DOMINE, & lex tua meditatio mea *eſt*.
תחי נפשי ותהללך ומשפטך יעזרני :	7. *Vivet anima mea, & laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me.*	7. Vivet anima mea, & laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me.
תעיתי כשה אבד בקש ע עבדך כי מצותיך לא שכחתי:	8. *Erravi ſicut ovis periens, quære ſervum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.*	8. Erravi ſicut ovis, quæ periit, quære ſervum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.

ANNOTATIONES.

1. APpropinquet. Idem Hebræus futuro: Appropinquabit. *Deprecatio*. Idem prope Hebræus: Ovatio, vociferatio, quam orans fundo. *In conſpectu tuo*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Faciebus tuis. *Eloquium*. Idem Hebræus: Verbum, promiſſum. *Da mihi intellectum*. Hebræus uno verbo: Fac me intelligere.

2. *Intret*. Idem Hebræus futuro: Veniet. *Poſtulatio*. Idem Hebræus fere: Supplicatio, deprecatio. *In conſpectu tuo*. Hebræus, ut ſupra, ſuo loquendi tropo: Faciebus tuis. Græcus addit Κύριε. *Eloquium*. Sic Hebræus: Dictum, promiſſum.

3. *Hymnum*. Idem Hebræus: Laudem. Labia eructare laudem, idiotiſmus; ideſt, fundere, copioſe decantare laudes alicujus. *Cum*. Vel, Quia (cauſſaliter); nam כִּי varie exponitur. Vide Theſaurum. Idem fere ſenſus. *Docueris*. Sic Hebræus futuro: Docebis.

Juſtificationes tuas. Hebræus: Decreta tua; ut ſupra.

4. *Pronunciabit*. Translatio ſenſus. Hebræus ſuo loquendi tropo: Reſpondebit. Lingua pronunciando reſpondet ad ea, quæ jam animus concepit. Conſule Theſaurum. *Eloquium*. Sic Hebræus: Dictum, promiſſum tuum.

5. *Fiat*. Idem Hebræus futuro: Erit. *Ut ſalvet me*. Non longe aliter Hebræus gerundio: Ad adjuvandum me; ut ſalvet videlicet. Sit mihi tua manus auxilio. *Mandata*. Hebræus: Depoſita; ut ſupra.

6. *Salutare tuum*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus dativo, de more linguæ: Saluti tuæ. Salutem, auxilium tuum ſummopere expeto. *Meditatio mea*. Translatio ſenſus. Hebræus: Oblectationes, deliciæ meæ. Meditatione delectatio fit. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum.

7. *Vivet*. Vel, Vivat, deprecanter; nam utroque modo verbum hebræum exponi poteſt, & tam de vita ſpirituali, qua mortui ſumus peccato, quam de corporea, velim intelligas. *Anima mea*. Ego ipſe. *Adjuvabunt*. Vel, Adjuvent.

8. *Quæ periit*. Hebræus idem præſenti participio: Periens, prope deperdita.

PSALMUS CXX. Lat. CXIX.

שיר המעלות אל יהוה ב בצרתה לי קראתי ויענני׃	1. *Canticum graduum. Ad DOMINUM in tribulatione mihi clamavi, et reſpondit mihi.*	1. Canticum graduum. Ad DOMINUM, cum tribularer, clamavi, & exaudivit me.
יהוה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה׃	2. *DOMINE libera animam meam a labio mendacii, a lingua doloſa.*	2. DOMINE libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa.
מה יתן לך ומה יסיף לך לשון רמיה׃	3. *Quid dabit tibi, et quid addet tibi lingua doloſa?*	3. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam?
חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים׃	4. *Sagittæ potentis acutæ, cum prunis juniperorum.*	4. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus deſolatoriis.
אויה לי כי גרתי משך ש שכנתי עם אהלי קדר׃	5. *Heu mihi quia incolui Méſech, habitavi cum tabernaculis Cedar.*	5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, habitavi cum habitantibus Cedar.
רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום׃	6. *Multum habitavit ſibi anima mea cum odiente pacem.*	6. Multum incola fuit anima mea cum his, qui oderunt pacem.
אני שלום וכי אדבר המה למלחמה׃	7. *Ego pax, et quia loquar, ipſi bello.*	7. Eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant *me gratis*.

ANNO-

ANNOTATIONES.

A Maledicis, & oſoribus pacis ereptus, eorum actiones eleganti carmine deſcribens, a Deo ſalutem expetendam eſſe, fideles inſtruit. Eccleſiæ inter Infideles exſulanti convenit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcas, velim.

1. *Canticum graduum*. Vox hebræa Elevationem, aſcenſionem, & gradum ab aſcenſione dictum ſignificat. Hoc igitur titulo quindecim ſequentes pſalmi prænotantur, vel ab elevatione vocis, quod eorum concentus eſſet altiſſimus; vel ab aſcenſione, quod populi captivitates, & e captivitatibus liberationes tractent, alluſione ſumpta e ſitu Jeruſalem, ad quam omni ex parte aſcendendum erat; vel tandem a Templi gradibus quindecim, quod a Levitis in illis, tanquam in umbone, & conſcenſu ſuggeſti canerentur: nam quæ ſit propria notationis cauſſa, non ſatis certum eſt. Ego canticum graduum, vel aſcenſionum, vel elevationum dicerem, quod e terrenis hiſce rebus animum elevet ad cæleſtia. *Cum tribularer*. Idem Hebræus nomine, ſuo loquendi tropo: In tribulatione, anguſtia mihi. Quum anguſtiis undique premerer. *Exaudivit*. Translatio ſenſus. Hebræus: Reſpondit; Quod exauditionis ſignum eſt.

2. *A labiis*. Hebræus ſingulariter collective: A labio. *Iniquis*. Non longe aliter Hebræus ſubſtantivo nomine, de more linguæ: Mendacii; mendaci, doloſo: calumnias, convicia, impoſturas, & fraudes proferente. *Et*. Non habetur in Hebræo, prout teſtatus eſt D. Hieronymus ad Suniam ſcribens.

3. *Detur*. Noſtris eſt Apoſtrophe ad hoſtem impium, & ſycophantam; Hebræis vero eodem ſenſu ad linguam fraudulentam, quam alloquitur vates poetice: Quid dabit tibi? (Supple, dans, vel quivis). *Aut*. Hebræus conjunctione, Et. *Apponetur*. Idem Hebræus active: Addet, apponet (Quivis; ut ſupra). Idiotiſmus frequens eſt in lingua hebræa; Dare, & addere quid alicui: qui recte a Noſtris transfertur paſſivis verbis, Dari, & Apponi. *Ad linguam doloſam*. Sic facilia Noſtri reddiderunt hebraica. Quid ob linguam illam doloſam conſequeris, o fraudulente? Hebræis eſt vocandi caſus: O lingua fraudulenta quid dabit, &c.? Ideſt; quem fructum, quodve emolumentum conſequeris? Niſi malles cum Genebrardo, eſſe nominandi caſus. Quam utilitatem afferet tibi lingua fraudulenta? Sed prior interpretatio purior, & ſimplicior eſt.

4. *Sagittæ potentis, &c.* Appoſitive. Supple, es o lingua doloſa. Genebrardus præcedenti interrogationi per ſubjectionem reſponderi putat. Duriſſimæ plagæ, graviſſimæ pœnæ, quales a ſagittis acutiſſimis transfixi patiuntur, & incendia pernicioſiſſima tamquam a prunis arborum, quæ vehementius urant, tibi dabuntur, tibique apponentur. Hæc enim verba e ſuperiore verſiculo per zeugma ſunt juxta ipſum repetenda. Verum ſimplicior eſt prior ſenſus. *Carbonibus*. Ignitis ſcilicet. Hebræus etiam: Cum prunis. *Deſolatoriis*. Vaſtatoriis, utpote ardentiſſimis. Translatio ſenſus. Hebræus: Juniperorum, quarum prunæ dicuntur eſſe ardentiſſimæ, neque facile exſtingui. Lxxij per ſynecdochen dixerunt ἐρημικοῖς, ideſt, arborum in deſertis, & ſolitudinibus naſcentium.

5. *Incolatus meus prolongatus eſt*. Arbitror, Noſtros, punctis immutatis, tranſitu per quam facillimo legiſſe גָּרְתִּי מֶשֶׁךְ, Peregrinatio, exſilium meum prolongatum eſt. Niſi malles, eos ſenſum, non verba transtuliſſe, nomen מֶשֶׁךְ longitudinem interpretantes, quæ radicis quidem eſt ſignificatio. Nam Hebræus tunc eſſet hujuſmodi: Hei mihi, quia peregrinatus ſum longitudine; ideſt, longo tempore. Nunc Hebræis גַּרְתִּי verbum eſt, & מֶשֶׁךְ provinciæ nomen, cu-

cujus incolæ barbari, omniſque humanitatis, pacis, & religionis expertes eſſent. Hei mihi, ait, quia incolui Moſchos. Eleganter perſtringit Judæos ſui temporis, quod Moſchorum, & Cedarenorum mores referrent. Quaſi diceret, apud truculentos Getas, inhumanoſve Scythas habitare mihi videor. Conſule Theſaurum. *Cum habitantibus.* Hebræus: Cum tabernaculis Cedar. Metonymia. Cum habitantibus in tabernaculis Cedarenorum. Cedar filius Iſmaelis feri & barbari. Conſule Theſaurum. Quidam Moſchos, & Cedarenos proprie intelligunt, inter quos exſilium Eccleſiæ diuturnum ſit.

6. *Incola fuit.* Hebræus addens pronomen peculiari tropo, idem prope habet: Multum habitavit ſibi anima mea. Ego ipſe inter Cedarenos diu peregrinatus ſum: ut Noſtris placet, qui cum ſuperioribus hæc connectunt. Hebræus autem ſequentibus addit. *Cum his, &c.* Hebræus idem participio ſingulari: Cum odiente pacem; cum oſore pacis, ſatis ſuperque habitavit anima mea. Idem fere ſenſus in Noſtris, licet hæc cum ſequentibus connectant.

7. *Eram.* Sic Hebræus pronomine: Ego; ſum, vel eram videlicet. *Pacificus.* Hebræus eleganti locutione nomine ſubſtantivo idem exprimit: Pax. Ego ipſamet pax eram; totus pacificus. Similem phraſim ſuperius vidimus pſalmo 109. 4. Et ego oratio. Sic latini ſcelus pro ſceleſto ponunt, & hujuſmodi. *Cum.* Hebræus addit conjunctionem: Et cum, vel quia. Sæpius diximus, particulam כִּי varie transferri poſſe. *Loquebar.* Hebræus idem futuro: Loquar. *Illis.* Vel additum eſt a Noſtris ad declarationem, vel certe legerunt Noſtri אֲדַבְּרֵם facili conjunctione vocum, vel tandem pronomen הֵמָּה a præcedenti verbo regi putarunt: Alloquebar eos. Hebræis eſt nominativus, qui ſequenti dictioni connectitur: Ipſi. *Impugnabant.* Hebræus nomine, ſane perquam eleganti tropo, dativo profert: Bello. Ipſi ad bellum, ſe parabant videlicet, aut quid ſimile. Licet, inquit, pacificus ſim, nihil tamen mutire audeo, nedum loqui; nam ſtatim verba mea in contrarium ſenſum recipiuntur, & impugnare me occipiunt. *Me gratis.* Ad declarationem a Noſtris addita.

GRA-

GRADUS
DECIMUS TERTIUS.

PSALMUS CXXI. Latinis CXX.

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי :	1. *Canticum gradibus. Levabo oculos meos ad montes, unde veniet auxilium meum?*	1. Canticum graduum. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.
עזרי מעם יהוה עשה שמים וארץ :	2. *Auxilium meum a cum DOMINO factore cælorum, & terræ.*	2. Auxilium meum a DOMINO, qui fecit cælum, & terram.
אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך :	3. *Ne dabit commotioni pedem tuum, ne dormitabit cuſtos tuus.*	3. Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet, qui cuſtodit te.
הנה לא ינום ולא יישן ש שומר ישראל :	4. *Ecce non dormitabit, neque dormiet cuſtos Iſraelis.*	4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael.
יהוה שמרך יהוה צלך על יד ימינך :	5. *DOMINUS cuſtos tuus, DOMINUS umbra tua ſuper manum dexteram tuam.*	5. DOMINUS cuſtodit te, DOMINUS protectio tua, ſuper manum dexteram tuam.
יומם השמש לא יככה וירח בלילה :	6. *Interdiu ſol non percutiet te, & luna in nocte.*	6. Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem.
יהוה ישמרך מכל רע ישמר את נפשך :	7. *DOMINUS cuſtodiet te ab omni malo, cuſtodiet animam tuam.*	7. DOMINUS cuſtodit te ab omni malo; cuſtodiat animam tuam *Dominus*.
יהוה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם :	8. *DOMINUS cuſtodiet egredi tuum, & venire tuum, ex nunc & uſque ad ſeculum.*	8. DOMINUS cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex *hoc* nunc, & uſque in ſeculum.

ANNOTATIONES.

Fideles, quod Dominum habeant cuſtodem, ubique eſſe tutos, ornato carmine decantat.

1. *Graduum*. Idem Hebræus dativo: Gradibus, aſcenſionibus, elevationibus. Vide in præcedenti pſalmo. Lamed tam genitivo, quam dativo inſervire, docui in Grammatica. *Levavi*. Hebræus futuro: Levabo, attollam. *In*. Hebræus: Ad montes. Qui ad capeſſendam fugam e periculis, aptiores ſunt. *Unde*. Mimeſis. Dicendo;

do (ſupple), unde veniet, &c. *Mihi.* Non aliter Hebræus: Meum. Quidam relative legunt ſine mimeſi: Unde; a quibus montibus veniet auxilium meum; ut alludat ad ſitum Jeruſalem, & præſertim ad montes Sion, & Moria. Sed purior lectio eſt interrogativa: Unde, ex quanam parte veniet mihi opitulator?

2. *A Domino.* Hebræus addit præpoſitionem, Cum, de more linguæ: De cum Domino. Sibi reſpondet, ſeque conſolatur, divinum auxilium ſibi non defuturum eſſe confidens. *Qui fecit.* Hebræus idem participio: Faciente, factore. *Cœlum.* Vox hebræa eſt pluralis numeri natura: Cælorum, & terræ.

3. *Non det.* Apoſtrophe ad ſe ipſum, & ad pium quemlibet. Idem Hebræus futuro: Ne dabit, ne det. *In commotionem.* Hebræa vox eſt amphibola; nam poteſt eſſe vel nomen dativi caſus, vel gerundium: Commotioni, ad commovendum: Ne commoveri ſinat pedem tuum. Non dare commotioni, vel ad commovendum pedem, idiotiſmus; ideſt, non ſinere labi in exitium, tam animæ quam corporis. *Neque.* Hebræus non habet conjunctionem, Et. *Dormitet.* Hebræus iterum futuro: Dormitabit. *Qui cuſtodit te.* Idem Hebræus participio: Cuſtodiens te, cuſtos tuus. Humano more loquitur de Deo, qui dormire nequaquam poteſt, ut illius curam vigilantem, & perpetuam erga fideles indicet.

4. *Qui cuſtodit.* Hebræus, ut ſupra, participio: Cuſtodiens, cuſtos.

5. *Cuſtodit.* Hebræus iterum participio: Cuſtodiens te, vel cuſtos tuus. *Protectio.* Translatio ſenſus. Hebræus eleganti metaphora: Umbra tua ſuper, ad manum dexteram tuam, qua protegeris ab omnium malorum æſtu, ut nihil vel interdiu, vel noctu tibi nocere poſſit.

6. *Per diem.* Idem Hebræus: Interdiu. *Uret.* Translatio ſenſus. Hebræus poetice: Percutiet, feriet te. *Neque luna.* Hebræus idem, licet particulam negativam non exprimat, quæ per zeugma ſubintelligitur: Et luna. Supple, non feriet te. *Per noctem.* Sic Hebræus: In nocte. Sol æſtu nimio nocet interdiu, Luna nimio humore noctu; quæ ſunt etiam ſymbola malorum & calamitatum, ſive manifeſtarum, ſolaribus radiis comparatarum, ſive clandeſtinarum lunaribus.

7. *Cuſtodit.* Hebræus futuro: Cuſtodiet. Vel pronunciative, vel optative: Cuſtodiat. *Cuſtodiat.* Hebræus iterum futuro, ut ſupra: Cuſtodiet. *Dominus.* Non habetur in Hebræo, quod parum, vel nihil refert.

8. *Cuſtodiat.* Hebræus iterum futuro: Cuſtodiet. *Introitum, &c.* Idem Hebræus infinitivo, ſed ordine inverſo: Egredi tuum, & venire tuum. Idiotiſmus elegans. Ideſt, ſive domi, ſive foris fueris, te ſervet incolumem, & tueatur. *Hoc.* Ad declarationem additum. *In.* Vel Ad, ex conſequentia ſermonis ſubintelligenda: Ex nunc, & uſque (ad, vel in) ſeculum.

PSAL-

PSALMUS CXXII. Lat. CXXI.

שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית יהוה נלך :	1. *Canticum graduum Davidi. Lætatus ſum in dicentibus mihi, domum DOMINI ibimus.*	1. Canticum graduum. Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, *in* domum DOMINI ibimus.
עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם :	2. *Stantes fuerunt pedes noſtri, in portis tuis Jeruſalem.*	2. Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Jeruſalem.
ירושלם הבנויה כעיר ש שחברה לה יחדו :	3. *Jeruſalem ædificata ut civitas, quæ conjuncta eſt ei ſimul.*	3. Jeruſalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in id ipſum.
ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם יהוה :	4. *Quia illuc aſcenderunt tribus, tribus Domini, teſtimonium Iſrael ad confitendum nomini DOMINI.*	4. Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini, teſtimonium Iſrael ad confitendum nomini DOMINI.
כי שמה ישבו כסאות ל למשפט כסאות לבית דוד :	5. *Quia illic ſederunt ſedes judicio, ſedes domui David.*	5. Quia illic ſederunt ſedes *in* judicio, ſedes ſuper domum David.
שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך :	6. *Rogate pacem Jeruſalem, felices erunt diligentes te.*	6. Rogate, *quæ ad* pacem *ſunt* Jeruſalem, & abundantia diligentibus te.
יהי שלום בחילך שלוה ב בארמנותיך :	7. *Erit pax in propugnaculo tuo, felicitas in ædibus tuis.*	7. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.
למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך :	8. *Propter fratres meos, & proximos meos loquar, amabo, pacem in te.*	8. Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.
למען בית יהוה אלהינו א אבקשה טוב לך :	9. *Propter domum DOMINI Dei noſtri quæram bonum tibi.*	9. Propter domum DOMINI Dei noſtri quæſivi bona tibi.

ANNOTATIONES.

JEruſalem a pluribus dignitatibus, ſed præcipue ob Templum laudans, ei ſuaviſſimo carmine bene precatur. Convenit Eccleſiæ.

1. *Canticum graduum.* Ut ſupra. Hebræus addit auctoris nomen: Davidi, vel Davidis; nam lamed utrique caſui deſervire, ſæpius diximus. *In his quæ dicta ſunt.* Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis בְּאֲמָרִים, In dictis; quod nunc Hebræis eſt בְּאֹמְרִים, In dicentibus. Idiotiſmus. Ideſt, cum dicitur. *In.* Eleganter ſubticetur in Hebræo, de more linguæ. *Ibimus.* Vel, Eamus; nam utroque modo exponi poteſt verbum futurum in Hebræo, ut in Grammaticis rebus docuimus. Dicentes (ait) eamus ad domum Domini, maximopere me lætificant; gaudeo, quod ab illis inviter his verbis, vel

quod

quod dicant futurum eſſe, ut ex captivitate redeuntes eamus in domum Domini. Prior ſenſus purior.

2. *Erant*. Sic Hebræus præterito: Fuerunt. *In atriis*. Hebræus non longe aliter: In portis tuis Jeruſalem, quum hæc mihi dicerentur; vel olim, ante captivitatem. Prior ſenſus fidelior.

3. *Quæ ædificatur*. Brevibus deſcribit Jeruſalem. Hebræus participio paſſivo: Ædificata, conſtructa. *Ut civitas*. Comparatio tendit in ſe ipſam: Inſtar civitatis maximæ, non oppidi, vel caſtelli minimi; vel certe refertur ad aliam; quod magis placet. *Cujus participatio ejus*. Relativum Ejus vacat latine. Videntur autem Noſtri punctis immutatis legiſſe שֶׁחֶבְרָה לָּה, cujus participatio (ei), colligatio, conjunctio, ideſt cohabitatio, eſt in id ipſum, in idem velle & ſentire. Nunc Hebræis verbum eſt paſſivum שֶׁחֻבְּרָה, Quæ conjuncta, colligata eſt. *Ejus*. Hebræus dativo: Ei, vel ſibi; nam utroque modo exponi poſſunt pronomina poſſeſſiva, ut in Grammatica docui. Lamed etiam tam genitivo, quam dativo ſervire, ſæpius diximus. Noſtri genitivo transferunt. Hebræus dativum retinet, & duos ſenſus agnoſcit. Jeruſalem conſtructa ut civitas (ut Jebus), quæ conjuncta eſt ei ſimul. Nam ex duabus civitatibus unica tandem effecta eſt. Conſule Theſaurum. Vel, Ut civitas, quæ conjuncta eſt ſibi ſimul, non in plures partes diviſa, ita ut inter ſe vici longiſſime diſtent. Ex hujuſmodi conjunctione civitas pulcrior & validior efficitur. Neutrum ſenſum reſpuerem, & ſi prior magis arrideat: ultimus cum Noſtris idem eſt. Quaſi diceres, eſt civitas concordiſſima, & unione maxima conjuncta pariter. *In id ipſum*. In idem. Non longe aliter Hebræus: Simul, una, pariter.

4. *Enim*. Idem Hebræus fere: Quia, quod. Hinc agnoſcitur ejus concordia. *Domini*. In Hebræo eſt nomen proprium Dei: Jaha. *Teſtimonium*. Appoſitive. Quæ Tribus ſunt teſtimonium, teſtantur genus Iſraelis. Vox hebræa poteſt etiam ſignificare pulcritudinem, ornatum, a radice עדה. Conſule Theſaurum. Quæ tribus ſunt pulcritudo, ornatus, decor Iſraelis. Neuter ſenſus reſpuendus. *Iſrael*. In Hebræo habet præpoſitum lamed, quod tam dativo quam genitivo deſervire, ſæpius diximus. *Ad confitendum*. Ad celebrandum Deum.

5. *Sedes*. Throni, tribunalia judicialia, & conſequenter judices. *In judicio*. Hebræus dativo, de more linguæ: Judicio; ad judicium, ad judicandum, ut judicent. *Super domum*. Hebræus dativo: Domui David. Regiæ domus David, qui ea ſubſellia forenſia inſtituit, ut judicium cuique redderetur. Merito igitur ei accepta referuntur.

6. *Rogate*. Petite, poſtulate. Ad pios apoſtrophe. *Quæ ad, ſunt*. A Noſtris ad declarationem addita. Quæ ad tranquillitatem & quietem ejus faciunt. Hebræus ſimpliciter: Petite pacem Jeruſalem. *Et abundantia*. Suſpicor, Noſtros mutatis quibuſdam literis, & præſertim Jod in Vav legiſſe וְשַׁלְוָה, Et felicitas (ſupple ſit); & ob id neceſſario ſequens nomen dativo tranſtulerunt: Diligentibus te. Nunc Hebræis verbum eſt futuri temporis יִשְׁלָיוּ, Felices erunt, quieti degent, ſoſpitentur, felicitentur diligentes te. Mimeſis. Proponit verba, quæ dicant flagitantes pacem Jeruſalem. Petite, inquit, pacem Jeruſalem (talibus verbis videlicet), ſoſpites ſint diligentes te o Jeruſalem.

7. *Fiat*. Idem Hebræus futuro: Erit. *In virtute tua*. Sic transferunt Noſtri vocem hebraicam חַיִל, quæ plura ſignificat. Conſule Theſaurum. Ideſt, in tuo robore, vel exercitu. Hebræus: In propugnaculo tuo, in tuis mœnibus ſit pax. Dicitur autem antemurale hoc nomine, quod robur civitatis ſit. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Abundantia*. Non longe aliter Hebræus: Felicitas, ſalus, ab Hebræo nomine

ne dicta. *In turribus*. Hebræus: In palatiis, ædibus, quæ ob altitudinem turribus æquiparari poſſint. Non magni momenti varietas.

8. *Loquebar*. Hebræus blandiendi & deprecandi particulam addens, futuro exprimit: Loquar, amabo, pacem; ut pacifica & floridiſſima ſis. *De te*. Hebræus: In te, in medio tui. Minimi momenti varietas. Sunt autem verba Davidis; niſi malles mimeſim continuari; quod parum vel nihil refert.

9. *Propter domum Domini*. Totius pſalmi ſcopus, & peroratio. *Quæſivi*. Quæram. *Bona*. Hebræus ſingulariter, collective: Bonum. Quod in te ſit Templum Domini, & arca fœderis.

PSAL. CXXIII. Lat. CXXII.

שיר המעלות אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים :	1. *Canticum graduum. Ad te levavi oculos meos o habitator in cælis.*	1. Canticum graduum. Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.
הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יהוה אלהינו עד שיחננו :	2. *Ecce ſicut oculi ſervorum ad manum dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ ad manum dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad* DOMINUM *Deum noſtrum, donec quod miſerebitur noſtri.*	2. Ecce ſicut oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ; ita oculi noſtri ad DOMINUM Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.
חננו יהוה חננו כי רב ש שבענו בוז :	3. *Miſerere noſtri* DOMINE, *miſerere noſtri, quia multum ſaturi ſumus deſpectione.*	3. Miſerere noſtri DOMINE, miſerere noſtri, quia multum repleti ſumus deſpectione.
רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים :	4. *Multum ſatura eſt ſibi anima noſtra, ſubſannatio locupletum* fuit, *deſpectio ſuperbis.*	4. *Quia* multum repleta eſt anima noſtra, opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis.

ANNOTATIONES.

Fideles eleganter inſtruit, quid agendum ſit, ut impiorum calumnias evitare poſſint. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Qui habitas*. Sic Hebræus participio: O habitans, habitator; qui cælorum regiones incolis.

2. *In manibus*. Hebræus idem fere ſingulariter: Ad manum; ideſt, ad nutum, ut eis miniſtrent, & ſerviant; vel ad largitionem, ut aliquid accipiant; vel tandem ad defenſionem, ut opem conſequantur: ita in hoc exſilio vexati, te unum intuemur, in te unum ſpectamus, ut noſtri miſereare. *Miſereatur*. Hebræus addens conjunctionem Quod, exprimit futuro: Donec quod miſerebitur noſtri. Particula עד æternitatem, perpetuitatem in Hebræo ſignificat; itemque Donec, & Poſtea. Perpetuo oculos in eum habebimus intentos.

3. *Re-*

3. *Repleti*. Idem fere Hebræus: Satiati ſumus contemptu.

4. *Quia*. Ex ſuperiori verſu repetitum a Noſtris; quod nibil refert. Græcus tamen illud non habet. *Repleta eſt*. Hebræus addens pronomen emphatice, ſuperius verbum repetit: Satiata eſt ſibi anima noſtra (ſubaudi, deſpectione, per zeugma). *Opprobrium*. Hebræus idem fere: Subſannatio, deriſio. Supple, fuit. *Abundantibus*. Translatio ſenſus. Hebræus idem fere genitivo: Opulentorum, locupletum, quibus omnia proſpere cedunt in hoc mundo. *Et*. Non babetur in Hebræo. Opulentorum, ait, deriſio & ſubſannatio fuit anima noſtra hactenus, & deſpectio, contemptus ſuperbis & faſtuoſis noſtris hoſtibus; quare miſerere noſtri. Quidam ex Noſtris exponunt: Opprobrium (fit, vel rependatur) abundantibus, & deſpectio ſuperbis; ideſt, in caput inimicorum noſtrorum recidat ille contemptus, & illud probrum. Verum prior ſenſus purior, & fidelior.

PSALMUS CXXIV. Lat. CXXIII.

שיר המעלות לדוד לולי יהוה שהיה לנו יאמר נא ישראל:	1. *Canticum graduum Davidi. Niſi DOMINUS qui fuit nobis, dicet obſecro Iſrael,*	1. Canticum graduum *ipſi David*. Niſi quia DOMINUS erat in nobis, dicat nunc Iſrael,
לולי יהוה שהיה לנו בקום עלינו אדם:	2. *Niſi DOMINUS qui fuit nobis in ſurgendo ſuper nos bomo,*	2. Niſi quia DOMINUS erat in nobis, cum exſurgerent homines in nos,
אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו:	3. *Tunc vivos deglutierunt nos, in iraſcendo naſus eorum in nos;*	3. Forte vivos deglutiſſent nos. Cum iraſceretur furor eorum in nos,
אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו:	4. *Tunc aquæ obruerunt nos, torrens tranſivit ſuper animam noſtram;*	4. Forſitan aqua abſorbuiſſet nos. Torrentem pertranſivit anima noſtra:
אזי עבר על נפשנו המים הזידונים:	5. *Tunc tranſivit ſuper animam noſtram; aquæ ſuperbæ.*	5. Forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.
ברוך יהוה שלא נתננו טרף לשניהם:	6. *Benedictus DOMINUS, qui non dedit nos prædam dentibus eorum.*	6. Benedictus DOMINUS, qui non dedit nos *in* captionem dentibus eorum.
נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו:	7. *Anima noſtra, ſicut paſſer, erepta eſt de laqueo venantium, laqueus contritus eſt, & nos evaſimus.*	7. Anima noſtra, ſicut paſſer, erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.
עזרנו בשם יהוה עשה שמים וארץ:	8. *Adjutorium noſtrum in nomine DOMINI factoris cælorum, & terræ.*	8. Adjutorium noſtrum in nomine DOMINI, qui fecit cælum, & terram.

ANNOTATIONES.

AB extremis periculis ereptos fideles, quibus verbis gratias agant, ornate ſatis, & eleganter inſtruit. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *Ipſi David*. Sic Hebræus: Davidi, vel Davidis; nam lamed utrique caſui deſervire, ſæpius diximus. *Erat*. Litera Scin loco אֲשֶׁר poſita ſignificat Qui, quæ, quod, & quòd, ſeu quia. Conſule Theſaurum. Noſtris eſt cauſſativa, Hebræis autem relativa: Niſi Dominus, qui. *Erat*. Sic Hebræus præterito: Fuit. *In nobis*. Nobiſcum, inter nos. Non longe aliter Hebræus dativo: Nobis. Eſſe alicui, idiotiſmus; ideſt, defendendi gratia pro eo ſtare. *Dicat*. Idem Hebræus futuro: Dicet. *Nunc*. נָא eſt blandientis, & obſecrantis particula: Quæſo, amabo (di grazia).

2. *Niſi quia*, *&c.* Hebræus ad verbum, ut in præcedenti verſiculo. Ibi vide. *Cum exſurgerent*. Idem Hebræus gerundio: In ſurgendo. *Homines in nos*. Hebræus inverſo ordine, & ſuo loquendi tropo: Super nos homo (collective).

3. *Forte*. Suſpicor Noſtros, mutato Zain in Lamed, facillimo vocis tranſitu legiſſe אֱלֵי, quod nunc Hebræis eſt אֲזַי, Tunc. Non maximi tamen ponderis eſt varietas. *Deglutiſſent*. Idem Hebræus præterito: Deglutierunt. *Cum iraſceretur*. Sic Hebræus gerundio: In iraſcendo, in excandeſcere. *Furor*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Naſus; quo fumante, furor, & ira dignoſcitur.

4. *Forſitan*. Hebræus: Tunc; ut ſupra. *Aqua*. Vox hebræa eſt pluralis numeri natura: Aquæ; malorum, & perſecutionum copia & magnitudo. *Abſorbuiſſet*. Idem prope Hebræus plurali præterito: Obruerunt. *Torrentem*, *&c.* Suſpicor, Noſtros, ſuppreſſa particula עַל, & detracto He a נַחְלָה, verboque addito legiſſe נַחַל עָבְרָה נַפְשֵׁנוּ. Niſi malles cum Genebrardo, eos hypallagen explicaſſe, nam Hebræus nunc ad verbum habet: Torrens tranſivit ſuper animam noſtram; Eam obruendo ſcilicet. Aquas obruere aliquem, & Torrentem tranſire ſuper animam ejus, ſunt bini idiotiſmi, ingentium malorum ſymbola.

5. *Forſitan*. Hebræus: Tunc; ut ſupra. *Pertranſiſſet*, *&c.* Etiam hic fortaſſe Noſtri, ſuppreſſo עַל, legerunt עָבְרָה, vel hypallagen explicarunt. Hebræus nunc legit: Tunc tranſivit ſuper animam noſtram. Supple, Torrens, per zeugma. *Aquam intolerabilem*. Sic reddiderunt Noſtri, hypallagen explicantes. Aquam nimis altam, nulli penetrabilem evaſit. Hebræus autem nominativo plurali, per appoſitionem, idiotiſmo ſatis ornato dicit: Aquæ ſuperbæ (ſcilicet, eſt torrens ille), hoc eſt, nimis elatæ, altiſſimæ. Genebrardus aliud ſentit, quod non placet.

6. *In*. Non habetur in Hebræo. *Captionem*. Non longe aliter Hebræus: Prædam. Dare aliquem prædam (ut ſit præda) dentibus aliquorum, eſt idiotiſmus elegans, crudelitatem hoſtium feritati beluarum comparans.

7. *Sicut paſſer*. Quævis avicula. Animam ut aviculas eripi de laqueo, alter idiotiſmus. Ideſt, ex inſidiis impiorum eripi. *Liberati ſumus*. Idem Hebræus: Evaſimus.

8. *Adjutorium noſtrum*. Supple eſt, in nomine Domini. *Qui fecit*. Hebræus præſenti participio: Facientis, factoris. *Cælum*. Vox hebræa eſt pluralis natura: Cælorum, & terræ opificis.

PSAL-

PSALMUS CXXV. Lat. CXXIV.

שיר המעלות הבטחים ב ביהוה כהר ציון לא ימוט ל לעולם ישב׃	1. *Canticum graduum. Confidentes in DOMINO* ſunt *ſicut mons Sion, non commovebitur, ſeculo ſedebit.*	1. Canticum graduum. Qui confidunt in DOMINO, ſicut mons Sion: non commovebitur in æternum, qui habitat
ירושלם הרים סביב לה ו ויהוה סביב לעמו מעתה ועד עולם׃	2. *Jeruſalem montes circuitus ei, & DOMINUS circuitus populo ſuo ex nunc, & uſque ad ſeculum.*	2. *In* Jeruſalem. Montes in circuitu ejus, & DOMINUS in circuitu populi ſui, ex *hoc* nunc, & uſque *in* ſeculum.
כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם׃	3. *Quia non requieſcet virga injuſtitiæ ſuper ſortem juſtorum, ut non extendent juſti in iniquitatem manus ſuas.*	3. Quia non relinquet *Dominus* virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum, ut non extendant juſti ad iniquitatem manus ſuas.
הטיבה יהוה לטובים ולישרים בלבותם׃	4. *Benefac DOMINE bonis, & rectis in cordibus ſuis.*	4. Benefac DOMINE bonis, & rectis corde.
והמטים עקלקלותם יוליכם יהוה את פעלי האון שלום על ישראל׃	5. *Declinantes autem tortuoſitates ſuas, adducet eos DOMINUS cum operatoribus iniquitatis: pax ſuper Iſrael.*	5. Declinantes autem *in* obligationes, adducet DOMINUS cum operantibus iniquitatem: pax ſuper Iſrael.

ANNOTATIONES.

Fideles eſſe tutiſſimos, impios autem perituros, non ineleganti carmine decantat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Qui confidunt.* Idem Hebræus participio: Confidentes in Domino, (ſupple ſunt) ſicut mons Sion; nempe firmi, immobiles, ſtabiles, ſecuri, ſicut & ille, prout mox dicit. *Non commovebitur.* Mons Sion. *In æternum.* Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Qui habitat.* Noſtri punctis immutatis videntur legiſſe יֹשֵׁב, habitans, habitator; & ob id protenderunt ſententiam ad principium ſequentis verſus, retrahentes hic nomen Jeruſalem. Nunc Hebræis eſt futurum, & hic ſententia terminatur, perſiſtens loqui de monte Sion. Qui (ait) non commovebitur, in æternum habitabit, ſedebit, permanebit; in quem modum etiam fidentes in Domino ſe habebunt. Montem non commoveri, & in æternum permanere, diverſis verbis idem eſt.

2. *In Jeruſalem.* Noſtris eſt genitivi caſus, Habitator Jeruſalem; quod explicant præpoſitione. Niſi malles, eos proprie legiſſe בִּירוּשָׁלַם; nam & præcedens dictio per Beth terminatur. Hebræus autem, ut diximus, hic incipit ſententiam, & nominativo profert: Jeruſalem. *In circuitu.* In Hebræo non habetur præpoſitio, ſed tantum nomen,

quod

quod tamen adverbialiter ſæpius uſurpatur: Montes (ſunt) circuitus, circum Jeruſalem. *Ejus*. Idem Hebræus dativo de more linguæ: Ei, Jeruſalem. Hebraiſmus, qui ponit antecedens, & pronomen relativum in eadem ſententia. Latine vacat. Diceres enim tantummodo: Cir uitus Jeruſalem ſunt montes. Ad ejus defenſionem videlicet. *In circuitu*. Hebræus ut ſupra, nomine: Circuitus, vel circum. Non ſolum montes ſunt præſidio Jeruſalem, ſed etiam Dominus eſt circum fideles ſuos, ut externis montibus & præſidiis eos tueatur contra externos hoſtes, & interiore ſua præſentia, contra eoſdem ſimul, ac inviſibiles. *Populi ſui*. Idem Hebræus dativo, de more linguæ, ut ſupra: Populo ſuo. *Ex hoc*, *&c.* Vide ſuperius pſal. 121. 8. quo loco eadem habentur verba.

3. *Relinquet Dominus*. Arbitror, Noſtros facillimo tranſitu Vav in Jod legiſſe in Hiphil יָנִיחַ, Requieſcere faciet, ſinet, relinquet; ob idque de ſuo addidiſſe, Dominus, quod nomen nunc in Hebræo textu non habetur, in quo verbum eſt conjugationis cal יָנוּחַ, Requieſcet, ideſt, relinquetur (ſupple, a Domino). Idem ſenſus. *Virgam*. Ob verbum adjunctum ſic transferunt Noſtri. Hebræis eodem verbi reſpectu nominativus eſt: Virga. Vox hebræa plura ſignificat, nempe virgam, ſceptrum, flagellum, familiam, vel tribum. Conſule Theſaurum. *Peccatorum*. Videntur Noſtri, punctis immutatis, legiſſe רָשָׁע, quod nomen ſic interpretantur fere ſemper, Peccatoris (collective), ideſt Peccatorum, ut ipſi dixere. Nunc Hebræis eſt nomen rei רֶשַׁע, Injuſtitiæ. *Extendant*. Idem Hebræus futuro: Extendent, mittent, porrigent. *Ad*. Hebræus: In. Nulla varietas. Senſus eſt, virgam, ideſt ſceptrum injuſtitiæ, tyrannidem, vel etiam tribum proprie, ſatis eleganter poetice, non dominaturam eſſe in bonos, vel tandem flagellum injuſtitiæ (ideſt, plagas) ſupra modum eis minime immitti, ne deſperatione vel illecebra impunitatis peccandi, male agant. Confer locum Pauli 1. Cor. 10. 13.

4. *Corde*. Hebræus addens præpoſitionem, & pronomen, pluraliter profert: In cordibus ſuis.

5. *In*. Non habetur in Hebræo, quod tamen ſubintelligi poteſt commode. *Obligationes*. Græcus στραγγαλίας, quod pro doloſis tendiculis uſurpatur apud Heſychium. Hebræus addens pronomen, non longe aliter habet: Obliquationes ſuas, tortuoſitates; ideſt pravas actiones ſuas, ut bonis noceant; vel certe cum Noſtris ablativo: Declinantes (viam ſuam videlicet, mores, actiones proprias) tortuoſitatibus ſuis; qui deflectunt a via recta, connumerabuntur tandem cum improbis & ſceleratis hominibus: pravum, tortuoſum, & perverſum cor habentes, hypocritæ, verſuti homines ducentur in damnationem cum his, qui aperte malefici ſunt. Hic ſenſus purior, & fidelior eſt. *Adducet*. Hebræus addit pronomen de more linguæ, ut etiam ſupra ſecundo verſiculo: Eos. *Iniquitatem*. Hebræus genitivo: Cum operatoribus iniquitatis. *Pax ſuper Iſrael*. Conſumptis impiis, pax & felicitas iis, qui veri ſunt Iſraelitæ, ſit.

PSAL-

PSALMUS CXXVI. Lat. CXXV.

שיר המעלות בשוב יהוה את שיבת ציון היינו כחלמים:	1. *Canticum graduum. In reducendo DOMINUS captivitatem Sion, fuimus ſicut ſomniantes.*	1. Canticum graduum. In convertendo DOMINUS captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.
אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה:	2. *Tunc replebitur riſu os noſtrum, & lingua noſtra ovatione, tunc dicent in gentibus, magnificavit DOMINUS ad faciendum cum iſtis.*	2. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exſultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificavit DOMINUS facere cum eis.
הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים:	3. *Magnificavit DOMINUS ad faciendum nobiſcum, fuimus lætantes.*	3. Magnificavit DOMINUS facere nobiſcum, facti ſumus lætantes.
שובה יהוה את שבותנו כאפיקים בנגב:	4. *Reduc DOMINE captivitatem noſtram ſicut fluvios in auſtro.*	4. Converte DOMINE captivitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro.
הזרעים בדמעה ברנה יקצרו:	5. *Seminantes in lacrima, in ovatione metent.*	5. Qui ſeminant in lacrimis, in exſultatione metent.
הלך ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלמתיו:	6. *Eundo ibit & flendo, portans tractum ſeminis; veniendo veniet in ovatione portans manipulos ſuos.*	6. Euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina *ſua*: venientes *autem* venient cum exſultatione, portantes manipulos ſuos.

ANNOTATIONES.

REdemptionis futuræ gaudia ſibi ante oculos proponens, orat eleganti carmine, ut liberentur fideles per Chriſtum a captivitate. Martyribus etiam congruit. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *In convertendo.* Hebraiſmus. In reducendo, quando reduxit, revocavit. *Facti ſumus.* Sic Hebræus: Fuimus. *Sicut conſolati.* Translatio ſenſus. Hebræus: Sicut ſomniantes. Qui ſomniorum ſpecie delectati valde, neſciunt tamen, an vera, vel falſa videant: ſic nos adeo conſolati, lætatique ſumus noſtra reſtitutione, ut eam præ gaudio vix credentes, videremur verius ſomniare reditum, quam reipſa, & oculis uſurpare.

2. *Repletum eſt.* Hebræus futuro: Replebitur. *Gaudio.* Non longe aliter Hebræus: Riſu. *Exſultatione.* Hebræus: Ovatione, cantu. Nullius fere ponderis varietas. Os repleri riſu, & linguam ovatione, ſunt idiotiſmi ſatis noti. *Inter gentes.* Idem Hebræus: In gentibus. *Facere.* Sic Hebræus gerundio: Ad faciendum. *Cum eis.* Idem Hebræus: Cum iſtis. Magni-

fica.

ficare ad faciendum, idiotiſmus; ideſt, Magna & ingentia facere.

3. *Facere*. Hebræus iterum gerundio: Ad faciendum. *Facti ſumus*. Sic Hebræus: Fuimus.

4. *Converte*. Sic Hebræus: Reduc o Domine captivitatem noſtram, noſtros captivos. *Sicut torrens* Convertitur, reducitur. Idem prope Hebræus accuſativo plurali: Sicut fluvios rapidiſſimos. *In auſtro*. In terra auſtrali, arida, & ſiticuloſa, cui gratiſſimi & opportuniſſimi ſunt fluvii: ſic nobis hæc reductio erit ſuaviſſima, ac jucundiſſima. Conſule Theſaurum de his dictionibus.

5. *Qui ſeminant*. Sic Hebræus participio: Seminantes. Allegoria de profectione in exſilium & captivitatem, nec non de reditu ab exſilio, ab agricultura deſumpta. *In lacrimis*. Hebræus ſingulariter collective: In lacrima; flendo, flentes propter tempus ſationi incommodum, vel propter ſterilitatem ſoli, vel certe tandem propter incertitudinem futuri proventus. En profectionis in captivitatem allegoria. *In exſultatione*. Hebræus idem prope: In ovatione; cantu metunt, ob maximam proventus copiam. En lætitia reditus ab exſilio in patriam.

6. *Euntes ibant, & flebant*. Idem Hebræus ſingulariter, ſuis tropis, gerundio, & futuro: Eundo ibit, & flendo, ob cauſſas ſuperius dictas; nam eadem fere aliis verbis repetit. *Mittentes ſemina*. Translatio ſenſus. Hebræus ſingulariter: Portans tractum ſeminis; quod trahendo ſeminare vult. *Sua*. Ad declarationem additum. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Venientes venient*. Hebræus iterum gerundio, & ſingulari: Veniendo veniet. *Cum exſultatione*. Hebræus idem fere, ſuo tropo: In ovatione, cantu. *Portantes*. Hebræus ſingulari: Portans. Seminare in lacrima; & Portantem tractum ſeminis ire & flere, idem ſunt: ſicut & Metere in ovatione, &, Portantem manipulos venire cum cantu; quod notes.

PSALMUS CXXVII. Lat. CXXVI.

שיר המעלות לשלמה אם יהוה לא יבנה בית שוא ע עמלו בוניו בו אם יהוה לא ישמר עיר שוא שקד שומר :	1. *Canticum graduum Salomoni. Si DOMINUS non ædificabit domum, fruſtra laboraverunt ædificantes eam in ea: Si DOMINUS non cuſtodiet civitatem, fruſtra vigilavit cuſtos.*	1. Canticum graduum Salomonis. Niſi DOMINUS ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Niſi DOMINUS cuſtodierit civitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit *eam*.
שוא לכם משכימי קום מ מאחרי שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא :	2. *Vanum vobis o prævenientes ſurgere, retardantes ſedere, edentes panis dolorum. Sic dabit dilecto ſuo ſomnum.*	2. Vanum *eſt* vobis ante lucem ſurgere, ſurgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum;
הנה נחלת יהוה בנים שכר פרי הבטן :	3. *Ecce, hereditas DOMINI, filii; merces, fructus ventris.*	3. Ecce, hereditas DOMINI, filii; merces, fructus ventris.

כחצים ביד גבור כן בני הנעורים:

4. *Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii juventutum.*

4. Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii excuſſorum.

אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבשו כי ידברו את איבים בשער:

5. *Beatus vir, qui implevit pharetram ſuam ex ipſis; non confundentur, cum alloquentur inimicos ſuos in porta.*

5. Beatus vir, qui implevit deſiderium ſuum ex ipſis, non confundetur, cum loquetur inimicis ſuis in porta.

ANNOTATIONES.

Nec familiam, nec urbem cuſtodiri, nec victum, nec liberos haberi citra Dei favorem, elegantiſſime canit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Salomonis*. Hebræus dativo: Salomoni. Jam ſæpius dictum eſt, Lamed utrique caſui deſervire. *Niſi*. Idem Hebræus diviſim: Si non. Idem & paullo poſt habes. *Ædificaverit*. Sic Hebræus futuro: Ædificabit. *Domum*. Proprie; vel familiam, & univerſa ad rem privatam, & domeſticam pertinentia. Conſule Theſaurum. *In vanum*. Sic Hebræus: Fruſtra, vane. *Qui ædificant eam*. Idem Hebræus participio: Ædificantes eam, ædificatores ejus. Addit inſuper Hebræus aliud pronomen, In ea, quod ad verbum refertur. Vane laborant in ea, in domo conſtruenda ſcilicet. *Cuſtodierit*. Hebræus iterum futuro: Cuſtodiet civitatem, rempublicam, ſalutem populi, cum tota politia. *Vigilat*. Quaſi legerint Noſtri, punctis immutatis, in præſenti participio שֹׁקֵד, Vigilans; quod nunc Hebræis eſt præteritum שָׁקַד, Vigilavit, egit excubias. *Qui cuſtodit*. Idem Hebræus participio: Cuſtodiens, cuſtos. *Eam*. Ad declarationem additum.

2. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Ante lucem ſurgere, &c.* Suſpicor, Noſtros paucis quibuſdam literis, & vocalibus immutatis, facillimo vocum tranſitu ita legiſſe, שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימִים קוּמוּ מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת, Vanum eſt vobis ante lucem ſurgentes; ſurgite, poſtquam ſederitis, &c; ut ſit ironia; quaſi diceret, Surgite, ut experiamini, an vobis tanta diligentia & anxietas, Deo minus favente & propitio, ſit profutura. Hebræus eodem fere ſenſu legit: Vanum (eſt) vobis o prævenientes, maturantes ſurgere (videlicet ſummo mane, vel ante lucem ad rem faciendam), retardantes ſedere (tardiſſime pernoctantes, & labores ad multam noctem protrahentes), ſi Dominus (ſupple) vobis non affuerit; nam pendet ex ſuperioribus hæc ſententia. Maturare ſurgere, & Retardare ſedere, ſunt idiotiſmi pulcherrimi ſatis noti. Vide Theſaurum. *Qui manducatis panem*. Sic Hebræus participio: Edentes panis. *Doloris*. Hebræus pluraliter: Dolorum, anxietatum. Edere panem dolorum, eſt idiotiſmus per quam ornatus, pro, Labore & anxietate victum quærere (non laſciarſi far prò ne anche il mangiare). *Cum*. Videntur Noſtri legiſſe כִּי, hoc ſenſu videlicet: Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, eoſque tamen bonis omnibus felicitaverit, & ſine multa moleſtia & anxietate proſperaverit, tunc veſtra ſtudia eſſe irrita, & conatus vanos agnoſcetis. Perinde ac ſi dicerent: Regnum Dei quærendum eſt primum, cetera mox adjicientur. Hebræus nunc legit כֵּן, Ita, ſic, ad hunc modum. *Dederit*. Hebræus futuro: Dabit. *Dilectis ſuis*. Videntur Noſtri legiſſe punctis vocalibus immutatis לִידִידָיו, quod nunc Hebræis eſt ſingulare לִידִידוֹ, Dilecto ſuo. *Somnum*. Idem Hebræus; vel abla-

la-

Digitized by Google

lativo: Somno. Sic dabit dilecto ſuo, qui rerum mundanarum ſollicitudine poſthabita, primum quærit regnum cælorum. Opes, & liberos videlicet dabit ſomno, velut per ſomnum & quietem, contra id, quod vos opinamini, nempe cura, labore, & induſtria maxima ad hæc acquirenda opus eſſe. In hoc ſenſu, verba ſunt vatis. Poſſunt etiam ſollicitorum eſſe verba, ſic e ſuperioribus pendentia. Vanum & fruſtraneum vobis eſt, qui ſurgitis ante lucem, & ſeſſionem retardatis, edentes panem dolorum (hoc videlicet, per mimeſim, quod mente revolvitis continue dicentes,) in hunc modum dabit dilecto ſuo ſomnum, ideſt, quietem: Poſt labores, quies: Labore parta quietem tandem generant. Laborandum igitur maxima cura & ſollicitudine, ut tandem quieſcamus. Hoc falſum eſt, nihil enim ſuccedet vobis, niſi Dominus affuerit, qui etiam ſine ullo negotio vos fortunare poteſt. Non ſollicitudo, ſed Dominus ditat; ut Hebræa brevibus expediam. Ad hunc ſcopum omnes iſti ſenſus tendunt.

3. Filios eſſe hereditatem Domini, & fructum ventris eſſe mercedem, ſunt idiotiſmi explicantes illud ſuperius poſitum verſ. 1; vanum eſſe videlicet, hominem in procreandis liberis curam omnem impendere, niſi Dominus adſit, cujus hereditas filii ſint, & fructus ventris (ideſt liberi) merces.

4. *Excuſſorum*. Radix hebræa plura ſignificat. Conſule Theſaurum. Noſtrorum ſenſus eſt: Sicut ſagittæ in manibus alicujus robuſti ſunt hoſtibus terribiles, ſic filii excuſſorum, ideſt piorum vexatorum, & exagitatorum, ſunt fortes & valentes; eos Deus juvat, ac roborat, nec deſerit. Hebræus נְעוּרִים, Juventutum exponit. Filii juventutum, vel pueritiarum ſunt, quos in juventute ſuſceperis. Hos, velut hereditatem Domini, mercedemque parentibus eſſe, quales ſagittæ ſunt in manu robuſti, teſtatur Vates; ideſt hoſtibus terribiles & formidandos, parentibus autem ſecuritatem non minimam afferentes; quod apertius declarat in ſequenti verſiculo: licet Genebrardo minus ſalſe, frigidus ſit iſte ſenſus, & vere Rabinicus.

5. *Vir qui implevit deſiderium ſuum*. Translatio ſenſus. Ideſt, qui multos procreaverit filios, & his domum impleverit, ut omnium fere vota ſunt. Hebræus pergit in metaphora ſagittarum: Pharetram ſuam. Ideſt, domum ſuam. *Confundetur*. Hujuſmodi vir. Hebræus pluraliter: Non confundentur. Pater & liberi. Sic etiam Græcus. *Cum loquetur*. Hebræus iterum plurali: Cum alloquentur. Sic & Græcus. *Inimicis ſuis*. Hebræus accuſativo, & ſine pronomine: Hoſtes. *In porta*. Palam, & publice; nam in portis congregabatur populus antiquitus ad agenda quamplurima. Conſule Theſaurum. Pater defendetur a liberis in litibus, quæ ſolent in portis diſceptari, & in omnibus aliis rebus moleſtiam aliquam ei afferentibus. Græcus pariter habet, in portis.

PSAL. CXXVIII. Lat. CXXVII.

שיר המעלות אשרי כל ירא יהוה ההלך בדרכיו׃	1. *Canticum graduum. Beatus omnis timens DOMINI, ambulans in viis ejus.*	1. Canticum graduum. Beati omnes, qui timent DOMINUM, qui ambulant in viis ejus.
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך׃	2. *Laborem volarum tuarum quia manducabis, beatus tu, & bonum tibi.*	2. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.
אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך׃	3. *Uxor tua ſicut vitis fructifera in lateribus domus tuæ; filii tui ſicut plantulæ olivarum, circuitus menſæ tuæ.*	3. Uxor tua, ſicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ; filii tui, ſicut noveliæ olivarum, in circuitu menſæ tuæ.
הנה כי כן יברך גבר ירא יהוה׃	4. *Ecce ſic benedicetur vir timens DOMINI.*	4. Ecce ſic benedicetur homo, qui timet DOMINUM.
יברכך יהוה מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך׃	5. *Benedicet te DOMINUS ex Sion, et vide in bono Jeruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.*	5. Benedicat tibi DOMINUS ex Sion, & videas bona Jeruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.
וראה בנים לבניך שלום על ישראל׃	6. *Et vide filios filiis tuis, pacem ſuper Iſrael.*	6. Et videas filios filiorum tuorum, pacem ſuper Iſrael.

ANNOTATIONES.

QUæ bona, hujus etiam vitæ, conſequantur cultores Domini, carmine decantat elegantiſſimo. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *Beati omnes*. Hebræus ſingulariter, collective: Beatus omnis. *Qui timent Dominum*. Idem Hebræus participio ſingulari: Timens Domini. *Qui ambulant*. Hebræus iterum ſingulari participio: Ambulans, qui ambulat. Ambulare in viis Domini, eſt idiotiſmus, de quo alibi ſæpius, & in Theſauro.

2. *Labores*. Hebræus idem ſingulari: Laborem. *Manuum*. Sic Hebræus: Palmarum, volarum tuarum. *Quia*. Cauſſativa, rationem reddens. Ex hoc cultu fiet, ut quiete fruaris iis rebus, quas paraveris. Vel conditionalis, ad ſequentia ſe extendens: Cum manducaveris labore parta, beatum te eſſe reputa. Pauciſſimis quidem datur, ut partis frui poſſint. Particula כִּי varie ſumitur, ut ſæpius diximus. Græcus illam reticet. Edere laborem manuum, eſt idiotiſmus elegans; ideſt, bonis labore manuum partis, laborum fructibus frui. *Es*. Idem Hebræus pronomine: Tu. *Bene*. Non aliter Hebræus nomine: Et bonum tibi. Supple, eſt, vel erit.

3. *Abundans*. Filiis videlicet. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Fructifera, fructificans, filios copioſe procreans, non ſterilis. *In lateribus*. In interioribus,

&

& penetralibus domus tuæ, non foris, ut impudicæ, quæ vagæ, & inſtabiles eſſe ſolent. *Novella*. Germina pullulantia, ſemperque florentia. Idem Hebræus: Plantulæ, ſurculi olivarum. Filios genuinos, non ſpurios, ex uxore ſuſcipies, quemadmodum & olivarum plantulæ a parentibus degenerare non poſſunt. *In circuitu*. Sic Hebræus nomine, quod etiam adverbialiter uſurpari diximus: Circuitus (Supple, ſunt); vel circum tuam menſam, coronam tibi facientes, ut tuos nutus obſervent. *Menſæ tuæ*. In Hebræo eſt dativi caſus de more linguæ.

4. *Homo*. Hebræus: Vir. Minima varietas. *Qui timet Dominum*. Hebræus idem participio: Timens Domini, qui reveretur & colit Dominum. *Ecce ſic benedicetur*. Ad hunc modum locupletabitur, beatus reddetur, habens hæc bona, quæ ſupra diximus. Vel certe verba hæc ſe extendunt ad ſequentia: Alii omnes ei bona & felicia ſemper optabunt hiſce verbis: Benedicat tibi Dominus ex Sion, &c. Hic ſenſus purior & fidelior eſt. Verbum hebraicum verbis tantum, & reipſa benedicere ſignificat. Conſule Theſaurum.

5. *Benedicat*. Idem Hebræus futuro: Benedicet, bona conferet. Verba vatis, vel certe omnium, qui timentem Domini benedicant. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. *Videas*. Hebræus idem imperativo: Et vide. *Bona*. Hebræus addens præpoſitionem In, de more linguæ, ſingulariter collective exprimit: In bono Jeruſalem, proſperitatem, & reſtitutionem ejus per Chriſtum. Videre in bono, idiotiſmus, pro Videre & frui.

6. *Et videas*. Hebræus iterum imperativo: Et vide. *Filiorum tuorum*. Idem Hebræus dativo, de more linguæ: Filiis tuis. Ut diutiſſime vivas. *Pacem*. Et pacem. Poſſes etiam interpretari: Pax (ſupple, ſit) ſuper Iſrael. Ut ſit bona imprecatio vatis, quemadmodum etiam ſupra Pſal. 125. 5; quod parum, vel nihil refert.

PSAL. CXXIX. Lat. CXXVIII.

שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל:	1. *Canticum graduum. Multum affixerunt me a juventutibus meis, dicet obſecro Iſrael.*	1. Canticum graduum: Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Iſrael.
רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי:	2. *Multum affixerunt me a juventutibus meis, etiam non potuerunt mihi.*	2. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.
על גבי חרשו חרשים ה האריכו למענותם:	3. *Supra dorſum meum araverunt arantes, prolongaverunt ſulco ſuo.*	3. Supra dorſum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem ſuam.
יהוה צריק קצץ עבות ר רשעים:	4. *DOMINUS juſtus concidit funem injuſtorum.*	4. DOMINUS juſtus concidet cervices peccatorum.

5. Con-

יבשו ויסגו אחור כל שנאי ציון :	5. *Confundentur, & recedent retro omnes oſores Sion.*	5. Confundantur, & convertantur retrorſum omnes, qui oderunt Sion.
יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש :	6. *Erunt ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam evaginavit, exaruit.*	6. Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam evellatur, exaruit.
שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר :	7. *Quòd non implevit volam ſuam metens, & ſinum ſuum manipulans.*	7. De quo non implevit manum ſuam, qui metit, & ſinum ſuum, qui manipulos colligit.
ולא אמרו אעברים ברכת יהוה אליכם ברכנו אתכם ב בשם יהוה :	8. *Et non dixerunt prætereuntes, benedictio DOMINI ad vos, benediximus vos in nomine DOMINI.*	8. Et non dixerunt, qui præteribant; Benedictio DOMINI ſuper vos, benediximus vobis in nomine DOMINI.

ANNOTATIONES.

EX multis afflictionibus erepta Eccleſia Dei ope, dulciſſimo carmine gratias agens recenſet eas, & precatur, ut ſui hoſtes dent pœnas. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Sæpe*. Hebræus idem fere: Multum. *Expugnaverunt*. Hebræus: Oppugnaverunt, afflixerunt me. *A juventute*. Vox hebræa eſt pluralis numerī natura: A juventutibus meis. Ab Ægypto; vel etiam a temporibus Abel. *Dicat*. Hebræus futuro: Dicet. Poſt redemptionem ſcilicet. *Nunc*. Vox hebræa eſt blandientis, & obſecrantis particula: Amabo, obſecro.

2. *Sæpe, &c.* Eadem verba ad exaggerationem repetita per Anadiploſin. *Etenim*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Etiam, ſed. Poſſe alicui, eſt idiotiſmus; ideſt, prævalere.

3. *Fabricaverunt*. Supple, iniqua & gravia, per hypozeugma. Verbum hebræum, fabricare, & arare ſignificat. Noſtri in priori ſenſu, Hebræus in ſecundo ſumit: Araverunt. *Peccatores*. Translatio ſenſus. Niſi malles, Noſtros Heth in Ain mutato, & tranſpoſito, legiſſe רְשָׁעִים, quam dictionem ſemper fere Peccatores interpretantur. Hebræus habet חֹרְשִׁים, Arantes. Sic tyrannos appellat. Arare ſupra dorſum alicujus, idiotiſmus pulchertimus de contumeliis iniquis, & verberationibus, deque ſui iniqua ſervitute. Potes autem intelligere, arare ſupra dorſum active, licet metaphorice, vel dorſo alterius ad arandum uti; quod magis placet. Noſtrorum etiam idiotiſmus non minoris elegantiæ eſt, Fabricare ſupra dorſum; quem notes. *Iniquitatem ſuam*. Suſpicor, Noſtros detracto Mem, & literis tranſpoſitis, facillimo vocis tranſitu legiſſe לַעֲוֹנֹתָם, Iniquitatibus ſuis; vel certe ſine tranſpoſitione לענותם. Niſi malles cum Genebrardo, eos etiam hic locutionem metaphoricam in propriam convertiſſe. Hebræus nunc dativo legit לְמַעֲנִיתָם, Sulco ſuo. Prolongare ſulco, idiotiſmus; ideſt ſulcum producere, ut prolixior ſit ærumna. Ideſt, in longum tempus extenderunt, & maximas reddiderunt iniquas ſuas oppugnationes. Sulcus tyrannidem, & injuriam ſummam exprimit.

4. *Concidet*. Hebræus præterito; nam

nam redemptionis tempus ſibi proponit: Concidit, incidit, abſcidit. *Cervices*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec valeo conjectare, quid legerint. Hebræus nunc habet: Funes, lora; Vel arantium ſupra dorſum meum, vel certe, quæ mihi aranti impoſuerant. E cervicibus impiorum juga abrupit, ut illa ſuper dorſum meum exaratio deſineret, vel eorum jugum amovit a me. Pergit in tropo ruſtico. *Peccatorum*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſtorum.

5. *Confundantur*. Hebræus idem futuro: Confundentur, excident ſua ſpe. *Convertantur*. Non longe aliter Hebræus futuro: Retrocedent, recedent retro. *Qui oderunt*. Hebræus idem participio: Odientes, oſores Sion.

6. *Fiant*. Hebræus futuro: Erunt ſicut. *Fœnum*. Gramen tectorum, quod propter loci ariditatem ardore ſolis exareſcit, antequam ad juſtam magnitudinem perveniat. *Evellatur*. Translatio ſenſus. Ideſt, antequam tempus evellendi congruum adſit, ante maturitatem. Hebræus præterito, & ſuo loquendi tropo: Antequam evaginavit; ideſt, antequam totum culmum protulit. Ita fiebat fere in Palæſtina, ubi tecta erant plana, & ardor ſolis vehementiſſimus. Sic oſores Sion tollantur de medio, & immatura morte intereant.

7. *De quo*. Fœno. Hebræus conjunctione, ſuo tropo: Quod non, &c. *Qui metet*. Hebræus idem participio: Metens, meſſor. *Qui manipulos colligit*. Sic Hebræus participio: In manipulos colligens, manipulans (ut ita dicam docendi gratia), manipulos faciens. Quaſi dicat: Nec meti, nec colligi poteſt; tam eſt inutile, & infelix. Sic pereant oſores Eccleſiæ quam celerrime, & infeliciſſime.

8. *Qui præteribant*. Idem Hebræus participio: Prætereuntes. Deſcribit morem prætereuntium, qui duobus modis bene precari ſolent operatoribus hiſce verbis: Benedictio Domini ſit ſuper vos; vel, Benediximus vobis in nomine Domini. Hoc eſt; proſpere eveniat hæc ſeges (vel aliud quodvis opus) Domini beneficio vobis. Vel alio modo ſic: Optamus vobis felicem a Domini benignitate meſſem; & hujuſmodi. Has felices precationes nullus prætereuntium dicit meſſoribus fœni tectorum, vel quod non metatur, neque colligatur; vel quod pudore ſuffecti ob illius infelicitatem ſilentio prætereant. Quaſi dicat: Quod indignum eſt tali bona precatione. Genebrardus aliud neſcio quid docet, quem, ſi libet, videas. *Super*. Hebræus idem, ſuo loquendi modo: Ad vos. *Vobis*. Hebræus accuſativo: Vos.

PSAL-

Digitized by Google

PSALMUS CXXX. Lat. CXXIX.

שיר המעלות ממעמקים קראתיך יהוה:	1. *Canticum graduum. De profundis vocavi te DOMINE.*	1. Canticum graduum. De profundis clamavi ad te DOMINE.
אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשבות לקול תחנוני:	2. *Domine audi in vocem meam, erunt aures tuæ attentæ voci ſupplicationum mearum.*	2. Domine exaudi vocem meam, fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.
אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד:	3. *Si iniquitates obſervabis Domine, Domine quis ſtabit?*	3. Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit?
כי עמך הסליחה למען תורא:	4. *Quia tecum propitiatio, ut timeberis.*	4. Quia apud te propitiatio *eſt*, & propter legem *tuam*
קויתי יהוה קותה נפשי ולדברו הותלתי:	5. *Exſpectavi DOMINUM, exſpectavit anima mea, & verbo ejus exſpectavi.*	5. ſuſtinui *te* DOMINE. Suſtinuit anima mea in verbo ejus, ſperavit
נפשי לאדני משמרים לבקר שמרים לבקר:	6. *Anima mea Domino, a cuſtodiis mane obſervantibus mane.*	6. anima mea in DOMINO. A cuſtodia matutina uſque ad noctem
יחל ישראל אל יהוה כי עם יהוה החסד והרבה עמו פדות:	7. *Exſpectabit Iſrael ad DOMINUM, quia cum DOMINO pietas, & multum cum eo redemptio.*	7. ſperet Iſrael in DOMINO. Quia apud DOMINUM miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.
והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:	8. *Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus ejus.*	8. Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus ejus.

ANNOTATIONES.

PEccatorum veniam anxie ſe deſiderare, ſtylo decantans elegantiſſimo, redemptionem per Chriſtum fidelibus exſpectandam inſinuat. Varius ſatis eſt Vulgatus ab Hebræo, tam diſtinctionum, quam ſententiarum, ut vides, varietate, cujus cauſſas, Deo favente, nos in medium proferre conabimur.

1. *De profundis*, Locis videlicet, de profunditatibus; hoc eſt, de locis calamitoſis, & infelicibus, & de peccatorum abyſſis; quarum omnium rerum valles, profunditateſve ſymbola ſunt. Se quaſi poſitum in quibuſdam profunditatibus, Deum altiſſimum invocantem fingit. *Ad*. Non habetur in Hebræo, ſed tantum Clamavi, vocavi te.

2. *Exaudi*. Pro ſimplici Audi poſitum. *Vocem*. Hebræus addit In, de more linguæ. *Fiant*. Idem Hebræus futuro: Erunt. *Intendentes*. Attentæ, ut audiant, auſcultantes. *In vocem*. Sic Hebræus dativo: Voci. *Deprecationis meæ*. Non longe aliter Hebræus, ſed plurali: Supplicationum mearum. Preces meas ſupplices audias velim.

3. *Ob-*

3. *Obſervaveris*. Hebræus futuro: Obſervabis; ut punias. Servare iniquitatem, eſt Antitheton verbi Dimittere. *Suſtinebit?* Non longe aliter Hebræus: Stabit, conſiſtet, ut pœnas inflictas ob peccata ſuſtineat; quaſi dicat, nullus. Eſto igitur miſericors, non tantum judex.

4. *Apud te*. Sic Hebræus: Tecum. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Et*. Non habetur in Hebræo, quod additum a Noſtris aliam reddit ſententiam. Græcus etiam id reticet. *Legem*. Noſtri dubio procul punctis immutatis, & Aleph in He converſo, legerunt תּוֹרָה, legem, Tuam addentes de ſuo ad declarationem; ideſt, Propter legis tuæ promiſſiones te exſpectavi, nam hæc ſequentibus conjungunt. Hebræi autem nunc ſententiam hic terminant, legentes תִּוָּרֵא, ut timeberis, ut timearis. Neceſſario, inquit, miſericors & propitius eſſe debes; nam alioquin mortales te non timerent, neque colerent ſpem veniæ non habentes. Fruſtra ſiquidem id facerent, Deum inexorabilem reverentes, & pie colentes. Nunc timeris merito, idque propter hanc tuam propitiationem peccatorum ſolitam; nam verentur, ne iratus obduratis, & iniquitates non confitentibus dimittas. Timor autem eſt reverentia & pietas erga Deum, cum metu offendendi ipſum.

5. *Suſtinui*. Non aliter fere Hebræus: Exſpectavi, & animo & corpore. *Te*. Ad declarationem a Noſtris additum, & ob id vocativo transferunt, Domine. Hebræus nunc accuſativo: Exſpectavi Dominum, nempe miſericordem, & propitium ob cauſſas ſupraſcriptas. *Suſtinuit*. Exſpectavit (ut ſupra) anima mea. Supple, Dominum, per zeugma. Noſtri conjungunt ſequentibus: Suſtinuit in ejus verbo, exſpectavit patienter promiſſam pœnitentibus gratiam. *In verbo ejus*. Hebræus conjunctionem addens, & dativo proferens aliam ſententiam reddit: Et verbo ejus exſpectavi. Suſtinui, inquit, Dominum, conſentiente etiam anima, ideſt mente, & intellectu meo, idque non ſolum ex me ipſo, ſed propter dicta & promiſſiones divinas de venia precantibus, & ad Deum confugientibus datas. *Speravit*. Quaſi legerint Noſtri non admodum difficili vocis tranſitu, paucis immutatis הוֹחִילָה, ſequentibus ſic verbum connectunt, Speravit anima mea in Domino; quod nunc Hebræis eſt prima perſona præcedentibus conjuncta, prout diximus: Et verbo ejus exſpectavi, animo & corpore. Videntur autem Noſtri hos verſus ſic diſtinctos legiſſe,

כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה וּלְמַעַן תּוֹרָה קִוִּיתִי יְהוָֹה׃
קִוְּתָה נַפְשִׁי לִדְבָרוֹ הוֹחִילָה נַפְשִׁי לַאדֹנָי׃
מִמְּשֹׁמְרִים וגו׳

Quæ diſtinctiones varias generant ſententias, licet non admodum inter ſe differentes. Maximam ſane in Deo ſpem ſe collocare, vates aſſerit.

6. *In Domino*. Hebræus dativo, quem Noſtri præcedenti verbo connectunt, ut diximus: Speravit anima mea Domino, in Domino fidit. Hebræus nunc ſententiam hic incipit: Anima mea Domino. Supple, eſt intenta; vigilat, obſervat eum, tota in eum incumbit. Idiotiſmus pulcherrimus. *A cuſtodia*. Abſtractum pro concreto. Sic Latinis: ſed pretium ſi grande feras, cuſtodia victa eſt. Niſi malles cum Genebrardo, Noſtros, punctis immutatis, legiſſe מִשְּׁמֻרִים. Sed hoc nihil eſt neceſſe. Hebræus plurali: A cuſtodiis, vigilibus, cuſtodientibus. Hebraica præpoſitio varie ſumitur, ut in rebus Grammaticis docuimus, & hinc varii ſenſus exoriuntur. Noſtrorum ſenſus videtur eſſe, quod Iſrael debeat ſperare in Domino a crepuſculo, quo excubitores incipiunt vigilare, uſque ad alterum crepuſculum matutinum, quo alii ſuccedunt; ideſt ſemper: vel, Præ excubitoribus; hoc eſt, magis ſperet in Domino, quam in cuſtodibus matutinis, quantumvis diligentibus, & prævenientibus lucem. Hebræus vero ſic: Anima mea (eſt intenta) Domino, a cuſtodiis, magis

gis quam cuſtodes matutino tempori, qui lucem avidiſſime exſpectant, ut poſt vigilias quieti ſe dent. Nam ad hanc matutinum tempus exſpectandi diligentiam oſtendendam, per Epizeuxin repetitione uſus eſt, ut aliis omnibus fere placet. Vel, Anima mea Domino, ex cuſtodiis. Supple, eſt. Ad inſtar unius cuſtodiarum videlicet, ſe habet. *Matutina*. Hebræus dativo: Ipſi mane. Lamed, ut ſæpius diximus, genitivo, & dativo ſervit. *Uſque ad noctem*. Suſpicor, Noſtros aliter legiſſe, quam nunc Hebræus, nec valeo conjectare, quid legerint. Niſi malles Hebræis, ut diximus, per Epizeuxin eſſe repetitionem: A cuſtodiis matutinis; cuſtodiis (inquam) matutinis. Verum hoc mihi non ſatis omni ex parte facit. Ob id arbitror, vatem aliud nobis ſignificare voluiſſe. Excubitorum duo ſunt genera; nam alii certo loco ſtantes, muros cuſtodiunt, alii vero frequenter circumeunt, vigiles ipſos, ne dormiant, excitantes. Hos *Ronde*, illos vero *Sentinelle* vulgus militum vocat. Primi muros cuſtodiunt, ipſos autem vigiles, ſecundi; primi vigilantes, ſecundi vigilantiſſimi eſſe debent. Poſt multam vigiliam graviori ſomno corripiuntur homines, quod maxime accidit vigilibus matutino tempore. David igitur animæ ſuæ vigilantiam, non omnium excubitorum, ſed eorum, qui vigiles ipſos obſervant, vigilantiæ comparat, quod hujuſmodi vigilantiores ſint; quaſi diceret, Anima mea eos etiam vigiles, qui alios, ne dormiant, obſervare ſolent, ſollicitudine, cura, & vigilantia ſuperat, & ſic repetitionem vitabimus. Erunt autem duo idiotiſmi ſenſu differentes, licet verbis iiſdem, ſatis ornati, Cuſtodire ipſi mane, ideſt matutino tempore, & Ipſum tempus matutinum obſervare; quos notes etiam atque etiam velim. Tunc verſiculum ſic interpretabimur: Anima mea (eſt intenta) Domino, a cuſtodientibus ipſi mane (magis quam cuſtodientes matutino tempore) cuſtodientes ipſi mane; hoc eſt, matutinum tempus exſpectantes. Idiotiſmi ſunt hujuſmodi. Cuſtodire ipſi mane cuſtodientes ipſi mane. Vigiles obſervant matutinum tempus, ut dormitum eant, & alii vigiles eos obſervant eo tempore, ne dormiant. Summam autem vigilantiam exprimunt. Hæc interpretatio, licet noſtra, videtur eſſe purior, & fidelior.

7. *Speret*. Noſtri conjungunt ſuperioribus, ut vidimus. Hebræus hic incipit ſententiam, & futuro profert: Exſpectabit, exſpectet animo & corpore. *In Domino*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Ad Dominum. *Apud Dominum*. Sic Hebræus: Cum Domino. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, benignitas, officium. *Copioſa*. Non aliter Hebræus: Multa, vel multum; nam הַרְבֵּה ſæpius adverbialiter uſurpatur. *Apud eum*. Hebræus iterum, ut ſupra: Cum eo. *Redemptio*. Liberatio, defenſio, ſalvatio.

8. *Redimet*. Liberabit, eruet ab omni vitio, impuritate, & ſcelere: pretio, & merito ſanguinis Chriſti.

GRA-

GRADUS DECIMUS QUARTUS.

PSALMUS CXXXI. Latinis CXXX.

שיר המעלות לדוד יהוה לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני׃	1. *Canticum graduum Davidi. DOMINE non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, & in mirabilibus a me.*	1. Canticum graduum David. DOMINE non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, *ne*que in mirabilibus ſuper me.
אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי׃	2. *Si non adæquavi, & compeſcui animam meam, ſicut ablactatum ſuper matre ſua? Sicut ablactatus ſuper me anima mea.*	2. Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltavi animam meam. Sicut ablactatus *eſt* ſuper matre ſua, ita retributio in anima mea.
יחל ישראל אל יהוה מעתה ועד עולם׃	3. *Exſpectabit Iſrael ad DOMINUM ex nunc, & uſque* ad *ſeculum.*	3. Speret Iſrael in DOMINO, ex *hoc* nunc, & uſque *in* ſeculum.

ANNOTATIONES.

HUmilitatem, & modeſtiam ſuam, tamquam ſacrificium longe gratiſſimum, elegantiſſimis carminibus, licet brevibus, Deo offert, & proponit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *David*. Dativi caſus, vel etiam genitivi; nam Lamed utrique deſervire, ſæpius vidimus. Cor exaltari, & Oculos elevari, ſuperbiam animi, & vitæ, ideſt interiorem, & exteriorem denotat. Ambulare in magnis, eſt Conari ea, quæ vires & ſtatum excedunt. *Neque in mirabilibus*. Hebræus ſola conjunctione, licet negativa præcedens de more linguæ repetenda ſit: Et (non) in mirabilibus. Ambulare in mirabilibus, eſt Scrutari arcana vim ingenii ſuperantia. *Super me*. Idem Hebræus: A, præ me, ſupra meum captum, & vires.

2. *Humiliter ſentiebam*. Translatio ſenſus. Nam Noſtri videntur, punctis immutatis, legiſſe in Cal שָׁוִיתִי, Adæquatus; ad æqualitatem redactus ſum, me compoſui. Hanc æqualitatem Noſtri humilitatem vocant. Nunc Hebræis eſt ex pihel שִׁוִּיתִי, Adæquavi, ad æqualitatem & modeſtiam redegi. *Sed*. Noſtri Vav adverſative nunc interpretantur, quod aliquando fieri non abſurdum eſt. Hebræis autem eſt conjunctio ſimplex: Et. *Exaltavi*. Noſtri procul dubio Daleth in Reſc mutato, quæ literæ præ ſimilitudine confunduntur facillime, legerunt וְרוֹמַמְתִּי, quod nunc Hebræis eſt וְדוֹמַמְתִּי, & ſilere feci, compeſcui animam meam. *Ablactatus*. Noſtri nominativo transferunt, quod hic ſententiam incipiant; & ob id ex ſermonis conſequentia verbum *Eſt* ſubintelligunt,

gunt, & ad primam partem verſus per Hyperbaton referre videntur: Si non humiliter ſentiebam ſicut ablactatus ſuper matre, apud matrem. Hebræus autem verbis connectit præcedentibus ſic: Si non adæquavi, & compeſcui animam meam tamquam ablactatum ſuper matre ſua. Sicut ablactatus a matre pendet, & ad eam ſemper revertitur, talem reddidi meam animam, nempe obedientem, & parentem mihi in omnibus. *Ita retributio in anima mea.* Noſtri punctis vocalibus immutatis legerunt בִּגְמֹל עָלַי נַפְשִׁי, ſicut retributio ſuper anima mea; ut ſit idiotiſmus ſolitus per Hyperbaton, quo in rebus comparandis utuntur Hebræi, prout docuimus in Theſauro. Eſt inſuper enunciationis hypotheticæ redditio: Sicut ablactatus, ſicut retributio. Hoc eſt, ſi non reddidi animam meam obedientem mihi, tanquam ablactatum matri; ſi non demiſſe ſenſi videlicet, ſed elato fui animo, ſic retributio mihi fiat, & elationis mercedem mihi Deus rependat. Hebræus nunc legit כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי, Sicut ablactatus (ſupple, eſt) ſuper me anima mea. Hoc eſt, parens in omnibus; ut ſit repetitio, & veluti præcedentium expoſitio, & reſponſionis confirmatio. Non enim hoc loco nunc Hebræis eſt hypothetica enunciatio, & Ecliptica, prout Genebrardus vellet, ſed interrogativa ſententia confirmans præcedentem: particulæ enim אִם לֹא ponuntur aliquando hypothetice & conditionaliter per Eclipſin ſatis ornate ſic: Si non fui, tamquam ablactatus, humilis. Supple, fruſtrer mea ſpe, male peream, vel aliud quid ſimile. Frequentius tamen, & elegantius ponuntur interrogative, τῷ הֲלֹא videlicet æquipollentes: Si non; hoc eſt, nonne? quaſi diceres, certe, ſiquidem, & hujuſmodi; & tunc non eſt opus eclipſibus. Humilem & modeſtum ſe in primo verſiculo eſſe dixerat, quod hic confirmat, inquiens: Si non (nonne) adæquavi, & compeſcui animam meam, ſicut ablactatum ſuper matre ſua? Sicut ablactatus, (eſt) ſuper me anima mea. Ablactati ſimilitudine mores ſuos humiles, & modeſtos exprimit: infans enim vix dum a mammis depulſus, humilis & verecundus conquieſcit ſuper matris gremio, & ab ea expectat omnia, quod ſine ejus adminiculo pedibus inſiſtere non valeat. Sic Davides animum ſibi parentem, non faſtuoſum & ſuperbum gerebat. Hæc interpretatio ex linguæ puritate & ſimplicitate proficiſcitur, ut doctiores non latere puto.

3. *Speret, &c.* Dimidium verſiculi ex præcedentis pſalmi verſ. 7 deſumptum eſt. Alteram etiam partem ex aliis pſalmis deſumptam ſcias, ut ex Pſal. 113. 2, & aliunde. Ex his locis varietates, quæ ſunt in hoc verſiculo velim repetas. Fideles, ut exemplo ſuo omnem ſalutis ſpem in Deo ponant, hortatur.

PSAL-

PSAL. CXXXII. Lat. CXXXI.

שיר המעלות זכור יהוה לדוד את כל ענותו :	1. *Canticum graduum. Memento DOMINE Davidi omnis afflictionis ejus.*	1. Canticum graduum. Memento DOMINE David, & omnis manſuetudinis ejus.
אשר נשבע ליהוה נדר לאביר יעקב :	2. *Qui juravit DOMINO, vovit præpotenti Jacob.*	2. Sicut juravit DOMINO, *votum* vovit Deo Jacob.
אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי :	3. *Si veniam in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendam ſuper lecto ſtratorum meorum.*	3. Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei.
אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה :	4. *Si dabo ſomnum oculis meis, palpebris meis dormitationem.*	4. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & *requiem temporibus meis*:
עד אמצא מקום ליהוה משכנות לאביר יעקב :	5. *Donec inveniam locum DOMINO, tabernacula præpotenti Jacob.*	5. Donec inveniam locum DOMINO, tabernaculum Deo Jacob.
הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער :	6. *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis ſilvæ.*	6. Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis ſilvæ.
נבואה למשכנותיו נשתחוה להדם רגליו :	7. *Veniemus tabernaculis ejus, adorabimus ſcabello pedum ejus.*	7. Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes ejus.
קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך :	8. *Surge DOMINE quieti tuæ, tu, & arca fortitudinis tuæ.*	8. Surge DOMINE in requiem tuam, tu, & arca ſanctificationis tuæ.
כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו :	9. *Sacerdotes tui induentur juſtitia, & pii tui ovabunt.*	9. Sacerdotes tui induantur juſtitiam, & ſancti tui exſultent.
בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך :	10. *Propter David ſervum tuum, ne facies redire facies Chriſti tui.*	10. Propter David ſervum tuum, non avertas faciem Chriſti tui.
נשבע יהוה לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך :	11. *Juravit DOMINUS Davidi veritatem, non redibit ab ea, de fructu ventris tui ponam ſedi tibi.*	11. Juravit DOMINUS David veritatem, & non fruſtrabitur eam, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.
אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך :	12. *Si cuſtodient filii tui teſtamentum meum, & obteſtationem meam hanc, docebo eos; etiam filii eorum uſque uſque ſedebunt ſedi tibi.*	12. Si cuſtodierint filii tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc, *quæ* docebo eos; et filii eorum uſque in ſeculum ſedebunt ſuper ſedem tuam.

13. Quo-

כי בחר יהוה בציון אוה למושב לו :	13. *Quoniam elegit DOMINUS in Sion, deſideravit habitationi ſibi.*	13. Quoniam elegit DOMINUS Sion, elegit *eam* in habitationem ſibi.
זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה:	14. *Hæc requies mea uſque uſque; hic ſedebo, quoniam deſideravi eam.*	14. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.
צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם:	15. *Annonam ejus benedicendo benedicam, pauperes ejus ſaturabo pane.*	15. Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes ejus ſaturabo panibus.
וכהניה אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו:	16. *Et ſacerdotes ejus induam ſalute, & pii ejus ovando ovabunt.*	16. Sacerdotes ejus induam ſalutari, & ſancti ejus exſultatione exſultabunt.
שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי :	17. *Illic florere faciam cornu Davidi, inſtruxi lucernam Chriſto meo.*	17. Illuc producam cornu David, paravi lucernam Chriſto meo.
אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו :	18. *Inimicos ejus induam confuſione, & ſuper ipſum efflorebit corona ejus.*	18. Inimicos ejus induam confuſione; ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.

ANNOTATIONES.

TEmplo jam ædificato, Fideles Deum carminibus dulciſſimis obſecrant, ut votis eorum favens Chriſtum etiam exhibeat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *David*. In Hebræo dativi caſus eſt. *Et*. Non habetur in Hebræo, quod additum a Noſtris, alium efficit ſenſum. *Manſuetudinis*. Noſtri procul dubio punctis vocalibus immutatis legerunt עֲנוּתִי, Manſuetudinis, modeſtiæ ejus. Memento, inquit, Davidis, memento manſuetudinis ejus. Nunc Hebræus legit in accuſativo עֻנּוֹתוֹ, omnem afflictionem ejus, idiotiſmo ſatis ornato. Recordari aliquid alicui, eſt, In bonum vel malum ipſius illud vertere. Hic in bonum. Recordare, inquit, Domine Davidi omnem afflictionem ejus; hoc eſt, rationem habe, idque in bonum ipſius David, malorum quæ perpeſſus eſt plurima, tam ut cultum tuum inſtauraret, & amplificaret, quam ut locum cultus tui conſtitueret, ac ſtabiliret.

2. *Sicut*. Noſtris אֲשֶׁר poſitum eſt vice כַּאֲשֶׁר, quod non eſt penitus abſurdum: Sicut, David ſcilicet. Hebræus eodem ſenſu: Qui (David) juravit. *Votum*. Ad declarationem additum. *Deo*. Translatio ſenſus. Hebræus: Potenti, prævalido, Deo ſcilicet. Cujus juramenti & voti verba ſequuntur per mimeſin. Supple, dicendo.

3. *Si*. Formula jurandi negationem includens perquam eleganter, Hebræis conſueta. Si faciam hoc; ideſt, non faciam equidem. Genebrardus locutionem imperfectam eſſe putat, & ſupplendum, peream, moriar, vel quid ſimile; quod non placet, cum mala imprecari nobis ipſis non debeamus. *Introiero*. Idem Hebræus futuro: Si veniam. Non introibo videlicet. *Aſcendero*. Hebræus iterum futuro: Aſcendam. *In lectum*. Hebræus: Super lectum. Vulgo Lettiera. Nullius momenti varietas. *Strati mei*. Hebræus idem pluraliter: Stratorum meorum.

4. *Dedero*. Sic Hebræus futuro: Da-

Dabo. *Et*. Non habetur in Hebræo. Dare ſomnum oculis, dormitationem palpebris, ſunt idiotiſmi ſatis ornati, licet manifeſti. *Et requiem temporibus meis*. A Noſtris ad auxeſin additum, ob ingentem Davidis ardorem ad iſtud perficiendum. Lege ſacras hiſtorias.

5. *Inveniam*. Futuri temporis in Hebræo. *Tabernaculum*. Hebræus pluraliter: Tabernacula. Plures erant Templi partes. *Deo*. Hebræus ut ſupra verſ. 2: Præpotenti; Deo ſcilicet.

6. *Eam*. Dubitatur a multis, ad quid referendum ſit hoc pronomen. Genebrardo eſt enallage generis, habita ratione æquipollentis ſubſtantivi, nam Davidis adhuc eſſe verba per mimeſin is arbitratur: Eam ſedem, habitationem, ædem, manſionem, pro, Eum locum, vel id tabernaculum. Chryſoſtomus ad arcam, & Auguſtinus ad requiem Dei referunt, ut ſit relativum ſine antecedente, vel antecedenti præpoſitum. Verum, quid ſit, Audire eam in Ephrata, ſatis dubium, in quo eluendo laborat quidem multum Genebrardus, ſed fortaſſe fruſtra, nam ejus rationes haud validæ ſunt, ut facile patet intuentibus; nam Templum conſtat fuiſſe conſtructum in Tribu Benjamin. Conſule Theſaurum noſtrum. Ego arbitror verba eſſe populi. Juramentum hebraice dicitur שְׁבוּעָה, quod fœminini generis eſt. Ait ergo populus: Ecce audivimus eam שְׁבוּעָה, illud juramentum ante dictum, in Ephrata, ubi factum fuit a Davide, nempe in ædibus paternis: invenimus porro eam שְׁבוּעָה, illud ipſum juramentum (adimpletum videlicet) in campis ſilvæ; Hieroſolymis in area Arunnæ Jebuſæi ſilvoſa, & nemoroſis arboribus conſita, illic Templum exſtructum comperimus. Vel certe pronomen illud fœmininum poſitum eſt pro neutro, quo carent Hebræi, ut ſæpius fit in hac lingua: Audivimus eam; ideſt, illud, quod hactenus de juramento, & voto Davidis diximus: & adimpletum etiam invenimus in agris ſilveſtribus & nemoroſis, in quibus locis Templum conditum conſpicimus.

7. *Introibimus*. Idem Hebræus: Veniemus, vel etiam Veniamus; ut ſit enunciativa tantum, vel exhortativa locutio. Poſterior ſenſus purior. *In tabernaculum*. Hebræus pluraliter: Tabernaculis, ad tabernacula ejus. Vide ſupra verſ. 5. *Adorabimus*. Vel, adoremus; ut ſupra. *In loco, &c.* Scabelli periphraſis. Hebræus ad verbum, dativo: Scabello (ſcabellum) pedum ejus. Arcam fœderis innuit, in qua Deus edendo oracula, & patrando miracula, ſedebat.

8. *In requiem tuam*. Hebræus idem dativo, de more linguæ: Quieti tuæ. Deum invitat populus, ut Templum ſibi conſtructum ingrediatur. Surgere quieti ſuæ, Idiotiſmus pulcherrimus; ideſt, ire in eum locum, in quo requieſcas; ad manſionem ſuam. Hic, & duo ſequentes verſus habentur ad verbum fere, ſed proſa oratione, 2. Paralip. *6.* 41. quos in dedicatione Templi Salomon recitavit, ad quorum imitationem pſalmus iſte fuit editus. Confer locos. *Sanctificationis*. Translatio ſenſus. Hebræus: Fortitudinis tuæ, qua ſanctificaris, ſanctus, & impollutus prædicaris; fideles etiam tuos per eam ſanctificans. Relinque, ait, Domine Gabaon, & alios omnes locos, teque recipe in hunc locum perpetuæ quieti tuæ deſtinatum. Arca erat typus Eccleſiæ, vel potius Corporis Domini.

9. *Induantur*. Sic Hebræus futuro: Induentur. *Juſtitiam*. Ut juſti, deletis peccatis omnibus, a te redditi rem tuam divinam pure faciant. Hinc Salomon 2. Paralip. *6.* loco hujus habet, Induantur ſalutem, eodem ſenſu videlicet. Sic inferius verſ. *16.* dicitur, Sacerdotes ejus induam ſalute. *Sancti*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Pii, tam active, quam paſſive. Conſule Theſaurum. Sacerdotes, & Levitas intelligit. *Exſultent*. Idem prope Hebræus: Ovabunt, canentes, & pſallentes inſtrumentis.

tis muſicis ob beneficia nobis collata. Hinc Salomon loco hujus dicit: Gaudebant in bono; propter bonum: & Vulgatus: Et ſancti tui lætentur in bonis (2. Paralip. 6. 41).

10. *Propter David*. Propter promiſſiones ei factas, & propter ejus merita. *Non avertas*. Idem Hebræus futuro, ſuo loquendi modo: Ne facies redire, reverti. *Faciem*. Vox hebræa eſt pluralis natura: Facies. Redire facere vultum alicujus, Idiotiſmus, pro Illius poſtulata non concedere. *Chriſti*. Salomonis, & Chriſti Domini etiam.

11. *Juravit*. Recitat promiſſionem per enallagen perſonæ. *David*. Dativi caſus ex Hebræo: Davidi. Jurare veritatem, eſt indubitatum promiſſum eloqui. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Non fruſtrabitur eam*. Non fallet. Tranſlatio ſenſus. Hebræus ſuo loquendi tropo: Non redibit ab ea, veritate; eam ſervabit, promiſſa non violabit, nec faciet irrita. *De fructu ventris*. Hic incipit promiſſio, quam per mimeſin recitat. Dicendo (ſupple) hæc, quæ ſequuntur. De filiis tuis aliquem, non omnes, ut Chriſti genealogiam hinc agnoſcas. *Super ſedem tuam*. Hebræus idem dativo, ſuo loquendi tropo: Sedi tibi. Ponere ſedi alicui, idiotiſmus; ideſt, facere, ut ſedeat, ut regnet.

12. *Cuſtodierint*. Sic Hebræus futuro: Cuſtodient. *Teſtimonia mea*. Noſtri punctis immutatis legerunt עֵדוֹתַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare עֵדֹתִי, Teſtimonium, obteſtationem, legem meam hanc. *Quæ*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Et*. Hebræus adjectiva particula: Etiam. Ob hanc legis obſervationem. *Uſque in ſeculum*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Uſque uſque; uſque ad æternitatem, ſeculum. *Super ſedem tuam*. Hebræus: Sedi tibi; ut in ſuperiori verſiculo. Ibi vide.

13. *Sion*. Hebræus addit præpoſitionem, In, de more linguæ. *Elegit eam*. Translatio ſenſus. Videntur autem Noſtri legiſſe cum Mappic affixo אִוָּהּ, Deſideravit eam, & ob id etiam elegit. Nunc Hebræis eſt ſine affixo: Avit (ab Hebræo ſcilicet), deſideravit. *In habitationem*. Idem Hebræus dativo, ſuo tropo: Habitationi, pro habitatione.

14. *Hæc requies mea*. Sion, ubi volo requieſcere. *In ſeculum ſeculi*. Hebræus, ut ſupra, ſuo tropo: Uſque uſque; uſque in ſeculum. *Habitabo*. Sic Hebræus: Sedebo, manebo. *Elegi*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus repetit idem verbum verſiculi ſuperioris: Deſideravi eam; & ob hanc cauſſam elegi.

15. *Viduam ejus*. Vulgatus, ut omnes fere arbitrantur, videtur inconſulta veritate hebraica legiſſe ex Græco χήραν. loco θήραν, ideſt venationem, non difficili vocis tranſitu. Niſi malles, eum ſic dedita opera tranſtuliſſe, quod ſequerentur *Pauperes*, quos ſæpius ſcriptura ſolet conjungere. Hebræus: Annonam, eſcam, victum ejus. *Benedicens*. Hebræus infinitivo: Benedicendo benedicam. Proſperabo, large & copioſe eam tribuam. *Panibus*. Hebræus ſingulariter: Pane; abundantia rerum ad victum neceſſariarum.

16. *Sacerdotes*. Hebræus addit conjunctionem *Et* emphatice. *Salutari*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Salute. Quam ſupra verſ. 9. juſtitiam dixerat. Deum induere aliquem ſalute, eſt, Peccatis omnibus condonatis, virtutes immittere, nempe ſanctimoniam, pietatem, juſtitiam, & hujuſmodi. Scholaſtici dicerent, juſtificare. *Sancti*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Pii. *Exſultatione exſultabunt*. Idem prope Hebræus infinitivo: Ovando ovabunt. Vide ſupra verſ. 9.

17. *Producam*. Non aliter Hebræus fere, ſuo loquendi modo: Germinare, florere faciam cornu, regnum, robur, decus, & regiam majeſtatem Chriſti. Idiotiſmus non obſcurus. Conſule Theſaurum. *David*. Dativi caſus in Hebræo: Davidi. *Paravi*. Idem Hebræus: Inſtruxi. Inſtruere lucernam ali-

cui,

cui, idiotiſmus perquam ornatus; ideſt, filium ſucceſſorem ei concedere. Vide Theſaurum. *Chriſto*. Davidi. Lucerna hic Chriſtum Dominum ſignificat, qui omnem hominem illuminat ſua gratia, & donis Spiritus Sancti multiplicibus.

18. *Inducere confuſione*. Idiotiſmus ſatis notus. *Sanctificatio mea*. Quaſi legerint Noſtri Vav in Jod converſo נִזְרִי, Nazareitas mea; ut ita dicam docendi gratia; ideſt, ſeparatio, ſanctificatio mea, qua Chriſtum ab aliis magno diſcrimine diſgregabo. Vox de Nazaræis Domino ſeparatis, & ſanctificatis in Scriptura ſæpius dicta, quo nomine dicitur & Corona, Diadema. Conſule Theſaurum. Hinc Hebræus legit נִזְרוֹ, Diadema ipſius. Diadema florere ſuper aliquem, Idiotiſmus; ideſt, magnitudinem ejus atque majeſtatem in dies multiplicari.

PSAL. CXXXIII. Lat. CXXXII.

שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד:	1. *Canticum graduum Davidi. Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres etiam ſimul.*	1. Canticum graduum David. Ecce quam bonum, & quam jucundum, habitare fratres in unum.
כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מדותיו:	2. *Sicut oleum optimum ſuper caput, deſcendens ſuper barbam barbam Aharon; quod deſcendit ſuper os veſtimentorum ejus.*	2. Sicut unguentum in capite, *quod* deſcendit in barbam barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti ejus:
כטל חרמון שירד על הררי ציון כי שם צוה יהוה את ה הברכה חיים עד העולם:	3. *Sicut ros Hermon, qui deſcendit ſuper montes Sion, quoniam illic mandavit DOMINUS benedictionem, & vitas uſque ad ſeculum.*	3. Sicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit DOMINUS benedictionem, & vitam uſque in ſeculum.

ANNOTATIONES.

Fidelium, & præcipue Levitarum, Sacerdotumque conſenſionem ſuaviſſimam a Deo cumulate benedictam, brevi carmine, ſed elegantiſſimo canit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *David*. Dativi caſus in Hebræo: Davidi. Diximus tamen ſæpius, Lamed tam genitivo, quam dativo deſervire. *Fratres*. Fideles omnes. *In unum*. Idem Hebræus addens particulam adjectivam ad emphaſim: Etiam ſimul. Eſſe concordes, concordiam inter ſe colere, quæ unguento ſuavior, & cæleſti rore eſt utilior.

2. *Unguentum*. Non aliter Hebræus: Oleum bonum, unguentum precioſiſſimum. *In capite*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Super caput. *Quod*. A Noſtris additum, ut ſæpius fit, ex ſermonis conſequentia. *Deſcendit*. Sic Hebræus participio: Deſcendens. *In barbam*. Hebræus: Super barbam. *Aharon*. Patronymice. Pontificis, Sacer-

cerdotis videlicet. *In oram*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Super os. Vulgo Collare dicitur. *Veſtimenti*. Hebræus plurali: Veſtimentorum ejus. De generibus veſtimentorum Sacerdotalium conſule Theſaurum noſtrum.

3. *In montem*. Hebræus pluraliter: Super montes Sion. Plures fuiſſe montes Sioni circumadjacentes, conſtat ex multis Scripturæ ſacræ locis, ſed præcipue ex pſalmo 125. Ibi vide. Mons Hermon eſt editiſſimus prope Jordanem, Libano vicinus, perpetua nive conſperſus. Hinc vaporem emittat perpetuum, roris originem & fontem, neceſſe eſt, quo Sion aſpergatur fecundiſſime, ut hic quam manifeſte vates declarat. Sic concordia ſuavis, & utilis eſt, ut ros e monte in montem, maxime humiliorem, defluens. *Illic*. In loco ubi fratres ſimul habitant. Quidam, in montibus Sion, ubi Levitæ & Sacerdotes in Templo, fideleſque alii concordes conveniunt. Prior ſenſus fidelior. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Vitam*. Vox hebræa eſt pluralis natura: Vitas. *In*. Ex conſequentia ſermonis additum. Hebræus: Uſque ſeculi, uſque ad ſeculum. Mandare, præcipere benedictionem, & vitas alicubi, eſt, Bonorum omnium copiam, & vitam ſempiternam illic deſtinare.

PSAL. CXXXIV. Lat. CXXXIII.

שיר המעלות הנה ברכו את יהוה כל עבדי יהוה העמדים בבית יהוה בלילות׃	1. *Canticum graduum. Ecce benedicite DOMINUM omnes ſervi DOMINI ſtantes in domo DOMINI in noctibus.*	1. Canticum graduum. Ecce *nunc* benedicite DOMINO omnes ſervi DOMINI. Qui ſtatis in domo DOMINI, *in atriis domus Dei noſtri* in noctibus.
שאו ידיכם קדש וברכו את יהוה׃	2. *Extollite manus veſtras ſanctitate, & benedicite DOMINUM.*	2. Extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite DOMINO.
יברכך יהוה מציון עשה שמים וארץ׃	3. *Benedicet te DOMINUS ex Sion, factor cælorum, & terræ.*	3. Benedicat te DOMINUS ex Sion, qui fecit cælum, & terram.

ANNOTATIONES.

Brevi Sacerdotum, & Levitarum ſpeculo; Dei miniſtros in Templo morantes, eum rite colere, ac pro ſe & pro populo orare, ſatis eleganter inſtruit. Præcedentium gradualium concluſio, & quaſi epilogus. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Nunc*. Ad emphaſim additum, prout addit & Græcus. Niſi malles, olim ſic legiſſe הִנֵּה נָא. Sed hoc parum vel nihil refert. *Domino*. Hebræus accuſativo: Dominum. *Servi*. Cultores, Levitæ, & Sacerdotes, quorum etiam periphraſis ſequitur. *Qui ſtatis*. Idem Hebræus participio: Stantes in domo Domini. Qui ad rem divinam faciendam illic conſiſtitis & moramini. *In atriis domus Dei noſtri*. Totum hoc e pſalmo ſequenti verſ. 2. deſumptum hic a Noſtris additum eſt, ut Laicos et-

iam

iam intelligeres, qui ſacrificiorum tempore conſiſtebant, viri in virorum, & fœminæ in fœminarum atrio. Noſtri hic ſententiam terminant. Hebræus addit: In noctibus. Qui nocte ſtationem domus Domini ſervatis. Non maximi ponderis varietas.

2. *In Sancta*. Idem Hebræus fere: Sanctitate. Sancte, rite; vel ad ſanctitatem, Templi partem, quæ ſic dicitur; vel tandem in cælum. *Domino.* Hebræus accuſativo: Dominum. Dicendo (ſupple) quod ſequitur, per mimeſin; nam Hebræis eſt unicus ſenſus, quod laudetur etiam Deus, cum invocatur, & uſurpatur nomen ipſius ad alterius benedictionem. Noſtri in duas partes dividere videntur. Laudate, inquiunt, Deum in noctibus, & populo benedicite, interdiu ſcilicet, dicendo quod ſequitur. Niſi malles, eos etiam pro abſenti, & dormiente populo precari debere.

3. *Benedicat*. Idem Hebræus futuro: Benedicet. Mimeſis, ut ſupra diximus. Niſi malles, vatis eſſe verba, qui bene precetur ſuo conſilio parentibus. Sed prior ſenſus fidelior. *Qui fecit.* Hebræus participio: Faciens, factor. *Cælum.* Vox hebræa eſt pluralis numeri natura ſua: Cælorum, & terræ.

PSALMUS CXXXV. Lat. CXXXIV.

הללויה הללו את שם יהוה הללו עבדי יהוה :	1. *Hallelujaha. Laudate nomen DOMINI, laudate ſervi DOMINI.*	1. Hallelujaha. Laudate nomen DOMINI, laudate ſervi DOMINUM.
שעמדים בבית יהוה ב בחצרות בית אלהינו :	2. *Qui ſtatis in domo DOMINI, in atriis domus Dei noſtri.*	2. Qui ſtatis in domo DOMINI, in atriis domus Dei noſtri.
הללו יה כי טוב יהוה זמרו לשמו כי נעים :	3. *Laudate Dominum, quia bonus DOMINUS; pſallite nomini ejus, quoniam ſuave.*	3. Laudate Dominum, quia bonus DOMINUS, pſallite nomini ejus, quoniam ſuave *eſt*.
כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו :	4. *Quoniam Jacob elegit ſibi Dominus, Jſrael peculio ſuo.*	4. Quoniam Jacob elegit ſibi Dominus, Iſrael in poſſeſſionem ſibi.
כי אני ידעתי כי גדול יהוה ואדנינו מכל אלהים :	5. *Quia ego cognovi, quod magnus* eſt *DOMINUS, & Dominus noſter ab omnibus Diis.*	5. Quia ego cognovi, quod magnus *eſt* DOMINUS, & Deus noſter præ omnibus diis.
כל אשר חפץ יהוה עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות :	6. *Omne quod voluit DOMINUS, fecit in cælo, & in terra, in maribus, & omnibus abyſſis.*	6. Omnia quæcunque voluit DOMINUS, fecit in cælo, & in terra, in mari, & *in* omnibus abyſſis.
מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו :	7. *Elevans nubes ab extremo terræ, fulgura pluviæ fecit, educens ventum de theſauris ſuis.*	7. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, qui producit ventos de theſauris ſuis.

8. Qui

שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה:	8. *Qui percuſſit primogenitos Ægypti, ab homine uſque pecoris.*	8. Qui percuſſit primogenita Ægypti ab homine uſque *ad* pecus.
שלח אותת ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכלן עבדיו:	9. *Miſit ſigna, & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes ſervos ejus.*	9. Emiſit ſigna, & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes ſervos ejus.
שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים:	10. *Qui percuſſit gentes multas, & occidit reges fortes.*	10. Qui percuſſit gentes multas, & occidit reges fortes.
לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען:	11. *Sihoni regi Amorræorum, & Ogo regi Baſan, & omnibus regnis Chanaan.*	11. Sehon regem Amorræorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan.
ונתן ארצם נחלה נחלה ל לישראל עמו:	12. *Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Iſrael populo ſuo.*	12. Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Iſrael populo ſuo.
יהוה שמך לעולם יהוה ז זכרך לדר ודר:	13. *DOMINE nomen tuum ſeculo, DOMINE memoria tui ætati, & ætati.*	13. DOMINE nomen tuum in æternum, DOMINE memoriale tuum in generationem & generationem.
כי ידין יהוה עמו ועל ע עבדיו יתנחם:	14. *Quia judicabit DOMINUS populum ſuum, & ſuper ſervos ſuos conſolabitur.*	14. Quia judicabit DOMINUS populum ſuum, & in ſervis ſuis deprecabitur.
עצבי הגוים כסף וזהב מ מעשה ידי אדם:	15. *Dolores gentium argentum, & aurum, opera manuum hominis.*	15. Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.
פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו:	16. *Os eis, & non loquentur, oculi eis, & non videbunt.*	16. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.
אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם:	17. *Aures eis, & non audient, inſuper non eſt ſpiritus in ore ipſorum.*	17. Aures habent, & non audient, neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum.
כמו הם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם:	18. *Sicut illi, erunt facientes eorum, omnis qui confidit in eis.*	18. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.
בית ישראל ברכו את יהוה בית אהרן ברכו את יהוה:	19 *Domus Iſrael benedicite DOMINUM, Domus Aharon benedicite DOMINUM.*	19. Domus Iſrael benedicite DOMINO, domus Aaron benedicite DOMINO.
בית הלוי ברכו את יהוה יראי יהוה ברכו את יהוה:	20. *Domus Levi benenedicite DOMINUM, timentes DOMINI benedicite DOMINUM.*	20. Domus Levi benedicite DOMINO, qui timetis DOMINUM, benedicite DOMINO.
ברוך יהוה מציון שכן י ירושלם הללויה:	21. *Benedictus DOMINUS ex Sion habitans Jeruſalem. Hallelujaha.*	21. Benedictus DOMINUS ex Sion, qui habitat in Jeruſalem.

ANNO-

ANNOTATIONES.

IDolorum inutilium comparatione, fideles ad celebrandum Deum, quod Iſraelem magnis beneficiis cumulaverit, carminibus non ineruditis invitat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Servi*. Cultores. *Dominum*. Hebræus genitivo; nam regitur a præcedenti nomine: O cultores Domini laudate, laudate, inquam, nomen Domini.

2. Stare in domo Domini, & in atriis, idem eſt; licet quidam diſtinguant, ut ſtantes in Domo ſint Sacerdotes, in atriis vero Iſraelitæ ceteri, Laici. *Dei noſtri*. Prima ratio, cur Deus laudandus ſit, nempe quia bonus, & ſuavis.

3. *Dominum*. In Hebræo eſt nomen proprium Dei: Jaha. *Suave*. Jucundum, nomen ſcilicet. Quidam ad Dominum referunt, quod idem eſt: Quia ſuavis. Longius ad Pſallere ceteri. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum.

4. *Jacob* Proprie, & ſucceſſive Jacobæos omnes; ſic Iſrael, & Iſraelitas. Dictiones patronymicæ. *In poſſeſſionem ſibi*. Non longe aliter Hebræus: Peculio ſuo; ut ſuum eſſet peculium. Vide Theſaurum. Secunda vero laudandi cauſſa, quia elegit Eccleſiam.

5. *Et Deus*. Sic ttansferunt Noſtri, ne bis Dominum repetant. In Hebræo diſtinguuntur hæc nomina. Dominus eſt nomen proprium Dei, Jehovah; hic autem & Deus appellative dicitur, & Dominus noſter; quod notes. *Præ omnibus*. Sic Hebræus ſuo modo: Ab omnibus. *Diis*. Sive Angelos, ſive Idola intelligas. Tertia laudationis ratio, quia magnus virtute & majeſtate, omnipotens.

6. *Omnia quæcumque*. Idem Hebræus ſingulari: Omne quod. Propoſitionem ſuperiorem probat. *In omnibus*. Hebræus non habet præpoſitionem, quæ tamen ſubintelligitur.

7. *Educens*. Non longe aliter Hebræus: Elevans, aſcendere faciens. *Ab extremo terræ*. E mari. *In pluviam*. Hebræus dativo: Pluviæ. Facere fulgura pluviæ, magnum eſt miraculum, e nubibus, quæ aqueæ ſunt, exſilire flammas. *Qui producit*. Idem Hebræus participio: Educens, exire faciens. *Ventos*. Hebræus ſingulariter collective: Ventum. *De theſauris ſuis*. Ipſius venti. Poetice dantur Deo theſauri, promptuaria, cellæ, loca, in quibus recondantur venti, nives, grandines, & aliæ hujuſmodi meteororum materiæ. Lege Jobi librum.

8. *Primogenita*. Sic Hebræus maſculino: Primogenitos Ægypti. *Ad*. Subintellectum ex ſermonis conſequentia. Hebræus ſuo tropo: Uſque pecoris; uſque (ad) beſtiam (collective).

9. *Emiſit*. Pro ſimplici, Miſit, poſitum. *In medio tui*. Apoſtrophe ad Ægyptum per proſopopœjam. *Servos ejus*. Aulicos omnes.

10. *Fortes*. Viribus, vel numero. Vide Theſaurum, & Joſue hiſtoriam, ut agnoſcas, terram Chanaan abundaſſe regibus.

11. *Sehon regem, & Og regem*. Hebræus dativo: Sihoni regi, & Ogo regi. Supple, percuſſit gentes multas. Vel eſt idiotiſmus, dativum loco accuſativi ponens, ut Noſtris placuit. *Et omnia regna*. Hebræus iterum dativo: Et omnibus regnis. Supple, occidit reges fortes, numeroſos, & multos. Vel eſt idiotiſmus cum Noſtris, ut ſupra, dativum pro accuſativo ponens.

12. *Hereditatem*. Poſſeſſionem. Anadiploſis. Hereditatem, inquam. *Iſrael*. Dativi caſus in Hebræo: Iſraelitis populo ſuo.

13. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. Græcus reticet ſecundum *Domine*, ſed addit καί. *Memoriale tuum*. Hebræus:

us: Memoria tui. Nullius momenti varietas. *In generationem & generationem*. Hebræus idem prope dativo: Ætati, & ætati, per ſingulas ætates, nunquam interitura.

14. *Judicabit*. Idiotiſmus. Ideſt, ulciſcetur, vindicabit ab injuria, & illum ſuo patrocinio tuebitur, ac defendet. *In ſervis ſuis deprecabitur*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec, quid legerint, ſatis conjectare valeo. Eorum ſenſus eſt: A ſervis, ſive propter ſervos ſuos exorabitur; vel, ut Chryſoſtomus, Exorabilis erit eis (paſſive). Hebræus nunc legit: Et ſuper ſuos ſe conſolabitur; vel pœnitudine, vel commiſeratione tandem ducetur. Eſt autem idiotiſmus non inelegans, Conſolari ſe ſuper aliqua re; hoc eſt, eam in gratiam iterum recipere, & illius curam gerere. Græcus etiam habet παρακληθήσεται, ſe conſolabitur, conſolationem accipiet. Verſiculus hic ex Moſe (Deut. xxxii. 36.) deſumptus eſt, quo in loco Vulgatus habet: Et in ſervis ſuis miſerebitur. Quod ad veritatem Hebraicam accedit propius. Confer locos, & Theſaurum conſule.

15. *Simulacra*. Antitheſis, qua Deos gentiles extenuat, & per ſarcaſmum deridet. Sunt autem hæc omnia ad verbum fere deſumpta ex pſalmo cxv. 4; quo in loco velim, varietatum omnium rationes videas, ne bis eadem fruſtra repetamus.

16. *Neque enim*. Idem prope Hebræus: Etiam, inſuper non eſt ſpiritus in ore ipſorum, ut ambulare, vel aliud quidvis facere valeant.

19. *Domus*. Genus Iſraelis, Aharonis, & Levi, celebrate Dominum ob tanta erga vos beneficia. *Domino*. Verbum benedicendi ſæpius habet accuſativum in Hebræo. Conſule Theſaurum.

20. *Qui timetis Dominum*. Idem Hebræus participio: Timentes Domini.

21. *Qui habitat*. Sic Hebræus participio: Habitans, habitator Jeruſalem. *In*. Non habetur in Hebræo, ſed Jeruſalem eſt genitivi caſus, licet hoc parum vel nihil referat. Hebræus etiam in calce pſalmi addit Hallelujaha; quod ob antedictas rationes Deus ſemper laudandus & celebrandus ſit. Noſtri rejiciunt illud in ſequentis principium.

PSAL-

PSAL. CXXXVI. Lat. CXXXV.

		Hallelujaha.
הודו ליהוה כי טוב כי ל לעולם חסדו :	1. *Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam ſeculo pietas ejus.*	1. Confitemini DOMINO, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus.
הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו :	2. *Confitemini Deo deorum, quoniam ſeculo pietas ejus.*	2. Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
הודו לאדני האדנים כי ל לעולם חסדו :	3. *Confitemini Domino dominorum, quoniam ſeculo pietas ejus.*	3. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו :	4. *Facienti mirabilium magnorum ſolitudini ſuæ: quoniam ſeculo pietas ejus.*	4. Qui facit mirabilia magna ſolus, quoniam in æternum miſericordia ejus.
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו :	5. *Facienti cælorum in intelligentia: quoniam ſeculo pietas ejus.*	5. Qui fecit cælos in intellectu, quoniam in æternum miſericordia ejus.
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו :	6. *Expandenti terram ſuper aquas: quoniam ſeculo pietas ejus.*	6. Qui firmavit terram ſuper aquas, quoniam in æternum miſericordia ejus.
לעשה אורים גדלים כי ל לעולם תסדו :	7. *Facienti lucium magnarum: quoniam ſeculo pietas ejus.*	7. Qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum miſericordia ejus.
את השמש לממשלת ביום כי לעולם הסדו :	8. *Solem poteſtati in die: quoniam ſeculo pietas ejus.*	8. Solem in poteſtatem diei, quoniam in æternum miſericordia ejus.
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו :	9. *Lunam, & ſtellas poteſtatibus in nocte: quoniam ſeculo pietas ejus.*	9. Lunam, & ſtellas in poteſtatem noctis, quoniam in æternum miſericordia ejus.
למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו :	10. *Percutienti Ægypti in primogenitis eorum: quoniam ſeculo pietas ejus.*	10. Qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו :	11. *Et eduxit Iſrael de medio eorum: quoniam ſeculo pietas ejus.*	11. Qui eduxit Iſrael de medio eorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו :	12. *In manu potenti, & in brachio extento: quoniam ſeculo pietas ejus.*	12. In manu potenti, & brachio excelſo, quoniam in æternum miſericordia ejus.

13. Qui

לגזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו׃	13. *Dividenti maris junci diviſionibus: quoniam ſeculo pietas ejus.*	13. Qui diviſit mare rubrum in diviſiones, quoniam in æternum miſericordia ejus.
והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו׃	14. *Et tranſire fecit Iſrael in medio ejus: quoniam ſeculo pietas ejus.*	14. Et eduxit Iſrael per medium ejus, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו׃	15. *Et excuſſit Pharaonem, & exercitum ejus in mari junci: quoniam ſeculo pietas ejus.*	15. Et excuſſit Pharaonem, & virtutem ejus in mari rubro, quoniam in æternum miſericordia ejus.
למוליך עמו במדבר כי ל לעולם חסדו׃	16. *Deducenti populum ſuum in deſerto: quoniam ſeculo pietas ejus.*	16. Qui traduxit populum ſuum per deſertum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
למכה מלכים גדלים כי ל לעולם חסדו׃	17. *Percutienti regum magnorum: quoniam ſeculo pietas ejus.*	17. Qui percuſſit reges magnos, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו׃	18. *Et occidit reges fortes: quoniam ſeculo pietas ejus.*	18. Et occidit reges fortes, quoniam in æternum miſericordia ejus.
לסיחון מלך האמרי כי ל לעולם חסדו׃	19. *Sihoni regi Amorræorum: quoniam ſeculo pietas ejus.*	19. Sehon regem Amorræorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו׃	20. *Et Ogo regi Baſan: quoniam ſeculo pietas ejus.*	20. Et Og regem Baſan, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו׃	21. *Et dedit terram eorum hereditati: quoniam ſeculo pietas ejus.*	21. Et dedit terram eorum hereditatem, quoniam in æternum miſericordia ejus,
נחלה לישראל עבדו כי ל לעולם חסדו׃	22. *Hereditatem Iſrael ſervo ſuo: quoniam ſeculo pietas ejus.*	22. Hereditatem Iſrael ſervo ſuo, quoniam in æternum miſericordia ejus.
שבשפלנו זכר לנו כי ל לעולם חסדו׃	23. *Quia in humilitate noſtra memor fuit nobis: quoniam ſeculo pietas ejus.*	23. Quia in humilitate noſtra memor fuit noſtri, quoniam in æternum miſericordia ejus.
ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו׃	24. *Et eripuit nos ab affligentibus nos: quoniam ſeculo pietas ejus.*	24. Et redemit nos ab inimicis noſtris, quoniam in æternum miſericordia ejus.
נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו׃	25. *Danti panem omni carni: quoniam ſeculo pietas ejus.*	25. Qui dat eſcam omni carni, quoniam in æternum miſericordia ejus.

26. Con-

הודו לאל השמים כי לעולם חסדו׃

26. Confitemini Deo cælorum: quoniam ſeculo pietas ejus.

26. Confitemini Deo cæli, quoniam in æternum miſericordia ejus. *Confitemini Domino Dominorum, quoniam in æternum miſericordia ejus.*

ANNOTATIONES.

CArmine mellifluo Fideles ad Dei confeſſionem, propter ipſius in omnia, maxime in populum ſuum, beneficia, & providentiam excitat.

1. *Hallelujaha.* Ex fine præcedentis pſalmi deſumptum, hic a Noſtris poſitum eſt, ne eſſet ανεπίγραφος, atque ut hic titulus, pſalmum eſſe de divinis laudibus & beneficiis, oſtenderet. *Bonus.* Beneficus, benignus, ſola pietate mundum creans, ut eſſent res, quæ bonitate, & miſericordia ipſius fruerentur. Vel, quia bonum & utile eſt Deum, ob ejus in nos beneficia, laudibus celebrare. *In æternum.* Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Miſericordia.* Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, benignitas. Hemiſtichium hoc intercalare, quod ſingulis repetitur verſiculis, miſericordiam Domini ſuperare omnia ipſius opera docet; & fortaſſe cantabatur, & repetebatur a populo, vel a Levitis Sacerdotibus, ut fit in noſtris Litaniis.

2. *Deorum.* Cælitum omnium, Sanctorum, Angelorum, quin & Idolorum Deus eſt.

3. *Dominorum.* Magnatum, & Principum terræ Dominus, & Præſes eſt.

4. *Qui facit mirabilia magna.* Hebræus idem participio: Facienti, factori mirabilium magnorum. Omnia quidem referenda ſunt ad verbum Confitemini. *Solus.* Hebræus dativo, & ſubſtantive, ſuo loquendi tropo: Solitudini ſuæ; ut ita dicam docendi gratia, nempe ſolus, ut Noſtri; nam magorum, & dæmonum mirabilia vel ſunt præſtigiæ, vel ex rebus naturalibus proficiſcuntur. Vel, ſolitudini ſuæ, ideſt, nobis ignorantibus, inſcientibus. Quot putas mirabilia nobis operetur Deus, quæ neſcimus? Verbi gratia, dormientes a venenatis liberat animalibus, & hujuſmodi. Miraculorum igitur verus effector eſt Deus, quorum cauſſa eſt illius pietas & miſericordia, ut ejus benignitatem, gloriam, & poteſtatem æternam agnoſcentes, ſummis eum laudibus celebremus.

5. *Qui fecit cælos.* Hebræus participio: Facienti, factori cælorum. *In intellectu.* Intelligenter, prudenter, ſumma ſapientia, & artificio.

6. *Qui firmavit terram.* Non longe aliter Hebræus participio: Expandenti, extenſori terræ. *Super aquas.* Id verum eſſe fateberis a cælis incipiens enumerare. Genebrardus autumat, Deum terram ſuperiorem aquis extendiſſe, dum eam ſupra aquas ad animantium conſervationem apparere, & eminere fecit, quod non placet; nam terram tunc non extendit, ſed aquas contraxit. Geneſ. 1.

7. *Qui fecit luminaria magna.* Hebræus participio: Facienti, factori luminarium magnorum, lucium magnarum. Solem, & Lunam innuit, ut mox declarat: ſiquidem ſtellæ non ſunt in numero luminarium magnorum. Geneſ. 1. Magna ſunt luce, & mole corporis, licet Aſtronomi hodierni id negent de Luna.

8. *In poteſtatem diei.* Sic Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Poteſtati in die. Ad moderationem, & domi-

minium diei; motu, lumine, influxu, & calore.

9. *In poteſtatem noctis*. Hebræus dativo pluraliter: Poteſtatibus in nocte. In poteſtates, & moderationes. Nam etiam ſtellæ, præter lunam, agunt in hæc inferiora motu, lumine, & influxu.

10. *Qui percuſſit Ægyptum*. Hebræus participio: Percutienti, percuſſori Ægypti; admirandis plagis Ægyptum afficienti, & præcipue Primogenitorum morte. *Cum primogenitis*. Noſtri plagas univerſas intelligunt, & ob id ſic transferunt. Hebræus Primogenitorum mortem, uti inſigniorem, & graviorem, tantum refert: In primogenitis. Non magni ponderis varietas.

11. *Qui*. Idem Hebræus ſola conjunctione: Et exire fecit, eduxit. Liberatio populi, & defenſio miſericordiæ Domini tribuenda.

12. *Excelſo*. Translatio ſenſus. Hebræus: Extento, & porrecto, ut cum aliquem ferire volumus. Metaphorice omnipotentiam Dei deſcribit.

13. *Qui diviſit mare rubrum*. Hebræus participio: Dividenti, diviſori maris junci. Hebræi mare junci nominant, quod Noſtri rubrum, ut alibi diximus. *In diviſiones*. Hebræus dativo: Diviſionibus. In multas partes & ſectiones, nempe duodecim, ut Hebræi tradunt, tanquam in muros multos.

14. *Eduxit*. Non longe aliter Hebræus: Tranſire fecit, traduxit. *Per medium*. Hebræus idem: In medio.

15. *Virtutem*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Exercitum ejus robuſtum demerſit. Vide Theſaurum. *In mari rubro*. Hebræus: Junci; ut ſupra.

16. *Qui traduxit*. Hebræus idem fere participio: Deducenti, ire facienti, ductori. *Per deſertum*. Hebræus idem: In deſerto. Per Arabiam deſertam, rebus neceſſariis deſtitutam.

17. *Qui percuſſit reges magnos*. Hebræus dativo: Percutienti, percuſſori regum magnorum. Vide in ſuperiori pſalmo verſ. 10.

19. *Sebon regem*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Sihoni regi.

20. *Og regem*. Hebræus iterum dativo: Ogo regi.

21. *Hereditatem*. Sic Hebræus dativo, ſuoq; tropo: Hereditati, in hereditatem, poſſeſſionem, hereditatem, inquam, Iſraeli cultori ſuo.

23. *In humilitate noſtra*. Cum magnis calamitatibus oppreſſi jaceremus. Lege librum Exodi. *Noſtri*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Nobis. Græcus addit ὁ κύριος.

24. *Redemit*. Non longe aliter Hebræus: Eripuit, vi quadam avulſit. *Ab inimicis noſtris*. Hebræus idem prope: Ab affligentibus nos.

25. *Qui dat*. Hebræus participio: Danti; dans, dat. *Eſcam*. Recte. Sic Hebræus: Panem; quo nomine quicquid ad victum pertinet, appellatur. *Omni carni*. Cunctis animantibus.

26. *Cæli*. Vox hebræa eſt pluralis numeri natura: Cælorum. Repetunt vero Noſtri tertium pſalmi verſum hic non incommode, ut contemplemur, Dei beneficia ex eo proficiſci, quod omnium ſit Dominus, idemque conditor, & conſervator.

PSAL.

PSAL. CXXXVII. Lat. CXXXVI.

		Pſalmus David per Jeremiam.
על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון :	1. *Super flumina Babylonis illic ſedimus, etiam flevimus, in recordando nos Sion.*	1. Super flumina Babylonis illic ſedimus, & flevimus, cum recordaremur *tui* Sion.
על ערבים בתוכה תלינו כנרותינו :	2. *Super ſalicibus in medio ejus ſuſpendimus citharas noſtras.*	2. In ſalicibus in medio ejus ſuſpendimus organa noſtra.
כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון :	3. *Quia illic interrogaverunt nos abducentes nos verba cantici, & ululatus noſtri gaudium, Cantate nobis de cantico Sion.*	3. Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum, & qui abduxerunt nos, hymnum, cantate nobis de canticis Sion.
איך נשיר את שיר יהוה על אדמת נכר :	4. *Quomodo cantabimus canticum DOMINI ſuper terra alienationis?*	4. Quomodo cantabimus canticum DOMINI in terra aliena?
אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני :	5. *Si obliviſcar te Jeruſalem, obliviſcetur dextera mea.*	5. Si oblitus fuero tui Jeruſalem, oblivioni detur dextera mea.
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי :	6. *Adhærebit lingua mea palato meo, ſi non meminero te, ſi non aſcendere faciam Jeruſalem ſuper capite lætitiæ meæ.*	6. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui, ſi non propoſuero Jeruſalem in principio lætitiæ meæ.
זכר יהוה לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה :	7. *Memor eſto DOMINE filiis Edom diem Jeruſalem, qui dicebant evacuate, evacuate uſque fundamenti in ea.*	7. Memor eſto DOMINE filiorum Edom, *in* die Jeruſalem, qui dicunt, exinanite, exinanite uſque ad fundamentum in ea.
בת בבל השדודה אשרי ש שישלם לך את גמולך שגמלת לנו :	8. *Filia Babylonis devaſtata, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.*	8. Filia Babylonis miſera: beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.
אשרי שיאחז ונפץ את ע עולליך אל הסלע :	9. *Beatus qui apprehendet, & allidet infantes tuos ad petram.*	9. Beatus, qui tenebit, & allidet parvulos ſuos ad petram.

ANNOTATIONES.

Lacrimabili carmine captivorum reſtitui deſiderantium, pœnaſque Idumæis, & Babyloniis precantium, deplorat miſerias. Congruit Eccleſiæ inter Infideles exſulanti. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Pſalmus David per Jeremiam. Noſtri præpoſuerunt hanc inſcriptionem, ex aliqua traditione forſitan, quod hoc argumentum tractatum fuerit, & explicatum a Jeremia, & Baruch.

1. *Super*. Secus, juxta, ad flumina Babyloniæ, regionis Chaldææ, & Babylonicæ, ubi eramus in exſilio, & captivitate barbarica. *Et*. Hebræus habet particulam adjectivam ad emphaſim: Etiam. Quaſi dicat, large & copioſe flevimus. *Dum recordaremur*. Sic Hebræus gerundio, ſuo loquendi tropo: In recordando nos, in recordari noſtro: *Tui*. Ad declarationem additum, & ob id Sion vocandi caſu transferunt, quod accuſativi eſt Hebræis. Verum hæc nullam habent varietatem.

2. *In ſalicibus*. Non aliter Hebræus: Super, ad ſalices. *In medio ejus*. Babylonicæ regionis, in ipſa Chaldæorum terra. *Organa noſtra*. Inſtrumenta muſica. Hebræus per ſynecdochen: Citharas noſtras. Quod nollemus eas pulſare, quin potius flere, ob amiſſorum recordationem.

3. *Interrogaverunt nos*. Vel ſerio, curioſeque, vel ironice poſtulaverunt a nobis. *Qui captivos duxerunt nos*. Hebræus unica voce: Abducentes, captivantes nos. *Cantionum*. Hebræus ſingulariter: Cantici. Verba, quibus utebamur in noſtris cantionibus, nempe pſalmos, qui pulſando inſtrumenta ore ſimul canebantur. *Et qui abduxerunt nos*. Translatio ſenſus. Hebræus ſubſtantivo nomine ſatis ornate: Et ululat us noſtri; ideſt; ejulationis auctores, abducentes. Supple, interrogaverunt nos, poſtularunt a nobis, per zeugma. *Hymnum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Lætitiam, gaudium, lætum carmen efflagitarunt, dicentes ſcilicet id quod ſequitur. Conjungendum ſiquidem τὸ *hymnum* cum ſuperioribus; & non cum ſequenti verbo Cantate; quod notes. *De canticis*. Hebræus ſingulariter collective: De cantico; carmen aliquod.

4. *Aliena*. Hebræus idem ſubſtantivo, de more linguæ: Alienationis, extraneitatis, ut ita, docendi gratia, dicam. Captivorum reſponſio, nolentium in terra extranea, vel impia, & aliena a Dei veri cultu, & religione, res ſanctas dare canibus, vel ad hoſtium Dei voluptatem canere.

5. *Oblitus fuero*. Sic Hebræus: Obliviſcar. *Oblivioni detur*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis תִּשָּׁכַח in Niphal, Obſtupeſcat mihi dextera, fiat paralytica, actionum ſuarum obliviſcatur: Quod nunc Hebræis eſt Cal תִּשְׁכַּח, obliviſcetur, oblivioni dabit. Supple, opus ſuum, artem pſallendi, vel quid ſimile. Sic & ſequentem ſententiam reſtringunt ad certam rem.

6. *Adhæreat*. Hebræus futuro: Adhærebit. *Faucibus meis*. Idem Hebræus ſingulariter: Palato meo: Ne poſſim canere videlicet, muta fiat lingua mea. *Tui*. Hebræus accuſativo de more linguæ: Te. *Propoſuero*. Non longe aliter Hebræus: Aſcendere faciam. *In principio*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Super capite. Aſcendere facere aliquid ſuper capite lætitiæ, eſt idiotiſmus perquam ornatus, pro Quotieſcumque lætari contingit, ſtatim rei illius recordari. Caput hebraice pro Principio uſurpatur. Quia vero Summam etiam,

&

& Præcipuum cujuſcumque rei ſignificat, hinc Genebrardus alium affert ſenſum: quaſi dicat, Si non propoſuero Jeruſalem ſummam lætitiæ, quæcumque mihi illa unquam contingere poterit; Si non eam prætulero omni lætitiæ? Illa erit ſumma & præcipuum gaudii mei. Verum prior ſenſus cum Noſtris eſt purior & fidelior. Idem eſt enim, ac ſi diceret: Nunquam ex animo lætabor; nam cum gaudere & delectari contingit, ſtatim adeſt Jeruſalem devaſtatæ memoria, gaudia turbans, quod mihi tamen pergratum eſt, ita ut malim ſcientiam omnem muſicalem dediſcere, quam illius in ipſo lætitiæ principio non recordari.

7. *Filiorum*. Hebræus dativo: Filiis Edom, Idumæis. *In die*. Hebræus accuſativo: Diem Jeruſalem. Quando capiebatur & vaſtabatur. Recordari alicui aliquid, eſt idiotiſmus, de quo ſupra pſalmo CXXXII. 1. pro In bonum, vel malum, ipſius illud vertere: Hic in malum; ut eos punias videlicet, quod Babylonios contra nos incitaverint. *Qui dicunt*. Hebræus participio: Dicentes, qui dicebant, tunc temporis. *Exinanite*. Sic Hebræus: Nudate; hoc eſt, evacuate, nam evacuata, nuda remanent. Conſule Theſaurum. *Uſque ad fundamentum*. Sic Hebræus ſuo tropo: Uſque fundamenti. Eam funditus evertite, ut evacuatis, & dirutis omnibus, fundamenta nuda relinquantur. *In ea*. Ejus, Jeruſalem.

8. *Filia Babylonis*. Idiotiſmus, ut in Theſauro. Chaldæos omnes intellige, quos per apoſtrophen alloquitur. *Miſera*. Ob devaſtationem futuram ſcilicet. Hebræus etiam prophetice præteritum pro præſenti, vel futuro ponit: Devaſtata. Ideſt, quæ devaſtanda es. *Retributionem*. Hebræus addit pronomen, Tuam. Talionem iſtius calamitatis.

9. *Tenebit*. Non longe aliter Hebræus: Apprehendet, corripiet. *Parvulos*. Infantes, lactentes. *Suos*. Ejus. In aliquibus exemplaribus, Tuos. Hebræus etiam perſiſtit in apoſtrophe: Beatus, qui correptos infantes Babyloniorum in lapides illidet, in ultionem calamitatum, quas nobis crudeliter importarunt.

PSAL. CXXXVIII. Lat. CXXXVII.

לדוד אודך בכל לבי נגד אלהים אזמרך:

1. *Davidi. Confitebor te in toto corde meo, coram Diis pſallam te.*

1. Ipſi David. Confitebor tibi *Domine* in toto corde meo, *quoniam audiſti verba oris mei*. In conſpectu Angelorum pſallam tibi.

אשתחוה אל היכל קדשך ואודה את שמך על חסדך ועל אמתך כי הגדלת על כל שמך אמרתך:

2. *Adorabo ad templum ſanctitatis tuæ, & confitebor nomen tuum, ſuper pietate tua, & ſuper veritate tua, quoniam magnificaſti ſuper omne nomen tuum dictum tuum.*

2. Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo. Super miſericordia tua, & veritate tua, quoniam magnificaſti ſuper omne nomen ſanctum tuum.

ביום קראתי ותענני תרהבני בנפשי עז:

3. *In die* qua *vocavi, & reſpondiſti mihi, roborabis me in anima mea robore.*

3. In *quacumque* die invocavero *te*, exaudi me, multiplicabis in anima mea virtutem.

יודוך יהוה כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך:

4. *Confitebuntur te DOMINE omnes reges terræ, quia audierunt dicta oris tui.*

4. Confiteantur tibi DOMINE omnes reges terræ, quia audierunt *omnia* verba oris tui.

וישירו בדרכי יהוה כי גדול כבוד יהוה:

5. *Et cantabunt in viis DOMINI, quoniam magna gloria DOMINI.*

5. Et cantent in viis DOMINI, quoniam magna *eſt* gloria DOMINI.

כי רם יהוה ושפל יראה וגבה ממרחק יידע:

6. *Quoniam excelſus DOMINUS, & humilem videbit, & altum a longinquo cognoſcet.*

6. Quoniam excelſus DOMINUS, & humilia reſpicit, & alta a longe cognoſcit.

אם אלך בקרב צרה תחייני על אף איבי תשלח ידך ותושיעני ימינך:

7. *Si ambulabo in medio tribulationis, vivificabis me ſuper naſum inimicorum meorum, mittes manum tuam, & ſalvum me facies dextera tua.*

7. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me, & ſuper iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſalvum me fecit dextera tua.

יהוה יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם מעשי ידיך אל תרף:

8. *DOMINUS perficiet pro me, DOMINE pietas tua ſeculo, opera manuum tuarum ne deſeres.*

8. DOMINUS retribuet pro me; DOMINE miſericordia tua in ſeculum, opera manuum tuarum ne deſpicias.

ANNO

ANNOTATIONES.

DEum fideles ſuos tuentem, & beneficia in æternum duratura conferentem, ſatis ornate celebrat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Ipſi David*. Sic Hebræus: Davidi, vel Davidis; nam Lamed utrique caſui deſervire, ſæpius diximus. Inſcriptio græca eſt amplior, quam, ſi libet, videas. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. *Domine*. Ad declarationem additum. *Quoniam audiſti verba oris mei*. Hoc hemiſtichium a Noſtris interjectum eſt. Niſi malles, olim etiam in Hebræo ſic lectum eſſe כִּי שָׁמַעְתָּ אִמְרֵי פִי; quod non eſſet abſurdum. *In conſpectu Angelorum*. Sic Hebræus: Coram Diis. Cælitibus omnibus videlicet, ideſt Angelis, vel etiam coram judicibus, & magnatibus; ut alibi, coram regibus. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te pſallam, inſtrumentis muſicis te celebrabo.

2. *Ad templum*. In templo, vel verſus templum. *Sanctum tuum*. Hebræus ſubſtantivo de more linguæ: Sanctitatis tuæ. *Nomini tuo*. Hebræus accuſativo: Nomen tuum celebrabo. *Miſericordiam*. Ut Noſtri tranſtulerunt. Hebræus: Super pietate. Pro, propter pietatem tuam. *Et veritate*. Hebræus repetit præpoſitionem: Super veritate. Hebraiſmus, ut alibi docuimus; ideſt, propter beneficia, quæ nunquam interitura mihi tribuis. *Nomen*. Hebræus addit pronomen, Tuum. *Sanctum tuum*. Suſpicor, Noſtros aliter legiſſe, quam nunc Hebræus, qui legit, Dictum tuum; licet Genebrardus locum conciliare conetur ſic: Verbum tuum, ideſt, nomen tuum verbo tuo ſanctificatum, & celebratum, vel nomen tuum (quod eſt) verbum tuum ſanctum, nempe Chriſtum. Verum a Noſtris nulla verbi fit mentio. Arbitratur inſuper ille, *Omne*, ſubſtantive recipi debere, non conſtrui cum Nomen, ideſt, ſupra omnem rem, ſupra omnia. At hebraica lectio nunc eſt contraria, quam non attendit Genebrardus. Tunc ſiquidem כָּל deberet Holem habere, & non, Macaph intercedente (Grammaticos agnoſcere hæc nomina, non dubito) per camez hatuph ſcribi. Legendum enim eſſet עַל הַכֹּל, ſupra omne, omnia. Verba hebraica varie accipiuntur ab aliis. Quidam per hyſterologiam: Quia ſuper omne verbum tuum magnificaſti nomen tuum; ideſt, illud celeberrimum reddidiſti, ſupra quam dixeris, & geſſeris. Alii per aſyntheton: Super omnia, nomen tuum (&) verbum tuum; quod cum Noſtris convenire videtur. Alii tandem comparative: Magnificaſti verbum tuum ſuper omne nomen tuum, ideſt, magis quam nomen tuum, majora promittens, quam nominis tui fama commoti exſpectabamus. Hic ſenſus ultimus videtur eſſe genuinus, Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen, ſupra omnem famam tuam (nam שֵׁם hoc etiam ſignificat, ut in Theſauro) dictum tuum. Ego tamen potius idiotiſmum ſic interpretarer: Quoniam magnificaſti ſuper omne nomen tuum (univerſam nominis tui famam, & celebritatem immenſam reddis) dicto tuo, beneficia nova promittendo jugiter; vel dictum tuum, ideſt, & nomen, & dictum magnificas hac tua pietate, & veritate. Particula על varie accipitur, ut in Theſauro. Hic ſimpliciter, Magnificare ſuper aliquid, eſt, illud magnum reddere. Dictum hoc Noſtri, ſanctum, ut diximus, reddidere; quam varietatem nullius fere ponderis eſſe crederem.

3. *Quacumque*. Ex ſermonis conſequentia ſubintelligendum. Sic Hebræus: In die, qua ſcilicet; alioquin non בְּיוֹם, ſed בַּיּוֹם dicendum erat. *Invocavero*. Hebræus præterito: Vocavi. *Te*. Ad declarationem additum. *Exaudi me*. Hebræus addens conjunctionem Et, iterum præterito dicit: Et reſpondiſti mihi.

Exau-

Exauditionis ſignum eſt reſponſio. *Multiplicabis*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus addens pronomen ait: Roborabis me; in anima mea ſcilicet. *Virtutem*. Hebræus ablativo: Fortitudine. Quam Noſtri virtutem nominant. Quod exaudieris me clamantem, ait, in cauſſa fuit, ut majorem fortitudinem & virtutem animo conceperim. Idem ſenſus in Noſtris, licet de futuro.

4. *Confiteantur*. Idem Hebræus futuro: Confitebuntur. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te celebrabunt. *Omnia*. A Noſtris additum ad majorem declarationem. *Verba*. Hebræus: Dicta, promiſſa oris tui, quæ cultoribus tuis promittens fideliter perſolvis.

5. *Cantent*. Hebræus iterum futuro; Cantabunt. *In viis Domini*. Idiotiſmus. Ideſt, vias; facta & conſilia Domini mirabilia. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum.

6. *Humilia*. Hebræus ſingulariter, collective: Humilem, vel humile; ideſt humiles, vel humilia; nam utroque modo exponi poteſt. *Reſpicit*. Hebræus idem futuro: Videbit, ut tueatur ſcilicet. *Et alta, &c.* In eam ſuſpicionem venio, ut arbitrer, Noſtros retracto Mem, & paucis aliis immutatis, facillimo vocum tranſitu ſententiam totam ſic legiſſe וּגְבוֹהִים. מֵרָחֹק יוֹדֵעַ, & altos, vel alta a longe cognoſcit: non prope, non familiariter cognoſcit, ſed eminus, ut perdat. Hebraica tamen hodierna hunc ſenſum etiam præ ſe ferre poſſunt וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע, & altum e longinquo cognoſcet. Hebræis tamen גָּבוֹהַּ eſt epithetum Dei, ſicut & רָם præcedens. Quoniam, inquit, excelſus (eſt) Dominus, & humilem videbit, & altus e longinquo cognoſcet. Licet excelſus & altus ſit, humilia tamen omnia videt, & perfecte cognoſcit. Hic ſenſus purior, & fidelior eſſe videtur.

7. *Ambulavero*. Sic Hebræus: Ambulabo, incedam. Ambulare in medio tribulationis, eſt, Rebus calamitoſiſſimis & deploratiſſimis involvi. *Vivificabis*. In vita me conſervabis. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Super iram*. Idem Hebræus ſuo idiotiſmo: Super naſum, quo fumante ira dignoſcitur. *Extendiſti*. Hebræus futuro: Mittes, extendes. Mittere manum ſuper naſum alicujus, idiotiſmus; ideſt, manu furorem ejus compeſcere. Quidam arbitrantur, אַף non eſſe nomen hic, ſed adjectivam particulam, & ſic interpretantur: Super etiam inimicos meos mittes manum tuam; quod non eſt penitus abſurdum, ut ſit hyſterologia pro אַף עַל, Etiam ſuper inimicos, &c. Sed prior interpretatio ſecurior eſt. *Salvum me fecit*. Hebræus iterum futuro: Salvum me faciet, vel facies dextera tua, nam vox hebræa tam eſt ſecunda maſculina, quam tertia fœminina, & dextera tam nominativi, quam ablativi caſus eſſe poteſt. Sed præſtat cum Noſtris transferre, Et ſalvabit me dextera tua.

8. *Retribuet*. Suſpicor, Noſtros facillimo tranſitu Reſc in Lamed legiſſe יִגְמֹל, Retribuet, rependet hoſtibus pro me, me ulciſcetur; quod nunc Hebræis eſt יִגְמֹר, Perficiet pro me; ideſt, rem meam peraget; abſolvet, quod cœpit in me. Vel eſt idiotiſmus; Pro me, ideſt me perficiet beneficiis perpetuis; perfectum & abſolutum reddet. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Pietas, benignitas, officium. *In ſeculum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo, æterno. *Deſpicias*. Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Ne deſeres, ne dimittes opera manuum tuarum (ideſt beneficia, auxilium tuum, gratiam tuam): quaſi deſpiceres ea, ſi nolles in poſterum me tuorum donorum eſſe participem.

PSAL-

PSAL. CXXXIX. Lat. CXXXVIII.

למנצח לדוד מזמור יהוה חקרתני ותדע:	1. *Præfecto Davidi pſalmus. DOMINE exploraſti me, & cognoviſti.*	1. In finem pſalmus David. DOMINE probaſti me, & cognoviſti me.
אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק:	2. *Tu cognoviſti ſedere meum, & ſurgere meum, intellexiſti cogitationi meæ de longe.*	2. Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam. Intellexiſti cogitationes meas de longe,
ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנתה:	3. *Semitam meam, & accubitum meum circuiſti, & omnibus viis meis conſueviſti.*	3. ſemitam meam, & funiculum meum inveſtigaſti. Et omnes vias meas prævidiſti,
כי אין מלה בלשוני הן יהוה ידעת כלה:	4. *Quia non dictio in lingua mea: ecce DOMINE cognoviſti totam ipſam.*	4. quia non *eſt* ſermo in lingua mea. Ecce DOMINE *tu* cognoviſti omnia
אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה:	5. *Retro & ante formaſti me, & poſuiſti ſuper me palmam tuam.*	5. noviſſima & antiqua, *tu* formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.
פלאיה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה:	6. *Mirabilis ſcientia a me, elevata eſt, non potero ei.*	6. Mirabilis *facta eſt* ſcientia *tua* ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.
אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח:	7. *Quo ibo a ſpiritu tuo? & quo a faciebus tuis fugiam?*	7. Quo ibo a ſpiritu tuo? & quo a facie tua fugiam?
אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך:	8. *Si ſcandam cælos, illic tu, & ſternam infernum, ecce tu.*	8. Si aſcendero *in* cælum, tu illic *es*, *ſi* deſcendero in infernum, ades.
אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים:	9. *Levabo pennas auroræ, habitabo in extremo maris.*	9. *Si* ſumpſero pennas meas diluculo, & habitavero *in* extremis maris.
גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך:	10. *Etiam illuc manus tua deducet me, & apprehendet me dextera tua.*	10. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.
ואמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני:	11. *Et dicam, tamen obſcuritas conteret me, & nox lux* erit *pro me.*	11. Et dixi, forſitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio *mea* in deliciis meis.

12. Quia

נם חשך לא ימשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה :	12. *Etiam obſcuritas non obſcurabit a te, & nox ſicut dies lucebit, ſicut obſcuritas, ſicut lux.*	12. Quia tenebræ non obſcurabuntur a te, & nox ſicut dies illuminabitur, ſicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus.
כי אתה קנית כליתי תסכני בבטן אמי :	13. *Quia tu poſſediſti renes meos, obteges me in utero matris meæ.*	13. Quia tu poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me de utero matris meæ.
אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד :	14. *Confitebor te ſuper quod timendis mirabilis effectus ſum, mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit valde.*	14. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis.
לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ :	15. *Non eſt occultatum os meum a te, qui factus ſui in occulto, contextus ſui in inferioribus terræ.*	15. Non eſt occultatum os meum a te, quod feciſti in occulto, & ſubſtantia mea in interioribus terræ.
גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם :	16. *Glomum meum viderunt oculi tui, & ſuper libro tuo omnes ipſi ſcribentur, diebus formati fuerunt, & non unus in eis.*	16. Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.
ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם :	17. *Et mihi quantum caræ fuerunt cogitationes tuæ, Deus! quantum roborata ſunt capita earum!*	17. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum.
אספרם מחול ירבון הקיצתי ועודי עמך :	18. *Dinumerabo eas, ab arena multiplicabuntur, expergefactus ſum, & adhuc ego tecum.*	18. Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur, exſurrexi, & adhuc *ſum* tecum.
אם תקטל אלוה רשע ואנשי דמים סורו מני :	19. *Si occides Deus injuſtum? & viri ſanguinum recedite a me.*	19. Si occideris, Deus, peccatores, viri ſanguinum declinate a me.
אשר ימרוך למזמה נשוא לשוא עריך :	20. *Qui dicent* de *te cogitationi peſſimæ, elevarunt vanitati hoſtes tui.*	20. Quia dicitis in cogitatione: accipient in vanitate civitates ſuas.
הלוא משנאיך יהוה אשנא ובתקוממיך אתקוטט :	21. *Si non oſores tuos DOMINE odio habebo? & in inſurgentes tuos diſſecabor?*	21. Nonne qui oderunt te DOMINE, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?
תכלית שנאה שנאתים ל לאויבים היו לי :	22. *Conſummatione odii odi illos, inimicis fuerunt mihi.*	22. Perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi.
חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי :	23. *Explora me Deus, & cognoſce cor meum, proba me, & cognoſce cogitationes meas.*	23. Proba me Deus, & ſcito cor meum, interroga me, & cognoſce ſemitas meas.

24. Et

Digitized by Google

וראה אם דרך עצב בי ו
ונחני בדרך עולם:

24. *Et vide, ſi via doloris in me, & deduc me in via ſeculi.*

24. Et vide, ſi via iniquitatis in me *eſt*, & deduc me in via æterna.

ANNOTATIONES.

INſigni carmine mirabilem Dei ſcientiam, nec non providentiam erga ſingulos decantans, impios, qui eam non ſatis credunt, auferri de medio bonorum deſiderat. Mirum eſt, quam maxima ſit in hoc pſalmo ab Hebraica veritate diſcrepantia, cujus varietatis cauſſas, Deo favente, nos afferre conabimur. Diſtinctionum vero varietates ex temet ipſo recognoſcas velim.

1. *In finem*. Hebræus: Præfecto; de qua voce ſuperius dictum eſt. *Pſalmus David*. Sic Hebræus ordine inverſo: Davidi, vel Davidis pſalmus. *Probaſti*. Probe me noſti, quaſi facto periculo. Hebræus: Exploraſti, inveſtigaſti, ut me cognoſceres. Minimi momenti varietas. *Me*. Ad declarationem additum.

2. *Seſſionem, &c.* Idem Hebræus infinitivo: Sedere meum, & ſurgere meum. Idiotiſmus. Ideſt, omnes actiones meas; ea quæ ſedens, ſtans, ambulans, cubans cogito, atque gero, intellexiſti. *Cogitationes meas*. Quaſi legerint punctis immutatis לְרֵעַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare לְרֵעִי, Cogitationi meæ. Deum intelligere cogitationi de longe, eſt idiotiſmus pulcherrimus; ideſt, longo tempore antequam cogites, cum adhuc ſint in potentia cogitationes, ac antequam in actum exeant, eas Deus perſpectas & cognitas habet.

3. *Semitam meam*. Inceſſus meos, & iter meum. *Funiculum*. Hebræus: Et accubationem meam. Græcus etiam habet σχοῖνον, quod funiculum menſorium, & floream, ſive cubile e floreis factum ſignificat. Vulgatus primam ſignificationem retinet, cum tamen ſecunda ad Hebraicam veritatem propius accederet. *Inveſtigaſti*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Coronaſti, corona poſita circuiſti. Coronare ſemitam, & accubitum alicujus, eſt idiotiſmus pulcherrimus; ideſt, obſervare inceſſum, & cubationem ejus, motus corporis tam nocturnos, quam diurnos habere perſpectos, ac comprehenſos. *Et omnes vias meas prævidiſti*. Tranſlatio ſenſus. Hebræus: Et omnibus viis meis (actionibus, operibus, & ſtudiis) conſueviſti, aſſuetus es; incaluiſti ad ſemitas meas, ut eas prævideas, & penitius cognitas habeas. Aſſueſcere viis alicujus, alter idiotiſmus; ideſt, Eas quam maxime obſervare.

4. *Eſt*. Ex conſequentia ſermonis additum. Noſtri jungunt hæc cum ſuperioribus, per apoſiopeſin: Quia non eſt ſermo in lingua mea (quem, ſupple, tu non cognoveris); vel ſine apoſiopeſi, Quia (pro *cum*) non eſt eloquium in lingua mea; licet non eloquar, conſueviſti viis meis. Hebræus ſequentibus connectit. *Sermo*. Hebræus: Dictio. Dictionem non eſſe in lingua, idiotiſmus; ideſt, adhuc eſſe in cogitatione, in mente, nondum proferri. *Tu*. Additum ad emphaſim. *Omnia*. Suſpicor, Noſtros mutato He in Mem legiſſe כֻּלָּם, & ob id ſequentibus addidiſſe ſic: Tu cognoviſti omnia ipſa (ipſa omnia) retro & ante; ideſt, præterita antiquis & æternis ſeculis, & futura omnia ad extrema uſque tempora. Quod nunc Hebræis (qui ſententiam hic terminant) eſt כֻּלָּהּ, totam ipſam (dictionem ſcilicet), tametſi adhuc in potentia ſit.

5. *Noviſſima & antiqua*. Hebræus: Retro, & ante. Noſtri conjungentes præcedentibus de tempore intelligunt; quæ retro, noviſſima; & antiqua appellantes,

 quæ

quæ ante dicuntur in Hebræo, non penitus incommode. Hebræus tamen hic ſententiam incipiens, de corpore potius accipit. Retro, ait, & ante formaſti me; ideſt, anteriora mea & poſteriora, totum me, quantus quantus ſum, & a tergo, & a fronte. *Tu*. Ad emphaſim additum. *Manum*. Idem Hebræus: Palmam, volam admoviſti ſuper me, ad me fingendum, & forma hac afficiendum. Ex omnibus creaturis ſolus homo divinis manibus formatus eſt. Lege ſacram Geneſim.

6. *Facta eſt*. Additum ex ſermonis conſequentia, quamvis & ſine eo ſatis eleganter admirative proferri poſſit: O mirabilem ſcientiam! *Tua*. Non habetur in Hebræo, quod additum a Noſtris, eſt in cauſſa, ut ſententia in alium paulo diverſum ab Hebraico hodierno trahatur ſenſum. Scientia, cognitio tui eſt mirabilis. Cognoſcere, quid ſit Deus, quam mirabilis & potens, ardua res eſt, & fere impoſſibilis. *Ex me*. Proprie. Ex mei opificio, & ſtructura, mirabilem tui cognitionem excipio. Vel comparative de more linguæ; ideſt, præ me, ſupra me, ſupra intelligentiam meam tui cognitio mirabilis eſt, mirabilior, quam ut eam conſequar. Hæc Noſtri. Hebræus eundem ſenſum quidem agnoſcit; ſed ad ſcientiam humanæ creationis tantummodo refert. O mirabilem, ait, ſcientiam & cognitionem ex me ipſo, ex mei opificio; vel præ me, ſupra me, quod tam mirabiliter opera divina creatus ſim, neque tamen ullus vel minimus actionum & cogitationum mearum motus Deum latere poſſit. Is, ſupra quam dici poteſt, omnia mea etiam intima quam exactiſſime cognoſcit; quibus vero modis id fiat, non poſſum conſequi, ſed hoc unum ſcio, quod Divinos ejus oculos nulla ratione poſſum effugere. Comparationem ſenſum reddere crederem puriorem, & fideliorem. Quibus modis Deus inveſtiget me, & omnes motus, cogitationes, ſermones etiam meos, antequam eos proferam, cognoſcat, cur etiam me totum, quantus ſum, & ante & retro divinis ſuis manibus creare dignatus ſit, hoc me latet, extra meum captum eſt. *Confortata*. Translatio ſenſus. Ideſt, in loco forti & munito eſt. Hebræus eodem idiotiſmo dicit: Elevata eſt, in alto, & tuto loco ſe collocavit, ut eam aſſequi non poſſim. Per Epexegeſin idem dicit aliis verbis. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Ad eam*. Idem Hebræus dativo: Ei. Poſſe alicui, eſt idiotiſmus, pro Ei prævalere. Summa eſt, creationis humanæ ſcientiam & cognitionem ingenii noſtri captum omnem ſuperare.

7. *A facie tua*. Vox hebræa eſt pluralis natura: A faciebus tuis, a conſpectu tuo. Docet, Deum probe cognoſcere poſſe omnia illa, quæ ſupra dixit, quod ubique ſit eſſentialiter, & actu; non tantum in cælo, ut vulgus exiſtimat, neque per ſolam præſentiam, qua pervenit ad omnia clariſſime, neque tandem per ſolam potentiam, qua nullus eſt locus, cujus providentia, actione, vi, efficacitate, & operatione vacet, prout nullus fere dubitat; ſed etiam per eſſentiam, quod ſoli fideles intelligunt, quoniam ejus ſubſtantia eſt immenſa, cuncta replens, per omnia infinite patens, atque ſe diffundens exactius & abſolutius, ſe totam per omnia actu, & reipſa infundens, & quaſi miſcens; ut non penitus inſulſe dicant Hebræorum Doctores, Deum eſſe locum mundi, non e converſo. Verum in tantis myſteriis dumtaxat balbutimus, deficientibus propriis vocabulis. Spiritus & facies Dei metaphorice Deum ipſum innuunt.

8. *Aſcendero*. Sic Hebræus futuro: Scandam; ex hebræa voce deductum ſcilicet. *In*. Non habetur in Hebræo, licet ex ſermonis conſequentia ſubintelligatur, ut etiam paulo poſt, In infernum. *Cælum*. Hebræum nomen eſt pluralis numeri natura ſua: Cælos. *Tu illic*. Idem Hebræus ordine inverſo: Illic tu. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Si*. Hebræus conjunctione, &c. Sed ex ſermonis conſequentia etiam particula *Si* ſubintelligenda eſt.

De-

Deſcendero. Translatio ſenſus. Hebræus idiotiſmo ſatis pulcherrimo dicit: Sternam infernum, inferorum ſede ſtrati vice utar. *Ades.* Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Ecce tu. In his duobus locis, qui maxime diſtant inter ſe, in Cælo, & in Inferno, ſi nemo valet conſpectum Dei effugere, multo minus ullum alium invenies locum, in quo præſentiam Dei non incurras.

9. *Si.* Ex ſermonis conſequentia ſubintelligendum. *Sumpſero.* Non aliter Hebræus ſuo tropo: Levabo. *Pennas meas.* Noſtri punctis immutatis legerunt בְּנָפַי cum affixo, & ob id ſequens nomen adverbialiter tranſtulerunt, *diluculo*, (in) aurora. Nunc Hebræis eſt in regimine, כַּנְפֵי שָׁחַר, pennas, alas auroræ. Idiotiſmo ſatis ornato poetice dat alas auroræ, quibus ſumptis celeriter ſe evolaturum in extremum occidentem uſque dicit. *Et.* Non habetur in Hebræo. *Habitavero.* Sic Hebræus: Habitabo. *In extremis.* Hebræus ſingulariter: In extremo; in extrema maris ora.

10. *Etenim,* Sic vertere ſolent Noſtri. Hebræus antedicta confirmans habet, Etiam. *Tenebit.* Idem Hebræus fere: Apprehendet, firmiter tenebit. Ita ego inſtar feræ a venatoribus preſſæ, quo me vertam, neſcio: adeo obſeſſum & conſtrictum me tenes.

11. *Et dixi.* Hebræus futuro: Et (ſi) dicam. Proponit alterum oculos divinos effugiendi modum, ideſt, tenebras, propter quas poſſet ſibi aliquis perſuadere, ita non videre Deum in tenebris, ſicut non vident mortales, ut hanc etiam opinionem ſtultiſſimam ſubmoveat. *Forſitan.* Hebræus non dubitative, ſed aſſeveranter ait: Verumtamen, tamen, ſaltem: quaſi dicat, Si locorum diſtantiæ non proſunt, tenebræ ſaltem a divinis oculis me occultabunt. *Tenebræ.* Idem fere Hebræus ſingulariter: Obſcuritas. *Conculcabunt.* Idem fere Hebræus ſingulariter: Conteret, quaſſabit, conculcabit; quaſi diceret, obruet. Obſcuritatem conterere aliquem, eſt idiotiſmus elegans; ideſt, eum obruere & obſcurare penitus. *Illuminatio.* Non aliter Hebræus fere: Lux. *Mea.* Ad declarationem additum. *In deliciis meis.* Noſtri procul dubio punctis vocalibus immutatis legerunt בְּעֲדָנָי, In voluptatibus, delectationibus, deliciis meis; quod nunc Hebræis eſt בַּעֲדֵנִי, propter, pro me. Idiotiſmus pulcherrimus, vel cum Noſtris, noctem eſſe lucem in deliciis, hoc eſt, frui deliciis nocte tamquam die, pro deliciis habere noctem lucis vice; vel cum Hebræo, noctem eſſe lucem pro aliquo, ideſt, uti nocte tamquam die, noctis uſuram lucis vice percipere: quaſi diceres, verſari ſemper in tenebris. Eamdem ſententiam diverſis inculcat verbis. Nam idem eſt, obſcuritatem conterere aliquem, & noctem eſſe lucem pro eo. Genebrardus hunc idiotiſmum non advertens arbitratur, conjunctionem, Et, adverſative ſumi debere: Et nox, at nox, atqui nox lucida eſt circa me, clarum & perſpicuum exhibebit me tibi cum meis deliciis & voluptatibus; quibus tuto in tenebris me frui putabo. Sed huic expoſitioni obſtant ſequentia. Quin Eccleſia noctem reſurrectionis Chriſti celebrans ait: Hæc eſt illa nox, de qua ſcriptum eſt, Et nox illuminatio mea in deliciis meis. Prior igitur interpretatio purior & fidelior eſt.

12. *Quia.* Non longe aliter Hebræus antedictam opinionem ſummovere volens: Etiam. Quaſi dicat, Neque hoc mihi proderit. *Tenebræ.* Sic Hebræus ſingulariter: Obſcuritas, caligo. *Non obſcurabuntur.* Noſtri ad tenebras ipſas verbum referunt, quas non obſcurari Deo dicunt. Tenebras quippe ipſas clare cernit, & multo magis quæcunque fiunt in tenebris. Hebræus ad eaſdem quidem, ſed active refert: Etiam obſcuritas, caligo non obſcurabit a te; non obſcurum reddet aliquid a te, nihil tibi occultabit, quin omnia videas in tenebris etiam denſiſſimis. Nullius momenti varietas. *Illumi-*

luminabitur. Idem Hebræus active: Illuminabit, lucebit. Nox tibi tam eſt luminoſa & lucida, quam dies ipſe. *Sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus*. Noſtri punctis nonnullis immutatis legerunt hæc duo nomina cum Mapic, ideſt relativo, ſic כְּחֶשְׁכָתָהּ כָּאוֹרָתָהּ, ſicut obſcuritas ejus, ſicut lumen ejus. Idiotiſmus. Caph repetitum in hac lingua, abſolutam & perfectam dicit ſimilitudinem: quaſi diceret, apud te tenebræ & lux pares ſunt. In Hebræo hodierno relativa, *Ejus*, non ſunt, ſed formæ nominum per ſe femininæ, כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה, Sicut obſcuritas, ſicut lux. Nullum diſcrimen tibi eſt, inter tenebras & lucem. Ideſt, nox ipſa etiam obſcuriſſima, tibi æque manifeſta eſt, ac ſi lucidiſſima eſſet. Genebrardus non attendens, vocabulum noctis quidem eſſe feminini generis, ſed diei, maſculini, relativa vero illa eſſe feminina, ſic interpretatur, Sicut tenebræ ejus (noctis), ita & lumen ejus (diei) tibi eſt; quod regulis grammaticalibus adverſatur. Ego potius ad noctem ipſam utrumque relativum referri crederem.

13. *Poſſediſti*. Habes in poteſtate, & ob id etiam optime pernoſti renes meos, qui ſunt principium creationis, & cogitationum. *Suſcepiſti me de utero*. Translatio ſenſus. Ideſt, adjuviſti, protexiſti a prima mei origine. Hebræus futuro: Obteges, obumbrabis (ne ſuffocarer) in utero matris meæ. Conſule Theſaurum in hoc verbo. Mirum eſt, fœtum in viſceribus maternis non ſuffocari, & perſpicacitatem Dei clare demonſtrat artificium illud mirabile, quo in utero compingimur.

14. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. *Quia*. Hebræus tropo ſatis ornato, addit præpoſitionem: Super quia, ſuper eo quod. *Terribiliter*. Hebræus idem plurali nomine: Timendis, rebus admirabilibus, mirifice, admirando artificio, eo uſque ut animus conſiderando exterreatur, ac quaſi ſtupeſcat attonitus. *Magnificatus es*. Videntur Noſtri faciliimo vocis tranſitu legiſſe נִפְלֵיתָ, mirabilis effectus es, in mea formatione ſcilicet. Nunc Hebræis eſt נִפְלֵיתִי, Mirabilis fui, mirificatus ſum, mirifice formatus ſum. *Cognoſcet*. Hebræus præſenti participio: Cognoſcens, cognoſcit. *Nimis*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Valde, vehementer, quod ſatis quidem ſit ad cognoſcendam providentiam Divinam, & aliis commonſtrandam. Cognoſco me eſſe admirabilem, & artificio conſtructum admirando. Quamvis hujus opificii mei creationis modum, prout ſuperius dixiſſe commemini, ullo modo aſſequi non valeam, quod totum admirabiliorem me reddit. Admirabilis factus ob ſapientiam, quam in me conſtituendo adhibuiſti, te celebrabo, & indefeſſa voce prædicabo.

15. *Os meum*. Collective per ſynecdochen. Oſſium meorum compactio non te latet. *Quod*. Noſtri referunt ad os, Hebræus autem ad vatem ipſum: Qui. *Feciſti*. Noſtri detracto Jod, & punctis immutatis videntur legiſſe in Cal, facillimo vocis tranſitu עָשִׂיתָ, quod nunc Hebræis eſt prima perſona Puhal עֻשֵּׂיתִי, factus fui, licet idem ſenſus ſit. *In occulto*. In abdito, in matrice, in loco obſcuriſſimo, quo nulli unquam oculi penetrare potuerunt. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Subſtantia mea*. Translatio ſenſus. Supple, non eſt occultata (per zeugma) a te. Arbitror quidem, Noſtros punctis immutatis legiſſe רִקְמָתִי, variegatio mea, varietas, phrygium opus, quod vulgo ricamo etiam dicitur ab hebraice voce, ideſt, ſtructura mei corporis, poetice ſatis eleganter, quam Noſtri ſubſtantiam dicunt. Hebræis nunc eodem ſenſu verbum eſt, רֻקַּמְתִּי, variegatus fui, varie, & opere phrygionico, ut ita dicam, contextus fui in inferioribus terræ; qui locus ſolet eſſe obſcuriſſimus; ideſt in viſceribus materni uteri, tamquam antro abdito terræ. Oſſium, nervorum, cartila-

tilaginum, humorumque omnium compagem, quaſi quoddam opus phrygium, eleganter appellat, quæ omnia ſolus Deus habet nota, cum nihil incertius, nihil obſcurius ſit membris, ſtructuraque humana, ut incredibilis labor offeratur ſingulo quoque tempore medicis, ſemper hæc veſtigantibus, & ad arcana ac prima penetrare non valentibus. Inexplicabile artificium, quo humanum corpus e tam diverſarum rationum membris mirabiliter componitur inſtar phrygionicæ, ſignificatur.

16. *Imperfectum meum*. Hebræus: Glomum meum. Sic vocant Embryonem, quod in eo oſſa, nervi, cartilagines, & alia hujuſmodi, tamquam glomo quodam convoluta ſunt inextricabilia poſita. Noſtri Imperfectum dicunt; ideſt, informe, maſſam informem, indigeſtamque. Mirabiliora proponit. Mirum quidem eſt, membrorum, & præcipue tam diverſarum rationum compagem optime dignoſcere, ſed longe mirabilius eſt fœtum ipſum nudum, nondum in materno utero cunctis ſuis membris & forma ultima abſolutum, ſed impolitum adhuc & incultum pernoſcere, quod Dei ſolius eſt. Me, ait, in utero dumtaxat inchoatum oculis tuis vidiſti. *In libro*. Hebræus ſuo loquendi modo: Super libro. Sic Dei notitiam & memoriam ornate vocat. *Omnes*. Homines, mortales. Non aliter Hebræus fere, qui pronomen addit emphatice: Omnes ipſi; Embryones ſcilicet, ex quibus homines procreantur. Qui neutro genere interpretantur, *Omnia*, ideſt membra, linguæ puritatem corrumpunt. *Dies*. Videtur, Noſtrorum eſſe ſenſus, dies formari, ideſt multiplicari, produci, augeri, & multos fieri, poſtquam de potentia ad actum redactus ſit embryo, antequam formetur creatura, quod eſt, & nemo in eis, diebus ſcilicet; actu formatus eſt, ſed informis tantummodo, licet Genebrardus in alium detorqueat ſenſum, de productione dierum videlicet uſque ad finem mundi. Omnes quidem, ait, in tua notitia ſcribentur, & quantumvis dies multiplicentur, augeantur, formentur, nemo in eis (diebus), in tanta dierum multitudine. Supple, deficiet e tuo libro. Id quod Hebraicæ linguæ ſimplicitatem non redolet. Prior ſenſus purior. Vulgo etiam creditur, quadraginta dies maſculis, fœminis autem ſexaginta dari, antequam ex embryone informi creatura, mediante anima intellectuali, formentur, & diſtinctionem membrorum accipiant. Hebræus eundem fere ſenſum habet, non ad dies quidem, ſed ad embryonem ipſum formationem referens, & ob id interpretatur, Diebus; in, per dies. *Formabuntur*. Hebræus præterito: Formati fuerunt, embryones ſcilicet. Formatur fœtus per ſe informis non ſtatim, ſed temporis progreſſu. *Nemo*. Sic Hebræus: Non unus, ne unus quidem. *In eis* Embryonibus exſtat actu. Et nihilominus per totum illud temporis ſpatium videtur, & cognoſcitur a Deo, quæ pars in oſſa, quæ in nervos, quæ in cartilagines, & ſic in ceteras partes corporis converti debeat. Hinc igitur præſcientiam, & providentiam Dei infinitam agnoſcas licet.

17. *Nimis*. Non longe aliter Hebræus: Quam, quantum. Quid ſi Noſtri legerint מְאֹד? Altera pars pſalmi Noſtris, de ſingulari & præcipua Dei providentia erga probos, ultra illam generalem hactenus explicatam, agit. Hebræus perſtat in providentia Dei erga humanam creationem. *Honorificati ſunt*. Hebræus: Pretioſi, cari ſunt. Minimi ponderis varietas. *Amici tui*. Vox hebræa eſt amphibola deſignans cogitationem, & amicum. Noſtri in hoc ultimo ſenſu accipiunt. Omnes, inquit, noſti, ſed non omnes æquali benevolentia & honore proſequeris, nam amici tui peculiariter notitia & memoria tua honorantur. Hebræus in primo ſenſu: Cogitatus tui, cogitationes tuæ pretioſæ, & caræ mihi ſunt. Idiotiſmus, juxta illud, Omne pretioſum rarum. Non poſſum, ait, attingere has creationis humanæ cogitatio-

nes.

nes tuas, quam pretioſæ, quam glorioſæ mihi ſunt. Tam excellentes, inquam, ut meum ſuperent ſenſum. Immenſa, inaudita, incommemorabilis eſt formationis humanæ ſapientia, admirabiles cogitationes, ſive excogitata ac reperta in opificio corporis humani. O pelagus infinitum! *Nimis*. Hebræus ut ſupra: Quantum! *Confortatus eſt*. Sic Hebræus pluraliter: Confortata, roborata ſunt. Verbum hoc dicitur de quacunque corroboratione, ut puta virium, numeri, divitiarum, & hujuſmodi, prout in Theſauro. Hic de numero. *Principatus*. Excellentia & dignitas. Hebræus pluraliter: Capita eorum cogitatuum, earum cogitationum. Innumeræ ſunt cogitationes, quæ circa opificium corporis humani verſantur, infinita habent capita incomprehenſibilia, impenetrabilia; quot partes corporis, tot cogitationum capita, quæ a nobis adiri non poſſunt & cognoſci. Vox hebræa caput, cacumen, principem, principatum, principium, præcipuum, ſummam, & hujuſmodi ſignificat. Conſule Theſaurum. Noſtri ad amicos Dei, Hebræus ſimpliciter ad cogitationes refert.

18. *Dinumerabo*. Per conceſſionem rhetoricam. *Eos*. Amicos tuos, juxta Noſtros; juxta Hebræum autem, eos cogitatus, eas cogitationes tuas. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Super arenam*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Ab arena, præ arena multiplicabuntur, ut numerare nequeam. *Exſurrexi*. Non aliter Hebræus fere: Evigilavi, expergefactus ſum; præveni diem, ad eos, ſive amicos, ſive cogitatus dinumerandos. *Sum*. Sic Hebræus pronomine: Et adhuc ego tecum. Idiotiſmus. Ideſt, Adhuc verſor in tui, vel rerum tuarum contemplatione; nondum eas comprehendo. Si vigilem ſemper, atque iterum ſemper tecum verſer, ut tuas haſce ſtructuræ corporis humani dinumerem cogitationes, perinde fecerim ac ſi numerare conarer arenam maris, ſunt enim innumerabiles.

19. *Occideris*. Idem Hebræus futuro: Occides. *Peccatores*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus ſingulariter collective: Injuſtum. Hebræus legit interrogative: Si, num occides Deus injuſtum, qui hæc omnia de tua providentia non credit? Quaſi dicat; Sane occides, & ad æternam damnationem eum remittes. Invehitur in eos, qui Deum univerſalia tantum curare credunt, de qua re ſuperius etiam pſalmo 36. dictum eſt. Hos vocat injuſtos, & merito, qui non hanc tantam opificii corporis humani majeſtatem, & Dei ſapientiam in eo condendo, ſuſpiciant, ac venerentur. *Viri*. Apoſtrophe ad homicidas, qui tantum Dei opificium, quod tanta arte conditum eſt, deſtruunt. Hebræus addit emphatice conjunctionem: Et. *Viri ſanguinum*. Idiotiſmus. Sanguinarii, homicidæ.

20. *Quia*. Hebræus: Qui; injuſti, vel homicidæ. Vox hebræa Qui, quæ, quod, & quia ſignificat. *Dicitis*. Ad perſpicuitatem Noſtri perſonas immutarunt, ut ſententia continuaretur planius cum proxima apoſtrophe. Hebræus addens pronomen revertitur ad Deum, ut ſupra: Dicent te; dicunt de te. *In cogitatione*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Cogitationi peſſimæ, malignæ. Dicere aliquem cogitationi malignæ, eſt idiotiſmus; ideſt ſecundum cogitationem, perverſiſſimaſque opiniones ejus. Recedite, ait, o profani, quorum cogitationes blaſphemiæ ſunt, ac divinæ tum providentiæ, tum ſapientiæ vituperatrices. *Accipient*. Non longe aliter Hebræus: Elevarunt, extulerunt. Verbum hebræum plura ſignificat. Conſule Theſaurum. *In vanitate*. Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Vanitati; fruſtra, vane. *Civitates*. Vox hebræa eſt amphibola, urbes, & hoſtes deſignans, ut in Theſauro. Noſtri in primo ſenſu accipiunt, Hebræus in ſecundo: Hoſtes. *Suas*. Ejus (Dei). Hebræus perſtat in ſecunda perſona. Sic Græcus, σȣ. In aliquibus etiam exemplaribus latinis habetur, Tuas; civitates tuas, vel hoſtes tui. Noſtris verba ſunt iniquorum, qui dicant peſſime cogitantes: Elevarunt, acceperunt, o Deus, amici tui in vanum civitates tuas, nam illas eis eri-

eripiemus. Hebræis autem Pſalmographi verba ſunt, qui de impiis illis dicat: Elevarunt (ſupple, te, tuam providentiam) vane hoſtes tui. Te ſiquidem cogitant extollere, & evehere, dicentes, tuam providentiam infra cælos non demitti, quod imperfectio potius, quam exaltatio tuæ majeſtatis eſſet: Sed fruſtra; nam certum eſt (prout ſuperius docui) te omnia, quæ ad formationem humanam, & ad motus ejus omnes extrinſecos, & intrinſecos pertinent, optime cognoſcere. Neutrum ſenſum reſpuerem.

21. *Nonne*. Idem Hebræus: Si non. *Qui oderunt te*. Hebræus participio: Odientes, oſores tuos, tam active, quam paſſive. Divinam providentiam negantes ſic appellat. Videntur enim hujuſmodi odio habere Deum, dum curare hæc inferiora nolunt. Eos autem procul dubio verſa vice Deus odit, & exſecratur. *Oderam*. Hebræus futuro: Odio habebo. *Super inimicos tuos*. Non longe aliter Hebræus ſuo loquendi modo: In inſurgentes tuos; in eos, qui contra te gigantomachiam hanc inſtruunt, tuam in inferioribus providentiam deſtruentes. *Tabeſcebam*. Hebræus fere idem futuro: Diſſecabor, rixabor. Conſule Theſaurum. Infenſus ero, ait, iis, qui in te inſurgunt.

22. *Perfecto odio*. Idem Hebræus ſuo loquendi modo: Perfectione, conſummatione odii. Extremo odio, conſummato, ſupremo, & quo non detur majus. *Oderam*. Hebræus præterito: Odi illos. Non poſſem magis eos odiſſe. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Inimici, &c.* Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: Inimicis fuerunt mihi. Eos inimicorum loco habeo, ſempiternas cum illis inimicitias ſuſcipio, qui tuam providentiam negantes te oderunt.

23. *Proba*. Hebræus: Inveſtiga, explora. Idem verbum, de quo primo verſu diximus. *Scito*. Sic Hebræus: Cognoſce. *Interroga*. Hebræus: Proba, experimentum fac. Græcus etiam ἔτασον, inquire, diſcute. Non magni ponderis varietas. *Semitas*. Translatio ſenſus. Hebræus: Cogitationes meas. A cogitationibus ſemitæ exſiſtunt, perindeque incedimus, ut cogitamus, ac ſentimus.

24. *Iniquitatis*. Translatio ſenſus. Hebræus: Doloris (active). Via doloris, Idiotiſmus; ideſt, mos vivendi pravus & iniquus, quaſi afflictionem, irritationem, triſtitiam afferens. Conſule Theſaurum. Hoc præſertim de hæreſi providentiam Divinam in hæc inferiora negante, de qua agitur toto Pſalmo, intellige. *Eſt*. Ex conſequentia ſermonis ſubintellectum. *In via æterna*. Hebræus ſubſtantivo, ſuo loquendi modo: In via ſeculi; ideſt, æterna, cum Noſtris; quæ ducit ad æternitatem: vel in viam ſeculo congruentem: vel tandem in viam mundi, ideſt in mortem, viam, ad quam totus mundus contendit. Si talis, ait, fuerim, ut ſunt hujuſmodi injuſti, tuam providentiam negantes, patiar æquo animo, ut more eorum me occidas.

PSAL. CXL. Lat. CXXXIX.

למנצח מזמור לדוד:	1. *Præfecto, pſalmus Davidi.*	1. In finem, Pſalmus David.
חלצני יהוה מאדם רע מ מאיש חמסים תנצרני:	2. *Eripe me DOMINE ab homine malo, a viro injuriarum cuſtodies me.*	2. Eripe me, DOMINE, ab homine malo, a viro iniquo eripe me.
אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות:	3. *Qui cogitaverunt mala in corde, tota die incolent prælia.*	3. Qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die conſtituebant prælia.
שננו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה:	4. *Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpens, venenum aſpidis ſub labiis eorum. Sélah.*	4. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labiis eorum.
שמרני יהוה מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות פעמי:	5. *Cuſtodi me DOMINE de manibus injuſti, a viro injuriarum cuſtodies me, qui cogitaverunt ad impellendum greſſus meos.*	5. Cuſtodi me DOMINE de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitaverunt ſupplantare greſſus meos.
טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו לי סלה:	6. *Abſconderunt ſuperbi laqueum mibi, & funes, extenderunt rete manus ſemitæ, laqueos poſuerunt mibi. Sélab.*	6. Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi. Et funes extenderunt *in* laqueum, juxta iter ſcandalum poſuerunt mihi.
אמרתי ליהוה אלי אתה ה האזינה יהוה קול תחנוני:	7. *Dixi DOMINO, Deus meus tu, audi DOMINE vocem ſupplicationum mearum.*	7. Dixi DOMINO, Deus meus *es* tu, exaudi DOMINE vocem deprecationis meæ.
יהוה אדני עז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק:	8. *DOMINE Domine robur ſalutis meæ, obtexiſti capiti meo in die armorum.*	8. DOMINE Domine, virtus ſalutis meæ, obumbraſti ſuper caput meum in die belli.
אל תתן יהוה מאויי רשע זממו אל תפק ירומו סלה:	9. *Ne dabis DOMINE deſideria injuſti, cogitationem ejus ne educes, exaltabuntur. Sélab.*	9. Ne tradas *me* DOMINE a deſiderio meo peccatori, cogitaverunt *contra me*, ne derelinquas *me*, *ne forte* exaltentur.
ראש מסבי עמל שפתימו יכסומו:	10. *Caput circuituum meorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.*	10. Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.
ימוטו עליהם גחלים באש יפלם במהמרות בל יקומו:	11. *Movebuntur ſuper eos carbones, in ignem cadere faciet eos, in foveas: ne reſurgent.*	11. Cadent ſuper eos carbones, in ignem dejicies eos, in miſeriis non ſubſiſtent.

איש לשון בל יכון בארץ איש חמס רע יצודנו למדחפת׃	12. *Vir linguæ non aptabitur in terra, virum injurię malum venabitur eum impulſionibus.*	12. Vir linguoſus non dirigetur in terra, virum injuſtum mala capient in interitu.
ידעתי כי יעשה יהוה דין עני משפט אביונים׃	13. *Cognovi, quia faciet DOMINUS judicium afflicti, judicium pauperum.*	13. Cognovi, quia faciet DOMINUS judicium inopis, & vindictam pauperum.
אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך׃	14. *Verumtamen juſti confitebuntur nomini tuo, ſedebunt recti cum faciebus tuis.*	14. Verumtamen juſti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

ANNOTATIONES.

AB improbis & maledicis ſe defendi, illoſque puniri, carmine ſatis ornato deprecans, juſtis omnibus tandem ſalutem prædicit. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas, velim.

1. *In finem*. Hebræus: Præfecto, præpoſito; de qua voce ſuperius dictum eſt. *David*. Dativi caſus, vel genitivi, prout Lamed utrique ſervire, ſæpius oſtenſum eſt.

2. *Iniquo*. Translatio ſenſus. Hebræus ſubſtantivo nomine, ſuo loquendi modo: Injuriarum. Vir injuriarum eſt violentus & inhumanus. Conſule Theſaurum. *Eripe*. Ne me penitus opprimat. Non longe aliter Hebræus, ſed futuro: Cuſtodies me. Ne me invadat.

3. *Iniquitates*. Hebræus: Mala. Nullius momenti varietas. *Conſtituebant*. Verbum hebraicum eſt futuri temporis amphibolum, timere, colligere, vel congregare, & habitare ſignificans. Noſtri videntur Congregandi ſignificationem retinere. Colligunt, ait, congregant turmatim prælia. Ego eodem ſenſu Habitandi ſignificationem retineo, idiotiſmo ſatis pulcherrimo. Incolere prælia, ideſt, ſemper in litibus & præliis verſari. Quidam tandem timendi ſignificationem retinentes, de maledicis exponunt, qui palam congredi metuentes, in cordibus ſuis mala continue machinantur. Tota die, ait, colligent, incolent, timebunt prælia. Nullum horum ſenſuum reſpuerem.

4. *Serpentes*. Hebræus idem ſingulariter: Serpens. *Venenum*. Sic Hebræus: Furor, calor, indignatio. *Aſpidum*. Hebræus ſingulariter: Aſpidis. Acuere linguam, ut ſerpentem, & Furorem aſpidis eſſe ſub labiis, ſunt idiotiſmi pulcherrimi ſatis noti. De Selah, quod ter legitur in hoc pſalmo, dictum eſt alibi.

5. *De manu*. Hebræus pluraliter: De manibus. *Peccatoris*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſti. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Ab hominibus*. Hebræus ſingulariter: A viro. *Iniquis eripe*. Hebræus: Injuriarum cuſtodies. Eadem ſcilicet verba, quæ habentur ſuperius verſu 2. Ibi vide. *Supplantare*. Sub plantis ponere, conculcare, ſubvertere. Non longe aliter Hebræus gerundio: Ad impellendum, propellendum greſſus meos, ad lapſum, ut laberer.

6. *Mihi*. Ut caperent; in meam perniciem. Græcus autem habet διάψαλμα, quod in Hebræo eſt in fine verſus. *Et funes, &c.* Videntur Noſtri ſententiam hebræam ſic intellexiſſe: Et funibus extenderunt rete; quam reſolventes dixerunt, Et funes extenderunt (in) la-

queum. Hebræus Funes ſuperioribus connectit: Abſconderunt laqueum & funes; dein ſequitur, expanderunt rete. Non enim habetur In præpoſitio in Hebræo, nec in Græco, ſed additur poſtea τοῖς ποσί μου. Nullius momenti varietas. *Juxta iter*. Idem prope Hebræus ſuo loquendi tropo: Manui ſemitæ; quà iturus eram. *Scandalum*. Offendiculum, tendiculam. Hebræus pluraliter: Laqueos, aucupia, & diverſas inſidias, ut caperer. Minima varietas.

7. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Exaudi*. Pro ſimplici Audi poſitum. *Deprecationis meæ*. Hebræus pluraliter: Deprecationum, ſupplicationum mearum.

8. *Virtus*. Hebræus: Robur, fortitudo ſalutis, auxilii mei. Hanc fortitudinem Noſtri virtutem appellant. *Obumbraſti*. Non longe aliter Hebræus: Obtexiſti; tamquam umbraculo, gratia tua texiſti. Vide Theſaurum. *Belli*. Vox hebræa eſt omnium armorum collectiva, licet ſingulariter: In die armorum; quandocumque exercentur arma; cum pugnatur.

9. *Tradas*. Idem Hebræus futuro: Trades, dabis. *Me*. Non habetur in Hebræo, quod addiderunt Noſtri legentes ſequentia, prout videbimus. *A deſiderio meo*. Noſtri punctis immutatis legerunt מֵאַוַּיֵּי, A deſideriis meis, poſt mea deſideria; ideſt, poſtquam te deſideravi, vel propter meum deſiderium, quia te deſidero & expeto. Et ob id ſupra *me* de ſuo addiderunt. Nunc Hebræis Mem non eſt præpoſitio, ſed heemantica litera, ut dicunt Grammatici, leguntque מַאֲוַיֵּי, Deſideria, optata. *Peccatori*. Ut Noſtri transferunt, qui dativo reddiderunt propter lectionem antedictam. Nunc Hebræis eſt genitivus: Injuſti. Ne des, ait, injuſti deſideria, ne eum reddas voti compotem. *Cogitaverunt*. Et hic punctis immutatis legerunt Noſtri זָמְמוּ verbaliter, quod nunc Hebræis nomen eſt cum affixo זְמָמוֹ, Cogitationem ejus, injuſti ſcilicet. *Contra me*. A Noſtris additum ad declarationem. *Derelinquas*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec, quid legerint, ſatis conjectare valeo. Fortaſſe vero legerunt תָּפֵג, mutato Coph in Gimel, facillimo vocis tranſitu; ideſt, Remittes, debilitabis, quod ipſi verbo derelinquendi commode reddiderunt, ob id addentes de ſuo *Me*, ad declarationem. Nunc Hebræus habet, Cogitationem ejus ne תָּפֵק, educes, extrahes, idiotiſmo ſatis ornato; ideſt, ne ſinas, quæ cogitaverit, perficere. *Ne forte*. Additum a Noſtris ad declarationem. *Exaltentur*. Idem Hebræus futuro: Exaltabuntur. Omnes iſti, qui me conantur opprimere, ſi impetrabunt a te, quæ deſiderant, ſuperbient, & gloriabuntur de me oppreſſo. Vel eſt deprecatio, idiotiſmo perquam pulcherrimo. Exaltentur horum deſideria, & cogitationes, ne poſſint eas aſſequi, & perficere. Huic tamen expoſitioni illud *Ne forte* obſtat, ſicut & priori mutatio numeri nonnihil officit.

10. *Circuitus*. Hebræus pluraliter: Circuituum meorum. Verba difficilia, quæ duobus explicantur modis; nam vel Caput eſt nominativi caſus cum Noſtris, ut ſit appoſitio, vel accuſativi cum aliis, ut ſit antecedens, & relativum in eadem ſententia, prout linguæ hebraicæ mos eſt ſæpius agere. Caput & principium circuituum meorum; ideſt, ornato ſatis idiotiſmo, eorum, qui me circumdant, opprimendi gratia, nempe labor labiorum ipſorum operiet eos. Vel caput, ducem, & principem circuituum meorum, nempe Saulem, vel Doegum potius; labor labiorum eorum operiet (eos). In hoc ſenſu latine vacat, Eos. Neutrum reſpuerem ſenſum. *Labor*. In malum frequenter ſumitur. Conſule Theſaurum. Labor labiorum ſunt calumniæ, maledicta magno labore ſtructa & compoſita, criminationes; nam plus laboris ſolet eſſe in mentiendo, quàm in veris dicendis. *Operiet*. Duplicem habet ſenſum. Vel contegendi gratia ſim-

ſimpliciter, vel obruendi, idiotiſmo non obſcuro, de quo in Theſauro. In prima ſignificatione eſt narratio ſimplex, in ſecunda deprecatio; quaſi diceret, mendaciis conteguntur, ſtipantur calumniis; vel obruantur, perdantur a ſuis criminationibus. Hic ſenſus ultimus videtur eſſe purior.

11. *Cadent*. Translatio ſenſus. Hebræus: Movebuntur, ita ut cadant. *Carbones*. Igniti; prunæ. Graviſſima ſupplicia metaphorice pingit. *Dejicies*. Noſtri continuant locutionem ad Deum in ſecunda perſona, quam Hebræus mutat in tertiam: Cadere faciet, dejiciet, Deus ſcilicet. *In miſeriis*. Vox hebræa non legitur alibi, & quid ſignificet proprie, ignoratur, licet communiori ſententia foveas interpretentur fere omnes. *Non ſubſiſtent*. Hebræus idem prope: Surgent, ſtabunt. Miſeria intolerabili afficientur, in qua durare, vel certe ex qua ſurgere non poterunt. Vel tandem cum Hebræis hodiernis, Cadere faciet eos in foveas, ne reſurgere poſſint. Græcus addit conjunctionem καὶ.

12. *Vir linguoſus*. Idem Hebræus ſubſtantivo, ſuo tropo: Vir linguæ, linguax, qui lingua abutitur ad mala. *Dirigetur*. Hebræus: Stabilietur, firmabitur, aptabitur; quaſi dicat, Non proſperabitur. *Virum injuſtum*. Non longe aliter Hebræus ſubſtantivo, de more linguæ: Virum injuriæ, violentum. Vide ſupra verſ. 2, ubi eadem vox habetur. *Mala*. Hebræus ſingulariter: Malum, nominativo caſu, quod Noſtri verterunt pluraliter, ne accuſativum ad virum per appoſitionem additum crederemus. *Capient*. Translatio ſenſus a fine. Hebræus: Venabitur eum. Pronomen latine vacat, qui Hebraiſmus frequens eſt. *In interitu*. Donec intereat. Translatio ſenſus. Hebræus dativo: Impulſionibus; in propulſiones, in ruinas. Malum venari aliquem impulſionibus, eſt idiotiſmus pulcherrimus non obſcurus. Poſſemus nihilominus per appoſitionem interpretari ſic: Virum injuriæ malum, improbum venabitur (quivis ſcilicet) eum impulſionibus. Sed prior interpretatio purior.

13. *Inopis*. Hebræus: Afflicti, vel paupertate, vel alia quavis miſeria. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Vindictam*. Translatio ſenſus. Hebræus: Judicium. Sunt tamen duo vocabula hebraica דִּין, & מִשְׁפָּט, quorum alterum cauſſam, alterum vero cauſſæ diffinitionem ſignificat. Facere דִּין, judicium, eſt cauſſam agere; at facere מִשְׁפָּט, judicium, eſt, ſententiam ferre. Conſule Theſaurum. Deus cauſſam inopum tuebitur, vindicabitque eos ſuo tempore, impiis graviſſime punitis.

14. *Verumtamen*. Antitheſis. Verum, at, aſt, contra juſti nomen tuum celebrabunt, quod eos vindicaveris, & tuo favore dignos feceris. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Habitabunt*. Sic Hebræus: Sedebunt, manebunt. *Cum vultu tuo*. Hebræus pluraliter: Cum faciebus tuis; ut te perfruantur. Tuo favore, & gratia digni fient.

GRADUS DECIMUS QUINTUS.

PSALMUS CXLI. Latinis CXL.

מזמור לדוד יהוה קראתיך חושה לי האזינה קולי בקראי לך :	1. *Pſalmus Davidi. DOMINE vocavi te, propera mihi, auſculta vocem meam in clamare meo tibi.*	1. Pſalmus David. DOMINE clamavi *ad* te, exaudi me, intende voci meæ, cum clamavero ad te.
תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב :	2. *Aptabitur oratio mea ſuffitus faciebus tuis, elevatio palmarum mearum oblatio veſperæ.*	2. Dirigatur oratio mea *ſicut* incenſum in conſpectu tuo, elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.
שיתה יהוה שמרה לפי נצרה על דל שפתי:	3. *Pone DOMINE cuſtodiam ori meo, cuſtodiam ſuper tenuitate labiorum meorum.*	3. Pone DOMINE cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis.
אל תט לבי לדבר רע ל להתעולל עלילות ברשע את אישים פעלי און ובל אלחם במנעמיהם :	4. *Ne inclinabis cor meum verbo malo, ad inique agendum actiones in injuſtitia cum viris operatoribus iniquitatis, & ne comedam in deliciis eorum.*	4. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.
יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל יני ראשי כי עוד ותפלתי ברעותיהם :	5. *Quaſſabit me juſtus, pietas, & increpabit me: oleum capitis non infringet caput meum; quoniam adhuc & oratio mea in malis eorum.*	5. Corripiet me juſtus *in* miſericordia, & increpabit me: oleum *autem* peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.
נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי כי נעמו :	6. *Præcipitati fuerunt in manus petræ judices eorum, & audierunt dicta mea, quoniam jucunda fuerunt.*	6. Abſorpti ſunt juncti petræ judices eorum. Audient verba mea, quoniam potuerunt.
כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול:	7. *Sicut findens & ſcindens in terra, diſſipata ſunt oſſa noſtra ori ſepulcri.*	7. Sicut craſſitudo *terræ* erupta eſt ſuper terram. Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum.

8. Quia

כי אליך יהוה ארני עיני בכה חסיתי אל תער נפשי:	8. *Quia ad te DOMINE Domine oculi mei, in te confugi, ne evacuabis animam meam.*	8. Quia ad te DOMINE Domine oculi mei, in te ſperavi, non auferas animam meam.
שמרני מידי פח יקשו לי ומקשות פעלי און:	9. *Cuſtodi me a manibus laquei*, quem *illaquearunt mibi*, & *laqueorum operatorum iniquitatis.*	9. Cuſtodi me a laqueo, *quem* ſtatuerunt mihi, & a ſcandalis operantium iniquitatem.
יפלו במכמריו רשעים יחד אנכי עד אעבור:	10. *Cadent in retia ejus injuſti, ſimul ego donec tranſeam.*	10. Cadent in retiaculo ejus peccatores, ſingulariter *ſum* ego, donec tranſeam.

ANNOTATIONES.

Artificioſo, & eleganti carmine proſperitatem iniquorum deteſtatus, ne rationibus eorum decipiatur, eflagitat. Pſalmus eſt ſatis difficilis; quam etiam difficultatem auget Noſtrorum varietas, cujus cauſſas, Deo favente, quoad poterimus, in medium afferemus. At diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *David*. Dativi, vel genitivi caſus, prout Lamed utrique ſervit. *Ad*. Non habetur in Hebræo, ſed tantum, Vocavi te; quod nihil refert. *Exaudi me*. Translatio ſenſus. Hebræus poetice: Propera mihi; feſtina ad me, exaudiendum ſcilicet. *Intende voci meæ*. Sic Hebræus: Auſculta vocem meam. *Cum clamavero ad te*. Idem Hebræus gerundio: In vocando, clamando me, in clamare meo tibi.

2. *Dirigatur*. Ut interpretantur Noſtri. Nec longe aliter Hebræus: Stabilietur, aptabitur, firmabitur, fixa, ſtabilis & apta ſit precatio mea. *Sicut*. Non habetur in Hebræo; ſubintelligendum nihilominus. *Incenſum*. Hebræus: Suffitus, thymiama ſingulis diebus incenſum. Minima varietas. Conſule Theſaurum. *In conſpectu tuo*. Idem Hebræus dativo & plurali: Faciebus tuis, ante te. *Manuum*. Sic Hebræus: Palmarum, volarum. Modus orandi manuum elevatione. *Sacrificium*. Idem Hebræus prope: Oblatio, vel fertum farinaceum. Vide Theſaurum. Supple vero, Sit ut oblatio. *Veſpertinum*. Idem Hebræus ſubſtantivo, ſuo loquendi more: Veſperæ. Oblatum veſperi. Quidam ex ſignificatione jucunditatis & amœnitatis interpretantur, quaſi diceres, Sit oblatio grata & accepta.

3. *Pone*. Vel compone, ordina, apta, nam utrumque ſignificat verbum hoc, ut in Theſauro. *Cuſtodiam*. Vel Cuſtodi (imperative); nam eſt vox ambigua. Ponere cuſtodiam ori; vel componere, cuſtodire ori, ideſt os, idem prope ſunt. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Oſtium*. Translatio ſenſus. Oſtium cuſtodiis munitum. Hebræus: Cuſtodiam, vel Cuſtodi, imperative, ut ſupra, licet hic alterum ſit verbum, quoad vocem. *Circumſtantiæ*. Iterum translatio ſenſus pulcherrima. Hebræus: Super tenuitate; quæ labiis circumſtat ſcilicet. Genebrardus cum ſua apocope poetica linguæ puritatem minime ſervat. Arbitratur ſiquidem כל poſitum eſſe loco כֶּלֶת, quod an verum ſit, alii dijudicent. Certe neſcio quod oſtium tandem labiorum eſſe dicam, cum potius ipſa labia ſint oris oſtium. Hebraicæ voces ſatis patent, nec indigent hac apocope.

4. *Declines*. Idem Hebræus futuro: Declinabis, inclinabis. *In verba malitiæ*. Sic Hebræus dativo: Verbo ma-

malo , vel rei malæ; nam דָּבָר utrumque deſignat. Inclinare cor alicui rei, idiotiſmus ſatis notus. *Ad excuſandas*. Vox hebræa ſemel legitur in Bibliis, & dubitatur, ex qua radice ſit, & quid proprie ſignificet, ut diximus in Theſauro. Qui derivant ab עָלַל, Et ad operandum, non ſatis mihi faciunt. Ego potius vel ab עָוֶל, iniquitate, vel ab עוֹלֵל, Infante deducerem, pro, Se injuſtum reddere, prave agere, puerorum more, qui pravas actiones a bonis diſcernere neſciunt, & fortaſſis huc Noſtri reſpexerunt dicentes, Ad excuſandas, ut ſunt infantes proni erratuum ſuorum excuſationes quærere: quaſi diceres, Agere, quæ excuſatione opus habent. *Excuſationes*. Eo modo, quo in ſuperiori verbo diximus; ideſt, ea quæ excuſatione indigent. Hebræus: Actiones, operationes. *In peccatis*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus ſingulariter: In injuſtitia. Ut actiones pravas & injuſtas agam. *Hominibus*. Idem Hebræus prope: Cum viris, nobilioribus ſcilicet, qui fruuntur hac mundi felicitate. *Iniquitatem*. Operantibus, operatoribus iniquitatis. Ne una in actionibus pravis eis aſſocier, divitiarum & dignitatum felicitate fretus. *Non communicabo*. Translatio ſenſus. Hebræus: Ne comedam, veſcar. Qui menſa utuntur communi, recte communicare ſimul dici poſſunt. Verbum hebræum ſignificat etiam præliari, pugnare. *Cum electis*. Neutrius generis. Nec longe aliter Hebræus: Ne comedam in deliciis eorum. Idiotiſmus. Ideſt, ne fruar voluptatibus, quibus hi fruuntur, neque indulgeam deliciis, quas iſti ſtudioſe perſequuntur. Vel ne pugnem, digladier de felicitate eorum, an vere felices beatique dicendi ſint, cum eorum actiones pravæ id pernegent.

5. *Corripiet*. Translatio ſenſus. Hebræus: Quaſſabit, feriet; corripiendi gratia; feriat. Conceſſio. *In*. Non habetur in Hebræo, quod tamen ſubintelligi commode poteſt. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus idiotiſmo ſatis ornato profert nominativo: Pietas. Supple, eſt. Verbera juſti pietatem benignitatemque reputabo. *Autem*. Non habetur in Hebræo, quod additum a Noſtris aliam reddit ſententiam. *Peccatoris*. Suſpicor, Noſtros facillimo vocis tranſitu legiſſe רָשָׁע, quam dictionem fere ſemper ſic transferunt. Hebræus nunc habet רֹאשׁ, Caput. Eſt autem oleum capitis ſimpliciter, unguentum, quo antiquitus caput aſpergebant, vel oleum primum, præcipuum, pretioſiſſimum; quod notes. Nec deſunt, qui interpretentur, oleum veneni, toxici, quod proprie ineſt ſerpentis capiti, monentque, Noſtros per translationem Peccatorem venenatis moribus tranſtuliſſe. *Non impinguet*. Translatio ſenſus pulcherrima. Hebræus: Non franget, non infringet caput meum. Idiotiſmus. Ideſt, largiter & copioſe non effundetur ſuper caput meum, ut obruere, & infringere illud videatur, quam obruitionem Noſtri pro Impinguare, ſive inungere, & oblinire repræſentarunt. Noſtrorum ſenſus eſt per antitheſin: Caſtiger potius a juſtis, quam a ſceleratis unguento quantumvis precioſo deliniar: Gratior mihi futura eſt juſtorum caſtigatio, quam injuſtorum blanditiæ. Hebræus idem prope dicit utroque hemiſtichio, vel poſterius eſt prioris exaggeratio. Feriat, ait, me juſtus, (eſt hæc) benignitas, & caſtiget me, (eſt hoc) oleum capitis, (quod) non infringet (ſane) caput meum. Verbum infringendi retinent in propria ſignificatione. *Adhuc*. Amplius, præter juſtorum caſtigationes. *In beneplacitis*. Videntur Noſtri punctis immutatis legiſſe בִּרְעוּתֵיהֶם, In voluntatibus, beneplacitis eorum; quod nunc Hebræis eſt בְּרָעוֹתֵיהֶם, In malis eorum, quæ dictio varie poteſt exponi, quod *in* varie hic accipiatur, & pronomen ad juſtos & injuſtos referri poſſit. Orationem eſſe in beneplacitis, vel in malis aliquorum, eſt idiotiſmus; ideſt, precari inter mala, vel pro malis, active vel paſſive, ut ita dicam, ut ſcilicet convertantur ab

ope-

operibus malis, vel ut eis mala eveniant, vel tandem ne incidas in eorum mala. Ego ſimpliciorem ſenſum hunc eſſe credo, quod præter antedicta, precaturum ſe dicit in malis propter malas actiones, & verba non bona, ideſt rationes falſas, quas proponunt injuſti de felicitate mundana diſputantes, veræ felicitati eam præponentes: ut ab eis videlicet liberetur.

6. *Abſorpti ſunt*. Translatio ſenſus. Hebræus: Præcipitati fuerunt, dimiſſi ſunt, tam libere ſcilicet, ut abſorberi videantur. *Juncti petræ*. Iterum translatio ſenſus. Hebræus ſuo loquendi tropo: In manus petræ, rupis. Quæ habes in manu, tibi juncta ſunt. Præcipitari in manus rupis, idiotiſmus; ideſt, in locum periculis maximis expoſitum dejici. *Judices*. Principes, magnates, nedum plebs. *Audient*. Hebræus addens conjunctionem Et, emphatice dicit præterito: Et audierunt. *Potuerunt*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, nec, quid legerint, conjicere valeo. Eorum ſenſus eſt: Audierunt, quod preces meæ exauditæ ſunt, vim magnam habuerunt, plurimum valuerunt apud Deum, vindictam iſtam, & judicium impetrando. Hebræus nunc habet: Quoniam dulcia, jucunda fuerunt. Etiam ſi audierint, inquit, & intellexerint verba mea fuiſſe ſuavia, & jucunda, quum de vera felicitate poſt hanc vitam ventura cum illis diſſererem, illi nihilominus in manus rupis ſe dimiſerunt; maximis ſe tradunt periculis, aſſerentes, felicitatem extra mundum hunc non inveniri.

7. *Craſſitudo*, &c. Suſpicor, Noſtros Vau in Jod converſo, & punctis vocalibus immutatis legiſſe כמו פלח יבקע בארץ, Sicut fragmen ſcindetur in terra. Hoc fragmen Craſſitudinem terræ, ideſt craſſam molem, craſſam glebam, illi nominant. Quid porro ſi error ſit in Græco *γῆς*, pro *καὶ*? Sicut craſſa moles terræ, ait, ſcinditur aratro, vel alia magna violentia, ſic diſſipata ſunt &c. Noſtris Juſtorum verba ſunt, qui de perſecutionibus hoſtium conqueruntur. Hebræus autem Injuſtorum aliam vitam poſt mortem negantium credit eſſe verba, & legit hoc pacto, Sicut ſcindens, & findens in terra, qui nullum dolorem in eam immittit, ſic ſunt oſſa noſtra diſſipata prope ſepulcrum, quæ nullum patiuntur dolorem, poſt mortem videlicet. Græcus legit *αὐτῶν*. *Secus*. Idem Hebræus ſuo idiotiſmo: Ori. *Infernum*. Vox hebræa Sepulcrum, & Infernum denotat.

8. Oculos eſſe ad Deum, eſt idiotiſmus; ut auxilium ab eo reportes, videlicet. *Speravi*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus: Confugi, me recepi. *Non auferas*. Translatio ſenſus. Hebræus futuro: Ne evacuabis, effundes animam, vitam meam, quaſi aquam. Effunderetur autem proprie, ſi opinionibus horum ſtultiſſime crederem.

9. *A laqueo*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: A manibus laquei. Poetice dat manus laqueo, ſatis eleganter. *Quem*. Ex orationis conſequentia ſubintelligitur. *Statuerunt*. Translatio ſenſus. Hebræus: Illaquearunt, in laqueum tetenderunt. *A ſcandalis*. Hebræus aliud laquei ſynonymum plurale, & genitivo caſu ponit: Et laqueorum. Supple, a manibus, per zeugma. *Iniquitatem*. Hebræus genitivo: Operantium, operatorum iniquitatis. Ne me ſinas inſidioſis horum opinionibus, & conſiliis opprimi.

10. *In retiaculo*. Hebræus pluraliter: Cadent; vel cadant in retia. *Ejus*. Genebrardus exponit *Suo*, ut ſit ſingulare pro plurali, vel iniquitatis, ideſt, reti iniquo; vel ei tandem. Ego potius ad laqueum referrem, idiotiſmo non inornato. Cadant, inquit, in retia ejus laquei, quem mihi tetenderant, gladio ſuo jugulentur, ſordeſcant adhuc, poſtquam nolunt reſipiſcere. *Peccatores*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſti, qui Dei juſtitiam verbis, & actioni-

nibus negant. *Singulariter.* Suſpicor, Noſtros facillimo vocis tranſitu, mutato Jod in Aleph, legiſſe אֶחָד, Unus ego; ideſt cum Græco *κατὰ μόνας*, ſolitarie, ſolus, donec tranſeam illorum retia. Nunc Hebræis eſt יַחַד, ſimul, una, pariter. Quam particulam quidam ſuperioribus conjungunt ſic: Cadant injuſti ſimul in ejus retia. Alii disjungunt, & hic reponentes exponunt varie, nam quidam ad injuſtos, ad juſtos alii referunt. Cadant in ſuos caſſes, ait, dum ſimul ſum cum ipſis, ut majorem excipiant animi dolorem, quod a me capi videantur, & me itidem cernant evadentem. Vel, ſim una cum illis juſtis, qui me corrigentes frenent, donec horum inſidias tranſeam. *Sum.* Subintellectum ex ſermonis conſequentia. *Tranſeam.* Horum laqueos, vel vitam hanc; donec obiero. Verbum hebræum eſt futuri temporis. *Ego donec tranſeam.* Hyſterologia, metri cauſſa forſitan: Donec ego tranſeam.

PSALMUS CXLII. Lat. CXLI.

משכיל לדוד בהיותו במערה תפלה:	1. *Intellectus Davidi, in eſſendo eum in ſpelunca, oratio.*	1. Intellectus David, cum eſſet in ſpelunca, oratio.
קולי אל יהוה אזעק קולי אל יהוה אתחנן:	2. *Voce mea ad DOMINUM clamabo, voce mea ad DOMINUM ſupplicabo.*	2. Voce mea ad DOMINUM clamavi, voce mea ad DOMINUM deprecatus ſum.
אשפך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד:	3. *Effundam faciebus ejus eloquium meum, tribulationem meam faciebus ejus indicabo.*	3. Effundo in conſpectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuncio.
בהתעטף עלי רוחי ואתה ידעת נתיבתי בארח זו אהלך טמנו פח לי:	4. *In deficiendo ſuper me ſpiritum meum, & tu cognoviſti ſemitam meam; in via hac*, qua *ambulabo, abſconderunt laqueum mihi.*	4. In deficiendo ex me ſpiritum meum, & tu cognoviſti ſemitas meus. In via hac *qua* ambulabam, abſconderunt laqueum mihi.
הביט ימין וראה ואין לי מכיר אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי:	5. *Aſpice dexteram, & vide, & non* eſt *mihi cognoſcens, periit fuga a me, non* eſt *requirens animæ meæ.*	5. Conſiderabam *ad* dexteram, & videbam, & non *erat*, qui cognoſceret me. Periit fuga a me, & non *eſt*, qui requirat animam meam.
זעקתי אליך יהוה אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים:	6. *Clamavi ad te DOMINE, dixi, tu confugium meum, portio mea in terra viventium.*	6. Clamavi ad te DOMINE, dixi, Tu *es* ſpes mea, portio mea in terra viventium.

הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד הצילני מרדפי כי אמצו ממני:	7. *Auſculta ad ovationem meam, quia attenuatus ſum valde, libera me a perſequentibus me, quia fortes fuerunt a me.*	7. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus ſum nimis. Libera me a perſequentibus me, quia confortati ſunt ſuper me.
הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צריקים כי תגמל עלי:	8. *Educ e clauſura animam meam, ad confitendum nomen tuum, in me coronabunt juſti, quoniam retribues ſuper me.*	8. Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me exſpectant juſti, donec retribuas mihi.

ANNOTATIONES.

Elegantiſſimum carmen in media animorum ob adverſam fortunam perturbatione canens, humana ope deſtitutos docet, unde nam auxilium contra inſectatores ſit exſpectandum. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Intellectus*. De hac voce diximus alibi, & præſertim in Theſauro. Hic vero quam maxime quadrat, ut alludat ad illud, Vexatio dat intellectum; quod notes. *David*. Dativi, vel genitivi caſus, prout Lamed utrique deſervire, ſæpius diximus. *Cum eſſet*. Sic Hebræus gerundio, ſuo loquendi modo: In eſſendo eum. Hiſtoriam hanc leges 1. Sam. 24, ſeu 1. Reg. 24.

2. *Clamavi*. Sic Hebræus futuro: Clamabo. *Deprecatus ſum*. Idem Hebræus prope futuro: Supplicabo; precabor. Nullius momenti varietas.

3. *Effundo*. Hebræus futuro: Effundam, verſabo. *In conſpectu*. Sic Hebræus dativo plurali, ſuo loquendi modo: Faciebus ejus. *Orationem meam*. Non longe aliter Hebræus: Eloquium meum. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Ante ipſum*. Hebræus: Faciebus ejus; ut ſupra. *Pronuncio*. Idem fere Hebræus futuro: Indicabo; apud ipſum hanc meam calamitatem. Minimi ponderis varietates. Effundere eloquium ante aliquem, idiotiſmus ſatis notus.

4. *In deficiendo*. Cum deficeret, ſyncopen pateretur. Vide Theſaurum. *Ex me*. Hebræus: Super me; in me. *Semitas meas*. Quaſi legerint Noſtri punctis immutatis נְתִיבוֹתַי, quod nunc Hebræis eſt ſingulare נְתִיבָתִי, ſemitam meam, proprie, vel vitam, vitæ rationes, ſtudia, & hujuſmodi. Prior ſenſus ſimplicior. *Qua*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Ambulabam*. Idem Hebræus futuro: Ambulabo. *Laqueum*. Inſidias exitiales.

5. *Conſiderabam*. Vox hebræa eſt amphibola infinitivi temporis, & imperativi. Noſtris eſt infinitum pro præterito, de more linguæ: Aſpiciendo, aſpiciebam, conſiderabam mente & oculis. Hebræus imperativum eſſe credit: Aſpice, conſidera. Abſentem quemlibet alloquitur. Vulgo etiam aliquando ſic loquimur: Vedi come ſon afflitto. *Ad*. Non habetur in Hebræo, ſed a Noſtris additum eſt ex ſermonis conſequentia de more linguæ. *Dexteram*. Vel proprie dexterum latus, ut geſtum hominis ſolliciti & anxii in omnem partem ſe vertentis exprimat; vel metonymice denotat auxilium. *Videbam*. Noſtri forſitan punctis immutatis legerunt וְרָאֹה in infinitivo, Et videndo, & videbam, diligenter obſervabam; quod nunc Hebræis eſt in imperativo וּרְאֵה, Et vide; quamvis non deſint, qui putent hanc formam etiam eſſe communem imperativo & infinitivo, ut הַבֵּיט ſuperius. *Erat*. Vel,

 eſt,

eſt, additum ex ſermonis conſequentia. *Qui cognoſceret me*. Idem Hebræus dativo, & præſenti participio: Mihi agnoſcens, me cognoſcens. Fugam perire ab aliquo, idiotiſmus, pro Nullum habere effugium, fugæ locum non eſſe. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Eſt*. Additum ex ſermonis conſequentia. *Qui requirat animam meam*. Idem Hebræus præſenti participio, & dativo: Requirens animæ meæ. Quærere animæ alicujus, eſt Salutem, & liberationem illius inquirere, vitam & ſalutem illius curare. Aſt quærere animam, aliud eſt, nempe ad perniciem & exitium. Conſule Theſaurum in vocibus בָּקַשׁ, & דָּרַשׁ, ac נֶפֶשׁ.

6. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Spes mea*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus: Confugium meum, quod non eſt ſine ſpe. Vide Theſaurum. *Viventium*. Vel Vitarum, vitæ. In hoc mundo, vel Hieroſolymis, in patria, vel tandem in altero ſeculo, quod viventium eſt proprie.

7. *Intende*. Idem prope Hebræus: Auſculta. *Deprecationem*. Non longe aliter Hebræus: Ovationem; vociferationem; quaſi dicas querimoniam, quam orando fundo. *Humiliatus*. Hebræus: Attenuatus, exhauſtus ſum. Non maxima varietas. *Nimis*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Valde, vehementer; *Confortati ſunt*. Idem Hebræus: Fortes, potentes fuerunt. *Super me*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo: A me, præ me; quia ſunt me fortiores, & potentiores.

8. *De cuſtodia*. Non longe aliter Hebræus: De clauſura, de hac ſpelunca, & obſidione. *Animam*. Metonymice: Me. *Nomini tuo*. Hebræus accuſativo: Nomen tuum. Ut liberatus illud celebrem. *Me exſpectant*. Ex ſignificatione Chaldaica Noſtri verbum derivarunt. Vide Theſaurum in radice כָּתַר. Hebræus futuro: In me coronabunt, coronam facient juſti. Quaſi coronam capiti ſuo me imponent, glorìantes inter ſe de mea ſalute, & liberatione. Vel eſt antitheſis. Expulſis inimicis, in me (me ipſum) coronabunt, cingent, ſtipabunt juſti, non ut perdant, quemadmodum illi, ſed ut celebrent nomen tuum mecum. *Donec*. Videntur Noſtri alium habuiſſe textum, & fortaſſe legerunt עַד, nam Hebræis nunc eſt particula cauſſativa כִּי, Quia, quoniam, cum. *Retribuas*. Hebræus futuro: Retribues, benefacies. Vide Theſaurum de hoc verbo. *Mihi*. Hebræus ſuo loquendi modo: Super me. Cum dederis mihi hoc beneficium, juſti me gratulabundi coronabunt undique.

PSAL-

PSALMUS CXLIII. Lat. CXLII.

מזמור לדוד יהוה שמע תפלתי האזינה אל תחנוני ב באמנתך עגני בצדקתן :	1. *Pſalmus Davidi. DOMINE audi orationem meam, auſculta ad ſupplicationes meas in veritate tua, reſponde me in tua juſtitia.*	1. Pſalmus David, *quando perſequebatur eum Abſalon filius eius.* DOMINE exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua juſtitia.
ואל תבוא במשפט את עבדך בי לא יצדק לפניך כל חי :	2. *Et ne venies in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur faciebus tuis omnis vivens.*	2. Et non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.
כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם:	3. *Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, attrivit terræ vitam meam, collocavit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi.*	4. Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi,
ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי :	4. *Et ſyncopin paſſus eſt ſuper me ſpiritus meus, in medio mei obſtupeſcet cor meum.*	4. Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus, in me turbatum eſt cor meum.
זכרתי ימים מקדם הגיתי בכל פעלך במעשה ידיך א אשוחח:	5. *Memini dies ab antiquo, meditatus ſum in omni opere tuo, in facto manuum tuarum loquar.*	5. Memor fui dierum antiquorum, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar.
פרשתי ידי אליך נפשי כארץ עיפה לך סלה:	6. *Expandi manus meas ad te, anima mea ſicut terra defeſſa tibi. Sélah.*	6. Expandi manus meas ad te, anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.
מהר ענני יהוה בלתה רוחי אל תסתר פניך ממני ונמשלתי עם יֹרדי בור:	7. *Accelera, reſponde me DOMINE, defecit ſpiritus meus, ne abſcondes facies tuas a me, & ſimilis ero cum deſcenſoribus laci.*	7. Velociter exaudi me DOMINE, defecit ſpiritus meus. Non avertas faciem tuam a me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum.
השמיעני בבקר חסדך כי בך בטחתי הודיעני דרך זו אלך בי אליך נשאתי נפשי:	8. *Audire fac me in mane pietatem tuam, quia in te confiſus ſum, fac me cognoſcere viam hanc, in qua ambulabo, quia ad te levavi animam meam.*	8. Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperavi. Notam fac mihi viam, *in qua* ambulem, quia ad te levavi animam meam.

9. E-

הצילני מאויבי יהוה אליך כסיתי :	9. *Eripere meum de inimicis meis DOMINE ad te occultavi.*	9. Eripe me de inimicis meis DOMINE, ad te confugi :
למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור :	10. *Doce me ad faciendum voluntatem tuam, quia tu Deus meus: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectitudinis.*	10. doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus *es* tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.
למען שמך יהוה תחיוני בצדקתך תוציא מצרה נפשי:	11. *Propter nomen tuum DOMINE vivificabis me, in æquitate tua educes de tribulatione animam meam.*	11. Propter nomen tuum DOMINE vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam,
ובחסדך תצמית אויבי והאבדת כל צררי נפשי כי אני עבדך:	12. *Et in pietate tua exſcindes inimicos meos, & perdes omnes tribulantes animæ meæ, quia ego ſervus tuus.*	12. Et in miſericordia tua diſperdes omnes inimicos meos. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego ſervus tuus *ſum*.

ANNOTATIONES.

MAximis inimicorum perſecutionibus, & calamitatibus pene oppreſſus, elegantiſſimo carmine, & ad impetrandum Divinum auxilium ſatis accommodato, fideles, quid agendum ſit in rebus adverſis inſtruit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *David*. Dativi, vel genitivi caſus, uti ſæpius dictum eſt. *Quando perſequebatur, &c.* Hæc omnia ſunt a Noſtris adjecta. Et quidem argumentum videtur eſſe generalius. *Exaudi*. Pro ſimplici Audi poſitum. *Auribus percipe*. Auſculta, attende. *Obſecrationem meam*. Hebræus addens præpoſitionem Ad, de more linguæ, idem fere plurali profert: Ad ſupplicationes, obſecrationes meas. *In veritate*. Pro tua fide, ſecundum promiſſionum tuarum veritatem. *Exaudi*. Hebræus: Reſponde; quod exauditionis ſignum eſt. *In tua juſtitia*. Per tuam juſtitiam, quæ poſtulat, ut fidem præſtes.

2. *Intres*. Hebræus futuro: Ne venies. Venire in judicium cum aliquo, eſt, Cum eo jure agere. *In conſpectu tuo*. Hebræus dativo plurali, ſuo loquendi modo: Faciebus tuis. *Non omnis*. Id eſt, Nullus vivens. Non meritis, ſed gratia ſalvari poſtulat ab inimicis. Quaſi dicat, Ne perpendas, quæſo, an eripi merear, cum nullus ſit, qui non aliqua macula peccati vel fuerit, vel ſit inquinatus, vel ſaltem ſibi relictus, non poſſit inquinari, quod meam ſalutem impedire poſſet. Verum non peccatorum vitatione ſola juſtus quis efficitur, ſed bonorum operum adjectione, ut juſtificari mereatur. Eſt autem meritum, non opus bonum ſimpliciter, ſed cum gratia, & per gratiam Dei factum, & acceptatum, quod gratuitum dicimus ex parte gratiæ prævenientis & comitantis, noſtrum vero tantum ratione liberi arbitrii & obedientiæ.

3. *Animam meam*. Ut eam eriperet. Vel metonymice, me ipſum. *Humiliavit*. Depreſſit, dejecit. Hebræus neſcio quid gravius: Attrivit. *In terra*. Hebræus dativo: Terræ; humi.

Col-

Collocavit . Habitare , ſedere , manere fecit in obſcuris locis , in ſpeluncis , & latebris proprie , vel ſic vocat calamitates & mala , quibus mens ipſius obtenebrabatur . Eſt enim poetica hypotypoſis hominis extreme afflicti . Mortui ſeculi ſunt , qui morte naturali paſſim occumbunt , & ſepulti jacent in tenebris , ad differentiam crucifixorum , trucidatorum , & hujuſmodi , qui jacent inſepulti ; Vel ſunt jamdudum mortui , & a ſeculo degentes in tenebris ; Vel tandem in ſeculum , ſive in perpetuum mortui .

4. *Anxiatus eſt* . Non longe aliter Hebræus : Syncopin paſſus eſt ; ob anxietatem . Idem verbum habetur in ſuperiori pſalmo verſ. 4. *In me* . Sic Hebræus : In medio mei . *Turbatum eſt* . Translatio ſenſus . Hebræus futuro : Obſtupeſcet , deſolabitur . Spiritum ſyncopin pati , & , Cor obſtupeſcere , ſunt idiotiſmi ſatis noti , anxietatem maximam , & extremam afflictionem denotantes .

5. *Dierum antiquorum* . Idem Hebræus ſuo loquendi modo : Dies ab antiquo , ab ante ; ante acti temporis . *Meditatus ſum* . Mente & lingua recenſui . *In omnibus , &c.* Hebræus ſingulariter : In omni opere tuo . *In factis* . Hebræus iterum ſingulariter : In facto , opere . *Meditabar* . Hebræus futuro : Loquar . Nullius momenti varietas . Meditari , & loqui in opere Dei , eſt Divinorum factorum cogitatione ſe conſolari .

6. Expandere manus ad Deum , idiotiſmus ſatis notus ; ſupplicandi & auxilium poſtulandi gratia ſcilicet . *Sine aqua* . Translatio ſenſus . Hebræus poetice ſatis eleganter : Defeſſa ; nimio æſtu videlicet avidiſſime aquam expetens . *Tibi* . Ad te eſt , languet , vel aliud quid hujuſmodi . De Selah diximus alibi .

7. *Velociter* . Vox hebræa eſt ambigua : vel nomen , quod etiam adverbialiter uſurpatur , ut Noſtri fecerunt ; vel verbum imperativum : Accelera , feſtina . Idem ſemper ſenſus . *Exaudi* . Hebræus : Reſponde ; quod exauditionis eſt ſignum . *Defecit* . Ærumnis exſtinctus periit prope , niſi ſuccurras ; vel deſiderio & exſpectatione tui auxilii fere conficitur . Hic ſenſus ultimus eſt purior . Conſule Theſaurum . *Avertas* . Idem Hebræus fere , futuro : Abſcondes , celabis . *Faciem tuam* . Hebræus pluraliter : Facies tuas . Ut indignabundi ſolent , qui viſum avertunt . *Et ſimilis ero* . Tunc ſiquidem eſſem ſimilis . *Deſcendentibus* . Hebræus addit præpoſitionem : Cum deſcenſoribus . *In lacum* . Sic Hebræus genitivo : Laci , putei , ſepulcri . Deſcenſores laci , ſeu deſcendentes in lacum , ſunt mortui .

8. *Auditam fac mihi* . Sic Hebræus : Audire fac me , fac audiam . *Mane* . Hebræus addit præpoſitionem In ; nam eſt nomen : In mane . Mature , cito , quam primum . *Miſericordiam* . Ut Noſtri transferunt . Hebræus : Pietatem , benignitatem tuam fac experiar tempeſtive ; nam hoc ſignificat Audire facere , pietatem in mane . *Speravi* . Idem Hebræus prope : Fiſus ſum ; quod ſpe ſalutis fit . *Notam fac mihi* . Idem Hebræus : Fac me cognoſcere , fac agnoſcam . Græcus addit Κύριε . *Viam* . Hebræus addit emphatice , Hanc . *In qua* . Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum . *Ambulem* . Hebræus futuro : Ambulabo , incedere debeo . Idiotiſmus . Ideſt , viam bonam & rectam , per quam ad te recte perveniam , mihi demonſtra . Levare animam ad Deum , idiotiſmus ſatis notus ; meditatione ſcilicet , & precibus animum , & mentem ad Deum attollere .

9. *Eripe me* . Vox hebræa eſt amphibola , imperativi ſcilicet , & infinitivi modi . Hebræus infinitivo : Eripere meum , liberare me ; quod me erepturus ſis . *Confugi* . Suſpicor , Noſtros facillimo Caph in Nun tranſitu legiſſe כסתי , quamvis Genebrardus autu-

tumet, eos potius 'obſcuritatem archetyſpi perſpicue expreſſiſſe. Fugi; ut ſcilicet apud te abſconderer ab hoſtibus meis. Nunc Hebræus habet כִּסִּתִי, Texi, occultavi ad te, tibi, apud te: liberationem meam, quod me de manibus Saulis, & omnium inimicorum ereptum, tandem ad regnum evecturus ſis, non promulgavi; apud te, ex quo totum id exſpecto, repoſui. Quidam ſic explicant: Occultavi (ſupple me); ideſt, ad te latitaturus confugi, te poſui pro meo operimento. Prior ſenſus ſimplicior, & purior.

10. *Facere*. Idem Hebræus gerundio: Ad faciendum. *Es*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Bonus*. Nam malum etiam ſpiritum in Scripturis legimus. Hic de Spiritu Sancto eſſentialiter bono ſermo eſt. *Rectam*. Hebræus ſubſtantivo, ſuo loquendi modo: Rectitudinis. In ſolum planum, in quo non impingam. Idiotiſmus notus. Ideſt, in viam virtutis, in conſilia, & actiones tibi gratas.

11. *Vivificabis*. Vivere facies, in vita conſervabis, vel juſtificabis, vita ſpirituali ſcilicet. *In æquitate*. Propter juſtitiam tuam. Hoc Noſtri conjungunt ſuperioribus, Hebræus ſequenti verbo, ut ex te videre potes. Sed hæc minima. *Educes*. Exire facies animam meam de afflictione.

12. *Miſericordia*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: In, pro tua pietate, propter tuam benignitatem. *Diſperdes*. Idem fere Hebræus: Exſcindes. *Omnes*. Ad declarationem additum. *Qui tribulant animam meam*. Sic Hebræus participio: Tribulantes animæ meæ, animam meam affligentes. *Sum*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum.

PSALMUS CXLIV. Lat. CXLIII.

לדוד ברוך יהוה צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה :	1. *Davidi. Benedictus DOMINUS petra mea; docens manus meas prælio, digitos meos bello.*	1. *Pſalmus* David *adverſus Goliath*. Benedictus DOMINUS Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, *&* digitos meos ad bellum.
חסדי ומצודתי משגבי ומפלטי לי מגני ובו חסיתי הרודד עמי תחתי :	2. *Pietas mea, & arx mea, exaltatio mea, & liberator meus mihi, ſcutum meum, & in ipſum confugi, ſubdens populum meum ſub me.*	2. Miſericordia mea, & refugium meum, ſuſceptor meus, & liberator meus. Protector meus, & in ipſo ſperavi, qui ſubdit populum meum ſub me.
יהוה מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו :	3. *DOMINE quid homo, & cognoſces eum? filius hominis, & reputabis eum?*	3. DOMINE quid *eſt* homo, quia innotuiſti ei? *aut* filius hominis, quia reputas eum?
אדם להבל דמה ימיו כצל עובר :	4. *Homo vanitati ſimilis fuit, dies ejus ſicut umbra tranſeuntis.*	4. Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies ejus ſicut umbra prætereunt.

5. DO-

Digitized by Google

יהוה הט שמיך ותרד גע
בהרים ויעשנו :

ברוק ברק ותפיצם שלח הציך
ותהמם :

שלח ידיך ממרום פצני ו
והצילני ממים רבים מיד בני
נכר :

אשר פיהם דבר שוא וימינם
ימין שקר :

אלהים שיר חדש אשירה לך
בנבל עשור אזמרה לך :

הנותן תשועה למלכים ה
הפוצה את דוד עבדו מחרב
רעה :

פצני והצילני מיד בני נכר
אשר פיהם דבר שוא וימינם
ימין שקר :

אשר בנינו כנטעים מגדלים
בנעוריהם בנותינו כזוית מ
מחטבות תבנית היכל :

מזוינו מלאים מפיקים מזן
אל זן צאננו מאליפות מרבבות
בחוצותינו :

אלופינו מסבלים אין פרץ
ואין יוצאת ואין צוחה ב
ברחבתינו :

5. *DOMINE inclina cælos tuos, & deſcendes, tange in montes, & fumigabunt.*

6. *Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos, emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.*

7. *Mitte manus tuas de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, de manu filiorum alienationis.*

8. *Quorum os eorum locutum eſt vanum, & dextera eorum dextera mendacii.*

9. *Deus canticum novum cantabo tibi in nablo, decachordo pſallam tibi.*

10. *Dans ſalutem regibus, eripiens David ſervum ſuum de gladio malo.*

11. *Eripe me, & libera me de manu filiorum alienationis, quorum os eorum locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera mendacii.*

12. *Quod filii noſtri ſicut plantæ auctæ in juventutibus ſuis, filiæ noſtræ ut anguli exciſi ædificio templi.*

13. *Anguli noſtri pleni educentes de ſpecie ad ſpeciem, ovis noſtra mille producentes, millionatæ in plateis noſtris.*

14. *Boves noſtri onerati, non fractura, neque egrediens, neque clamor in plateis noſtris.*

5. DOMINE inclina cælos tuos, & deſcende, tange montes, & fumigabunt.

6. Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos, emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.

7. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.

8. Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

9. Deus canticum novum cantabo tibi, in pſalterio decachordo pſallam tibi.

10. Qui das ſalutem regibus, qui redemiſti David ſervum tuum, de gladio maligno

11. eripe me. Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

12. Quorum filii ſicut novellæ plantationes in juventute ſua. Filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ, ut ſimilitudo templi.

13. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fœtoſæ, abundantes in egreſſibus ſuis,

14. boves eorum craſſæ. Non *eſt* ruina *maceriæ*, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum.

15. Bea-

אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו :

15. *Beatus populus, quòd ſic ei, beatus populus, quòd DOMINUS Deus ejus.*

15. Beatum *dixerunt* populum, cui hæc ſunt; beatus populus, cujus DOMINUS Deus ejus.

ANNOTATIONES.

DEo, qui ſuos tuetur a malis omnibus, fidendum eſſe magis, quam in augmento prolis, divitiis, vel alia quavis mundana felicitate, carmine ſatis ornato docet. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Pſalmus*. Non habetur in Hebræo, quamvis hoc parum, vel nihil referat. *David*. Dativi, vel genitivi caſus; ut ſæpius diximus. *Adverſus Goliath*. Additum a Noſtris, nec incommode penitus; nam verſ. 10. videtur ad illud duellum alludere. *Benedictus*. Laudatus ſit, laudetur, celebretur, qui me in bellis non deſerit. *Deus meus*. Hebræus: Petra mea. Epithetum Dei, ad quem, tanquam ad arcem, confugimus. *Qui docet*. Sic Hebræus participio: Docens. *Ad prælium*, *ad bellum*. Hebræus idem dativo: Prælio, bello. *Et*. Non habetur in Hebræo, neque in Græco.

2. *Miſericordia*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Pietas mea; Deus, qui benignitate maxima ſemper erga me utitur. *Refugium meum*. Translatio ſenſus. Hebræus: Arx mea, in quam refugio. *Suſceptor meus*. Iterum translatio ſenſus. Qui me defendendum ſuſcipit. Hebræus: Exaltatio, elevatio mea, locus altus, & munitus, in quo ſecurus dego. *Liberator meus*. Hebræus addit emphatice, Mihi. *Protector*. Translatio ſenſus. Hebræus: Clypeus, ſcutum meum, quo protegor. *Speravi*. Idem Hebræus fere: Confugi; quod non fit ſine ſpe. *Qui ſubdit*. Non longe aliter Hebræus participio: Sternens, ſubdens, & ſubigens, ac obedientes reddens.

3. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Quia innotuiſti ei*. Translatio ſenſus. Hebræus conjunctione, & futuro: Et cognoſces eum. Ei te cognoſcendum offers, eum curas. *Aut*. Non habetur in Hebræo. *Quia reputas*. Hebræus iterum conjunctione, & futuro: Et reputabis eum; tanti facis. Nullius momenti varietates.

4. *Vanitati*. Inanitati, ipſi nihilo. *Similis factus eſt*. Similis fuit, aſſimilatur. *Prætereunt*. Noſtri ad dies verbum referunt, quaſi literis tranſpoſitis legerint עָבְרוּ, tranſierunt, tranſeunt; quod nunc Hebræis eſt participium præſens עוֹבֵר, Sicut umbra præteriens, vel certe tranſeuntis. Umbra nullam habet ſubſiſtentiam vel minimam, at prætereuntis ſtatim evaneſcit perinde ac ſi nunquam exſtitiſſet.

5. *Deſcende*. Sic Hebræus futuro: Deſcendes. Inclinare cælos, poetice. *Montes* Proprie; vel hoſtes. Hebræus addit præpoſitionem *In*, de more linguæ. Deum tangere in montes, eſt fulmine, tonitru, & aliis cæleſtibus telis percutere. *Fumigabunt*. Fumabunt, vertentur in fumum.

6. *Fulgura coruſcationem*. Proprie; ad terrendum hoſtes. Divinas ultiones. *Sagittas*. Ut puta, fulmina, grandines, & ſimilia ignita meteora. *Conturbabis*. Diſturbabis, diſſipabis.

7. *Manum tuam*. Hebræus pluraliter: Manus tuas. *De alto*. De cælo. *De aquis multis*. De periculis ingentibus, & ab hoſtibus. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Alienorum*. Idem Hebræus ſubſtantivo, de more linguæ: Alienationis, extraneitatis, ut ita dicam; Extraneorum, barbarorum.

8. *Os*.

8. *Os*. Hebræus addit pronomen de more linguæ, quod latine vacat: Eorum. *Vanitatem*. Vanum, potentiam ſuam, & temporariam proſperitatem jactantes. *Dextera*. Proprie. Potentia, robur, poteſtas. *Iniquitatis*. Non longe aliter Hebræus: Mendacii; mendax, fallax, quæ vel deficit in actionibus, vel tractat iniqua, & flagitia.

9. *Canticum novum*. Ratione materiæ novæ ſalutis. *Pſalterio*. Nablo. Inſtrumenti muſici nomen. *Decachordo*. Aliud decem chordarum inſtrumentum.

10. *Qui das*. Hebræus participio: Dans, qui dat, nam in tertiam perſonam ſermonem vertit. Noſtri perſiſtunt in ſecunda. Dare ſalutem, eſt auxiliari, opem ferre. *Qui redemiſti*. Translatio ſenſus, niſi Noſtris ſit הַפּוֹצֶה. Hebræus non longe aliter, præſenti participio poetice, loco præteriti: Eripiens, qui eripit. *Servum tuum*. Hebræus: Suum. *De gladio maligno*. Inimicorum omnium. Hebræus hic terminat ſententiam. Noſtri extendunt ad ſequentia. Sed hæc parum vel nihil referunt.

11. *Erue*. Libera me. *Alienorum*, *&c.* Ut ſupra verſ. 7. & 8. Ibi vide.

12. *Quorum filii*, *&c.* Noſtri μίμησιν ad perſpicuitatem immutarunt. Hebræus narrat verba impiorum felicitatem ſuam temporariam effuſe jactantium, quos ob id ſuperius dixerat, vanitatem loqui; nam quid dici poteſt vanius, amabo te, cum affluentia bonorum omnium iſtius mundi ſit fluxiſſima, duratio brevis, & poſſeſſio fallaciſſima? Quòd, inquiunt, filii noſtri, &c. Particula אֲשֶׁר varie ſumitur. Conſule Theſaurum. Hic continuativa, non cauſſalis, vel finalis eſt; vel certe protenditur ſermo ad calcem pſalmi. Quòd ſimus affluentes bonis hiſce, beatum dicimus eſſe populum, cui talia contingunt. Qui putant fidelium eſſe verba de felicitate mundana glorantium, hebraicæ linguæ puritatem, & ſimplicitatem corrumpunt, nec ſacras intelligunt Scripturas, quæ nunquam in his rebus corporeis beatitudinem proprie collocant, ſed potius in paupertate, patientia, crucibus, perſecutionibus, & hujuſmodi. An vero tandem ſatis arguta, & ad flectendum Deum accommoda videretur tibi eſſe hæc oratio: Erue me de manibus alienorum, quoniam externis bonis omnibus abundamus? Verum tam ineptam & ridiculam rationem pluribus confutare nolumus. *Novellæ plantationes*. Germina pullulantia ſemperque florentia. Hebræus: Sicut plantæ auctæ, quæ augmentum acceperunt, quibus nihil ad augmentum pertinens defuit. *In juventute ſua*. Vox hebræa eſt pluralis natura: In juventutibus ſuis. *Filiæ eorum*. Hebræus: Filiæ noſtræ. *Compoſitæ*, *circumornatæ*. Translatio ſenſus. Hebræus: Ut anguli exciſi, ſive dolati, ideſt affabre compoſiti & conſtructi, ne ullus ſequatur hiatus, vel deformitas proportionis & conjunctionis. *Ut ſimilitudo*. Non longe aliter Hebræus ablativo: Ædificio templi. Ut exemplar templi, palatii. Primam felicitatem in numeroſa & eleganti ſobole ponunt.

13. *Promptuaria*. Conclavia, penaria, quæ ſolent collocari in angulis ædium. Hebræus: Anguli. At ſuperius erant exteriores, hic interiores. Secunda felicitas, rerum domeſticarum copia. *Eorum*. Hebræus: Noſtri pleni. *Eructantia*. Satis eleganter. Hebræus: Educentes, extrahentes. *Ex hoc in illud*. Quaſi legerint Noſtri facillimo vocum tranſitu מִזּוֹ אֶל זוֹ:, Ex hoc ad illud; quod nunc Hebræis eſt מִזַּן אֶל זַן, De ſpecie ad ſpeciem. Niſi malles, eos ſenſum dumtaxat tranſtuliſſe; ideſt, ex hac re in aliam. Eſt enim idiotiſmus

 pul-

pulcherrimus ; pro, Tanta eſt proventuum copia, ut in horreis confundantur omnia, ut puta tritici acervus miſceatur acervo milii, & ſic in ceteris. Undique redundant & diffluunt. Vulgo etiam dicitur : Ogni canton è pieno. *Oves eorum*. Hebræus ſingulariter, collective: Ovis noſtra; oves noſtræ.. *Fœtoſæ*. Fœcundæ, multiparæ. Hebræus poetice : Millenariæ, mille fœtus parientes, & gignentes. Felicitas tertia, pecorum multitudo & fecunditas. *Abundantes*. Translatio ſenſus. Hebræus: Millionatæ, ut ita dicam, docendi gratia; ideſt in myriadas auctæ, myriadum replentes numerum. *In egreſſibus ſuis*. In viis, in locis in quos exeunt, in viarum exitibus eorum. Sic Hebræus: In plateis, in vicis, compitis noſtris.

14. *Boves eorum*. Hebræus: Boves noſtri. *Craſſæ*. Translatio ſenſus. Hebræus : Onerati, onuſti pinguedine & carne, & ſic validi, fortes in oneribus ferendis. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintelligendum. *Ruina*. Non longe aliter Hebræus : Ruptura, fractura, rima. Quarta felicitas, loci omnes ab irruptione & hoſtilitate muniti. *Maceria*. Ad declarationem additum. *Tranſitus*. Tranſmigratio in captivitatem. Idem fere Hebræus, ſed participio fœminino : Neque egrediens. Nulla ovis, vel nulla res egreditur, ut veniat in alterius poteſtatem & ſervitutem. *Clamor*. Ejulatus, ululatus ob adverſa quæque. Ultima felicitas incolumitatis. *In plateis eorum*. Hebræus : Noſtris. In compitis noſtris nulla audiuntur lamenta, vel jurgia.

15. *Dixerunt*. A Noſtris additum, ut Hebraiſmum explicarent. Hebræus pergit narrare verba impiorum : Beatus populus. *Cui hæc ſunt*. Non aliter Hebræus ſuo loquendi modo : Quod ita ei. Supple, eſt. *Beatus populus*. Verba pſalmographi, qui hanc impiorum opinionem refellit, quaſi diceret : Vos beatos & felices prædicatis eos, qui bonorum omnium copia referti ſunt ; atqui potius beatos dicerem eos, qui Deum norunt, colunt, & amant, ſive iſta copioſe adſint, aut mediocriter, ſive omnino etiam deſint. *Cujus*. Hebræus : Quòd Dominus. *Deus ejus*. Supple, eſt.

PSAL.

PSAL. CXLV. Lat. CXLIV.

תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד׃

1. Laudatio Davidi. Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomen tuum ſeculo & æterno.

1. Laudatio ipſi David. Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד׃

2. In omni die benedicam te, & laudabo nomen tuum ſeculo & æterno.

2. Per ſingulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

גדול יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר׃

3. Magnus DOMINUS, & laudatus valde, & magnitudini ejus non eſt *inveſtigatio.*

3. Magnus DOMINUS, & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non *eſt* finis.

דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו׃

4. Ætas ætati laudabit opera tua, & potentias tuas annunciabunt.

4. Generatio, & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt.

הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה׃

5. Decorem gloriæ majeſtatis tuæ, & verba mirabilium tuorum loquar.

5. Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.

ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלותיך אספרנה׃

6. Et robur terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabo eam.

6. Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו׃

7. Memoriam multitudinis boni tui eructabunt, & juſtitiam tuam ovabunt.

7. Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt, & juſtitia tua exſultabunt.

חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדול חסד׃

8. Gratioſus, & miſericors DOMINUS, longus narium, & magnus pietate.

8. Miſerator, & miſericors DOMINUS, patiens, & multum miſericors.

טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו׃

9. Bonus DOMINUS univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.

9. Suavis DOMINUS univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.

יודוך יהוה כל מעשיך וחסידיך יברכוכה׃

10. Confitebuntur te DOMINE omnia opera tua, & pii tui benedicent te.

10. Confiteantur tibi DOMINE omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi.

כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו׃

11. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

11. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

12. Ut

להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו :

12. *Ad ſcire faciendum filiis hominum potentias ejus, & gloriam decoris regni ejus.*

12. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui.

מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודר :

13. *Regnum tuum regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni ætate & ætate.*

13. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

סומך יהוה לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים :

14. *Suſtentans DOMINUS omnibus cadentibus, & erigens omnibus incurvatis.*

14. Allevat DOMINUS omnes, qui corruunt, & erigit omnes eliſos.

עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו :

15. *Oculi omnium ad te exſpectabunt, & tu das eis eſcam illorum in tempore eorum.*

15. Oculi omnium in te ſperant, *Domine*, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון :

16. *Aperiens manum tuam, & ſatians omni viventi voluntate.*

16. Aperis *tu* manum tuam, & imples omne animal benedictione.

צדיק יהוה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו :

17. *Juſtus DOMINUS in omnibus viis ſuis, & pius in omnibus operibus ſuis.*

17. Juſtus DOMINUS in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת :

18. *Proximus DOMINUS omnibus invocantibus eum, omnibus qui vocabunt eum in veritate.*

18. Prope *eſt* DOMINUS omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate.

רצון יראיו יעשה ואת ש שועתם ישמע ויושיעם :

19. *Voluntatem timentium ſe faciet, & clamorem eorum audiet, & ſalvabit eos.*

19. Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſalvos faciet eos.

שומר יהוה את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד :

20. *Cuſtodiens DOMINUS omnes diligentes ſe, & omnes injuſtos devaſtabit.*

20. Cuſtodit DOMINUS omnes diligentes ſe, & omnes peccatores diſperdet.

תהלת יהוה ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד :

21. *Laudationem DOMINI loquetur os meum, & benedicet omnis caro nomen ſanctitatis ejus, ſeculo & æterno.*

21. Laudationem DOMINI loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini ſancto ejus in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.

ANNO-

ANNOTATIONES.

ELegantiſſimo carmine Deum diverſis titulis ornat, & extollit. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

Pſalmus eſt artificioſus, ob argumenti dignitatem alphabetico deſcriptus ordine, ſuppreſſo ſolum Nun elemento, ob aliquod myſterium forſitan, licet Hebræi ſatis tenuem afferant rationem, Davidem noluiſſe Nun interponere, mali ominis vitandi cauſſa, quod נְפִילָה, ideſt ruina, elementum hoc habeat in capite, & hac etiam de cauſſa ſtatim addidiſſe, fulcit Dominus omnes הַנֹּפְלִים, corruentes. Noſtri meliorem vocem repoſuerunt, ut ſuo dicemus loco.

1. *Ipſi David*. Sic Hebræus: Davidi, vel Davidis; ut ſæpius diximus. *Nomini tuo*. Hebræus accuſativo: Nomen tuum. *In ſeculum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Seculo. *Et in ſeculum ſeculi*. Hebræus: Et æterno. Nullius momenti varietates.

2. *Per ſingulos dies*. Hebræus ſingulariter collective: In omni die. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. *In ſeculum, &c.* Hebræus ut in ſuperiori verſiculo.

3. *Laudabilis*. Hebræus: Laudatus, dignus laude, laudandus. *Nimis*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Valde, vehementer. *Magnitudinis*. Hebræus dativo: Magnitudini. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Finis*. Translatio ſenſus. Inveſtigandi ſcilicet. Hebræus: Inveſtigatio. Inexplicabilis, & imperveſtigabilis eſt ejus magnitudo.

4. *Generatio & generatio*. Singulæ generationes, & ætates. Hebræus: Ætas ætati laudabit opera tua. Creationem, redemptionem, gratiam, & gloriam. *Potentiam tuam*. Hebræus pluraliter: Potentias, fortitudines tuas, fortia tua facta. *Pronunciabunt*. Annunciabunt, indicabunt.

5. *Magnificentiam*. Idem Hebræus fere: Decorem, honorem, reſpectum. *Sanctitatis*. Hebræus: Majeſtatis tuæ. Minima varietas. *Loquentur*. Suſpicor, Noſtros literis tranſpoſitis legiſſe וְדִבְּרוּ, quod nunc Hebræis eſt וְדִבְרֵי, Et verba, res. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Mirabilia tua*. Ob ante dictam mutationem ſic tranſtulerunt. Hebræus genitivo: Mirabilium tuorum, res tuas mirabiles, mira tua facta. *Narrabunt*. Ut locutionem continuarent, ſic tranſtulerunt. Hebræus prima perſona: Loquar. Vates hoc de ſe dicit. Minimi momenti varietas.

6. *Virtutem*. Sic transferunt Noſtri ſæpius. Hebræus: Robur, potentiam, fortitudinem tuorum operum mirificorum, quæ terrorem & ſtuporem incutiant. *Magnitudinem tuam*. Sic etiam Hebræi, licet ſcriptura ſit pluralis numeri. *Narrabunt*. Hebræus prima perſona, ut in ſuperiori verſiculo, & pronomen addit de more linguæ, quod Latine vacat: Narrabo eam; magnitudinem.

7. *Abundantia*. Idem Hebræus fere: Multitudinis. *Suavitatis tuę*. Hebræus: Boni tui, tuæ bonitatis. *Eructabunt*. Eleganter poetice. Copioſe loquentur. *Juſtitia tua*. Hebræus accuſativo: Juſtitiam tuam. *Exſultabunt*. Hebræus: Ovabunt, jubilabunt, jubilantes decantabunt.

8. *Miſerator*. Hebræus: Gratioſus, gratiam largiter conferens. *Patiens*. Sic Hebræus ſuo loquendi tropo: Longus narium, longus ira, furore, longanimis, ad iram tardus. *Et multum miſericors*. Ut transferunt Noſtri. Hebræus ſuo dicendi modo: Et magnus pietate; officioſiſſimus.

9. *Suavis*. Hebræus: Bonus, benignus. *Super*. In omnia opera ſua.

10. *Confiteantur*. Hebræus idem futuro: Confitebuntur, celebrabunt, laudabunt. *Tibi*. Hebræus accuſativo: Te. *Sancti*. Hebræus: Pii. Active;

&

& paſſive, in quos gratiam confers. *Benedicant.* Sic Hebræus futuro: Benedicent, laudabunt. *Tibi.* Hebræus accuſativo: Te.

11. *Regni tui.* Eccleſiæ, ſed præcipue triumphantis & cæleſtis.

12. *Ut notas faciant.* Sic Hebræus gerundio: Ad faciendum ſcire, cognoſcere. *Potentiam tuam.* Hebræus pluraliter, & tertia perſona, de more linguæ, quæ nunc ſecunda, nunc tertia perſona alloquitur aliquem: Potentias ejus; fortia facta. *Magnificentiæ.* Hebræus ut ſupra verſ. 5: Decoris, honoris. *Tui.* Hebræus tertia perſona: Ejus. Nullius momenti varietates.

13. *Generatione.* Hebræus: Ætate, & ætate, per ſingulas ætates. Sequitur apud Noſtros verſiculus, qui deeſt in Hebræo, & e verſu 17. intra repetitus videtur ad verbum fere. Olim fortaſſis ſic legebatur:

נֶאֱמָן יְהוָה בְּכָל דְּבָרָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו:

Fidelis Dominus (ideſt verus, certus, fidus, & firmus) in omnibus verbis ſuis, & pius, officioſus in omnibus operibus ſuis. Pietatem illius cuncta ejus opera palam oſtentant, vel erga opera ſua extenditur illius pietas & miſericordia.

14. *Allevat.* A malis. Hebræus participio: Suſtentans, fulciens. *Omnes qui corruunt.* Hebræus dativo, & participio: Omnibus cadentibus, corruentibus. *Erigit.* Hebræus iterum participio: Erigens. *Omnes eliſos.* Confractos, diſruptos. Non longe aliter Hebræus dativo: Omnibus incurvatis. Suſtentare cadentes, & erigere incurvatos, ſunt idiotiſmi pulcherrimi; ideſt, miſeros & afflictos reficere.

15. *In.* Hebræus: Ad te. *Sperant.* Idem Hebræus fere, ſed futuro: Exſpectabunt; mente & corpore; ſperabunt. *Domine.* Additum ad majorem declarationem. *Das.* Hebræus participio, & pronomen addit: Dans eis. *Eſcam.* Cibum congruum. *Opportuno.* Tranſlatio ſenſus. Hebræus: In tempore ſuo, eorum; cum edendi tempus adeſt.

16. *Aperis.* Hebræus: Aperiens. *Tu.* Ad declarationem additum. Aperire manum eſt aperta manu largiri liberaliter. *Imples.* Idem prope Hebræus participio: Satians, ſaturans. *Omne animal.* Hebræus dativo: Omni viventi, omni animanti. *Benedictione.* Hebræus: Bona voluntate, beneplacito; vel accuſativo, voluntatem. Prout unum quodque eorum vult, & expetit.

17. *Sanctus.* Hebræus: Pius (active) beneficus, officioſus, omnia agens ex ſola benignitate.

18. *Prope.* Idem Hebræus nomine: Propinquus, proximus. *Eſt.* Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Invocantibus.* Sic Hebræus futuro: Qui vocabunt eum. *In veritate.* Serio, ex animo, recte.

19. Facere voluntatem alicujus, idiotiſmus notus. *Deprecationem.* Hebræus: Clamorem, quem efficit orando. Minima varietas. *Exaudiet.* Pro ſimplici, Audiet, poſitum. *Salvos faciet.* Salvabit, opem feret.

20. *Cuſtodit.* Idem Hebræus participio: Cuſtodiens. Supple, eſt. *Peccatores.* Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſtos. *Diſperdet.* Sic Hebræus prope: Devaſtabit, diſſipabit.

21. Os loqui laudationem alicujus, idiotiſmus notus. *Benedicat.* Sic Hebræus futuro: Benedicet, laudabit. *Omnis caro.* Proprie; vel omnes homines. *Nomini.* Hebræus accuſativo: Nomen. *Sancto.* Hebræus ſubſtantivo nomine de more linguæ: Sanctitatis ejus. *In ſeculum, &c.* Idem Hebræus dativo, ſuo loquendi more: Seculo, & æterno. Græcus addit Hallelujaha.

PSAL-

PSAL. CXLVI. Latinis CXLV.

הללויה הללי נפשי את יהוה:	1. *Hallelujaha. Lauda anima mea DOMINUM.*	1. Hallelujaha, *Aggæi, & Zachariæ*. Lauda anima mea DOMINUM.
אהללה יהוה בחיי אזמרה לאלהי בעודי:	2. *Laudabo* DOMINUM *in vita mea, pſallam Deo meo in adhuc ego.*	2. Laudabo DOMINUM in vita mea, pſallam Deo meo, quamdiu fuero.
אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה:	3. *Ne confidetis in principibus, in filio hominis, quia non ei ſalus.*	3. Nolite confidere in principibus, *nec* in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus.
תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנתיו:	4. *Exibit ſpiritus ejus, revertetur telluri ſuæ, in die illa perierunt cogitationes ejus.*	4. Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam, in illa die peribunt *omnes* cogitationes eorum.
אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יהוה אלהיו:	5. *Beatus quod Deus Jacob in auxilium ejus, exſpectatio ejus ſuper DOMINO Deo ipſius.*	5. Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, ſpes ejus in DOMINO Deo ipſius.
עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם:	6. *Faciente cælos, & terram, mare, & omnia quæ in eis, cuſtodiente veritatem ſeculo.*	6. Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis *ſunt*. Qui cuſtodit veritatem in ſeculum,
עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים יהוה מתיר אסורים:	7. *Faciens judicium oppreſſis, dans panem eſurientibus, DOMINUS ſolvens vinctos.*	7. Facit judicium injuriam patientibus: dat eſcam eſurientibus. DOMINUS ſolvit compeditos.
יהוה פקח עורים יהוה זקף כפופים יהוה אהב צדיקים:	8. *DOMINUS aperiens cæcos, DOMINUS erigens incurvatos, DOMINUS diligens juſtos.*	8. DOMINUS illuminat cæcos. DOMINUS erigit eliſos, DOMINUS diligit juſtos.
יהוה שמר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות:	9. *DOMINUS cuſtodiens advenas, pupillum, & viduam ad ulteriora provehet, & viam injuſtorum deflectet.*	9. DOMINUS cuſtodit advenas, pupillum, & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum diſperdet.
ימלך יהוה לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:	10. *Regnabit DOMINUS ſeculo, Deus tuus Sion ætati & ætati. Hallelujaha.*	10. Regnabit DOMINUS in ſecula, Deus tuus Sion in generationem & generationem.

ANNOTATIONES.

SOli Deo fidendum eſſe, carminibus decantat elegantiſſimis. Diſtinctionum varietates ex temetipſo recognoſcas velim.

1. *Aggæi, & Zachariæ.* A Noſtris additum ex aliqua antiquorum traditione forſitan. In Hebræo titulus eſt ſimplex Hallelujaha, quod Dei laudes in eo tractentur.

2. *Quamdiu fuero.* Sic Hebræus ſuo loquendi tropo: In adhuc ego; dum vivo.

3. *Nolite confidere.* Idem Hebræus futuro: Ne confidetis, ne confidatis. *Nec.* Non habetur in Hebræo, ſubintelligendum nihilominus. *In filiis hominum.* Hebræus ſingulariter collective: In filio Adam, hominis. *In quibus non eſt.* Hebræus ſingulariter, & cauſſativa particula: Quia non ei (ſupple, eſt.) *Salus.* Salvatio, poteſtas, & facultas ſalvandi ſemetipſum, nedum alios.

4. Spiritum exire, eſt Hominem mori. *Et.* Non habetur in Hebræo. *Revertetur.* Filius hominis ſcilicet, ſecundum corpus; ne referres ad ſpiritum, quod aperte dignoſcitur in Hebraico, nam verbum hoc eſt generis maſculini, & Spiritus nomen fœmininum. *In terram ſuam.* Hebræus dativo: Telluri, humo ſuæ, e qua ſumptus eſt. Idiotiſmus pro, Vertetur in cinerem. *Peribunt.* Hebræus præterito: Perierunt. Idem ſenſus. *Omnes.* Additum ad declarationem. *Cogitationes.* Conſilia, præludia omnia evaneſcent, & fient irrita.

5. *Cujus.* Cauſſativa, vel continuativa particula: Quod. *Adjutor.* Quaſi legerint Noſtri, detracto Beth, & punctis immutatis, עֶזְרוֹ, quod nunc Hebræis eſt בְּעֶזְרוֹ, in auxilium ejus. Niſi malles, eos ſenſum tantummodo tranſtuliſſe; nam Eſſe in auxilium alicujus, eſt idiotiſmus, pro Adjutorem illius eſſe. *Spes.* Exſpectatio, mentis & corporis. *In.* Hebræus idem ſuo loquendi modo: Super.

6. *Qui fecit.* Hebræus præſenti participio: Faciente, factore. *Cælum.* Vox hebræa eſt pluralis natura ſua: Cælos. *Sunt.* Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Qui cuſtodit.* Hebræus iterum participio: Cuſtodiente, ſervante fidem in promiſſis. *In ſeculum.* Hebræus dativo, ſuo modo: Seculo.

7. *Facit.* Hebræus participio: Faciens judicium, vindicans. *Injuriam patientibus.* Idem Hebræus: Defraudatis; vi, vel fraude oppreſſis. *Dat.* Hebræus participio: Dans. *Eſcam.* Sic Hebræus: Panem, cibum, victum. *Solvit.* Hebræus participio: Solvens. *Compeditos.* Vinctos, in carcerem conjectos.

8. *Illuminat.* Translatio ſenſus. Hebræus participio, ſuo loquendi tropo: Aperiens, apertos, videntes faciens cæcos, proprie; vel etiam miſeros, calamitatibus oppreſſos; vel tandem inſipientes, mentem habentes obcæcatam. Aperire cæcum, eſt idiotiſmus, pro Illuminare, quaſi claudatur cæcitate, quo eundum ſit, ignorans. *Erigit eliſos.* Hebræus participio: Erigens incurvatos. Vide in pſalmo præcedenti verſ. 14. ubi leguntur eadem verba. *Diligit.* Hebræus participio: Diligens.

9. *Cuſtodit.* Hebræus participio: Cuſtodiens, ſervans advenas, proſelytos, ad fidem catholicam venientes. *Suſcipiet.* Translatio ſenſus. Adjuvandos & defendendos ſcilicet. Hebræus habet verbum eleganter a particula עוֹד, ideſt adhuc, effictum. Faciet, ut adhuc ſint, ad ulteriora provehet, ſuperſtites eos conſervabit. Conſule Theſaurum. *Vias.* Hebræus ſingulariter: Viam. *Peccatorum.* Ut transferunt Noſtri. Hebræus: Injuſtorum. *Diſperdet.* Non longe aliter Hebræus: Pervertet, deflectet conſilia, & actiones iniquorum; eſt

enim

enim idiotiſmus non inornatus, ſed notus, ut in Theſauro.

10. *In ſecula*. Hebræus dativo ſingulari: Seculo. *In generationem*. Hebræus iterum dativo: Ætati, & ætati. In perpetuas ætates, & ſecula. Additur in Hebræo iterum hìc in pſalmi calce Hallelujaha; quod ob prædicta Dei erga homines beneficia, is a nobis ſemper laudandus & benedicendus ſit. Noſtri in ſequentem pſalmum illud rejeciſſe videntur.

PSALMUS CXLVII. Lat. CXLVI. & CXLVII.

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה :	1. *Laudate Dominum, quoniam bonum* eſt *pſallere Deum noſtrum, quia jucundum decora laudatio.*	1. *Hallelujaha*. Laudate Dominum, quoniam bonus *eſt* pſalmus: Deo noſtro *ſit* jucunda, decora*que* laudatio.
בונה ירושלם יהוה נדחי ישראל יכנס :	2. *Ædificans Jeruſalem DOMINUS, profugos Iſraelis congregabit.*	2. Ædificans Jeruſalem DOMINUS, diſperſiones Iſraelis congregabit.
הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם :	3. *Medens fractis corde, & alligans doloribus eorum.*	3. Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.
מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא :	4. *Numerans numerum ſtellis, omnibus eis nomina vocabit.*	4. Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat.
גדול אדונינו ירב כח ל לתבונתו אין מספר:	5. *Magnus Dominus noſter, & multus vi; intelligentiæ ejus non numerus.*	5. Magnus Dominus noſter, & magna virtus ejus, & ſapientiæ ejus non *eſt* numerus.
מעודד ענוים יהוה משפיל רשעים עדי ארץ :	6. *Ad ulteriora provehens manſuetos DOMINUS, humilians injuſtos uſque terræ.*	6. Suſcipiens manſuetos DOMINUS, humilians *autem* peccatores uſque *ad* terram.
ענו ליהוה בתודה זמרו לאלהינו בכנור:	7. *Reſpondete DOMINO in confeſſione, pſallite Deo noſtro in cithara.*	7. Præcinite DOMINO in confeſſione, pſallite Deo noſtro in cithara.
המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר:	8. *Operiens cælos in nubibus, parans terræ pluviam, pullulare faciens montes gramine.*	8. Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum, & *herbam ſervituti hominum*.
נתן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו :	9. *Dans beſtiæ panem ejus, filiis corvi, qui vocabunt.*	9. Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus *eum*.

לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה:	10. *Non in fortitudine equi voles, non in coxis viri voles.*	10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.
רוצה יהוה את יראיו את המיחלים לחסדו:	11. *Vult DOMINUS timentes ſe, exſpectantes pietati ſuæ.*	11. Beneplacitum eſt DOMINO *ſuper* timentes eum, & in eis, qui ſperant *ſuper* miſericordia ejus.
שבחי ירושלם את יהוה הללי אלהיך ציון:	12. *Lauda Jeruſalem DOMINUM, lauda Deum tuum Sion.*	12. Lauda, Jeruſalem, DOMINUM, lauda Deum tuum Sion.
כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך :	13. *Quoniam confortavit vectes portarum tuarum, benedixit filios tuos in medio tui.*	13. Quoniam confortavit feras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te.
השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך:	14. *Ponens terminum tuum pacem, adipe frumentorum ſatiabit te.*	14. Qui poſuit fines tuos pacem, & adipe frumenti ſatiat te.
השולח אמרתו ארץ עד ם מהרה ירוץ דברו:	15. *Mittens eloquium ſuum terræ, uſque velociter curret verbum ejus.*	15. Qui emittit eloquium ſuum terræ, velociter currit ſermo ejus.
הנתן שלג כצמר כפור כ באפר יפזר:	16. *Dans nivem ſicut lanam, pruinam ſicut cinerem ſparget.*	16. Qui dat nivem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit.
משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד:	17. *Projiciens glaciem ſuam ſicut buccellas, faciebus frigoris ejus quis ſtabit?*	17. Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas, ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit?
ישלח דברו וימסם ישב ר רוחו יזלו מים:	18. *Mittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flare faciet ſpiritum ſuum, fluent aquæ.*	18. Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ.
מגיד דברו ליעקב חקיו ו ומשפטיו לישראל:	19. *Annuncians verba ſua Jacobo, ſtatuta ſua, & judicia ſua Iſraeli.*	19. Qui annunciat verbum ſuum Jacob, juſtitias, & judicia ſua Iſrael.
לא עשה כן לכל גוי ו ומשפטים בל ידעום הללויה:	20. *Non fecit taliter omni genti, & judicia non agnoverunt ea. Hallelujaha.*	20. Non fecit taliter omni nationi, & judicia *ſua* non manifeſtavit eis. Hallelujaha.

ANNOTATIONES.

DEi beneficia, præſertimque in populum ſuum providentiam elegantiſſimis extollens carminibus, Fideles ad eum laudandum excitat, invitat, hortaturque. Nobis pſalmus dividitur in duos, & ſecundus incipit a verſiculo 12. ſicque numerandi diverſitas terminatur, quam parum vel nihil referre crederem. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Hal-*

Digitized by Google

1. ***Hallelujaha*.** Ex fine præcedentis pſalmi deſumptum hic a Noſtris additur, licet etiam *Laudate Dominum* mox ſequens in Hebræo ſit Hallelujaha. Porro Jaha eſt unum e Divinis nominibus proprium, quamvis communi nomine Dominum Noſtri reddant. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Bonus pſalmus*. Idem Hebræus infinitivo: Bonum eſt pſallere. Poteſt nihilominus cum Noſtris eſſe nomen: Bonum eſt: bona res eſt pulſatio. *Deo noſtro*. Quaſi legerint Noſtri לֵאלֹהֵינוּ, & ob id ſubintellexerunt verbum *Sit*. Hebræus cum præcedentibus conſtruit, quaſi dicat: Quoniam bonum eſt pſallere Deum noſtrum. *Jucunda*. Vox hebræa eſt maſculini generis, quod genus etiam pro neutro uſurpatur, ut ſuperius, Bonus, bonum; & ſic noſtri videntur hic accepiſſe, Jucundum eſt, jucunda res eſt decora laudatio. Hebræus addens particulam cauſſativam, eodem modo profert: Quoniam jucundum, ſuave, delectabile. Supple, eſt. *Decora*. Decens, deſiderabilis. Græcus hoc nomen reticet. *Que*. Hæc conjunctio non habetur in Hebræo.

2. *Diſperſiones*. Idem Hebræus fere, ſed concreto: Expulſos, profugos, diſperſos, exſules ex Iſrael colliget.

3. *Qui ſanat*. Hebræus præſenti participio: Sanans, medens. *Contritos*. Hebræus dativo: Fractis, contritis corde. *Alligat*. Hebræus iterum participio: Alligans. Metaphora a Chirurgis. *Contritiones*. Confractiones, vulnera, & metaphorice peccata. Non longe aliter Hebræus dativo: Doloribus eorum, ex contritionibus & vulneribus effectis.

4. *Qui numerat*. Hebræus participio: Numerans; in numerato habens. *Multitudinem*. Hebræus: Numerum; nobis videlicet innumerabilem, quem ob id Noſtri dixerunt multitudinem. *Stellarum*. Hebræus dativo: Stellis. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Vocat*. Hebræus: Vocabit. Numerare numerum ſtellis, & eis vocare nomina, id eſt, Diſtincte, & ſingillatim earum naturas, vires, & influxus pernoſcere, ut poſſit appellare nominatim, Dei infinitam ſapientiam arguit.

5. *Magna*. Noſtri ad ſequentem dictionem addunt. Hebræis autem Dei eſt epithetum: Magnus, & multus. *Virtus*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus ablativo: Vi, potentia. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Sapientiæ*. Hebræus: Intelligentiæ, prudentiæ. *Eſt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. *Numerus*. Menſura, modus. Idiotiſmi. Ideſt, omnipotens, & ſapientiſſimus eſt.

6. *Suſcipiens*. Adjuvandos videlicet. Translatio ſenſus. Hebræus: Ad ulteriora provehens. Vide in præcedenti pſalmo verſ. 9, ubi idem habetur verbum. *Humilians*. Antitheſis. Deprimens, humi proſternens. *Autem*. Non habetur in Hebræo. *Peccatores*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Injuſtos. *Uſque ad terram*. Hebræus ſuo loquendi tropo: Uſque terræ. Eſt autem particula, Uſque, pluralis numeri in Hebræo.

7. *Præcinite*. Incipite hymnorum canticum. Idem Hebræus: Reſpondete. Quod verbum Reſpondere, & incipere loqui ſignificat. Conſule Theſaurum. Reſpondere alicui in confeſſione, eſt idiotiſmus, pro Laudes ejus incipere, vel etiam alternatim canere.

8. *Qui operit*. Hebræus participio: Operiens, obducens. *Cælum*. Vox hebræa eſt pluralis numeri natura ſua: Cælos. *Nubibus*. Hebræus addit præpoſitionem In, ritu linguæ. *Et*. Non habetur in Hebræo, nec in Græco. *Parat*. Hebræus iterum participio: Parans, præparans, aptans. *Qui producit*. Hebræus participio: Pullulare, germinare faciens. *In montibus*. Idem ſenſus in Hebræo, licet conſtructione diverſa: Montes. Nam Noſtri Pullulandi verbum ad fœnum referunt, Hebræus ad montes. *Fœnum*. A fine. Hebræus: Gramine. *Et herbam ſervituti hominum*. Additum a Noſtris ex pſalmo CIV. verſ. 14. Ibi vide.

9. Qui

Digitized by Google

9. *Qui dat*. Hebræus participio: Dans. *Jumentis*. Hebræus ſingulariter collective: Beſtiæ, jumento. *Eſcam ipſorum*. Hebræus idem poetice ſatis ornate: Panem ejus. Quidquid ad victum pertinet, & ſufficit. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Pullis*. Sic Hebræus: Filiis. *Corvorum*. Hebræus ſingulariter collective: Corvi. *Invocantibus*. Hebræus futuro: Qui vocabunt, clamare ſolent. *Eum*. Ad declarationem additum. Ferunt corvorum pullos a parentibus deſtitui, vel ob ingenitam crudelitatem, vel quod eos albicantes ſuſpicentur adulterinos, quos Deus enutrit, quemadmodum hic teſtatur vates, vel aura quadam roſcida (ut quidam ajunt) vel immittens muſcas in eorum fauces, a quibus alantur, vel dum hiando, & crocitando animalcula ex aere venantur in cibum, vel tandem dum paſcuntur animalculis, quæ procreantur ex illorum ſtercoribus, ut Hebræi volunt, donec plumis ſuccreſcentibus iterum alantur a parentibus.

10. *Voluntatem habebit*. Idem Hebræus: Volet. *Nec*. Hebræus negativa ſola: Non. *In tibiis*. Vox hebræa coxas, & tibias comprehendit: In coxis. Celeritate, vel robore valentibus. *Beneplacitum erit ei*. Hebræus alio ſynonymo: Volet. Quaſi dicat, Deum non juvare ſuis viribus confidentes, ſed in ſe ſperantes, quod ad ſolam interiorem animi pietatem attendat. Non velle in fortitudine equi, non in coxis viri, ſunt idiotiſmi ſatis noti. Græcus præſenti tempore dicit εὐδοκεῖ.

11. *Beneplacitum eſt Domino*. Sic Hebræus verbum ſuperius repetens: Vult Dominus, amat, caros habet. *Super*. Non habetur in Hebræo. *Eum*. Vel: Se. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In eis qui ſperant*. Non aliter Hebræus participio, ſed accuſativo: Exſpectantes; et corpore, & animo. *Super*. Non habetur in Hebræo. *Miſericordia*. Sic Noſtri transferunt. Hebræus dativo: Pietati. *Ejus*. Suæ.

13. *Confortavit*. Roboravit, robuſtos fecit. *Seras*. Hebræus: Vectes portarum tuarum. Ne poſſit hoſtis perrumpere. Nullius fere momenti varietas. *Filiis tuis*. Hebræus accuſativo: Filios tuos proſperavit, bonis omnibus locupletavit. *In te*. Hebræus: In medio tui. Minima variatio.

14. *Qui poſuit*. Hebræus participio: Ponens. *Fines tuos*. Hebræus ſingulariter: Terminum tuum; agri tui finem. Ponere terminum alicujus pacem, idiotiſmus elegans, pro Munire pace, & bella arcere undique. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Adipe*. Vel Adeps, nam verbum Satiabit tam ad Deum, quam ad adipem referri poteſt. *Frumenti*. Hebræus pluraliter: Frumentorum, triticorum. *Satiat*. Hebræus idem futuro: Satiabit te. Adipem, ſeu adipe tritici ſatiare, eſt idiotiſmus, ideſt polline, ſimilagine, ſive flore tritici, pane ex tritico optimo & lectiſſimo confecto.

15. *Qui emittit*. Hebræus participio: Mittens eloquium, mandatum ſuum terræ, ut aliquid exſequatur. Quidam eloquium, pluviam verbo Dei deſcendentem interpretantur. Ego generalius exponerem de omni mandato in Fidelium utilitatem a Deo procedente. *Velociter*. Hebræus addit emphatice particulam, Uſque. *Currit*. Hebræus futuro: Curret. *Sermo*. Non aliter Hebræus fere: Verbum ejus. Parent ei ſubito omnia in tuum uſum, & commoda. Verbum currere uſque velociter, eſt idiotiſmus, pro Statim juſſa fieri.

16. *Qui dat*. Hebræus participio: Dans nivem ſicut lanam. Albam, frequentem, & calefacientem ad inſtar lanæ. Nix enim etſi frigidiſſima, terræ tamen halitus & exſpirationes cohibens, calorem internum ei conciliat, & ad fecunditatem præparat. *Nebulam*. Hebræus: Pruinam. Varietas non magni ponderis, nam & nebula frigida & humida fere in pruinam reſolvitur. *Spargit*. Hebræus futuro: Sparget; ad adurendam & exſic-

exſiccandam terram nimio humore diffluentem.

17. *Mittit*. Idem Hebræus fere participio: Projiciens. *Cryſtallum*. Glaciem, glacialem grandinem. Cryſtallus etiam a glacie fit, nam, ut ſentit Plinius lib. 39. cap. 2, ex gelu vehementiore concreto naſcitur. *Sicut buccellas*. Sicut fragmenta, fruſtulatim, ut hyems fit acrior, & vehementior. *Ante faciem*. Sic Hebræus dativo plurali, ſuo idiotiſmo: Faciebus frigoris. Ante aſperitatem & vim frigoris. *Suſtinebit*. Idem Hebræus: Stabit, ſtare poterit. Quaſi dicat: ejus frigus eſt intolerabile.

18. *Verbum ſuum*. Decretum, juſſionem ſuam; ideſt, ardorem ſolis, vel pluviam. *Ea*. Nivem, pruinam, glaciem, & frigus, quæ nutu ipſius liqueſcunt, & ſolvuntur. *Flabit ſpiritus ejus*. Noſtri ſenſum retinentes mutarunt verbi ſignificationem, ne putes, eos credidiſſe verbum activum ſolum eſſe, & non tranſitivum, quia tunc diſcordaret a nomine רוּחַ, quod fœmininum eſt, hoc autem maſculinum. Hebræus igitur habet: Flare faciet ſpiritum ſuum. Ventum, quo diſpergente, & diſtrahente, vel etiam pluviam afferente, liqueſcunt illa omnia. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Fluent aquæ*. Nive, & aliis prædictis liquefactis.

19. *Qui annunciat*. Hebræus participio: Annuncians, indicans. *Verbum ſuum*. Scriptura quidem Hebraica etiam nunc ſcribitur ſingulariter דְּבָרוֹ, licet Hebræi legant pluraliter דְּבָרָיו, Verba ſua. Beneficia ſpiritualia tangit. Per verbum intellige, promiſſiones de Chriſto factas, & ea omnia, quæ legis ſunt moralia. *Juſtitias*. Suſpicor; Noſtros alium habuiſſe textum, vel certe, quod nunc Hebræus addens etiam pronomen dicit, Statuta ſua, decreta; Noſtri Juſtitias Dei appellant, quod per ea manifeſtetur Divina juſtitia, & cuſtodientibus conferatur. Per ſtatuta Dei intellige Legem Moſis in univerſum, vel ea præcepta, quæ de religione & ritibus tractant, quorum ratio neſcitur. *Judicia*. Euangelium, vel illam partem legis, quæ ad judicialia pertinet. *Jacob*, *Iſrael*. Sunt dativi caſus.

20. *Nationi*. Idem Hebræus: Genti. Non omni, Idiotiſmus; ideſt, nulli nationi ſic fecit, ut illis hujuſmodi dona concederet. Eſt enim epiphonema. *Sua*. Ad declarationem additum. *Manifeſtavit eis*. Suſpicor, Noſtros literis tranſpoſitis legiſſe יוֹדְעֵם ex Hiphil, ſcire, cognoſcere faciet eos; quod nunc Hebræis eſt ex Cal יְדָעוּם, cognoverunt ea; judicia. Hebræus ponit antecedens, & relativum in eadem ſententia. Latine vacat Ea. Non cognoſcere judicia, eſt ritus Divinos ignorare. Idem ſenſus in Noſtris. Additur in calce Hallelujaha, quod ob prædicta Deus ſemper laudandus ſit.

PSAL-

PSALMUS CXLVIII.

הללויה הללו את יהוה מן השמים הללוהו במרומים:	1. *Hallelujaha. Laudate DOMINUM de cælis, laudate eum in excelſis.*	1. Hallelujaha. Laudate DOMINUM de cælis, laudate eum in excelſis.
הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאו:	2. *Laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes exercitus ejus.*	2. Laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus.
הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור:	3. *Laudate eum ſol, & luna, laudate eum omnes ſtellæ lucis.*	3. Laudate eum ſol, & luna, laudate eum omnes ſtellæ, & lumen.
הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים:	4. *Laudate eum cæli cælorum, & aquæ, quæ deſuper cælos.*	4. Laudate eum cæli cælorum, & aquæ, quæ ſuper cælos *ſunt*,
יהללו את שם יהוה כי הוא צוה ונבראו:	5. *Laudabunt nomen DOMINI, quia ipſe mandavit, & creata ſunt.*	5. Laudent nomen DOMINI. Quia *ipſe dixit*, *& facta ſunt*, ipſe mandavit, & creata ſunt.
ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור:	6. *Et ſtatuit ea æterno, ſeculo, ſtatutum dedit, & non præteribit.*	6. Statuit ea in æternum, & in ſeculum *ſeculi*, præceptum poſuit, & non præteribit.
הללו את יהוה מן הארץ תנינים וכל תהמות:	7. *Laudate DOMINUM de terra, dracones, & omnes abyſſi.*	7. Laudate DOMINUM de terra, dracones, & omnes, abyſſi.
אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו:	8. *Ignis, & grando, nix, & exhalatio, ſpiritus procellæ faciens verbum ejus.*	8. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.
ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים:	9. *Montes, & omnes colles, lignum fructus, & omnes cedri.*	9. Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri.
החיה וכל בהמה רמש ו וצפור כנף:	10. *Feræ, & omnis beſtia, reptile, & avis alæ.*	10. Beſtiæ, & univerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ.
מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ:	11. *Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes judices terræ.*	11. Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes judices terræ.
בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים:	12. *Juvenes, & etiam virgines, ſenes cum pueris.*	12. Juvenes, & virgines, ſenes cum junioribus
יהללו את שם יהוה כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים:	13. *Laudabunt nomen DOMINI, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolitudini ſua, majeſtas ejus ſuper terram, & cælos.*	13. Laudent nomen DOMINI, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius. Confeſſio ejus ſuper cælum, & terram.

14.

וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה׃

14. *Et exaltavit cornu populo ſuo, laus omnibus piis ejus, filiis Iſrael populo propinquo illius. Hallelujaha.*

14. Et exaltavit cornu populi ſui. Hymnus omnibus Sanctis ejus, filiis Iſrael, populo appropinquanti ſibi. Hallelujaha.

ANNOTATIONES.

CArminibus ornatis cæleſtia, terreſtriaque omnia ad Deum laudibus afficiendum adhortatur. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *De cælis*. Cælites, qui eſtis de cælis, Angeli, & cetera cæleſtia, uti mox explicat. *In excelſis*. Qui eſtis, degitis in excelſis, ibi laudate Deum.

2. *Virtutes*. Sic transferunt Noſtri, ut ſæpius vidimus. Hebræus: Exercitus ejus. Sic appellantur hic omnia cæleſtia ſive ſpiritualia, ſive corporalia. Conſule Theſaurum.

3. *Stellæ*. Noſtri videntur legiſſe in ſtatu abſoluto כּוֹכָבִים, & ob id addentes conjunctionem, in duo diſtinxerunt, ut fortaſſis mentes noſtras ad illam primam lucem creatam, fulgore ſuo ſuperantem lucem Solis, Lunæ, & Stellarum omnium attollerent, ut oſtenderent non omnem qualitatem lucidam ab hujuſmodi ſtellis fluere. Hebræus nude legit in ſtatu ſyntactico: Stellæ lucis, lucidæ, luminoſæ, in firmamento lucentes; quæ motu, luce, & influentia Deum celebrant, alioquin mente vacantes, & intelligentia. Proſopopœiis utitur.

4. *Cæli cælorum*. Cæli præſtantiſſimi, cælum animarum, empyreum, Beatorum locus, vel cæli omnes. *Super cælos*. Hebræus addit aliam præpoſitionem: Deſuper cælorum, cælos: *Sunt*. Ex ſermonis conſequentia ſubintellectum. Has cæleſtes aquas nonnulli putant eſſe cælum aqueum, cryſtallinum, primum mobile. Quidam aquas intelligunt motu cælorum ſurſum elevatas, ſed abſurde forſitan. Verum de his alibi diſputabimus.

5. *Laudent*. Noſtri referunt ad aquas. Hebræus ad cælos, aquas, & alia cæleſtia, & futuro: Laudabunt. *Quia*. Laudis ratio, quia Deus eſt eorum omnium conditor, & conſervator. *Ipſe dixit, & facta ſunt*. Additum a Noſtris e pſalmo 33. verſ. 9. perſpicuitatis cauſſa.

6. *Statuit*. Hebræus addit conjunctionem: Et ſtare fecit, collocavit. *Ea*. Omnia prædicta. *In æternum*. Hebræus dativo, ſuo loquendi modo: Æterno; ut æterna ſint, & incorrupta. Angeli quidem ſunt incorrupti, & corpora cæleſtia ſecundum qualitates tantum mutabuntur, ſive renovabuntur igne conflagrationis. Quidam legunt: In ſeculum. *Et*. Non habetur in Hebræo. *In ſeculum ſeculi*. Hebræus unico dativo tantum: Seculo, vel certe mundo; ut ſit idiotiſmus, Stare facere mundo, in gratiam mundi; quem notes. *Præceptum*. Hebræus: Decretum, ſtatutum, ordinationem. Nullius momenti varietas. *Poſuit*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Dedit, & non præteribit, decretum illud ſcilicet. Decretum præterire eſt irritum fieri, non impleri. Legem ſibi præſcriptam non violabunt cæleſtia.

7. *De terra*. O terreſtres creaturæ, ſublunares, quæ eſtis de terra. Pergit proſopopœiis uti, ut ſuperius etiam. *Dracones*. Immanes piſces, ceti. *Abyſſi*. Aquarum profunditates, & vorágines.

8. *Ignis*. Proprie, & ignita omnia meteora. *Grando*. Hebræus addit conjunctionem, Et. *Glacies*. Suſpicor, Noſtros alium habuiſſe textum, & fortaſ-

taſſe legerunt non admodum difficili vocis tranſitu קִבָּה, quod nunc Hebræis addentibus inſuper conjunctionem, eſt וְקִיטוֹר & exhalatio. Materia omnium meteororum. *Procellarum*. Hebræus ſingulariter: Procellæ, tempeſtatis. *Quæ faciunt*. Noſtri referunt ad prædicta omnia: niſi malles, eos ad procellas reſpicere. Hebræus participio ſingulariter ad ſpiritum refert: Faciens. Spiritus procellæ, eſt Ventus procelloſus, turbinis. Spiritum autem facere verbum Dei, eſt idiotiſmus, pro Mandatum ejus exſequi, terram varie afficiendo, arbores dejiciendo, & hujuſmodi ad hominum utilitatem, præmia, vel ſupplicia afferendo.

9. *Montes*. Maximi. *Colles*. Monticuli, voluptatem, & copiam rerum afferentes. *Ligna fructifera*. Hebræus ſingulariter, & ſubſtantivo collective: Lignum fructus; arbor fructuoſa. *Cedri*, Arbores infructuoſæ & ſteriles per ſynecdochen.

10. *Beſtiæ*, &c. Hebræus ponit omnia ſingulariter collective, & quod Noſtri dicunt Beſtiæ, in Hebræo eſt, Fera. *Univerſa pecora*. Hebræus: Omnis beſtia. Domeſtica, & cicur. *Serpentes*. Hebræus: Serpens, reptile, tam aquatile, quam terreſtre. *Volucres pennatæ*. Hebræus ſuo idiotiſmo: Avis alæ; volatile.

11. *Judices*. Rectores, gubernatores. Idolorum tandem labefactandorum tacita vaticinatio, ut unus omnibus colatur Deus omnium creator.

12. *Et*. Hebræus addit particulam emphaticam: Et etiam virgines. Quæ in ſe ornandis, & comendis totæ ſolent occupari, relictis illis, cultum Dei amplectantur.

13. *Laudent*. Idem Hebræus futuro: Laudabunt. *Solius*. Sic Hebræus ſuo loquendi tropo: Solitudini ſuæ. Solum nomen ejus exaltabitur, nam vera Religio alias omnes abolebit. *Confeſſio ejus*. Laus, celebritas ejus; nam noſtri nomen deducunt ab הוֹדָה, Confeſſus eſt, celebravit. Hebræis eſt aliud nomen Majeſtatem ſignificans. Conſule Theſaurum. *Super cælum, & terram*. Hebræus ordine inverſo: Super terram, & cælos; nam hæc vox eſt pluralis numeri natura ſua. Ideſt, ſuper omnia, quæ ſunt in cælo & in terra, magnificentia ejus ubique relucet.

14. *Populi ſui*. Hebræus dativo: Populo ſuo. Exaltare cornu alicui, eſt idiotiſmus ſatis ornatus, pro Gloriam, robur, potentiam, & hujuſmodi tribuere, inexpugnabilem, & illuſtrem reddere. Vel certe reſpicit ad regnum Chriſti. Conſule Theſaurum. *Hymnus*. Sic Hebræus: Laus. Supple, eſt, vel erit, vel ſit. *Sanctis*. Ut Noſtri tranſferunt. Hebræus: Piis. Active, & paſſive. Vide Theſaurum. *Filiis Iſrael*. Iſraelitis ſecundum ſpiritum. *Appropinquanti ſibi*. Non aliter Hebræus: Propinquo ſuo, vicino, & cognato, vel affini; nam ſic vocantur fideles, coheredes Chriſti, quos fratrum nomine ille dignatus eſt. Laudem eſſe alicui, duplicem habet ſenſum; ideſt illum laudare & celebrare, vel laudari, & celebrationem ei tribui, & hic poſterior ſenſus eſt ſimplicior, & purior, quamvis Genebrardus indoctum eum reputet. Laudant, ait, vel laudabunt, vel tandem laudent (nam eclipſis verbi ſubſtantivi has omnes parit interpretationes) pii Deum, quod fideles ſuos innumeris ornaverit beneficiis, vel certe ob hoc tam ingens beneficium, exaltationem cornu videlicet, laus non minima erit ipſis in perpetuum. Merito igitur in fine pſalmi repetitur Hallelujaha, quod Deus ab omnibus, & ſemper laudandus ſit. Græcus illud reticet.

PSAL-

PSALMUS CIL.

הללויה שירו ליהוה שיר חדש תהלתו בקהל חסידים :	1. *Hallelujaha. Cantate DOMINO canticum novum, laus ejus in eccleſia piorum.*	1. Hallelujaha. Cantate DOMINO canticum novum, laus ejus in eccleſia Sanctorum.
ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם:	2. *Lætabitur Iſrael in factoribus ſuis, filii Sion exſultabunt in rege ſuo.*	2. Lætetur Iſrael in eo, qui fecit eum, & filiæ Sion exſultent in rege ſuo.
יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו לו :	3. *Laudabunt nomen ejus in tibia, in tympano, & cithara pſallent ei.*	3. Laudent nomen ejus in choro, in tympano, & pſalterio pſallant ei.
כי רוצה יהוה בעמו יפאר ענוים בישועה :	4. *Quia vult DOMINUS in populo ſuo, decorabit manſuetos in ſalute.*	4. Quia beneplacitum eſt DOMINO in populo ſuo, & exaltavit manſuetos in ſalutem.
יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם :	5. *Exſultabunt pii in gloria, ovabunt ſuper cubilibus ſuis.*	5. Exſultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.
רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם :	6. *Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladius orium in manu eorum.*	6. Exſultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum.
לעשות נקמה בגוים ת תוכחות בלאמים :	7. *Ad faciendum vindictam in gentibus; increpationes in populis.*	7. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.
לאסר מלכיהם בזקים ז ונכבדיהם בכבלי ברזל :	8. *Ad vinciendum reges eorum in catenis, & honoratos eorum in pedicis ferri.*	8. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.
לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללויה:	9. *Ad faciendum in eis judicium ſcriptum, bonor ipſe omnibus piis ejus. Hallelujaha.*	9. Ut faciant in eis judicium conſcriptum, gloria hæc *eſt* omnibus Sanctis ejus. Hallelujaha.

ANNOTATIONES.

Eccleſiæ victorias ex gentibus prædicens, carmine conſolationum pleno, eam propter hujuſmodi beneficia per Chriſtum ſibi collata, ad Deum celebrandum excitat.

1. *Canticum novum*. Propter novam laudandi materiam, vel frequenter renovate cantica. Ne canere deſiſtatis. *Laus*. Supple, eſt, vel erit, vel ſit, ut in ſuperiori pſalmo. *Sanctorum*. Sic transferunt Noſtri. Hebræus: Piorum, active, & paſſive. Laudem Dei eſſe in cœtu aliquorum, duplicem habet ſenſum etiam hic; ideſt, Laudatur Deus, vel laudabitur, vel laudetur ab Eccleſia, vel certe, ſanctorum congregatio laude illius afficitur, dum maximis ornatur beneficiis, & ideo celebrandus eſt.

Vi-

Vide in præcedenti pſalmo verſ. 14.

2. *Lætetur*. Hebræus idem futuro: Lætabitur. Nam in cultu Dei requiritur lætitia, ut pſal. 100. verſ. 2. *In eo qui fecit eum*. Hebræus præſenti participio, & plurali, ut hic aperte myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis videri poſſit: In factoribus ſuis. *Et*. Non habetur in Hebræo. *Filiæ*. Hebræus: Filii. Sic etiam Græcus, & idem eſt ſenſus; nam filii, vel filiæ Sion cives, membraque Eccleſiæ, & domeſticos Dei denotant. *Exſultent*. Hebræus iterum futuro: Exſultabunt in rege ſuo; Chriſto.

3. *Laudent*. Hebræus futuro: Laudabunt. *In choro*. In publico concentu. Hebræus: In tibia, & ſic Chorus etiam apud Divum Hieronymum eſt muſicum inſtrumentum. *Pſalterio*. Hebræus: Cithara. Minimi momenti varietas. Organa autem hæc muſica ad Dei laudem uſitata nos monent, omnibus viribus & membris ad Dei glorificationem utendum eſſe. *Pſallant*. Hebræus futuro: Pſallent, pulſabunt.

4. *Beneplacitum eſt Domino*. Non aliter Hebræus: Vult Dominus in populo ſuo, amat, & multa eum dignatur benignitate. *Et exaltavit*. Tranſlatio ſenſus. Arbitror autem, Noſtros Jod in Vav converſo legiſſe וִפָאֵר, quod nunc Hebræis eſt futurum, יְפָאֵר, Decorabit, glorificabit, ornabit mites (in) ſalute, quam illis afferet. Hæc glorificatio Noſtris exaltatio dicitur.

5. *Sancti*. Hebræus: Pii; ut ſupra. *Lætabuntur*. Hebræus: Ovabunt; voce & geſtibus. *In*. Hebræus idem: Super cubilibus ſuis. Ubi quiete degent, inimicorum inſidias non timentes. Gloriam & exaltationem piorum in futuro ſeculo deſcribit.

6. *Exſultationes*. Suſpicor, mendum in noſtra exemplaria irrepſiſſe, conſonantem *v* loco *a* reponentibus. Hebræus ſiquidem habet Exaltationes, & Græcus ſimiliter ὑψώσεις, Elevationes. Exaltationes alicujus eſſe in gutture alterius, eſt idiotiſmus elegans, pro Maximis eum laudibus extollere, encomia, prædicationes de ſublimitate illius habere. *Gladii*. Hebræus ſingulariter: Gladius. *Ancipites*. Idem Hebræus ſuo loquendi tropo, & ſubſtantivo: Orium; qui gladius habet ora duo, duas acies, utrinque ſcindens, ut de impiis capiat pœnas. *In manibus*. Hebræus ſingulariter: In manu eorum.

7. *Ad faciendam*. Sic Hebræus: Ad faciendum vindictam. Ultimi judicii tempore. *In nationibus*. Idem Hebræus: In gentibus. *Increpationes*. Verbales, & reales, ideſt pœnas, ſupplicia; dum una cum Chriſto orbem judicaturi ſunt.

8. *Ad alligandos*. Idem Hebræus: Ad vinciendum reges. *In compedibus*. Non longe aliter Hebræus: In catenis, in manicis. *Nobiles*. Honoratos, Principes, Inſigniores. *Manicis*. Hebræus: Pedicis, compedibus. *Ferreis*. Sic Hebræus ſubſtantivo, ſuo loquendi modo: Ferri. Nullius momenti varietates.

9. *Ut faciant*. Hebræus gerundio: Ad faciendum. Facere judicium, eſt Pœnam & ſupplicium de aliquo ſumere. *Conſcriptum*. Definitum, decretum, & determinatum a Deo in Scriptura Sacra. *Gloria hæc*. Idem Hebræus fere: Honor ipſe, ſcilicet, eſt. Hebræus utitur pronominibus loco verbi ſubſtantivi ſæpius. Vel poſitum eſt hic emphatice, & ſubintelligitur Eſt, vel Erit, ut apud noſtros. Is honor, talis gloria manet ſanctos omnes, ut victoriam & triumphum de Satana, Gentilibus, & Judæis, qui eos afflixerunt, tandem reportaturi ſint. *Sanctis*. Ut Noſtri transferunt. Hebræus: Piis. Merito igitur in fine pſalmi additur Hallelujaha, quod poſt hujuſmodi victorias Deus ſemper à nobis laudabitur. Græcus illud reticet.

PSALMUS CL.

הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו:	1. *Hallelujaha. Laudate Deum in ſanctitate ejus, laudate eum in expanſione fortitudinis ejus.*	1. Hallelujaha. Laudate Dominum in ſanctis ejus, laudate eum in firmamento virtutis ejus.
הללוהו בגבורתיו הללוהו כרב גדלו:	2. *Laudate eum in fortitudinibus ejus, laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus.*	2. Laudate eum in virtutibus ejus, laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus.
הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור:	3. *Laudate eum in clangore tubæ, laudate eum in nablo, & cithara.*	3. Laudate eum in ſono tubæ, laudate eum in pſalterio, & cithara.
הללוהו בתף ומחול הללוהו במנים ועגב:	4. *Laudate eum in tympano, & tibia, laudate eum in Minimo, & organo.*	4. Laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo.
הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה:	5. *Laudate eum in cymbalis auditus, laudate eum in cymbalis jubilationis.*	5. Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis.
כל הנשמה תהלל יה הללויה:	6. *Omnis anima laudabit Dominum. Hallelujaha.*	6. Omnis ſpiritus laudet Dominum. Hallelujaha.

ANNOTATIONES.

SAtana, & Gentilibus debellatis, omnem ſpiritum ad Deum omnis muſicæ genere laudandum carminibus ornatis invitat. Diſtinctionum varietates ex te recognoſcito.

1. *Hallelujaha*. Verbum hoc laudandi tredecim vicibus repetitur in hoc pſalmo, ad denotandas, ut ajunt, tredecim proprietates Divinas Exod. XXXIV. 6. poſitas, quibus Deus gubernat hunc mundum. *Dominum*. Hebræus: Deum. Nullius momenti variatio. *In ſanctis*. Neutro genere. Sic Hebræus ſingulariter: In ſanctitate ejus. Ob ſanctitatem illius, vel in ſanctuario, ideſt in cælo, vos ſcilicet, qui eſtis in locis ejus ſanctis, in cælis; vel certe in cælis proprie, ideſt ubique regnantem cælis omnibus Chriſto iam ſubiectis, Deum celebrate. Prior, & ultimus ſenſus puriores ſunt, licet Genebrardo medius magis arrideat. *In firmamento*. Idem Hebræus: In expanſione. Sic appellant firmamentum. Vide Theſaurum. Etiam hic expone: Ob firmamentum; Ob mirabilem cæli ſtructuram; vel vos, qui eſtis in cælis ſtellatis, & mobilibus; vel tandem in firmamento proprie, fortitudine ſua iam ubique regnantem. *Virtutis*. Sic Noſtri ſæpius transferunt. Hebræus: Fortitudinis ejus, nam firmamentum poteſtatis ejus eximiæ non obſcurum eſt argumentum.

2. *In virtutibus*. Virtus a Noſtris etiam hic ſumitur pro fortitudine, uti ſæpius faciunt. Hebræus: In potentiis ejus; In potentibus ejus factis, ob fortiſſima ejus facta, propter virtutes, vires, potentias illius. *Magnitudinis*. Virium, majeſtatis, potentiæ, & hujuſmodi.

3. *In.*

3. *In ſono*. Sic Hebræus: In clangore buccinæ. Latine vacat In præpoſitio, ſicut in ſequentibus. *In pſalterio.* Hebræus: In nablo.

4. *Et choro*. Hebræus: Tibia. Vide in præcedenti pſalmo verſ. 3. *In chordis*. Vox hebræa מנים non invenitur alibi, nec ſatis certum eſt, quid proprie ſignificet. Conſule Theſaurum. Communiori ſententia creditur, genus eſſe inſtrumenti muſici nobis nunc incogniti.

5. *Bene ſonantibus*. Sic Hebræus ſuo loquendi modo: Auditus, auditionis, quæ e longinquo audiuntur. *Jubilationis*. Clangoris. Conſule Theſaurum in ſingulis horum muſicalium inſtrumentorum nominibus.

6. *Spiritus*. Hebræus: Anima; rationis particeps, mens. *Laudet*. Hebræus idem futuro: Laudabit. *Dominum*. In Hebræo ponitur nomen Dei proprium, Jaha; & in fine pſalmi repetitur Hallelujaha, quod a conſummatione ſeculorum & ultra, Deus a piis omni conatu ſemper celebrabitur, qui eſt beatus, benedictuſque in ſecula. Amen.

F I N I S.

Addi-

Additamenta ipſi autographo codici a Marco Marino facta adjicimus hoc in loco, ut conſtet, quot & quam præclara egregius Vir prælo pararet.

Quæſtio innovatur antiqua, An ſit exorta varietas Vulgatæ Pſalmorum editionis ab Hebræa, quæ præ manibus habetur.

Quæritur, quiſnam Vulgatam ediderit, & an ex ſola Hebraica lectione, an ex Chaldæa, vel Græca ſolum, an ex omnibus his ſit conflata.

An præfatus Auctor Hebræas literas calluerit.

An eum Textum habuerit, qui hodie eſt præ manibus, an varium omnino, vel certe ab eo, quem nunc habemus, aliquantum diverſum.

Quæritur, An potuerit cadere varietas in Hebræum contextum antiquitatis ratione, & an id factum fuerit Hebræorum malis artibus, vel alia de cauſſa; atque idem quæri poteſt de Vulgato, an ſcilicet temporis longitudine facta ſit in eo hac ratione ſententiarum, vel verborum mutatio.

Concluderem Auctorem doctiſſimum fuiſſe, eumdemque Textum habuiſſe, quem nos habemus, licet alicubi aliqua appareat differentia: Optimamque translationem eſſe: Varietatem vero, quæ videtur in ipſis fonte, & translatione, ex his potiſſimum capitibus oriri;

1. Quod facta ſit quandoque translatio ſenſus tantum. 2. Quod literæ commutatæ fuerint. 3. Quod puncta mutata. 4. Quod dictiones fuerint diviſæ, vel conjunctæ. 5. Quod fuerit diviſa ſententia. 6. Orta eſt item ex mutatione temporis. 7. Ex mutatione numeri. 8. Ex mutatione perſonæ. 9. Ex mutatione nominis in verbum. 10. Ex additione verborum pro dilucidatione. 11. Ex tranſpoſitione dictionum (pſal. 85.) 12. Ex tranſpoſitione literarum (*Eſto mihi in Deum protectorem*: pſal. XVI. 3.) 13. Ex additione Verbi ſubſtantivi mutantis ſententiam (Pſalm. 2. & 9. & alibi) 14. Ex tranſpoſitione literarum [*Verba rugitus mei*: pſalm. XXII.) 15. Ex dictionum varia ſignificatione. 16. Ex mutatione troporum. 17. Ex addi-

additione relativi, Quis, qui, quod, &c. 18. Ex additione conjunctionis.

Omnes igitur varietates, quæ in Vulgato ſunt, vel minimi momenti ſunt, vel tales ſunt, ut de illis rationem reddere poſſis. Vel fortaſſe dicendum eſt, quod diverſus fuerit Textus Hebræus a Vulgata. Quæ vero lectio magis pſalmo conveniat; lectoris ſtudioſi judicio relinquitur, quemadmodum & ejus ſenſus a principio ad finem Pſalmi; idque ad evitandas difficultates majores.

Ad id motus fuit auctor, ut defenderet Vulgatam motus exemplo Genebrardi, qui cum id ſibi oneris aſſumpſiſſet, ex centum difficultatibus ne decem quidem attingit. Ipſe vero omnes enumerat & magni, & minimi momenti.

Diſponitur totum opus in tres partes. In quarum prima habentur Textus vulgatus, Græcus, & Hebræus. Sed in hoc opere, Vulgatus, Novus, & Hebræus.

Secunda habet expoſitionem literalem.

Tertia Dividitur in tres. In prima eſt Dictionarium Hebraicum omnium earum vocum, quæ in Pſalmis habentur, cum earum ſignificationibus ex meo Theſauro excerptis, & omnes modi, quibus Græce, & Latine redditæ ſunt. Poſtea ponitur concordantia Hebraica omnium locorum, in quibus quæque vox reperitur in pſalmis Hebraicis; & e regione ponitur ſolum verbum Latinum, & Græcum.

In ſecunda eſt Dictionarium Græcum omnium vocum, quæ ſunt in Pſalmis per Alphabetum redactarum, cum earum vero ſenſu ex Lexicis excerpto, & ſtatim ponitur translatio Hebræa, & Latina omnium locorum, in quibus dicta vox invenitur in Pſalmis juxta regulas Hebraici dictionarii.

In tertia erit vocabularium latinum eodem ordine confectum.

HEBRÆ-

HEBRÆORUM
SEX
CANTICORUM
EXPLANATIO.

AUCTORE

D. JOANNE ALOYSIO MINGARELLIO

CANONICO REGULARI S. SALVATORIS,

ET SACRÆ THEOLOGIÆ LECTORE.

BONONIÆ MDCCL.

Apud Hieronymum Corciolani, & H. H. Colli ex Typographia S. Thomæ Aquinatis. *Superiorum permiſſu.*

Digitized by Google

Digitized by Google

NOS DOMNUS

BARTHOLOMÆUS RASPONI

RAVENNAS

Canonicorum Regularium Congregationis Rhenanæ S. Salvatoris, Ordinis S. Auguſtini, Abbas Generalis.

Dilecto Nobis in Chriſto R. P. D. JOANNI ALOYSIO MINGARELLI Canonico Noſtro, & Sacræ Theologiæ Lectori Salutem in Domino.

QUum, uti Nobis relatum eſt, *Hebræorum Sex Canticorum Explanationem* perfeceris, eaque a duobus Noſtræ Congregationis Theologis juſſu noſtro viſa, & approbata fuerit, per has literas facultatem tibi impertimur, ut eamdem editis jam Marci Marini Canonici quondam Noſtri *Annotationibus literalibus in pſalmos* adjungas, evulgeſque. In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. In quorum fidem has dedimus in noſtra Canonica S. Joannis Evangeliſtæ, Ravennæ, Idibus Septembris MDCCXLIX.

D. Bartholomæus Raſponi Abbas Generalis, &c.

Reg. fol. 83.

Loco ✠ Sigilli

D. Thomas Rita Cancellarius,
et Sacræ Theologiæ Lector Emeritus.

Vidit

Digitized by Google

Vidit D. Aurelius Caſtanea Cleric. Regul. S. Pauli, & in Eccleſia Metropolitana Bononiæ Pænitentiarius, pro SS. D. N. Benedicto XIV. Archiepiſcopo Bononiæ.

Ad Reverendum, & Excellentiſſimum D. Joannem Baptiſtam Bianconi Sacræ Theologiæ Doctorem, publicum in Bononienſi Univerſitate Linguæ Græcæ Profeſſorem, ut videat pro S. Officio, & referat.

Fr. Seraphinus Maria Maccarinelli Vic. Gen. S. O. Bononiæ.

Die 18. Septembris 1749.

De Mandato Admodum Reverendi Patris Vicarii Generalis S. Officii Bononiæ legi librum, cui titulus Explanatio Sex Canticorum hebræorum Opera Ad. R. P. Lectoris D. Joannis Aloyſii Mingarelli Can. Reg. S. Salvatoris: *nihil occurrit quod editionem explanationis impediat: In quorum fidem &c.*

Joannes Baptiſta Bianconi.

Attenta ſuprapoſita atteſtatione

IMPRIMATUR.

Fr. Seraphinus Maria Maccarinelli Vic. Gen. S. O. Bononiæ.

CAN-

VITALIANO BORROMÆO

Bononiæ Prolegato Ampliſſimo

D. JOANNES ALOYSIUS MINGARELLIUS S. SALVATORIS BONONIÆ CANONICUS.

NOn dubito fore pleroſque, qui conſilium meum pene reprehendant ac ſubaccuſent, quaſi nec tenuitatis ingenii mei, nec dignitatis Tuæ habita ratione Hebræorum ſex Canticorum Explanationem in lucem edere, Tibique offerre non verear. Nam ſive eam evulgans illud ſpectaverim, ut ingenium aut eruditionem oſtentarem, quid impudentius? ſive hunc Tibi libellum inſcribens exiſtimationem mihi ac ſplendo-

rem

rem ex Tuo ampliſſimo nomine comparare voluerim, quid indignius? illud enim arrogantis eſſet, hoc vero hominis etiam nimio plus abutentis benignitate Tua. Verum ſi quis conſilii mei cauſam cognoverit, rationem is profecto probabit meam. Nam ſi integrum mihi fuiſſet arbitrio uti meo, nunquam equidem ut libellum hunc ederem adduci potuiſſem. At præclariſſimi Viri de me optime meriti juſſibus parendum fuit: cujus enim inſignibus beneficiis plurimum devinctum me eſſe ſentiebam, ei nihil negandum putavi, quod a me, quoquo tandem modo, præſtari poſſet. Ut vero Tibi hos laborum meorum qualeſcunque fructus conſecrarem, decorum ac laudum tuarum præſtantia me impulit. Norunt ſcilicet omnes, Te ex nobiliſſima illuſtriſſimaque Italiæ familia ortum, in qua & honorum ſplendor, & eximia pietas, & ſummus in literas, ac literatos viros amor ſtudiumque ſemper enituit, magis tamen virtutibus & ornamentis Tuis, quam generis nobilitate exſplendeſcere. Atque hic libentiſſime equidem in laudes Tuas excurrerem, ſingularemque pietatem tuam, & ingenium ad maximas res a natura efformatum prædicarem, quo tu recte uſus a græcæ, pluriumque exterarum linguarum ſtudio, ab oratorum, poetarum, hiſtoricorumque cognitione ad philoſophiam, ad juriſprudentiam, ad Theologiam properaſti: in iiſque ſtudiis quantum profeceris, declararem; nec vero mihi metuendum foret, ne in aſſentationis ſuſpicionem incurrerem. Sed vereor modeſtiam Tuam; Tu enim is es, qui quum laudes maximas merearis, omnes tamen recuſas ac refugis. Illud igitur duntaxat reliquum eſt, ut Te etiam atque etiam rogem obteſterque, ut me benignitate illa foveas, quæ Tibi inſita atque adeo innata eſt, atque exiguum hoc munus, quod Tibi tanquam obſequentiſſimi animi monumentum oblatum volo, humaniter excipias.

CANTICUM MOSIS PRIMUM.

(*Exſtat in Exodo capite* טו.)

1. אשירה ליהוה, כי גאה גאה, סוס ורכבו רמה בים.

2. עזי, וזמרת יה, ויהי לי לישועה: זה אלי, ואנוהו אלהי אבי, וארממנהו.

3. יהוה איש מלחמה, יהוה שמו.

4. מרכבות פרעה, וחילו ירה בים: ומבחר שלשיו טבעו בים סוף.

5. תהמות יכסימו, ירדו במצולות כמו אבן.

6. ימינך יהוה נאדרי בכח, ימינך יהוה תרעץ אויב.

7. וברב גאונך תהרס קמיך; תשלח חרנך, יאכלמו כקש.

8. וברוח אפיך נערמו מים, נצבו כמו נד נזלים, קפאו תהמות בלב ים.

9. אמר אויב: ארדף, אשיג, אחלק שלל, תמלאמו נפשי, אריק חרבי, תורישמו ידי.

1. *Cantabo DOMINO, quoniam eminendo eminuit, equum, & inſidentem ipſi jaculatus eſt in mare.*

2. *Vis mea, & pulſatio Dominus, & fuit mihi ſaluti: iſte Deus meus, & habitare faciam eum, Deus patris mei, & extollam eum.*

3. *DOMINUS vir belli;* יהוה *nomen ejus.*

4. *Currus Pharaonis, & exercitum ejus projecit in mare, & delectus triariorum ejus infixi ſunt in mari junci.*

5. *Abyſſi operient eos, deſcenderunt in fundum tamquam lapis.*

6. *Dextera tua, DOMINE, præpotens in vi; dextera tua DOMINE atteret hoſtem.*

7. *Et in multitudine majeſtatis tuæ demolieris inſurgentes in te; emittes iram tuam, devorabit eos ut ſtipulam.*

8. *Et in ſpiritu narium tuarum coacervatæ ſunt aquæ; ſteterunt, acervi inſtar, fluentes; concreverunt abyſſi in corde maris.*

9. *Dixit hoſtis: perſequar, aſſequar, partiar ſpolium, replebitur eis anima mea, evacuabo gladium meum, poſſidebit eos manus mea.*

1. Cantemus DOMINO, glorioſe enim magnificatus eſt, equum, & aſcenſorem dejecit in mare.

2. Fortitudo mea, & laus *mea* Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum.

3. DOMINUS *quaſi* vir pugnator; OMNIPOTENS nomen ejus.

4. Currus Pharaonis, & exercitum ejus projecit in mare: electi principes ejus ſubmerſi ſunt in mari rubro.

5. Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

6. Dextera tua DOMINE magnificata *eſt* in fortitudine, dextera tua DOMINE percuſſit inimicum.

7. Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti adverſarios tuos; miſiſti iram tuam, *quæ* devoravit eos ſicut ſtipulam.

8. Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ; ſtetit unda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.

9. Dixit inimicus: perſequar, & comprehendam, dividam ſpolia, implebitur anima mea, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.

נשפת ברוחך, כסמו ים ; צללו כעופרת במים אדירים.	10. *Flaviſti in ſpiritu tuo, texit eos mare; obumbrati ſunt, quaſi plumbum, in aquis magnis.*	10. Flavit ſpiritus tuus, & operuit eos mare; ſubmerſi ſunt, quaſi plumbum, in aquis vehementibus.
מי כמכה באלים יהוה ? מי כמכה נאדר בקדש ? נורא תהלות ? עשה פלא ?	11. *Quis ſicut tu in diis DOMINE? quis, ſicut tu, eximius in ſanctitate? terribilis laudum? faciens mirabile?*	11. Quis ſimilis tui in fortibus DOMINE? quis ſimilis tui? magnificus in ſanctitate? terribilis, *atque* laudabilis? faciens mirabilia?
נטית ימינך, תבלעמו ארץ.	12. *Extendiſti dexteram tuam, deglutiet eos terra.*	12. Extendiſti manum tuam, & devoravit eos terra.
נחית בחסדך עם זו, גאלת, נהלת בעזך אל נוה קדשך.	13. *Duxiſti in benignitate tua populum hunc, quem redemiſti, deduxiſti in fortitudine tua ad habitaculum ſanctitatis tuæ.*	13. Dux fuiſti in miſericordia tua populo *tuo*, *quem* redemiſti, & portaſti *eum* in fortitudine tua ad habitaculum ſanctum tuum.
שמעו עמים, ירגזון, חיל אחז ישבי פלשת.	14. *Audierunt populi, horrebunt, dolor apprehendit incolas Peleſeth.*	14. Aſcenderunt populi, & irati ſunt, dolores obtinuerunt habitatores Philiſtiim.
אז נבהלו אלופי אדום ; אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל ישבי כנען.	15. *Tunc conſternati ſunt duces Edom, fortes Moab apprehendet eos tremor, diſſoluti ſunt omnes incolæ Chenáhan.*	15. Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.
תפל עליהם אימתה, ופחד בגדל זרועך, ידמו כאבן, עד יעבור עמך יהוה, עד יעבור עם זו קנית.	16. *Cadet ſuper eos terror, & timor in augmento brachii tui; quieſcent ut lapis, donec tranſibit populus tuus DOMINE, donec tranſibit populus hic,* quem *poſſediſti.*	16. Irruat ſuper eos formido, & pavor, in magnitudine brachii tui: fiant immobiles quaſi lapis, donec pertranſeat populus tuus DOMINE, donec pertranſeat populus *tuus* iſte, *quem* poſſediſti.
תבאמו, ותטעמו בהר נחלתך, מכון לשבתך פעלת יהוה, מקדש אדני כוננו ידיך.	17. *Venire facies eos, & plantabis eos in monte hereditatis tuæ, præparationem ad habitandum te operatus es DOMINE; ſanctuarium Domine firmaverunt manus tuæ.*	17. Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, *quod* operatus es DOMINE, ſanctuarium *tuum* Domine, *quod* firmaverunt manus tuæ.
יהוה ימלך לעולם ועד.	18. *DOMINUS regnabit in ſeculum, & adhuc.*	18. DOMINUS regnabit in æternum, & ultra.

כי בא סוס פרעה ברכבו, ובפרשין בים, וישב יהוה ע עליהם את מי הים; ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים.

19. *Quoniam venit equus Pharaonis in curru ejus, & in equitibus ejus in mare, & redire fecit DOMINUS ſuper eos aquas maris: & filii Iſraelis iverunt in arido in medio mari.*

19. Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus, & equitibus ejus in mare, & reduxit ſuper eos DOMINUS aquas maris: filii autem Iſrael ambulaverunt per ſiccum in medio ejus.

EXPLANATIO.

Canticorum omnium, quæ ſive a profanis ſcriptoribus, ſive a ſacris, literarum monumentis commendata exſtant etiamnum, vetuſtiſſimum eſt iſtud Moſis, a Rabbinis שירת הים, ideſt *canticum maris* appellatum: quod ab iis, *qui beſtiam vicerunt*, ideſt, ut multi interpretantur, a Sanctis martyribus, ſupra mare vitreum igne miſtum ſtantibus, cantatum ſe audiſſe refert Johannes in Apocalypſi (1). Hujus porro ſcribendi cantici occaſio hæc Moſi fuit. In conſpectum rubri maris Hebræi e Pharaonis ſervitute erepti vixdum venerant, quum ſe undique obſeſſos ſentiunt. Exadverſum a fronte vident mare, a lateribus invios montes, ac ſaxa prærupta, a tergo demum imminentem Pharaonis exercitum. Deficere animis Hebræi, querelas contra Moſem graviſſimas deplorare, atque omnem de ſalute ſpem abjicere. Solicitus ob eam rem Moſes ad Dominum extemplo confugit, tum bono animo populum ſuum eſse jubet, virgamque attollit juſsu Dei. Vix elata virga (mirum dictu!) bipartito mare dividitur, ſtratiſque hinc & inde aquis, via Iſraelitis per maris fundum patet: *erat enim aqua*, ut eſt in Exodo (2), *quaſi murus a dextera eorum, & læva*. Poſtquam ergo Moſes una cum univerſa Iſraelitarum gente vado, vel potius ſicco pede per novum inauditumque prodigium Erythræum mare trajecit, debitas omnipotenti Jehovæ beneficentiſſimo populi ſervatori, gratias egit, quarum perenne monumentum voluit eſſe hocce canticum.

Iſtud porro a Moſe divino afflatu ſcriptum eſſe, nemo eſt unus qui dubitet. Videndum ergo duntaxat eſt, quid de Quiroſii (3), aliorumque, ſi qui ſunt, opinione ſentiamus, qui non modo Moſem, ſed ſimul etiam infinitam Iſraelitarum multitudinem hoc idem carmen ex tempore concinuiſſe exiſtimarunt. Duobus hi potiſſimum argumentis moventur, ut ita ſentiant: alterum ex libro Sapientiæ petunt, alterum e ſcriptore cujuſdam operis, quod inſcribitur *de mirabilibus Sacræ Scripturæ* (4). In libro quidem Sapientiæ (5) maris Erythræi trajectus, Ægyptiorumque ſubmerſio commemoratur, tum hæc verba ſubjiciuntur: *Ideo juſti tulerunt ſpolia impiorum, & decantaverunt, Domine, nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter: quoniam Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas*. Alter vero ſcriptor, de quo ante commemoravi: *Enormi ſatis*, inquit (6), *admiratione accidit dignum miraculum, ut cuncti pariter ſenes cum pueris, & omnes ætates*

(1) Cap. xv. verſ. 3. (2) Cap. xiv. verſ. 22.
(3) Vide P. Auguſtini de Quiros commentarios exegeticos literales in ſecundum Moſis canticum, pag. 2.
(4) Exſtat in appendice tertii tomi operum D. Auguſtini editorum a Monachis S. Mauri.
(5) Cap. x, verſ. 20, & 21. (6) Lib. 1. cap. 21. pag. 22.

tes eodem inſpirati flamine, uno quaſi ex ore, nulla præmonitione edocti, eaſdem concinenter literas decantarent in unum.

Fateor equidem non invitus, volente Deo, atque afflante fieri facile potuiſſe, ut poſt trajectum rubri maris Iſraelitæ eodem omnes tempore ex improviſo concinerent hoc idem canticum. Quis ſanæ mentis denegare id poteſt? Sed non de eo nunc quæritur, quod fieri potuit; de eo quæritur, quod factum eſt. Fieri id potuiſſe, jam conceſſi; factum vero eſſe tum demum mihi perſuadebo, quum validiora argumenta afferentur. Nam quod affertur ex libro Sapientiæ, id, ſi quid judico, nihil valet admodum ad rem noſtram. Ecquid enim tandem aliud inde colligitur, niſi *mutorum linguas apertas* fuiſſe a Sapientia, infantium vero diſertas factas eſſe? At primum id commode ita accipi poteſt, ut ſignificet, neminem Dei laudes conticuiſſe, ſed unumquemque gaudii ſignificationem aliquam pro ſuo modulo præbuiſſe. Quod ſi deinde conceſſerim, mutorum linguas reapſe ſolutas eſſe, ac Dei laudes ab infantibus celebratas, non continuo tamen his iiſdem verbis, quæ modo exſtant in Exodo, divino afflatu ex tempore recitatis victricem Dei manum ab iis collaudatam eſſe, colligere ex eo loco poterit Quiroſius. Illud itaque tantum reſtat, ut Scriptori illi innitatur, de quo mentionem feci ſecundo loco. Is enim aperte, fateor, id ipſum ſentit, quod Quiroſius. Sed qui huic ſuffragantur opinioni, ſciant ſe & ejus ſcriptoris fidei ac teſtimonio duntaxat fidere, cujus auctoritas non magni facienda eſt, ut monet D. Thomas (1), & eam ſententiam ſequi, quæ ſatis probabiliter ex eo refelli poteſt, quod credibile non ſit, Moſem, qui ſingula prodigia divinitus pro Iſraelitis facta diligentiſſime perſequitur, hoc tam mirabile ſilentio prætèrire voluiſſe, ſi contigiſſet. Sed de his ſatis. Itaque ad interpretationem ipſam ſtatim venio.

Verſ. 1. (אשירה ליהוה *aſhìrah libovàh*, ideſt, *canam Domino*). Moſem imitatus David hac ipſa loquendi formula ſæpius utitur, ac nominatim pſalmo CIV. v. 33, ubi ait, אשירה ליהוה בחיי, ideſt, *canam Domino, dum vivam*. Canere autem Domino in hebræo ſermone is dicitur, qui Dominum cantu, & carminibus celebrat. De voce *Jehovàh*, ſeu *Jhovàh*, ſeu *Jahvòh*, quam hic habet hebræum exemplar, dicam fuſius paullo poſt. Interim animadvertendum eſt, ethnicos veteres, uti alia multa ex Hebræis deſumſerunt, ita fortaſſe ex hac voce *Jhovàh* nomen *Jovis* Deorum parentis derivaſſe: quod enim modo dicitur *Juppiter*, olim recto caſu dicebatur *Jovis*, ut teſtatur Varro (2). Quin mihi illud inſuper videtur veriſimile, ex altera radice שיר, quæ *canticum*, ſeu *cantionem* ſignificat, *Sirenis* nomen Græcos, ab his vero Latinos deſumpſiſſe: ut ſcilicet *Siren* idem ſit, atque *cantatrix*, non, ut quidam volunt, *attractrix*.

(כי גאה גאה *chi gaòh gaàh*, ideſt, *quoniam eminendo eminuit*). Hæc verba alii aliter reddiderunt Interpretes, quorum ſingulas afferre verſiones nimis longum eſſet. Marinus noſter in *Theſauro* vertit, *quia ſuperbiendo ſuperbivit*. Recte quidem, ſi vim hebrææ radicis גאה duntaxat ſpectemus; ea enim *ſuperbiam* ſignificat quam ſæpiſſime; immo inde ad græcos fluxiſſe videtur ejuſdem ſignificationis vox γαίω. At quoniam Deus *ſuperbire* apud Latinos minus recte dici videtur, proinde vertendum cenſui *eminendo eminuit*, ſive *excellendo excelluit*. Id enim ſignificat aliquando vox hebræa, quam diximus; eamque ob rem Judæorum doctores, quos nunc Rabbinos dicimus, הגאונים quondam, ſeu *Gheo-*

(1) 3. part. de Salvatore, quæſt. 45. art. 3.

(2) Lib. 7. de lingua latina.

Gheonts, ideſt, *excellentes*, appellabantur. גאות ergo & in bonam partem ſumitur, & in ſequiorem; ut proinde non modo *ſuperbum*, ſed *magnificum* etiam, ac *præpotentem* deſignet: quo modo accipienda eſt ea radix hoc in loco.

(סוס ורכבו רמה בים *ſus, verochebbô ramâh bajjâm*, ideſt, *equum, & equitem jaculatus eſt in mare*). Poetica, & eleganti loquendi ratione Moſes Ægyptiorum exprimit ſubmerſionem, quaſi dicat: Ægyptiorum equos equiteſque veluti ſublimes raptos magna vi Dominus in mare Erythræum projecit, ac præcipitavit. Equum enim, & equitem quum dicit, non modo equum Pharaonis, ipſumque Pharaonem, ſed omnem quoque ejus equitatum deſignat, qui apud Orientales populos longe fortior, quam peditatus habebatur, uti ex Ariſtotele (1) conſtat, ex Polybio (2), ex Vegetio (3), & ex aliis etiam ſcriptoribus.

Verſ. 2. (עזי וזמרת יה, ויהי לי לישועה). Hemiſtichium hocce exſcripſerunt David, & Jeſaias, ille quidem pſalmo CXVIII (4), hic vero cap. XII (5).

(עזי *bozzî*, ideſt, *vis mea*). Quidquid egit Moſes, id ſe divina ope monet præſtitiſſe: *nec enim in fortitudine ſua roborabitur vir*, ut recte Hanna ait in Cantico (6). Impie itaque ingrati ſimus in Deum, niſi quæ in nobis ſunt omnia, ab ipſo eſſe profiteamur: quæ vero feliciter nobis proſpereque non ſine prodigio atque admiratione eveniunt, ea maxime nos Deo accepta referre decet, ne eadem virtuti noſtræ tribuere, de iiſque gloriari videamur.

(וזמרת *vezimrâth*, ideſt, *& laudatio*) Laudum ſcilicet, carminumque meorum argumentum. Ut enim verbum זמר *pſallit*, ita conjugatum nomen זמרה ipſam pſallendi actionem, quam *pulſationem* dicere poſſumus, ſignificat. Deum ergo ſibi ad muſica inſtrumenta canendum indicat Moſes, dum eum *pulſationem* ſuam vocat: cui loquendi formulæ ſimiles alias invenies identidem in ſacris libris.

Putant nonnulli (7) pro זמרת legendum eſſe vel זמרה, uti grammaticorum leges præcipiunt, vel potius זמרתי. Itaque vitiatum hoc in loco eſſe hebræum exemplar; ut nimirum vel ſimilium literarum ת, & ה mutatio facta ſit, vel exciderit affixa literula *jod*, a qua incipit proxima vox יה. Vulgatus ſane interpres (inquiunt), & Onkeloſus videntur legiſſe זמרתי, id quod conjicere licet ex utriuſque interpretatione.

His tamen rationibus neutiquam moveor; nam & in commate quarto pſalmi CXXXII שנת poſitum eſt pro שנה, ſicuti זמרת hic ponitur pro זמרה, & aliquibus aliis in locis ſimilis occurrit anomalia, an εὐφωνίας, an metri cauſſa: Deinde & apud Davidem, ac Jeſaiam, ut dixi paullo ante, & in pervetuſtis codicibus manu ſcriptis, iiſque etiam, qui apud nos Bononiæ aſſervantur (8), legitur זמרת, non זמרתי: incredibile autem eſt, e tot locis affixam literam *jod* excidiſſe, quam in ſuis codicibus habuiſſe vetuſtos interpretes, ex eorum interpretationibus tuto colligi non poteſt, propterea quod hi verbum e verbo non exprimant ut plurimum, ſed aliquid addant identidem de ſuo: id quod multo magis de Onkeloſo valet, qui Pentateuchi non verſionem, ſed explicationem potius concinnavit chaldaicam.

(יה)

---

(1) lib. 4. Polit. cap. 13. (2) lib. 3. (3) lib. 2. de re militari. (4) verſ. 14.
(5) verſ. 2. (6) I. 1. Reg. II. 9.
(7) Vide Sebaſtianum Munſterum, & Johannem Clericum in hunc locum.
(8) Biblia Hebraica omnium fortaſſe, quæ exſtant, vetuſtiſſima, anno ſcilicet 1187 exarata, in hac noſtra Bibliotheca S. Salvatoris Bononiæ habemus, de quibus vide, ſi libet, Bernardi Montfauconii *Diarium Italicum* cap. 27. pag. 406, ubi inſignes multos ejus bibliothecæ codices m. ſ. enumerat.

(יה *Jáha*; ideſt, *Dominus*). Quod eliſis literis eſt יה, id plenum atque integrum eſt יהוה, ut plerique cenſent: utrumque enim nomen manat ex eadem radice הוה, vel היה, ideſt, *fuit*: eamque ob rem utrumque lxx. Intt. vertunt eadem voce Κύριος: Theodotio autem nomen יה vertit aliquando Τὸ ὄν, ſeu, *Quod eſt*. Sunt præterea qui putent nomen יה nullum eſſe in hebræo ſermone; ubicumque autem occurrit ea vocula, ibi legendum eſſe יהוה, propterea quod librarii nomen hoc Dei τετραγράμματον duabus omiſſis poſtremis literis quondam ſcriberent. At totum hoc & temere fingitur, & nullam veri habet ſimilitudinem. Primum enim יה nomen eſſe diverſum a יהוה patet ex voce compoſita הללו-יה, quæ crebro occurrit in pſalmis, quamque tum Johannes in Apocalypſi (1), tum Interpretes lxx, Vulgatus, aliique legunt *Hallelu-Jah*, ideſt, *laudate Dominum*. Deinde quum apud Davidem eodem ſæpe in pſalmo occurrant ambo ea nomina יה, & יהוה, immo apud Jeſaiam cap. xxvi. v. 4, & alibi quoque jungantur ſimul; quis credat librarios unum idemque nomen modo integrum ſcripſiſſe, modo mutilatum? Recte itaque Heſychius (2) Ἰὰ τὸν Θεὸν (inquit) σημαίνει παρ' Ἑβραίοις, ideſt, Ἰὰ (ſeu יה) *Deum ſignificat apud Hebræos*. Quin ex hac voce יה ducta videtur græcorum vocula ἰή, quam magnis cum clamoribus iterare conſueverant, qui Deum ſibi propitium precabantur, ut teſtatur Euſthathius (3), quum ait: τὸ δαιμόνιον ἵλεον ἐξίουν εἶναι ἐπιφωνοῦντες ἰὴ ἰή. Eademque ratione ex הללו-יה factum fortaſſe eſt ἐλελεῦ ἰή, qua exclamandi formula utebantur, qui canebant Pæana.

(ויהי לי לישועה *vajhi li liſhuháh*, ideſt, & *fuit mihi ſalus*). Hoc perinde eſt quaſi diceret: me enim ſervavit, mihi opem tulit, dum Iſraelitas ex Ægypto educentem Pharao inſequeretur. Affixa enim litera *vau*, reſpondens latinæ particulæ *Et*, in hebræo ſermone nonnunquam valet *quia*; ut in illo Jeſaiæ (4), הן אתה קצפת ונחטא, ideſt, *ecce tu iratus es*, & (ideſt, *quia*) *peccavimus*. Eodemque modo fortaſſe accipienda eſt hoc in loco.

(זה אלי *zeh ell*, ideſt, *iſte*, nimirum Jah, eſt *Deus meus*): ſacra vero atque abominanda Ægyptiorum numina deteſtor. Porro vocula אל pro *forti* quidem, ac *præpotenti* uſurpatur nonnunquam: ut plurimum tamen *Deum* ipſum ſignificat, a quo fortitudo omnis proficiſcitur, quique ſolus κατ' ἐξοχὴν *Fortis* dici poteſt. A Phœnicibus quoque ac Syris Saturnus ipſorum Deus vocabatur Ἢλ, ut teſtatur Damaſcius apud Photium (5).

(ואנוהו *veanvéhu*, ideſt, & *habitare faciam eum*). Verbi נוה duplicem ait Johannes Clericus eſſe ſignificationem, *habitavit*, & *decorus fuit*. Secundam hanc ipſe amplectitur hoc in loco, ideoque propoſitam dictionem ואנוהו ſic vertit: *idcirco laudibus eum decorabo*. At multo rectius verbi נוה una tantum ſtatuitur *habitandi* ſignificatio, præſertim quum conjugatum nomen נָוֶה, ſeu נוה, unde conjicere licet ductam eſſe græcam vocem ναίω, ideſt, *habito*, pro habitaculo ſemper, atque æde uſurpetur; neque ullo ex loco oſtendi id poſſit, quod conjicere videtur Clericus, נוה poſitum eſſe aliquando pro נָאוָה, quod nonnunquam ſignificat *decorus fuit*. At enim, inquies, Vulgatus interpres vertit & *glorificabo eum*. Fateor. At is exemplar hebræum non ſemper ad verbum reddit, ſed illud explicans ſæpenumero id ponit in ſua verſione, quod ἰσοδυναμεῖ: nos vero hic proprietatem ac vim ipſarum vocum inquirimus, non loci

(1) cap. xix. verſ. 1, 3, 4, & 6. (2) in voce Ἰὰ (3) ad Odyſſ. l. 7. (4) cap. lxiv. v. 5. (5) cod. 242.

loci ſententiam duntaxat; id quod ſemel monuiſſe contenti erimus.

Itaque אנוהו idem eſt atque בנוה הושיבהו, uti exponunt Kimhius, Abenus Hezra, aliique; ac latine ſic reddi poteſt: *exſtruam ei habitationem;* ideſt, tabernaculum. Hoc enim revera Deo a Moſe poſtmodum exſtructum eſt, in eoque arca poſita una cum duobus cherubinis, ut eorum alis quaſi inſideret ac veheretur Iſraelitarum dux atque imperator Deus. Quod ſi pro אַנְוֵהוּ in hebræo exemplare eſſet אֶנְוֶהוּ, Cajetani interpretationem amplecterer, qui vertit, *habitabo eum;* ideſt, cum ipſo mente, votis, affectibus manebo.

(אלהי *Elohê*, ideſt, *Deus*). Vox pluralis אלהים Deum plerumque deſignat, aliquando autem Angelos quoque, vel Principes, ac præſtantes viros, uti monet Johannes Buxtorfius in Lexico. Hinc fortaſſe factum eſt, ut Croni, ſive Saturni commilitones vocarentur Ε'λοειμ, teſte Sanchoniathone, cujus hæc ſunt verba: οἱ δὲ σύμμαχοι τοῦ Ι"λου τοῦ Κρόνου Ε'λοέιμ ἐπεκλήθησαν, ideſt, *commilitones vero Ili ſive Saturni* Ε'λοέιμ *dicebantur* (1).

Jam vero de hac voce *Elohim* quæſtio movetur inter Chriſtianos Interpretes, an quum pro Deo uſurpatur in ſacris libris, terminatione duntaxat pluralis ſit, an vero etiam ſignificatione; ſeu, quod eodem recidit, an Deus a Moſe, aliiſque Scriptoribus ſacris ideo vocetur plurali nomine *Elohim*, ut plures in eo ſignificentur Perſonæ, uti cenſent Lyranus, Burgenſis, Galatinus, Steuchus noſter (2), Catharinus, Petrus Martyr (3), Hieronymus Zanchius (4), & complures alii; an vero nihil iſthic tale quærendum ſit, ut Cajetanus, Abulenſis (5), Petavius (6), Calvinus (7), Rivetus (8), Druſius (9), aliique nonnulli opinantur.

At multa ſunt in veteri Teſtamento loca, e quibus colligitur non obſcure, vocem hanc *Elohim* non inflexione duntaxat, terminatione, & quodam uſu linguæ hebrææ, ſed ſignificatione etiam pluralem eſſe, ac plures in Deo Perſonas deſignare. Primum enim iſte *Elohim*, ideſt Deus O. M. non quaſi unus, ſed quaſi plures loquens inducitur a Moſe in Gen. cap. 1. v. 26, ubi hæc exſtant verba, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ideſt, *Et dixit Elohim: faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.* Quod ſi Perſonarum Trinitas hic non indicatur, quoſnam quæſo alloquitur Deus, quum inquit, *Faciamus hominem ad ſimilitudinem noſtram?* An Angelos? quaſi vero Angeli quoque una cum Deo hominem condiderint, eoſque invitarit Deus ipſe, ut ſibi eſſent adjutores: quum nec Angelorum in Geneſi ulla mentio fiat, & Deus hominem ſolus, atque ad imaginem ſuam, non Angelorum, ibidem dicatur condidiſſe. At, inquiet quiſpiam, Deum pluraliter loquentem facit Moſes, ut multas ejus perfectiones ſignificet. Futilis ſane reſponſio. Si enim id ita eſt, jam illud conſequitur, ut Deus perfectiones ſuas ſic alloquatur: *Faciamus hominem ad imaginem noſtram:* quo quid ineptius, vaniuſve excogitari poteſt? Sunt demum alii, qui reſpondeant, eo modo Deum loquentem induci a Moſe, quo Principes viri loqui amant etiamnum. At nihilo minus inane hoc reſponſum eſt: nam nec ullum aliud e ſacris libris ſimile exemplum afferri poteſt, nec eam loquendi rationem hebrææ linguæ patitur ſimplicitas.

Multo adhuc firmius argumentum peto ex hiſce Moſis verbis (10) ויאמר יהוה

(1) Vide tom. 2. Theſauri antiquit. Sacr. a Blaſio Ugolino editi, pag. lviii.
(2) In *recognitione veteris Teſtamenti* ad cap. 1. v. 1. Geneſ.
(3) in Geneſ.
(4) lib. 1. *de Nat. Dei* c. 4, & 12; ac rurſus lib. 3. *de tribus Elohim* c. 1.
(5) in Tract. de Trinit.
(6) Theolog. dogm. de Trin. l. 2. c. 7. n. 3.
(7) in cap. 1. Geneſ.
(8) exercit. 1. in Geneſ.
(9) l. de nomin. Eloh. centur. 2. Miſcell. c. 49, & 53.
(10) cap. III. Geneſ. verſ. 22.

יהיה אלהים, הן האדם היה כאחד ממנו ideſt, *Et dixit Jehováh Elohîm: ecce Adam factus eſt quaſi unus ex nobis.* Hæc ſane verba, *quaſi unus ex nobis*, plures Dei perſonas indicant manifeſte. Calvinus tamen homo audaciſſimus Adamum ipſum ea verba complecti reſpondet (1): ſed perabſurde; Adamus enim aperte hic ſecernitur ab illis, quibus εἰρωνικῶς ſimilis factus dicitur, ut quaſi ex illis unus evaſerit.

Præterea ſunt quidem & in hebræa lingua item, uti in aliis, nomina quædam pluralia ſingularis ſignificationis, uti verbi cauſſa מים, ideſt, *aqua*: ſed ea numero carent ſingulari. At hujuſmodi non eſt nomen אלהים; derivatur enim ex nomine ſingulari אלוה, quod ſæpe occurrit in ſacris libris, ac Deum ſignificat. Quod ſi ita eſt, cur Moſes, qui in id totus incubuit, ut unius Dei cultum ſtabiliret, plurali nomine uſus eſſet, quum in promptu haberet ſingulare אלוה, niſi indicare voluiſſet, Deum O. M. & unum eſſe, & plures; unum ſcilicet natura, plures perſonis? quod quidem myſterium credibile non eſt Moſem ignoraſſe, præſertim quum ex ejus libris conſtet, Deum cum nemine familiarius locutum fuiſſe unquam, aut ſe ſe clarius patefeciſſe, quam Moſi ipſi.

Denique, ut multa alia præteream, quæ afferri poſſent in hanc rem, id ipſum, quod volo, ex eo colligitur, quod nomen hoc, de quo agimus, non raro cum verbis, ac nominibus pluralibus etiam tum jungatur, quum Deum unum deſignat: uti exempli cauſſa in Geneſi cap. xx. v. 13, ubi Abrahamus ſic ait, התעו אתי אלהים, ideſt, *errare me fecerunt Elohîm.* Et in libro Joſue cap. xxiv. verſ. 19 כי אלהים קדשים הוא, ideſt, *quoniam Elohim ſancti* eſt *ipſe:* Jehováh ſcilicet, ſive Deus Optimus Maximus. Et in libro 2. Samuelis cap. vii. verſ. 23 הלכו אלהים לפדות לו לעם, ideſt, *iverunt Elohim, ut ſibi* (Iſraelem) *redimerent in populum.* Quem locum confer, quæſo, cum commate 21 capitis xvii. libri primi Paralipomenων. In hiſce porro locis omnibus, quæ in medium protuli, nomine *Elohîm* Deum verum deſignari, ei aperte conſtabit, qui libros ipſos conſuluerit, unde deprompta ſunt.

(אבי *abhî*, ideſt, *patris mei*). Moſi Joſephum, Joſepho autem e decem liberis natu minimo Iſraelem patrem fuiſſe, tradit ex Trogo Pompeio Juſtinus in libro xvi cap. 2; ſed falſo, uti alia plura eodem in loco. Avum enim Moſes habuit Caathum Levitidem, non Iſraelem; patrem vero Amramum, non Joſephum, uti teſtatur in libro Exodi (2) Moſes ipſe: ut proinde valde mirer, Cyrillum Alexandrinum *de vita Moſis* ſcribentem, omiſſum in ſacris libris Moſis patrem affirmare his verbis: σεσίγηται ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ὁ Μωϋσέως πατήρ, ideſt, *tacetur in ſacris literis Moſis pater.* Quum ergo Jehovam *Deum patris ſui* vocat Moſes, perinde eſt, ac ſi diceret Deum ab Amramo patre cultum, atque adoratum. Quanquam multi Interpretes Abrahamum potius, quam Amramum ſpectari hic volunt a Moſe: ut nimirum *Deus patris mei* idem ſit ac Deus patrius, Deus avitus, Deus ille unus, atque Altiſſimus, qui ſe Abrahami Deum appellare (3) non eſt dedignatus, cui Abrahamus ipſe circumciſione conſecratus eſt, cujus denique cultum Abrahamus hominis idolatræ filius in gente ac familia ſua inſtituit, unde & *Hebræorum parens* appellatus eſt.

(וארממנהו *vaaromemémhu*, ideſt, *& extollam eum*) laudibus ſcilicet. Niſi for-

(1) *Adam* (inquit Calvinus in cap. iii. Gen. ad verſ. 22.) *ſub dictione* Nobis *comprehenditur.*
(2) cap. vi. verſ. 21. (3) in Geneſ. cap. xxvi. verſ. 24.

ſi forte dictionem hanc ita malis interpretari, ut per eam ſuperius vocabulum אנוהו explicet Moſes, indicetque, ſe in tabernaculo, quod Deo exſtruere cogitabat, ſublimes Cherubinos poſiturum, quorum alis veluti inſidens Deus ſublimis & ipſe veheretur.

Verſ. 3. (יהוה איש מלחמה *Jehovàh iſh milhamàh*, ideſt, *Dominus vir belli.*) Totum hunc verſiculum habet Juditha quoque in cantico cap. xvi. verſ. 3, iterumque cap. ix. verſ. 10. Porro *vir belli* idem eſt, ac *vir bellicoſus*, ſeu *bellator*. Hebræi enim quum derivata a ſubſtantivis nominibus adjectiva non habeant, ut Latini, proinde ita coguntur loqui, ut virum *pacis*, exempli gratia, aut *mendacii* appellent quem nos *pacificum*, aut *mendacem* diceremus. Quod vero Deum *virum bellatorem* appellat Moſes, id aſpere nimis ac dure dictum videtur nonnullis (1), magnæ ſcilicet auctoritatis viris, quibus vel ipſum Moſem Deo afflante locutum carpere datum ſit. Sed facili negotio horum retunditur audacia. Primum enim quidni eum divinus vates ſpectarit hoc in loco, qui verus Deus æque eſt, ut verus homo, ideſt Chriſtum: præſertim quum plures e vetuſtis Eccleſiæ Patribus, Juſtinus nimirum (2), Tertullianus (3), Irenæus (4), Cyrillus Jeroſolymitanus (5), Baſilius (6), Johannes Chryſoſtomus (7), aliique plures (8) docuerint, ubicumque Abrahamo, Jacobo, Moſi, aliiſve Patriarchis Deus ſe conſpiciendum præbuiſſe dicitur, ibi Verbum Dei, ac Filium deſignari, eumque ipſum fuiſſe, qui Iſraelitarum caſtra præceſſiſſe, Ægyptiorumque exercitum interfeciſſe dicitur (9), & a quo Iſraelitæ e Pharaonis dominatu per tot prodigia erepti ſunt. Deinde apparet ea verba איש מלחמה recte ſic reddi poſſe: *tamquam vir belli*; ut ſcilicet ſimilitudinis particula, quam recte addidit Vulgatus interpres, eleganter omiſſa fuerit a Moſe linguæ ſuæ morem ſecuto; id quod ſexcentis aliis in locis factum videmus a ſacris Scriptoribus. Denique איש מלחמה fortaſſe idem ſonat ac *fortis bellator*, ſive *potens in bello*, ut exemplar habet Samaritanum, in quo legitur גבור במלחמה. Vocula enim איש apud Hebræos quamvis plerumque pro *viro* uſurpetur, ſignificat tamen etiam aliquando *fortem*, ac *præpotentem*, ſicuti apud græcos conſimilis dictio ἲς *robur*, ac *vim* ſignificat. Atque ut alia omittam veteris teſtamenti loca, eam certe ſignificationem habere videtur in libro Judicum cap. vii. v. 14, ubi Gedeon vocatur איש ישראל, *vir Iſraelis*, ideſt, *heros Iſraelita*. Cui loquendi formulæ ſimilis alia exſtat in libro primo Samuelis cap. iv. v. 9, ubi Philiſtæi ad pugnam contra Iſraelitas viriliter, ideſt fortiter ineundam excitantur his verbis, והיו לאנשים פלשתים, ideſt, *eſtote viri* (hoc eſt, *fortes*) *o Philiſtæi*. Iam vero quamcumque tandem e tribus hiſce interpretationibus amplectaris, nullam in propoſitis verbis apparet eſſe aſperitatem. Lxx tamen Interpretes ad verbum ea græce non reddiderunt, ſed in hunc modum: Κύριος συντρίβων πολέμους, ideſt, *Dominus conterens* (ſive *diſſipans*) *bella*: veriti fortaſſe, ne Ethnici, quibus hebræi ſermonis proprietas, vis, & conſuetudo plane erat ignota, eorum verſionem legentes putarent, Hebræorum Deum eſſe hominem quempiam ſtrenuum, inſtar Martis.

(יהוה שמו *Jehovàh ſhemò*, ideſt, *Jehovàh* eſt *nomen ejus*.) Dei quidem item, uti & Legis, & Iſraelis, ſeptuagin-

(1) Vide Johannis Clerici, & Calvini commentaria in hunc locum.
(2) in Dial. cum Tryphone. (3) l. 2. contra Marcion. c. 27. (4) l. 4. cap. 26.
(5) Catech. 10. (6) l. 3. contra Eunom. (7) hom. 58. in Geneſ.
(8) Eorum loca a Petavio proferuntur in lib. 8. Theologicorum dogmatum de Trinitate cap. 2.
(9) in Exodo cap. xiv. v. 19, & 24.

ginta nomina numerant Rabbini, ut videre licet apud Auguſtinum Juſtinianum Epiſcopum Nebienſem (1): peculiare tamen, maximeque proprium Dei Altiſſimi nomen eſt יהוה, quod proinde per antonomaſiam dicitur שם (*shem*), ideſt, *Nomen*, & eſt veluti σῆμα, quo a falſis Diis ſecernitur verus Deus.

Sacroſanctum porro hoc nomen divinus auctor libri, qui *Sapientia* inſcribitur (2), vocat τὸ ἀκοινώνητον ὄνομα, ideſt *nomen incommunicabile*: a Patribus vero græcis dicitur ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, ἄφραστον, ἄλεκτον, ἄφθεγκτον, ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον. Denique ex Rabbinis plerique illud ἁπλῶς vocant, ut jam monuimus, השם, ideſt, *Nomen*; alii שם העצם, ideſt, *nomen ſubſtantiæ*; alii שם ההויה, ideſt, *nomen eſſentiæ*; alii שם המיוחד, ideſt, *nomen proprium*; alii שם המפורש, ideſt, *nomen expoſitum*, vel potius *ſegregatum*; alii שם בן ארבע אותיות, vel שם של ארבע אותיות, ideſt, *nomen quatuor literarum*, & græce τετραγράμματον; alii denique שם הנכבד והנורא, ideſt, *nomen glorioſum*, & *terribile* (3).

Iam vero multa ſunt ſacrorum Scriptorum loca, ex quibus apparet, nomen hoc veri Dei proprium, nec ipſi cum ullo alio commune eſſe. Namque, ut omittam locum hunc ipſum, quem in præſenti explicamus, Deus ipſe alibi ſæpius illud vocat *nomen ſuum*; uti exempli cauſſa in Exodo (4), dum ait, זה שמי לעולם, ideſt, *hoc nomen meum in perpetuum*; rurſuſque apud Jeſaiam his verbis (5) אני יהוה, הוא שמי, ideſt, *ego Jehováh*, *hoc nomen meum* (6). Et ſane, ut recte monet Johannes Vorſtius (7), nomen iſtud nec regiminis ſtatum, ut ajunt, nec ה emphaticum ſibi præfixum, nec affixa ulla in fine, nec denique pluralem numerum uſquam habet: nec enim uſquam legimus, exempli gratia, יְהוָֹת יִשְׂרָאֵל, aut בִּיהוָֹה, aut יְהוָֹתִי, aut יְהוֹות: ex quo intelligitur vocem hanc in nominibus propriis numerandam eſſe.

Supereſt nunc, ut quanam ex radice nomen hoc derivetur, quo modo legi, ac pronunciari debeat, ac demum quid ſignificet, breviter inveſtigemus. Ad primum quod attinet, Oleaſter (8) putat, nomen יהוה derivari ex nomine הוָֹה, quod *calamitatem*, & *infortunium* ſignificat. At Oleaſtri opinionem nemo, quem legerim, amplectitur. Vulgo enim ſcriptores alii docent, iſtud nomen ex radice הָיָה, ſive ex הָוָה, ideſt, *fuit*, derivari: id quod ex capite tertio Exodi confirmari poteſt, ubi Deus nomen ſibi ab *exſiſtentia* ſua ductum imponit: quærenti enim Moſi a Deo, quidnam reſponderet Iſraelitis de ejus nomine ſciſcitantibus, ſic reſpondit (9): אהיה אשר אהיה, ideſt, *Ero qui ero*, vel potius, *ſum qui ſum*. Tum hæc ſubjicit: כה תאמר לבני ישראל, אהיה שלחני אליכם, ideſt, *Sic dices filiis Iſraelis*: *Ebejéh* (ideſt, *ERO*, vel *SUM*) *miſit me ad vos*.

Quod vero ſpectat ad germanam hujus, de quo agimus, nominis pronunciationem, eam hodie omnino ignotam puto: attamen quid hac de re Scriptores tradiderint, breviter indicandum eſt. Ac primum quidem Johannes Druſius legendum eſſe putat *Jahavéh*, ſeu *Jahvéh*, idque ex eo confirmat, quod Samaritanos olim legiſſe Ἰαβὲ affir-

(1) in annot. marg. ad pſalmum, qui in Vulgata verſione eſt CXVIII.
(2) cap. XIV, verſ. 21. (3) ex Deuter. cap. XXVIII, verſ. 58.
(4) cap. III, verſ. 15. Vide & cap. VI, verſ. 3. (5) cap. XLII, verſ. 8.
(6) Vide & pſ. LXXXIII, verſ. ult. (7) in ſyntagmate miſcellaneorum Academicorum, pag. 13.
(8) in annot. ad cap. 3, & ad cap. 6 Exodi. (9) verſ. 14.

affirmet Theodoretus (1): immo ea ratione etiamnum Dei nomen ab ipſis pronunciari teſtantur, qui eos Pentateuchum ſuum legentes audiverunt (2). Deinde ſunt qui conjiciant (3), יהוה olim prolatum fuiſſe *Jahavóh*, aut *Jahvóh*: propterea quod ſimilis ſit variorum nominum prolatio, ut יעקב *Jabacóbh*, פרעה *Pharhóh*, &c. Aliæ præterea ejuſdem nominis formę, nimirum. Ι'ευώ, & Ι'έω, ſeu Ι'αῶ, exſtant apud ſcriptores græcos. Sanchoniathon enim (4), cujus ſcripta a Philone Byblio græce verſa dicuntur, quæcumque de Judæis ſcripſerat, ea ſe accepiſſe fatebatur παρὰ Ι'ερομβάλου τοῦ Ι'ερέως Θεοῦ τοῦ Ι'ευὼ, ideſt, *a Jerombalo Sacerdote Dei Jevo*. Diodorus vero Siculus (5) Moſem ait legum ſuarum auctorem finxiſſe τὸν Ι'αὼ ἐπικαλούμενον Θεόν. Hanc autem poſtremam divini nominis formam, nimirum Ι'αῶ, videre etiam licet tum in græcis verſibus Apollinis Clarii, quos memorat Macrobius (*6*), tum apud Irenæum (7), tum apud Tertullianum (8), tum demum, ut alios omittam, apud Origenem (*9*).

Hebræi denique, quum verum Dei nomen pronunciare nefas habeant, ubicumque occurrit vox יהוה, legunt אדני, ſive *Adonáj*, illudque nomen ita ſcribunt יְהֹוָה; ſi quando tamen ſimul junctæ occurrant in ſacris libris hæ duæ voces יהוה אדני, tunc ad vitandam ejuſdem nominis repetitionem ſcribunt יֱהֹוִה, & pronunciant אלהים, ſive *Elohim*. Ex punctis autem, quæ voci יהוה ſubjiciuntur, quum ita ſcribitur יְהֹוָה, orta eſt vox *Jehováh*, quam recentiſſimam eſſe, atque a Galatino primum uſurpatam fatentur ferme omnes: nec enim puncta, quæ voci יְהֹוָה hodie appinguntur, illius propria videntur eſſe, ſed nominis *Adonáj*, ut oſtendit Buxtorfius Junior (10), quamvis multo aliter ſentiat Johannes Vorſtius (11). Utrumque Scriptorem conſule, ſi libet; nec enim meum eſt hac de re fuſius agere (12).

Videamus nunc tandem, quid ſignificet vox iſta יהוה, de cujus ſignificatione quatuor apud ſcriptores reperio ſententias. Oleaſter quidem uti eam vocem derivari putat ex nomine הֹוָה, ita eamdem ſignificare cenſet *Deum conterentem*, atque *vaſtantem*. Sed malunt ceteri Scriptores nomen יהוה deducere ex verbo הָוָה, ſive הָיָה, ideſt, *fuit*; id quod multo veriſimilius eſſe oſtendimus paullo ante. Hac ergo poſita divini Nominis origine, tres aliæ ſuperſunt ejuſdem interpretationes, quarum unaquæque ſuam habet veriſimilitudinem. Ac primum quidem plures ſunt, quibus יהוה idem videtur eſſe, atque ὁ Ὤν, ideſt, *Exſiſtens*. Nimirum Deus tantum natura ſua *eſt*; idola autem ſunt οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ, ut loquitur divinus Paulus (13); cetera vero omnia Dei voluntate ex nihilo educta ſunt: ideoque Deus ſolus poteſt ſingulari ſenſu ὁ Ὤν merito vocari. Hæc interpretatio confirmatur tum Philonis Judæi, tum plurium græcorum Patrum (14), tum vero maxime

(1) quæſt. xv. in Exodum, ubi ſic loquitur: καλοῦσι δὲ αὐτὸ Σαμαρεῖται μὲν Ι'αβὲ, Ιουδαῖοι δὲ Αϊά; ideſt, *vocant autem illud Samaritani quidem Jabe, Judæi vero Aia*.
(2) Vide Eduard. Bernardum in Joſephi lib. 3. cap. 7.
(3) vide Johannis Clerici comment. in cap. III. Exodi ad verſ. 15.
(4) apud Euſeb. lib. 1. Præpar. Euang. cap. 9. (5) in lib. 1. Bibliothecæ.
(6) in lib. 1. Saturn. cap. 18. (7) in lib. 1. adv. hær. cap. 34.
(8) in libro de præſcript. adv. hær. cap. 49. (9) tom. 2. in Johann. Huet. ed. p. 45.
(10) in diſſert. de nominibus Dei hebraicis. (11) in Syntagmate Miſcell. Acad.
(12) Vide etiam Calmeti Diction. S. S. ad vocem *Jehovah*.
(13) in ep. 1. ad Cor. cap. VIII. (14) vide Euſeb. lib. 9. Præp. Euang. cap. 9, 10, & 11.

lxx Interpretum auctoritate, qui vocem יהוה verterunt aliquando ὁ Ὤν.

Sunt preterea qui doceant, hoc Dei nomine Dei ipſius ęternitatem deſignari; ut ſcilicet unum nomen יהוה idem valeat, atque hæc tria, יִהְיֶה *erit*, הֹוֶה *eſt*, הָיָה *fuit.* Nimirum prima litera *Jod* (inquiunt) futurum tempus ſignificat; literæ vero וה, quæ ſunt initiales literæ participii הֹוֶה, præſens tempus denotant; ac denique ה, quæ ultima eſt litera præteriti הָיָה, præteritum indicat. Id ipſum vero & de punctis eidem voci יְהֹוָה ſubjectis dici poteſt: futurum ſcilicet tempus primo puncto literæ י ſubjecto, præſens medio, ac præteritum tertio deſignari. Quod ſi ita ſe res habeat, huc reſpexiſſe videbitur Johannes in ſua Apocalypſi, quum Servator Deus ab ipſo vocatur ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν; καὶ ὁ ἐρχόμενος, ideſt, *Qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.*

Johannes Clericus denique exiſtimat voce יהוה ſignificari eum, *qui facit ut ſit*, quod futurum dixit: quaſi ſcilicet (inquit) יהוה eſſet futurum hiphil יַהְוֶה, aut pihel יְהַוֶּה, ideſt, *faciet ut ſit*. Hanc Clerici interpretationem ex eo confirmarim, quod Samaritani, ut ſuperius diximus, nomen Dei pronuncient *Jahvèh*, aut fortaſſe, ut videtur veriſimile, *Jabavèh*. Sed rationes, quibus utitur Clericus, apud ipſum vide ſis (1).

Verſ. 4. (מרכבות *markebbòth*, ideſt, *currus.*) Duobus curruum generibus uſos fuiſſe veteres in præliis, teſtatur Ælianus (2). Unum genus erat eorum, quos appellant *falcatos*, quoſque eleganter, ut ſolet, Livius deſcribit (3) in hunc modum: *Falcatæ quoque quadrigæ, quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem Antiochus crediderat, in ſuos terrorem verterunt. Armatæ autem in hunc maxime modum erant. Cuſpides circa temonem ab jugo decem cubita exſtantes velut cornua habebant: quibus quidquid obvium daretur, transfigerent: & in extremis jugis binæ circa eminebant falces: altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa: illa, ut quidquid ab latere objiceretur, abſcinderet: hæc, ut prolapſos, ſubeunteſque contingeret. Item ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diverſæ deligabantur falces.* Conſule etiam, ſi libet, Curtium (4) falcatos hoſce currus deſcribentem, quos cum Livio quadrigas facit. Porro an iſto, quem deſcribit Livius, vel conſimili modo armati; immo an armati eſſent Chananæorum currus, quorum mentio fit in libro Joſue (5), non auſim definire. Scribit quidem ejus libri auctor fuiſſe רכב ברזל בכל הכנעני, ideſt, *currum ferri in omni Chananæo:* at non videmur his verbis cogi, ut eos currus armatos fuiſſe affirmemus, quamvis nonnulli armatos fidenter dicant (6).

Alterum curruum genus eorum erat, quos *inermes* vocare licet, aut *ſimplices*. Singulos trahebant fere quatuor equi, ab hiſque duo ſimul homines trahebantur, quorum alter in curru, atque e curru ſolus certabat, alter aurigæ munere fungebatur. Origenes tamen, & Gregorius Nyſſenus tres in curru homines fuiſſe ajunt, quorum *alius auriga erat, alius clypeo protegebat, alius pugnabat.* Hujus autem modi currus a Trojanis, atque in bello Trojano a Græcis adhibitos eſſe conſtat ex Homero. De his etiam loqui videtur Xenophon in libro ſexto de Inſt. Cyri, ubi ita ſcribit: Τρωικὴν διφρείαν πρόσθεν οὖσαν, καὶ τὴν Κυρηναίων ἔτι νῦν οὖσαν ἁρματηλασίαν κατέλυσε: τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ

ἀι.

(1) in comment. cap. III. Exodi ad verſ. 3. (2) in lib. de militar. cap. 22.
(3) lib. 37. (4) lib. 4. (5) cap. XVII. verſ. 16. (6) Vide Calmetum in cap. XIV. Exodi ad verſ. 7.

οἱ ἐν τῇ Μηδίᾳ, καὶ Συρίᾳ, καὶ Ἀραβίᾳ, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἅρμασιν οὕτως ἐχρῶντο, ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι.... Ἅρματα τριακόσια τοὺς μαχομένους παρέχεται τριακοσίους, ἵπποις δ' οὗτοι χρῶνται διακοσίοις καὶ χιλίοις. ἡνίοχοι δ' αὐτοῖς εἰσὶ μεν, ὡς εἰκὸς, οἷς μάλιστα πιστεύουσιν οἱ βέλτιστοι, ἄλλοι δὴ εἰς τριακοσίους; ideſt, *Trojanam rationem curruum, quæ antea in uſu erat, & Cyrenaicam agitationem ſuſtulit* (Cyrus): *antea enim qui erant in Media, & Syria, & Arabia, & omnes qui erant in Aſia, curribus utebantur, ut nunc Cyrenæi..... Trecenti currus pugnantes ſuppeditant trecentos, & mille ducentis equis utuntur. Sunt iis aurigæ, ut par eſt, ii quibus maxime proceres confidunt, & quidem ad trecentos alios homines.*

Porro ut in Ægypto magna erat equorum copia, ſicuti conſtat e ſacris libris (1), ita ibidem magnus fuit uſus curruum. Itaque Pharaho Iſraelitas inſecuturus *ſexcentos electos currus*, tum *quidquid in Ægypto curruum fuit* (2), inſtrui juſſit. Cujuſmodi autem fuerint hi Pharahonis currus, quos Juditha *quadrigas* vocat (3), inermes ne, an falcati, latet. Eos omnium, quos noverimus, antiquiſſimos eſſe affirmat Cornelius a Lapide (4); & recte quidem, ſi de militaribus curribus ſermo ſit; ſecus, ſi de aliis: conſtat enim ex libro Geneſeos Joſephum Pharahonis juſſu in currum ejus ſecundum aſcendiſſe (5), in curru item inſidentem Jacobo patri obviam factum eſſe (6), ac demum curribus equitibuſque comitatum in terram Chananæam ad eumdem ſepeliendum veniſſe (7): quin immo hos currus videtur ſecum habuiſſe Joſephus alicujus præſidii cauſſa, ne ſcilicet Chananæi, per quorum fines tranſeundum erat, infeſti eſſent.

At enim, inquiet quiſpiam, qui fieri potuit, ut tot currus, quot diximus, inſtructos habuerit Pharaho? ubinam gentium tot equos comparavit, quot ad eos trahendos neceſſarii erant? quum paulo ante mortua forent omnia Ægyptiorum animantia, uti conſtat e ſacra Exodi hiſtoria, ubi id narratur hiſce verbis (8): *Ecce manus mea* (ideſt, Dei) *erit ſuper agros tuos* (nempe Pharahonis), *& ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boves, & oves peſtis valde gravis... Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuaque ſunt omnia animantia Ægyptiorum.*

Reſponſionem præbet hebræum exemplar, ex quo apparet non omnia Ægyptiorum animantia tabe periiſſe, ſed ea tantum, quæ in agris diſperſa erant: in dicto enim loco hæc verba habentur: הנה יד יהוה הויה במקנך אשר בשדה; בסוסים, בחמרים, בגמלים, בבקר, ובצאן דבר כבד מאד; ideſt, *Ecce manus Domini eſt in grege tuo, qui* (eſt) *in agro; in equis, in aſinis, in camelis, in bove, & in ove peſtis gravis valde.* Et ſane tum ex commate nono ejuſdem capitis, unde hæc verba prolata ſunt, tum ex quinto undecimi capitis plurima in Ægypto ſuperfuiſſe animantia, apparet evidenter. Facile denique potuit Pharaho ex finitimis regionibus equos ſibi comparare; præſertim ſi verum ſit quod opinatur Marshamus (9), terram illam Mizraimi, in qua periiſſe animantia teſtatur Moſes, non totam Ægyptum fuiſſe, ſed partem ejus inferiorem.

(פרעה *Pharhóh*, ideſt, *Pharahonis.*) Pharahonis nomen per plura ſecula (10) non proprium, ſed commune Ægyptiorum Regum fuit, qui poſtmo-

(1) Vide libr. III. Reg. cap. x. verſ. 28. (2) Vide Exod. cap. XIV. verſ. 7.
(3) lib. Judith. cap. IX. verſ. 6. (4) in cap. XIV. Exodi ad verſ. 7.
(5) cap. XLI verſ. 43. (6) cap. XLVI verſ. 29. (7) cap. L. verſ. 9.
(8) cap. IX. verſ. 3, & 6. (9) in Canone chronico, &c. pag. 91.
(10) Vide Calmeti *Dictionarium Sacr. Script.* ad vocem *Pharaho*.

modum recentioribus ſeculis, poſt Alexandrum Magnum ſcilicet, *Ptolemæi* vocati ſunt, idest, ut e græca voce πτολεμίζω interpretari licet, *bellicoſi*, & quaſi Alexandri Magni æmulatores. Ejus porro Ægyptiorum regum tituli, quo vetuſtiſſimis temporibus Pharahones dicti ſunt, alii hebræam, ægyptiam alii afferunt originem, ac ſignificationem. Marinus noſter (1) ex radice hebræa פרע, quæ *ulciſcendi* ſignificationem aliquando habet, Pharahonis nomen deduci poſſe exiſtimat: ut ſcilicet ſicuti פרעות deſignat *ultiones*, ita *Pharaho* idem ſit atque *ultor*: regum enim eſt injurias populi ulciſci. Ex eadem radice eamdem vocem derivat Athanaſius Kircherus (2); at eam ita explicat, ut non ultorem, ſed *legibus ſolutum* deſignet. Joſephus contra (3) Ægyptiacam eſſe, ac *regem* ſignificare teſtatur: cujus ſignificationis veſtigium in ſermone Arabico reperitur; Arabice enim פרע idem eſt, ac *ſummum gradum tenuit*, ut teſtantur viri ejus linguæ periti. Omitto autem quod ait Samuel Bochartus (4) ex Arabe Lexicographo, vocem iſtam *crocodilum* ſignificare: nec enim id ad rem noſtram videtur facere.

Iam vero quoniam Pharahonis nomen Regum Ægyptiorum commune diximus, illud adhuc definiendum reſtaret, quinam ex hiſce regibus fuerit iſte Pharaho, de quo loquitur Moſes hoc in loco. Sed nimis incerta res iſta eſt, cujus etiam inquiſitio ab inſtituto noſtro nos abduceret: itaque quid alii ſenſerint, indicare contenti erimus. Philaſtrius Brixianus (5): *Thamus* (inquit) *Pharao ille dicebatur Rex Ægyptiorum, qui ſub B. Moyſe Ægyptiis præſidebat.* Artapanus apud Clementem Alexandrinum (6) tradidit Pharahonem hunc fuiſſe Nechephrem, Euſebius in Chronico Acherrem, Apion Grammaticus apud Joſephum (7), & Tacitus (8) Bocchorim, Georgius Syncellus Miſphragmuthoſem, ac Samuel Scheurerus (9) Cenchrem. Horum omnium, aliorumque etiam nonnullorum opiniones rejicit Johannes Marshamus (10), qui Iſraelitas ex Ægypto egreſſos putat anno Periodi Julianæ 3227, Thebanorum rege Stameneme, inferioris autem Ægypti, quæ Iſraelitarum ſedes erat, dum in Ægypto morarentur, rege Apophe, qui inter Tanitarum reges, quos *paſtores*, aut *hycſos* vocabant, quartus fuit.

Sed quiſquis tandem fuerit iſte Pharaho, eum quoque cum ſuis in mari Erythræo periiſſe, conſtat ſatis luculenter tum ex aliis divinorum librorum locis, tum vero maxime ex commate ultimo hujus cantici, atque e pſalmo centeſimo quinto & triceſimo. Falſum itaque eſt, quod Manethon ait (11), poſt expulſionem Hebræorum ex Ægypto, Regem, qui eos expulit, regnaſſe annos quinque & viginti, ac menſes quatuor.

(וחילו *vebelò*, ideſt, *& exercitum ejus.*) Vox חיל *robur* ſignificat, tum exercitum, divitias, fortunaſque. Hic autem pro Pharahonis exercitu videtur uſurpari, de quo vide, ſi libet, caput Exodi quartum & decimum.

(ירה בים *jaràh bajàm*, ideſt, *projecit in mare.*) Poetica eſt locutio, de qua vide quæ dixi ſupra ad primum cantici comma. Idem enim eſt רמה בים, & ירה בים.

(ומבחר שלשיו *umivbàr shaliſhàv*, ideſt, *& delectus ducum ejus.*) Nimirum optimi quique duces: hebraice enim מבחר dicitur delectus, ſeu pars potior lectiorque cujuſvis rerum generis; id quod nullam habere poteſt dubitationem: at non æque conſtat, quid hic ſignificet vox altera שליש, quamvis appareat eam de-

(1) in Theſauro L. S. ad vocem פרעה. (2) Ægypt. Oedip. lib. 1. cap. 76.
(3) lib. VIII. antiq. cap. 2. (4) Hierozoic. part. 2. lib. 5. cap. 18. (5) hæreſ. 23.
(6) lib. 1. Strom. pag. 40. (7) lib. 2. contra ipſum pag. 1061. (8) hiſt. lib. 5.
(9) in diſſert. de nomine Moſis, quæ extat in Theſauro novo Theologico Philologico.
(10) in Canone Chronico, &c. (11) ap. Joſephum lib. 1. contr. Apionem.

derivari ex שלש, quod eſt *tres*. Menſuræ cujuſdam genus fuiſſe conſtat, quod hebraice vocabatur שליש, nomine, ut videtur, ex eo ducto, quod certæ alterius menſuræ aut tripla eſſet, aut triens: ſed hanc mitto ejus vocis ſignificationem; nec enim iſto modo accipitur hoc in loco, ſed longe alio, ita nimirum ut eum deſignet, qui certo quodam munere aut dignitate in bello fungebatur: qua ratione acceptam dictionem lxx Interpretes vertunt τριστάτην, Vulgatus alias *principem*, alias *ducem*, Onkeloſus *dynaſtam*, Marinus noſter *triarium*, Steuchus item noſter *ternos*, alii paulo aliter. Cujus enim modi peculiare iſtud eſſet muneris bellici, aut dignitatis genus, quo qui fungebatur, is diceretur שליש, non conſentiunt divinorum librorum interpretes. Origenes (1) ait τριστάτας fuiſſe τοὺς πρὸς τρεῖς δυναμένους μάχεσθαι, ἢ τοὺς ἐν τῇ παρατάξει μετὰ τὸν πρωτοστάτην καὶ τὸν δευτεροστάτην ἱσταμένους ἐν τῇ τρίτῃ τάξει. Ἄλλοι δὲ φασιν, ὡς εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων ἅρματα ἐποίουν μεγάλα, ὥστε καὶ τρεῖς χωρεῖν, ἵνα ὁ μὲν εἷς ἡνιοχεῖ, οἱ δὲ δύο πολεμοῦσιν. ἢ τοὺς ἐπὶ τριῶν ἵππων βεβηκότας. οἱ γὰρ παλαιοὶ ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ δύο ἢ τριῶν ἵππων ἐπωχοῦντο ἐξιόντες ἁρματηλάται. ἢ τριστάτην λέγει τὸν ἐν τῷ καθέζεσθαι τὸν βασιλέα, τρίτον ἱστάμενον, ἤτοι τρίτην ἔχοντα καθέδραν. οἷος ἦν ὁ Δαυὶδ παρὰ Σαοὺλ, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν εὑρήσεις; ideſt, *qui contra tres pugnare poterant; vel qui in acie poſt anteſignanum, ac ſecundum ab eo, tertio ordine ſtabant. Alii ita exponunt, contra hoſtiles manus magnos adornatos eſſe currus, qui tres homines caperent, quorum unus aurigæ officio fungeretur, duo vero alii certarent. Aut eos, qui ſuper tres equos aſcenderent: antiqui enim in bellis binis aut ternis equis utebantur, quum aurigantes exirent. Vel* τριστάτην *vocat, qui ſedente rege tertius ſtaret, aut tertiam haberet ſedem, cujuſmodi erat David apud Saul, ut in primo Regnorum invenies*. Ita Origenes. Hugo vero Grotius eos hoc nomine intelligi ait, qui a Romanæ hiſtoriæ poſterioris ævi ſcriptoribus vocantur *protectores*, id quod probat collatis inter ſe duobus libri quarti Regum locis, nimirum cap. VII verſ. 2, & cap. IX verſ. 25. Sunt etiam qui putent, שלשים ipſiſſimos eſſe triarios Romanorum veteranos milites, qui retro poſt duos primos ordines diſpoſiti nunquam manus conſerebant, niſi præcedentes ordines hoſtilem impetum ſuſtinere non valuiſſent. Calmetus denique, multo veriſimilius (inquit) credimus, hebræum שלשים nomen eſſe apud Ægyptios cujuſdam muneris & dignitatis, cujus deinde uſus manſit apud Hebræos, & Chaldæos. Meminit illius hiſtoria Davidis & Salomonis (2), & legitur in Ezechiele (3), ubi de Chaldæis agitur; ac pariter in Daniele (4) ſub Balthaſare Babyloniorum rege, & Dario Medo. Erant, mea quidem ſententia, ſupremi tres totius regni magiſtratus, quibus alii minores ſuberant, eodem nomine שלשים, ſed non eadem dignitate. Ex libris Regum intelligimus, שלשים, vel ſupremos ſub Davide magiſtratus, fuiſſe Hadino, Eleazarum, & Semmam; ſub quibus alii minores שלישים, quorum quidem ſeptem & triginta numerat Scriptura (5), ſed multo plures exhibet primus Paralipomenon (6). Inter tres illos in imperio Chaldæorum, & ſub Balthaſare electus fuit Daniel, cui idem honor manſit etiam ſub Dario Medo. In imperiis Chaldæo-

(1) in ſelectis in Exodum, tom. 2. edit. PP. S. Mauri, pag. 124.
(2) lib. 2. Reg. XXIII. 8. (3) cap. XXXIII. verſ. 15. (4) cap. V. verſ. 7, & cap. VI. verſ. 2.
(5) in lib. 2. Reg. cap. 33. (6) cap. XI. verſ. 10.

dæorum, & Perſarum tres hi magiſtratus ſatrapis, ſeu provinciarum præſidibus imperabant. Pharahonis igitur שלישים duces erant fortaſſe copiarum Ægypti, primique ejus regni magiſtratus.

(טבעו *tubbebú*, ideſt, *infixi ſunt.*) טבעו uſurpat Moſes, non טבע, quamvis præcedat numeri ſingularis nomen מבחר; ſimilique modo & Latini dicunt *pars fugiunt* pro *pars fugit*. Quid autem ſignificet verbum טֻבַּע quod hoc duntaxat in loco, nec uſquam alibi occurrit, definiendum eſt ex ſignificatione affinis verbi טָבַע, quod ſexies (1) in ſacris veteris teſtamenti libris reperitur. Oleaſter verſiculum iſtum explanans monet verbi טָבַע duplicem eſſe acceptionem; ut nimirum aliquando idem ſit ac *merſit*, aliquando vero idem ac *fixit*. At ſi accurate ſex illa loca expendantur, in quibus occurrit verbum iſtud טָבַע, patebit ipſum nuſquam activam, ſed ubique neutram habere ſignificationem: ita nimirum ut nuſquam valeat *immerſit*, aut *infixit*, ſed ubique *infixus fuit*, aut, ſi mavis, *immerſus fuit*: quanquam rectius verti arbitror *infixus fuit*; uſurpatur enim hoc verbum a ſacris Scriptoribus, quum ſermo eſt de lapide, & fronte; de foribus, & ſolo; de hominibus, & luto: lapis autem in fronte, fores in ſolo, homo in luto rectius infigi dicuntur, quam immergi. Jam vero טֻבַּע idem valet atque טָבַע, ſed majorem tamen illud præ iſto vim habet, atque emphaſim: ut nimirum טֻבְּעוּ idem veluti ſit atque *infixi deſcenderunt*, &, quaſi vi quadam eos continue agente, ac deorſum urgente, magis magiſque infixi ſunt.

(בים סוף *bejám ſuph*, ideſt, *in mari junci.*) Erythræum mare Hebræi vocant ים סוף, id quod nonnulli (2) ita interpretati ſunt, ut *mare termini* ſignificet (terminus enim hebraice dicitur סוף): quaſi ſcilicet rubrum mare terrarum orbem terminet, & ſit ipſe Oceanus. Sed merito hæc explicatio a pleriſque omnibus rejicitur, tum quia ſinus arabicus non eſt Oceanus, ut notum eſt; tum etiam quia terminus hebraice non סוף, ſed סוֹף vocatur; סוּף enim *ſcirpum*, aut *algam* deſignat. Itaque ים סוף idem eſt ac *mare ſcirpis abundans*, ſeu *mare algoſum*: ita autem vocatur ab Hebræis mare rubrum, quod alga in fundo refertum ſit, ut teſtatur Diodorus Siculus in libro tertio Bibliothecæ de Ichthyophagis Ægyptiis ad mare Erythræum habitantibus ſermonem habens. Τῇ χρόᾳ (inquit) παντελῶς ὑπάρχει χλωρά. Τοῦτο δὲ αὐτῇ φασὶ συμβαίνειν, οὐ διὰ τὸ τὴν τῶν ὑγρῶν φύσιν εἶναι τοιαύτην, ἀλλὰ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ φαινομένου καθ' ὕδατος μνίου καὶ φύκους; ideſt, *Colore prorſus viride eſt. Hoc autem ei ajunt contingere, non quod ea ſit aquarum natura, ſed propter copiam muſci, & algæ per aquam tranſparentis.* Quin immo tantam illud mare algæ & muſci copiam in litus evomit, ut in cumulis inde effectis, ac ſole duratis Troglodytæ cavernas excavent, in quibus degant, ut Diodorus ibidem refert. Quapropter merito ab Hebræis Erythræum mare, *algoſum* dictum eſt.

Verſ. 5. (תהמות יכסימו *tebomóth jechasjúmu*, ideſt, *abyſſi operient eos*, ſeu potius, *operuerunt eos.*) Hæc verba lxx Interpretes ſic verterunt: πόντῳ ἐκάλυψεν αὐτούς, ideſt, *abyſſis*, ſive, ut eorum vocabulo utar, *ponto operuit eos*. Itaque conjicere licet ipſos legiſſe תְּהוֹמוֹת יְכַסּוֹ. At nunc in hebræo exemplari legimus יכסימו, ideſt, *operuerunt eos*; eſt enim futurum pro præterito, cujuſmodi plura reperies infra, & paſſim alibi. Anomala plane eſt dictio iſta יכסימו, quum non deſinat in מוֹ, ſed contra perpetuam conſuetudinem, in מו, id quod rythmi, ſive ὁμοιοτελευτῆς cau-

(1) 1. Sam. xvii. 49; Thren. ii. 9; Pſalm. lxix. 15, & 3; Jerem. xxxviii. 6; & pſalm. ix. 16. (2) Vide Steuchum ad hunc locum.

cauſa factum putat Clericus (1). תהום vero, ut aliquid etiam de hac voce dicam, eſt immenſa aquarum altiſſimarum vis, ac vorago; quam græco nomine *abyſſum* vocamus, ideſt *carentem fundo*; fundus enim Jonice βυσσὸς dicitur.

(ירדו במצולות כמו אבן *jaredù bbimzulòth kèmo-àbben*, ideſt, *deſcenderunt in fundum tamquam lapis*.) Ægyptii quamvis natandi artem pulcherrime callerent, fundum tamen omnes ad unum petierunt inſtar lapidis, qui utpote multo gravior aqua, magna velocitate in eadem deſcendit. Similem comparationem, ac loquendi formulam adhibuit etiam Nehemias (2) de hac Ægyptiorum ſubmerſione loquens. Vocem porro מצולות plerique vertunt *profunda*, Oleaſter autem *obſcura*, ſive *umbroſa*; illam enim derivat ex radice צול, ſive צלל, unde & צל *umbra* dicitur: immo & græce aqua æſtuans, atque agitata vocatur ζαλὸς, quod tunc opaca fit, non pellucida. Neutram equidem explicationem reſpuo: attamen ſunt quædam in veteri teſtamento loca (3), in quibus, ſi accurate examinentur, videtur ea vox *fundum* potius, quam *profunditatem* voraginis ſignificare.

Verſ. *6.* (ימינך יהוה נאדרי בכח, ימינך יהוה תרעץ אויב *jeminechà Jebovàb needdarì baccòah*, *jeminechà Jebovàb tirbàz ojèbh*.) Tribus modis comma iſtud ad verbum verti poteſt, nimirum, *Dextera tua Domine fortiſſime in vi*, *dextera tua Domine attrivit hoſtem*. Vel, *Dextera tua Domine eſt præpotens; in vi dextræ tuæ fregiſti hoſtem*. Vel demum, *Dextera tua Domine præpotens eſt in vi; dextra tua Domine attrivit hoſtem*. Porro quamvis in Exodo (4) extenta Moſis manu aquæ in Ægyptios irruiſſe dicantur; id tamen vi non ſua, ſed rerum omnium præpotentis Dei ſe præſtitiſſe fatetur ſæpius Moſes, ut hoc in loco, ubi divinæ dextræ nomine potentia Dei ſignificatur, vel, ut explicant Ambroſius (5), & Baſilius (6), Filius ipſe æterni Patris. Vox hebræa נאדר, ſive, addita redundante litera *jod*, נאדרי, bis in hoc cantico legitur, nec uſquàm alibi. Vulgatus interpres eam vertit *magnificata eſt*, Oleaſter *roborata eſt*, Marinus *præpotens*, alii paulo aliter. Videtur autem נאדר idem ferme eſſe, atque אדיר, quæ vox magnum quidvis in ſuo genere ſignificat: indeque fortaſſe derivata eſt græca vox ἁδρὸς, ideſt, *dives*. Vocem vero תרעץ alii reddunt *percuſſit*, alii *attrivit*, alii *fregit*: radix enim רעץ quum bis tantum occurrat in Scriptura, non omnino certam habet ſignificationem.

Verſ. 7. (וברב גאונך תהרוס קמיך *ubbròbb gheonecbà tabarós kamècha*, ideſt, *Et in multitudine majeſtatis tuæ*, nimirum maxima tua majeſtate, *profligaſti*, ac perdidiſti *qui inſurrexerant in te*.) Vox hebræa גאון ſuperbiam primum, deinde celſitatem, ſublimitatem, majeſtatemque ſignificat: derivatur enim ex radice גאה, de qua vide, ſi libet, quæ ſuperius dixi (7). Verbum vero הרס, ſi propriam ejus ſignificationem ſpectemus, idem ſonat ac *deſtruxit*, *demolitus eſt*, ejuſque antitheton eſt בנה, ideſt, *ædificavit*: & fortaſſe ex illa voce Mars a græcis vocatus eſt Α῎ρης, quaſi *deſtructor*, ac *demolitor*.

His præmiſſis, apparet, quæ ſit germana propoſiti hemiſtichii verbis ſubjecta ſententia. Nimirum Deus magna illa majeſtate ſua, qua ſuperbos arrogantesque homines atterit, Pharahonem Ægyptioſque profligavit, quos merito

C Mo-

(1) Vide notulas Clerici in hoc canticum metrice ab ipſo deſcriptum poſt comment. cap. xv. Exodi. (2) cap. ix. verſ. 11. (3) Vide pſalm. lxviii. verſ. 23; pſalm. lxix. verſ. 3; Zachar. cap. x. verſ. 11; itemque cap. 1. verſ. 8. (4) cap. xiv. verſ. 27.
(5) lib. 3. de Spir. Sanct. cap. 2, & 4. (6) in caput 8. Iſaiæ.
(7) ad verſ. 1. hujus cantici, pag. 4, & 5.

Moſes appellat *inſurgentes contra Deum*: qui enim dicto audientes Deo eſſe renuunt, quive juſtos homines, vel quibus favet Deus, inſectari audent, ut Pharaho, Ægyptiique, ii hoſtes Dei judicandi ſunt. Ideo autem, ut monet Calmetus, magna majeſtate Ægyptios perdidiſſe dicitur Deus, quod interjecta inter illos, atque Iſraelitas nube, Ægyptios ipſos fulguribus, tonitribuſque perterrefecerit: majeſtas enim, & gloria Dei vocantur ea phœnomena, quibus homines terrentur: hinc fit ut *gloria Domini* dicatur conſpecta in monte Sinai, quum reboarunt tonitrua, & ignis, ac fulgura coruſcarunt.

(תשלח חרונך, יאכלמו כקש *tesballáb baronecbá, jocbelémo cakkásb*; ideſt, *miſiſti furorem tuum, devoravit eos ut ſtipulam*). Poetica, & valde elegans loquendi formula, ſed multo elegantior hebraice, quam latine, ut plerumque fit; habent enim ut plurimum hebræa verba vim certam quamdam, quam, ſi ad verbum transferantur, amittunt: ex quo fit, ut ſacros libros latine dum legimus, quædam nobis abſona videantur, quæ tamen in hebræo exemplari ſunt elegantiſſima: id quod innumeris exemplis perſpicuum facere poſſem, ſi opus eſſet, aut niſi id vel ex hoc uno cantico, atque adeo ex hoc ipſo loco conſtaret. Quid enim ineptius videtur latine dici poſſe, quam *furorem Dei mitti, ac devorare hoſtes ut ſtipulam?* Hoc ipſum tamen hebraice prolatum eſt per quam elegans. Vox enim חרון non modo iram ac furorem, ſed etiam excandeſcentiæ ardorem æſtumque ſignificat, a quo Ægyptios tamquam ab igne conſumptos indicat Moſes, qui incredibilem locutioni ſuæ vim addit, dum ſubdit, conſumptos fuiſſe כקש, ideſt, *ut ſtipulam*: hoc enim uno verbulo Ægyptios facillime, quam ocyſſime, & omnino omnes ita conſumptos indicat, ut pene in nihilum redacti ſint. Verbum vero שִׁלַּח, quo Moſes utitur, plus aliquid ſignificat, quam שָׁלַח, quod eſt *miſit*: ut proinde ejus futurum תְּשַׁלַּח loco præteriti poſitum idem valere videatur, atque *continuo*, ſeu *celerrime miſiſti*, iram tuam ſcilicet, eamque, velut torrentem aggeribus diu retentum, ac refrænatum, ſubito dimiſiſti.

Illud hic animadvertere ſupervacaneum eſt, poeticas translataſque eſſe has, aliaſque alibi paſſim in Scriptura locutiones: nec enim Deus aut iraſci, aut dolere, aut pœnitentia affici, aut aliis hujuſmodi perturbationibus, quæ humanæ ſunt, obnoxius eſſe poteſt. His tamen phraſibus ſacri Scriptores utuntur ſæpe, ut quæ ſcribunt, vividius exprimant, clariuſque a nobis intelligantur, dum humanis moribus ſe ſe accommodantes humanum loquuntur in modum. *Quomodo ſumendus ſit*, ait D. Hieronymus (1), *furor, & indignatio, & zelus Dei, ſæpe expoſuimus, quod humanis Deus loquatur affectibus, non quod ipſe iraſcatur, ſed quod nos per pœnas atque cruciatus Deum ſentiamus iratum.*

Verſ. 8. (וברוח אפיך נערמו מים *ubbrúab appécba nebérmu máim*; ideſt, *Et in ſpiritu narium tuarum coacervatæ ſunt aquæ.*) Lxx Interpretes ſic reddunt: Καὶ διὰ πνεύματος τοῦ θυμοῦ σου διέστη τὸ ὕδωρ, ideſt, *& per ſpiritum iræ tuæ diviſa eſt aqua*. Ut autem germanam hebræi exemplaris ſententiam aſſequamur, expendere opus eſt binas voces רוח, & נערמו, quas alii aliter vertunt hoc in loco. רוח ergo apud Hebræos vox eſt æquivoca: uti enim apud græcos πνεῦμα, & apud latinos *ſpiritus*, immo & *anima*, ſic apud Hebræos רוח tum ſubſtantiam incorpoream ſpiritalemque

(1) in comment. cap. v. Ezech. ad verſ. 13. Conſule Petavium lib. 3. Theologic. dogm. cap. 2.

Digitized by Google

que ſignificat, tum ventum. Hic pro ſpiritu, ſive halitu, quem naribus inſpiramus, exſpiramuſque, uſurpari videtur per translationem ſane elegantiſſimam: quaſi ſola exſpiratione, ſeu ſolo halitu per nares emiſſo, maris undas Deus coacervarit: qua loquendi formula & ventus, quo coacervatæ ſunt aquæ (1), eleganter indicatur, & rei facilitas deſcribitur, & Dei Altiſſimi in Pharahonem, Ægyptioſque irati furor declaratur. Nam & in Deuteronomio (2), & in libro tum Jobi (3), tum Regum altero (4) *Spiritus narium Dei* ipſius Dei furorem deſignat: quæ metaphora ex eo ducta eſt, quod irati denſiorem ſpiritum efflemus e naribus: immo apud Hebræos *naſus* paſſim pro *ira* uſurpatur, quod nimirum iræ index ſit.

Hactenus in literali, ut vocant, ſenſu translatæ hujus locutionis immoratus ſum. Ceterum ſub hujus metaphoræ veluti cortice ſublimiorem quemdam ſenſum agnoſcunt graviſſimi Eccleſiæ Patres, Auguſtinus (5), Ambroſius (6), & Baſilius (7), qui Spiritum Sanctum in iſto commate, item ut in decimo, deſignari docent. Spiritus enim Sanctus non ſolum ad beneficia nobis conferenda, ſed & ad puniendos, perdendoſque ſontes ac ſceleſtos homines mittitur.

Quod demum ſpectat ad vocem נערמו, quæ nuſquam occurrit alibi, ejus ſignificationem alii derivant ex verbo ערם, alii ex nomine ערמה. Oleaſter deducens ipſam ex ערם ſic eamdem vertit, *involutæ ſunt* (aquæ ſcilicet): ait enim ערם proprie idem eſſe atque *involvit*; id quod non video, qua ratione confirmari queat: in Scriptura enim ubique ſignificat *aſtutus fuit* (8). Rectius ergo vocis נערמו ſignificatio ex nomine ערמה, quod eſt *acervus*, deducitur: ut ſcilicet idem valeat atque *coacervatæ ſunt*: quo modo interpretati ſunt Aquila quoque, Symmachus, & Theodotio, qui verterunt ἐσωρεύθη. Sunt etiam qui utramque ſignificationem ערם, & ערמה ſimul jungentes vertunt *concinne coagmentatæ ſunt* (9): qua ratione ſi interpretemur, radici hebraicæ ſimile verbum ἁρμόζω, ideſt, *apte connecto*, in græco ſermone habebimus, quod & ex ea ductum videri poterit.

(נצבו כמו נד נזלים *nizzebbú chémo ned nozelim*; ideſt, *ſteterunt, acervi inſtar, fluentes*; aquæ ſcilicet.) Lxx Interpretes ſic reddunt: ἐπάγη ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, ideſt, *congelatæ ſunt ſicut murus aquæ*. Syriacus vero interpres: *conſtiterunt quaſi in utribus*. Videtur autem legiſſe נאד, ideſt, *uter*, pro נד, ideſt, *acervus*. Oleaſter denique ſic verti poſſe cenſet: *ſteterunt ſicut commotio fluenta*; ideſt, commota ſunt. Nimirum vocem נד derivat ipſe ex radice נוד, ideſt, *commoveri*. Sed hæc Oleaſtri interpretatio videtur inconcinna. Nihil autem aliud hebraica verba ſignificare arbitror, quam tranſeuntibus per rubrum mare Iſraelitis aquas ceteroquin natura fluxas acervi inſtar conſtitiſſe.

(קפאו תהמות בלב ים *kapheú tehomóth belébb jam*; ideſt, *concreverunt abyſſi in corde maris*, ſive in medio mari.) Condenſationem, ac veluti coagulationem aquarum indicari verbo illo קפאו, ſeu radice קפא, patet tum ex his verbis libri Jobi (10), וכגבנה הקפיאני, ideſt, *& ſicut caſeum me coagulabis*; tum ex aliis Sophoniæ (11), האנשים הקפאים על שמריהם, ideſt, *homines coagulati in fæcibus ſuis*. Hæc tamen Moſis verba nonnulli non de aquis, quæ coagulatæ ſint, ſed de maris fundo, qui ſubito duratus ſit, &

 com-

(1) cap. xiv. Exodi, verſ. 21. (2) cap. xxix. verſ. 20. (3) cap. iv. verſ. 9.
(4) cap. xxii. verſ. 6. Vide & pſalm. xvii. verſ. 16. (5) quæſt. 55. in Exodum.
(6) lib. 3. de Spir. Sanct. cap. 2, & 4. (7) in caput 8. Iſaiæ.
(8) Vide Marini Theſaurum ad radicem ערם. (9) Chaldæus interpres vertit הכימו, ideſt *ſapienter congregatæ ſunt*. (10) cap. x. verſ. 10. (11) cap. 1. verſ. 12.

commodum Iſraelitis tranſitum præbuerit, intelligunt: teſtatur enim libri Sapientiæ auctor (1), *ex aqua*, *quæ ante erat*, *terram aridam apparuiſſe*.

Verſ. 9. (אמר אויב *amár ojébh*, ideſt, *dixit hoſtis*.) Conciſo quodam, & eleganti dicendi genere, quæ moliebantur in fugientes Iſraelitas Ægyptii, quæque animo ac mente volutabant, agitabantque, egregie deſcribit Moſes in hoc verſiculo. *Hoſtem* autem quum dicit, Pharahonem, Ægyptioſque intelligit: ſimilique modo Virgilius loquitur (2), quum ait, *Hoſtis habet muros*. Verbum vero אמר idem valet, ac latine *dixit*; quem ſignificationis modum in veteri teſtamento fere habet: quocirca probare non poſſum quod Samuel Bohlius (3) ait, אמר *formaliter*, ut ipſe loqui amat, idem eſſe atque *intendit*; *materialiter* vero idem ac *dixit*.

(ארדף, אשיג *erdóph*, *aſshígh*; ideſt, *inſequar*, *aſſequar*.) Pharaho quum Iſraelitas abire permiſiſſet, mutato poſtmodum conſilio fugientes inſequi conſtituit; nec dubitavit, quin eos aſſecuturus eſſet, atque interfecturus, ſi ipſis a tergo inſtaret validiſſimo cum exercitu: putabat enim omnem illis intercluſum iri exitum, atque evaſionis ſpem (4), propterea quod a fronte rubrum mare haberent, a lateribus autem rupes celſiſſimas, atque impervias, ut alias monui (5).

(אחלק שלל *ahallék shalál*; ideſt, *partiar prædam*.) Maximam ſibi prædam Ægyptii pollicebantur; ſecum enim aſportaverant Hebræi tum greges omnes ſuos, ut *non remanſerit ex eis ungula* in Ægypto (6), tum innumera arma (7), tum vaſa aurea, atque argentea, quæ ipſis Ægyptii commodarant, tum etiam alia plurima.

(תמלאמו נפשי *timlaémo naphshî*; ideſt, *explebitur illis animus meus*.) Affixum pronomen מו, ideſt, *illis*, num ad Hebræos referendum ſit, an ad ſpolia, quæ ex illis ſe capturos eſſe confidebant Ægyptii, dubitare quis poteſt. Si enim ad Hebræos referatur, duriuſcula videri poterit ea loquendi formula, *explebitur Hebræis animus meus*; ſin autem ad ſpolia, pronomen illud מו, utpote plurale, numero diſcordabit a ſuperiori nomine שלל, quod eſt ſingulare. Equidem tamen ad hoc nomen referre malim; nam quamvis שלל, ideſt, *præda*, nomen ſingulare ſit, quia tamen eſt collectivum, cum pronomine, aut verbo plurali conjungi poteſt (8).

Vox autem נפשי ita exponi poteſt, ut idem valeat, atque *ego*: quo modo accipitur etiam in illo Numerorum (9), *Moriatur anima mea morte juſtorum*; ideſt, moriar ego. Quin alibi quoque reperiuntur hujuſmodi locutiones, veluti apud Jeremiam (10): *Juravit Dominus exercituum per animam ſuam* (בנפשו); ideſt, per ſe ipſum. Et apud Jeſaiam (11): *Anima eorum* (נפשם) *in captivitatem ibit*. Et alibi (12): *Dilatavit infernus animam ſuam*; ideſt ſe ipſum. Similia apud profanos Scriptores quoque interdum reperies, apud quos vox etiam *cor* ſimili modo accipitur, veluti in illo Ennii de Hannibale: *Quem credidit eſſe meum cor*; ideſt, *Quem ego eſſe credidi*.

(אריק חרבי *arík harbî*, ideſt, *ſtringam enſem meum*.) Verbum הריק iſto in loco ſignificat *e vagina extraxit*; quamvis, ſi proprie ſumatur, ſonet *evacuavit*, ſignificatione nimirum deſumta ex radice ריק, ideſt, *inanis*: unde & du-

---

(2) cap. xix. verſ. 7. (2) lib. 2. Æneid. verſ. 290. (3) num. 36. diſſert. 7, quæ exſtat in tom. 1. Theſauri Theologico-Philologici. (4) cap. xiv. Exod. verſ. 3.
(5) pag. 3. (6) cap. x. Exod. verſ. 26. (7) cap. xiii. Exod. verſ. 26.
(8) Vide quæ dixi ad verſ. 4. pag. 16. (9) cap. xxiii. verſ. 10.
(10) cap. li. verſ. 4. Vide & cap. vi. Amos. verſ. 8. (11) cap. xlvi. verſ. 2.
(12) cap. v. verſ. 14.

ducta eſt Syriaca vox *raca*, quæ eſt in Euangelio (1), *vacuum* cerebro deſignans.

(תורישמו ידי *torishémo jadi*, ideſt, *poſſidebit eos manus mea.*) Marinus noſter (2) collatis inter ſe locis, in quibus occurrit verbum הוריש, pluribus illud modis verti poſſe ſtatuit, nimirum *poſſedit*, *pauperem effecit*, *expulit*, *exterminavit*. Itaque immerito doctiſſimum Cajetanum carpunt nonnulli (3), quod תורישמו vertat *depauperabit eos*. Lxx Interpretes reddunt, κυριεύσει ἡ χείρ μου, ideſt, *dominabitur manus mea*. Vulgatus autem interpres vertit *interficiet eos*, quaſi legerit תהרגמו pro תורישמו.

Verſ. 10. (נשפת ברוחך, כסמו ים *nashápbta beruhachá*, *kiſſámo jam*; ideſt, *flaviſti in ſpiritu tuo*, *texit eos mare.*) Lxx Intt. vertunt, ἐπέστειλας τὸ πνεῦμά σου, ideſt, *miſiſti ſpiritum tuum*; ventum ſcilicet, quo aquæ in Ægyptios impulſæ ſunt. Vide quæ dixi paulo ante ad verſ. 8.

(צללו כעופרת במים אדירים *zalalú cabopbéreth bemáim addirim*, ideſt, *demerſi ſunt tamquam plumbum in aquis profundis.*) Verbum צללו proprie valet *obumbrati ſunt*. Sed hic translatum eſt, & videtur ſignificare *demerſi ſunt*, ſive, *abſorpti ſunt*, ac veluti in inferiores *umbras* deſcenderunt. Oleaſter ait verti etiam poſſe *profundi facti ſunt*. Clericus autem reddit *fundum petierunt*. Vide quæ dixi ſupra (4) de voce מצולה, itidemque (5) de voce אדיר.

Verſ. 11. (מי כמכה באלים יהוה? *mi chamócha baelim Jehováh*, ideſt, *quis ex Diis ſicut tu o Jehováh?*) Dictionem אלים alii hic malunt interpretari *fortes*, ut Vulgatus, alii *Deos*, ut lxx Interpretes, nonnulli vero etiam *Angelos* (6). His tamen quæ proxime ſequuntur, magis conſentanea eorum videtur interpretatio, qui *Deos* hic deſignari putant, eos nimirum, qui a ſtultis ac ſuperſtitioſis hominibus vocantur Dii, nec tamen ſunt. Horum ergo quemquam negat Moſes cum Jehova conferri poſſe, qui & ſummopere ſanctus, & cum terrore laudandus, & mirabilium prodigiorum effector eſt.

E primis ſuperiorum quatuor hebræarum dictionum literis quatuor, compoſito uno vocabulo, ortum ajunt nonnulli *Machabæi* cognomentum, quod Mattathiæ filius Judas peculiariter habuit, quamvis alios quoque ex illius familia viros ac nepotes, quos חשמנים, ſive *Haſmonæos* Judæi vocant, Machabæos dicere ſoleant Scriptores noſtri. Qui hanc tradunt ejus cognomenti originem, narrant Judam adverſus Antiochum præliaturum ſingulis militarium ordinum vexillis tamquam certæ victoriæ omen, & ſpei, quam in Deo ſitam habebat, argumentum, inſcribi juſſiſſe quatuor verborum מי כמכה באלים יהוה quatuor initiales literas י ב כ מ; quum vero milites, ac vulgus e quatuor hiſce literis unum conflaſſent vocabulum *Machabi*, inde factum eſſe, ut ejus teſſeræ auctor Judas dictus fuerit *Machabæus*. Ita rem eveniſſe referunt Iſaacus ben Hole (7), Sixtus Senenſis (8), Reuchlinus (9), Mercerus (10), & Genebrardus (11): A quibus tamen diſſentit Joſippus Gorionis filius (12), qui Judam ob fortitudinem ſuam dictum putat *Machabæum*: quaſi ſcilicet, ut ego interpretor, *Machabæus* idem ſit atque מכבה (*mechabbéh*), ideſt, *exſtinctor*, ſive *deletor*: cujuſmodi profecto fuit Judas, qui

---

(1) Matth. cap. v. verſ. 22. (2) in Theſauro. (3) vide Cornel. a Lap. ad hunc locum.
(4) ad verſ. 5. pag. 17. (5) ad verſ. 6. pag. 17. (6) Vide quæ dixi ad verſ. 2. pag. 6. de voce אל. (7) in commentar. Vide & Chron. Carion. lib. 2. (8) lib. 2. Biblioth. ſanct. pag. 23. edit. colon. (9) lib. 3. Cabalæ. (10) in abbreviaturis Hebraicis.
(11) lib. 2. Chronol. (12) lib. 3. cap. 9. יהודה בנו הנקרא מכבי על שם גבורתו; ideſt, *Judas filius ejus* (Mattathiæ ſcilicet) *vocatus eſt Machabæus ob fortitudinem ſuam*.

qui hoſtes ſuos plane *delevit*, profligavitque (1).

(מי כמכה נאדר בקדש ? *mi chamócha needdár bakkódesh*; ideſt, *Quis, ſicut tu, eximius ſanctitate?*) De voce נאדר dixi alibi (2). Lxx Interpretes hæc verba ita reddiderunt: *τίς ὅμοιός σοι δεδοξάσμενος ἐν ἁγίοις*. Accuratius autem Vulgatus interpres vertit, *magnificus in ſanctitate*: id enim fere denotant hebræa verba Moſis, qui eximiam Dei ſanctitatem ſalſorum Deorum improbitati, ac flagitiis opponit, quaſi diceret: quis e Gentium Diis tibi conferendus eſt Jehovah, qui ſummæ potentiæ parem habes ſanctitatem, qui ſive benefacias, ſive ulciſcaris, nullam prorſus labem contrahis?

(נורא תהלות *norá thehillóth*; ideſt, *terribilis laudum*, ſeu *terribilis laudibus*.) Oleaſter ſic putat verti poſſe: *timendus elevatione*, ideſt, *dum te elevas*. At equidem hoc interpretamentum probare nequeo; propterea quod conſtet vocem תהלות ubique pro *laudibus* uſurpari. Steuchus vero noſter eadem verba ſic explicat, *Deus laudum*, ideſt, omni laude dignus; quaſi ſcilicet vox נורא Deum hic ſignificet. Hæc interpretatio rejici nequit ut minus probabilis: quum enim ſolus Deus reapſe terribilis ſit, ac formidandus, ut Chriſtus ipſe docet in Euangelio (3), rectiſſime proinde per antonomaſiam נורא, ſeu *Terribilis* dici poteſt; præſertim quum David quoque (4) hoc ipſum Deo nomen tribuere videatur his verbis, קדוש ונורא שמו, ideſt, ut vertit Marinus, *Sanctus & Terribilis* eſt *nomen ejus*. Hinc fit, ut Iſaaci Deus vocetur ejuſdem terror in Geneſi (5), ubi Jacobus ſic loquens inducitur: לולי פחד יצחק היה לי; ideſt, *niſi Terror Iſaaci* (nimirum Deus Iſaaci) *affuiſſet mihi*. Clericus denique reddit, *illuſtris laudibus*; conjicit enim נורא poſitum eſſe pro נורה, atque a ראה, quod eſt *vidit*, non a ירא, quod eſt *timuit*, deducendum eſſe. At hanc Clerici conjecturam rejiciendam cenſeo: quamvis enim fatear, literas ה, & א facillime miſceri, ut recte affirmat ipſe, multis tamen rationibus moveor, ut putem hoc in loco literam א pro litera ה poſitam non eſſe, ſive נורא poſitum non eſſe pro נורה. Primum enim vocem hanc נורה, quam cudit Clericus, non habet hebræa lingua, quum nuſquam reperiatur in ſacris libris. Deinde ſi grammaticam analogiam ſpectemus, qua nomina e verbis in hebræo ſermone efformantur, apparet נורא deducendum eſſe ex ירא, ſicut ex ישב deducitur מושב; neque ex ראה efformari poſſe נורה (*noríh*), ſed formandum eſſe נראה (*niréh*), quæ vox ſæpius habetur in veteri Teſtamento. Denique in locis aliis omnibus, in quibus reperitur vox iſta נורא, *terribilem* ſemper ac *formidandum*, nunquam vero *illuſtrem* deſignat: quidni ergo hic quoque illam eamdem habeat ſignificationem? Itaque communiorem interpretationem ſequi ſatius eſt, qua נורא תהלות vertitur *terribilis laudibus*. *Terribilis* autem *laudibus* dicitur Deus, tum quia laudem meretur ex iis, quæ ſunt terribilia, cujuſmodi fuit ſubmerſio Ægyptiorum; tum etiam quia maximo cum timore, ſummaque reverentia laudandus eſt, nec ullus ex mortalibus ſatis commendare eum poteſt.

(עשה פלא *boſéh phèle*; ideſt, *faciens mirabile*, ſeu *mirabilia faciens*.) Oleaſter vertit *faciens ſeparata*; ideſt, ea, quæ gentium Dii facere nequeunt. Sed prior explicatio germanior videtur ac probabilior. Mirabilia porro Dei opera nuſquam non videmus; adeo enim pulcrum, atque elegans eſt totum hoc mundi opificium, ut aperire oculos nequeamus, quin admiranda nobis ſe of-

(13) Vide, ſi libet, Calmeti Dictionar. Sacr. Script. ad vocem *Machabæus*.
(2) ad verſ. 6, pag. 17. (3) Luc. cap. XII. verſ. 4, & 5. Vide etiam cap. VIII Jeſaiæ verſ. 12, & 13. (4) pſ. CXI. verſ. 9. (5) cap. XXXI. verſ. 42, & 53.

offerant ſpectacula. Non hæc tamen ſolum reſpicit Moſes hoc in loco, quæ mira ſunt quidem, ſed naturalia, atque, ut ait Auguſtinus (1), *aſſiduitate ipſa viluerunt*; verum ea potiſſimum intelligit, quæ præter uſitatas naturæ leges, ac vires fiunt, quæque peculiariter *miracula* vocare conſuevimus, cujuſmodi plura patravit Deus ipſe per Moſem & in Ægypto, & in mari Erythræo.

Verſ. 12. (נטית ימינך *natisba jeminecbà*; ideſt, *extendiſti dextram tuam.*) Translata, & elegans locutio, quæ breviſſime indicat tum patientiam, qua Pharahonis ſuperbiam tamdiu Deus toleravit, tum Dei ipſius indignationem in Ægyptios, tum ſummam ejus potentiam, miramque facilitatem, ac celeritatem, qua illos perdidit, tum denique eam manus Moſis extenſionem, ob quam rubri maris undæ in Ægyptios irruerunt. Hæc autem ſingula duobus iis verbis contineri, nullo negotio fit manifeſtum. Quum enim divinam dextram, divinæ potentiæ ſymbolum, extenſam ait Moſes, id ipſum indicat eam hactenus Deum habuiſſe contractam: in quo ejus tolerantia elucet, atque clementia. Revera enim quum Pharaho juſſa Dei ſibi per Moſem, atque Aharonem impoſita, intoleranda arrogantia contemnere auſus eſt, injuriam ſibi illatam patienter tulit Deus, & quamvis Ægyptum pluribus modis, ærumniſque vexarit, Pharahoni tamen ipſi pepercit, ac pleriſque Ægyptiis, quos ad unum omnes puncto temporis in nihilum redigere potuiſſet. At contractam diu dexteram Deus extendit tandem: hac autem dextræ extenſione, divina indignatio, atque ultio ſignificatur, ut ex pluribus Scripturæ locis liquet, veluti ex illo Jeſaiæ (2). *Iratus eſt furor Domini in populum ſuum, & extendit manum ſuam ſuper eum, & percuſſit eum.... in his omnibus non eſt averſus furor ejus, ſed adhuc manus ejus extenta.* Itemque ex illo Ezechielis (3): *Ecce ego extendam manum meam ſuper te... & dabo te in animas odientium te.* Ac demum, ut alia hujuſmodi loca (4) prætermittam, ex illo Sophoniæ (5): *Extendam manum meam ſuper Judam, & ſuper omnes habitantes Jeruſalem, & diſperdam de loco hoc reliquias Baal.* Porro extenta Divina dextra Ægyptios illico periiſſe, ſtatim ſubjicit Moſes: in quo mirifice enitet potentia Dei, qui tam facile Ægyptios ſuſtulit, quam facile irati manus extendimus ad ultionem. Denique quum in Exodo (6) ſcriptum ſit, extenſa Moſis manu contra mare, fugientibus Ægyptiis âquas occurriſſe, hanc quoque manus ſuæ extenſionem ſpectaſſe videtur Moſes hoc in loco, illudque îndicare voluiſſe, divinæ dextræ, non ſuæ. Ægyptiorum ſubmerſionem tribui debere.

(תבלעמו ארץ *tibblabêmo drez*; ideſt, *devoravit*, ſive *abſorbuit eos terra*; quaſi bellua quædam ſcilicet, aut charybdis voraciſſima.) Hæc verba explicans Euthymius, Ægyptios aquis obrutos primum ac demerſos in mari rubro, tum a marinis fluctibus jactatos, atque in litus projectos (7) facto tandem terræ hiatu abſorptos putat. De prodigioſo tamen hoc terræ hiatu nuſquam alibi, quod ſciam, certiores nos faciunt Scriptores Sacri, quibus ſæpenumero de Ægyptiorum excidio commemorandi occaſio oblata eſt, ac ne Moſes quidem ipſe in Exodo, ubi prodigia a Deo Iſraelitarum cauſa peracta accurate deſcribit. Itaque ne hic quidem ejuſmodi prodigium a Moſe indicari crediderim, ſed potius vivida quadam elegantique metaphora ſolam Ægyptiorum demerſionem exprimi. Nimirum *terra* Ægyptios dicitur *abſorbuiſſe*, vel quia va-

(1) in tract. 24. in Johannem, tom. 3. edit. PP. S. Mauri, parte 2, pag. 481.
(2) cap. v. verſ. 24. (3) cap. xvi. verſ. 27. (4) Cap. iii. Exod. verſ. 20; & cap. vii. verſ. 5; & cap. ix. verſ. 15, &c. (5) cap. i. verſ. 4. (6) cap. xiv. verſ. 27.
(7) Exod. cap. xiv. verſ. 31.

vaſto barathro, quo aquas marinas complectitur, eos excepit ac deglutivit; quaſi ſcilicet pelagus ſit telluris guttur, fanceſque, a quibus abſorpti Ægyptii fundum maris, ſeu terram, quæ eſt in fundo maris, inſtar lapidis, aut plumbi (1), petierunt: vel etiam quia perinde abſorpti, ac de oculorum conſpectu repente erepti ſunt, quaſi ſubito dehiſcens terra viventes adhuc devoraſſet. Illud etiam huc accedit, quod etſi vox ארץ ſæpiſſime, & plerumque pro *terra* uſurpetur, paulo aliam tamen aliquaudo videtur habere ſignificationem. Marinus noſter ſane exiſtimat voce hac hebræa ארץ, itemque chaldæa ארעה, locum inferiorem proprie, ſeu partem infimam cujuſque rei ſignificari; quum vero terra ut corporum omnium infima vulgo haberi ſoleat, hinc factum eſſe, ut ipſa peculiariter ארץ dicta ſit. Itaque illud Geneſeos, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ſic interpretatur: *Primum creavit Deus ſphæram, & centrum*: quam interpretationem quibuſdam rationibus confirmat, quas videre licet apud ipſum (2). David ſane ventrem, qui pars eſt corporis inferior, appellat ארץ (3). Itaque ne hic quidem ארץ terram proprie ſumtam cogimur interpretari.

Hactenus Moſes quæ contigerant Iſraelitis, Ægyptiiſque in mari Erythræo, perſecutus eſt, elegantiſſimeque exornavit. Nunc ea canere, vel potius prænunciare ingreditur, quæ nondum Iſraelitis tunc evenerant, quum iſtud canticum concinnatum ab ipſo eſt, victorias ſcilicet, quas de Philiſtæis, Idumæis, Moabitis, & Chananæis populis relaturi erant, ac demum promiſſæ terræ acquiſitionem. Quod autem Moſes, quæ futura erant, divino afflatu prædicens, verbis uti pergat tranſactum tempus deſignantibus, id non modo vaticinationem non tollit, ſed potius ejus certitudinem oſtendit. Divini enim Prophetæ quæ eventura prænunciarunt, adeo certo futura prævidebant, ut ea tamquam præſentia, aut jam præterita ſibi videre viderentur, unde & *Videntes* dicti ſunt: eamque ob rem quum futura prænunciant, de illis perinde loquuntur ut plurimum, ac ſi præſentia, aut præterita jam eſſent. Illud vero etiam animadvertere oportet, in hebræo ſermone præteritum, ac futurum tempus facillime miſceri, atque alterum pro altero promiſcue poni quam ſæpiſſime: cujus rei nulla afferimus exempla, quod paſſim obvia ſint in ſacris voluminibus, atque adeo in hoc ipſo cantico, quod modo explanamus.

Verſ. 13. (נחית בחסדך עם זו, גאלת *nabita bbehaſdechà bam zu, gadlta*; ideſt, *duxiſti in benignitate tua populum hunc*, quem *redemiſti*; quem ſcilicet e ſervitute eripuiſti.) Lxx Intt. ita vertunt: *ὡδήγησας τῇ δικαιοσύνῃ τὸν λαόν σου τοῦτον*; ideſt, *deduxiſti juſtitia tua populum tuum hunc*. Hos de more ſecutus Euthymius, ſummæ (inquit) juſtitiæ fuit populum ab Ægyptiis oppreſſum liberare, & graviſſima patienti incommoda opem ferre, eumque eripere a tyrannide. Steuchus autem pro נחית legit חנית. Quod ſi ita legamus, propoſita verba vertenda erunt in hunc modum: *Caſtrametatus es, benignitate tua populum hunc redemiſti*. Deus porro Iſraelitis dux fuit, non modo dum mare rubrum tranſmitterent, ſed etiam poſtea annos quadraginta continuos in Deſerto: eamque ob rem arcam, in qua ſedere, ac præſidere videretur, itidemque tabernaculum quaſi imperatoris tentorium in medio exercitu collocandum fabricari juſſit. Quanquam inter Scripturæ Interpretes quæſtio eſt, num Deus ipſe, an vero Angelus illius vices gerens Iſraelitis ducem ſe præbuerit.

(1) vide verſ. 5, & 10. hujus cantici. (2) in Theſauro L. S. ad vocem ארץ. (3) in pſalm. cxxxix. verſ. 15.

Digitized by Google

rit. Graviſſimi quidem Patres (1) Verbum Divinum aſpectabili indutum carne Hebræos duxiſſe docuerunt. Alii vero ſunt, qui Angelum Iſraelitis ducem fuiſſe contendunt; quam opinionem confirmant pluribus Scripturæ locis, veluti illo Exodi (2): *Mittam præcurſorem tui angelum, ut ejiciam Chananæum*. Et illo Numerorum (3): *Miſeritque angelum, qui eduxerit nos de Ægypto*. Et illo Jeſaiæ (4): *Et angelus faciei ejus ſalvavit eos*. Sed de hac quæſtione vide Interpretes, qui eam fuſe tractant.

(נהלת בעזך *nebdltba bebozzechd*; ideſt, *deduxiſti in fortitudine tua*.) Quod in hebræo exemplare eſt נהלת, Samaritani legunt נחלת, ideſt, *poſſediſti*: lxx vero Intt. videntur legiſſe נחמת; reddunt enim παρεκάλεσας. Quod autem ſpectat ad vocem נהלת, quam habet hebræum exemplar, Symmachus, Onkeloſus, & Vulgatus interpres eam vertunt *portaſti*; Oleaſter *ſuſtentaſti*; Marinus *deduxiſti*. Quænam vero ex hiſce interpretationibus magis germana ſit, non auſim definire. Videtur tamen נהל idem ferme eſſe ac נחה, ideſt, *duxit*; at neſcio quid amplius ſignificare. Quod ſi inter ſe loca omnia conferantur (ſunt autem omnino novem), in quibus verbum iſtud נהל uſurpatur, apparebit ipſum *deducendi* ſignificationem alicubi poſtulare, nuſquam reſpuere.

(אל נוה קדשך *el nevéb kodsbécba*; ideſt, *ad ſedem ſanctitatis tuæ*; ſive, *ad ſedem ſanctam tuam*.) De voce נוה dixi alias (5). Quænam autem ſit ſancta hæc Dei ſedes, ad quam deductum iri Hebræos prænunciat Moſes, certo ſtabiliri nequit, quum multa ſint loca, ad quæ recte poſſunt referri iſta verba. Ac primum quidem fieri poteſt, ut Horebum, aut Sinaim (6), ſacros ac celeberrimos Madianitidis regionis montes, a quibus non longe aberant Iſraelitæ poſt trajectum maris rubri, & apud quos poſtmodum quieverunt caſtris poſitis, ſpectarit hic Moſes: hos enim montes Deus peculiari ratione incolere credebatur: atque in Horebo quidem Moſi primum apparuerat e medio rubo, eumque Iſraelitas ex Ægypto educere juſſerat: qui mons proinde & *terra ſancta* dicitur in Exodo (7), & *mons Dei*. In Sinai autem crebro poſtmodum Moſi videndum ſe præbuit Deus, ibidemque leges Iſraelitis tulit (8). Præterea *ſedes Dei ſancta*, de qua hic loquitur divinus Vates, deſignare poteſt aut templum, quod Jeroſolymis exſtruendum erat, & *domus Dei* paſſim vocatur in ſacris libris; aut montem Sion, vel, ſi mavis, montem Moriam, ubi Deus propter templum inibi exſtructum *habitare* dictus eſt; aut tandem terram omnem Iſraelitis promiſſam a Deo, quæ tamet ſi graviſſimis tunc Chananæorum flagitiis polluta eſſet, *ſancta* tamen *Dei ſedes* per anticipationem dici potuit a Moſe, quod prævideret fore ut in ea veri Dei cultus univerſo deinde orbi indidem propagandus (9) ſtabiliretur; atque ibidem Dei Filius humanam carnem indueret, ac pro humano genere mortem tandem oppeteret: qua de cauſa *Terram Sanctam* adhuc eam nominamus.

Verſ. 14. (שמעו עמים *sbamebû bammim*; ideſt, *audierunt populi*.) Vel potius *audient populi*. Forum enim, quæ recens contigerant, fama nec dum ad finitimos populos perlata eſſe poterat, quamvis de ea quaſi jam ſparſa loquatur Moſes. Porro ubi nunc hebræ-

d

(1) Vide quæ dixi ad verſ. 3, pag. 9. (2) cap. xxxiii. verſ. 2. (3) cap. xx. verſ. 16.
(4) cap. lxiii. verſ. 9. (5) ad verſ. 2. hujus cantici, pag. 6. (6) Duo ſunt (inquit Petrus Vallenſis part. 1. epiſt. xi. Cairo ſcripta) montes in uno loco, hoc eſt, Horeb, & Sinai, qui ambo naſcuntur, ut ita dicam, ex radice una, & dividuntur poſtea jugis, quo altius aſcenditur. (7) cap. iii. verſ. 5, & 1. (8) Exod. cap. xx. verſ. 1.
(9) Iſaiæ cap. 2. verſ. 3. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem*.

bræum exemplar habet שמעו. Vulgatus Interpres habet *aſcenderunt*: quem proinde oportet aut aliter legiſſe, quam lxx Interpretes, & Hebræi legunt, nimirum legiſſe עלו; aut id potius, quod tam admirabilis prodigii nuncio audito populi præſtiterunt, quam ipſam eventus famam ad eos perlatam, exprimere voluiſſe. *Populorum* autem nomine Moſes tum eos deſignare videtur, quos mox commemorabit, tum etiam Amalecitas, qui omnium primi Iſraelitis armati reſiſtere, ac progreſſum intercludere conati ſunt.

(ירגזון *irgázun*, ſive, ut Samaritæ legunt, ירגזו *irghezú*; ideſt, *perterreſiens*.) Lxx Intt. vertunt ὠργιάσθησαν, ideſt, *irati ſunt*; Aquila ἐκλονήθησαν, ideſt, *commoti ſunt*. Verbum autem hebræum רגז cum clamore ac ſtrepitu iram, aut metum patefacere, iraſci, & horrere ſignificat. Porro quod futurum prædicit hic Moſes, reapſe contigiſſe Rahaba quoque meretrix Jerichuntina teſtatur in libro Joſue (1). Chananæi vero, aliique, quos dixi, populi ideo terrore perculſi ſunt, quia verebantur, ne Hebræi a præpotenti Deo adjuti eorum regionibus potirentur.

(חיל אחז ישבי פלשת *bil abáz joſhebbé Phelásheth*, ſeu, *Phelésheth*; ideſt, *dolore perculſi ſunt incolæ Pheléſeth*.) Vox hebræa חיל dolorem parturientis feminæ potiſſimum ſignificat: ſed hic ſumitur pro dolore vehementiſſimo. *Incolas* vero *Pheléſeth*, quos Hebræi פלשתים, noſtri vero *Philiſtiim*, aut *Philiſtæos* vocant, ex Chasluhæis *egreſſos* eſſe, Chasluhæos autem a Mizraimo Chami filio, & Noahi nepote genitos fuiſſe, conſtat ex Geneſi (2). Porro quo tempore canticum hoc ſcripſit Moſes, Philiſtæos oram maritimam inter Ægyptum, & terram Chanahanis incoluiſſe putat Hadrianus Relandus (3), quem conſule, ſi libet. De origine autem nominis פלשתים non conſentiunt Scriptores. Origenes (4) *Philiſtæos* interpretatur *cadentes*: an ex radice נפל, ideſt, *cecidit*, an vero, ut putat Ruæus (5), ex inuſitata radice פלש, unde factum eſt התפלש, ideſt, *ſe volutavit*, viderint alii. Relandus vero (6) Philiſtæos a Peluſio, aut viciſſim Peluſium a Philiſtæis dici conjicit. Demum Johannes Clericus exiſtimat פלשתים deſignare *peregrinos*. Radix enim פלש (inquit ipſe) apud Æthiopas etiamnum ſignificat *migrare*, *peregrinari*, & פלשי *advenam* & *peregrinum*. In verſione quoque Samaritica cap. xiv. verſ. 6. Geneſis פלשה *peregrinationem* deſignare videtur. Et lxx Intt. paſſim vocem hanc פלשתים vertunt ἀλλόφυλοι. Itaque putat Clericus incolas regionis *Pheléſeth* ex Africa in Chananæam veniſſe, quumque non eſſent ex Chanahanis proſapia, a Chananæis veteribus colonis dictos eſſe *Pheliſtim*, ideſt, alienigenas.

Verſ. 15. (אז נבהלו *az nivhalú*; ideſt, *tunc conſternati ſunt*, vel potius, *tunc conſternabuntur*.) Prædicit hic Moſes, fore ut Idumæorum duces animis conſternentur. נבהל enim idem valet, ac latine *perterritus eſt*, *terrore ſubito perculſus eſt*. Lxx tamen Intt. vertunt, τότε ἔσπευσαν, ideſt *tunc feſtinaverunt*. Quare aut pro נבהלו legerunt בהלו (בהל enim eſt *feſtinavit*), aut illud pro hoc altero ſumi cenſuerunt.

(אלופי *allupbé*; ideſt, *Duces*.) Idumæorum primores & hoc in loco, & in capite ſexto & triceſimo Geneſis vocantur a Moſe *Ailuphim*, quam vocem Lxx Intt. vertere ſolent ἡγεμόνες, Vulgatus autem *duces*, aut *principes*. Huic interpretationi non adverſatur Salo-

(1) cap. 2. verſ. 9, & ſeqq. Vide & cap. ix. verſ. 9. (2) cap. x. verſ. 13, & 14.
(3) lib. 1. *Palæſtina*, cap. xxii. Exſtat hoc opus in tomo 6. *Theſauri antiquit. Sacr.* a Blaſio Ugolino editi. (4) hom. 6. in Exod. pag. 149. edit. PP. S. Mauri.
(5) in annot. ad dictam homil. (6) in loco jam dicto.

lomon Jarchius, quum Idumæorum *alluphim* exponit ראשי משפחות, ideſt *familiarum capita*: quondam enim familiarum capita principes gentis erant. Recte autem animadvertit Marinus, eum qui populo præſit, hebraice vocari אלוף voce ducta aut ex אֶלֶף, quod eſt *mille*, quaſi chiliarcham; aut ex אָלַף, quod eſt *docuit*, quaſi doctorem populi; aut tandem ex אלוף, quod eſt *taurus*. Hinc factum fortaſſe eſt, ut Moſes, qui אלוף יהודים, ideſt ductor, & doctor Judæorum fuit, a græcis quondam Α"λφα diceretur, ut teſtantur Helladius Beſantinous in Chreſtomathia, cujus libri fragmenta habet Photius in Bibliotheca, & Philemæus Hephæſtionis (1) his verbis: Μωσῆς ὁ τῶν Ε'βραίων νομοθέτης, Α"λφα ἐκαλεῖτο; ideſt, *Moſes Hebræorum legiſlator Alpha vocatur.*

(אדום *Edóm*, ſive *Idumææ*.) Regio Edom ita dicta eſt, quod eam Iſaaci filius Edomus (2), qui & Heſavus appellabatur, & nepotes poſterique ejus incoluerint (3): tenebat autem Edomus montana Seir, quæ extra fines terræ Chanahanis fuiſſe, patet ex Deuteronomio (4). Porro a rege Edomæorum per nuncios amice petiit Moſes, ut ſibi una cum Iſraelitis per ejus regionem tranſire liceret: ſed repulſam retulit: quin rex ipſe maximo cum exercitu Iſraelitas procul a ſuis finibus prohibuit (5).

(אילי מואב יאחזמו רעד *Elé Moàbb johazémo ràbad*; ideſt, *fortes Moabitidis capiet tremor*.) אילים proprie ſunt *arietes*: & hanc ſignificationem fere habet iſta vox, quamvis aliquando per tranſlationem ſignificet *potentiores*: quo modo cum accipitur, videtur אילים poni pro אלים, quod eſt *fortes*. מואב autem idem videtur eſſe ac מאב, hoc eſt, *ex patre*. Moabus enim, a quo Moabitarum regio (6) nomen habuit, ex inceſto concubitu Loti cum filia natu majore ortus eſt (7).

(נמוגו *namógu*; ideſt, *diſſoluti ſunt*.) Seu potius *diſſolventur*; præ timore ſcilicet animo diſſoluto ac remiſſo erunt: vel, ſi mavis, diſſolventur eorum vires; vel demum, quamvis ferreo ac duro ſint animo, ita tamen hoc nuncio terrebuntur, ut eorum durities diſſolvenda ſit. Onchelosus vertit אתברו, ideſt, *contriti ſunt*, animis videlicet: Lxx vero Interpretes ἐτάκησαν, ideſt, *liquefacti ſunt*. Porro ex radice מוג, quæ ſignificat *diſſolvi*, ac *liquefieri*, efformatur ejuſdem ſignificationis verbum נמוג; immo ex eadem fortaſſe ducta eſt etiam græca vox μόγος *afflictionem* deſignans. Timori enim, & afflictioni jungere ſolent Hebræi *diſſolutionem*: eamque ob rem Rahaba meretrix ut ſuorum afflictionem exprimeret, *audivimus* (inquit), *& liquefactum eſt cor noſtrum* (8). Latini e contrario terrori, conſternationique *rigorem* jungere ſolent. Quare Ovidius in lib. 1. Faſtorum ait = *Extimuit, ſenſitque metu riguiſse capillos, Et gelidum ſubito frigore pectus erat*. Itaque hanc latini ſermonis conſuetudinem ſecutus Interpres Vulgatus, quo apertius Chananæorum terrorem declararet, vertit *obriguerunt*, quod in hebræo exemplare legitur *diſſoluti ſunt*.

(כל ישבי כנען *col joshebbè Chenàban*; ideſt, *omnes incolæ Chanabanitidis*.) Terræ Chanahanis nomine, quod a primis ejus incolis Chanahanis poſteris originem duxit, vulgo putant multi eam omnem regionem deſignari, quæ a duodecim tribubus occupata fuit. Sed hos refellit Relandus (9), qui id nomen illi regioni duntaxat tri-

d 2 bu-

(1) lib. 5. novæ hiſtoriæ. (2) Gen. cap. xxv. verſ. 30. (3) de hac regione vide Relandum lib. 1. *Palæſtinæ*, cap. xix. (4) cap. 2. verſ. 5. (5) Numer. cap. xx. verſ. 14, & ſeqq. (6) de Moabitide agunt Relandus lib. 1. *Palæſtinæ* cap. xx, & Calmetus in *diction.* S. S. ad vocem *Moabitæ*. (7) Geneſ. cap. xix. verſ. 37. (8) lib. Joſue cap. 2. verſ. 11. (9) lib. 1. *Palæſtinæ*, cap. 1.

butum fuiſſe contendit, quæ ad occaſum Jordanis ſita eſt: illam vero, quæ trans Jordanem poſita erat, hoc nomine non indicari, quamvis tribus Ruben, Gad, & dimidia Manaſſis ipſam occuparint.

Verſ.16. (תפל עליהם אימתה ופחד *tippól halehém emáthah vaphhad*; ideſt, *cadet* (vel *cadat*) *ſuper ipſos terror, & timor.*) Diverſis verbis eadem ferme, quæ dixerat, repetit Moſes. אימתה autem contra perpetuam conſuetudinem hic ponitur pro אימה, aut metri cauſa, aut ad augendam ſignificationem, ut conjicit Marinus. Quod demum ait Moſes *terrorem caſurum ſuper Chananæos, aliosque populos*, formula loquendi hebræa eſt, quam leges tum 1. Sam. XI. 7; tum pſalm. LV. 5; tum Gen. XV. 12, tum Joſ. II. 9; tum alibi etiam.

(בגדל זרועך *bigdól zerobachá*; ideſt, verbum e verbo, *in creſcere brachium tuum*; nimirum, *per ſummam potentiam tuam.*) גְּדֹל eſt *makór* verbi גָּדַל. Vox vero זרוע proprie quidem *brachium*, per translationem vero *potentiam* deſignat: id quod perſpicue apparebit legenti in hebræo exemplare verſiculum 24. capitis XLIX Geneſeos; aliaque etiam Scripturæ loca.

(ידמו כאבן *iddemú cabbhen*; ideſt, *quieſcent ut lapis*). Vel potius *quieſcant, immobiles fiant.* LXX Intt. vertunt ἀπολιθωθήτωσαν (1), ideſt, *lapideſcant.* Chaldæus autem interpres reddit ישתקון כאבנא, ideſt, *taceant ſicut lapis.* Simile Horatii illud, *ſtatua taciturnius* (2). Optat porro hic Moſes, ut populi, juxta quorum fines tranſituri erant Iſraelitæ, præ metu rigeant, ac præ ſtupore immobiles fiant, ne ſcilicet populo ſuo armati obviam eant, ſed eum juxta ipſorum fines tranſire patiantur: id quod reipſa feciſſe Kenæos populos, conſtat ex libro primo Samuelis (3). Moſis tamen votis non omnino reſpondit eventus; nam paulo poſt Amalekitæ (4), iterumque Chananæi una cum Amalekitis ipſis (5) bellum Iſraelitis intulerunt, qui tamen ſuperati tandem ab Hebræis, ac deleti ſunt.

(עד יעבור עמך יהוה *had jahabhór hammechá Jehováh*; ideſt, *donec tranſierit populus tuus, o Jehova.*) Donec ſcilicet per eorum fines in terram Chanahanis venerit. Iſraelitas vocat hic Moſes, ut alibi ſæpiſſime, *populum Dei*, quod eos plurimum Deus dilexerit, innumeriſque beneficiis auxerit, quæ nemini ignota ſunt, & referuntur in ſacris hiſtoriis. Quin Deus ipſe eos *populum ſuum* vocare non eſt dedignatus in Exodo cap. III. verſ. 7, & 10, & 12, & capite XIX. verſ. 5, ubi, *ſi audieritis*, inquit, *vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale.*

(עד יעבור עם זו קנית *had jahabbór ham zu kanítha*; ideſt, *donec tranſierit populus hic*, quem *acquiſivisti.*) Verbum hebræum קנה rem aliquam emere, ſibi comparare, aut quovis tandem modo acquirere, itidemque rem vel pretio emptam, vel labore atque induſtria partam poſſidere ſignificat. Deus autem Iſraelitas dicitur acquiſiviſſe, quod eos duriſſimæ ſervituti eripuerit, aliiſque beneficiis ſibi devinxerit, ac veluti peculiari quodam modo ſuos fecerit. Exiſtimat tamen Samuel Bochartus (6), קנה idem aliquando eſſe, ac *genuit*, veluti Zachariæ cap. XIII. verſ. 5, & Gen. cap. IV. verſ. 1, & Proverb. cap. VIII. verſ. 22. Quin græcum vocabulum γεννᾶν ex hoc hebræo קָנָה derivandum videtur Clerico (7). Hanc opinionem ſi ſequimur, pro *quem acqui-*

(1) de hac voce agit Clericus in Differt. de ſtatua ſalina. (2) l. 2. epiſt. 2. verſ. 83.
(3) cap. XV. verſ. 6. (4) cap. XVII. Exodi. (5) cap. XIV, & XXI. Numer.
(6) in lib. 2. *Chanahanis*, cap. 2. (7) in comment. cap. XXXII. Deuter. ad verſ. 6.

acquiſiviſti, vertere etiam licebit *quem genuiſti* (1). Sed a vulgata, & communi *acquirendi* ſignificatione, quam habet verbum קנה, non eſt facile recedendum, præſertim quum ea Scripturæ loca, quæ ex Bocharto allegavi, ſi accurate perpendantur, neque hanc ſignificationem reſpuant, neque eam poſtulent, quam ipſe Bochartus amplectitur.

Verſ. 17. (תבאמו, ותטעמו בהר נחלתך *tebbiémo, vetbittabémo bebár nabalatbechá*, ideſt, *Ipſos perduces in montem hereditatis tuæ, eoſque ibi plantabis.*) Sunt qui de monte Sinai, ad quem perductos iri Hebræos prænunciet divinus Vates, locum hunc putant poſſe explicari. Sed hujuſmodi interpretationem equidem non ſequor, tum quia in eo monte firmam ſtabilemque ſedem, quam plantandi metaphora denotat (2), Hebræi non fixerunt; tum etiam quia eidem monti non ſatis convenire videntur quæ ſubjiciuntur hoc in commate. Arbitror itaque Sionem montem, aut, ſi mavis, montem Moriam, in quibus templum aliquando conſtruendum erat, hic ſpectari a Moſe; montes vero hoſce quum dicit, potiore de parte omnem Chanahanis terram per ſynecdochen intelligere, quæ regio non plana, uti Ægyptus, ſed montibus referta (3) erat, in eaque firmiter conſtituti, ac veluti *plantati* Hebræi pluribus ſeculis habitarunt. Porro Sion, aut Moria *montes hereditatis Dei* propterea dicuntur, quod eos ſibi Deus veluti peculiarem ſedem hereditatemque delegerit, quodque in Chanahanitide per hoſce montes deſignata populus ille habitaturus eſſet, qui in hereditatem Dei adſcitus fuit, utpote ab ipſo adoptatus in primogenitum, ut eſt in Exodo (4).

(מכון לשבתך פעלת יהוה *macbón lesbibbtecbá pabálta Jebováb*, ideſt, *præparationem ſedis tuæ operatus es, o Jebovah.*) Similis loquendi formula alibi etiam occurrit (5). His autem verbis illuſtrantur proxime ſuperiora, quæ de monte ſancto, ubi domicilium ſibi conſtituit Deus, intelligenda diximus: de hac enim eadem re loqui hic pergit divinus Vates. Porro radix כון, ſive כונן, unde vox מכון derivatur, non modo *præparare*, atque *aptare*, verum etiam *ſtabilire*, ac *firmare* ſignificat (6). Hinc factum eſt, ut locum hunc lxx. Intt. ſic reddiderint: *εἰς ἕτοιμον κατοικητήριόν σου*, &c. Vulgatus vero: *firmiſſimo habitaculo tuo*, &c. *Firmiſſimum* autem recte dicitur illud templum, quod mille, atque amplius annos ſtetit. Recte etiam dicitur *a Deo factum*, propterea quod Deo ipſo volente ac jubente conſtructum ſit. Quamquam ſunt qui putent (7) vocem פעלת hoc in loco verti debere *paraſti*: hoc enim modo accipi nonnunquam verbum פעל, perſpicue conſtare ajunt ex verſiculo tertio pſalmi LVIII.

(מקדש ארני כוננו ידיך *mikdásh Adonái conenú jadécba*; ideſt, *ſanctuarium Domine inſtruxerunt* (aut, ſi mavis, *firmarunt*) *manus tuæ.*) De radice כון modo dixi. Quod autem ait hic Moſes כוננו, hoc eſt, *inſtruxerunt*, id duobus modis poteſt accipi: primum ut ſit præteritum loco futuri poſitum (8), deinde ut id deſignet, quod Deus facere decreverat, non quod jam fecerat. Id ipſum de ſuperiore voce פעלת, ideſt, *operatus es*, dictum puta.

Nunc antequam ulterius progredimur, pauca de voce ארני dicenda ſunt, ex qua ortum nonnulli conjiciunt nomen

(1) Vide infra quæ dicam ad verſ. 6. alterius Moſis cantici. (2) vide lib. 1. Paralip. cap. XVII. verſ. 9. (3) vide pſalm. 78. verſ. 54.; & l. 3. Reg. cap. XX. verſ. 28; & Deuter. cap. III. verſ. 23. (4) cap. IV. verſ. 22. (5) in lib. 3. Reg. cap. VIII. verſ. 3, & 43; ac pſalm. XXXIII. verſ. 14. (6) lib. 1. Sam. cap. XX. verſ. 31; & l. 3. Reg. cap. 2. verſ. 12; & pſalm. LXXV. verſ. 7; & alibi. (7) vide Jo. Clericum in hunc locum. (8) vide quæ dixi ſupra ad verſ. 12. pag. 24. col. 2.

Digitized by Google

men illud, quo Arabes Bacchum vocabant Adonæum. *Adonáj* ergo nomen divinum eſt, quod omnes omnino Interpretes vertunt voce *Dominus*, aut alia affini, & a Judæis, dum ſacros libros legunt, ſacroſancto nomini יהוה ſubrogatur, ut alias dixi (1). Sunt autem qui eam vocem deducunt ex אדן, quod eſt *baſis*, propterea quod (inquiunt) herus, ſive dominus ſit inſtar baſis, & fulcri totius domus. Sed nimis coacta videtur hæc nominis notatio. Itaque probabilius Marinus noſter (2) ſtatuit, אדני quidem efformari ex אדון, quod eſt *herus*, ipſam vero vocem אדון ex nulla alia derivari.

Nomen porro אדני formam habet nominis pluralis cum affixo primæ perſonæ: quaſi ſcilicet *Adonáj* idem valeat, ac *Domini mei*, & Deo plurale hoc nomen propterea tribuatur, ut plures ejus Perſonæ indicentur, ſicuti ipſas indicari diximus (3) nomine אלהים. Dubitari tamen merito poteſt, an poſtremum illud *Jod* in nomine אדני reipſa affixum ſit. Sunt enim & alia ejuſdem modi nomina, in quibus affixum non eſt, veluti גובי, ideſt *locuſtæ* (4), שרי, ideſt *Principes* (5), & חלוני, ideſt *feneſtræ* (6). Quin dubitari etiam poteſt, an nomen ipſum אדני plurale reipſa ſit, an potius ſingulare. Quædam enim ſunt ejuſdem terminationis nomina ſingularia, ut שדי *shadáj*, ideſt *ager* (7), & שדי *shaddáj*, ideſt omnipotens (8). Et ſane vetuſti Interpretes nuſquam אדני tranſtulerunt *Domini*, aut *Domini mei*: quin pænultimæ literæ punctum vocale veteres ſuppoſuerunt, quod dicitur *kaméz*, ut ſcilicet eo puncto nomen divinum אֲדֹנָי differret ab alia voce אֲדֹנַי, quæ verti debet *Domini mei*.

Verſ. 18. (יהוה ימלך לעלם ועד *Jehováh imlóch lebolám vabéd*; ideſt, *Jehovah regnabit in ſeculum, & adbuc.*) Clauſula huic cantico aptiſſima, in quo ſanctiſſimus Vates victoriam ope divina de Ægyptiis relatam cecinit, & Chananæorum expulſionem prænunciavit. Nimirum Deum perpetuo regnaturum ait Moſes, ut ſignificet, ab ipſo mundum univerſum adminiſtrari, ipſum duntaxat rerum omnium dominum eſſe, eique ſoli, utpote æterno Regi, cujus ope hoſtes ſuos ſuperaturi erant Iſraelitæ, non Molocho, qui falſo a ſuperſtitioſis populis מֹלֶךְ, quaſi *regnans* dicebatur, nec Bahalo, quem pari ſtultitia, atque impietate *Dominum* (id eſt enim בעל) ejus cultores appellabant, aut aliis ullis gentium Diis divinum cultum deberi. Similiter David in pſalmo decimo (9), *Dominus*, inquit, *regnabit in æternum, & in ſeculum ſeculi*: tum ſtatim ſubjicit: *perierunt gentes de terra illius*. Daniel quoque, ut ſuperbi Nabuchodonoſoris arrogantiam retunderet, qui potentiam ſuam, atque imperii amplitudinem, uni Deo acceptam referre recuſabat (10): *ſcias*, ait, *quod dominetur Excelſus ſuper regnum hominum, & cuicumque voluerit, det illud..... quia poteſtas ejus poteſtas ſempiterna, & regnum ejus in generationem, & generationem*. Animadvertunt porro nonnulli Interpretes a Moſe in hoc verſiculo Eccleſiæ perpetuitatem in æterno Dei regno fundatam deſignari, & audientium animos ad æternum Electorum regnum attolli.

Quod attinet ad voces לעלם ועד, ut veram utriuſque ſignificationem aſſequamur, utraque ſingillatim expendenda eſt. Vox ergo עולם (11) derivatur ex radice ſacris Scriptoribus inuſitata עלם, ideſt, *abſcondit*, ex qua efſor-

(1) pag. 11. (2) in Theſauro L. S. ad vocem אדון. (3) pag. 7, & 8. (4) Nahum cap. III. verſ. 17. (5) Jud. cap. V. verſ. 15. (6) Jerem. cap. XXII. verſ. 14. (7) pſalm. XCVI. verſ. 12. (8) Geneſ. cap. XVII. verſ. 1. (9) verſ. 16. (10) cap. IV. verſ. 22, & 31. (11) Vide etiam infra quæ de hac voce dicam ad verſ. 7. cantici ſecundi Moſis: itidemque Matthiæ Flacii Illyrici *clavem Scripturæ Sacræ* part. 1. ad vocem *ſeculum*

Digitized by Google

formatum eſt verbum uſitatum התעלם, quod valet *ſe ſe abſcondit*. Itaque עולם, ſi vim radicis ſpectemus unde deducitur, longiſſimi temporis ſpatium deſignat, cujus fines terminique *abſconditi* ſunt, ſive occulti, aut incerti; aliquando tamen pro ipſa æternitate ſumitur in ſacris libris. Docet autem Hieronymus (1) hac voce, ſi literam ו habeat, æternitatem, ſin ea careat, annum quinquageſimum, qui Jubileus dicitur, deſignari: quod Hieronymi monitum audacter carpit Clericus (2), at defendere ſtudet Vallarſius (3). Simili ratione vox compoſita לעולם modo idem valet, atque *in æternum*, veluti in pſalmo centeſimo (4), & alibi ſæpe: modo ſignificat *longiſſimo tempore*, non tamen æterno, ſi æternitatem proprie accipiamus; ut clare patet tum ex aliis Scripturæ locis, tum maxime ex illo Exodi (5): *perforabitque aurem ejus, & erit ei ſervus* לעלם, ideſt, *per totam vitam*. Vox vero עַד idem valere videtur, atque עַד, quæ vocula ſæpe ſignificat *adhuc*, & nonnunquam *æternitatem*, veluti in pſalmo IX. verſ. 19, Jeſaiæ cap. LVII. verſ. 15, & alibi.

Itaque propoſita verba לעלם ועד verti poſſunt *in ſeculum & adhuc*; aut *in ſeculum, & in æternum*. Hinc fit, ut LXX Intt. græce ſic ea reddant: εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐπ' αἰῶνα, καὶ ἔτι; Chaldæus vero interpres in hunc modum: לעלם ולעלמי עלמיא, hoc eſt, *in ſeculum, & in ſecula ſeculorum*. Vulgatus tamen vertit *in æternum, & ultra*: quæ interpretatio pluribus Scriptoribus negotium faceſſit; quum enim æternitas fine careat, ultra ipſam nullum temporis ſpatium ne cogitatione quidem fingi poteſt. Varia Interpretum in hanc rem cogitata vide apud Pererium (6). Equidem paucis rem expediverim. Nimirum vox *æternus* a Vulgato interprete neque hic, neque in aliis locis quampluribus proprie accipitur, ſed ita, ut id ſignificet, quod diutiſſime durat. Ita ſane explicanda eſt in illo Geneſeos (7): *Dabo tibi omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam*. Immo eodem modo a profanis quoque Scriptoribus ſumitur, uti liquet ex hoc Horatii verſu (8): *Serviet æternum, qui parvo neſciet uti*.

Verſ. 19. (כי בא *ki bba*, ideſt, *quia venit*, &c.) An totus hic verſiculus ad canticum pertineat, dubitare licet. Initio enim XV. capitis libri Exodi, ex quo capite iſtud canticum depromptum eſt, hæc leguntur: *tunc cecinit Moſes, & filii Iſrael carmen hoc Domino, & dixerunt*. Tum canticum ipſum ſubjicitur, cui ſubnectuntur hæc verba: *Quoniam venit equus Pharabonis*, &c. Fieri ergo poteſt, ut poſtremis hiſce verbis cauſam afferat ſacer hiſtoricus, nempe Moſes, cur Deum laudibus extulerint Hebræi, canticumque iſtud concinuerint. Rupertus ſane (9) verſiculum proxime ſuperiorem, nempe 18, ut poſtremum in hoc cantico habuit; ejuſque opinio ex eo confirmari poteſt, quod hic verſiculus cum ſuperiore recte conjungi non videatur ob voculam illam כי, ideſt, *quia*: nec enim ideo *Deus æternum regnabit*, quia quum Pharahonis equitatus mare ingreſſus eſſet, Deus ipſe marinis fluctibus eum obrui voluit. Attamen quoniam hic verſiculus cantico vulgo adjungi ſolet, nos quoque ipſum hic adjunximus, præſertim quum vocula כי tametſi plerumque ſignificet *quia*, interdum tamen valeat *ideo*, veluti in cap. XXII. Gen. verſ. 17, & aliquibus aliis in locis

(1) Commentariorum in epiſt. ad Galatas lib. 1. cap. 1. ad verſ. 4, pag. 378 tomi VII. editionis Vallarſianæ. (2) in quæſtionibus Hieronymianis. (3) in annot. ad eum Hieronymi locum. (4) verſ. 5. (5) cap. XXI. verſ. 6. (6) diſput. 7. in caput XV. Exodi. (7) cap. XVII. verſ. 8. (8) lib. 1. epiſt. 10. (9) in libro 2. comment. in Exodum, cap. 37.

cis (1), ac proinde verſiculum ſuperiorem cum iſto ſic poſſimus conjungere: *Deus rex eſt æternus, & rerum omnium dominus, ideoque ut Pharahonis equitatus in mari Erythræo demergeretur, effecit.*

(סוס פרעה ברכבו ובפרשיו *ſus Parhóh berichbhó ubbpharashâv*; ideſt, *equus Pharahonis cum curru ejus, & cum equitibus ejus.*) Pharahonem, & ejus equitatum deſignat Moſes his verbis. Vide quæ dixi, quum verſiculos primum, & quartum explanavi (2). פרש autem idem hic eſt, atque *eques*, ſive, ut Marino placet, *cataphractus eques*. Quin ex hac hebræa voce Perſas nomen ſuum habuiſſe cenſet Brianus Valtonus (3): ita ſcilicet, ut *Perſa* idem ſit, atque *eques*. Illo enim nomine (inquit) vocari cœperunt hi populi poſt Cyrum, propterea quod Cyro rege equitandi ars quammaxime apud ipſos vigere cœpit, ut teſtatur Xenophon (4).

(בים *bajâm*, ideſt, *in mare.*) Vox ים, quæ ter occurrit in hoc verſiculo, locum potius, in quo marinæ ſunt aquæ, quam ipſas marinas aquas interdum ſignificat. Ita ſane explicari debet in illo Jeſahiæ (5): כמים לים מכסים, ideſt, *ſicut aquæ mare tegentes* (6). Eodemque modo accipienda videtur hoc in loco.

(וישב יהוה עליהם את מי הים *vajjâshebb Jehovâh halebhém eth me hajjâm*; ideſt, *Et regredi juſſit Dominus in ipſos aquas maris.*) Quas ſcilicet recedere juſſerat accedentibus ad mare Iſraelitis. Ut enim eſt in Exodo (7), *cum extendiſset Moyſes manum contra mare, reverſum eſt primo diluculo ad priorem locum, fugientibuſque Ægyptiis occurrerunt aquæ... nec unus quidem ſuperfuit ex eis.*

(ובני ישראל *ubbné Iſraél*, ideſt, *& filii Iſraelis.*) Ita vocantur Hebræi, quod ex Jacobo, qui & Iſrael dictus eſt, originem duxerint. Iſraelis autem nomen plures compoſitum putarunt ex איש, & ראה, & אל; quaſi idem valeat, atque *vir videns Deum*. Sed, ut optime inquit D. Hieronymus (8), *vir videns Deum non in elementis, ſed in ſono vocis eſt.* In nomine enim ישראל deſunt tum prima litera vocis איש, tum ſecunda, & tertia radicis ראה. Alii vero compoſitum illud cenſuerunt ex ישר, & אל; quaſi ſignificet *rectum Dei*. Alii denique ipſum deduxerunt ex שרה, hoc eſt, *dominatus eſt*, & אל, ideſt *Deus*, aut *fortis*. Poſtremam hanc opinionem ipſe amplector, quod eam firmiſſime probari putem his Moſis verbis (9) לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ideſt, *non Jacobus jam nunc vocaberis, ſed Iſrael, quoniam* שרית עם אלהים, ideſt, ut Vulgatus interpres vertit, *contra Deum fortis fuiſti.*

(הלכו ביבשה בתוך הים *halechú bajjabbashâh bethócb hajjâm*; ideſt, *iverunt per ſiccam* humum *in medio mari.*) De hac maris Erythræi trajectione copioſe egerunt Calmetus (10), Goldſchmidius (11), Stumpfius (12), Bajerus, & Clericus: qui tamen poſtremus cautiſſime legendus eſt. Hos conſule, ſi libet: nec enim meum eſt hac de re fuſius diſſerere.

CAN-

(1) lib. 1. Sam. cap. 2. verſ. 25; & Jerem. cap. 4. verſ. 18. (2) pag. 5. col. 1; & pag. 12, ac 13. (3) in apparat. Bibl. prolegom. XVI. pag. 418. (4) lib. 1, & 4. de inſtit. Cyri. (5) cap. XI. verſ. 9. (6) vide & verſ. 22. capitis 1. Geneſ.
(7) cap. XIV. verſ. 27. (8) in cap. 44 Iſaiæ. (9) Geneſ. cap. XXXII. verſ. 28.
(10) in diſſertat. quæ extat initio ejus commentar. in Exod. (11) tomo 1. Theſauri novi Theolog. Philolog. pag. 274. (12) in Schediaſmate ad cap. XIV. Exodi.

CANTICUM MOSIS
ALTERUM.

(*Exſtat in Deuteronomio cap. xxxii.*)

האזינו השמים, ואדברה; ותשמע הארץ אמרי פי.

1. *Auſcultate o cæli, & loquar, & audies o terra dicta oris mei.*

1. Audite cæli quæ loquor; audiat terra verba oris mei.

יערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי, כשעירם עלי דשא, וכרביבים עלי עשב.

2. *Stillabit ut pluvia doctrina mea, fluet ut ros dictum meum, ſicut pluvia vebemens ſuper tenellam berbam, & ſicut pluvia tenuiſſima ſuper berbam grandiuſculam.*

2. Concreſcat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.

כי שם יהוה אקרא, הבו גדל לאלהינו.

3. *Quoniam nomen DOMINI vocabo, date magnitudinem Deo noſtro.*

3. Quia nomen DOMINI invocabo, date magnificentiam Deo noſtro.

הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אל אמונה, ואין עול, צדיק, וישר הוא.

4. *Deus, perfectum opus ejus, quoniam omnes viæ ejus judicium, Deus veritatis, & ſine iniquitate, juſtus, & rectus ipſe.*

4. Dei perfecta *ſunt* opera, & omnes viæ ejus judicia; Deus fidelis, & abſque *ulla* iniquitate, juſtus, & rectus.

שחת לו לא בניו מומם, דור עקש, ופתלתל.

5. *Corrupit ei, non filii ejus macula eorum, ætas perverſa, & depravatiſſima.*

5. Peccaverunt ei, & non filii ejus *in* ſordibus, generatio prava atque perverſa.

הליהוה תגמלו זאת עם נבל, ולא חכם? הלוא הוא אביך? קניך? הוא עשך? ויכננך?

6. *Numquid DOMINO retribuetis banc, popule ſtulte, & non ſapiens? an non ipſe pater tuus? qui poſſedit te? ipſe, qui fecit te, & firmavit te?*

6. Hæccine reddis DOMINO popule ſtulte, & inſipiens? numquid non ipſe *eſt* pater tuus, *qui* poſſedit te, & fecit, & creavit te?

זכר ימות עולם, בינו שנות דר ודר; שאל אביך, ויגדך, זקניך, ויאמרו לך.

7. *Memento dierum ſeculi, conſiderate annos ætatis & ætatis, interroga patrem tuum, & indicabit tibi, ſenes tuos, & dicent tibi.*

7. Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas; interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, majores tuos, & dicent tibi:

8. Quan-

בהנחל עליון גוים ,בהפרידו בני אדם , יצב גבלת עמים למספר בני ישראל •

8. *Cum poſſeſſiones daret Altiſſimus gentibus, cum ſepararet ipſe filios Adami, ſtatuet terminos populorum numero filiorum Iſraelis.*

8. Quando dividebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſrael.

כי חלק יהוה עמו , יעקוב חבל נחלתו •

9. *Quoniam pars DOMINI populus ejus, Jacobus funis poſſeſſionis ejus.*

9. Pars autem DOMINI populus ejus, Jacob funiculus hereditatis ejus.

ימצאהו בארץ מדבר;ובתהו ילל ישימן יסבבנהי , יבוננהו, יצרנהו באישון עינו•

10. *Inveniet eum in terra Deſerti, & in vaſtitate ululatus Jeſcimonis circumdabit eum, faciet ut intelligat, cuſtodiet ipſum ut pupillam oculi ſui.*

10. Invénit eum in terra deſerta; in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis circumduxit eum, & docuit, & cuſtodivit quaſi pupillam oculi ſui.

כנשר יעיר קנו , על גוזליו ירחף , יפרש כנפיו , יקחהו ישאהו על אברתו•

11. *Sicut aquila excitabit nidum ſuum, ſuper pullos ſuos ſe ſe motabit, expandet alas ſuas, ſumet eum, feret eum ſuper ala ſua.*

11. Sicut aquila provocans *ad volandum* pullos ſuos, & ſuper eos volitans, expandit alas ſuas, & aſſumſit eum, *atque* portavit in humeris ſuis.

יהוה בדד ינחנו , ואין עמו אל נכר •

12. *DOMINUS ſolus ducet eum, & non cum ipſo Deus alienationis.*

12. DOMINUS ſolus dux ejus fuit, & non *erat* cum eo Deus alienus.

ירכבהו על במותי ארץ ; ויאכל תנובת שדי , וינקהו דבש מסלע , ושמן מחלמיש צור •

13. *Equitare faciet eum ſuper altitudinibus terræ, & comedet proventus agri, & lactabit eum melle ex petra, & oleo e petra ſilice,*

13. Conſtituit eum ſuper excelſam terram, ut comederet fructus agrorum, ut ſugeret mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo,

חמאת בקר , וחלב צאן ; עם חלב כרים , ואילם בני בשן , ועתודים , עם חלב כליות חטה; ודם ענב תשתה חמר •

14. *Butyro vaccæ, & lacte ovis, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan, & hircorum, cum adipe renum tritici; & ſanguinem uvæ bibes merum.*

14. Butyrum *de* armento, & lac *de* ovibus, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan, & hircos cum medulla tritici; & ſanguinem uvæ biberet meraciſſimum.

וישמן ישורון , ויבעט ; שמנת , עבית , כשית , ויטש אלוה , עשהו , וינבל צור ישעתו •

15. *Et pinguefactus eſt Jeſurun, & recalcitravit, pinguefactus es, craſſus evaſiſti, adipe obductus es, & dereliquit Deum, qui fecit ipſum, & contumeliis affecit Petram ſalutis ſuæ.*

15. Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitravit; incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit *a* Deo ſalutari ſuo.

יקניאהו בזרים, בתועבת יכעיסהו.

16. *Ad zelotypiam provocabunt eum in alienis, in abominationibus irritabunt eum.*

16. Provocaverunt eum in *Diis* alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitaverunt.

יזבחו לשדים, לא אלה; אלהים, לא ידעום, חדשים מקרב באו, לא שערום אבתיכם.

17. *Sacrificabunt cacodæmonibus, non Deo: Dii, quos non cognoverunt, novi e propinquo venerunt, non horruerunt eos patres veſtri.*

17. Immolaverunt dæmoniis, & non Deo, diis, quos ignorabant: novi recenteſque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.

צור ילדך, תשי, ותשכח אל מחללך.

18. *Petræ*, quæ *te genuit, oblivifcéris, & oblivifcéris Dei, qui te peperit.*

18. Deum, *qui* te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.

וירא יהוה, וינאץ מכעס בניו, ובנתיו.

19. *Et vidit DOMINUS, & repudiavit præ ira filios ſuos, & filias ſuas.*

19. Vidit DOMINUS, & ad iracundiam concitatus eſt, *quia provocaverunt eum* filii ſui, & filiæ.

ויאמר, אסתירה פני מהם, אראה, מה אחריתם; כי דור תהפכת המה, בנים לא אמן בם.

20. *Et dixit, abſcondam faciem meam ab eis, videbo, quid finis eorum, quoniam ætas revolutionum ipſi, filii, in quibus non eſt fides.*

20. Et ait: abſcondam faciem meam ab eis, & conſiderabo noviſſima eorum; generatio enim prava eſt, & infideles filii.

הם קנאוני בלא אל, כעסוני בהבליהם; ואני אקניהם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם.

21. *Ipſi ad zelotypiam provocaverunt me in non Deo, irritaverunt me in vanitatibus ſuis; & ego ad zelotypiam provocabo eos in non populo, in gente ſtulta irritabo illos.*

21. Ipſi me provocaverunt in *eo*, *qui* non *erat* Deus, & irritaverunt in vanitatibus ſuis: & ego provocabo eos in *eo*, *qui* non *eſt* populus, & in gente ſtulta irritabo illos.

כי אש קדחה באפי, ותיקד עד שאול תחתית, ותאכל ארץ, ויבלה, ותלהט מוסדי הרים.

22. *Quoniam ignis accenſus eſt in ira mea, & comburet uſque ad infernum inferiorem, & abſumet terram, & fruges ejus, & aduret fundamenta montium.*

22. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni noviſſima, devorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.

אספה עלימו רעות, חצי אכלה בם.

23. *Conſumam ſuper ipſis mala, ſagittas meas abſumam in eis.*

23. Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis.

מזי רעב, ולחמי רשף, וקטב מרירי, ושן בהמת אשלח בם, עם חמת זחלי עפר.

24. *Aduſtiones famis, & comeſtiones ardoris, & luem amaram, & dentem belluarum mittam in eos, cum veneno ſerpentium pulveris.*

24. Conſumentur fame, & devorabunt *eos* aves morſu amariſſimo; dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentium *ſuper* terram, *atque ſerpentium*.

25.

מחוץ תשכל חרב, ומחדרים אימה, גם בחור, גם בתולה, יונק עם איש שיבה.

25. *Foris orbabit gladius, & in penetralibus pavor, & juvenem, & virginem, lactentem cum homine ſenectutis.*

25. Foris vaſtabit *eos* gladius, & intus pavor, juvenem ſimul, ac virginem, lactentem cum homine ſene.

אמרתי, אפאיהם, אשביתה מאנוש זכרם.

26. *Dixi : in extremitates jaciam eos, ceſſare faciam ab homine memoriam illorum.*

26. Dixi : ubinam ſunt ? ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.

לולי כעס אויב אגור, פן ינכרו צרימו; פן יאמרו, ידנו רמה, ולא יהוה, פעל כל זאת.

27. *Niſi indignationem inimici timebo, ne forte alteri tribuant, qui eos affligunt; ne forte dicant: manus noſtra elata, & non DOMINUS operatus eſt omne hoc.*

27. Sed *propter* iram inimicorum diſtuli, ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent : manus noſtra excelſa, & non DOMINUS, fecit hæc omnia.

כי גוי אבד עצות המה. ואין בהם תבונה.

28. *Quoniam gens perdita conſiliorum ipſi, & non in ipſis intelligentia.*

28. Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia.

לו חכמו, ישכילו זאת. יבינו לאחריתם!

29. *Utinam ſapientes facti eſſent ; intelligent hoc, conſiderabunt finem ſuum.*

29. Utinam ſaperent, & intelligerent, *ac* noviſſima providerent!

איכה ירדף אחד אלף ? ושנים יניסו רבבה ? אם לא כי צורם מכרם? ויהוה הסגירם?

30. *Quomodo perſequetur unus mille, & duo fugabunt decies mille? an non quia Petra eorum vendidit eos, & DOMINUS clauſit illos?*

30. Quomodo perſequatur unus mille ? & duo fugent decem millia ? nonne *ideo* quia Deus ſuus vendidit eos, & DOMINUS concluſit illos?

כי לא כצורנו צורם, ואיבינו פלילים.

31. *Quoniam non ut Petra noſtra Petra eorum, & inimici noſtri judices.*

31. Non enim *eſt* Deus noſter ut Dii eorum, & inimici noſtri *ſunt* judices.

כי מגפן סדם גפנם, ומשדמת עמרה; ענבמו ענבי רוש, אשכלת מררת למו.

32. *Quoniam de vite Sedom vitis eorum, & de vaſtationibus Gomorræ; uva eorum uvæ toxici, botri amaritudinum ipſis.*

32. De vinea Sodomorum vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorræ: uva eorum uva fellis, & botri amariſſimi.

חמת תנינם יינם, וראש פתנים אכזר.

33. *Venenum draconum vinum eorum, & toxicum aſpidum ſævities.*

33. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.

הלוא הוא כמס עמדי ? חתום באצרתי?

34. *Nonne ipſum reconditum* eſt *mecum ? obſignatum in theſauris meis ?*

34. Nonne hæc condita ſunt apud me ? & ſignata in theſauris meis?

35.

לי נקם, ושלם לעת, תמוט רגלם; כי קרוב יום אידם, וחש עתדת למו.

35. *Mihi vindicta*, & *rependes in tempore; movebitur pes eorum, quoniam vicinus* eſt *dies calamitatis eorum*, & *præſto eſt* cum his, quæ *parata* ſunt *ipſis*.

35. Mea *eſt* ultio, & *ego* retribuam in tempore, *ut* labatur pes eorum: juxta eſt dies perditionis, & adeſse feſtinant tempora.

כי ידין יהוה עמו, ועל עבדיו יתנחם; כי יראה, כי אזלת יד, ואפס עצור, ועזוב.

36. *Quoniam judicabit DOMINUS populum ſuum*, & *ſuper ſervis ſuis miſerebitur: quoniam videbit, quod abiit manus*, & *abſumptionem clauſi*, & *derelicti*.

36. Judicabit DOMINUS populum ſuum, & in ſervis ſuis miſerebitur: videbit, quod infirmata ſit manus, & clauſi *quoque* defecerunt, reſiduique *conſumti ſunt*.

ואמר, אי אלהימו? צור חסיו בו?

37. *Et dicet: ubi* eſt *Deus eorum, Petra, in quam ſe receperunt?*

37. Et dicet: ubi *ſunt* dii eorum, in quibus habebant fiduciam?

אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם, יקומו, ויעזרוכם, יהי עליכם סתרה.

38. *Qui adipem victimarum ipſorum comedent, bibent vinum libatoris ipſorum: ſurgant*, & *opitulentur vobis, ſit ſuper vos latibulum*.

38. De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum, ſurgant, & opitulentur vobis, & *in neceſſitate* vos protegant.

ראו עתה, כי אני אני הוא, ואין אלהים עמדי; אני אמית, ואחיה; מחצתי, ואני ארפא; ואין מידי מציל.

39. *Videte nunc, quod ego, ego ipſe, nec Dii mecum: ego occidam*, & *vivere faciam, vulneravi*, & *ego ſanabo*, & *non* eſt *de manu mea liberans*.

39. Videte, quod ego *ſim ſolus*, & non *ſit alius* Deus præter me: ego occidam, & *ego* vivere faciam; percutiam, & ego ſanabo, & non *eſt qui* de manu mea *poſſit* eruere.

כי אשא אל שמים ידי, ואמרתי, חי אנכי לעולם:

40. *Quoniam attollam ad cælum manum meam*, & *dixi: vivens ego in ſeculum:*

40. Levabo ad cælum manum meam, & dicam: vivo ego in æternum.

אם שנותי ברק חרבי, ותאחז במשפט ידי, אשיב נקם לצרי, ולמשנאי אשלם.

41. *Si acuero aciem gladii mei*, & *apprebenderit* eum *in judicio manus mea, reddam ultionem hoſtibus meis*, & *bis, qui me oderunt, rependam*.

41. Si acuero *ut* fulgur gladium meum, & arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hoſtibus meis, & his, qui oderunt me, retribuam.

אשכיר חצי מדם, וחרבי תאכל בשר, מדם חלל, ושביה, מראש פרעות אויב.

42. *Inebriabo ſagittas meas* (*a*) *ſanguine*, & *gladius meus devorabit carnem*, (*a*) *ſanguine interfecti*, & *captivitatis*, (*a*) *capite ultionum inimici*.

42. Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus devorabit carnes, de cruore occiſorum, & de captivitate nudati inimicorum capitis.

43.

Digitized by Google

הרנינו גוים עמו , כי דם עבדיו יקום , ונקם ישיב לצריו, וכפר אדמתו , עמו.

43. *Celebrate gentes populum ejus, quia ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur, & ultionem reddet his, qui eum vexant, & expiabit terram ſuam, populum ſuum.*

43. Laudate gentes populum ejus, quia ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur, & vindictam retribuet in hoſtes eorum, & propitius erit terræ populi ſui.

EXPLANATIO.

Nobiliſſimum hoc canticum, quod paullo ante quam moreretur, coram univerſo Iſraelitarum populo Dei juſſu Moſes recitavit, perenne monumentum eſſe voluit Deus, quo futuris temporibus conſtaret, ſatis ſuperque Hebræos fuiſſe præmonitos, ac pœnas, quas daturi erant, ab eo, cujus afflatu prænunciatæ fuerant, profectas eſſe. *Poſtquam*, inquit Dominus (1), *invenerint eum* (nempe Iſraelem) *mala multa, & afflictiones, reſpondebit ei canticum iſtud pro teſtimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore ſeminis ejus*. Scilicet in hoc cantico acerrime Iſraelitas increpat, ac vehementiſſime, Deo inſpirante, objurgat Moſes, quod in Deum ipſum forent ingratiſſimi: beneficia in eos a Deo collata exprobrat, & quæ viciſſim malefacta pro tot benefactis rependerint, deſcribit: ac demum ſupplicia eis graviſſima minatur, niſi reſipiſcant. Divinus porro ſcriptor libri ſecundi *Machabæorum* (2) iſtud carmen vocat *τὴν κατὰ πρόσωπον ἀντιμαρτυρούσην ᾠδὴν*: Rabbini autem (3) appellant שירת הלוים, ideſt, *canticum Levitarum*. Ajuntque præterea ipſum eſſe עיקר וכלל כל התורה, ſive brevem quamdam totius legis ſummam: propterea ſcilicet quod hic divinæ perfectiones, mundi creatio, unius Dei cultus, terrarum diſtributio, Iſraelitarum electio, & alia hujus modi commemorantur, quæ in Pentateucho cumulatius deſcripta ſunt.

Iam vero per graviſſimam, eamdemque elegantiſſimam apoſtrophen orationem ſuam exorditur Moſes, cælum terramque teſtes appellans eorum quæ dicturus eſt; atque inuſitata hac loquendi ratione auditores ſibi attentos facit. Eodem præfandi modo uſi ſunt poſt Moſem non ſolum alii ſcriptores ſacri, ut Jeſahias (4), ut Michæas (5), ut Joſue (6); ſed etiam profani, ut Virgilius in libro Æneidos duodecimo (7), ubi Æneam ſic loquentem inducit: *Eſto nunc ſol teſtis, & hæc mihi terra precanti*, &c. Cælum vero ac terram alloquitur Moſes, primum ut ſignificet, ſurdas jam eſſe hominum aures, ideoque ad inanima corpora vertendum ſermonem eſſe, quum Iſraelitæ innumeris a Deo beneficiis ornati, a Deo tamen ipſo ad falſa numina tam crebro deficerent: deinde ut ſermonum ſuorum æternos atque immortales teſtes adhibeat, eoſque, per quos puniendus erat Hebræus populus (8): ut enim Jobi verbis (9) utar, *revelabunt cæli iniquitatem ejus, & terra conſurget adverſus eum*. Cæli tamen, terræque nominibus, cæli terræque incolas Deum, Angelos, & homines quidam intelligunt, ut Hieronymus, Baſilius

(1) Deuter. cap. xxxi. verſ. 21. (2) cap. vii. verſ. 6. (3) Vide lib. *Sopherim* cap. xii. num. 8. (4) cap. i. verſ. 1. (5) cap. 1. verſ. 2; & cap. vi. verſ. 1.
(6) cap. xxiv. verſ. 27. (7) verſ. 176. (8) Vide cap. xxviii. Deuter. verſ. 12, 13, &c.
(9) cap. xx. verſ. 27.

filius (1), & ſcriptor quæſtionum ad Orthodoxos (2), qui poſtremus quærenti, cur Moſes cælum terramque teſtetur, ſi elementa ſenſu carent, ſic reſpondet: *τὰ λεγόμενα πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, πρὸς τοὺς ἐν αὐτοῖς λέγεται λογικοὺς, ὡς τὰ λεγόμενα πρὸς τὴν πόλιν, πρὸς τοὺς πολίτας λέγεται. ὡς τὸ, Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας . . . . . οὐ γὰρ ἡ πόλις ἀπέκτεινε, ἀλλὰ οἱ πολῖται*; ideſt, *quæ cælo & terræ dicuntur, his dicuntur qui ratione præditi ſunt in cælo, & in terra; quemadmodum quæ urbi dicuntur, civibus dicuntur, veluti illud*, Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas. *Nec enim urbs occidit, ſed cives.*

Verſ. 1. (האזינו *baazînu*, ideſt, *auſcultate, attendite, aures arrigite.*) Recte lxx Intt. vertunt *πρόσεχε*; verbum enim hebræum האזין *attendit* potius ſignificat, quam *audivit*; derivaturque ex nomine אוזן, quod eſt *auris*: qua ratione & iidem lxx Interpretes ex nomine *οὐς. ὠτὸς* alibi fecerunt verbum *ὠτίζω*. Hoc etymon verbi האזין ut exprimerent nonnulli, novum excogitarunt vocabulum *auriculavit*. At hujus rei gratia tam barbaram vocem fingere neceſſe non erat: nam & latinorum verba *audio*, atque *auſculto* ex nomine *auris* derivata ſunt, quamvis hujus derivationis ratio ita in promptu modo non ſit, uti fuit apud latinos veteres, qui *audes*, *auſeſ*ve appellabant (3), quas modo *aures* dicimus.

(השמים *haſhamaim*, ideſt, *o cæli.*) Vox iſthæc hebræa שמים quamvis pluralis numeri ſit cum forma duali, atque ab inuſitato ſingulari שמי, quod etiamnum lingua habet Æthiopica, derivari quidam putent (4), plures tamen cælos non ſemper ſignificat, ſed nonnumquam unum: hinc fit, ut lxx Intt. hic vertant *οὐρανὲ*, ideſt, *o cælum*. Porro Abenus Hezra ex lingua Iſmaelitica conjicit, שמים *altum*, & *ſupra* ſignificare. Sunt etiam qui putent, eam vocem compoſitam eſſe ex שם, & מים, quaſi in cælo ſint aquæ; alii ex ש, & מים, quaſi cælum ſit aqua; alii demum ex שא, & מים, ideſt, *ſuſtine aquas*, quaſi cælum aquas ſuſtineat. Sed nimis frigida ac futilia commenta ſunt iſta.

(ואדברה *vaadabbérah*, ideſt, *& loquar.*) Sic etiam lxx. Intt. habent: Vulgatus autem vertit, *quæ loquor.*

(ותשמע הארץ אמרי פי *vethiſhmáh haárez imrè phi*; ideſt, *& audi o terra dicta oris mei.*) Vertere etiam licet, *Et audiet terra*, &c. Vox autem ארץ poteſt hic accipi & pro terræ incolis, ideſt hominibus ut dixi paulo ante: quo modo accipitur in illo Geneſeos (5), והשחת הארץ לפני האלהים, ideſt, *& corrupta eſt terra coram Deo.*

Verſ. 2. (יערף *jahanóph*, ideſt, *ſtillabit*, vel *fluet.*) Onkeloſus vertit יבסם, hoc eſt, *ſuavis erit*: quaſi pro יערף legerit יערב, ut conjicit Hugo Grotius. Lxx vero Intt. vertunt *προσδοκάσθω*, ideſt, *exſpectetur*: ſed hi ſenſum hujus loci ſpectaſſe potius videntur, quam hebræi vocabuli vim transferre voluiſſe. Radix porro ערף proprie ſignificat *cervicem fregit*: ſed hoc in loco multo aliter accipitur. Plerique hic vertunt *ſtillabit*, quaſi ערף tranſpoſitis literis idem ſit ac רעף; & יערף ponatur pro ירעף. Nonnulli autem vertunt *fluet*: quod verbum videtur aptius conjungi cum proxime ſequenti vocabulo כמטר, ideſt, *ſicut pluvia.*

(כמטר לקחי *cammatár likhi*; ideſt, *inſtar pluviæ doctrina mea.*) Ex verbo לקח, quod eſt *accepit*, doctrina hebraice dicitur לֶקַח, propterea quod ab alio eam accipimus. Apud græcos quoque

(1) in comment. cap. 1 Iſaiæ ad verſ. 2. (2) quæſt. 47. pag. 459 operum S. Juſtini editorum a PP. S. Mauri. (3) Vide Calepinum ſept. lingu. ad vocem *auſculto*. (4) vide Clerici comment. in cap. 1 Geneſ. ad verſ. 1. (5) cap. vi verſ. 11. Vide etiam verſ. 1 capitis 11. Geneſ.

que παραλαμβάνειν, & apud latinos *accipere* affinem ſignificationem aliquando habent.

(חזל כטל אמרתי *tizzál cattál imrathi*; ideſt, *fluet ut ros ſermo meus.*) Onkeloſus vocem חזל exponit יתקבל, ideſt, *ſuſcipiatur*: lxx vero Intt. vertunt καταβήτω, ideſt, *deſcendat*. At collatis inter ſe locis, in quibus occurrit radix נזל, apparet ipſam *fluendi* verbo transferendam eſſe. Defluet ergo, inquit Moſes, in audientium animos ſermo meus, quaſi ros gratiſſimus, a quo tellus fecundatur.

(כשעירים עלי דשא *kiſbirim bále désbe*; ideſt, *quaſi pluvia vehemens ſuper tenellam herbam.*) Harum vocum, uti & proxime ſequentium, haud ſcio an certa interpretatio tradi queat. Quid tamen alii ſenſerint, breviter indicabo. Kimchius quidem, & Marinus noſter voce שעירים *pluviam tenuem inſtar pilorum* deſignari putant; quaſi derivetur ex nomine שער, quod *pilum* ſignificat. Contra alii plures ex hebræis ſcriptoribus ea voce *ventos procelloſos* denotari cenſent. Itaque Onkeloſus quod hebraice eſt כשעירים, interpretatur chaldaice כרוחי מטרא, ideſt, *quaſi venti pluviæ*; ſeu pluvia vehementior, quæ vento flante decidit. Non multo aliter eam dictionem acceperunt Interpretes lxx, & Vulgatus, qui *imbrem* tranſtulerunt. Horum opinionem confirmat Clericus hac ratione, quod quum proxima vox דשא teneram herbam ſignificet, multo melius huic loco conveniat copioſioris pluviæ ſignificatio: naſcentibus enim herbis, inquit, conducunt majores imbres, dum eis copioſum alimentum ſuppeditant; grandiores vero herbas humi affligunt, & putrefaciunt. Quod ſi eam, quam dixi, vocem ita explicemus, ut Clericus explicat, perbelle reſpondebunt duo poſtrema commata hujus verſiculi duobus primis: in primo enim verſiculi hemiſtichio ſermones ſuos Moſes pluviæ primum comparat, deinde rori, quæ eſt pluvia multo tenuior: ſimiles vero comparationes eodemque ordine erunt & in altero hemiſtichio.

(וכרביבים עלי עשב *vechirbbibblm bále béshebb*; ideſt, *& ſicut pluvia tenuiſſima ſuper herbam grandiuſculam.*) Hæc eadem verba exſcripſit Michæas cap. v. (1), ubi ſic ea tranſtulit Aquila, ὡς ψεκάδες ἐπὶ πόαν, Theodotion vero in hunc modum: ὡσεὶ νιφετὸς ἐπὶ χόρτον. Nonnullorum tamen ſententia רביבים idem eſt ac מטר החזק, ſeu *pluvia vehemens*. Sed malim cum pleriſque *pluvias tenues* interpretari, quæ propter guttarum multitudinem vocentur רביבים ex רבב, quod eſt *multus fuit*. Simili ratione hanc vocem acceperunt tum lxx Interpretes, qui aliis in locis vertunt σταγόνες, ideſt, *guttæ*; tum Vulgatus, qui transfert *ſtillæ*, tum denique Onkeloſus, qui reddit רסיסי מלקושא, ideſt, *guttæ pluviæ ſerotinæ*. Quin hæc interpretatio confirmatur ſubſequenti voce עשב, quæ herbam grandiorem deſignat: nam altioribus herbis utilior eſt plerumque tenuior pluvia, quam vehementior: tenuis enim pluvia, *non univerſa ingurgitans, diluenſque, ſed quomodo ſititur deſtillans, velut ex ubere alit omnia, quæ non inundat*, ut de nive liqueſcente ait Plinius (2).

De vocibus דשא, & עשב vide verſ. xi capitis i Geneſeos, & Interpretes ad eum locum, itidemque verſ. 25 capitis xxvii libri Proverbiorum, unde apparet, דשא eſſe herbam teneram & humiliorem, עשב vero grandiorem.

Imbris porro, ac roris, itidemque vehementioris, placidioriſque pluviæ comparationibus non tam dicentis facundiam, atque orationis jucunditatem, quam effectus, quos in auditorum animis præſtari ſermonibus ſuis volebat Mo-

(1) verſ. 6. (2) Hiſt. Nat. lib. xvii cap. 2.

Moſes, deſignari crediderim. Similes vero comparationes, quibus res aliqua grata, & ſalubris indicatur, crebro occurrunt in ſacris libris. *Quomodo deſcendit imber*, inquit Deus apud Jeſahiam (1), *& nix de cælo, & illuc ultra non revertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti: ſic erit verbum meum*. Salomon quoque in Proverbiis (2), *ſicut ros*, inquit, *ſuper herbam, ita & hilaritas regis*. Jobus itidem (3) ut verba ſua avide excepta indicaret, *ſtillabat*, inquit, *in eos ſermo meus, exſpectabant me inſtar pluviæ, & ad ſerotinum imbrem os aperiebant*. Denique Sirachides (4): *& ipſe*, inquit, *tamquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ*.

Verſ. 3. (כי שם יהוה אקרא *ki shem Jehovàh ekrà*; ideſt, *quoniam nomen Jehovæ vocabo*.) Vocare nomen Domini eſt ejus opem implorare, aut eum laudibus celebrare. Hæc porro verba & cum ſuperioribus connecti poſſunt, ut fecerunt LXX Interpretes, & cum ſubſequentibus, ut eſt in hebræo exemplare: præſertim quum particula כי verti poſſit tum *quia*, tum *quando*, ſive *quum*.

(הבו גדל לאלהינו *habbù gódel lElohénu*; ideſt, *date magnitudinem Deo noſtro*.) Præfandi finem facere videtur Moſes his verbis, quibus non jam cælum & terram alloquitur, ut initio, ſed ipſos Iſraelitas. Date, inquit, & vos, dum ipſe Dei nomen invoco, date, inquam, magnitudinem Deo noſtro; ipſum ſolum magnum, atque omnipotentem agnoſcite, ac prædicate: Diis autem alienigenarum ne majeſtatis quidquam, aut potentiæ tribuatis.

Verſ. 4. (הצור *hazzúr*; ideſt, *Petra*.) Deum commendat Moſes in hoc verſiculo, quod ſanctiſſimus, quod ſummæ fidei, quod juſtiſſimus, quod rectiſſimus ſit. Quæ omnia hic diſerte præmonet, tum ut gravior ſit objurgatio, quam ſubjicit, tum vero etiam ne Iſraelitæ ærumnis aliquando vexati Deum accuſarent, dicerentque, *non eſt æqua via Domini*, id quod revera dixerunt poſtmodum, teſte Ezechiele (5). Animadvertendum vero eſt, Scriptores ſacros pluribus modis, ac nominibus eamdem rem ſæpenumero declarare, uti Moſes facit hoc in loco, ut ſcilicet quammaxime ſignificent quod volunt. Quanquam nonnulla nomina modo nobis videntur ſynonyma, quæ fortaſſe hujus modi non erant Moſis tempore, tametſi nunc certa diſcriminis ratio vix ſtatui queat.

Prima vocis צור litera צ in pleriſque impreſſis, & manu ſcriptis Bibliis eſt רבתי, ſeu *majuſcula*, quamvis a Maſſoretis inter literas majuſculas non recenſeatur. Id quod ſufficiat indicaſſe: nec enim æquum eſt, inania Hebræorum commenta nos morari. Itaque vocabuli ſignificationem potius perpendamus. Vox ergo hæc hebræa צור proprie *petram*, ſeu *rupem* denotat: immo inde *Tyrum*, ſeu *Sarram* dictam vult Chriſtianus Vormius (6), quod inter altas præruptaſque rupes ea urbs veluti ſuſpenſa eſſet. Deus tamen etiam hebraice ſæpius vocatur צור, & in hoc ipſo cantico occurrit non raro ſub hac notione. Hoc modo acceptam vocem צור LXX Intt. modo vertunt θεὸν, ut hoc in loco, modo κτίστην (7), modo κύριον, modo βοηθὸν, modo φύλακα, modo etiam aliter. Jam vero quamvis voce צור Deum ſæpenumero deſignari conſtet, unde tamen factum ſit, ut hoc ei nomen tribueretur, certo non conſtat, ſed conjecturis inveſtigandum eſt. Ac primum

(1) cap. lv verſ. 10. (2) cap. xix verſ. 12. (3) cap. xxix verſ. 22. (4) cap. xxxix verſ. 9. (5) cap. xviii verſ. 25. (6) tom. 2 Theſauri Antiq. Sacr. ab Ugolino edit. pag. 245. (7) lib. 2 Sam. cap. xxii verſ. 32.

mum quidem Deus diei poteſt צור quaſi יוצר, ideſt *formator*, ſive creator: nonnumquam enim radix צור idem valet ac יצר, ideſt *fingere*, ac *formare* (1). Hanc notationem nominis צור in animo habuiſſe videntur LXX Interpretes, quum verterunt κτίστην. Eamdemque fortaſſe indicant hæc Moſis verba (2), צור ילדך, ideſt, *Zur, qui te genuit*. Dici etiam rectiſſime poteſt, Deum vocari צור, ſeu *petram*, ac *rupem*, translatione ducta vel ab his, qui perſequentibus inimicis ſe ſe recipiunt in rupem aliquam excelſam, præruptam, & omni ex parte munitam; vel ab ipſius petræ ſtabilitate: ut nimirum hæc denominatio ſignificet, ad Deum debere Iſraelitas, atque adeo omnes homines confugere, in eoque duntaxat ſibi confidere; vel ut Dei fortitudo, ſublimitas, fidesque, qua firmiſſime ſtat promiſſis, eo nomine indicetur.

(תמים פעלו *tamim paholò*; ideſt, *perfectum eſt opus ejus.*) Illud dicitur eſſe תמים, quod omni ex parte perfectum ſit, ſanctum, integrum, immaculatum, in quo demum nihil ſit quod reprehendatur. Itaque Moſes divinam providentiam commendaturus, ejus modi eſſe prædicat omnia Dei opera, in primiſque ea, quæ ſive benefaciendo Iſraelitis, ſive illos puniendo geſſit. Sunt tamen qui paulo aliter explicent hæc verba, ita nimirum ut ſignificent, Deum jam perfeciſſe, quod patribus promiſerat: jam enim prope aberant Iſraelitæ a Chanahanitide. Sed prior interpretatio mihi magis probatur. LXX quoque Intt. vertunt, ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ideſt, *vera* (ſive, ut explicat Euthymius, *irreprehenſibilia*) *opera ejus.*

(כי כל דרכיו משפט *ki chol derachàv miſhpàt*; ideſt, *quoniam omnes viæ ejus judicium*, hoc eſt, *juſtiſſimæ.*) *Viæ* Dei ſunt ejus opera, aut agendi modus. Vox vero משפט, quæ in ſacris libris ſæpiſſime occurrit, plurimis modis accipitur: hic autem videtur pro *juſtitia* uſurpari. Vide, ſi libet, Marini Theſaurum.

(אל אמונה *El e-munàh*; ideſt, *Deus veritatis.*) Verti etiam poteſt, *Deus fidei*, ſeu *fidelitatis*, ac *firmitatis*: ut ſcilicet quod ſemel pollicitus fuerit, id neceſſario futurum ſit.

(ואין עול *veèn hàvel*; ideſt, *& ſine injuſtitia.*) עול id omne comprehendit quod ſit contra jus.

(צדיק וישר הוא *zaddìk, vejaſhàr hu*; ideſt, *juſtus, & rectus* eſt *ipſe.*) Diverſis verbis eadem pene quæ dixerat, hic repetit: id quod non raro faciunt Scriptores Sacri, ut monui paulo ante.

Verſ. 5. (שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל *ſhihèth lo lo banàv mumàm dor hikkèſh uphthaltòl*; ideſt, verbum e verbo, *corrupit ei non filii ejus macula eorum, generatio prava, & perverſa.*) Implexus valde, ac perdifficilis ad explicandum hic locus eſt; adeo ut vix ulla verborum ſtructura appareat, eorumque concurſus aſper, & hiulcus videatur. Ut enim cetera prætercam, verbum שחת cum quo nomine jungi debeat, non conſtat: ſi enim illud jungas cum דור, quid durius? quid magis hebraicæ linguæ ingenio contrarium? ſin autem jungere velis cum בניו, obſtare videbuntur leges grammaticæ (3). equidem ſuſpicor, exſcriptorum inſcitia, aut incuria vitiatum hic eſſe hebræum exemplar; ſuſpicionemque meam augent tum codex Samaritanus, tum etiam LXX Int. verſio, & Onkeloſi explanatio. Samaritæ quidem ſic legunt שחתו לא לו בני מום, id eſt, *corruperunt* ſe, *non ei ſunt filii maculæ*. Quæ videtur eſſe germana lectio hujus loci: ponitur enim שחתו pro שחת, itemque לא לו pro לו לא, ac demum בני מום pro בניו מומם. LXX etiam Interpretes ita videntur legiſſe, uti nunc eſt in exemplare Samaritano: ſic enim vertunt, ἡμάρτοσαν, οὐκ αὐτῷ τέκνα μωμητὰ, ideſt, *peccaverunt, non ei*

(1) vide pſ. 139 verſ. 5. (2) verſ. 18 hujus cantici. (3) dici tamen poteſt hic eſſe numeri enallagen.

ei filii vituperabiles, vel *contaminati*. Quin & ex Onkeloſi explanatione chaldaica ſuſpicari poſſumus, eum aliter legiſſe, quam nunc hebræum exemplar habet: ſic enim transfert חבילו להון, ולא ליה בניא דפלחו לטע תא, ideſt, *nocuerunt ſibi ipſis, non ei, filii*, qui *coluerunt idola*. Vulgatus denique Interpres perinde vertit, quaſi ſic legerit, שחתו לו ולא בניו במומים, vertit enim, *peccaverunt ei, & non filii ejus in ſordibus*.

At quamvis hæc ita ſe habeant, danda tamen opera eſt, ut hic verſiculus, qualis nunc eſt in hebræo exemplari, explicetur: præſertim quum omnes hebræi codices ſive typis editi, ſive manu exarati eodem modo ſe habeant. Itaque propoſita verba ita videntur eſſe intelligenda, quaſi hoc modo conſtructa, atque ordinata legerentur, שחת לו דור עקש ופתלתל לא בניו במומם, ideſt, *corrupit ſe generatio prava, atque perverſa*, qui *non* ſunt *filii ejus in macula ſua*. Sed ſingula copioſius ſic explico.

(שחת *shibéth*.) Hoc verbum plerumque idem valet, atque *corrupit*; aliquando tamen mea quidem ſententia ſignificat *corrupit ſe*, ſive *corruptus eſt*. Uſurpatur autem a ſacris ſcriptoribus, quum de ſuperſtitioſo falſorum numinum, atque idolorum cultu ſermo eſt, ut videre licet in Exodo (1). Itaque graviſſimum iſtud crimen hic procul dubio deſignatur, quod jam admiſerant Iſraelitæ (2), iterumque admiſſuros eſſe prævidebat Moſes, cultus ſcilicet falſorum numinum.

לו valet tum *ei*, tum *ſibi*. Hoc in loco qui vertunt *ei*, pronomen iſtud referunt ad Deum, atque ea verba שחת לו explicant in hunc modum, *corrupit ipſi* (nimirum Deo) *fidem*, *& pactum*; quidpiam enim addendum putant. Sed hæc interpretatio mihi non arridet. Malim potius ſic interpretari, *corrupit ſe ei*, nempe Deo; ideſt, mores ſuos depravavit in Dei dedecus. Recte etiam לו vertere poſſumus *ſibi*: verbum enim שחת aliquando conjungitur cum dandi caſu, ut in illo Numerorum (3) ושחתם לכל העם הזה, ideſt, verbum e verbo, *& corrupiſtis omni populo huic*: quod latine diceremus, *& corrupiſtis populum hunc omnem*. Eodem igitur modo, ut equidem exiſtimo, שחת לו verti poteſt ad verbum, *corrupit ſibi*, ideſt latina ſyntaxi, *ſemetipſum corrupit*.

(לא בניו *lo banáv*; ideſt, *non filii ejus*.) Qui a vero Deo ad falſa numina deſciſcunt, ii fœdiſſime corrumpuntur, nec jam Dei filii merentur dici.

(מומם *mumám*.) Ex hac voce מום ductum videtur Marino græcum vocabulum μῶμος, quod reprehenſionem, ac vituperationem, & fictitium quemdam convicii Deum denotat. LXX ſane Interpretes hebraicæ vocis ſonum ſpectaſſe videntur, quum vertunt μωμητά. Porro מום vitium, ſive maculam corporis, aut animi ſignificat: itaque מומם reddi debet *macula eorum*. At quid ſibi vult totum hoc, *non filii ejus macula eorum?* Equidem ſic interpretarer, *non ſunt filii ejus in macula eorum*: quaſi מומם poſitum ſit pro במומם; ideſt, propter maculam eorum, maculam ſcilicet ex infidelitate contractam: de hac enim potiſſimum loqui videtur Moſes, ut jam monui. Dixerat autem in ſuperiore verſiculo, Dei opus eſſe תמים, videlicet *immaculatum*: itaque recte nunc negat eos eſſe Dei filios, qui *macula* aliqua inquinati, ac vitiati ſint.

(דור *dor*, ideſt, *ætas*, ſive *hominum progenies*.) Homines qui certa aliqua ætate, aut ſeculo vivunt, uno vocabulo hebraice dicuntur דור, quod LXX Interpretes vertunt γενεὰ, Vulgatus *generatio*, ego autem verti *ætas*. Eamdem

 enim

(1) cap. XXXII verſ. 7. (2) Vide idem cap. XXXII Exodi. (3) cap. XXXII verſ. 15. Vide etiam lib. 1. Sam. cap. XXIII verſ. 10.

enim cum hebræo hoc vocabulo ſignificationem aliquando habet hæc latinorum vox *ætas*, ut in illo Horatii (1): *Quid nos dira refugimus Ætas?*

(עקש ופתלתל *bikkèsh uphthaltól*; ideſt, *perverſa*, *&* *praviſſima*.) Illud hebraice dicitur eſſe עקש, quod diſtortum, perverſumque ſit, ſeu quod a recto deflectat: ſibi enim invicem opponuntur duæ radices עקש, & ישר, ut patet ex illo Michææ (2), את כל הישרה יעקשו ideſt, *omne rectum pervertent*, ſeu *diſtortum facient*. Ejuſdem cum עקש ſignificationis eſt etiam vox altera פתלתל, uti conſtat ex hiſce Davidis verbis (3), עם עקש תתפתל, ideſt, *cum perverſo perverteris*. Attamen duplicatio literarum radicalium in voce פתלתל ſignificationem auget, ut proinde *depravatiſſimum* ſignificare videatur.

Verſ. *6.* (הליהוה *halſovìh*, ideſt, *numquid Domino*). Prima hujus hebrææ vocis litera ה in hebræis exemplaribus nunc eſt רבתי, ſeu *majuſcula*: ex qua ſcriptione Rabbini perridiculo, ut ſolent, neſcio quæ myſteria eliciunt. De literis hiſce majuſculis vide quæ ſcribit Brianus Valtonus (4).

(תגמלו זאת *tighmelú zoth*; ideſt, *retribuetis hoc?*) Quod ipſe verti *hoc*, in hebræo exemplare eſt *hanc*: hebræi enim quum neutro genere careant, feminino id efferunt, quod latini neutro. Hinc fit, ut verba illa Davidis (5), אחת שאלתי מאת יהוה, אותה אבקש, apud Vulgatum Interpretem ſic legantur, *Unam petii a Domino*, *hanc requiram*; ideſt, *unum petii*, *hoc requiram*.

Vehementiſſimis porro verbis in Hebræos hic invehitur Moſes, quod a Deo ad falſa numina deſciverint, tametſi maximis ab ipſo beneficiis aucti. At dici etiam poteſt, divinum vatem prophetico ſpiritu Chriſti Domini mortem prævidiſſe, eamque ob rem in Hebræos ingratiſſimos, a quibus crudeliſſime affigendus erat cruci, invectum eſſe, uti nunc invehitur Eccleſia in Miſſa feriæ ſextæ in Paraſceve (6), ubi Chriſti necem vehementiſſime dolens, eadem fermo exprobrat Hebræo populo, quæ ipſi Moſes in hoc cantico exprobravit.

(עם נבל, ולא חכם *ham nabbál*, *veló hachám*; ideſt, *popule ſtulte*, *&* *non ſapiens*: hoc eſt, *popule ſtultiſſime.*) Stultum, nequam, ac nebulonem hebræi vocant נבל; immo vocem ipſam *nebulo* inde ductam Marinus putat. Porro hæc loquendi formula, *ſtultus & non ſapiens*, ſtultiſſimum ſignificat: nonnumqam enim hebræi, quo majorem orationi vim addant, non modo affirmant quod volunt, ſed etiam contrarium negant. Hujus rei plura exempla invenies in ſacris libris, cujus modi ſunt hæc: nimirum in capite nono (7) Deuteronomii: *memento & ne oblivìſcaris*; & in capite xxx ejuſdem libri (8): *vivat Ruben & non moriatur:* & apud Jeſahiam (9): *morieris tu & non vives*.

(הלוא הוא אביך? *haló hu abblcha*; ideſt, *an non ipſe eſt pater tuus?*) Deus peculiari quodam modo Hebræorum pater erat, ut teſtatus eſt ipſemet in Exodo (10) his verbis: *Filius meus primogenitus Iſrael*. Id potiſſimum indicare voluit Moſes, non ſolam creationem, per quam non modo Iſraelitarum, ſed omnium omnino hominum pater eſt Deus.

(קניך *kanécha*; ideſt, *qui acquiſivit te.*) Reſpicit ſervitutem Ægyptiacam, a qua Iſraelitas redemit Deus. Clericus putat verti debere *genitor tuus*; ut אביך, & קניך ſint ſynonyma. Sed de radice קנה vide quæ dixi in explanatio-

(1) lib. 1 Od. 35. (2) cap. III verſ. 9. (3) pſalm. 18 verſ. 27. (4) in apparat. Biblic. in diſſert. *de Majora*, *Keri*, *Ketib*, &c. Vide & Jo. Clericum ad hunc locum, & Jo. Buxtorf. Comm. Maſſ. c. VI. (5) pſalm. 26 verſ. 4. (6) in *improperiis*, ut vocant, quæ ſic incipiunt: *Popule meus quid feci tibi?* &c. (7) verſ. 7. (8) verſ. 6. (9) cap. XXXVIII verſ. 1. Vide & cap. XXXIX verſ. 4. (10) cap. XXIV verſ. 22.

tione verſiculi xvi ſuperioris cantici (1).

(הוא עשך, ויכננך *hu haſech i, vajchonenécca;* ideſt, an non *ipſe fecit te, & firmavit te?*) Oleaſter, aliique complures negant hunc locum de creatione intelligendum eſſe, ſed de conſtitutione Reipublicæ hebraicæ explicandum cenſent, cujus auctor fuit Deus, ut fuſe oſtendit Ezechiel in capite xvi, ubi Hebræi populi infantiam, atque adoleſcentiam, & perpetua Dei in ipſum beneficia perquam elegantiſſime deſcribit (2). LXX porro Interpretes vocem ויכננך ſic vertunt, *καὶ ἔπλασέ σε*, ideſt, *& formavit te*. Simili modo Vulgatus interpres vertit, *& creavit te*. Itaque hos pro ויכננך legiſſe ויבנך, ſuſpicatur Calmetus. E contrario Clericus putat, כונן, & עשה affinis eſſe ſignificationis, propterea quod כונן & ſæpe cum עשה conjungatur (3), & alicubi (4) *condere*, aut *inſtaurare* urbem ſignificet (5).

Verſ. 7. (זכר ימות עולם *zechór jemóth holám;* ideſt, *memento dierum ſeculi.*) Memoria, inquit, repete priſca tempora, quibus te Deus tot beneficiis cumulavit. Vox hebræa עולם (6) longinquum ac remotum tempus ſignificat, non modo quod futurum ſit, ſed etiam quod tranſactum fuerit, ut hoc in loco: itaque latinorum vox *olim* hinc videtur derivari; namque עולם (*holám*), & *olim* tum ſono, tum ſignificatione fere congruunt.

(בינו שנות דר ודר *bínu shenóth dor vadór;* ideſt, *conſiderate annos ætatis & ætatis.*) In proxime ſuperiori hemiſtichio verbum adhibet Moſes ſingulare, in hoc autem plurale; quæ numerorum mutatio in latino ſermone invenuſta eſt, ſed in hebræo non item. De voce דור dixi alias (7). Quod autem nos latine dicimus *ſingulas ætates*, id ſua lingua hebræi dicunt *ætatem & ætatem*.

(שאל אביך, ויגדך, זקניך, ויאמרו לך *sheál abbícha, vejagghédcha, zekenécha, vejómeru lach;* ideſt, *interroga patrem tuum, & indicabit tibi, ſenes tuos, & dicent tibi.*) Sunt qui putent (8), voce quidem אביך, ideſt, *patrem tuum*, Moſem ipſum, qui dux populi erat, & quodammodo pater: voce vero altera זקניך, ideſt, *ſeniores tuos*, Joſuam Nunis filium, & Chalebum filium Jephunnæ deſignari; hi enim ſoli ſupererant ex omnibus Iſraelitis, quos ex Ægypto eduxit Deus. At mea quidem ſententia Moſes, per poeticum elegantemque tropum, omnem Iſraelitarum non modo ſui æqualium, ſed & nepotum, poſterorumque populum alloquitur, perinde quaſi eſſet unus homo: quod autem ad univerſos Iſraelitas dicit, ad ſingulos referendum puto, quaſi diceret, Interrogate ſinguli patres veſtros, ac ſeniores.

Verſ. 8. (בהנחל עליון גוים *beanhél Heljón goím;* ideſt, *quum poſſeſſiones* (ſive *prædia*, aut *agros*) *daret Altiſſimus gentibus.*) Deus poſt diluvium regiones cunctis gentibus diſtribuit. Ita, exempli cauſa, in Deuteronomio (9) Deus ipſe Idumæis Sehirem montem, Moabitis vero Harem poſſidendum ſe dediſſe teſtatur. *In poſſeſſionem*, inquit, *Eſau dedi montem Seir..... filiis Lot tradidi Har in poſſeſſionem*. Hæc tamen omnia non ita videntur eſſe accipienda, quaſi Deus, ſicut Iſraelitas Chanahanis terram occupare aperte juſſit, ita certam quamque regionem a certa gente aperte juſſerit occupari. Sed quum Dei providentia mundus univerſus adminiſtretur, proinde Moſes agros, ac regiones unicuique genti a Deo datas dicit. Deum vero

(1) pag. 28 col. 2; & pag. 29 col. 1. (2) vide etiam Jeſahiam cap. xliii verſ. 7, & 21; & cap. xliv verſ. 21. (3) cap. xlv Jeſahiæ verſ. 18; & pſalm. cxix verſ. 73.
(4) Num. cap. xxi verſ. 27; pſalm. lxviii verſ. 10; Hab. cap. 2 verſ. 12. (5) de radice כונן vide quæ dixi pag. 29 col. 2. (6) de voce עולם vide quæ dixi pagg. 30, & 31.
(7) pag. 43, & 44. (8) vide Euthymium ad hunc locum. (9) cap. 2 verſ. 5, & 9.

vero vocat עליון, ſive Excelſum, aut Altiſſimum, ut indicet, ipſum eſſe ſummum Deorum Deum, ac rerum omnium Dominum, id quod David etiam ſignificat, quum ait (1) כי אתה יהוה עליון על כל הארץ ; מאד נעלית על כל אלהים ideſt, *quoniam tu Domine Altiſſimus es ſuper omnem terram, valde exaltatus es ſuper omnes Deos*. Hoc porro unius Jehovæ proprium nomen Phœnices ab Hebræis mutuati ſunt, illudque Deo cuidam ſuo, quem cum uxore Βήρυθ cælum ac terram genuiſſe cenſebant, perperam tribuerunt: ipſum enim vocarunt ἤλιουν, ideſt, ut interpretatur Philo Byblius (2), ὕψιστον, ſive Altiſſimum.

(בהפרידו בני אדם *behaphridó bené Adám*; ideſt, *quum ſepararet Adami filios*.) De Noahi nepotibus, poſteriſque ſermonem hic habet Moſes, quos בני האדם vocat etiam in Geneſi (3). Ex his oriundæ familiæ poſt diluvium diviſæ (4), atque ex Babele per omnem terram a Deo diſpertitæ ſunt (5). Animadveriendum eſt autem, nomen illud *Adám* non modo proprium eſſe poſſe, ſed etiam appellativum; ut enim apud latinos ex *humo* dictus eſt *homo*, ita apud hebræos ex *adamáh*, ideſt *terra*, homo dictus eſt *adám*; quod ſcilicet e terra factus ſit. Itaque quod hic legimus בני אדם, vertere etiam licet *filios hominis*, hoc eſt *homines*.

(יצב גבלת עמים *jazzébh ghebbulóth hammim*; ideſt, *ſtatuit terminos populorum*.) יצב eſſe infinitivum, non vero præteritum, fidenter affirmat Munſterus, qui proinde primam vocis literam *jod* habet ut radicalem, non ut tertiæ futuri perſonæ notam. Sed fallitur, ut equidem arbitror; primum enim radix יצב nuſquam alibi hoc modo ſumitur; deinde ſi res ita ſe habeat, ut vult Munſterus, mutila ſit oportet, ac manca loci ſententia, ut ei liquido conſtabit, qui totum verſiculum legerit. Itaque hoc in loco יצב non infinitivum eſt, ſed futurum ex הציב, præterito tamen vertendum (6). Quod autem ait Moſes, Deum populorum terminos conſtituiſſe, id & divinus Paulus docet, clariuſque exponit (7) his verbis: ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, quæ verba Vulgatus Interpres transfert in hunc modum: *fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora* (8), *& terminos habitationis eorum*.

(לםספר בני ישראל *lemiſpár bené Iſraël*; ideſt, *pro numero filiorum Iſraelis*.) Multo aliter verterunt hunc locum LXX Interpretes, apud quos ita ſe habet: κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, hoc eſt, *ſecundum numerum Angelorum Dei*. Quare ipſi aut pro בני ישראל legerunt, ut equidem conjicio, מבשרי אל, ideſt, *nunciorum Dei*; aut, tribus omiſſis literis י ש ר, legerunt בני אל, ideſt, *filiorum Dei*; aut demum Iſraelis nomen ita hic accipiendum cenſuerunt, quaſi ſignificet *Dominatorem fortem*, vel *dominatorem Deum* (9); ideoque בני ישראל *filios dominatoris Dei*, ſive *Angelos Dei*, interpretati ſunt. Aliter tamen ſentit doctiſſimus Auguſtinus Steuchus (10); is enim, *non dubium eſt*, inquit, *quin locus is apud LXX ſit depravatus ex alio ei ſimili* κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, ſecun-

(1) in pſalm. XCVII verſ. 9. (2) Vide fragmentum Sanchoniathonis apud Euſebium lib. I Præp. Euang. cap. 10. (3) cap. XI verſ. 5. (4) Vide verſ. 32 capitis X Geneſeos, totumque ipſum caput. (5) vide verſ. 8, & 9 capitis XI Geneſ. (6) vide quæ dixi pag. 24 col. 2. (7) in verſiculo 26 capitis XVII Act. Apoſt. (8) vide verſiculum 16 capitis XV Geneſ. (9) vide quæ dixi de voce אל pag. 6 col. 2. Vide etiam, quæſo, quæ dicta ſunt de nomine ישראל ad poſtremum verſiculum ſuperioris cantici, pag. 32 col. 2. (10) in *Recognitione veteris teſtamenti ad hebraicam veritatem*, ad hunc locum.

ſecundum numerum angelorum Dei. *Eſt, ut dixi, hoc ex alio loco deſumptum, ubi id dicitur, quod huc tranſpoſitum eſt, non ab ipſis factum*. Hactenus Steuchus. Sed quiſnam ſit locus ille, unde deſumpta putat ea verba, *κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ*, fateor me ignorare.

Lxx Interpretes hac in re ſecuti ſunt quamplures Eccleſiæ Patres, quorum loca profert, expenditque doctiſſimus vir Petavius (1), tum hæc ſubjicit (2): Ceterum quum omnes iſti, aliique, quos omittimus, Patres illa Moſis in Cantico verba ſic ex græca editione capiant, tanquam Angelorum per nationes officia diſtributa ſint, difficile eſt tamen eorum ſententiam exponere. Nam quid ſibi iſta volunt: *Conſtituiſſe Deum terminos populorum, juxta numerum Angelorum Dei?* An plures Angeli non ſunt, quam populi, vel regiones, aut provinciæ? Origenes quidem libro quinto contra Celſum partitionem illam populorum, quæ pro numero Angelorum instituta dicitur, refert ad eam linguarum diviſionem, quæ Geneſeos undecimo capite memoratur, in qua duæ & ſeptuaginta linguæ, totidemque primigenii populi numerari ſolent. Sed quis ferat non plures dici Angelos, quam ſeptuaginta duos? An ut præcipui quidam populi ſignificantur, ſic etiam certi ac præcipui intelligendi ſunt Angeli, quibus peculiaris eſt illorum cura commiſſa? .... An plures Angeli ſingulis populis præſident, & turmatim illi pro populorum numero partiti ſunt? Nihil horum eſt, in quo animus acquieſcat. Sed neque Gregorii Papæ (3) probabilis eſt ratio, qui tantum hominum in cælum aſcendere, *quantos illic contigit electos Angelos remanſiſſe*, ex Deuteronomii illis verbis colligit; tanquam Moſes dixerit definitum, ac terminatum eſſe gentium, ideſt hominum electorum, numerum ſecundum numerum electorum Angelorum. Cui nemo, ut opinor, aſſentietur. Hæc Petavius.

Porro quamvis plures e ſanctis Patribus cum Lxx Interpretibus legerint *ſecundum numerum Angelorum Dei*, fuerunt tamen etiam, qui legere mallent *ſecundum numerum filiorum Iſrael*, ac præ ceteris Origenes (4), & Hieronymus (5). Præterea hebræi exemplaris lectionem habet etiam exemplar Samaritanum; cum utroque vero conſentiunt verſiones tum Onchelosi, tum Aquilæ, tum Symmachi, tum Vulgati interpretis, tum aliorum quoque. Quorum omnium auctoritate moveor, ut omnino legendum putem, *ſecundum numerum filiorum Iſraelis*. Nec quemquam probaturum cenſeo, quod Clericus totum hoc Moſis canticum in verſiculos ſimiliter deſinentes dividens, obſervato ὁμοιοτελεύτῳ, conjicit (6), pro למספר בני ישראל legendum eſſe למספר בני ירשם, ideſt, *pro numero filiorum poſſeſſionis eorum*, ſeu *pro numero eorum colonorum*. Nefas enim eſt ullam vel minimam in ſacros libros mutationem inducere, quacumque id tandem de cauſa fiat.

Quid ergo, inquies, ſibi hoc vult, *Deum ſtatuiſſe terminos populorum pro numero filiorum Iſraelis?* Difficultatis ſane, & obſcuritatis habent iſta verba non-

(1) Theologicor. dogm. de Angelis libro 2 cap. 8; ſive tomi 3 pag. 73, & ſeqq.
(2) numero x. (3) homil. 34. (4) in homil. xiii in Ezechielem, quæ ab Hieronymo latine reddita exſtat in tomo 5 operum ipſius Hieronymi Veronæ a Vallarſio editorum anno 1736. *Secundum numerum* (inquit Origenes pag. 993) *Angelorum Dei*, ſive, ut melius habet, *ſecundum numerum filiorum Iſrael*. (5) Commentariorum in Ezechielem lib. 9 ad caput Ezechielis 28; ſive tomo 5 editionis Vallarſianæ pag. 328, ubi hæc habet Hieronymus: *Juxta numerum Angelorum Dei*, ſive, ut melius habetur in hebraico, *juxta numerum filiorum Iſrael*. (6) in Notulis ad hoc Moſis canticum metrice deſcriptum, quæ exſtant poſt ipſius Clerici comment. in cap. xxxii Deuteronomii.

Digitized by Google

nonnihil. Difficultatem tamen omnem ſublatam putat Calmetus, ſi totum hunc octavum verſiculum, & nonum ex hebræo in latinum ſic convertamus: *Quum ſingulis nationibus tribuit Altiſſimus hereditatem, quum diſperſit filios Adam, & cuilibet populo ſuos fines conſtituit: tunc filii Iſrael parvo erant in numero, quum Dominus elegit populum ſuum, & Jacob factus eſt hereditas ejus.* At num hujus modi interpretationem patiantur hebræa verba, judicent alii: mihi quidem nullo modo eam videntur pati.

Aliam hujuſce verſiculi explicationem afferunt nonnulli tum Eccleſiæ Patres, tum Rabbini. Hi primum illud ſtatuunt, Jacobi, ſive Iſraelis filios, ac nepotes, qui in Ægyptum perrexerunt, fuiſſe ſeptuaginta, uti conſtat ex Geneſi (1), Exodo (2), & Deuteronomio (3), quamvis in Geneſi (4), & in Exodo (5) LXX Interpretum translatio non ſeptuaginta ipſos exhibeat, ſed quinque & ſeptuaginta. Illud præterea ſtatuere conantur, Noahi nepotes fuiſſe ſeptuaginta; ex eodem enim Geneſeos libro (6) colligi putant, totidem fuiſſe familiarum capita ex Noahi filiis derivata, ex Japheto ſcilicet quatuor ac decem, ex Chamo triginta, ex Semo autem ſex & viginti. His præmiſſis verſiculum hunc ita exponunt: ut ſignificet, Deum poſt diluvium, & Babylonicæ turris ædificationem tot in univerſo terrarum orbe populos, ſeu gentes eſſe voluiſſe, quot Jacobi filii ac nepotes in Ægyptum olim migraturi erant, nimirum ſeptuaginta. At hæc quoque explanatio, videtur rejicienda: ut enim oſtendit Brianus Valtonus (7), neque ex Geneſi, neque ullo alio ex loco probari poteſt, gentes per omnem terrarum orbem diſperſas fuiſse ſeptuaginta.

Probabilior itaque eorum interpretatio eſt, qui verſiculum hunc ita explanant. Deus ſcilicet quum regiones & agros cunctis gentibus diſtribuit, tantum agri Hethæis, Gergezæis, Amoræis (8), aliiſque Chanahanitidis incolis dedit, quantum olim Iſraelitis, qui eas gentes deleturi erant, excipiendis, alendiſque ſatis futurum eſset. At hoc ſine exemplo eſt, inquit Clericus, ut Chanahanitidis incolæ *populi* ἁπλῶς dicantur. Sed, ni fallor, vox עמים, ideſt *populi*, eodem modo accipitur in verſiculo XIV ſuperioris cantici: ibi enim Moſes, *Audivere*, inquit, *populi* (trajectionem ſcilicet maris Erythræi), & *timore perculſi ſunt*. Quoſnam autem timore tunc perculſos rectius putemus, quam illas, quas jam dixi, gentes, quarum regio Iſraelitis jam pridem a Deo promiſsa fuerat? Rectiſſime itaque generali *populorum* vocabulo certos aliquos populos, ideoque hic illos, de quibus memini, intelligere licet.

Verſ. 9. (כי חלק יהוה עמו *ki hèlek Jehovàh hammó*, ideſt, *quoniam pars Domini populus ejus.*) Putat Quiroſus (9) hæc verba ſic etiam transferri poſſe: *quoniam pars Dominus populi ſui*. At Moſis menti abſonam eſſe hujus modi interpretationem, patet ex verbis proxime ſubſequentibus. Porro ex חָלַק, quod valet *partitus eſt*, derivatur חֵלֶק, quod *partem* (10) ſignificat, ſive id, quod alicui obtingit, aut quod quis deligit, poſt diviſam in partes hereditatem. Quum ergo Deus ex omnibus terræ populis Iſraelitas ſibi delegerit, ſuoſque peculiari modo eſſe voluerit, ut Moſes teſtatur in Deuteronomio (11); hinc fit, ut Iſrae-

(1) cap. XLVI verſ. 27. (2) cap. I verſ. 5. (3) cap. X verſ. 22. (3) cap. XLVI verſ. 27. (5) cap. I verſ. 5. (6) cap. X. (7) in Apparatu Biblico, prolegom. 2, num. 12, pag. 213. (8) vide verſiculum I capitis VII Deuteronomii. (9) in comment. exeget. literalib. ad hunc locum. (10) Gallice diceres *partage*. (11) cap. VII verſ. 6, & cap. X verſ. 14, & 15.

Iſraelitarum populus *pars Domini* vocetur hoc in loco.

(יעקב *Jabacóbh*, ſive *Jacobus*). Ita vocat Moſes Iſraelitas, quod Jacobi ſive Iſraelis progenies forent, qua de cauſa Hebræi ſæpiſſime etiam *Iſrael*, eademque ratione Idumæi *Edom*, Aſſyrii *Aſſur*, Moabitæ *Moab*, Benjaminitæ *Benjamin* nuncupantur.

(חבל נחלתו *hébbel nabalathó*; ideſt, *tractus poſſeſſionis ejus*, ſeu *menſura hereditatis ejus*.) Translata hac loquendi formula ſacris Scriptoribus uſitatiſſima idem repetit Moſes, quod in ſuperiore hemiſtichio dixerat, nimirum Iſraelitas eſſe veluti hereditatem Dei: ut enim homines certum terræ tractum, quem poſſident, carum habent, ita Deus hebræum populum poſſedit, dilexitque quaſi *peculium de cunctis populis* (1). Porro חבל proprie eſt *funis*; per translationem vero *ager* quoque, aut *regio* ipſa, quam quis poſſidet, eo nomine appellata eſt, propterea quod agros olim funibus metirentur. Videtur tamen ea vox certum agri regionisve tractum, aut certum menſuræ genus nobis hodie ignotum deſignare, ut colligere licet ex libro Joſuæ (2). Ægyptii quoque certum agri modum nomine quodam appellabant, quod *funem* ſignificabat: græci enim ſcriptores illud vertunt σχοῖνον, ut Herodotus libri 2 capite 6, ubi, ὁ σχοῖνος, inquit, ἕκαστος μέτρον ἐὼν Αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια, ideſt, *ſinguli ſchœni, quæ menſura eſt Ægyptiaca, ſunt ſexaginta ſtadia* (3).

Verſ. 10. (ימצאהו *imzaéhu*.) Verbum eſt futuri temporis præterito vertendum, ejuſdemque modi ſunt quæ ſequuntur. Aquila, Theodotio, & Vulgatus Interpres dictionem hanc vertunt *invénit eum*. At Onkeloſus transfert סיפק צרכיהון, ideſt, *tribuit eis neceſſaria*. Eademque ratione LXX Intt. reddunt, αὐτάρκησεν αὐτὸν, ideſt, *ſufficientia dedit ei*: quæ LXX Interpretum verba depravata cenſet Steuchus, ut poſitum ſit ab exſcriptoribus αὐτάρκησεν pro εὑρὲν, vel εὕρηκε.

Porro מצא ſæpiſſime valet *invénit*: aliquando tamen ſignificare videtur *ſufficit*, *ſatis fuit*, vel *ſatisfecit*, *contentum reddidit*, ut colligitur ex his verbis capitis XI (4) libri Numerorum, ומצא להם, itidemque ex hiſce aliis libri Judicum (5), ולא מצאו להם כן. Hinc ergo orta eſt varietas interpretationum, quam diximus. Quum tamen מצא ſecundo modo ſumitur, conſtruitur cum *lámed*: itaque hoc in loco quum ita non conſtruatur, ſumendum videtur priori modo. Sed illud animadvertendum eſt, ſi ימצאהו vertamus *invénit eum* (in terra deſerta ſcilicet), id non ita poſſe accipi, ut denotet, Deum populo ſine illius ductu in Deſertum Sinai jam profecto primum ſe conſpiciendum præbuiſſe, aut, ut ita dicam, forte in eum incidiſſe: conſtat enim perſpicue ex libro Exodi (6), hebræum populum non ita inventum fuiſſe in Deſerto a Deo, ſed potius ab ipſo Deo poſt maris rubri trajectionem per Deſertum deductum eſſe.

(בארץ מדבר *beérez midbár*; ideſt, *in terra Deſerti*.) His verbis ſignificari videtur Arabia deſerta, ſive ſolitudo montis Sinai, aut Pharan: ibi enim ea beneficia populo hebræo collata ſunt, quæ in hoc verſiculo commemorat Moſes: ibi leges a Deo datæ, & Iſraelitarum Reſpublica conſtituta eſt. Sunt tamen qui *terræ deſertæ* vocabulis Ægyptum, alii qui Urem Chaldæorum, ubi Deus, inquiunt, Abrahamum invenit, deſignari cenſeant. Sed potior videtur prior explicatio, quam plerique tra-

(1) Exod. cap. XIX verſ. 5. (2) vide cap. XVII verſ. 5. (3) Plinius tamen lib. XII Hiſt. Nat. cap. 14. *Schœnus*, inquit, *patet Eratoſthenis ratione ſtadia xl, hoc eſt paſſus quinque. M. Aliqui xxxii ſtadia ſingulis ſchœnis dedere.* (4) verſ. 22. (5) cap. XXI verſ. 14. Vide & lib. Joſuæ cap. XVII verſ. 16. (6) cap. XIII verſ. 18.

tradunt Interpretes, quæque ſequentibus verbis confirmatur.

(ובתהו *ubbthóbu*; ideſt, *& in vaſtitate.*) Pergit Moſes loqui de horribili Arabiæ ſolitudine, *in qua*, ut alibi (1) ait idem Moſes, *erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas, & nullæ omnino aquæ*. Porro vox hebræa *thóbu*, quam *vaſtitatem* interpretatus ſum, regionem hic deſignat veluti devaſtatam, quæ ſcilicet arboribus, herbiſque carens nihil habet præter rupes, ac ſaxa. Neque aliam ſignificationem habet in Geneſi (2), ubi *inane* deſignat, non illud quidem, quod Epicurus, Nevtonus, aliique philoſophi ſignificant, cum *Inane* dicunt, ſed quale eſt in regione deſerta. Atque hinc fit, ut Gentium Dii vocentur *thóbu* (3), quod nimirum ſint *vana* numina, vel potius *inania* nomina.

(ילל *jelél*; ideſt *ululatus*, ſive *ululatuum*.) *Vaſtitas ululatuum* eſt deſertum, in quo ululatus duntaxat ferarum, non hominum voces audiuntur. Simili ratione ingentem vaſtamque ſolitudinem deſcribit Jeſahias (4). Porro nomen iſtud ילל nuſquam alibi occurrit: quum tamen derivetur ex ילל, unde & derivatur הליל, quod eſt *ululavit*; proinde *ululatum* tranſtuli. Oleaſter mavult vertere *ululam*; itaque totum hoc ובתהו ילל transfert in hunc modum, *& in deſolatione ululæ*; ideſt, in deſolatione, in qua ululæ ſolent ululare. Alii vero putant *Jelél* eſſe nomen proprium cujuſdam ſolitudinis.

(ישימן *jeshimón*; ideſt, *Jeſcimonis*, aut *ſolitudinis*.) Solitudo, in qua Iſraelitæ per quadraginta annos fuerunt, a ſacris Scriptoribus Jeſcimon vocatur, uti apparet ex libro Numerorum (5), ex libro Samuelis primo (6), atque e pſalmis lxviii (7), & lxxviii (8): quam ſolitudinem fuiſſe in agro Moabitico, videtur colligi ex Numeris (9). Quoniam tamen ישימן deduci poteſt ex radice ושי, quæ idem valet ac *deſolatus eſt*, ſive *in ſolitudinem redactus fuit*, proinde vocem ipſam ישימון vertere etiam recte poſſumus *regionem deſolatam*, aut *ſolitudinem*.

(יסבבנהו *jeſobbebbénbu*, ideſt, *circumduxit eum*, vel *circumdedit eum*.) Utroque enim modo vertere poſſumus. *Circumduxit* Deus Iſraelitas per anfractus, & flexus viarum annis quadraginta in deſerto, uti conſtat ex Deuteronomio (10), & ex libro Joſuæ (11). *Circumdediſſe* etiam Hebræos Deus in Deſerto dici poteſt, quod eorum cuſtos vigil fuerit, ac defenſor: quo modo ipſam dictionem יסבבנהו ſumere videtur David in pſalmi xxii verſiculo 10, ubi affirmat, eum qui Domino confidat, divina benignitate *circumdari*.

(יבוננהו *jebbonenèbu*, ideſt, *eum erudivit*.) Iſraelitas Deus per Moſem cæremonias, rituſque ſacrorum docuit, eiſque leges ſanctiſſimas indixit, quibus vitam ad rectam rationis normam dirigerent.

(יצרנהו כאישון עינו *izzerénbu keishón benó*; ideſt, *cuſtodivit eum ut pupillam oculi ſui*.) Hac eleganti comparatione mirifice declarat Moſes, quanto amore Iſraelitas Deus proſecutus ſit, quantaque diligentia eos cuſtodierit. Oculorum enim pupillam, qua nihil nobis carius in vita eſt, ſi vitam ipſam excipias, diligentiſſime natura ipſa duce cuſtodimus, quod omni vel minimo tactu lædi poſſit. Itaque Dominus ipſe per Zachariam, ut declararet, quam ſibi cari eſſent Judæi, *qui tetigerit vos*, inquit (12), *tangit pupillam oculi mei*.

Verſ.

(1) cap. viii Deuter. verſ. 15. (2) cap. 1 verſ. 2. vide Jo. Clerici comment. ad eum locum. (3) lib. 1. Sam. cap. xii verſ. 21. (4) cap. xiii verſ. 22. (5) cap. xxi verſ. 20. (6) cap. xxiii verſ. 19. (7) verſ. 8. (8) verſ. 40. (9) cap. xxi verſ. 20. (10) cap. 1, & cap. 2 verſ. 1. (11) cap. v verſ. 4. (12) cap. 2 verſ. 8. הנגע בכם נגע בבבת עינו. Vide & pſalm. xvii verſ. 8, & Proverb. cap. vii verſ. 2.

Verſ. 11. (כנשר *kenésher*, ideſt, *ſicut aquila*). Comparatione ab aquila eleganter ducta explicare pergit Moſes, quantam habuerit Deus Iſraelitarum curam. Vocem porro נשר omnes Interpretes vertunt *aquilam*: & merito quidem; in eam enim conveniunt proprietates, quæ huic avi, quam Hebræi vocant נשר, a ſacris Scriptoribus tribuuntur variis in locis, quæ apud Marinum collecta habes in Theſauro (1). Unde autem aquila hebraice dicatur נשר inveſtigantes Rabbini, futilia attulerunt. Alii enim (2) ita dictam volunt ex chaldæo vocabulo נשר, quod eſt *decidit*; quia ſcilicet poſtquam volatu ſeſe extulit, inquiunt, ad elementum ignis, inde præceps in mare decidit. Alii ex שור, quod eſt *aſpicere*; propterea quod oculorum obtutum in ſolem figat (3). Alii demum, teſte Marino (4), ex nomine ישר, quod *rectum* ſignificat; quod ſcilicet in prædam recta involet. Quæ omnia quam inepta ſint, nemo non videt. Samuel vero Bochartus (5) Arabes ſcriptores Giavharium, Damirem, & Alcamum ſecutus putat aquilam ideo dici *nésher*, quod *roſtro* res *carpat*, *ac vellicet*, ex arabico ſcilicet vocabulo *naſara*, quod eſt *roſtro vellicare*. Roſtro quidem vellicant, inquit ipſe, aliæ rapaces aves: tamen rapacium principi aquilæ id peculiariter tribuitur, quia roſtro eſt magis adunco, & eo carpit fortius. Ita in prædam involare commune eſt omnibus, quod Hebræis eſt העיט. Unde עיט eſt in genere *avis rapax*. Tamen ἀετὸν, vel αἰετὸν, inde deflexum, proprium eſſe aquilæ nomen voluit uſus apud græcos.

(יעיר קנו *jahîr kinnó*; ideſt, *excitat nidum ſuum*). Ad volatum ſcilicet, ut explicat Vulgatus Interpres. Ferunt enim aquilam ſuper pullos ſuos ſeſe attollere, & agitatis alis ad volatum eos excitare, primoſque ἱπταλισμοὺς docere. Aliqui tamen, ut Marinus (6), ſic exponunt: *excitat pullos ſuos ad prædam allatam*. Porro *Nidus* hic per metonymiam ſumitur pro pullis in nido contentis: quo modo loquitur etiam Virgilius (7), quum ait: *Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas*.

(על גוזליו *hal gozaláv*; ideſt, *ſuper pullos ſuos*.) Nomen גוזל bis duntaxat occurrit in ſacris libris, nimirum hic, & in Geneſi (8). In Geneſi quidem columbæ, aut alterius avis ejuſdem generis pullum, ſeu pipionem ſignificat: hic autem pullum aquilæ. Videntur autem pulli dici גוזלים a verbo גזל, quod eſt *rapuit*; propterea ſcilicet quod parentum cibum rapiant, aut quod rapina vivant.

Plures uni aquilæ pullos tribuit hic Moſes: id quod difficultatem facere poteſt: ferunt enim aquilam e pullis ſuis unum duntaxat alere atque educare, idque teſtatur Muſæus (9) hoc verſu: ὃς τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλεγίζει (10), ideſt, *quæ* (nempe aquila) *tria quidem parit, duo excludit, & unum curat*. At plures aquilæ pullos memorant etiam tum auctor libri Jobi (11), tum profani quoque ſcriptores. Ariſtoteles ſane (12) fatetur quidem aquilas plerumque unum pullum alere; addit tamen, *nonnumquam tres viſos eſſe*. Plinius vero (13) de melænaeto, quæ aquila eſt colore nigricans, hæc ſcribit:

(1) ad vocem נשר. Vide etiam Sam. Bochartum in Hierozoic. part. 2 lib. 2. ex quo multa huc tranſtulimus; &, ſi libet, Oleaſtrum ad hunc locum. (2) vide R. Bechaium in cap. 11 Geneſ. (3) vide Plin. lib. x Hiſt. nat. cap. 3. (4) in Theſauro, ad vocem נשר. (5) Hierozoic. part. 2. lib. 2. cap. 1. pag. 164.
(6) in Theſauro, ad vocem גוזל. (7) lib. 12 Æn. verſ. 475. (8) cap. xv verſ. 9.
(9) apud Ariſtot. Hiſt. lib. vi cap. 6. (10) ſive, ut legit Plutarchus in Mario, ἀλυβάζει, ideſt, *alit*. (11) cap. xxxix verſ. 30. (12) in eo, quem dixi, loco. (13) lib. x hiſt. nat. cap. 3.

ſola aquilarum fœtus ſuos alit : ceteræ, ut dicemus, fugant (1).

(ירחף *jerabèph*, ideſt, *ſe ſe agitat, motatque.*) Sunt qui radice רחף deſignari putent *incubitum* avium ſuper pullis : atque hoc modo eam accipit Chaldæus interpres. At probabilius multo eſt, רחף idem eſſe ac *ſe ſe mòtavit.* Tribus enim duntaxat in locis occurrit ea radix, nimirum hic, in Geneſi (2), & apud Jeremiam (3): in ſingulis autem iſto, quem dixi, modo intelligi poteſt, ſed in Geneſi, multoque magis apud Jeremiam, priorem illam *incubandi* ſignificationem reſpuit.

(יפרש כנפיו *iphròs kenaphàv*, ideſt, *expandit alas ſuas.*) Ut nimirum pullos ad volatum, aut ad prædam allatam excitet, ſive, ut alii explicant, ut eos ſuper alis ipſis geſtandos ſuſcipiat.

(יקחהו, ישאהו על אברתו) *ikkabèhu, iſſaèbu hal ebbrathò;* ideſt, *ſumit eum, ac geſtat ſuper alam ſuam.*) Pronomen *eum* aut valet *quemlibet ex illis*, aut per numeri enallagen ſumitur pro *illos*, aut ad ſuperius nomen *nidus* refertur, quamvis paulo remotius ſit, aut denique ad populum hebræum referri debet, ut mox explicabo. An vero aquila pullos alis diutius geſtet, ignorare me fateor: veriſimile quidem non videtur rem ita contingere: crediderim potius cum Bocharto, pullos ipſos volaturientes, & in ipſo conatu deficientes parentum alis excipi ac ſuſtineri, donec reſumtis animis rurſum ſe ſe audeant aeri committere.

Ceterum totum hunc verſiculum ita etiam licet exponere, ut perpetuam habeat allegoriam, in hunc videlicet modum: *Quaſi aquila excitavit* Deus *nidum ſuum, ac ſuper pullos ſuos ſe ſe motavit;* ideſt, Iſraelitis proficiſcentibus animos addidit, eorumque caſtris in nube imminuit, cujus nubis motu ad proficiſcendum excitabantur. *Expandit alas ſuas;* Iſraelitas ſcilicet protexit. *Sumſit eum*, nempe Iſraelem, cujus meminit paulo ante, *& geſtavit ſuper alas ſuas.* Hac ipſa loquendi ratione utitur Deus in Exodo (4), ubi Iſraelitas alloquens, *vos ipſi vidiſtis*, inquit, *quomodo portaverim vos ſuper alas aquilarum.*

Aquilam porro deſcribit Moſes in hoc verſiculo ut filiorum amantiſſimam: in quo eum adverſari fortaſſe quis putet naturalis hiſtoriæ ſcriptoribus. Ariſtoteles enim (5), *ejicit*, inquit, *aquila pullos ſuos, antequam tempus ſit, & cibatûs adhuc indigos, neque dum adeptos volandi facultatem: eos autem ejicere videtur per invidiam: natura enim invida eſt, & famelica.* Baſilius vero (6), ἀδικώτατος, inquit, περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων ἐκτροφὴν ὁ ἀετός; ideſt, *aquila in educanda prole iniquiſſima eſt.* Attamen aquilarum in pullos amorem teſtantur multi. Æliani quidem quadrageſimum caput ſecundi libri totum eſt περὶ τῆς τῶν ἀετῶν στοργῆς, ideſt, *de aquilarum amore in pullos.* Oppianus quoque (7) aquilarum in pullos amorem affirmat eſſe perpetuum. Quare merito Hieronymus (8), *Ajunt*, inquit, *qui de animantium ſcripſere naturis, omnium quidem beſtiarum, & jumentorum, & pecudum, aviumque ingenitum eſſe in filios pulloſque ſuos affectum, ſed maximum eſſe amorem aquilarum.* Quod autem Ariſtoteles ait, ab aquila pullos e ni-

(1) in eodem capite hæc etiam ſcribit Plinius: *pariunt ova terna: excludunt pullos binos: viſi ſunt & tres aliquando. Alterum excludunt tadio nutriendi.* Apud Plutarchum vero narrat Marius, ſe olim valde juvenem, *delapſum aquila nidum cum ſeptem pullis toga excepiſſe.* (2) cap. I verſ. 2. (3) cap. XXIII verſ. 9. (4) cap. XIX verſ. 4.
(5) lib. IX cap. 34. (6) in Hexaemer. homil. 8. num. 6; ſeu tom. I. edition. Patr. Garnieri, pag. 76. Vide & Euſtathium Hexaemer. pag. 26. (7) lib. 3 de venatione verſ. 115, & ſeqq. (8) commentarior. in Iſaiam lib. XVIII, ad verſſ. 13, & 14 capitis LXVI, pag. 810 tomi 4. editionis Vallarſianæ.

nido ejici, id quo modo accipiendum ſit, docet (1) ipſemet his verbis: *cum pulli adoleſcunt, unum ejicit tædio nutriendi*. Similique modo Baſilius poſt verba paulo ante prolata, *Ubi*, inquit, *pullos duos excluſit* (aquila), *horum alterum dejicit in terram, ac pennarum verberibus protrudit: alterum autem duntaxat aſſumptum pro ſuo habet, atque quem genuit, propter victus comparandi difficultatem abdicat*. Ita quidem Baſilius. At non unum duntaxat, ut videtur ipſe ſignificare, ſed plures ab aquila pullos ali, oſtendimus paulo ante.

Verſ 12. (יהוה בדד ינחנו, ואין עמו אל נכר. *Jehovàh badàd janhènnu, veèn himmò El necbàr*; ideſt, *Dominus ſolus duxit eum, neque ullus cum ipſo erat alienus Deus*.) Vide quæ ſcripſi ad verſiculum XIII ſuperioris cantici (2).

Verſ. 13. (ירכבהו צל במותי ארץ *jarkibbèhu hal bamothè àrez*; ideſt, *faciet ut equitet ſuper excelſa terræ*.) Hactenus Moſes de iis ſermonem habuit, quæ jam prægerierant: nunc ea prænunciare incipit, uti quidem plerique cenſent Interpretes, quæ futura erant, initium ducens ab Iſraelitarum in terram Chanahanis ingreſſu, qui videtur his verbis deſignari, ut mox dicam. Propoſita porro verba equidem ſic interpretor, ut per elegantem, ac poeticam translationem Iſraelitas exhibeant in jugis montium veluti inſidentes, atque equitantes. Hanc ſane explicationem videntur hebræa verba poſtulare: immo hanc eorum vim agnoviſſe videtur Vulgatus Interpres, quum ſic tranſtulit, *conſtituit eum ſuper excelſam terram*. Alii tamen ea malunt ita accipere, ut denotent, Iſraelitas, quaſi equis, vel curribus vectos, in Chanahanis regionem deductos iri. Radix enim רכב adhibetur tum de eo, qui equo, tum de eo, qui currui inſideat. Itaque ſic vertunt: *efficiet Deus, ut vehatur hebræus populus ſive equis, ſive curribus ſuper loca terræ editiſſima*. Quo modo ſi transferamus, indicare videbitur hic locus, Hebræos quaſi victores in eam regionem ingreſſuros fuiſſe: inſignes enim victorias retulerunt, quum illuc pergerent, ut eſt in ſacra hiſtoria.

Exponenda nunc diligentius ſunt ea verba על במותי ארץ, quæ apud Jeſahiam (3) quoque occurrunt. Lxx Interpretes hoc in loco ſic ea vertunt: ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῆς γῆς, ideſt, *ſuper fortitudinem terræ*. Apud Jeſahiam vero paullo aliter, nimirum ſic, ἐπὶ τα ἀγαθὰ τῆς γῆς, ideſt, *ſuper bona terræ*. Sed rectius Aquila transfert, ἐπὶ τὸ ὕψωμα τῆς γῆς, hoc eſt, *ſuper altitudinem terræ*. Vox enim במה *altitudinem*, & *locum editum excelſumque* denotat. Videndum igitur, quænam ſint loca hæc *terræ excelſa*, in quibus collocatos Iſraelitas Moſes ait, quaſi aquilam paulo ante memoratam reſpiciens, quæ pullos ſuos ad montium faſtigia & cacumina adducit.

Quum porro ſcripſit hæc Moſes, Galahaditidem jam, ac Baſanitidem, ipſumque Galahadum montem occuparant Hebræi. Itaque Moſes *loca terræ edita* quum dixit, Galahadum fortaſſe, alioſque, quos in iis regionibus exſtitiſſe veriſimile eſt, montes ſpectavit, eaque locutione regionem omnem Galahaditidem, ac Baſanitidem deſignare voluit, præſertim quum in proximo verſiculo Hebræos adipe agnorum, arietumque Baſaniticorum paſtos commemoret. Plerique tamen Interpretes ſpectari hic a Moſe cenſent montes Chanahanitidis, ipſamque Chanahanitidem deſignari, in quam deductos tandem iri Hebræos alibi (4) Moſes aperte prænunciaverat. Horum explicationem libens accipio: nam & apud Ezechielem (5) Iſraelitarum regio

(1) Hiſt. lib. VI cap. 6. (2) pag. 24, & 25. (3) cap. LVIII verſ. 14. (4) Deut. cap. III verſs. 20, & 28. (5) cap. XXXVI verſ. 2.

gio vocatur במות עולם, ideſt *altitudines ſeculi*: & in ea creberrimi montes fuerunt (1), & Ægypto, unde egreſſi fuerant Hebræi, altior erat. Ex quo fit, ut qui in Ægyptum pergebant, illuc *deſcendere* dicerentur, & viciſſim qui illinc exibant, *aſcendere* (2).

(ויאכל תנובת שדי *vajjochâl tenubbóth ſaddáj*; ideſt, *& comedet fructus agrorum*.) Verbis proxime ſuperioribus montoſa loca Moſes commemoravit, hic autem videtur ſpectare campeſtria, vel Moabitidis, qua potiti jam erant Hebræi, vel potius Chanahanitidis, quam ipſos tandem Joſua duce potituros providebat, quamque tritico, hordeo, vino, ficubus, malis punicis, oleo, melle, rebus omnino omnibus abundaſſe, conſtat ex Deuteronomio (3). Quin ejus regionis fertilitatem prædicant alii quoque ſcriptores. Inſtar omnium ſit Ariſtæas, qui de ea ſic loquitur (4): τῆς χώρας πολλῆς οὔσης καὶ καλῆς, καὶ τινῶν μὲν πεδινῶν, τῶν κατὰ τὴν Σαμαρεῖτιν λεγομένην, καὶ τῶν συναπτόντων τῇ τῶν Ἰδουμαίων χώρᾳ. τινῶν δὲ ὀρεινῶν, τῶν πρὸς τὴν γεωργίαν, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς γῆς γίνεσθαι συνεχῶς, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι τὴν εὐκαρπίαν ἔχωσιν. οὗ γενομένου, γεωργεῖται πάντα δαψιλείας πολλῆς ἐν πάσῃ τῇ προειρημένῃ χώρᾳ.... μεγάλη ἐστὶν ἡ τῶν γεωργουμένων φιλοπονία. Καὶ γὰρ ἐλαϊκοῖς πλήθεσι σύνδενδρός ἐστι, καὶ σιτικοῖς καρποῖς αὐτῶν ἡ χώρα, καὶ ὀσπρίοις, ἔτι δὲ ἀμπέλῳ, καὶ μέλιτι πολλῷ. τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἀκροδρύων, καὶ φοινίκων οὐδ᾽ ἀριθμεῖται παρ᾽ αὐτοῖς. κτήνη τὰ πολλὰ παμμιγῆ, καὶ δαψιλὴς ἡ τούτων νομή; ideſt, *regio quum ſit ampla & bona; & quædam ſint campeſtria, ad tractum qui Samaritis dicitur, & ubi Idumææ contigua ſunt; alia vero ſint montana, ubi agri cultura, & cura perpetua indigent, ut & hi fertilitatem habeant, ex quo fit ut omnia excolantur, magnaque ſit per totam memoratam terram abundantia.... Eſt ibi magnum ſtudium agricolturæ, ideoque eorum regio conſita eſt plurimis oleis, & frumenti ferax, & leguminum, & vitis etiam, & multi mellis. Quum aliæ frugiferæ arbores, tum etiam palmæ apud eos non numerantur. Pecora omnis generis ſunt multa, & copioſum pabulum.*

(וינקהו דבש מסלע *vajjenikébu debbáſb miſſélah*; ideſt, *& lactabit eum melle ex petra*.) Ex verbo ינק, quod eſt *lac ſuxit*, ducitur verbum היניק, quod proprie de matre, aut nutrice infanti *lac præbente*, hic autem de Deo a Moſe dicitur, quaſi is matris inſtar, vel nutricis fuerit Iſraelitis, quos eum genuiſſe, ac ſumma cura tutatum eſſe antea affirmavit.

Mellis autem nomine (5) aquas attactu virgæ a Moſe in Deſerto e petra excuſſas deſignari exiſtimant nonnulli (6), eaſque ſic dictas eſſe, quod ob ſummam ſuavitatem melli ſimiles ſitientibus Hebræis viderentur. At ſi cetera, quæ ſive ſuperius dicta ſunt a Moſe, ſive dicentur inferius, ad Chanahanitidem pertinent, non ſatis recte ad Deſertum verba iſta referuntur. Itaque alia ratione malim exponere. Nimirum quod Deus Hebræis *mel ex petra*, ideſt, e ſaxoſis aſperiſque Chanahanitidis locis præbuiſſe dicitur, locutionem eſſe arbitror hyperbolicam, ac proverbialem, qua regio adeo fertilis ſignificatur, ut nullus in ea ſit ſterilis, atque infecundus

(1) vide quæ dixi ad verſ. 17 ſuperioris cantici, pag. 29. col. 1. (2) vide Geneſ. cap. xlii verſ. 18; cap. xlvi verſs. 3, & 4; & cap. l verſ. 24; & Exod. cap. xiii verſ. 19.
(3) cap. viii verſ. 8, & 9. Vide etiam cap. xiii Numer. verſ. 28. (4) apud Clericum in comment. ad verſ. 8 capitis iii Exodi. (5) Marinus putat voce דבש proprie quidem dactylum palmæ fructum, ſuccumque ex eo expreſſum; per translationem vero *mel* ſignificari. Vide ejus Theſaurum ad eam vocem. (6) vide Oleaſtrum ad hunc locum.

dus locus, ne rupes quidem ipſæ, quod in eis apes mellificent. Simili ratione Hebræi fertiliſſimam regionem deſcribere quum volunt, eam *lacte ac melle fluentem* ſolent appellare: quæ locutio occurrit in Exodo (1), in Numeris (2), in Levitico (3), in Joſua (4), & alibi ſæpius: ut proinde appareat eam eſſe παροιμιῶδη: præſertim quum in Numeris (5) Iſraelitæ tumultuantes conquerantur, quod eos Moſes ex terra, quæ lacte & melle manabat (ideſt, ex Ægypto) in Deſertum deduxiſſet.

(ושמן מחלמיש צור *veshèmen mebalmìsh zur*; ideſt, *& oleo ex petra rupis*, vel *ex lapide duriſſimo*.) שמן & pro *oleo*, & pro *unguento*, & pro *pinguedine* ſumitur: ſed hic pro *oleo* videtur accipi. Oleaſter autem *olei* nomine aquam e petra manantem hic intelligit, quam ideo Moſes vocat *oleum*, *quod*, ut ipſe inquit, *ea ſe populus lavaret*, *ac ſi oleo ungeretur*. Sed malim de oleo ex olearum olivis expreſſo locum hunc interpretari: quaſi dicat Moſes: in Chanahanitide ne ſaxa quidem duriſſima infecunda erunt, nam & inter ipſa oleæ fructificabunt, quas gaudere conſtat petroſis locis.

Quod autem attinet ad voces מחלמיש צור, quas alibi (6) Moſes inverſo ordine ſic adhibet, מצור החלמיש, eæ quomodo ad verbum reddendæ ſint, non ſatis liquet. Vox enim חלמיש non omnino certæ ſignificationis eſt. Aliqui vertunt *duritiem*, plerique *lapidem*, Marinus autem *magnetem*: ut hebraico nomini ſimile ſit Italorum nomen *Calamita* (7). An vero totum hoc מחלמיש צור ad verbum ſic liceat interpretari, *e petra Dei*, ideſt, *e petra duriſſima*, judicent alii. Ea ſane loquendi ratio Hebræis maxime familiaris eſt, ut *ventum Dei* (8), exempli cauſa, *luctationes Dei* (9), *ligna Dei* (10), *flammas Dei* (11), *ſoporem Dei* (12), *montes Dei* (13), ac *cedros Dei* (14) dicant, quod nos *ventum vehementiſſimum*, *luctationes validiſſimas*, *ligna præſtantiſſima*, *flammas ardentiſſimas*, *ſoporem graviſſimum*, *montes editiſſimos*, *cedroſque celſiſſimas* diceremus.

Verſ. 14. (חמאת בקר *hemàth bakàr* (15); ideſt, *butyro vaccæ*.) Vocem חמאה omnes vertunt *butyrum*. Haud ſcio tamen an coloſtrum potius, vel cremorem lactis ſignificet, quam butyrum, cujus uſus fortaſſe Moſis ætate nondum obtinuerat. Illud ſane e multis veteris Teſtamenti locis (16) videtur colligi, חמאה liquidum aliquid fuiſſe, ac poculentum.

(וחלב צאן *vahalèbh zon*; ideſt, *& lacte pecudum*.) צאן minuta animantia deſignat, ut oves, & capras: ſed ſæpius oves. Eſt autem formæ ſingularis: attamen perinde ſumitur, quaſi eſſet pluralis numeri.

(עם חלב כרים *him hèlebh carìm*; ideſt, *cum adipe agnorum*.) An licuerit

(1) cap. III verſ. 8; & cap. XIII verſ. 5; & cap. XXXIII verſ. 3. (2) cap. XIII verſ. 28; & cap. XVI verſ. 13. (3) cap. XX verſ. 24. (4) cap. V. verſ. 6. (5) cap. XVI verſ. 13. (6) cap. VIII Deuter. verſ. 15. (7) Vide, ſi libet, doctiſſimi viri Johannis Chryſoſtomi Trombellii, S. Salvatoris Bononiæ Abbatis epiſtolam ad Franciſcum Mariam Zanottum *de acus nautica inventore*, editam ſuperiore anno in parte 3 tomi 2 commentar. de Bonon. ſcient. atque Art. Inſtituto, atque Academia, pag. 361. (8) cap. I Geneſ. verſ. 2. (9) cap. XXX. Gen. verſ. 8. (10) pſal. CIV verſ. 16. (11) Cant. cap. VIII verſ. 6. (12) lib. I Sam. cap. XXVI verſ. 6.

(13) pſalm. XXXVI verſ. 7. (14) pſalm. LXXX verſ. 11. (15) de origine vocis בקר vide Marini Theſaurum, & Hierozoicon Betharti tom. I lib. 2. cap. 28. Sunt qui latinum *vacca* nomen ex hebræo *bakàr*, dempta R litera, factum cenſeant: quo modo ex מוסר (*muſàr*), ideſt, *doctrina*, facta videtur vox *Muſa*. (16) Vide lib. Jobi cap. XX verſ. 17; & cap. XXIX verſ. 6; itidemque lib. Judic. cap. V verſ. 25; ac demum lib. Proverb. cap. XXX verſ. 33.

rit Hebræis pecudum adipe veſci, in quæſtione eſt (1). Rabbini quidem ſibi interdictam putant comeſtionem omnis adipis ovilli, buceri, & caprini generis (2). Et ſane in Levitico Moſes, *jure perpetuo*, inquit (3), *in generationibus*, & *cunctis habitaculis veſtris nec ſanguinem, nec adipem omnino comedetis*. Et alibi (4): *adipem ovis*, & *bovis*, & *capræ non comedetis*. Quibus in locis videntur Hebræi aperte interdici comeſtione adipis. Non deſunt tamen, qui ea ſic explicare conentur, ut non de omni adipe ſermo in iis ſit, ſed de adipe beſtiarum duntaxat, quæ immolabantur Deo. Sed utcumque ſe res habeat (neque enim hac de re agere nunc tempus eſt), ex his ſane Cantici verbis, quibus Iſraelitas agnorum, arietumque adipem comeſturos ait Moſes, colligi nequit Hebræis hujus modi adipem comedere licuiſſe. Nihil eſt enim, cur verba iſthæc, *adeps agnorum atque arietum*, ita accipere nequeamus, ut nihil ſignificent aliud, quam agnos arieteſque pinguiſſimos, aut lectiſſimos; vox enim חלב quamvis proprie *adipem* denotet, ſæpe tamen per translationem id deſignat, quod in qualibet re lectius potiuſque ſit. Itaque triticum lectiſſimum, exempli cauſa, in pſalmo lxxxi (5) dicitur חלב חטה, ideſt *adeps tritici*; in Geneſi pariter (6) terra lectiſſima vocatur חלב הארץ, hoc eſt, *adeps terræ*. Ac demum in Numeris (7), ut alia hujuſmodi loca præteream, hæc legere licet, כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש, ודגן, ideſt, *omnis adeps olei*, & *omnis adeps muſti*, & *frumenti*.

(ואילים בני בשן, ועתודים *veelim bené Bashán*, *vehattudim*; ideſt, & *arietum filiorum Baſan*, & *hircorum*.) Baſan regio erat trans Jordanem inter binos torrentes Jabbocum, & Arnonem ſita, quæ a Græcis dicta eſt Βαταναία. Ibi pecora uberrimis paſcuis mirum in modum ſaginabantur: quam ob rem Gaditis, ac Rubenitis, quibus plurima erant pecora (8), a Moſe conceſſa eſt (9). Ut ergo arietes pinguiſſimos deſcribat Moſes, eos vocat *filios Baſan*, ideſt, in Baſanitide natos, ac paſtos. Simili modo David (10), & Hamos (11) pro tauris, & vaccis pinguiſſimis, *tauros*, *vaccaſque Baſanitidis* dixerunt. Quidam nomine ipſo בשן *ferax ſolum* ſignificari ajunt (12). LXX vero Interpretes cur בני בשן verterint υἱῶν ταύρων, non video: nec enim בשן pro tauris ſumi poteſt.

(עם חלב כליות חטה *him hélebb kiljóth hittáh*; ideſt, *cum adipe renum tritici*; ſive, cum optimo & pinguiſſimo tritico.) Abſurda Johanni Clerico videtur iſthæc locutio, *adeps renum tritici*; quæ enim ſimilitudo, inquit, inter renes animalium, & tritici grana? Itaque locum hunc arbitratu ſuo pervertens, ſic legendum putat: עם חלב כליות וחטה, tum ſic vertit: *cum adipe renum*, & *triticum comediſti*: quaſi ſcilicet ex hebræo exemplare exciderit, vel certe ſubaudienda ſit litera ו, itidemque addenda vox *comediſti*. At quum David (13) optimum & craſſiſſimum triticum *adipem tritici* dixerit, quidni & Moſes per poeticam translationem *adipem renum tritici* dicere potuerit? non tam parvorum renum cum granis tritici ſimilitudinem reſpiciens, quæ vix ulla eſt, quam eorum pinguedinem, & craſſitudinem.

ודם

(1) vide Calmetum, alioſque interpretes, ad verſiculum 17 capitis iii Levitici.
(2) vide Jo. Henr. Hottingerum in *Jure Hebræorum*, ad legem 147, tom. 2 Theſauri antiqu. Sacr. ab Ugolino editi pag. 1082. (3) cap. iii verſ. 17. (4) cap. vii Levit. verſ. 23. (5) verſ. 17. (6) cap. xlv verſ. 18. (7) cap. xviii verſ. 12.
(8) cap. xxxii Num. verſ. 1. (9) ibidem, verſ. 33. (10) pſalm. xxii. verſ. 13.
(11) cap. iv verſ. 1. vide & Ezech. cap. xxxix verſ. 18. (12) vide Bochart. Hieroz. part. 1. lib. 2. cap. 31; & Hieronymum ad cap. xxxiii Jeſahiæ. (13) pſalm. lxxxi verſ. 17; & pſalm. cxlvii verſ. 14.

(וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה *veddám'benább tiſhtéb*; ideſt, *& ſanguinem uvæ bibes.*) *Sanguis uvæ* eſt vinum, quod in Palæſtina plerumque rubrum fuiſſe videtur, ut conjicere licet ex his Jeſahiæ verbis (1): *Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari?* Jacobus quoque in Geneſi (2), *lavabit*, inquit, *in ſanguine uvæ pallium ſuum*. Et Jeſus Sirachi filius (3), *libavit de ſanguine uvæ*. Ac demum ſcriptor libri primi Machabæorum (4): *elephantis oſtenderunt ſanguinem uvæ*.

(חמר *bḿmer*; ideſt, *merum*.) Vocem hanc Lxx Interpretes omiſerunt. Marinus autem exiſtimat eſſe Syriacam, & vinum optimum, maximeque generoſum ſignificare.

Verſ. 15. (וישמן ישרון, ויבעט *vajjiſhmán Jeſhurún, vajjivbát*; ideſt, *& ſaginabitur Jeſurun, & recalcitrabit.*) Nomine ישרון Iſrael procul dubio deſignatur (5). At de vocis etymo inter ſe non conſentiunt Interpretes. Vulgatus quidem alibi vertit *rectiſſimus*, hic autem *dilectus*. At quum nulla ſit radix, ex qua hæc *dilecti* ſignificatio derivari queat, proinde putandum eſt, eum non propriam nominis ſignificationem ſpectaſſe, ſed loci ſententiam duntaxat. Forerius autem (6) ישורון deducit ex שור, quod eſt *taurus*: quaſi eo nomine ſignificetur, Iſraelem fuiſſe inter populorum greges veluti taurum, ac principem. Steuchus (7) illud derivat ex שרה, quod ipſe interpretatur *ſatiavit*: quaſi *Jeſurún* idem valeat ac *ſatur*, & *pinguis*. Sunt etiam qui deducant ex שור, quod eſt *aſpicere*; propterea quod Jacobus, ſive Iſrael Deum viderit. Oleaſter denique illud deducens ex ישר, vertit *rectus*: ut tota ſententia ſic habeat: *Oleo unctus eſt rectus, & calcitravit*: Nimirum Iſraelis populus, qui in Ægypto, atque in Deſerto quaſi contractus fuerat, erectus eſt, & calcitravit. *Solemus enim*, inquit ipſe, *contracta ungere, ut rectificentur, & extendantur*. Sed duriuſcula videtur hæc interpretatio. Equidem crediderim potius, ut nos puerum blandiendi cauſa puellulum vocamus, ſic Iſraelem vocari Jeſurunem, quaſi Iſraelulum (8): duo enim hæc nomina ישראל, & ישרון terminatione duntaxat differunt, quum tres priores literæ in utroque eædem ſint.

Jam vero Iſraelitas plurimis, maximiſque a Deo beneficiis auctos Deum ipſum contemptui tandem habuiſſe queritur hic Moſes, translatione uſus elegantiſſima, ex beſtiis ducta, quæ bene paſtæ ac ſaginatæ recalcitrant: ut enim tauri, aſini, & equi ſi bono pabulo otioſi ſaginentur, laſcivire ſolent, & recalcitrare vel contra paſtores ac nutritores ſuos; ita Iſraelitæ pinguefacti adverſus eum recalcitrarunt, a quo alti fuerant, atque enutriti. Nimirum res ſecundas, opum affluentiam, & vitæ proſperitatem ſequitur plerumque arrogantia, & Dei hominumque contemptus: & quamvis Dei beneficentia ad eum amandum allicere nos debeat, fit tamen ut plurimum, ut immodica opum abundantia, honoribus, reliquiſque vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis elati homines inſaniant, atque ferociant. Quod ut caverent Iſraelitæ, præmonuerat ipſos Deus in Deuteronomio (9).

(שמנת, עבית, כשית *shamánta, babbítha, casbíta*; ideſt, *pinguis, & craſſus evaſiſti, adipe obductus es.*) Verbum כשה quum nuſquam occurrat alibi, vix definiri poteſt, quid ſignificet. Marinus putat כשה paulum differre a

h כסה,

(1) verſ. 2 cap. lxiii. (2) cap. xlix verſ. xi. (3) cap. l verſ. 16. (4) cap. vi verſ. 34. (5) vide cap. xxxiii Deuter. verſs. 5, & 26; itemque verſ. 2 capitis xliv Jeſahiæ. (6) ad caput xliv Jeſahiæ. (7) ad hunc locum. (8) Simili ratione ex voce איש, quæ *virum* ſignificat, oculi pupilla dicta eſt אישון, quaſi *parvi viri* imaginem repræſentans. (9) cap. viii verſ. xi, & ſeqq.

כסה, quod eſt *texit*; illud quidem paſſivum, hoc autem activum eſſe. Itaque כשית vertit *obductus es*, adipe ſcilicet. Et ſane ſimilis locutio occurrit in Jobi libro (1), כסה פניו בחלבו, ideſt, *operuit faciem ſuam in adipe ſuo*.

(ויטש אלוה עשהו *vajittósh Elóah, basáhu*; ideſt, *& derelinquet Deum, qui fecit ipſum.*) Mutatio iſthæc perſonæ latinis quidem auribus videtur abſurda: ſed apud Hebræos non inuſitata eſt. Verbum vero נטש plus aliquid ſignificat, quam עזב, ſeu *dereliquit*; projectionem enim quoque, & contemptum denotat.

(וינבל צור ישעתו *vajnabbél Zur jesbuhathó*; ideſt, *& vilipendet Petram* (nempe *Deum*) *ſalutis ſuæ.*) De voce צור ſatis dictum eſt alibi (2).

Verſ. 16. (יקניאהו בזרים *jakniúhu bezarîm*; ideſt, *ad zelotypiam provocarunt eum in alienis.*) Nimirum falſos Deos colendo, quos Moſes vocat *alienos*, ideſt, extraneos, veri Dei zelotypiam commoverunt. Ut enim zelotypus is dicitur, qui rivalem pati nequit, ſic Deus quaſi zelotypus (3) hic exhibetur, quod in cultu ſibi debito ſocium ferre non poſſit.

(בתועבת יכעיסהו *bethohebhóth jachbisúhu*; ideſt, *in abominationibus ad iram ipſum provocarunt.*) Idola a ſacris Scriptoribus paſſim vocantur abominationes (4), quod abominatione, exſecratione, ac deteſtatione digna ſint.

Verſ. 17. (יזבחו לשדים, לא אלוה *izbebú laſshedim, lo Elóah*; ideſt, *Sacrificabunt cacodæmonibus, non Deo.*) Vulgatum, Lxx, alioſque Interpretes ſecutus, שדים *cacodæmones* interpretor, qui fortaſſe ita appellantur, vel, ut nonnulli conjiciunt, quod in *vaſtis* locis habitarent, vel potius ex שדד, hoc eſt *vaſtavit*, quaſi *vaſtatores*, & malefici ſpiritus, vel ſanguinarii, & graſſatores, qui humano cruore paſcerentur: his enim ipſis filios filiaſque immolari a parentibus conſueviſſe, conſtat e pſalmo cvi (5). Immo dirum hoc, & exſecrandum ſacrificii genus fortaſſe hic ſpectat Moſes. Calvinus tamen (6), *Iſraelitæ*, inquit, *filios ſuos immolaſſe dicuntur dæmoniis, & non Deo, tantum ob id, quod verum Dei cultum profanis cæremoniis corruperint.* Sed fallitur. Hic enim Moſes ea prænunciat, quæ peracturi olim erant Hebræi in Chanahanitide: conſtat autem, ex Iſraelitis ibidem conſtitutis plures non modo verum Dei cultum profanis cæremoniis corrupiſſe, ſed etiam a veri Dei cultu ad cultum Idolorum ſæpius defeciſſe.

(אלהים, לא ידעום *Elohîm, lo jedahúm*; ideſt, *Dii*, (vel *Diis*), *quos non noverant.*) Dii ſcilicet Ægyptiorum, Moabitarum, aliarumque gentium.

(חדשים מקרב באו *hadashîm mikkaróbh báu*; ideſt, *novi ex vicinia venerunt.*) Nimirum novos finitimarum gentium Deos Bahal, Moloch, Aſtharoth, alioſque hujuſmodi in regionem ſuam invexerunt. Sunt qui vocem מקרב, quæ ad verbum redditur *ex propinquo*, interpretentur *nuper*: ut nimirum Dii recentes ac nuperrime conflati ſignificentur, ſicque vero Deo opponantur, qui æternus eſt, & apud Jeremiam (7) negat ſe eſſe Deum מקרב, ſive *ex propinquo*; inquit enim האלהי מקרב אני ולא אלהי מרחק, ideſt, ut vertit Vulgatus Interpres, *putaſne, Deus e vicino ego ſum, & non Deus de longe?*

(לא שערום אבתיכם *lo shebarúm abbothechém*; ideſt, *quos non timuerunt majores veſtri.*) Paulo aliter vertunt Lxx Interpretes, nimirum ſic: οὓς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, ideſt, *quos non*

(1) cap. xv verſ. 27. (2) ad verſ. 4 hujus cantici: pag. 41, & 42. (3) vide Exod. cap. xx verſ. 5. (4) vide Ezech. cap. xi verſ. 18; & cap. vii verſ. 20; itidemque Deuter. cap. vii verſ. 25. (5) verſ. 37. (6) lib. 4 Inſtit. cap. xiii, num. 17. Vide & Brentium ad hunc locum. (7) cap. xxiii verſ. 23.

non cognoverunt patres eorum. Quod porro dicit Moſes *timuerunt*, idem eſt atque *coluerunt*. Ita & in Geneſi Deus, quem coluit Iſaacus, vocatur *terror Iſaaci* (1).

Verſ. 18. (צור ילדך תשי, ותשכח אל מחללך *Zur, jeladechá, téshi, vatishchàh El mebolécha*; ideſt, *Petræ, quæ te genuit, oblivijcéris, & obliviſcèris Dei, qui te peperit.*) Iſraelem genuiſſe, ac peperiſſe dicitur Deus, ut appareat, ipſum adeo Hebræum populum dilexiſſe, ut ei patris inſtar, ac matris fuerit. Sunt quidem qui vocem מחללך vertant *laudantis te* (2), alii qui reddant *initiantis te* (3): Sed minus recte, ut opinor. תשי autem, cujus poſtremam literam י minuſculam ſcribunt Rabbini, poſitum eſt pro תשה (4).

Verſ. 19. (וירא יהוה, וינאץ מכעס בניו *vajjàr Jehováh, vajjináz miccábas banáv*; ideſt, *Et videbit Dominus, & repudiabit præ ira filios ſuos.*) Verti etiam poteſt: *& irritatus eſt ob provocationem filiorum ſuorum*. Porro tertia pars cantici hic initium habet, in qua plures pœnas Iſraelitis minatur, & prænunciat vates, in primiſque eorum rejectionem, atque abdicationem.

(ובנתיו *ubbnothàv*; ideſt, *& filias ſuas.*) Mulieres Hebræas intelligit, quas ad idolorum cultum proclives fuiſſe, conſtat e pluribus veteris teſtamenti locis (5).

Verſ. 20. (ויאמר, אסתירה (6) פני מהם *vajjómer, aſtírah phanáj mehém*; ideſt, *Et dicet, abſcondam faciem meam ab eis.*) Adverſa facies favoris ac benevolentiæ indicium eſt, averſa autem indignationis, vel contemptus. Per translationem itaque a rebus humanis petitam reſpicere eos dicitur Deus, quibus favet; ab iis vero faciem avertere, quibus iratus eſt: quæ loquendi formulæ ſæpiſſime occurrunt in ſacris libris. Ita David in pſalmo XII (7), *uſquequo avertis*, inquit, *faciem tuam a me?* Et in pſalmo XXVI (8), *ne avertas faciem tuam a me*. Ac Deus ipſe in Deuteronomio (9): *abſcondam faciem meam ab eo, & erit in devorationem*. Quod porro in hoc verſiculo futurum prædixit Moſes, jam videmus effectum: avertit enim faciem ſuam a Judæis Deus, eoſque omnino dereliquit: quod ſenſerunt vel ipſi Hebræi (10), quando in bello cum Romanis geſto tot mala perpeſſi, ac tandem omnino profligati ſunt, quemadmodum Chriſtus Jeſus aperte prænunciaverat (11).

(אראה, מה אחריתם *eréh, mah abaritbám*; ideſt, *videbo, quis futurus ſit finis eorum.*) Videbo, inquit, quem fructum tandem ex idolis percepturi, vel quid ad extremum acturi ſint, vel potius quid tandem illis eventurum ſit. LXX Intt. pro אֶרְאֶה legerunt אַרְאֶה; vertunt enim καὶ δείξω, ideſt, *& oſtendam*.

(כי דור תהפכת המה, בנים, לא אמן בם *ki dor tahappuchóth hémmah, banim, lo emún bam*; ideſt, *quoniam ætas verſionum ſunt ipſi, filii, in quibus non eſt fides.*) De vocibus דור (12), & אמן (13) vide quæ dicta ſunt alibi. Hebræos autem dum vocat *ætatem verſionum*,

h 2

(1) vide quæ dixi ad verſ. XI ſuperioris cantici, pag. 22 col. 1. (2) Calmet. ad hunc locum. (3) Oleaſt. ad hunc locum. (4) ex radice נשה. (5) Vide Ezech. cap. VIII verſ. 14; & Jerem. cap. VII verſ. 18; & cap. XLIV verſ. 15. (6) סתר eſt *latuit*. Inde fit הסתיר, quod eſt *fecit ut lateret*, ſive *abſcondit*. Ex eadem radice, ideſt a *latendo*, dictus videtur *Saturnus*, ſicut *Latium* dici volunt latini, quod Saturnus in eo latuerit. Ex eadem pariter dicti fortaſſe ſunt *Satyri*, quaſi סתורים, ideſt *latentes*. (7) verſ. 1. (8) verſ. 9. (9) cap. XXXI verſ. 17. (10) Vide Joſeph. lib. VII de Bell. Judaic. cap. 8. (11) Luc. cap. XIX verſ. 43, & ſeqq. (12) ad verſ. 5 hujus cantici, pag. 42, & 44. (13) de voce אמונות, quæ idem valet atque אמן, dixi ad verſ. 4 hujus cantici, pag. 42 col. 2.

num, perinde eſt quaſi diceret, genus hominum rebelle, inconſtans, quod huc illucque facile vertitur.

Verſ. 21. (הם קנאוני בלא אל *Hem kineúni bbeló El*; ideſt, *Ipſi me ad zelotypiam provocarunt in non Deo*.) Idolorum cultus paſſim in divinis libris ſcortatio vocatur, aut adulterium: Deus autem quaſi rivalis ab idolorum cultore iis poſtpoſitus, qui Dii non ſunt, ad zelotypiam provocari dicitur, translatione ſcilicet ab amatoribus, ac maritis petita, qui, quum ſe negligi ſentiunt, zelotypi fiunt. Vide quæ dixi paulo ante ad verſiculum xvi (1).

(כעסוני בהבליהם *kibasúni bebabblebém*; ideſt, *irritarunt me in vanitatibus ſuis*.) Dii Gentium merito a ſacris ſcriptoribus (2) appellantur *vanitates*: nec enim Dii ſunt, ſed *inania* tantum Deorum nomina.

(ואני אקניאם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם *vaani akniém beló bam*, *begój nabbál acbisém*; ideſt, *& ego faciam ut ad zelotypiam provocentur in non populo, & faciam ut irritentur in gente ſtulta.*) Judæorum repudiationem, vocationemque Gentium his verbis deſignari, omnes tradunt Chriſtiani Interpretes (3) ſacrorum codicum. Et merito quidem. Nam & divinus Paulus (4) ut oſtendat ignorare Judæos non debuiſſe, fore aliquando, ut Gentes vocarentur ad fidem, hæc ipſa Moſis verba profert ſic reddita: ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς, ſive, ut Vulgatus Interpres habet: *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem inſipientem, in iram vos mittam*.

Par pari ergo ſe relaturum ait hic Deus, juſtiſſimæque talionis formam prænunciat. Quum enim ad *zelotypiam* ipſum, atque ad *iram* provocaſſent Hebræi, honorem illis præſtantes, qui *non* erant *Dii*, ſed merum *nihil*; pari ratione Deus Hebræam gentem ad *zelotypiam*, atque ad *iram* ſe provocaturum prædicit, eos nimirum extollendo, honoribuſque afficiendo, qui *non* erant *populus*, ſed *nullius* pretii gens. Id quod reapſe ita contigit, uti prædictum fuerat: Judæos enim non templi everſio, non diſperſio, non ſervitus ſic angit, ut Gentium Chriſti fidem ſectantium religio, ac ſplendor dolore afficit, atque invidia: ex quo illud fieri animadvertit Origenes (5), ut odio longe majore Chriſtianos proſequantur, quam cultores idolorum.

Porro Gentes hic dicuntur *non populus*, vel quod tunc Dei populus nondum forent, vel quod, quum legum, religioniſque communio populum faciat, proinde populi nomine indigna ſit multitudo, quæ aut legibus ac religione careat, aut certe ſuperſtitioſam religionem, pravaſque leges habeat. Recte etiam dicuntur גוי נבל, ideſt, *gens ſtulta, ac prava* (6): ut enim inquit Paulus (7), *eramus aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſervientes deſideriis, & voluptatibus variis*. Vox autem גוי adhiberi plerumque a ſacris Scriptoribus tum ſolet, quum de alienigenis, atque a Moſis lege, & a veri Dei

(1) pag. 58 col. 1. (2) lib. 3 Reg. cap. xvi verſ. 13; Jerem. cap. viii verſ. 19; & cap. xiv verſ. 22, & cap. xvi verſ. 18. (3) Vide Tertullian. lib. iv contr. Marcion. cap. xxxi; Clement. Alexandr. lib. 2 Strom. cap. 4; Origen. homil. o in Jerem. num. 2, tom. 3. editionis Pariſienſis PP. S. Mauri, pag. 170; itidemque homil. 2 in Exod. num. 4, tom. 2 ejuſdem edit. pag. 135; & Hilarium Pictavorum Epiſcopum lib. 5 de Trinit. num. 31, tom. 2 edit. Veron. ann. 1730, pag. 124, & alios. (4) in epiſt. ad Rom. cap. x verſ. 9. (5) homil. 1 in pſalm. 36, cujus initium eſt: *Noli æmulari*, &c. tom. 2 pag. 655. (6) de voce נבל vide quæ dixi ad verſ. 6, pag. 44. col. 2. (7) in epiſt. ad Tit. cap. iii verſ. 3.

Dei cultu alienis gentibus ſermo habetur.

Verſ. 22. (כי אש קדחה באפי *ki esb kadehâb bheappî*; ideſt, *quoniam ignis accenſus eſt in ira mea.*) Totum hunc verſiculum de illo igne explicant nonnulli, quo terrarum orbis, Petro teſte (1), tandem abſumetur, aut de illo, quo impii ac ſceleſti homines ad omnem æternitatem excruciabuntur. Non negarim equidem hunc quoque ignem ſpectari a Moſe. Sed recte etiam dici poteſt, vehementi hoc, translatoque loquendi genere divinam ultionem, quæ igni a ſacris Scriptoribus paſſim comparatur (2), deſcribi, extremamque Jeroſolymæ excidionem potiſſimum deſignari. Quod autem vates ait, hunc divinæ ultionis ignem jam accenſum eſſe, id aut eſt præteritum futuro vertendum, aut ignem denotat prædeſtinatione Dei duntaxat accenſum, non reipſa.

(ותיקד עד שאול תחתית, ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים, *vattikdâd had sheôl tahtith*, *vattochâl érez*, *vibbulâba*, *vattelabét moſedé harim*; ideſt, *& comburet uſque ad infernum inferiorem*, *& abſumet terram*, *& proventum ejus*, *& aduret fundamenta montium.*) Ut divinam ultionem vehementiſſime exprimat Moſes, eam quaſi ignem, non modo quæ in terræ ſuperficie ſunt, arbores, fruges, animantia, atque ædificia exuſturam eſſe ait, ſed & uſque ad montium fundamenta, immo uſque ad infernum infimum penetraturam ac ſævituram. Id quod nonnulli, ut modo indicavi, de extremo, æternoque improborum ſupplicio interpretantur, quaſi divinum furorem ita exarſurum indicet Moſes, ut ſceleſtos homines & maximis ante eorum obitum calamitatibus, & æternis poſt mortem cruciatibus puniturus ſit. Attamen *infernum infimum* loca etiam terræ infima, ſeu reconditiora telluris penetralia, in quibus ſepulcra ſunt hominum, interpretari licet.

Sed ut magis illuſtretur hic locus, videndum eſt paucis, quid notetur nomine שאול, de quo multa multi ſcripſerunt (3). Tres autem potiſſimum habere poteſt ſignificationes. Primum enim pro *ſepulcro* interdum ſumitur, veluti in illo pſalmi XXIX, ſeu XXX (4): *eduxiſti* משאול, ſive *ab inferno*, ideſt, *a ſepulcro animam meam*; itemque in pſalmo CXL, ſeu CXLI (5), in quo hæc legere licet: *diſſipata ſunt oſſa noſtra* לפי שאול, ſive *ſecus infernum*, ideſt *ſecus ſepulcrum* (6). Deinde שאול locum etiam denotat, quem *Infernum* dicimus, locum ſcilicet, in quem e carceribus corporis evolant humani animi, niſi ſtatim ad ſuperos abeant, modo quidem eum, in quo Patriarchæ olim degebant, modo eum, in quo impii torquentur, juſtive purgantur. Hujuſmodi loca procul dubio ſignificat tum apud Davidem, tum apud Jeſahiam. Apud Davidem enim in pſalmo XV, ſive XVI (7) Chriſtus eſt ſic loquens: *non derelinques animam meam* לשאול, ſive *in inferno*. Jeſahias vero in capite XIV de Baby-

(1) in epiſt. 2, cap. III verſ. 10: *elementa*, inquit, *calore ſolventur*, *terra autem*, *& quæ in ipſa ſunt opera*, *exurentur*. (2) pſalm. XVII verſ. 9: *aſcendit fumus in ira ejus*, *& ignis a facie ejus exarſit*. Nahum cap. I verſ. 4: *indignatio ejus effuſa eſt ut ignis*. Vide etiam Jerem. cap. XLIV verſ. 6, & Michææ. cap. I verſ. 4, &c. (3) ex catholicis Genebrardus lib. 3. de Trin. pag. 281, & ad pſalm. 9 verſ. 19; Pererius tom. 4 in Gen. cap. 37, num. 92, Oleaſter in cap. 37 Geneſ., Steuchus ad eumdem locum, & alibi, Marinus in Theſauro, aliique; ex Heterodoxis vero Johannes Carreus in diſſert. *de deſcenſu Chriſti ad inferos*, Nic. Joh. Leth in diſſert. de voce שאול, quæ exſtat tom. I. Theſauri Theologic. Philologici, in qua omnia Scripturæ loca expendit, in quibus occurrit ea vox; Mathias Flacius Illyricus in *clavi ſacræ Scripturæ* ad vocem *Infernus*, & alii plurimi.

(4) verſ. 4. (5) verſ. 7. (6) vide etiam, ſi placet, pſ. 88, ſive 89 verſ. 49, & Jobi cap. XVII verſ. 13. (7) verſ. 10.

byloniorum rege verba faciens, primo ipſum שאולה, ſive *in infernum* pergentem deſcribit (1), deinde ſepulcrum habiturum eſſe negat (2): ut appareat, ibi שאול pro *ſepulcro* accipi nequaquam poſſe. Denique hæc ipſa vox שאול cavum quidpiam ſubterraneum ſignificare videtur aliquando (3), uti fortaſſe hoc in loco, quem exponimus. Ex quo fit, ut Jonas (4) piſcis ventrem, in quo fuerat, vocet ventrem τοῦ שאול.

Verſ. 23. (אספה עלימו רעות *aſpêb balêmo rabôth*; ideſt, *conſumam ſuper ipſos mala*.) Clericus vertit *adjiciam iis mala*; quaſi אספה deducatur ex יסף, ideſt *addidit*, id quod videtur abſurdum, aut quaſi הספה idem valeat ac יסף, id quod temere affirmaretur. Rectius Interpretes Lxx, & Vulgatus, quibus conſentit Onkeloſus: hi enim exponunt, *congregabo ſuper eos mala*. Ac ſane אספה derivatur, ut perſpicuum eſt, ex radice ספה, quæ valet *abſumpſit, fecit ut deficeret, in nihilum redegit*: ac proinde הספה in *biphil*, ut ajunt, proprie ſignificat *abſumere fecit*. Quum ergo Deus hic ait, אספה עלימו רעות, perinde eſt, quaſi diceret: quidquid uſquam malorum eſt, atque ærumnarum, id totum ut experiantur efficiam.

(חצי אכלה בם *bizzâj acballêb bam*; ideſt, *ſagittas meas abſumam in eis*.) Pulcherrima, & elegans locutio, qua Deus veluti pharetra, & arcu inſtructus exhibetur: quam imaginem fuſius perſequitur David in pſalmo VII (5), ubi, *arcum ſuum*, inquit, *tetendit* Deus, *& paravit illum, & in eo paravit vaſa mortis, ſagittas ſuas ardentibus effecit*. Simili ergo translatione uſus hic Moſes Deum ſic loquentem inducit: *ſagittas meas in eis abſumam*, ideſt, ſagittas omnes meas in eos projiciens, pharetram meam exhauriam. *Sagittæ* autem per metaphoram ſacris Scriptoribus maxime uſitatam (6) dicuntur calamitates, quibus pravos, ſonteſque homines punit Deus.

Verſ. 24. (מזי רעב *mezê rabâbb*, ideſt, *aduſtiones famis*, aut, ſi mavis, *aduſtos fame*.) Vox מזים, ſeu מזי, quæ hoc duntaxat in loco legitur, incertæ ſignificationis eſt. Lxx Interpretes vertunt τηκόμενοι, ideſt, *liqueſcentes*. Oleaſter vero eam deducit ex זוית, ideſt *angulo*, ideoque מזי רעב interpretatur *conſtrictos fame, quemadmodum conſtringitur res ad angulum redacta*. Sed Oleaſtri conjecturam non probant ceteri Interpretes; vertere enim fere ſolent *aduſti*, vel *aduſtiones*: quaſi ſcilicet מזי derivetur ex radice chaldaica אזא, quæ valet *aduſſit* (7).

(ולחמי רשף *u'bumê rêsbeph*, ideſt, *& comeſtiones ardoris*, aut, ſi mavis, *comeſos ardore*.) Quid ſignificet vox רשף, non omnino certum eſt. Sex omnino ſunt loca, in quibus occurrit, nec eodem in omnibus modo adhibetur, uti videre licet apud Oleaſtrum (8), & Marinum (9), qui ea loca afferunt, & exponunt. Hos adi, ſi libet: nos enim quid hoc in loco denotet ea vox, inveſtigare contenti erimus. Lxx quidem Interpretes, ac Vulgatus, aliique nonnulli ex veteribus *avem* hic transferunt. Hebræi vero, Hieronymo teſte (10), putarunt eſſe dæmonis nomen: quin Vulgatus ipſe Interpres alibi (11) vertit *diabolus*. Pleroſque tamen e recentioribus video in id convenire, ut רשף hic vertant anthracem, ſeu carbunculum, aut cauma, aut febrim ardentem ac peſtiferam, ad ſummam morbum

(1) verſ. 9, & ſeqq. (2) verſ. 19, & 20. (3) vide Jeſahi. cap. XIV verſ. XI, & Job. cap. XXVI verſ. 6. (4) cap. 2 verſ. 2. (5) verſ. 13, & 14. (6) Vide Job. cap. VI verſ. 4; & pſ. 17, ſive 18 verſ. 15; & pſ. 37, ſive 38 verſ. 3, &c. (7) vide Daniel. cap. III verſ. 18. (8) ad hunc locum. (9) in Theſauro. (10) ad Habac. cap. III verſ. 4. (11) cap. 3 Habac. verſ. 4.

bum quemdam inſtar prunæ adurentem. Itaque Cornelius a Lapide conjicit, רשף per *μετάθεσιν* factum eſſe ex שרף, quod eſt *incendit*.

(וקטב מרירי *vekètebb meriri*; ideſt, *& luem amaram*.) Lxx Intt. vertunt, *καὶ ὀπισθότονος ἀνίατος*, ideſt, *& opiſthotonus inſanabilis*. Opiſthotonus autem, quem Plinius (1) *rigorem inflexibilem* vocat, eſt morbus, quo cervix, vel poſticæ aliæ corporis humani partes ita rigeſcunt, ut flecti nequeant. At Salomon hebræus interpres non ignobilis (2) voce quidem קטב *afflictionem* denotari cenſet, מרירי autem vult eſſe Dæmonis cujuſdam nomen, ab amaritudine ductum ſcilicet. Sed hæc temere finguntur. Equidem malim cum Marino, aliiſque compluribus קטב interpretari *excidium*, & morbi potentiſſimi genus, quodcumque tandem illud ſit (3), amariſſime excrucians.

(ושן בהמות אשלח בם *veshèn behemòth ashallàh bam*; ideſt, *& dentem beſtiarum mittam in eos*.) Vox בהמות proprie majora bruta deſignat (4), ſæpe quidem domeſtica, ut equos, ut boves, ut aſinos; aliquando tamen etiam ſilveſtria, ut leones, ut urſos, ut lupos, & alia id genus: atque hoc modo explicanda eſt hoc in loco. Palæſtinam porro, finitimaſve regiones hujus modi feris abundaſſe, colligitur e pluribus Scripturæ locis, ac præſertim ex libro Exodi (5), ubi Iſraelitas monet Deus, ne Chananæos intra annum omnes e ſuis finibus ejiciant, ne ſcilicet per vaſtam regionem ſparſi ipſi Iſraelitæ a feris illuc concurrentibus nimium divexarentur. Nihil eſt ergo, cur quod hic ait Deus, ſe beſtias in hoſtes ſuos immiſſurum, id per translationem explicemus, ut nonnulli faciunt, quaſi *ferarum dentes* crudelitatem hoſtium denotent: præſertim quum hujus pœnæ crebra occurrat mentio in Scriptura (6).

(עם חמת זחלי עפר *him hamàth zohalè haphàr*; ideſt, *cum furore* (ſeu *veneno*) *ſerpentium pulveris*.) Dictio חמה proprie *æſtum*, ac *furorem* notat: derivarique videtur ex יחם, quod non recte quidam vertunt *iratus eſt* (7); idem enim valet atque *incaluit*, in coitu ſcilicet. Hic tamen חמה *venenum* etiam reddere licet, quo modo Vulgatus etiam Interpres eamdem vocem reddit alibi (8). זחלים autem dicuntur *ſerpentes*, a זחל, quod ſignificare videtur *expavit* (9): vel quod hominum conſpectum expaveſcant, vel potius, quod eorum conſpectum homines expaveſcant, ut Marinus conjicit (10). Serpentes porro venenatos per poeticam periphraſim vocat Moſes *furorem*, ſeu *venenum ſerpentium pulveris*, propterea quod ſerpentes humi, ſeu in pulvere repant, vel quod pulvere veſcantur, ut eſt in Geneſi (11): id quod tamen non ita accipiendum videtur, quaſi ſerpentes reipſa veſcan-

---

(1) lib. XXVIII cap. 12. Vide & l. 20 cap. 21; itidemque lib. 24 cap. 12. (2) apud Steuch. ad hunc locum.

(3) vide Marini Theſaurum ad voces קָטַב, & קֶטֶב. (4) vide verſ. 24 primi capitis Geneſ.

(5) cap. XXIII verſ. 29: itemque Deuter. cap. VII verſ. 22, ubi hæc exſtant: *non poteris eas delere pariter, ne forte multiplicentur contra te beſtiæ terræ*. Vide etiam lib. 1. Reg. cap. XVII verſ. 34, & Eccleſiaſtic. cap. XLVII verſ. 3; & lib. Judic. cap. XIV verſ. 6.

(6) lib. IV Reg. cap. XVII verſ. 25, & cap. 2 verſ. 24, & lib. 3 Reg. cap. XIII verſ. 24; Ezech. cap. XIV verſ. 15; Jerem. cap. XLV verſ. 3; Sapient. cap. XI verſs. 16, & 18; Eccleſiaſtic. cap. XXXIX verſ. 36. (7) Oleaſter ad hunc locum. (8) in verſ. 33 hujus cantici; & in verſ. 4 pſalmi 130, ſive 140. (9) Vide verſiculum 6 capitis XXXII Jobi.

(10) in Theſauro ad vocem זחלים. (11) cap. III verſ. 14. Vide etiam cap. 65 Jeſahiæ verſ. 25, & Michææ cap. VII verſ. 17. Adi quoque, ſi libet, Sam. Bochart. Hieroz. part. 1. lib. 1. cap. 4, ubi e ſcriptoribus profanis ſententias colligit in hanc rem.

ſcantur pulvere: ſed quum humi repant, fieri vix poteſt, ut cum iis, quæ lambunt, aliquantum pulveris in os non ingeratur. Hujus autem pœnæ, quam hic Moſes commemorat, mentio alibi ſæpius fit, veluti in Numeris (1), in Deuteronomio (2), in Jeremia (3), & in Hamoſo (4): quod adnotavi, ut appareat, nihil eſſe, cur hic ad allegorias confugiamus.

Verſ. 25. (מחוץ תשכל חרב, ומחדרים אימה *mibúz tesbakkél bérebb, umebadarim emáh*; ideſt, *foris interficiet enſis, & intus terror.*) Simile illud Jeremiæ in Threnis (5), מחוץ שכלה חרב, בבית כמות, ideſt, *foris interfecit enſis, domi* fuit veluti *mors*. Itemque illud Pauli (6), *foris pugnæ, intus timores*. Porro חוץ idem valet ac *foris*: at aliquando vicum quoque, compitum, plateam, & alia generis ejuſdem denotat: itaque מחוץ verti etiam poteſt *a vico, a platea*, ideſt, latina phraſi, *in vicis, in plateis*: ut ſcilicet alteri voci מחדרים reſpondeat, atque opponatur; חדר enim *cubiculum*, ſeu *penetrale* deſignat. Verbum vero שכל proprie valet *orbavit, filios interemit*; ſed interdum ἁπλῶς *interemit*: atque hoc modo malim hic interpretari, ne in ſecundo hemiſtichio, quod mox exponam, ſubaudire cogamur *occidet, perdet*, aut quid ſimile, ut nonnulli faciunt. Prædicit ergo Deus hic, fore ut Iſraelitæ *foris* quidem, ſive in bello, aut in agris, aut in plateis, aut in vicis ferro trucidentur; *intus* autem, ſive intra urbium mœnia, aut in penetralibus, penitiſque domorum locis terrore exanimentur: quæ non mediocris pœna iis futura erat, quibus dixerat Deus in Levitico (7): *Si in præceptis meis ambulaveritis, & mandata mea cuſtodieritis, ... abſque pavore habitabitis in terra veſtra: dabo pacem in finibus veſtris; dormietis, & non erit, qui exterreat: auferam malas beſtias, & gladius non tranſibit terminos veſtros*. Judæis autem ea reapſe contigiſſe, quæ hic prænunciantur, tum ex Joſepho (8) conſtat, tum multo magis ex veteris Teſtamenti libris (9).

(גם בחור, גם בתולה, יונק עם איש שיבה *gam babúr, gam betbuláb, jonéck bim isb ſebbáb*; ideſt, *& juvenem, & virginem, lactentem cum homine ſenectutis.*) Nimirum neque adoleſcentiæ flos juvenem, neque ætatis ſpecies virginem juvabit, neque aut commiſeratione infantem, aut pietate ac reverentia ſenem hoſtes proſequentur.

Verſ. 26. (אמרתי, אפאיהם *amárti, apbebém*; ideſt, *dixi, in extremitates jaciam eos.*) Nomen פאה *angulum, latus*, & cujuſque rei *extremitatem* deſignat. Hinc derivavit Moſes verbum הפאה, ſeu הפאיה, quo nuſquam alibi ſacri Scriptores uſi ſunt. Itaque quum ait Deus, אפאיהם, perinde eſt quaſi diceret: ſi qui forte ex ipſis poſt tot tantaſque calamitates, ac pœnas ſupererint, hos in omnes orbis terrarum angulos, atque extremitates disjiciam, captivi abducentur, ac ſervi facti leviſſimo pretio venundabuntur: quod revera tum ſæpe antea, tum maxime tunc eveniſſe, quum Judæi a Romanis devicti ſunt, nemini ignotum eſt. Simili ratione Lxx Interpretes exponendum cenſuerunt; vertunt enim, εἶπον, διασπερῶ αὐτούς; ideſt, *dixi, diſpergam eos*. Atque hinc dictas monet Grotius Iſraelitarum διασποράς in Babylonia, Media, Ægypto, Græcia,

(1) cap. xxi verſ. 6. (2) cap. viii verſ. 15. (3) cap. viii verſ. 17. *Mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos.* (4) cap. ix verſ. 3. Vide etiam, ſi libet, Eccleſiaſtic. cap. xxxix verſ. 36; & Sap. cap. xvi verſ. 5; & Judith cap. viii verſ. 25; & 1. Corinth. cap. x verſ. 9. (5) cap. i verſ. 20. (6) epiſt. 2 ad Cor. cap. vii verſ. 5.
(7) cap. xxvi verſ. 3, & 5, & ſeqq. (8) Lege, ſi libet, Joſephi libros de Bell. Judaic.
(9) Vide lib. 2 Paralip. cap. xxxvi verſ. 17; Jerem. cap. ix verſ. 22; lib 2. Machab. cap. v verſ. 13.

cia, & alibi. At paulo aliter dictionem אפאיהם explicat Clericus: is enim, *videtur*, inquit, *hoc velle Deus: eos ita perdam, ut non plures ſuperſint, quam reliquæ ſunt ſpicæ in agro, quem meſſor* הפאיה, *ideſt ad extremitatem uſque demeſſuit*. Sed probabilior videtur, quam priorem attuli, interpretatio.

Porro exemplari hebræo non conſentit hic Samaritanum: etenim pro אפאיהם habet אפי הם, ideſt, *ira mea illos*, ſubaudi *perdet*. Cui lectioni conſentanea eſt chaldaica Onkeloſi explanatio, quæ eſt hujus modi: יחול רוגזי עליהון, ואשיצינון; ideſt, *manebit ira mea ſuper eos, & conſumam eos*. Denique Vulgatus Interpres quum vertat, *ubinam ſunt?* oportet, ut vel unum vocabulum אפאיהם legerit diviſum in tria אף אי הם, vel potius legerit אפוא הם, ideſt, *ubi ipſi?* Quod ſi hac ratione legamus, continebit hic locus amariſſimam quamdam irriſionem in eos, qui in falſis numinibus, hominumque potentia, ac fidelitate ſibi confidebant, prolatam, cujus exempla in Scripturis crebra ſunt (1).

(אשביתה מאנוש זכרם *asbbitbab meenósb zicbrám*; ideſt, *ceſſare faciam* (ſeu *delebo*) *ex hominibus memoriam eorum*.) Aut, ſi mavis, *delerem ex hominibus memoriam eorum*. Sequitur enim, *niſi iram inimici timerem*: &c. Porro eorum *memoriam delere* dicitur Deus, quos omnino de medio tollit, aut quos huc illucque diſpergit. Ita in Exodo (2): *delebo*, inquit, *memoriam Amalech ſub cælo*. Et apud Jobum (3) Baldad Suhites: *memoria*, inquit, *illius* (impii ſcilicet hominis) *pereat de terra, & non celebretur nomen ejus in plateis*. Ac David in pſalmo XXXIII, ſeu XXXIV (4): *Vultus*, inquit, *Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (5). Quum ergo hic ait Deus, *delerem ex hominibus memoriam eorum*, perinde eſſe videtur, quaſi diceret: de medio ipſos omnino ſublatos vellem, ut nulla eorum memoria ſupereſſet.

Verſ. 27. (לולי כעס אויב אגור *lulé cebas ojébb agúr*; ideſt, *niſi indignationem inimici timebo*, aut *timerem*.) Binas in hoc verſiculo rationes affert Deus, ob quas Hebræos continuo non eſt deleturus: prima ex hoſtium furore petitur, altera ex eo, quod Judæorum hoſtes relatam de Judæis ipſis victoriam non Jehovæ attributuri eſſent, ſed ſuis aut Diis, aut viribus. Prima autem continetur his verbis, altera ſubſequentibus. Sed ut germanam hujus loci ſententiam aſſequamur, hæc adnotanda ſunt. Nimirum vox כעס modo active ſumitur, ut *provocationem* denotet (6), modo paſſive, ut ſignificet *indignationem*. Radix vero גור quamvis plerumque ſignificet *habitare*, interdum tamen etiam idem valet ac *timere*: quo modo quum accipitur, convenit cum radice יגר, id eſt *timuit*. Itaque אגור idem eſt ac *timebo*: poſſet tamen etiam derivari ex אגר, quod eſt *collegit, congregavit*.

His poſitis, apparet, unde fiat, ut tres potiſſimum propoſitorum verborum afferantur interpretationes. Ac primum quidem Onkeloſus, quaſi אגור ducatur ex אגר, chaldaice ſic transfert paulo obſcurius: אלולפון רוגזא דסנאה בניש, ideſt, *niſi ira inimici collecta eſſet*. Deinde Oleaſter vocem כעס active exponens, transfert in hunc modum: *niſi provocationem inimici timerem.*

(1) verſ. 37 hujus cantici: *ubi ſunt Dii eorum?* Et Hoſe. cap. III verſ. 10: *ubi eſt rex tuus? maxime nunc ſalvet te*. Et Jeſahi. cap. XIX verſ. 12: *ubi ſunt ſapientes tui?* vide & cap. XXXIII verſ. 28; & Nahum cap. 2 verſ. 11; & Jerem. cap. XXXVII verſ. 18; & epiſt. 1 ad Cor. cap. XV verſ. 55. (2) cap. XVII verſ. 14. (3) cap. XVIII verſ. 17.

(4) verſ. 17. (5) vide etiam pſ. CVIII, ſive CIX verſ. 15; & Sap. cap. X verſ. 20; & Jeſahi. cap. XXVI verſ. 14; & Ezech. cap. XXV verſ. 10, &c. (6) vide quæ adnotavi ad verſ. 19, pag. 59 col. 1.

rem. Ideſt, niſi vererer, ne eorum hoſtes me provocarent, ſibi ſcilicet, aut ſuis Diis ea tribuentes, quæ ipſe feciſſem, nomenque meum blaſphemantes. Poſtremo ſic etiam interpretantur aliqui: *niſi indignationem*, ſeu *ferociam hoſtium vererer;* ideſt, niſi timerem, ne hoſtes præter modum contra ipſos ferocirent. Quin ſunt præterea qui vertant, *an non iram inimici timebo?* quaſi לולי, ſeu לולא ſignificet *an non*: quod an verum ſit, ipſi viderint. Lxx vero Interpretes vocem אגור omittentes, ſic vertunt, εἰμὴ δὶ ὀργὴν ἐχθρῶν, hoc eſt, *niſi propter iram inimicorum:* ſubaudi, *differendum cenſerem*, aut quid ſimile.

(פן ינכרו צרימו *pen jenakkerú zarémo;* ideſt, *ne forte alteri tribuant vexatores eorum.*) Miror Lxx Interpretes ita tranſtuliſſe: ἵνα μὴ μακροχρονίσωσι, καὶ ἵνα μὴ συνεπιθῶνται οἱ ὑπεναντίοι, ideſt, *ne forte diutius vivant, & ne inſurgant contrarii*. Nihil enim tale in hebræo exemplare hodie legitur. Rectius Vulgatus Interpres: *ne forte ſuperbirent hoſtes eorum;* ſimilique ratione Onkeloſus: דילמא יתרברב בעיל דבבא, ideſt, *ne forte ſe ſe magnificet inimicus.* Porro verbum נִכֵּר derivatur ex נֵכָר, quod eſt *alienatio*, unde & ducitur נכרי, ideſt *ignotus*, *alienus;* itidemque התנכר, hoc eſt, *inſtar ignoti*, aut *alieni ſe geſſit*. Quod ergo hic legimus פן ינכרו, id verti poteſt, *ne forte ſe ſe abalienarent a me*, vel, *ne forte inſtar ignotorum ſe gererent*, *ſimularentque ſe non agnoſcere, id a me factum eſſe;* vel denique potius, *ne forte alteri tribuerent*, nimirum falſis Diis. Ac ſane poſtremam hanc ſignificationem habere videtur hæc ipſa dictio ינכרו apud Jeremiam (1), ubi, *dereliquerunt me*, inquit Deus, ינכרו, ſive *aliis tribuerunt hunc locum, & adoleverunt Diis alienis*.

(פן יאמרו, ירנו רמה, ולא יהוה פעל כל זאת *pen jomerú, jadénu ramáh, veló Jehováh phabál col zoth;* ideſt, *ne forte dicant, manus noſtra elata, & non Dominus operatus eſt hæc omnia.*) *Manus elata* invictas vires, ſummamque potentiam denotat, translatione ſcilicet ab his, ut videtur, petita, qui ſtricto enſe, & elato brachio feriunt (2). Vereri autem ſe dicit Deus, ne, ſi Iſraelitas continuo perdat, eorum deletionem Hebræorum hoſtes ſibimetipſis adſcribant, dicantque: *manus noſtra elata, non Jehova fecit hæc omnia*. Itaque extremum Iſraelitarum excidium, quod hic deſignare, ac reſpicere videtur, opportunius tunc eventurum eſſe indicat, quum per Chriſti, & Apoſtolorum doctrinam unius Dei cognitio propagata fuerit. Porro Moſes quoque ut iratum Jehovam placaret, quidnam ex calamitatibus, quibus Hebræos afflicturus erat, contra ejus majeſtatem collecturi forent eorum hoſtes, ſæpius ei commemoravit. Ita in Numeris (3) quum dixiſſet Deus (4), *feriam eos peſtilentia, atque conſumam:* Moſes ut ejus indignationem mitigaret, *ut audiant*, inquit, *Ægyptii... & dicant: non poterat introducere populum in terram, pro qua juraverat:. iccirco occidit eos in ſolitudine* (5).

Verſ. 28. (כי גוי אבד עצות המה *ki goj obbád bezóth bémmah;* ideſt, *quoniam gens carens conſiliis ipſi.*) Vocem גוי dixi antea (6) adhiberi plerumque, quum de gentibus a Moſis lege alienis ſermo eſt. Ex quo intelligitur hunc verſiculum ad Judæorum hoſtes, non ad Judæos ipſos referendum eſſe. אבד vero idem videtur eſſe atque אֹבֵד, ideſt *periens*. *Periens* autem *conſiliis* dicitur in he-

(1) cap. xix verſ. 4. (2) Virgilius lib. v Æneid. verſs. 426, & 427 de Darete, & Entello ſe ſe invicem percuſſuris ſic loquitur: *Conſtitit in dig tos extemplo arrectus uterque, Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras*. (3) cap. xiv. (4) verſ. 12.
(5) vide etiam Exod. cap. xxxii verſ. 10, & ſeqq. itemque Deuter. cap. ix verſ. 28.
(6) ad verſ. 21 hujus cantici, pag. 60 col. 2.

hebræo ſermone is, qui imprudens fit, & inconſultus. Fuerunt tamen (1) qui obſervarent, radicem אבד ſignificare apud Æthiopas *ſtultum eſſe*, quo modo hic quoque accipi eam poſſe cenſent, ut & apud Jeremiam (2). Quapropter גוי אבד עצות vertunt *gens inſana conſiliis*, ideſt, quæ inſanis utitur conſiliis. Verum ut vocis אבד ſignificationem inveniamus, neceſſe non eſt ad linguam Æthiopicam confugere, ſi quid valent, quæ modo dicta ſunt.

(ואין בהם תבונה *veén babém tebbunàh*; ideſt, *& non in ipſis intelligentia.*) Oportet ſane intelligentia eum deſtitui, qui non Deo accepta refert, ſed ſibi tribuit, ſi qua facit laudabilia. Aquila ſic tranſtulit: ὀυκ ἔστιν ἐν ἀυτοῖς φρόνησις, ideſt, *non eſt in illis prudentia.*

Jam vero quamvis ad Judæorum hoſtes verſiculum hunc retulerimus, ad Iſraelitas tamen ipſos pertinere etiam poteſt: qua ratione ſi interpretari quis velit, verſiculus iſte cum ſuperioribus ita connectendus erit, quaſi dicat Deus: Efficerem ut Iſraelitarum memoria extinguereretur, niſi vererer, &c. ideo autem id efficerem, quod Hebræi gens inconſulta ſit atque ſtultiſſima. Quin & illud animadvertendum hic eſt, non modo verſiculum hunc duodetriceſimum, verum etiam reliquos proxime ſequentes uſque ad ſextum & triceſimum ab aliis (3) quidem ad Judæos, ab aliis (4) vero, quorum mihi magis probatur opinio, ad eorum hoſtes referri.

Verſ. 29. (לו חכמו, יַשׂכילו זאת, יבינו לאחריתם *lu bacbemú, jaskllu zoth, jabbinu leabarithàm*; ideſt, *utinam ſapientes facti eſſent: næ illi intelligerent hoc, conſiderarent finem ſuum.*) Nimirum utinam Hebræorum hoſtes reſipiſcerent: næ illi providerent, quid ad extremum ipſis eventurum ſit: ſi enim Iſraelitas ob eorum crimina tam graviter punio, quidni eorum quoque hoſtes pœnas tandem ſubituri ſint? Quod autem ait, *intelligerent hoc*, id vel ad ſuperiora referendum eſt, quaſi dicat: intelligerent me perdidiſſe populum meum ob ejus peccata, ideoque ejus rei gloriam non ſibi, ſed mihi vindicarent: vel referendum eſt ad ea, quæ in verſiculo proxime ſequenti dicuntur. Porro locum hunc multo aliter interpretantur Lxx Interpretes: ita enim vertunt: ὀυκ ἐφρόνησαν συνιέναι ταῦτα πάντα καταδεξάσθωσαν ἐις τὸν ἐπίοντα χρόνον, ideſt, *non ſapientes fuerunt ad intelligendum: hæc omnia ſuſcipiant in ſubſequens tempus.* In quo apparet eos hebraico exemplari, quale hodie exſtat, non conſentire.

Verſ. 30. (איכה ירדף אחד אלף, ושנים יניסו רבבה? *echàh irdóph ehàd éleph, usbnàim janìſu rebbabbàh*; ideſt, *quomodo perſequetur unus mille, & duo fugabunt decies mille?*) Duas habere poteſt hic locus interpretationes. Ac primum ſic exponi poſſet: Deberent ſane Iſraelitæ, aut eorum hoſtes (ad utroſque enim hæc referri poſſunt) ſecum ipſi hoc reputare: Qui fiebat olim ut Iſraelitarum unus decem e ſuis hoſtibus, ac duo millenos inſequerentur, fugarentque? Fieri profecto non potuiſſet, ut tam pauci Iſraelitæ tam multos hoſtes vincerent, niſi hos in illorum manus omnipotens Jehova tradidiſſet. Porro eam locutionem, qua unus decem, ac duo millenos perſequi dicuntur, ferme proverbialem eſſe exiſtimo, nec aliud quidquam ea ſignificari, quam pauciſſimos plurimis ſuperiores eſſe. Conſtat autem unicuique in ſacris hiſtoriis vel mediocriter verſato, ſæpe maximos exercitus a paucis Iſraelitarum copiis profligatos eſſe, præſertim in bellis, quæ contra Amalecitas, Amorræos, ac Madianitas

 geſ-

(1) vide Cleric. ad hunc locum. (2) cap. xv verſ. 9. (3) ab Euthymio ſcilicet, Malvenda, Cornelio a Lapide, aliiſque. (4) a Vatablo, Abulenſi, Tirino, Bonfrerio, Calmeto, & aliis.

geſſerunt. Quin etiam in Levitico (1) haud abſimili modo Iſraelitas alloquens Deus, *perſequentur*, inquit, *quinque de veſtris centum alienos, & centum de vobis decem millia.* Et in libro Joſuæ (2): *Unus e vobis perſequetur hoſtium mille viros, quia Dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit.*

Deinde propoſita verba ita etiam interpretari licet, quaſi Moſes Prophetarum more in futuras ætates animo ſe transferens, atque ultimam potiſſimum Judæorum excidionem per Romanos faciendam reſpiciens ſic loquatur: Partam de Hebræis victoriam ſibimetipſis non vindicarent eorum hoſtes, ſi ſaperent: cogitare enim deberent, fieri non potuiſſe, ut Romanæ copiæ munitiſſimam, ac fere inexpugnabilem Jeroſolymæ urbem caperent, omnemque Judæorum gentem diſpergerent, niſi Hebræos Deus Romanis veluti vendidiſſet.

(אם לא כי צורם (3) מכרם ? *im lo ki Zurâm mecbarâm*; ideſt, *an non quia Petra* (nempe *Deus*) *eorum vendidit eos?*) Venditæ rei fit dominus cui venditur. Itaque Hebræos (de ipſis enim malim hæc verba intelligere) *vendidiſſe* ideo dicitur Deus, quod eos quaſi viliſſimos ſervos in dominium hoſtium tradiderit. Simili modo David in pſalmo xliv, ſeu xliii (4) ait: תמכר עמך בלא הון, ideſt, *vendes populum tuum ſine ſubſtantia*, ſive, ut recte Vulgatus Interpres vertit, *ſine pretio*. Ceterum quamvis מכר proprie ſignificet *vendidit*, aliquando tamen nihil aliud denotare videtur, quam *tradidit*, veluti in illo Judicum (5) ביד אשה ימכר יהוה את סיסרא, ideſt, *in manum fœminæ tradet Dominus Siſeram*. Et apud Ezechielem (6) ומכרתי את הארץ ביד רעים, ideſt, *& tradidi terram in manum improborum*. Eamdemque ſignificationem habere poteſt in hoc Moſis loco.

(ויהוה הסגירם? *viJhovâh iſgbirâm*; ideſt, *& Jehova clauſit illos?*) Ne qua ſcilicet effugium pateret. הסגיר tamen non modo ſignificat *clauſit*, ſed etiam *tradidit* (7).

Verſ. 31. (כי לא כצורנו צורם *ki lo cheZurênu Zurâm*; ideſt, *quoniam non ut Deus noſter Deus eorum.*) Negat Moſes Hebræorum Deum Diis gentium ſimilem eſſe, eum ſcilicet eſſe negat, qui injurias ſibi illatas inultas impunitaſque dimittat, aut qui ſuis prodeſſe, eoſque e quovis periculo, ac diſcrimine eripere nequeat. Onkeloſius vocem צור interpretatur *fortitudinem*; ſic enim chaldaice transfert: ארי לא כתוקפנא תוקפהון; ideſt, *quoniam non eſt fortitudo noſtra fortitudo eorum.*

(ואיבינו פלילים *veojebbênu phelilîm*; ideſt, *& noſtri inimici ſunt judices.*) Lxx Interpretes ita vertunt, *οἱ δὲ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι*, hoc eſt, *inimici autem noſtri ſtulti*: quaſi pro פלילים legerint אוילים. Nam פלילי ſine dubio *judicem*, aut *cenſorem* ſignificat: ducitur enim ex פלל, quod eſt *judicavit*. Porro totum hoc, *& noſtri inimici ſunt judices*, Salomon interpres hebræus (8) ſic exponit: Inimici noſtri ideo noſtri judices ſunt, quia vendidit nos illis Deus tanquam mancipia. Noſtri autem Interpretes ita fere explicant, quaſi dicat Moſes: *vel hoſtibus noſtris judicibus*. Notiſſima ſcilicet omnibus erant, quæ in Ægypto, in mari Erythræo, & in Deſerto mirabilia pro Iſraelitis Deus geſſerat: ac proinde cum Jehova alios Deos nullo modo conferendos eſſe, vel ipſi Hebræorum hoſtes poterant judicare: quin revera id ſæpius profiteri, ac Jehovæ potentiam agnoſcere coacti ſunt. In Exodo (9) enim Ægyptii, *fugiamus*, inquiebant, *Iſraelem; Dominus enim pugnat pro eis contra nos*. Et in libro Joſuæ (10) Rahaba, *Dominus Deus veſter*,

(1) cap. xxvi verſ. 8. (2) cap. xxiii verſ. 10. (3) de voce צור dixi pag. 41, & 42. (4) verſ. 13. (5) cap. iv verſ. 9. (6) cap. xxx verſ. 12. (7) vide Marini Theſaurum. (8) vide Steuchum ad hunc locum. (9) cap. xiv verſ. 25. (10) cap. x verſ. 42.

ſter, inquit, *ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum.* Et in libro Samuelis primo (1) Philiſtæi, *væ nobis*, inquiunt, *quis nos ſalvabit de manu Deorum ſublimium iſtorum?*

Verſ. 32. (כי מגפן סדם גפנם *ki migghèphen Sedòm gaphnàm*; ideſt, *quoniam ex vite Sedom vitis eorum.*) De Judæorum hoſtibus videntur hæc dici, quamvis multi ad Judæos ipſos ea referant (2). Sedomæ porro, ac finitimarum, quæ poſtmodum ſubverſæ ſunt, urbium incolas in omne flagitiorum genus ſe ſe ingurgitaſſe nemo neſcius eſt: qui vel eo nequitiæ venerant, ut hoſpites violare impudentiſſime conati ſint (3). Ex quo fit, ut ſceleratos homines Sedomæis paſſim, Gomorræiſque comparent divini Scriptores, veluti Jeſahias, dum Jeroſolymitanos ita alloquitur (4): *Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei noſtri populus Gomorræ.* Simili ratione Moſes in hoc verſiculo, ut eorum, de quibus loquitur, praviſſimos deterrimoſque mores deſcribat, a Sedoma, & Gomorra comparationem ducit. Utitur autem translatione a vitibus petita, quam & in hoc, & in ſubſequenti verſiculo per continuam allegoriam eleganter perſequitur. *Ex vite Sedomæ*, inquit, *eſt vitis eorum*; ideſt, eorum mores moribus Sedomæorum ſunt quam ſimillimi: atque ut palmites, traduceſve fructum matricibus, e quibus deſumti ſunt, ſimilem generant, ſic iſti quaſi propago quædam ſint vitium Sedomæ, fructus proferunt earum fructibus non diſſimiles. Ita quidem videtur explicandus hic locus. Aliter tamen eum explanat Onkeloſus: chaldaice enim ſic interpretatur: ארי כפורענות עמא דסדום פורענותהון; ideſt, *quoniam ſicut vindicta populi Sedomæ erit vindicta eorum*. Vulgatus autem Interpres ita fere vertit, uti nos tranſtulimus: omittit tamen particulam כי, ideſt *quoniam*: nec immerito; ſæpe enim παρέλκει (5), ac fortaſſe hoc etiam in loco.

(ומשדמת עמרה *umiſshadmòth Hamoràh*; ideſt, *& ex vaſtationibus Gomorræ.*) Onkeloſus chaldaice ſic reddidit, ולקותהון כעם עמרה, ideſt, *& percuſſio eorum ſicut populi Gomorræ*. LXX vero Interpretes ita transferunt: καὶ ἡ κλήματις αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας, hoc eſt, *& vitis eorum ex Gomorra*. At neutri vertunt vocem משדמות, quam tamen non omittit Vulgatus Interpres. Quid autem ſint proprie שדמות, liquido non conſtat. Alii *arva*, alii *ſuburbanos agros*, alii *vineas* interpretantur. Mihi arridet Marini opinio, qui eo vocabulo *devaſtationes*, *ac loca arida*, *quæ fruges non afferunt*, ſignificari putat.

(ענבמו ענבי רוש *banabbèmo binnebbè rosh*; ideſt, *uva eorum uvæ toxici.*) Uva venenata actiones pravas deſignat. Vox autem רוש, quæ hic contra perpetuam conſuetudinem habet ו literam, alibi autem ſic ſemper ſcribitur ראש, plerumque *caput* denotat: interdum tamen aliquid letale. At quum hoc altero modo accipitur, non omnino liquet, quid proprie ſignificet: alii enim *toxicum*, alii *cicutam*, vel *aconitum*, alii *caput venenatum*, alii denique, ut LXX Interpretes, & Vulgatus (6) *fel* interpretantur. Onkeloſus autem ſic παραφράζει: מחתהון בישין כרישי חיוין, ideſt, *plagæ eorum peſſimæ ſicut capita colubrorum.*

(אשכלת מררת למו *aſhkelòth meroròth làmo*; ideſt, *racemi amaritudinum ipſis.*)

(1) cap. IV verſ. 8. (2) vide quæ dicta ſunt paulo ante ad verſ. 28, pag. 67. col. I.
(3) vide Geneſ. cap. XIX. (4) cap. I verſ. 10. Vide etiam Jerem. cap. XXIII verſ. 14; Thren. cap. IV verſ. 6; & Ezech. cap. XVI verſ. 48, & 49. (5) pſalm. CXVIII verſs. 10, 11, & 12; & pſalm. CXXII verſ. 5, & alibi. (6) vide apud vulgatum Interpretem pſalm. LXIX verſ. 22; & Jerem. cap. XXIII verſ. 15; & cap. VIII verſ. 14; & Thren. cap. III verſ. 5.

ipſis.) In eadem, qua prius, metaphora perſiſtens, diverſis verbis, quæ dixit jam, repetit exornatque. Onkeloſus explanat in hunc modum: ותשלומת עובדיהון כמררותהון, ideſt, *& retributio operum eorum ſicut venenum eorum.*

Verſ. 33. (חמת תנינם יינם *hamàth tanninim jenàm*; ideſt, *venenum* (ſive *furor*) *draconum vinum eorum.*) De voce חמה, quam Vulgatus Interpres hic transfert *fel*, dictum eſt alibi (1). Videtur autem Moſes quum hæc ſcripſit, in animo habuiſſe acetum, vinumque myrrhatum, quod Chriſto Domino e cruce pendenti vinea Domini exercituum, ideſt domus Iſrael, potandum dedit. Ita ſane locum hunc explicant Cyrillus Jeroſolymitanus (2), Rufinus (3), aliique. Attamen ut per uvam venenatam actiones pravas deſignari ſupra diximus, ita hic per vinum venenatum doctrinam peſſimam intelligere poſſumus cum Origene (4), quæ venenum draconum dicatur, quod inſtar illius maxime noxia ſit. Denique, ut recte monet Oleaſter, hic locus ſic etiam exponi poteſt: Vinum, quod eis paravi, venenum draconum eſt. Cui explicationi ſubſequens verſiculus adſtipulatur.

(וראש פתנים אכזר *veròsh pethanim acbzàr*; ideſt, *& toxicum aſpidum ſæviſſimum.*) Lxx Interpretes vertunt, *καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος*. Ac ſimiliter Vulgatus, *& venenum aſpidum inſanabile:* quaſi pro אכזר legerint utrique אין זר, hoc eſt, *non eſt curatio* (5). Eſt autem venenum aſpidum acutiſſimum, ac vitalia celerrime penetrat, ut teſtantur Ariſtoteles (6), Plinius (7), Galenus (8), atque Ælianus (9), cujus ſunt hæc verba: *ὀξύτατον ἐστι τὸ ἐξ αὐτῆς φάρμακον, καὶ διαδραμὸν ὤκιστον.* Hinc ortum adagium, *δῆγμα ἀσπίδος*; ideſt, *morſus aſpidis*, quo vulnus inſanabile denotatur.

Porro de voce ראש dixi paulo ante (10). אכזר autem *ſævitiem* quidem deſignat, ſed hic adjectivi nominis vim habet, ac pro *ſæviſſimo* ponitur: quo modo & latini *ſcelus* interdum dicunt pro *ſceleſto* (11). Denique pro voce פתנים Jonathanus habet פיתוניא derivatum ex פיתון (*pithún*). Ex quo ductum etiam videtur græcum *Pythonis* nomen, quo ingens quidam draco deſignatur, quem ab Apolline ſagittis interfectum eſſe Poetæ finxerunt (12).

Verſ. 34. (הלוא הוא כמס עמדי? *halò hu camùs himmadì*; ideſt; *an non ipſum reconditum eſt penes me?*) Vox כמס nuſquam alibi quidem occurrit, plerique tamen vertunt *abſconditum*, aut *reconditum*. Ita ſane eam vocem interpretantur Interpretes Lxx, & Vulgatus, Jonathanus, aliique e recentioribus Interpretibus. At Onkeloſus exponit contrario ſenſu; ſic enim habet: *nonne omnia eorum opera* גלן, ſive *retecta*, aut *patefacta ſunt apud me?*

Quod autem ſpectat ad pronomen maſculinum הוא, id ſignificat quidem *ipſe*, aut *ille*; ſæpiſſime tamen ponitur pro verbo ſubſtantivo tertiæ perſonæ: itaque הוא כמס ſic verti debet: *reconditum eſt*. Referri autem poteſt ad יין, ideſt *vinum*, quod in ſuperiore verſiculo memoratum eſt; ita ut tota ſententia ſic habeat: An non vinum hoc mortiferum, ideſt pœnas ac ſupplicia, quibus eos caſtigaturus ſum, vel eorum ſcelera, ac flagitia, penes me veluti recondita habeo?

(חתום באוצרתי? *hathùm beozerothàj*; ideſt, *obſignatum in theſauris meis?*)

אוצר

(1) ad verſ. 24 hujus cantici, pag. 63 col. 2. (2) catech. XIII. (3) in expoſitione Symboli. (4) lib. I in Canticum Canticorum pag. 39 tomi III edit. PP. S. Mauri. (5) Vide Jeſahi. cap. I verſ. 6. (6) lib. VIII Hiſt. cap. 29. (7) lib. VIII cap. 23. (8) lib. I *de theriaca* cap. VIII. (9) lib. IX cap. 61. (10) ad verſiculum ſuperiorem. (11) Terent. And. 3. 5, & Plaut. Truc. 2. 7. 60. (12) vide Ovid. lib. I Metamorph.

אוצר theſaurum, penum, cellam, in ſumma locum omnem, in quo aliquid reconditur, ac ſervatur, deſignat. Per translationem itaque elegantiſſimam, *nonne*, inquit Deus, *obſignata hæc ſunt in theſauris meis?* quaſi diceret: eorum flagitia, vel pœnas, quibus ipſos tandem multabo, non ſolum reconditas penes me in promptuariis locis, ſed etiam ſigillo impreſſo munitas habeo. Quod ſi de ærumnis, ac pœnis, quibus eos, ad quos hæc referuntur, puniturus erat Deus, verſiculus iſte explicetur, translatio deſumpta erit ex cellis, in quibus homines recondunt, ac diligentiſſime claudunt quæ volunt aſſervare. Sin autem de eorum ſceleribus hæc intelligenda ſunt, ducta erit translatio ex tabulariis, in quibus magiſtratus aut reges accuſationes ſervant, ut opportuno tempore rem cognoſcant, quæque γραμματοφυλακεῖα, atque ἀρχεῖα græce appellantur, barbare autem *archiva*. Deum vero ſingulorum crimina veluti in tabulas referre, ne ulla unquam oblivione deleantur, locutio eſt translata in Scriptoribus ſacris crebro occurrens. Ita Jobus (1), *obſignatum eſt*, inquit, *in faſciculo delictum meum*. Et apud Jeſahiam (2): *Ecce ſcriptum eſt coram me*, ait Deus, *non tacebo, ſed reddam, & retribuam in ſinum eorum* (3). Simile quiddam, ut recte ait Clericus (4), Plauti animo de Divina providentia obverſabatur, quum hæc in Rudentis prologo ſcribebat, ubi Arcturus poſtquam dixit Sidera interdiu inter homines verſari, ut eorum facta obſervent, ita pergit:

Qui falſas lites falſis teſtimoniis
Petunt, quique in jure abjurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exſcripta ad Jovem.
....
Bonos in aliis tabulis exſcriptos habet.

Verſ. 35. (לי נקם, ושלם *li nakám, vesbillém*: ideſt, *mibi vindicta; & rependet*.) שלם quibuſdam videtur nomen eſſe, quod *retributionem* ſignificet; alii, ut Marinus, malunt eſſe verbum; ut ſcilicet divinæ vindictæ id tribuatur, quod Deo tribuendum foret. Sed parvi diſſenſio iſthæc momenti eſt: utcumque enim ſe res habeat, eadem eſt loci ſententia. Nimirum, meum eſt, inquit Deus, injurias ulciſci, ſonteſque punire, idque apto tempore reipſa efficiam. *Qui* ergo *vindicari vult*, ut Eccleſiaſtici verbis utar (5), *a Domino inveniet vindictam*. Qua de cauſa etiam Jehova *ultionum Deus* a Davide (6) appellatur. Germanam hanc eſſe iſtius loci explicationem, patet ex Paulo: is enim ad Romanos ſcribens, *non vos*, inquit (7), *defendentes* (8) *cariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: mihi vindicta, & ego retribuam*. Hæc tamen non ita accipias velim, quaſi Chriſtiano homini non liceat, adverſus eos, a quibus injurioſe læditur, opem ſibi a magiſtratu, aut a Rege expoſcere. Horum enim vindictam, non hominis, ſed Dei vindictam eſſe putandum eſt: namque, ut Paulus docet (9), *non eſt poteſtas niſi a Deo... non ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit*. Licet ergo nobis, ſi lædimur, ad magiſtratus confugere, modo ne vindi-

cem

(1) cap. XIV verſ. 17. (2) cap. LXV verſ. 6. (3) vide etiam lib. 1 Sam. cap. XV verſ. 2; & Dan. cap. VII verſ. 9; & Apocalypſ. cap. XX verſ. 12. (4) ad Exod. cap. XXXII verſ. 32. (5) cap. XXVIII verſ. 1. (6) pſalm. XCIII, ſeu XCIV verſ. 1.
(7) cap. XII verſ. 10. Vide etiam epiſt. ad Hebr. cap. X verſ. 30. (8) *Defendendi* verbum apud vulgatum Interpretem ſignificat ſæpe *ulciſci*, veluti in libro Judith cap. 1 verſ. 12; cap. 2. verſ. 1; & cap. IX verſ. 2. Quin Tertullianus in libro 2 contr. Marcion. cap. XVIII locum hunc ſic vertit: *mihi defenſam, & ego defendam*. (9) in epiſt. ad Rom. cap. XIII verſ. 1, & ſeqq.

cem animum habeamus, aut ne mutuam mali vicem (quæ eſſet vindictæ cupiditas.) rependere optemus.

(לעת תמוט רגלם *lebéth tamút raglám*, ideſt, *quo tempore movebitur pes eorum.*) Vox לעת jungi etiam poteſt cum verbis ſuperioribus. *Pedes* autem *moveri*, mea quidem ſententia, ſignificat in mala, aut in calamitates incidere, translatione ſcilicet ab iis deducta, qui in curſu prolabuntur: quin locutionem eſſe arbitror ferme proverbialem apud Hebræos, quum ſæpe occurrat in exemplari Hebræo (1). Eorum tamen interpretationem non reſpuo, qui locum hunc ita exponunt: quum legem meam violare cœperint, aut quum in graviſſima crimina lapſi fuerint, maximeque quum Chriſti necem perfecerint, ut explanat Euthymius. Onkeloſus vero in hunc modum chaldaice interpretatur: לעידן דיגלון מן ארעהון, ideſt, *in tempore, quo migrabunt de terra ſua.*

(כי קרב יום אידם *ki karóbb jom edám*; ideſt, *quoniam proximus eſt dies calamitatis eorum, atque exitii.*) Dies calamitatis, de quo hic ſermo habetur, interprete Euthymio, dies eſt, quo Jeruſalem capta, ac prorſus everſa eſt.

(וחש עתדת למו *vehásh hatbidóth lámo*; ideſt, *& præſto eſt cum his quæ parata ſunt ipſis*). Quoniam חש numeri ſingularis eſt, עתדת autem pluralis, proinde חש aut refertur ad ſuperius vocabulum יום, aut per numeri enallagen ad plurale עתדת.

Verſ. 36. (כי ידין יהוה עמו *ki jadín Jehovàh bammó*; ideſt, *quoniam judicabit Jehova populum ſuum.*) Dimidium hunc verſiculum ſextum ac triceſimum exſcripſit auctor pſalmi cxxxv, ſeu cxxxiv (2). *Judicare* autem *Iſraelitas* hic eſt eorum patrocinium ſuſcipere, ac pœnas ab illorum hoſtibus repoſcere. Hanc certe vim habet *judicandi* verbum in his Scripturæ locis. *Judica me Domine* (3), *quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum.* Et, *Judicavit pauperes populi* (4), *& ſalvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.* Et, *Deus in nomine tuo ſalvum me fac* (5), *& in virtute tua judica me.* Et alibi quoque (6). At malunt aliqui, ut Euthymius, *judicandi* verbum contrario modo hic interpretari, ita ſcilicet ut *condemnare*, ac *punire* ſignificet. Quin alii etiam, ut Quiroſus, hoc tantum modo accipi poſſe contendunt: ita enim illud accepiſſe ajunt Paulum in epiſtola ad Hebræos data (7), quum hæc ſcripſit: *Quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcaverit? .... ſcimus enim qui dixit: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum ſuum. Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis.* At quod hi volunt, id ex iſtis Pauli verbis non effici, oſtendit Calmetus in commentariis ad eum locum. Ipſum adi.

(ועל עבדיו יתנחם *vehál habhaddv ithnehám*; ideſt, *& ſervorum ſuorum miſerebitur.*) Illorum ſcilicet, qui ei ex animo ſerviunt, ſive, ut Euthymio placet, qui in Chriſtum crediderint. Porro verbum התנחם ad *mutationem animi* deſignandam adhibetur, quæ ſi ex conſolatione oriatur, idem valet ac *ſe ſe conſolatus eſt*; ſi ex commiſeratione, ſignificat *miſertus eſt*; ſin demum ex facti pœnitentia, ſignificat *eum pœnituit*. Hinc orta interpretationum varietas. Lxx enim Interpretes ſic transferunt: καὶ ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ παρακληθήσεται. Eodemque modo interpretabantur hunc locum Machabæi (8), quum hæc dicerent:

(1) pſ. xciii, ſeu xciv verſ. 18: *Si dicebam, motus eſt pes meus.* Et pſ. 38, ſive 37 verſ. 17: *dum commoventur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt.* Et pſ. 66, ſeu 65 verſ. 9: *non dedit in commotionem pedes meos.* Et pſ. 73, ſeu 72 verſ. 2: *mei autem pene moti ſunt pedes*, &c. (2) verſ. 14. (3) pſ. xxvi, ſeu xxv verſ. 1. (4) pſ. lxxii, ſeu lxxi verſ. 4. (5) pſ. liv, ſeu liii verſ. 1. (6) Gen. cap. xxx verſ. 6; & pſ. xliii, ſeu xlii verſ. 1. &c. (7) cap. x verſ. 30. (8) lib. 2 Machab. cap. vii verſ. 6.

rent: ὁ Κύριος ὁ θεὸς ἐφορᾷ καὶ, ταῖς ἀληθείαις ἐφ' ἡμῖν παρακαλεῖται. καθάπερ διὰ τῆς κατὰ πρόσωπον ἀντιμαρτυρούσης ᾠδῆς διεσάφησε Μουσῆς λέγων: καὶ ἐπὶ τοῖς δούλοις αυτοῦ παρακληθήσεται, ideſt, ut Vulgatus Interpres transfert, *Dominus Deus aſpiciet veritatem, & conſolabitur in nobis, quemadmodum in proteſtatione cantici declaravit Moyſes: Et in ſervis ſuis conſolabitur.* Vulgata vero editio hic quidem habet, *& in ſervis ſuis miſerebitur;* in pſalmo autem cxxxv, ſeu cxxxiv, in quo dimidium hunc verſiculum exſtare diximus, ſic habet: *& in ſervis ſuis deprecabitur*, ideſt, ut clarius vertit Hieronymus, *placabilis erit.* Onkeloſus autem ita explanat ופורענות עבדוהי צדיקיא יתפרע, hoc eſt, *& ultionem ſervorum ſuorum juſtorum ulciſcetur.* Denique יתנחם vertere etiam poſſemus *pœnitebit eum*: quin reapſe ita vertit Pagninus. Pœnitentia autem Dei actionis tantum mutatio eſt, non ſententiæ (1).

(כי יראה, כי אזלת יד *ki ireh, ki azelth jad;* ideſt, *quoniam* (vel *quando*) *videbit, quod abierit manus.*) Dictio אזלת, in qua poſitum eſt ת pro ה more chaldaico, derivatur ex radice chaldaica אזל, quæ ſignificat *abiit, receſſit*. Vox vero יד proprie quidem *manum*, per translationem vero fortitudinem, ac vires denotat, quas in manibus præcipue homines habent. Ut ergo *manus confortare* eſt vires animumque addere (2), ita e contrario *manum recedere* eſt vires animumque deficere.

(ואפס עצור ועזוב *veëphes bazúr vebazúbh;* ideſt, *& defectionem clauſi, ac derelicti,*) Locum hunc, atque adeo totum verſiculum in mente ſine dubio habuit ſcriptor libri ſecundi, ſive, ut a Vulgato Interprete vocatur, quarti Regum, quum hæc ſcriberet (3) כי ראה יהוה את עני ישראל, ואפס עצור ואפס עזוב, ויושיעם; ideſt, *quoniam vidit Jehova afflictionem Iſraelis...., & defectionem clauſi, & defectionem derelicti,.... & ſalvavit eos.* Quin ſimilis loquendi modus occurrit alibi ſæpius: in capite enim decimoquarto libri primi, ſeu tertii Regum hæc legimus (4) והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב בישראל ideſt, *& excidam Jerobobamo mingentem in pariete, clauſum, & derelictum in Iſraele.* Quæ verba in capite xxi ejuſdem libri (5) iterum de Achabi poſteris dicuntur. Hinc patet, locutionem iſtam, qua *deficere* dicitur *clauſus*, & *derelictus*, proverbialem eſſe, eaque bellum internecinum, & omnimodam excidionem ſignificari, tantam ſcilicet, ut nullus ſuperſit neque ex his, qui in arcibus, aut in urbibus, aut in domibus *clauſi*, neque ex his, qui in agris diſperſi, ac veluti *derelicti* erant. Sunt quidem qui hæc verba, *clauſum & derelictum*, ſic exponant, ut ſignificent opes in theſauris clauſas, ac pecus in agris diſperſum. Sed potior videtur prior interpretatio.

Verſ. 37. (ויאמר, אי אלהימו? *veamár, e Elohémo;* ideſt, *& dicet: ubi ſunt Dii eorum?*) Vocem ויאמר Clericus ita accipit, quaſi paſſivam habeat ſignificationem, ac ſignificet *& dicetur*, vel *dicet quiſpiam*. Abenus vero Hezra, quaſi poſt eam vocem ſubaudiendum ſit אויב, ideſt *hoſtis*, cenſet ea verba אי אלהומו, hoc eſt, *ubi eſt Deus eorum?* hoſtium eſſe captos Judæos irridentium. At equidem malim Dei ipſius Hebræos,

(1) Vide Petavium, Theologicor. dogm. de Deo, Deique propriet. lib. III cap. 2 num. 17, & 18. (2) Jeſahi. cap. xxxv verſ. 3 חזקו ידים רפות, ideſt, *confortate manus diſſolutas.* Et Jerem. cap. xxIII verſ. 14. *Confortaverunt manus peſſimorum, ut non converterentur unuſquiſque a malitia ſua.* Vide etiam Hoſe. cap. vII verſ. 15. Et Eccleſiaſtic. cap. xxv verſ. 32. (3) cap. xIV verſ. 26, & 27. (4) verſ. 10. (5) verſ. 21. Vide etiam lib. 2, ſive 4 Reg. cap. IX verſ. 8.

qui idola coluerant, compellantis, verba eſſe: itaque cum Lxx Interpretibus ſic transfero: Et dicet Jehova: ubi ſunt Dii eorum?

(צור חסיו בו? *Zur haſáju bbo*; ideſt, *Petra, in quam ſe receperunt?*) Verbum חסה aliqui vertunt *ſperavit*; at proprie ſignificat *ſe ſe recepit*. De voce autem צור dictum eſt alibi (1).

Verſ. 38. (אשר חלב זבחימו יאכלו *ashèr hèlebb zebbabémo jochélu*; ideſt, *Qui adipem victimarum ipſorum comedent.*) Duobus modis poteſt accipi particula אשר, primum ut ſit adverbium, & ſignificet *quoniam*; deinde ut ſit pronomen relativum. Itaque duobus itidem modis potiſſimum exponi poſſunt hæc verba: ac primum quidem ita, ut tota verſiculi ſententia ſic habeat: Quoniam adipem victimarum Diis, quos coluiſtis, oblatarum comediſtis, & vinum eorum libaminum bibiſtis, ferant nunc vobis opem, ſi poſſunt. Deinde ut ſenſus ſit: Qui comederunt adipem victimarum veſtrarum, ac veſtrorum libaminum vinum biberunt, ſurgant modo, ac vobis opitulentur. Quaſi ſcilicet Gentium Deos victimarum adipem comedere, ac vinum libaminum bibere dicat Moſes, propterea quod in eorum honorem adeps in ſacris adolebatur, vinumque effundebatur ab eorum cultoribus (2).

(ישתו יין נסיכם *ishtú jen neſichám*; ideſt, *bibent vinum libatoris ipſorum.*) Vocem נסיך alii *libationem*, alii *libatorem* ſeu *ſacrificulum* vertunt. Rabbini porro, teſte Johanne Buxtorfio (3), ex hoc loco colligunt, non licere Hebræis vinum Idololatrarum, in quibus etiam Chriſtianos numerant, bibere, illudque vocant יין נסך, ideſt *vinum libaminis*, cujus modi vinum ſe unquam bibiſſe negat Eſthera (4).

(יקומו, ויעזרכם, יהי עליכם סתרה *jakúmu, vejabzeruchèm, jebì balechèm ſithráh*; ideſt, *ſurgant, & vobis opem ferant, ſit ſuper vos latibulum.*) Particulam על dandi caſui aliquando inſervire (5), recte docet Clericus. Itaque יהי עליכם סתרה verti poteſt: ſit vobis latibulum, ſive abſconſio, ideſt protectio.

Verſ. 39. (ראו עתה, כי אני אני הוא, ואין אלהים עמדי *reú hattáh, ki anì anì hu, veèn Elohìm bimmadì*; ideſt, *videte nunc, quod ego ego ipſe, nec Dii mecum*) Nimirum: videte nunc, me nullius Dei ope indigere, nec quemquam parem habere: ego enim, ego, inquam, ſolus ſum ille, qui vobis opem ferre poſſum, ego, qui & occido, & ad vitam revoco, quum libet. Lxx vero Interpretes, & Onkeloſus ita vertunt, quaſi ſenſus ſit: Videte nunc, me eſſe illum *Qui eſt*.

(אני אמית, ואחיה, מחצתי, ואני ארפא *anì amìth, vaabajjéb, mabázti, vaanì erpáh*) ideſt, *ego morte afficiam; & vivificabo, vulneravi, & ego ſanabo.*) Summæ potentiæ, ac divinitatis argumenta certiſſima, quæ paſſim in ſacris libris uſurpantur (6). Armachanus autem (7), teſte Cornelio a Lapide, ſe a docto quodam Hebræo accepiſſe ait, verba hæc aliis vocalibus punctis appoſitis paſſive legenda, ac ſcribenda eſſe in hunc modum אֲנִי אֻמַת וְאֶחְיֶה מֻחֵצְתִּי וַאֲנִי אֵרָפֵה *anì umáth, veehjéb, mubázti, vaanì erapbéb*; ideſt, *ego occidar, & vivam, transfigar, & ſanabor.* Quin & illud addit Armachanus, *ita ſcriptum eſſe in codice conſcripto manu Eſdræ, qui* Bo-

(1) pag. 41, & 42. (2) Vide Clericum ad hunc locum. (3) in *Synagoga Judaica* cap. xxxv; tom. iv Theſ. Antiqu. Sacr. ab Ugolino editi pag. 1088. (4) cap. xiv verſ. 17. (5) vide Gen. cap. 2 verſ. 16; Exod. cap. iii verſ. 18; & Deuter. cap. vii verſ. 16. (6) vide lib. 1 Sam. cap. 2 verſ. 6; Job. cap. v verſ. 18; Hoſe. cap. vi verſ. 1; & Sap. cap. xvi verſ. 13. (7) in quæſt. Armen.

Bononiæ apud Patres Dominicanos aſſervatur. Quod ſi res ita ſe haberet, apertiſſime hoc in loco Servatoris noſtri divinitas; cruciatus, mors, redituſque ad vitam prænunciarentur. Itaque miror ſane, hujuſmodi lectionem nulli unquam Interpreti, aut Chriſtiano homini cognitam fuiſſe, & Hebræum illum, a quo hæc Armachanus ſe accepiſſe affirmat, quum ita ſentiret, hebræum tamen adhuc eſſe potuiſſe: quem proinde potius Armachano verba dare voluiſſe crediderim. Quod autem ſpectat ad eum codicem, quem indicat Armachanus (1), quemque Eſdræ ipſius manu exaratum vulgo ajunt, eum oculis egomet meis vidi paucis abhinc menſibus, diligenterque luſtravi, nec vel unum vocale punctum in eo reperi.

(ואין מידי מציל *veén mijjadî mazzil*; ideſt, *& nemo eſt, qui de manu mea eripiat.*) Eos ſcilicet, quos punire decreverim (2).

Verſ. 40. (כי אשא אל שמים ידי *ki eſſá el shamáim jadî*; ideſt, *quoniam attollam ad cælum manum meam.*) Particula כי omittitur a Vulgato Interprete: dixi autem ſupra (3), eam aliquando redundare. Aliqui vero eam vertunt *quum*, & hunc verſiculum cum ſuperiore ſic jungunt: de manu mea nemo eripit, quum ipſam ad cælum juraturus ſuſtulero. Porro jurantes manum olim tollebant ad cælum (4), quaſi eo geſtu Deum, quem teſtabantur, indicare vellent. Hinc illæ loquendi formulæ apud Sacros Scriptores: *Levo manum meam ad Dominum Deum excelſum* (5), ideſt, per Deum juro. Et: *Levavit manum ſuam* (Angelus videlicet) *ad cælum, & juravit per viventem in ſecula ſeculorum* (6). Quin Ethnici quoque juraturi eum geſtum agebant, ut colligitur ex his Virgilii verſibus (7):

Sic prior Æneas, ſequitur ſic deinde Latinus
Suſpiciens cælum, tenditque ad ſidera dextram,
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro.

Quod ergo hic ait Deus, *attollam ad cælum manum meam*, idem eſt ac ſi diceret, Jurabo (8). Jurare autem dicitur Deus non quod injuratus fallere quemquam poſſit (ſi enim fallere poſſet injuratus, juratus etiam poſſet), ſed ut divinorum decretorum fides ac firmitas vehementius declaretur. Quid eſt enim jurare, niſi teſtari Deum? Quod ergo Deus juret, nihil aliud eſt, niſi quod ipſe ſe teſtetur, teſtem ſcilicet ipſam vocet veritatem, cui nihil magis contrarium eſt, quam falſitas, aut mendacium. Itaque quod Deus non minitando, aut hortando dixit, ſed veritatem ipſam teſtando, id certiſſimum exitum habiturum eſſe ſignificatur.

(ואמרתי, חי אנכי לעלם *veamárti, haj anochí leholám* (9); *Et dixi: Vivo ego in ſeculum.*) Hæc quidem jurisjurandi formula eſt; res autem jurejurando confirmata duobus, qui proxime ſubjiciuntur, verſiculis exponitur. Porro quum jusjurandum apud Hebræos ſanctum maxime ac religioſum tunc foret, quum ajebant, *vivit Dominus*; proinde Deus ad hominum mores ſe demittens eodem modo jurat inquiens: *Vivo ego in æternum*; ideſt, per meipſum juro, qui in æternum vivam.

k 2 Ideo

(1) de iſto codice vide, ſi libet, quæ ſcribit Montfauconius in *Diario Italico*, cap. XXVII pag. 390, & 400. (2) vide Tobi. cap. XIII verſ. 2; & Sap. cap. XVI verſ. 15.
(3) ad verſ. 32, pag. 69 col. 2. (4) vide, ſi libet, Thomæ Goodvini *Moſem & Aaronem* lib. VI cap. 6: tom. 3 Theſauri Antiq. Sacr. ab Ugolino editi pag. 427. (5) Gen. cap. XIV verſ. 22. (6) Apocal. cap. X verſ. 5, & 6. Et Daniel. cap. XII verſ. 7: *Cum elevaſſet dexteram, & ſiniſtram ſuam in cælum, & juraſſet per Viventem in æternum.*
(7) lib. XII Æneid. verſ. 195, & ſeqq. (8) Vide etiam Exod. cap. VI verſ. 8; & Ezech. cap. XX verſ. 5, & 6. (9) de voce לעלם dixi pag. 30, & 31; itidemque pag. 45 col. 1.

Ideo autem per ſemetipſum juravit Deus, *quia*, ut inquit Paulus (1), *neminem habuit, per quem juraret, majorem.*

Verſ. 41. (אם שנותי ברק חרבי *im shannóthi berák harbi*; ideſt, *ſi acuero micantem gladium meum.*) Translata, & valde elegans locutio, quæ in Veteri Teſtamento crebro occurrit (2), quum de divina vindicta ſermo eſt. Vulgatus Interpres perinde vertit, quaſi pro ברק legerit כְּבָרָק, hoc eſt, *tamquam fulgur.* ברק autem quamvis proprie *fulgur* denotet, eleganter tamen de aliis rebus etiam dicitur, quæ micantem quemdam ac tremulum fulgorem emittunt vibratæ. Itaque ברק חרב deſignat *fulgorem gladii*, ideſt, enſis laminam inſtar fulguris coruſcantem, oculoſque perſtringentem. Quod vero attinet ad voculam אם, commoda maxime, & expedita erit interpretatio, ſi dixerimus ei hoc in loco non illam vim ineſſe, quam habere ſolet in juribusjurandis, ſed eſſe conditionalem, ut vocant. In ſacramentis enim vim habet negationis (3); niſi ſi forte addatur ipſi negationis particula; tunc enim e contrario vim habet affirmationis. Itaque quum Ezechiel ait (4): חי אני, נאם ארני יהוה, אם בן, אם בת יצילו, hoc eſt, *vivo ego, ait Dominus Jehova, ſi filium, ſi filiam liberabunt*; perinde eſt quaſi diceret: vivo ego, ait Dominus Jehova, filium filiamque non liberabunt. At in hoc Moſis loco, negandi ſane vim non habet ea particula אם; videtur ergo eſſe conditionalis. Attamen aliqui ut negandi vim illi particulæ etiam hic tribuere videantur, ita hæc verba explicant, ut juncta cum ſuperioribus iſtam habeant ſententiam: ne vivam ego in æternum, niſi exacuam gladium meum.

(ותאחז במשפט ידי *vetbobéz bemishpát jadí*; ideſt, *& apprebenderit eum in judicio manus mea.*) Vertere etiam ſic poſſumus: *& apprebenderit judicium manus mea*: quo modo vertunt Lxx Interpretes, & Vulgatus. Vox autem משפט juſtitiam hic, aut vindictam denotat (5).

(אשיב נקם לצרי, ולמשנאי אשלם *ashibh nakám lezarái, velimſaneái ashallém*; ideſt, *reddam vindictam hoſtibus meis, & his, qui me odio habent, rependam.*) Idolorum ſcilicet cultoribus, aut, ſi vis, Chriſti interfectoribus. Quamquam omnes, qui Dei legem violant, eum *odiſſe*, qui contra ejus præceptis parent, eum *amare* dicuntur. *Hæc eſt enim caritas Dei*, ut inquit Johannes (6), *ut mandata ejus cuſtodiamus.*

Verſ. 42. (אשכיר חצי מדם *ashkir bizzái middám*; ideſt, *inebriabo ſagittas meas ſanguine.*) Verſiculus iſte translationibus abundat elegantiſſimis, quibus maxima ſtrages indicatur. *Inebriabo*, inquit Deus, *ſagittas meas ſanguine*, hoc eſt, cruore eas copioſiſſime tingam, atque inficiam. Sagittarum vero nomine quid deſignetur, explicavi ſupra (7). Simile illud Jeſahiæ (8): *Inebriatus eſt in cælo gladius meus*: Itidemque Jeremiæ illud (9): *Devorabit gladius, & ſaturabitur, & inebriabitur ſanguine eorum.*

(וחרבי תאכל בשר *vebarbi tochál basár*; ideſt, & *enſis meus devorabit carnem.*) Quum quis gladio necatur, gla-

(1) in epiſt. ad Hebr. cap. VI verſ. 13. (2) Ezech. cap. XXI verſ. 9, & 10: *Gladius, gladius exacutus eſt, & limatus: ut cadat victimas, exacutus eſt; ut ſplendeat, limatus eſt.* Et verſ. 15: *dedi conturbationem gladii acuti, & limati ad fulgendum, amicti ad cadem.* Et pſ. VII verſ. 13: חרבו ילטוש, ideſt, *gladium ſuum exacuet.* Vide etiam Gen. cap. III verſ. 24; Nahum cap. III verſ. 3; Job. cap. XX verſ. 25; & Habac. cap. III verſ. XI.
(3) vide pſ. LXXXIX verſ. 36; & lib. I Reg. cap. XVII verſ. 1; & Hamos. cap. VIII verſ. 7. &c. (4) cap. XIV verſ. 19. (5) vide quæ dixi pag. 42 col. 1. (6) in epiſt. I cap. V verſ. 3. (7) ad verſ. 23 hujus cantici, pag. 62. (8) cap. XXXIV verſ. 5.
(9) cap. XLVI verſ. 10.

gladius ipſe eum *devorare* dicitur in hebræo ſermone: quæ loquendi ratio ſacris Scriptoribus eſt valde uſitata (1), atque ex eo orta eſt, quod gladii acies hebraice vocetur פה, ſive *os* (2). Unde & duarum acierum gladius *duo ora* habere dicitur in libro Judicum (3).

(מדם חלל ושביה *middâm halâl, veshibhjâh*; ideſt, *ſanguine, inquam, interfecti, & captivitatis*.) Subaudi, *inebriabo ſagittas meas*. Nimirum quum exercitus cæditur, alii necantur e militibus, alii vero in captivitatem abducuntur, quod vulnere accepto non obierint: iccirco Deus ut maximam internecionem ſtragemque ſignificet, utrorumque cruore inebriaturum ſe dicit ſagittas ſuas. Quidam tamen, ut Pagninus, Vatablus, Oleaſter, aliique, מדם vertunt *propter ſanguinem*: nonnumquam enim litera מ nomini præfixa idem valet ac *præ*, vel *propter*. Itaque ſic explicant: Ulciſcar eorum, qui populi mei ſanguinem fuderunt, eumque captivum abduxerunt. Perſpicuum eſt autem nomen שביה, quod *captivitatem* denotat, vim hic habere adjectivi nominis, *captivo*ſque deſignare (4). Demum חלל non modo *interfectum*, ſed & *vulneratum* ſignificare poteſt; quamvis hic priore modo accipi videatur.

(מראש פרעות אויב *merôsh parhôth ojêbh*; ideſt, *a capite vindictarum hoſtium*.) Paulo obſcurior hic locus eſt, cujus varias interpretationes antequam tradimus, ſingulas voces, perſpicuitatis ergo, placet expendere. Itaque ראש & *caput* deſignare poteſt, & *initium*, & *primum*, *ac principem* virum (5). Nomen vero ſingulare אויב, quod *hoſtem* denotat, pluralem ſignificationem hic habere perſpicuum eſt (6). Radix demum פרע modo *retroceſſit*, modo *repulit*, modo *ultus eſt*, modo *ceſſavit*, modo *ut ceſſaret effecit*, modo denique *detexit*, ac *denudavit* ſignificat apud Hebræos (7): at apud Arabes idem valet, ac *ſummum gradum tenuit*, vel *dominatus eſt*, ut alias monui (8).

Jam vero pro variis harum vocum, quas diximus, ſignificationibus, variæ itidem ſunt hujus loci interpretationes. Vulgatus Interpres vertit: *nudati inimicorum capitis*; ut ſcilicet פרעות *denudationes* denotet, *caput* autem *denudationum* idem ſit atque *caput denudatum*, galea ſcilicet, & alio quovis tegmine non munitum. Eamdem radicis פרע ſignificationem in animo habuiſſe videtur Onkeloſus, quum ſic tranſtulit: לאעראה כתרין מריש סנאה ובעיל דבבא, hoc eſt, *ut auferam coronas de capite hoſtis, & inimici*. Lxx vero Interpretes radicis פרע ſignificationem arabicam amplexi ita vertunt: ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐχθρῶν, ideſt, *a capite principum inimicorum*: ut ſcilicet פרעות *dominationes* ſignificet: *dominationes* vero pro *dominatoribus* ponantur (9). Subaudiendum autem vult Clericus, *ad infimæ ſortis homines*, ſive עד עם הארץ (10). E recentioribus vero interpretibus nonnulli ſic vertunt: *in principio vindictarum hoſtium*; ideſt, quum primum ab hoſtibus meis pœnas repetam. Alii ita explicant: Gladius meus devorabit carnes de capitibus ipſorum hoſtium; enſe ſcilicet eorum capita amputabo. Alii denique in hunc modum interpretantur: Ulciſci ingrediar *a capite*, ideſt initio in-

(1) Jeſaiæ cap. 1 verſ. 20: *Gladius devorabit vos*. Nahum cap. 2 verſ. 13: *Leunculos tuos comedet gladius*. Vide etiam Jerem. cap. XII verſ. 12; & cap. 2 verſ. 30; & cap. XXXVI verſ. 10. (2) Exod. cap. XVII verſ. 13; Joſ. cap. VI verſ. 21; Judic. cap. IV verſ. 5; pſ. 149 verſ. 6; Jerem. cap. XXI verſ. 7; & Proverb. cap. V verſ. 4. (3) cap. IV verſ. 5. (4) Vide quæ dixi ad verſ. 33 hujus cantici, pag. 70 col. 2. (5) Vide Marini Theſaurum ad eam vocem. (6) Vide quæ adnotavi ad verſ. 9 ſuperioris Cantici, pag. 20 col. 1. (7) Vide Marini Theſaurum. (8) ad verſ. 4 ſuperioris Cantici, pag. 14 col. 1. (9) In hoc ipſo verſiculo *captivitas* ponitur pro *captivis*; & in verſ. 33 *ſævities* pro *ſæviſſimo*. (10) Adi ipſum Clericum ad hunc locum.

Digitized by Google

injuriarum, quas mihi hoſtes intulerunt, neque vel unam dimittam impunitam. Ex omnibus hiſce explanationibus eam amplectere, quæ magis placeat.

Verſ. 43. (הרנינו גוים עמו *barnînu goim bammò;* ideſt, *Celebrate Gentes populum ejus.*) Loquitur in hoc verſiculo Moſes, atque ad Gentes, quarum vocationem ad fidem non obſcure indicat, ſermonem convertens Cantico ſuo finem imponit. *Populi* quidem nomine hic illos Judæos deſignari docet Euthymius, qui Chriſtum ſecuti ſunt, *Gentium* autem vocabulo eos notari, qui ex variis Gentium populis Chriſtianam religionem amplexuri erant. At Moſis verba ſic etiam puto transferri poſſe: *Ovate o Gentes, quæ eſtis populus ejus;* quo liquidius appareat, Moſem Gentes ad Fidem converſas alloqui. Lxx Intt. hoc in loco neque verbum pro verbo reddunt, nec omnium verborum vim ſervant: quin his, quæ habet exemplar hebræum, multa de ſuo adjiciunt. Ita enim habent: εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ. Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ; ideſt, *Lætamini cæli ſimul cum eo, & adorent eum univerſi angeli Dei. Lætamini gentes ſimul cum populo ejus, & roborentur in eo omnes filii Dei.* Ex horum translatione protulit Paulus in epiſtola ad Romanos (1) hæc verba: *Lætamini gentes cum plebe ejus.*

(כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו *ki dam babbadàv ikkòm, venakim jashibb lezaràv;* ideſt, *quoniam ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur, & vindictam reddet hoſtibus ſuis.*) Effuſum ſervorum ſuorum ſanguinem ulciſci Deum, ſæpe teſtantur ſacri ſcriptores (2). Reſpicit autem hic fortaſſe Moſes Apoſtolorum, Chriſtique martyrum cædes.

(וכפר אדמתו עמו *vechiper admathò bammò;* ideſt, *& expiabit terram ſuam, populum ſuam.*) Exemplar Samaritanum pro אדמתו עמו habet אדמת עמו, ideſt, *terram populi ſui:* quomodo legunt etiam Lxx Interpretes, & Vulgatus. Porro כפר ſignificat *expiavit, mundavit, ſcelus abſtulit.* Itaque videtur Moſes Chriſti necem reſpicere, qui, ut verbis Jeſahiæ utar (3), *vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, cujus livore ſanati ſumus, qui in ſcientia ſua juſtificavit multos, peccata multorum tulit, & pro transgreſſoribus rogavit.*

CAN-

(1) cap. xv verſ. 10. (2) Gen. cap. iv verſ. 10: *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Et lib. 4 Reg. cap. ix verſ. 7: *ulciſcar ſanguinem ſervorum meorum.* Vide etiam Matth. cap. xxiii verſ. 35; & Luc. cap. xviii verſ. 7; & Apocal. cap. vi verſ. 10. (3) cap. liii.

CANTICUM HANNÆ.

(*Exſtat in lib.* I *Samuelis cap.* II.)

עלץ לבי ביהוה , רמה קרני ביהוה ; רחב פי על איבי , כי שמחתי בישועתך .

1. *Exſultavit cor meum in Jehova, elatum eſt cornu meum in Jehova; dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, quia lætata ſum in ſalute tua.*

1. Exſultavit cor meum in DOMINO, & exaltatum eſt cornu meum in DEO *meo*; dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, quia lætata ſum in ſalutari tuo.

אין קדוש כיהוה , כי אין בלתך , ואין צור כאלהינו .

2. *Non* eſt *ſanctus* quiſquam *ut Jehova, nec enim* eſt quiſquam *præter te, neque eſt* ullus *Deus ut Deus noſter.*

2. Non *eſt* ſanctus ut *eſt* DOMINUS, neque enim *eſt alius* extra te, & non *eſt* fortis ſicut Deus noſter.

אל תרבו תדברו גבהה גבהה , יצא עתק מפיכם , כי אל דעות יהוה , ולא נתכנו עללות .

3. *Ne multiplicetis loquamini altum altum, ne exeat durum ex ore veſtro, quia Deus cognitionum* eſt *Jehova, & ei diſpoſitæ ſunt actiones.*

3. Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes: recedant vetera de ore veſtro, quia Deus ſcientiarum DOMINUS *eſt*, & ipſi præparantur cogitationes.

קשת גברים חתים , ונכשלים אזרו חיל .

4. *Arcus fortium fracti* ſunt, & *vacillantes cinxerunt vim.*

4. Arcus fortium ſuperatus *eſt*, & infirmi accincti ſunt robore.

שבעים בלחם נשכרו , ורעבים חדלו , עד עקרה ילדה שבעה , ורבת בנים אמללה .

5. *Saturi, in pane conducti ſunt, & famelici ceſſarunt; donec ſterilis peperit ſeptem, & multa filiorum, infirma facta eſt.*

5. Repleti *prius*, pro panibus ſe locaverunt, & famelici ſaturati ſunt, donec ſterilis peperit plurimos, & *quæ* multos *habebat* filios, infirmata eſt.

יהוה ממית , ומחיה ; מוריד שאול , ויעל .

6. *Jehova morte afficiens, & vivificans, deſcendere faciens* in *ſepulcrum, & faciet aſcendere.*

6. DOMINUS mortificat, & vivificat, deducit *ad* inferos, & reducit.

יהוה מוריש , ומעשיר ; משפיל , אף מרומם .

7. *Jehova pauperem faciens, & ditans, deprimens, etiam extollens.*

7. DOMINUS pauperem facit, & ditat, humiliat, & ſublevat.

8. Suſ-

מקים מעפר דל, מאשפת ירים אביון, להושיב עם נדיבים, וכסא כבוד ינחלם, כי ליהוה מצקי ארץ, וישת עליהם תבל.	8. *Erigens de pulvere pauperem, de ſtercore attollet egentem, ut ſedere faciat cum nobilibus, & ſedem gloriæ tenere facies eos, quoniam Jehovæ* ſunt *fundamenta terræ, & poſuit ſuper ea orbem.*	8. Suſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore elevat pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat; DOMINI enim *ſunt* cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem.
רגלי חסידיו ישמר, ורשעים בחשך ידמו, כי לא בכח יגבר איש.	9. *Pedes piorum ſuorum cuſtodiet, & iniqui in obſcuritate ſilebunt, quoniam non in vi* ſua *fortis erit vir.*	9. Pedes ſanctorum ſuorum ſervabit, & impii in tenebris conticeſcent, quia non in fortitudine *ſua* roborabitur vir.
יהוה יחתו מריבו, עלו בשמים ירעם: יהוה ידין אפסי ארץ, ויתן עז למלכו, וירם קרן משיחו.	10. *Jehova, frangentur animo contendentes cum eo, ſuper ipſum in cælis tonabit: Jehova judicabit fines terræ, & dabit robur regi ſuo, & extollet cornu Chriſti ſui.*	10. DOMINUM formidabunt adverſarii ejus, & ſuper ipſos in cælis tonabit: DOMINUS judicabit fines terræ, & dabit imperium regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui.

EXPLANATIO.

Elcanæ Jerohami filio, ex tribu Levitica oriundo, binæ erant uxores, Hanna, & Phenenna. Multos hæc liberos procreaverat, Hanna autem nullos: quà ex re ei ſterilitatem Phenenna identidem exprobrabat: dedecori enim erat ac probro Hebræis feminis ſterilitas, quod quaſi Dei vindicis pœna haberetur (1). Mœſta ob eam rem Hanna filium ſibi a Deo petit in Silo, eumque vovet, ſi impetret, ſe Deo ipſi conſecraturam, ejuſque miniſtrum perpetuo fore. Brevi fit gravida ex Elcana, ac filium parit, cui Samuelem dixit nomen. Hunc ab uberibus abductum ad domum Domini, votum ſolutura, adducit in Silum, ubi eum Domino ſiſtit, rite offert, ac dicat. Hac data occaſione Canticum illud, cujus explicationem ſuſcipimus, cecinit, ut gratias Deo pro accepto beneficio ageret. Sunt quidem qui conditum ab Hanna ſtatim ab ortu Samuelis velint: ſed horum opinio minus videtur conſentanea his, quæ ſcribit auctor libri primi Samuelis (2). Porro idem hocce Canticum, cui ſimillimum illud eſt, quod Maria Eliſabethæ, quæ ob conceptum Chriſtum *beatam* ipſam dixerat, reſpondens cecinit (3), Deo afflante ab Hanna recitatum eſſe

(1) Gen. cap. xxx verſ. 23 de Rachele hæc dicuntur: *concepit, & peperit filium, dicens: abſtulit Deus opprobrium meum.* Et Luc. cap. 1 verſ. 24: *Poſt hos autem dies concepit Eliſabeth uxor ejus* (Zachariæ ſcilicet), *& occultabat ſe menſibus quinque, dicens: Quia ſic fecit mihi Dominus in diebus, quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines.* Vide totum caput primum, & initium ſecundi. (3) extat apud Lucam cap. 1 verſ. 46, & ſeqq.

eſſe, in eoque prophetica multa contineri, docent Origenes, Theodoretns, Euthymius, ac præſertim Auguſtinus (1), qui illud perinde explanat, quaſi in eo non tam Hanna loquatur, quam Eccleſia (2).

Verſ. 1. (עלץ לבי ביהוה *baláz libbi biJbovâb*; ideſt, *Exſultavit cor meum in Jebova*.) Nimirum, animus meus, qui ſummo mœrore præ ſterilitate concepto excruciabatur, jam geſtit ob natum filium. Simile Mariæ illud in Cantico: *Et exſultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*. Porro עלץ, quamvis LXX Interpretes vertant ἐστερεώθη, hoc eſt, *confirmatum eſt*, idem tamen valet atque עלז, nimirum *exſultavit*, ſeu potius *exſultat atque tripudiat:* eſt enim præteritum præſentis loco. *Exſultare* autem *cor* dicitur, quum incredibili quodam gaudio perfundimur: qua in locutione *cordis* vocabulo *animus* deſignari poteſt (3), cujus præcipuam in corde ſedem eſſe veteres putabant. Attamen præ gaudio *cor* etiam ipſum exſultare dicitur. Hinc illud Plauti in Milite glorioſo (4): *dicito docte & cordate, ut ei cor ſaliat*. Addit vero Hanna *in Jebova* (5), ideſt per Jehovam; ut ſignificet ſe Deo acceptam referre cauſam gaudii ſui.

(רמה קרני ביהוה *rámab karni biJbovâb*; ideſt, *elatum eſt cornu meum in Jebova*.) Vox hebræa קרן, cui & ſono, & ſignificatione congruit latina *cornu*, per translationem plura ac varia ſignificat apud ſacros Scriptores: interdum *fiduciam*, aliquando *ſplendorem*, & *gloriam*, nonnumquam *imperium*, ut dicemus ad poſtremum hujus cantici verſiculum, paſſim vero *potentiam*, ac *vires* denotat. Simile quidpiam ea vox apud Horatium quoque ſignificat (6) in hiſce verſibus: *Tu ſpem reducis mentibus anxiis, Vireſque, & addis cornua pauperi*. Ducuntur autem hæ translationes a bobus, ceteriſque cornigeris animalibus, quæ quum ſe cornibus tutentur, in iis *vires*, ac velnti *fiduciam* habent: quumque alto excelſoque capite incedant, cornua quaſi oſtentare, in iiſque *gloriari* videntur: qua de cauſa hujus modi animalia *cornibus ſuperba* Virgilius dicit (7). Jam vero *cornu* alicujus *extolli* tunc dicitur, quum aut firma ei ſpes adjicitur, aut ad ejus decus, aut ad vires, ac potentiam acceſſio facta fuerit. Quod ergo hic ait Hanna, *elatum eſt cornu meum in Jebova* (8), perinde eſt, quaſi diceret, ſe Dei ope ac beneficio gloriari jam poſſe, neque jam ob ſterilitatem dedecori, atque contemptui, ac ceteris, quæ ſterilitatem conſequebantur, incommodis obnoxiam eſſe.

(רחב פי על אויבי *rábabb pi bal ojebbáj*; ideſt, *dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos*.) Inimicos Hanna eos dicit, qui ſterilitatem ipſi antea exprobrabant, ac Phenennam præſertim, ejuſque liberos indicare videtur, quaſi diceret: antea præ pudore vix loqui audebam, at jam habeo quod Phenennæ, ceteriſque inimicis meis reſpondeam. Hos aperte non nominat tum ut omnem evitet invidiam, tum ut eorum famæ parcat, ac nomini. Quidam Chaldæum Interpretem ſecuti ſic explicant: apertum eſt os meum ad laudandum Deum, quod inimicorum meorum arrogantiam retuderit. Alii: dilatatum eſt os meum præ riſu & gaudio: *os* enim *dilatare ſuper* aliquem eſt nonnumquam *eum irridere*, veluti in pſalmo XXXV, ſeu

(1) lib. XVIII de Civ. Dei cap. 4: tom. 7 edit. PP. S. Mauri. (2) Lege etiam, ſi libet, Johannis Chryſoſtomi *de Hanna* ſermones quinque: tom. 4 ejus operum, edit. PP. S. Mauri, pag. 699, & ſeqq. (3) Vide quæ dixi pag. 20 col. 2. (4) Act. 4 ſcen. 2 verſ. 96. (5) Vide pſ. V verſ. 12; & pſ. IX. verſ. 3; & pſ. 28, ſive 27 verſ. 7; & pſ. 84, ſive 83 verſ. 3; & Habac. cap. III verſ. 17. (6) Carm. lib. III Od. 21. ad Bacchum verſ. 18. vide etiam Ovidium lib. III Eleg. XI. verſ. 6. (7) Georg. lib. III verſ. 217, & 218. (8) Vide pſ. 75, ſeu 74 verſ. 5. &c.

XXXIV (1), & apud Jeſahiam (2): quod ſcilicet irridentium is geſtus eſſe ſoleat. Alii voculam על vertunt *contra*: quomodo vertenda eſt etiam in illo Deuteronomii (3), פן תרבה עליך חית השדה, ideſt, *ne forte multiplicentur contra te feræ agri*. Alii demum, ut Menochius, ajunt, על, ſive *ſuper*, idem eſſe ac *magis*; ut ſenſus hic ſit: plus ego poſſum uno Samuele nato, quam Phenenna multiplici ſua prole, gloriari. At equidem poſtremam hanc interpretationem non probarim.

(כי שמחתי בישועתך *ki ſamáhti biſhuhatbécha*; ideſt, *quoniam lætata ſum in ſalute tua*.) Nimirum, ob ſalutem, quam mihi tuliſti o Jehova. Dicendum videbatur בישועתו, non בישועתך, nam prius dixerat, *elatum eſt cornu meum in Jehova*. At ſæpe in veteri teſtamento hujusmodi loquendi ratio occurrit: ita enim fert hebræi ſermonis conſuetudo, ut videre licet in ſubſequenti verſiculo hujus cantici, & alibi non raro. Vocem vero בישועתך Vulgatus, aliique veteres Interpretes transferunt *in ſalutari tuo*, ideſt, in Servatore tuo. Itaque Auguſtinus (4), & alii complures Eccleſiæ Patres Chriſtum Jeſum, hoc eſt Chriſtum Servatorem, hic ab Hanna deſignari docent. Ac ſane id maxime credibile eſt, eam, quum Deo afflante loqueretur, a peculiaris beneficii cogitatione ad maximi illius beneficii, quod univerſo hominum generi collaturus olim Deus erat, animum tranſtuliſſe.

Verſ. 2. (אין קדוש כיהוה *en kadósh kiJhováh*; ideſt, *nemo eſt ſanctus ut Jehova*.) Ipſe enim eſt *ſanctus*, *& ſanctificans*, *juſtus*, *& juſtificans*, ut ait Auguſtinus, neque ulla ſanctitas cum illius ſanctitate æquari poteſt. Vertere etiam poſſes: *Nullus eſt Deus uti eſt Jehova*. Nomen enim קדוש, quod eſt *ſanctus*, Deum ipſum ſæpe deſignat, qui omnis ſanctitatis fons eſt, atque origo. Itaque Jeſahias ſæpe Iſraelis Deum vocat *Sanctum Iſraelis* (5). Habaccucus vero (6): *numquid non tu a principio*, inquit, *Domine Deus meus*, *Sancte meus?* (7)

(כי אין בלתך *ki en biltécha*; ideſt, *quoniam non eſt quiſquam præter te*.) Tribus modis hæc verba explicari poſſunt. Ac primum quidem ſic: *quoniam non eſt ſanctus quiſquam præter te*. Solus enim Deus per ſe ſanctus eſt. Deinde in hunc modum: *quoniam non eſt ullus Deus præter te*: quo modo etiam Juditha (8) ait: *Tu es Deus*, *& non eſt alius præter te*. Demum nonnulli ſic etiam transferunt: *quoniam nihil eſt præter te*. Solus enim Deus vere eſt (9), eamque ob rem in Exodo ſe vocat illum *Qui eſt* (10), & ex eo quod *ſit*, Jehova appellatur.

(ואין צור כאלהינו *veén Zur kElobénu*; ideſt, *& non eſt ullus Deus ut Deus noſter*.) De voce צור dixi ad verſiculum quartum Cantici ſecundi Moſis (11). Ex iis autem, quæ ibi dicta ſunt, conſtat, quare hæc verba alii quidem ſic vertant: *nulla eſt Rupes*, *ad quam confugiamus*, *præter Deum noſtrum*. Alii vero: *non eſt fortis quiſquam ut Deus noſter*. Alii denique: *non eſt formator*, *ut Deus noſter*, qui ſcilicet filium in utero meo effinxit, atque formavit.

Verſ. 3. (אל תרבו תדברו גבהה גבהה *al tarbú thedabberú gbehbobáh gbehbobáh*; ideſt, *ne multiplicetis loquamini al-*

(1) verſ. 21: *Dilataverunt ſuper me os ſuum*. (2) cap. LVII verſ. 4: *Super quem luſiſtis? ſuper quem dilataſtis os, & ejeciſtis linguam?* (3) cap. VII verſ. 22. (4) lib. XVII *de Civ. Dei* cap. 4. (5) cap. XLI verſ. 14; & cap. I verſ. 4; & cap. X verſ. 20, & alibi. (6) cap. I verſ. 12. (7) vide etiam Job. cap. VI verſ. 10; & Jeſahi. cap. XLIII verſ. 15; & Baruch. cap. IV verſs. 22, et 37. (8) cap. IX verſ. 19. (9) vide Petavium tom. I. lib. I cap. 6. (10) vide quæ annotavi ad verſ. 3 cantici primi Moſis, pag. 10. (11) pag. 41, et 42.

altum altum.) Quoniam Phenenna arroganter ſuperbeque ipſam contempſerat, proinde hinc occaſionem captat Hanna ſuperbos omnes alloquendi. *Ne multiplicetis*, inquit, *loquamini altum altum;* ideſt, ne verba amplius ſuperbiæ atque arrogantiæ plena effundatis. Porro *ne multiplicetis loquamini* modus eſt loquendi omnino hebræus, quem latinus ſermo non admittit. Simile illud apud Hoſeam (1), לא אוסיף עוד ארחם, hoc eſt, verbum e verbo, *non addam amplius miſerebor;* nimirum, non amplius miſerebor. Illud vero גבהה גבהה (2), hoc eſt *altum altum*, loco ſuperlativi nominis ponitur, quod non habet hebræa lingua, & ſuperbiſſimam orationem indicat. Nec enim mihi arridet Tremellli, Juniique interpretatio, qui transferunt *admodum clare*, propterea quod qui elata voce loquuntur, clare loquuntur.

(יצא עתק מפיכם *jezè hathák mippichèm;* ideſt, *ne exeat durum quidquam ex ore veſtro.*) Subaudiendam hic cenſeo particulam אל, ideſt *ne*, quæ initio verſiculi poſita eſt. Etenim עתק, ſive *durum*, eſt ſuperba & arrogans oratio: ut patet ex illo pſalmi XCIV (3) loco, יביעו, ידברו עתק, יתאמרו כל פעלי און, ideſt, ut vertit Marinus, *eructabunt, loquentur durum, jactabunt ſe omnes operatores iniquitatis* (4). *Exire* autem *ex ore* idem eſt atque *proferri*, ſeu pronunciari: quam ob rem in Deuteronomio (5) verbum quod ore profertur, dicitur *egreſſio oris*. Quod ergo ait Hanna יצא עתק מפיכם, id, niſi ſubaudiretur particula *ne*, hanc haberet ſententiam: Verba arrogantia proferte. Sunt tamen qui eam particulam non ſubaudiant: hi autem ſic fere transferunt: *Recedat durum ex ore veſtro*. Sententia tamen eadem fere eſt.

(כי אל דעות יהוה *ki el deòth Jehovàh;* ideſt, *quoniam Deus cognitionum eſt Jehova.*) Nihil Deum præterit, ac quæcumque agunt, aut loquuntur homines, omnia novit: ipſe enim, ut eſt in pſalmo XXXIII, ſeu XXXII (6), *finxit ſingillatim corda eorum, & intelligit omnia opera eorum*. Eamque ob rem dicitur *Deus cognitionum*.

(ולא נתכנו עללות *velò nithkenù halilòth;* ideſt, *& ei diſpoſitæ ſunt actiones.*) Hebræi hoc in loco ſcribunt ולא, ideſt *& non;* ſed legunt ולו, ideſt *& ei* (7): eodemque modo legit Vulgatus Interpres. At LXX Interpretes legiſſe videntur ואל; ideſt *& Deus;* ſic enim vertunt, καὶ Θεὸς ἑτοιμάζων ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ; ideſt, *& Deus præparans adinventiones ſuas.* Porro נתכן deducitur ex radice תכן, quæ ſignificat *diſpoſuit, ordinavit, aptavit:* atque ex eadem ducta eſſe aliqui conjiciunt Græcorum verba τεχνάομαι, & τεχνάζω, ideſt *fabrico*. Vox vero עלילה plerumque *opus, actionem, conatum,* ac *ſtudium*, aliquando etiam *occaſionem* (8) denotat. Itaque quæcumque homines aut agunt, aut meditantur, ea Deo *diſpoſita eſſe* ait Hanna, ideſt a Deo perſpici, expendi, ac veluti numerari, vel ab ipſo ad fines æquiſſimos nobis ignotos ſæpe ordinari, ac *diſponi*. Johannes Clericus pro ולו legens ולא interrogative ſic transfert: *an non perfecta eſſent ejus opera?* Aliorum Interpretum explanationes apud Malvendam collectas habes.

Verſ. 4. (קשת גברים חתים *késheth ghibborìm hattim;* ideſt, *arcus fortium fracti ſunt.*) In hoc, & ceteris, qui ſubſequuntur, verſiculis uſque ad nonum, hoc

(1) cap. I verſ. 6. Vide etiam Num. cap. XI verſ. 4, et Gen. cap. XXVI verſ. 28. etc.
(2) Vide quæ dixi de vocula ואת pag. 44 col. 1. (3) ſeu XCIII verſ. 4. (4) Vide etiam pſ. [illegible] ſeu XXX verſ. 19. (5) cap. XXII verſ. 3. vide etiam Num. cap. XXX verſ. 3; & pſ. 89 verſ. 35. (6) verſ. 15. (7) Vide quæſo Apparatum Biblicum Briani Valtoni prolegom. 8, quod eſt *de Maſora, Keri, & Ketib, lectionibus variis*, etc. pag. 288; ſed lege potiſſimum num. 28, et ſeqq. (8) Deuter. cap. XXII verſ. 14.

hoc vult Hanna, ſuperbos a Deo deprimi, humiles vero attolli, omniumque humanarum viciſſitudinum auctorem eſſe ipſum Deum. Habent autem hæc verba implexam quamdam conſtructionem, quam latinus ſermo omnino reſpuit. Nam קשת, ideſt *arcus*, numeri ſingularis eſt, חתים vero pluralis, quæ vox proinde referri videtur ad גברים. Simile loquendi genus occurrit in libro Jobi (1), in quo hæc legere licet: קול נגידים נחבאו, ideſt, verbum e verbo, *vox præfectorum occultabantur*. Et in Geneſi (2), ubi ſic Deus Cainum alloquitur: קול דמי אחיך צעקים אלי, ideſt, *vox ſanguinum fratris tui clamant* (3) *ad me*. Porro *arcus* nomine arma quævis hìc deſignantur, aut vires, ac potentia: quæ ſola hominibus quidquam prodeſſe negat hìc Hanna: facile enim, ſi Deus velit, potentiſſimus quiſque proſternitur, ut Goliatho accidit, qui etſi viribus valeret quam maxime, ab adoleſcente tamen devictus eſt.

(ונכשלים אזרו חיל *venichshalîm àzeru hàil*; ideſt, *& vacillantes cinxerunt vim.*) Deus ſcilicet *dat laſſo virtutem, & his, qui non ſunt, fortitudinem & robur multiplicat*, ut inquit Jeſahias (4). Porro נכשלים ii dicuntur, qui vacillant, ceſpitant, labaſcunt. Hos etiam *vi accingi* ait, quod perinde eſt ac ſi diceret, eos fortitudinem induere, ſeu viribus inſtrui. Ejuſmodi loquendi genus adhibent paſſim Scriptores ſacri (5).

Verſ. 5. (שבעים בלחם נשכרו *ſebbebîm ballèhem niſcàru*; ideſt, *Saturi, in pane mercede conducti ſunt.*) Nimirum qui antea ad ſatietatem de ſuo veſcebantur, ad tantam inopiam rediguntur, quum Deo libuerit, ut operam ſuam locare cogantur, ut panem, ideſt victum, ſibi comparent. Hoc ſcilicet vult Hanna, divitias, & inopiam a Deo eſſe, non a fato, non a fortuna, non a Gentium numinibus. Simili modo Maria, *eſurientes*, inquit, *implevit bonis, & divites dimiſit inanes* (6). Porro vocem בלחם, ideſt *in pane*, Lxx Intt. malunt jungere cum שבעים, ideſt *ſaturi*: vertunt enim, πλήρεις ἄρτων, hoc eſt, *repleti panibus*. Aquila vero pro נשכרו legit נשברו, quum transferat σύνετρίβησαν, ideſt, *contriti ſunt*.

(ורעבים חדלו *urbebbîm hadèlu*; ideſt, *& famelici ceſſarunt.*) Nimirum qui fame antea conficiebantur, ii fame laborare deſierunt, vel operam ſuam locare ceſſarunt: quo modo hæc verba accepiſſe videntur Lxx Interpretes; ſic enim tranſtulerunt: καὶ οἱ πεινῶντες παρῆκαν γῆν, ideſt, *& eſurientes dimiſerunt terram*.

(עד עקרה ילדה שבעה *ƅad bakaràh jaledàh shivbàh*; ideſt, *donec ſterilis peperit ſeptem.*) Particulam עד Lxx Intt. hìc transferunt ὅτι, ideſt *quia*; Vulgatus autem Interpres vertit *donec*. Ac ſane hæc plerumque eſt ejus particulæ ſignificatio: attamen locus iſte, ut perſpicue explicetur, aliam videtur ejus voculæ interpretationem expoſcere; nimirum hìc ſignificare videtur *quin immo*, aut quid ſimile; quaſi diceret Hanna: Quid plura? *Habitare* etiam me *faciet* Deus *ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem* (7). Nec enim videtur Hanna in ſecundo hujus verſiculi hemiſtichio de rerum humanarum varietate generatim atque univerſe duntaxat loqui, ut ſuperius fecit, ſed peculiariter de ſe primum, deinde in verbis ſubſequentibus de Phenenna. Hìc ſcilicet filios reſpicit, quos Deo inſpirante ſe parituram prævidebat, quos ait fore *ſeptem*, ideſt multos; ut enim recte monet (8) Hieronymus

(1) cap. xxix verſ. 10. (2) cap. iv verſ. 10. (3) Samariticum exemplar pro צעקים habet צעק. (4) cap. xl verſ. 29. (5) Vide Marini Theſaurum ad rad. אזר. (6) vide etiam pſ. xxxiv, ſeu xxxiii verſ. xi. (7) pſ. 113, ſeu 112 verſ. ult. (8) Comment. in Iſai. lib. xv ad cap. 54; tom. 4 edit. Vallarſ. pag. 626.

mus, ſeptenarius (1) ſæpe multitudinem indefinite ſignificat in ſermone hebræo (2). Ac reipſa quidem plures Hanna liberos poſtmodum peperit, nimirum ſex. Quidam e Rabbinis, ut nugis maxime delectantur, ajunt voce שבעה Samuelem ipſum deſignari (3), propterea quod duorum nominum שבעה, & שמואל literæ parem numerum faciant, nempe 377.

(ורבת בנים אמללה *verabbàth banìm umlàlah;* ideſt, *& multa filiorum, infirma facta eſt.*) Nimirum feminas Deus ſæpe e fecundis infecundas facit. Videtur autem Hanna Phenennam potiſſimum his verbis deſignare, ut jam dixi, quaſi illud indicet, eam ante illud tempus, quo parere ceſſant feminæ, effetam factam eſſe. Vox enim אמללה ad id denotandum adhibetur a Sacris Scriptoribus, quod nullum fructum proferre poſſit. Ita Joel ficum infecundam ac ſterilem vocat (4) התאנה אמללה, & Jeremias in capite xv (5) ſic loquitur: אמללה ילדת השבעה, ideſt, *infirma, ſterilis, infecunda facta eſt, quæ pepererat ſeptem*, nempe multos liberos. Porro Hebræi ajunt, nato vix Samuele, e Phenennæ filiis natu majorem primùm occubuiſſe, tum alios omnes, eaque de cauſa Phenennam hìc dici אמללה, ideſt *infirmam factam*. At id temere affirmant, neque ex verbis Hannæ, neque aliunde colligitur. Non prætereunda eſt autem hujus verſiculi interpretatio, quam plures Eccleſiæ Patres tradunt (6), quamque ex Euthymio libet exponere. *Juxta anagogen*, inquit, *per ſterilem intelligere poſſumus Eccleſiam ex gentibus congregatam, quæ olim infructuoſa fuit, & poſtmodum recepto fidei, ac Religionis ſemine multos peperit filios. Contra autem Judæorum ſynagoga multa olim fuit in filiis; multos enim peperit prophetas, ſanctoſque ac juſtos viros, verum poſtmodum infirmata eſt, quia gloriam ejus ac famam Eccleſia ex gentibus collecta ſuperavit.*

Verſ. 6. (יהוה ממית, ומחיה *Jehovàh memìth, umhajjèh;* ideſt, *Jehova morte afficiens, & ad vitam revocans.*) Lege quæ adnotavi ad verſiculum 39 Cantici ſecundi Moſis (7), ubi eadem eſt ſententia.

(מוריד שאול, ויעל *morìd sheòl, vajjàhal;* ideſt, *deſcendere facit in ſepulcrum, & faciet aſcendere.*) De voce שאול, ejuſque ſignificationibus dixi alias (8). Generalem autem mortuorum omnium ad vitam reditum Hannam divino ſpiritu afflatam hìc deſignaſſe merito ſuſpicari poſſumus. Attamen hæc verba ita etiam interpretari licet, quaſi ſignificent, Deum ægrotos ac jam deſperatos (9) ad ſanitatem, bonamque valetudinem interdum revocare, aut homines ſæpe e maximis vitæ diſcriminibus eripere (10). Ac ſane David in pſalmo xxx, ſeu xxix (11) gratias Deo pro accepta ſanitate agens ſimili utitur locutione: ſic enim ait: *Domine Deus meus clamavi ad te, & ſanaſti me: Domine aſcendere feciſti* מן שאול, ideſt, *a ſepulcro animam meam*, me ipſum videlicet (12).

Verſ. 7. (יהוה מוריש (13), ומעשיר; משפיל, אף מרומם *Jehovàh morìsh, umahashìr; mashpìl, aph meromèm;* ideſt, *Jehova depauperans, & ditans; deprimens, & extollens.*) Has rerum humanarum viciſſitudines a Deo proficiſci agno-

(1) De ſeptenario vide, Aulum Gellium lib. III Noct. Attic. cap. 10; et Macrobium lib. I in Somnium Scipionis cap. 6. (2) vide Jerem. cap. xv verſ. 9; et Jeſahi. cap. IV verſ. 1; et Levit. cap. XXVI verſ. 18; et Proverb. cap. XXIV verſ. 16; et Ruth. cap. IV verſ. 15; etc. (3) vide Marianam ad hunc locum. (4) cap. I verſ. 12. (5) verſ. 9. Vide etiam Jeſahi. cap. XXIV verſ. 7. (6) vide Auguſt. lib. XVII de civ. Dei cap. IV num. 4, et alios. (7) pag. 74 col. 2. (8) ad verſ. 22 Cantici ſecundi Moſis, pag. 61 col. 2. Vide etiam Tob. cap. XIII verſ. 2, et Sap. cap. XVI. verſ. 13. (9) vide Jeſahi. cap. XXXVIII. (10) vide Dionyſium Carthuſianum ad hunc locum. (11) verſ. 3, et 4. (12) Lege, ſi libet, quæ dixi de voce נפש pag. 20 col. 2. (13) de verbo הוריש dixi ad verſ. 9 Cantici primi Moſis, pag. 21 col. 1.

gnoverunt vel ipſi Ethnici. Itaque Æſopus a Chilone Spartiate interrogatus (1), quid Deus in cælo ageret, ſic reſpondit: τὰ ὕψηλα ταπεινοῖ, καὶ τὰ ταπεινὰ ἀνυψοῖ, ideſt, *alta deprimit*, *humilia extollit*.

Verſ. 8. (מקים מעפר דל *mekim mehaphár dal*; ideſt, *Erigens de pulvere inopem*.) Verſiculum hunc exſcripſit auctor pſalmi cxiii, ſeu cxii. Lege Marinum ad eum locum (2). Porro *erigere de pulvere* (3) idem eſt atque ex abjecta conditione ac fortuna ad ſummos gradus Reipublicæ evehere: quod in Joſepho Jacobi filio, in Moſe, in Saule, in Davide, in aliis feciſſe Deum cuique notum eſt. Dictio vero דל proprie *tenuem*, *macrum*, ac *macilentum* denotat, ſed pro *paupere* etiam adhibetur. Jonathanus vertit מסכנא, quo ex vocabulo ducta videtur Italorum vox *meſchino*.

(מאשפת ירים אביון *meashpóth jarim ebhjón*; ideſt, *e ſtercore eriget pauperem*.) *E ſtercore* idem valet atque e ſordibus, e ſtatu ſordidiſſimo, ex abjectiſſimo loco. Junius, Tremelliuſque vertunt *e ſterquilinis*; nimirum cenſent, אשפות nomen plurale eſſe: ſed hallucinantur: eſt enim ſingulare ejuſdem formæ cum אחות, quod eſt *ſoror*; plurale autem eſt אשפתות, quod in Threnis adhibet Jeremias (4).

(להושיב עם (5) נדיבים *lehoshibh him nedibhim*; ideſt, *ut collocet cum nobilibus*.) נדיב proprie *liberalem*, ac *munificum* ſignificat, & per translationem virum *nobilem*, ac *principem* denotat; quod eum maxime deceat beneficentia. Itaque Chriſtus apud Lucam (6): *Reges Gentium*, inquit, *dominantur eorum*, & *qui poteſtatem habent ſuper eos*, *benefici vocantur*.

(וכסא כבוד ינחלם *vechiſſé chabbód janhilém*; ideſt, & *ſedem gloriæ tenere faciet eos*.) *Sedes gloriæ* idem eſt ac ſedes, aut ſella glorioſa, atque honorifica, qua honores, ac magiſtratus Reipublicæ indicantur. *Pronomen* vero plurale *Eos* referendum puto ad nomen אביון, quod etſi ſingulare ſit, quia tamen collective ſumitur, proinde jungitur cum pronomine plurali (7).

(כי ליהוה מצקי ארץ *ki liJhováh mezuké érez*; ideſt, *quoniam Jehovæ ſunt fundamenta terræ*.) Translata, & elegans locutio (8), qua nihil aliud Hanna ſignificat, quam terrarum orbem a Deo conditum eſſe: ex quo illud recte colligit, facili negotio poſſe ab ipſo in res humanas quamlibet mutationem induci. Diſſentit autem hic prorſus ab hebræo exemplari Lxx Interpretum tranſlatio, quæ ita ſe habet: διδοὺς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ, καὶ εὐλόγησεν ἔτη δικαίου, ideſt, *dans votum oranti*, & *benedixit annis juſti*. Diſſentit itidem in ſequentibus, id quod facile ei patebit, qui eam interpretationem cum hebræo exemplari contulerit. Porro vocem מצקים quidpiam denotare, cui pondus aliquod imponatur, cujuſmodi eſt *fundamentum*, aut *baſis*, colligitur ex verbis, quæ proxime ſubjiciuntur in hoc verſiculo. Eam vero dictionem derivat Marinus ex יצק, quod eſt *fudit*, quaſi *baſes* ex metallo aliquo *fuſæ* per translationem hic terræ tribuantur: nam ſimili ratione Jobus (9) a Deo *commoveri* ait *terram de loco ſuo*, & *columnas ejus concuti*. Malunt tamen alii dictionem מצקים derivare ex radi-

(1) Vide Diogen. Laert. in Chil. num. 69. (2) part. 2 Annotat. literal. in pſalmos, pag. 97. (3) vide lib. 1 ſeu III Regum cap. xvi verſ. 2; et Jeſahi. cap. xlvii verſ. 1.
(4) cap. iv verſ. 5. (5) ex עם ducta videtur græcorum particula ἅμα. (6) cap. xxii verſ. 25. (7) vide quæ annotavi ad verſ. 4 Cantici primi Moſis, pag. 16 col. 1.
(8) vide pſ. civ, ſeu ciii verſ. 5, et Prov. cap. viii verſ. 29; quibus in locis ſimiles occurrunt locutiones. (9) cap. ix verſ. 6.

radice צוק, quæ interdum, inquiunt, ſignificat *arctavit*: ut ſcilicet מצקים dicantur *firmiſſimæ baſes*, propterea quod pleraque arctando firmantur, & quo magis arctantur, eo ſunt firmiora (1). Sunt etiam qui *fundamenta terræ* juſtos hic interpretentur, quos in pſalmo xlvii, ſeu xlvi (2) *clypeos* etiam *terræ* appellari ajunt. De qua interpretatione judicet lector.

(וישת עליהם תבל *vajjáſbeth balehém tebbél*; ideſt, *& poſuit ſuper ea orbem.*) Poeticum, ac translatum loquendi genus. De voce תבל, quam alii ex בלל, quod eſt *confudit*, alii ex מבול, quod eſt *diluvium*, duxerunt, adi Marini Theſaurum.

Verſ. 9. (רגלי חסידיו ישמר *raglé baſidáv iſhmór*; ideſt, *pedes piorum ſuorum ſervabit.*) Nimirum non ſinet pios ſuos labi, aut laqueis irretiri; eos nempe incolumes ſervabit, atque a periculis, a calamitatibus, a malis omnino omnibus eripiet. Simile loquendi genus paſſim occurrit in Scriptura (3). חסיד autem, unde Haſidæi dicti ſunt, virum *pium*, ac *beneficum* ſignificat. At quum *pios Dei* nominant Scriptores ſacri (4), cenſet Marinus (5), tunc vocem חסיד paſſive ſumendam eſſe, ita ſcilicet, ut *pii Dei* ſint, quos Deus benigne habet, ac peculiaribus beneficiis cumulat. Lxx Interpretes neque ſuperius colon habent, neque hoc, neque ſubſequens: cujus rei cauſam quis divinaverit?

(ורשעים בחשך ידמו *urſhabím bachóſhech iddámu*; ideſt, *& iniqui in obſcuritate ſilebunt.*) Poſſunt primum hæc verba de morte accipi, ut ſcilicet hoc ſignificent: Iniqui autem in tenebras, non in lucem, ut juſti, poſt mortem demigrabunt. *Silendi* enim verbo utuntur ſæpe Scriptores ſacri ad mortem deſignandam. Ita David pſalmo xxxi, ſive xxx (6) hæc habet: רשעים ידמו לשאול, ideſt, *iniqui ſilebunt in ſepulcro*, vel *in inferno* (7). Et auctor pſalmi xciv, ſeu xciii (8) לולי יהוה עזרתה לי, כמעט שכנה דומה נפשי, ideſt, *niſi Dominus mihi opem tuliſſet, paulo minus habitaſſet in ſilentio anima mea.* Et alibi (9) mortui vocantur ירדי דומה, ideſt *deſcendentes in ſilentium.* Quin ſimili loquendi ratione uſi ſunt etiam profani ſcriptores, veluti Virgilius (10) in his verſibus:

Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte ſilentia late.

Poſſunt deinde verba Hannæ de rebus adverſis explicari, ut hanc ſcilicet ſententiam habeant: Iniqui autem in tenebris, ideſt in calamitatibus, ita verſabuntur, ut loqui non audeant. Nimirum חשך, ſive *tenebræ* ad res adverſas ſignificandas adhibentur aliquando a ſacris Scriptoribus (11), quin etiam a profanis. Ita Cicero (12) de tempore loquens, quo ſe P. Clodius Roma expulerat: *ecce*, inquit, *illa tempeſtas, caligo bonorum, & ſubita atque improviſa formido, tenebræ Reipublicæ.*

(כי לא בכח יגבר איש *ki lo bechóah ighbár iſh*; ideſt, *quoniam non in vi ſua fortis erit vir.*) Nimirum, nemo ſuis viribus a morte liberare ſe poteſt, aut a calamitatibus. Vocula enim איש, quæ *virum* denotat, ſi cum negationis par-

(1) Lege Clericum ad hunc locum. (2) verſ. 10. (3) vide quæ dixi ad verſ. 35 Cantici ſecundi Moſis, pag. 72 col. 1. (4) vide pſ. 31, ſive 30 verſ. 24; pſ. 79, ſive 78 verſ. 2; pſ. 30, ſive 29 verſ. 5; et lib. 2 Paral. cap. vi verſ. 41. (5) In Theſauro. Vide etiam Nicolaum Fullerum Miſcell. Sacr. lib. 1 cap. 8. (6) verſ. 18. (7) vide quæ dixi pag. 61, et 62. (8) verſ. 17. (9) pſ. cxv, qui apud Vulgatum Interpretem eſt altera pars pſalmi cxiii, verſ. 17. (10) lib. vi Æneid. verſ. 264, et 265. Ovidius quoque lib. v Faſtorum: *Mox etiam lemures animas dixere ſilentes.*

(11) vide Job. cap. xv verſ. 22, et cap. xviii verſ. 5, et 6; et lib. 2 Sam. cap. xxii verſ. 29; et pſ. cxii, ſive cxi verſ. 4; et Jeſahi. cap. xlv verſ. 7. (12) de Provinciis Conſ. num. 43.

particula jungatur, ſignificat *nemo* (1).

Verſ. 10. (יהוה יחתו מריבו *Jehovàh jehàttu meribbâv*; ideſt, verbum e verbo, *Jehova frangentur contendentes cum eo.*) Duobus modis hæc verba interpretari licet: primum ut ſenſum hunc habeant: Conterentur, o Jehova, exterminabuntur, peribunt, qui contendunt cum eo, nimirum cum Samuele: ut ſcilicet victoriam, quam de Philiſtæis relaturi erant Hebræi, prænunciet hìc Hanna: id quod magis perſpicue intelligetur ex verbis ſubſequentibus. Deinde ſic etiam exponi poſſunt, ut hæc locutio, *Jehova conterentur contendentes cum eo*, idem valeat atque hæc altera: *Conterentur qui contendunt cum Jehova*. Ita in ſecundo Cantico (2) Moſes ait: *Deus perfectum eſt opus ejus*, quod perinde eſt quaſi diceret: *Dei perfectum eſt opus*. Quo modo paſſim loquuntur Hebræi. *Contendere* autem *cum Deo* dicuntur, qui eos, quibus favet Deus, inſectantur (3). Porro Lxx Interpretum translatio ſic habet: Κύριος ἀσθενῆ ποιήσει τον ἀντίδικον αὐτοῦ: Κύριος ἅγιος; ideſt, *Dominus debilem facit adverſarium ſuum: Dominus ſanctus*. Tum in in editione Aldi (4) hæc ſubjiciuntur, quæ in Complutenſi non exſtant: Μὴ καυχάσθω ὁ φρόνιμος ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ. Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς; ideſt, *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur potens in potentia ſua, & non glorietur dives in divitiis ſuis, ſed in hoc glorietur, ſi intelligit, & cognoſcit Dominum, & ſi facit judicium, & juſtitiam in medio terræ*. Quæ verba neque hìc hebræum exemplar habet, & videntur huc ex Jeremiæ nono capite (5) translata.

(עלו בשמים ירעם *balàv basbshamáim jarhém*; ideſt, *ſuper ipſum in cælo tonabit*, ſeu *tonare faciet*.) Lxx Interpretes pro עלו videntur legiſſe עלה, hoc eſt, *aſcendit*; ſic enim tranſtulerunt: Κύριος ἀνέβη ἐις ὀυρανοὺς. καὶ ἐβρόντησεν, ideſt, *Dominus aſcendit in cælos, & tonuit*. At nunc hebræum exemplar habet עלו; quo modo legit etiam Vulgatus Interpres. Porro hæc dictio עלו, quæ ſignificat *ſuper ipſum*, jungi poteſt cum verbis proxime ſuperioribus, quæ tunc ita vertenda forent: *o Jehova conterentur qui contendunt cum eo contra ipſum*: vel aliter: *Conterentur qui contendunt cum Jehova contra ipſum* (6). Poteſt etiam עלו jungi cum his verbis, quæ nunc interpretamur: tunc autem aut ſignificabit *ſuper ipſum*, ideſt Samuelem; aut affixum illud pronomen ſingulare ו poſitum erit pro plurali הם, ita ſcilicet, ut עלו ſignificet *ſuper ipſos*, nimirum ſuper eos qui cum Jehova contendunt. Vox autem שמים (7), ideſt *cælum*, hìc denotat mediam regionem aeris. Demum ירעם quidam, teſte Malvenda, putarunt eſſe ex ירע cum affixo ם: at ducitur ex radice רעם, quæ ſignificat *tonuit*. Jamvero his præmiſſis locum hunc ita explicandum cenſeo, ut eam victoriam Hanna prænunciet, quam de Philiſtæis Hebræi reportaturi erant, quamque ſcriptor libri primi Samuelis narrat his verbis (8): *Factum eſt autem, cum Samuel offerret holocauſtum, Philiſtiim inierunt prælium contra Iſrael: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſtiim, & exterruit eos, & caſi ſunt a facie Iſrael.*

יהוה

(1) vide Gen. cap. xix verſ. 31. (2) verſ. 4. Vide quæ adnotavi ad eum locum. (3) vide quæ dixi ad verſ. 7 Cantici primi Moſis, pag. 18 col. 1. (4) Venetiis ann. 1518. (5) verſ. 23, et 24. (6) particulam על aliquando ſignificare *contra*, dixi ad verſ. 1 hujus Cantici, pag. 81. col. 1. (7) vide quæ dixi ad verſ. 1 Cantici ſecundi Moſis, pag. 39. (8) cap. vii verſ. 10.

(יהוה ידין אפסי ארץ *Jehovàh jadìn aphsè àrez*; ideſt, *Jehova judicabit fines terræ*.) Locum hunc Clericus ita explicat: *Jehova de finibus terræ judicabit, ideſt, de tota ditione populi hebræi ad fines uſque*. Quam explicationem ut confirmet, profert octavum verſiculum ſecundi pſalmi, qui verſiculus eſt hujus modi: *Poſtula a me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. At quum profert hunc verſiculum Clericus, oſtendit manifeſto, quæ dicuntur ab ipſo, ea ab animo veritatis inimico proficiſci. Norunt quid velim, qui norunt Clericum. Profecto totus ille ſecundus pſalmus de Chriſto Jeſu Dei filio (1) explicandus eſt: de ipſo enim illum interpretantur novi Teſtamenti Scriptore ſacri (2). At de hac re fuſius agere tempus non eſt (3). Itaque ut ad id, quod propoſitum erat, revertar, quis credat, Hannam, ac Davidem *fines terræ* quum dicunt, non univerſum terrarum orbem, ſed Hebræi populi ditionem duntaxat deſignare? David ſane in eo, quem diximus, verſiculo non modo *fines terræ* poſſidendos a Chriſto commemorat, ſed etiam *Gentes* ipſi *in hereditatem dandas*. At גוים, ſive *Gentium* nomine non Iſraelitas denotari, ſed reliquos populos, & nos alibi monuimus (4), & fatentur vel ipſi Hebræi, qui proinde etiamnum quemlibet a lege Moſis alienum appellant גוי (*goj*). Quare eum pſalmi verſiculum Clerico favere nemo dixerit, niſi qui plus æquo faveat Clerico. Hæc itaque Hannæ verba multo aliter explicarim, nimirum de Chriſto Jeſu, de quo & in his verbis loquitur Hanna, & in ſubſequentibus uſque ad Cantici finem, quique omnium hominum Judex conſtitutus eſt, ut docet Johannes in Euangelio (5) his verbis: *Pater omne judicium dedit Filio*.

(ויתן עז למלכו *veittèn hoz lemalkò*; ideſt, *& dabit robur Regi ſuo*.) Hæc dixit Hanna, antequam Rex in Iſraele creatus eſſet; ex quo apparet hæc verba eſſe prophetica. De Meſſia autem ea explicat vel ipſe Chaldæus Interpres, ut ut Hebræus. Lxx Interpretes ſic verterunt: *καὶ δώσει ἰσχὺν τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν*; ideſt, *& dabit fortitudinem regibus noſtris*.

(וירם קרן משיחו *vejarèm kèren Meshihò*; ideſt, *& extollet cornu Chriſti ſui*.) Zachariæ animo obverſatus eſſe videtur hic locus, quum in Cantico, quod poſt ortum Johannis filii cecinit, hæc effatus eſt (6): *Et erexit* (Deus) *cornu ſalutis nobis in domo David pueri ſui, ſicut locutus eſt per os ſanctorum, qui a ſeculo ſunt, prophetarum ejus*. De voce *cornu* dixi ad verſiculum primum (7). Hic potentiam, imperium, regnumque potiſſimum deſignare videtur: quam ſignificationem habet etiam ea vox in pſalmo cxxxii, ſive cxxxi (8), & apud Sirachidem (9), qui ſic ait: *ἔδωκε τὸ κέρας αὐτῶν ἑτέροις*, ideſt, *dedit eorum cornu* (nempe regnum) *aliis*. Itaque apud Danielem decem cornua decem regna denotant: ut proinde quidam ipſum *coronæ* vocabulum, quod regium inſigne eſt, ex hebraica voce קרן ductum ſuſpicati ſint. Apud Ethnicos quoque quaſi imperii ſymbolum cornua habebantur: narrant enim (10),

m Ge-

(1) verſ. 7 ejus pſalmi hæc exſtant verba: ***Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te***. (2) vide Act. cap. xiii verſ. 33, epiſt. ad Hebr. cap. 1 verſ. 5, Apocalypſ. cap. 2 verſ. 27; & cap. 19 verſ. 15. (3) Vide Marinum, alioſque Interpretes ad eum pſalmum. (4) ad verſ. 21 Cantici ſecundi Moſis, pag. 60 col. 2. (5) cap. v verſ. 22. (6) apud Luc. cap. 1 verſſ. 69, & 70. (7) pag. 81 col. 1, & 2.
(8) verſ. 17. Vide Marinum ad eum locum. (9) cap. xlix verſ. 7. vide etiam Hieronymum lib. 2 comment. in Abac. ad cap. iii verſ. 4; tom. 6 editionis Vallarſianæ pag. 639, & 640. (10) vide Ovidium lib. xv Metamorph. verſ. 577, & ſeqq., itemque Valerium Maximum lib. v cap. 6, & Plinium lib. xi cap. 37.

Genucium Cipum, quum ſubito ei cornua ex capite enata forent, aruſpicemque de ejuſmodi oſtento conſuluiſſet, reſponſum accepiſſe, portendi ei regnum (1).

Iam vero Meſſiæ imperium ampliſſimum fore prædicit hìc Hanna, quæ omnium prima Meſſiæ expreſſe meminit, quum nulla ejus ſub hoc nomine mentio fiat ſive in Pentateucho, ſive in libris Joſuæ, Judicum, & Jobi, cujus poſtremi ſcriptorem multo antiquiorem, quam Hannam, eſſe veriſimile eſt. Meſſias autem, ſive משיח, idem eſt ac græce *χριστὸς*, latine *unctus*. Ungebantur vero tum Sacerdotes (2), tum Reges (3), tum etiam prophetæ (4) aliquando, qui proinde *Meſſiæ*, ſeu *Chriſti*, ſive *uncti* dicebantur (5), hoc eſt, per ſacram unctionem, qua poteſtas ſive ſacerdotalis, ſive regia ſignificabatur, rite Deo conſecrati, atque a populo veluti ſejuncti.

Videndum nunc ergo eſt, quinam ſit iſte משיח, ſive *Chriſtus*, qui deſignatur hoc in loco. Erat quidem Hannæ tempore *Unctus* Domini, ideſt Pontifex Maximus Heli; at hunc ipſa non indicat: etenim ei, de quo hìc ſermo habetur, regia etiam dignitas tribuenda eſt, uti apparet ex verbis Hannæ proxime ſuperioribus: Heli autem rex non erat Iſraelitarum, ſed judex. Deinde in capite ſecundo libri primi Samuelis (6), ex quo capite Canticum Hannæ deſumptum eſt, משיח, ſive *Chriſtus* a Sacerdote diſtinguitur his verbis: *Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem, qui juxta cor meum, & animam meam faciat; & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Chriſto meo cunctis diebus.* Itaque aliqui Meſſiam, quem hìc Hanna prænunciat, Saulem, aut Davidem eſſe ajunt, quorum uterque ab ejus filio Samuele unctus regnum adeptus eſt. At multo ſatius eſt de Chriſto Servatore, qui per antonomaſiam *Chriſtus* dicitur, locum hunc interpretari, cujus typus ac figura fuerunt ſacerdotes, reges, ac prophetæ omnes Veteris Teſtamenti. Is ſolus vere Chriſtus eſt, Sacerdos ſummus, Rex atque imperator invictus, ac Prophetarum omnium princeps. Quin ob terrenam ipſam generationem *Chriſtus* merito dicitur; ut enim ait Auguſtinus (7), *firmiſſime tenendum eſt, carnem Chriſti ex utroque genere propagatam, & regum ſcilicet, & Sacerdotum: in quibus perſonis apud illum populum Hebræorum etiam myſtica unctio figurabatur, ideſt chriſma, unde Chriſti nomen elucet, tanto ante etiam iſta evidentiſſima ſignificatione prænunciatum.*

CAN-

(1) Ovidius in eo, quem dixi loco, de aruſpice, quem conſuluit Cipus, hæc ſcribit: *Cum vero ſuſtulit acre A pecudis fibris ad Cipi cornua lumen, Rex, ait, o ſalve: tibi enim, tibi Cipe, tuiſque Hic locus, & Latia parebunt cornibus arces.* (2) vide Exod. cap. XXX verſ. 30; Levit. cap. VIII verſ. 12; & Eccleſiaſtic. cap. XLV verſ. 18. (3) Saul unctus fuiſſe dicitur in lib. 1 Samuelis cap. X verſ. 1; David ejuſdem libri cap. XVI verſ. 13; Salomon in lib. 1, ſive III Reg. cap. I verſ. 39. (4) Eliſæus unctus fuiſſe dicitur in lib. 1, ſive III Reg. cap. XIX verſ. 16. (5) vide lib. 2 Machab. cap. I verſ. 10; lib. 1 Sam. cap. XVI verſ. 6, & pſ. CIV, ſeu CIII verſ. 15. (6) verſ. 35. (7) in lib. 2 de conſenſu Euangel. cap. I num. 4; ſeu parte 2 tom. 3 editionis PP. S. Mauri pag. 28.

CANTICUM JESAHIÆ.

(*Exſtat apud ipſum in cap. xii.*)

אודך יהוה, כי אנפת בי, ישב אפך, ותנחמני.	1. *Celebrabo te, o Jehova, quoniam ſuccenſuiſti mihi, convertetur ira tua, & conſolaberis me.*	1. Confitebor tibi DOMINE, quoniam iratus es mihi, converſus eſt furor tuus, & conſolatus es me.
הנה אל ישועתי, אבטח, ולא אפחד; כי עזי וזמרת יה יהוה, ויהי לי לישועה.	2. *Ecce Deus ſalus mea, confidam, & non timebo; quoniam vis mea, & pulſatio Jah Jehova, & fuit mihi ſaluti.*	2. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo, mea & laus *mea* DOMINUS, & factus eſt mihi in ſalutem.
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה.	3. *Et haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalutis.*	3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.
ואמרתם ביום ההוא: הודו ליהוה, קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילתיו, הזכירו, כי נשגב שמו.	4. *Et dicetis in die illa: Celebrate Jehovam, invocate nomen ejus, cognoſcere facite in populis actiones ejus, recordari facite, quod excelſum eſt nomen ejus.*	4. Et dicetis in die illa: Confitemini DOMINO, & invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus, mementote, quoniam excelſum eſt nomen ejus.
זמרו יהוה, כי גאות עשה; מידעת זאת בכל הארץ.	5. *Pſallite Jehovam, quoniam magnificentiam fecit; notum hoc in univerſa terra.*	5. Cantate DOMINO, quoniam magnifice fecit; annunciate hoc in univerſa terra.
צהלי, ורני ישבת ציון, כי גדול בקרבך קדוש ישראל.	6. *Hinni, & ova, o habitatrix Sionis, quoniam magnus in medio tui Sanctus Iſraelis.*	6. Exſulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Iſrael.

EXPLANATIO.

MUlta Jeſahias in capite undecimo libri ſui præclara, atque illuſtria de Chriſto prænunciavit. Itaque hunc veluti præſentem intuens, in capite duodecimo Canticum hocce, quod modo explanaturus ſum, breve illud quidem, ſed elegans ac divinum, Iſraelitis, quibus cum Chriſtus verſaturus erat, canendum proponit.

Verſ. 1. (אודך יהוה *Odecbâ Jebovâh*; ideſt, *Celebrabo*, ſeu *Laudabo te o Jebova.*) Verbo הודה (*bodáh*), ex quo græcam vocem ᾠδὴ derivatam Marinus putat, *confitendi* ſignificationem tribuere ſolet Vulgatus Interpres. At ex plurimis Scripturæ locis colligitur, הודה idem fere eſſe ac *laudavit*, *celebravit*, publicam-

m 2 que

que laudationem, ac beneficiorum commemorationem denotare. Hanc ejus verbi vim agnovit Vulgatus ipſe Interpres, quum ea verba Jacobi in Geneſi (1), יהודה אתה יודוך אחיך, ſic tranſtulit: *Juda te laudabunt fratres tui*. Quin hanc ipſam ſignificationem habet apud eumdem Interpretem *confitendi* verbum, atque apud Græcos ἐξομολογεῖν; id quod tum ex aliis locis colligitur, tum maxime ex hiſce verbis Chriſti Domini (2): *Confiteor tibi* (ideſt, laudo te), *Pater, Domine cœli, & terræ, quod abſcondiſti hæc a ſapientibus, & revelaſti ea parvulis.* (כי אנפת בי, ישב אפך, ותנחמני *ki anáphta bi, jasbóbb appecbá, ubnabaméni*; ideſt, *quoniam ſuccenſuiſti mihi, convertetur ira tua, & conſolaberis me.*) Iram *converti* idem eſt, ac iram mitigari, atque placari (3). Verbum autem אנף proprie quidem ſignificat *flavit naribus*, ſed per tranſlationem *iratus eſt* (4). Jam vero illud ſane non vult Jeſahias his verbis, gratias Deo ab Iſraelitis ideo agendas eſſe, quod ipſis iratus fuerit, ut perſpicuum eſt. Sed totus verſiculus ita exponi debet, quaſi diceret Jeſahias: Laudabo te o Jehova, quia quum mihi iratus eſſes, placata eſt ira tua, & conſolatus es me. Tirinus tamen, atque Calmetus, quamvis eamdem ſententiam hic agnoſcant, paulo aliam tamen afferunt interpretationem: nimirum cenſent voculam כי verti poſſe hoc in loco *quamvis*: ut tota ſententia ſic habeat: Laudabo te o Jehova, quamvis mihi iratus fueris. Eam enim, quam dixi, vim ineſſe nonnumquam particulæ כי, colligunt ex tribus hiſce Veteris Teſtamenti locis: primum ſcilicet ex capite octavo Geneſeos (5), ubi Deus inducitur ſic loquens: לא אסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעריו, ideſt, *non adjiciam maledicere amplius terram propter hominem, eo quod figmentum cordis humani malum ſit ab adoleſcentia ſua*. Deinde ex capite ſeptimo Jeremiæ (6), ubi hæc legere licet apud Vulgatum Interpretem: *liberati ſumus, eo quod fecerimus omnes abominationes iſtas.* Ac demum ex pſalmo LXXVIII, ſeu LXXVII (7), cujus verſiculi duodeviceſimus, ac viceſimus in Vulgata tranſlatione ita ſe habent: *Et male locuti ſunt de Deo: dixerunt, numquid poterit Deus parare menſam in deſerto? quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ.* At in primo Geneſeos loco particula כי recte verti poteſt, *eo quòd*; ut eorum verborum hic ſenſus ſit: *hominum depravatio me non adducet, ut rurſus terræ maledicam*. Duo vero alia loca miror a Tirino afferri: nec vero ab eo afferrentur, ſi hebræum exemplar conſuluiſſet: hoc enim pro כי apud Jeremiam quidem habet למען; in pſalmo vero LXXVIII habet הן, ideſt, *ecce*.

Verſ. 2. (הנה אל ישועתי, אבטח, ולא אפחד *hinnéh El jeshuhathì, ebhtáh, veló efhád*; ideſt, *Ecce Deus ſalutis meæ* (vel, *ſalus mea*), *confidam, & non expaveſcam.*) Prophetarum more Jeſahias de Chriſto Servatore ita loquitur, quaſi eum intueatur, atque indicet. Ecce, inquit, Deus Servator meus: omnem jam timorem ſecurus abjicio. Elegantem vero paronomaſiam (8) in vocibus אפטח, & אפחד obſervat Cornelius a Lapide.

(כי עזי וזמרת יה יהוה, ויהי לי לישועה. *ki hozzì vezimráth Jaha Jehováh, vajhi*

(1) cap. XLIX verſ. 8. (2) ap. Luc. cap. X verſ. 21. (3) Vide Gen. cap. XXVII verſ. 45; & Job. cap. XIV verſ. 9; & Jerem. cap. 2 verſ. 34. &c. (4) Vide quæ adnotavi ad verſ. 8 Cantici primi Moſis, pag. 19 col. 1. (5) verſ. 21. (6) verſ. 10. In hebræo exemplari hæc exſtant verba: נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה. (7) verſ. 19, & 20 in hebræo exemplari ſic ſe habent: צור, ויזובו מים וידברו באלהים, אמרו, היוכל אל לערך שלחן במדבר: הן הכה. (8) Paronomaſiis delectatos eſſe Hebræos oſtendit Sal. Glaſſius in Rhetorica Sacra, tr. 2 cap. 2.

bl li liſbuhâb; ideſt, *quoniam vis mea, & pulſatio eſt Jaba Jehova, & fuit mihi ſaluti.*) Hoc hemiſtichium fuſe interpretatus ſum in explanatione Cantici primi Moſis (1), ex quo illud exſcripſit Jeſahias, addita tamen particula כי, ac Dei nomine יהוה. Sunt autem qui duo ea nomina יה יהוה hìc transferant *Deus Dei*, ſeu *Deus de Deo*: quo æternus Dei filius apertius indicetur.

Verſ. 3. (ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה *ushabbtém máim beſasón mimmajné hajshuhâh*; ideſt, *& haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalutis.*) *Fontes ſalutis* quum dicit, Chriſtum Jeſum deſignare videtur, de quo ſimili modo loquitur & Zacharias (2). *In die illa*, inquit, *erit fons patens domui David, & habitantibus Jeruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ*. Quin immo Chriſtus ipſe apud Johannem (3): *qui biberit*, inquit, *ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Et alibi (4): *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Ideo autem *fontes ſalutis* plurali numero dicere videtur Jeſahias, ut præſtantiam ejus fontis indicet, de quo loquitur: apud Hebræos enim ſignificationem augent non raro pluralia nomina (5). Ex hoc ergo fonte prænunciat Jeſahias fore, ut ſumma cum lætitia aquas hauriant aliquando Iſraelitæ; quibus verbis aut doctrinam indicat Euangelicam, aut Spiritus Sancti dona, aut demum Sacramenta, qui fontes ſunt ſaluberrimi, atque omnibus patent.

Verſ. 4. (ואמרתם ביום ההוא *vaamartém bajjóm habû*; ideſt, *& dicetis in die illa.*) Nimirum, eo tempore. *Dies* enim hìc pro *tempore* ſumitur (6). Tempus autem illud deſignat Jeſahias, quo Verbum caro factum fuerit, ut ſæpius iam indicavi. Simili antonomaſia utitur Eccleſia, ut hoc ipſum tempus denotet: antequam enim Euangelium legat, hæc verba præponere ſolet, nimirum *In illo tempore.*

(הודו ליהוה, קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילתיו *Hodú liJhovâh, kirú bhiſbmé, hodîhu bhahammîm balilothâv*; ideſt, *Celebrate Jehovam, invocate nomen ejus, patefacite in populis conſilia ejus.*) Hæc eadem omnino verba exſtant etiam initio pſalmi CV, ſeu CIV (7). Quid autem ſignificent verbum הודה (8), ac nomen עלילה (9), & quid ſit invocare nomen Domini (10), dictum eſt alias. LXX Interpretes loci ſententiam potius, quàm propriam vocis עלילתיו ſignificationem exprimunt, quum eam ſic transferunt: τὰ ἔνδοξα ἀυτοῦ, ideſt, *glorioſa ejus.*

(הזכירו כי נשגב שמו *hazkîru ki niſgábh shemó*; ideſt, *commemorate, excelſum eſſe nomen ejus.*) Nimirum in memoriam hominum hoc revocate, Deum mirabilia efficiendo clarum ſibi nomen comparaſſe. Hebræa porro verba ſic etiam fortaſſe verti poſſent: *Commemorate, quod Excelſus eſt nomen ejus* (11): ut ſcilicet נשגב, & עליון (12) idem ferme valeant.

Verſ. 5. (זמרו יהוה, כי גאות עשה *zammerú Jehovâh, ki gheúth hasâh*; ideſt, *Pſallite Jehovam, quoniam magnificentiam fecit.*) Quid ſit *pſallere Jehovam*, dixi alio in loco (13). Nomen vero גאות LXX Interpretes vertunt ὑψηλὰ, ideſt, *excelſa*. Eſt autem גאות pro-

(1) ad verſ. 2, pag. 5, et 6. (2) cap. XIII verſ. 1. (3) In Euang. cap. IV verſs. 13, et 14.
(4) ap. Johann. cap. VII verſ. 37. (5) Vide Prov. cap. I verſ. 20; et Pſ. 78, ſive 77 verſ. 72, et Cant. Hann. verſ. 3. Vide etiam, ſi libet, Sal. Glaſs. Phil. Sacr. lib. 3 tr. 1 can. 24.
(6) Vide Marini Theſaurum ad vocem יום. (7) Vide et lib. I Paralip. cap. XVI verſ. 8.
(8) Vide quæ dixi ad verſ. 1 hujus Cantici, pag. 91, & 92. (9) Vide quæ annotavi ad verſ. 3. Cantici Hannæ, pag. 83 col. 2. (10) ad verſ. 3 Cantici primi Moſis, pag. 41 col. 1.
(11) Lege pag. 22 col. 1. (12) Vide pag. 46 col. 1. (13) pag. 5 col. 2.

proprie *elatio*, ac *magnificentia*, quum derivetur ex radice גאה, quam alibi expoſui (1): ſed hic eſt abſtractum pro concreto, ideoque mirabile aliquod, ac *ſublime* Dei facinus denotat.

(מידעת זאת בכל הארץ *muddbath zoth becbôl haárez*; ideſt, *notum factum eſt hoc* (2) *in univerſa terra*.) LXX Interpretes quaſi pro מודעת legerint הודיעו, ſic transferunt: *ἀναγγείλατε ταῦτα ἐν πάσῃ τῇ γῇ*; ideſt, *annunciate hæc in omni terra*. In Hebræo autem exemplari legendum eſt מודעת, quamvis ſcribatur מידעת (3), quod videtur eſſe mendum ex librariorum incuria, literarumque י, & ו ſimilitudine derivatum. Marinus hæc addit (4), in voce מידעת fortaſſe illud *jod* eſſe *vau* decurtatum ob aliquod myſterium.

Verſ. 6. (צהלי ורני ישבת ציון *zahali*, *varônni josbêbbeth Zijôn*; ideſt; *Hinni & ova o habitatrix Sionis*.) Duo verba צהל, & רנן hoc in loco idem valent, nimirum *magnos clamores præ gaudio emiſit*. Radix tamen צהל proprie ſignificat *hinnivit* inſtar equi, tum per translationem *ovavit*, ut Marinus docet (5).

(כי גדול בקרבך קדוש ישראל *kigadôl bekirbêch Kedôsh Iſraêl*; ideſt, *quia magnus in medio tui Sanctus Iſraelis*.) De voce קדוש dixi ad verſiculum ſecundum Cantici Hannæ (6). Perſpicuum eſt autem Jeſahiam his verbis Chriſtum Jeſum deſignare, quem in capite ſeptimo (7) vocarat עמנואל, hoc eſt, *Nobiſcum Deus*: & de quo Johannes Baptiſta ſic locutus eſt (8): *Medius veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis*.

CAN-

(1) pag. 4 col. 2, et ſeq. (2) Vide quæ dixi de vocula זאת pag. 44 col. 1. (3) Vide pag. 83 col. 2. (4) in Theſauro ad verbum הודיע. (5) Vide Jerem. cap. li verſ. xi; et Eſth. cap. viii verſ. 15; et Jeſahi. cap. x verſ. 29. etc. (6) pag. 82. (7) verſ. 14.

(8) in Euang. Johann. cap. i verſ. 26.

CANTICUM HEZECHIÆ.

(*Exſtat apud Jeſabiam cap. xxxviii.*)

אני אמרתי : בדמי ימי
אלכה בשערי שאול, פקדתי
יתר שנותי.

1. *Ego dixi : in ceſſatione dierum meorum ibo in portas ſepulcri, viſitatus fui reſiduo annorum meorum.*

1. Ego dixi : in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, quæſivi reſiduum annorum meorum.

אמרתי : לא אראה יה יה
בארץ החיים, לא אביט אדם
עוד עם ישבי חדל.

2. *Dixi : non videbo Jaham, Jaham,* inquam, *in terra viventium, non aſpiciam hominem amplius cum incolis ceſſationis.*

2. Dixi : non videbo Dominum Deum in terra viventium, non aſpiciam hominem ultra, & habitatorem quietis.

דורי נסע, ונגלה מני כ
באהל רעי, קפדתי כארג חיי
מדלה יבצעני, מיום עד
לילה תשלימני.

3. *Ætas mea amota eſt, & abducta eſt a me quaſi tabernaculum paſtoris, amputavi quaſi textor vitam meam, a tenuitate abſcindes me, a die ad noctem conficies me.*

3. Generatio mea ablata eſt, & convoluta eſt a me, quaſi tabernaculum paſtorum; præciſa eſt, velut a texente, vita mea; dum adhuc ordirer, ſuccidit me; de mane uſque ad veſperam finies me.

שויתי עד בקר, כארי, כן
ישבר כל עצמותי, מיום עד
לילה תשלימני.

4. *Supputavi uſque ad mane, tamquam leo (ſic) conteret omnia oſſa mea, a die ad noctem conficies me.*

4. Sperabam uſque ad mane; quaſi leo, ſic contrivit omnia oſſa mea; de mane uſque ad veſperam finies me.

כסוס עגור כן אצפצף,
אהגה כיונה, דלו עיני למרום,
יהוה עשקה לי, ערבני.

5. *Sicut hirundo, & grus (ſic) garriam, gemam ut columba : attenuati ſunt oculi mei excelſo. O Jehova, fraus mihi fit, in fidem tuam me recipe.*

5. Sicut pullus hirundinis, ſic clamabo, meditabor ut columba; attenuati ſunt oculi mei *ſuſpicientes* in excelſum : DOMINE vim patior, reſponde pro me.

מה אדבר? ואמר לי, והוא
עשה? אדדה כל שנותי על
מר נפשי.

6. *Quid loquar? Et dixit mihi, & ipſe fecit. Deambulabo omnibus annis meis ſuper amaritudine animæ meæ.*

6. Quid dicam? aut *quid* reſpondebit mihi, quum ipſe fecerit? recogitabo *tibi* omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

אדני עליהם יחיו, ולכל
בהן היי רוחי, ותחליםני,
והחייני.

7. *Domine ſuper eos vivent, & omnibus in eis vita ſpiritus mei, & ſomniare me facies, & vivifica me.*

7. Domine *ſi* ſic vivitur, & in talibus vita ſpiritus mei, corripies me, & vivificabis me.

8. Ec-

הנה לשלום מר לי מר, ואתה חשקת נפשי משחת בלי, כי השלכת אחרי גוך כל חטאי.	8. *Ecce paci amaritudo mihi amara, & tu complexus es animam meam a fovea corruptionis, quoniam projeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea.*	8. Ecce in pace amaritudo mea amariſſima; tu autem eruiſti animam meam, ut non periret, projeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea.
כי לא שאול תודך, מות יהללך, לא ישברו יורדי בור אל אמתך.	9. *Quoniam non ſepulcrum celebrabit te*, nec *mors laudabit te, non exſpectabunt deſcenſores foveæ fidem tuam.*	9. Quia non infernus confitebitur tibi, *neque* mors laudabit te; non exſpectabunt, qui deſcendunt in lacum, veritatem tuam.
חי חי הוא יודך כמני היום; אב לבנים יודיע אל אמתך.	10. *Vivens, vivens*, inquam, *celebrabit te ſicut ego hodie, pater filiis patefaciet fidelitatem tuam.*	10. Vivens vivens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie; pater filiis notam faciet veritatem tuam.
יהוה להושיענו, ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית יהוה.	11. *O Jehova ad ſervandum me, & pulſatilia mea pulſabimus omnibus diebus vitæ noſtræ ſuper domum Jehovæ.*	11. DOMINE ſalvum me fac, & pſalmos noſtros cantabimus cunctis diebus vitæ noſtræ in domo DOMINI.

EXPLANATIO.

Ægrotaverat graviſſime Hezechias Rex Judæ. Itaque ad ipſum venit Amozi filius Jeſahias, propheta ſanctiſſimus, eique proximam mortem Dei nomine denunciat. Commotus eam ob rem vehementiſſime Hezechias, Dei opem implorans, mortem deprecatur. Tum Dei juſſu Regem iterum convenit Jeſahias, ac teſtificatur, Deum jam exoratum, ad quindecim adhuc annos ejus vitam prorogaturum, Aſſyriorumque Regi tum Hezechiam ipſum, tum Hieroſolymam omnem erepturum. Mox quæ dixerat, miro prodigio confirmat, efficiens, ut umbra in ſciatherico horologio retrogrediatur (1). Recuperata Hezechias valetudine Canticum iſtud, quod explanare ingredior, condidit, aut certe in templo, ut veriſimile eſt, cecinit: opinatur enim Grotius ipſi ab Jeſahia dictatum eſſe. In eo morbi ſui gravitatem primum deſcribit piiſſimus ille Rex, tum Deo pro accepta ſanitate gratias agit. Ita autem inſcribitur apud Jeſahiam (2): מכתב לחזקיהו מלך יהודה, בחלותו ויחי מחליו, ideſt, *Scriptura Hezechiæ Regis Judæ, cum ægrotaſſet, & convaluiſſet de infirmitate ſua.*

Verſ. 1. (אני אמרתי *Ani amárti*; ideſt, *Ego dixi*, ſive *dicebam*.) Nempe, quum graviſſimo morbo laborarem. Verbum autem *dixi* apud ſacros Scriptores interdum idem ſignificat, atque *firmiter ſtatui*, veluti in pſalmis XXXII (1),

(1) Lege lib. 2, ſeu 4 Reg. cap. XX; & lib. 2 Paralip. cap. XXXII Lege etiam Calmeti Diſſertationem *de retrogradatione Solis in horologio Achaz.* (2) cap. XXXVIII verſ. 9.

(1), & xxxix (2): aliquando vero, ut hoc in loco, & in aliis (3), idem eſt ac *in animum induxi hoc facere*, ſive *hoc mihi firmiſſime perſuaſi*.

(בדמי ימי *bidmi jamáj*, ideſt, *in ceſſatione dierum meorum*.) Hæc verba alii aliter tranſtulerunt. Lxx quidem Interpretes, quaſi pro בדמי legerint ברמי (4), ut conjicit Hieronymus (5), ita reddiderunt: *εν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου*; hoc eſt, *in altitudine dierum meorum*. *Altitudinem* autem *dierum* dixerunt aut ſecundas res, vitæque proſperitatem, aut ætatis florem; quum enim hominis ætas ad certum annorum numerum, quaſi ad altitudinem, pervenerit, jam ingraveſcere incipit, ac veluti inclinari. Aquila vero, Symmachus, ac Theodotio (6) ſic verterunt: *in infirmitate*, *&* *ſilentio dierum meorum*. Alii etiam, quorum Hieronymus meminit, quod viderent, voce דם *ſanguinem* denotari, ſane inſulſe tranſtulerunt: *in ſanguine dierum meorum*; hoc eſt, quando meus cruor, meuſque expetebatur interitus. Vulgatus demum Interpres perinde vertit, quaſi dictio hebræa דמי (*deml*) idem valeat ac latina *dimidium*, quæ cum illa ſono etiam congruit: vertit enim, *in dimidio dierum meorum*, hoc eſt, quum eorum annorum vix dimidium attigerim, quos fere vivunt homines, aut certe me victurum ſperabam. Annos enim prope novem ac triginta natus erat Hezechias, quum in morbum incidit (7): hominum autem vita ad annos circiter ſeptuaginta, aut etiam octoginta produci poteſt, ut ſcriptor etiam pſalmi xc, ſeu lxxxix affirmat (8). Nec immerito ſibi in ipſo annorum ſuorum dimidio mortem obeundam eſſe dolebat Hezechias: immatura enim hujus modi mors apud Hebræos quaſi pœna a Deo ultore irrogata habebatur, ut ex multis veteris teſtamenti locis colligere licet (9). Quin & illud addit Hieronymus, maximo dolori ægrotanti Hezechiæ fuiſſe, quod, quum nullos moriens liberos relinqueret (nec dum enim Manaſſem procrearat), proinde Chriſtum e ſua ſtirpe ac genere oriri jam non poſſe cenſebat.

Jam vero inveſtiganda accuratius eſt nominis דמי, quod nuſquam alibi apud ſacros Scriptores occurrit, propria ac germana ſignificatio. Itaque nomen hoc deduci ex radicibus דום, aut דמם, aut דמה, fatentur pene omnes: ſignificant autem ſingulæ *ſilere*, *quieſcere*, ac *ceſſare*: radix vero דמה in conjugatione, quam vocant *pihèl*, ſignificat etiam *cogitare*: quumque verbum ex ea radice derivatum נדמה idem aliquando valeat atque *exciſus eſt*, proinde radici ipſi דמה activa *exſcindendi* ſignificatio tribui non immerito poteſt. Atque ex his omnibus apparet, vocem בדמי pluribus modis transferri poſſe; primum ſcilicet *in ceſſatione*, deinde *in ſilentio*, ut Hezechiæ ſenſus hic ſit: moriar nullam mei memoriam, nullumque filium vitæ meæ teſtem relinquens; tertio *in reſectione*; ac demum, ut Marino placet, *in imaginatione*; ut tota ſententia ſic habeat: Ego dicebam in imaginatione mea, vel in imaginatione dierum meorum; dum ſcilicet de vitæ meæ tempore mecum ipſe cogitarem.

(אלכה בשערי שאול *elècbah besha-*

(1) verſ. 5: *dixi: confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino*. (2) verſ. 1.
(3) pſalm. 30, ſeu 29 verſ. 7: *Ego dixi in abundantia mea: non movebor in æternum*. Vide etiam pſ. 77, ſeu 76 verſ. xi. (4) ideſt *resh* pro *dáleth*. (5) ad hunc locum, tom. 4 edit. Vallarſii pag. 471; ſeu commentarior. in Iſai. lib. xi ad cap. 38. (6) vide Hieronymum in eo, quem dixi, loco. (7) vide Calmetum, alioſque Jeſahiæ interpretes.
(8) verſ. 10. (9) pſ. lv, ſeu liv verſ. 24: *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*. Et Jerem. cap. xvii verſ. xi: *fecit divitias, & non in judicio: in dimidio dierum ſuorum derelinquet eas*. Vide etiam pſ. cii, ſeu ci verſ. xi; & Job. cap. xxi verſ. 21.

baré sheól; ideſt, *ibo in portas ſepulcri.*) De voce שאול alibi (1) dictum eſt. Ire autem ad portas ſepulcri, aut mortis, genus loquendi eſt translatum, quod nihil aliud ſignificat, quam mori, & in Scriptura occurrit non raro. In pſalmo quidem CVII, ſeu CVI (2) hæc legimus: ויגיעו עד שערי מות, ideſt, *& appropinquaverunt uſque ad portas mortis.* Et in pſalmo IX (3): מרוממי משערי מות, hoc eſt, *qui exaltas me de portis mortis.* Videntur vero hujus modi translationes deſumptæ ex eo, quod ad ſepulcra in cavernis, cryptiſve aditus per januas pateret.

(פקדתי יתר שנותי *pukkádti jéther shenothâj;* ideſt, *viſitatus ſum reſiduo annorum meorum.*) Nimirum quum plures adhuc anni ſupereſſent, quos mihi victurus videbar, viſitatus ſum a Deo, ac reliqua vitæ meæ parte multatus. Hebræa quidem verba obſcuriora ſunt. Videtur tamen hic locus poſtulare, ut פקדתי idem valeat atque *privatus ſum,* aut *multatus ſum,* vel potius *privabor,* aut *multabor;* eſt enim præteritum futúri vim habens. LXX Intt. ita vertunt: *καταλείψω τὰ ἔτη τὰ ἐπίλοιπα,* ideſt, *relinquam annos reſiduos.* Hieronymus autem, quaſi pro פקדתי (*pukkádti*) active legerit פקדתי (*pakádti*), vertit, *quæſivi reſiduum annorum meorum.*

Verſ. 2. (אמרתי: לא אראה יה יה בארץ החיים *Amárti: lo ereh Jâba Jâba beérez habajjîm;* ideſt, *Dixi* (4): *non videbo Jabam, Jabam, inquam, in terra viventium.*) *Terra viventium* (5) nihil hic aliud indicare videtur, quam tellurem hanc ipſam, in qua habitamus, quam ideo ſic vocat Hezechias, ut ſignificet ſe tanta vi morbi oppreſſum fuiſſe, ut exiſtimaret brevi fore, ut jam in vivis hominibus terræ incolis non numeraretur. Quod ergo ait, *non videbo Deum,* perinde eſt, quaſi diceret: non videbo Deum mirabilia facientem; aut potius, non videbo templum Dei: in templo enim Deus ipſe ſingulari quodam modo habitare credebatur (6), quod inibi arca Domini ſervaretur (7): maximoque per ea tempora deſiderio incendebantur ſancti ac pii viri illud inviſendi, ut colligitur ex pſalmo XLII, ſeu XLI. De divino nomine יה ſatis dixi alias (8): quod quum hic geminatum legatur, proinde nonnulli vertunt *Deum Dei,* ſeu *Deum de Deo* (9), ideſt, Chriſtum Jeſum, quem dolebat Hezechias ſe jam videre non poſſe proditurum e ſuo genere. Id ipſum ſignificarunt LXX Interpretes, quum locum hunc ita tranſtulerunt: *εἶπα, οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ,* ideſt, *jam non videbo Salutare Dei.* Servatorem enim videre geſtiebant veteris teſtamenti tempore ſancti homines. Id de Abrahamo aperte teſtatur Chriſtus ipſe (10), quum de illo hæc effatur: *Abraham pater veſter exſultavit ut videret diem meum.* Quin alias generaliter (11), *Beati,* inquit, *oculi qui vident quæ vos videtis: dico enim vobis, quod multi prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.* Atque huc ſpectare videntur verba illa Jeſahiæ (12): *Utinam dirumperes cælos, & deſcenderes.*

(לא אבים אדם עוד עם ישבי חדל *lo abbît adám bod bim josbebbé hádel;* ideſt, *non aſpiciam hominem amplius cum incolis ceſſationis.*) Nomen חדל nuſquam alibi legitur: derivatur autem ex radice חדל, quæ ſine dubio ſignificat *ceſſavit:* itaque *ceſſationem* denotat.

Quod

(1) ad verſ. 22 Cantici ſecundi Moſis, pag. 61, et 62. (2) verſ. 18. (3) verſ. 14. Vide etiam Job. cap. XXXVIII verſ. 17, & Sap. cap. XVI verſ. 13. (4) Vide quæ adnotavi paulo ante ad initium hujus Cantici pag. 96, et 97. (5) Vide Jeſahi. cap. LIII verſ. 8; et Jerem. cap. XI verſ. 19; et pſ. LII, ſeu LI verſ. 7. etc. (6) Vide quæ adnotavi ad verſ. 17 Cantici primi Moſis, pag. 29. (7) Vide quæ dixi pag. 7 col. 1. (8) ad verſ. 2 Cantici primi Moſis, pag. 6 col. 1. (9) Vide quæ adnotavi ad verſ. 2 Cantici Jeſahiæ, pag. 93 col. 1.
(10) in Euang. Johann. cap. VIII verſ. 56. (11) Luc. cap. X verſ. 23. (12) cap. LXIV verſ. 1.

Quod ergo ait Hezechias, לאאביט ארם עוד עם ישבי חדל, id ita poſſumus interpretari: Homines amplius non videbo, ſed verſabor inter mortuos, qui ab omni opere jam ceſſarunt; vel aliter: homines non videbo, quorum vita cito deficit ac ceſſat; vel demum, ut aliis placet: jam non videbo homines regni mei, habitatores quietis, ideſt, quiete ac pace fruentes ob Hieroſolymam ab Aſſyriis liberatam. Vocem tamen חדל multi *orbem* vertunt: quam interpretationem qua ratione confirment, non video: niſi forte ſuſpicari quis velit, pro ישבי חדל legendum hic eſſe ישבי חלד, ideſt, *qui orbem incolunt* (1), ut legimus in pſalmo xlix, ſeu xlviii (2). Hieronymus ſane, *ſermo*, inquit, *hebraicus* holed, *ſi legatur, aut ſcribatur* eled, *requiem; ſi* edel, *occidentem ſonat*.

Verſ. 3. (דורי נסע *Dorî niſsâh*; ideſt, *Ætas mea amota eſt.*) Nomen דור (3) denotare hic poteſt tum *vitæ tempus*, tum etiam *ſobolem*, ac poſteritatem (4); ut ſenſus ſit: moriar ſine liberis. Merito autem ea etiam de cauſa (5) dolere potuit Hezechias ſe mori nullis relictis filiis, quod dedecori eſſet apud Hebræos liberos non procreare (6). Quidam volunt, דור hic non nomen eſſe, ſed infinitivum verbi דור: ſed res eodem recidit. Vatablus autem דורי ideo vertere videtur *habitatio mea*, quod in chaldaico ſermone radix דור ſignificet *habitare* (7).

(ונגלה מני כאהל רעי *veniglâh minnî keóhel rohî*, ideſt, *& tranſlata eſt a me quaſi tentorium paſtoris.*) Comparat ætatem ſuam ſcenæ, aut tentorio paſtorali, quod huc illucque, prout neceſſitas tulerit, facile aſportatur, atque transfertur. In hujus modi tentoriis Scenitæ habitabant, ac Scythæ, *quorum plauſtra vagas rite trahunt domos*, ut inquit Horatius (8).

(קפדתי כארג חיי *kippádti chaorégh hajjáj*; ideſt, *abſcidi ut textor vitam meam.*) Comparationem aliam ducit a textore: ut enim textor telam ſuam jam abſolutam, aut nondum etiam perfectam e ſtamine, ex quo eam texuit, reſecat, quum libet; ita Hezechias vitæ ſuæ veluti ſtamina amputata eſſe conqueritur. Hanc autem vitæ ſuæ quaſi telæ reſectionem ſibimetipſi tribuit, quod ſe alicujus peccati reum agnoſcat, quo meruerit, ut ſibi vita a Deo præcideretur. Quamquam ſuſpicatur Clericus, pro קפדתי legendum eſſe קפדת (*kippidta*), ideſt, *reſecaſti*, idque ad Deum referri debere. Jobus quoque (9) affinem ab opere textorio comparationem deducit: *dies mei*, inquit, *velocius tranſierunt, quam a texente tela ſucciditur* (10). Quin etiam apud Ethnicos Scriptores ſimilia legimus, quorum fabula de tribus Parcis vitæ noſtræ ſtamina nentibus, ac reſecantibus notiſſima eſt (11).

(מדלה יבצעני *middallâh jebbazzebéni*, ideſt, *a tenuitate abſcindet me.*) Nomen דל *tenuem* proprie, deinde *macilentum* etiam denotat, ut alias dixi (12). Itaque nomen affine דלה *tenuitatem* procul dubio ſignificat, quæ tamen ipſa variis modis accipi hic poteſt: ac primum ita, ut מדלה, ideſt *a tenuitate*, hoc ſignificet: quum vitæ meæ tela adhuc tenuis eſſet. Deinde hanc *te-*

(1) Vide quæſo Marini Theſaurum ad nomina חדל, & חלד. (2) verſ. 2. (3) Vide, ſi libet, quæ de ea vocula ſcripſi ad verſ. 5 cantici ſecundi Moſis, pag. 43, et 44. (4) Vide pſ. cxii, ſeu cxi verſ. 2; & Joſ. cap. xxii verſ. 27; & Proverb. cap. xxx verſſ. 11, 12, & ſeqq. (5) Aliam cauſam indicavi pag. 97 col. 2. (6) Vide quæ dixi pag. 80. (7) Vide Marini Theſaurum ad verbum *Kal* דור. (8) Carm. lib. iii, Od. xxiv verſ. 10.
(9) cap. vii verſ. 6. (10) Hebræi exemplaris verba ita etiam verti poſſunt: *dies mei celeriores ſunt radio textorio*. (11) Tres Parcas eleganter deſcribit Catullus in Epithalamio Tethydis. (12) ad verſ. 8 Cant. Hannæ, pag. 86 col. 1.

nuitatem ad morbum ipſum referre poſſumus, quo ægrotus fit macilentus, atque ita interpretari: præ macie, vel præ extenuatione a morbo orta Deus abſcindet me, hoc eſt vitam meam. Clericus demum vertit, *a ſtamine abſcindet me;* conjicit enim, דלה eſſe *ſtamen*, hoc eſt, fila quæ in longitudem jugo adnectuntur, & quæ, nondum addito ſubtemine, *tenuiora* ſunt. Sic, inquit, & Cant. cap. VII verſ. 5 דלה dicitur *coma*, quia *tenuis*, & apud Thalmudicos דליל eſt *filum*.

(מיום עד לילה תשלימני *mijjóm bad lájlah tasbliméni;* ideſt, *a die ad noctem conficies me.*) Nimirum, ab aurora (ajebam ipſe) ad veſperam, a matutino tempore ad veſpertinum me conſumes, perdes, conficies; vitam meam ſcilicet terminabis: tanta enim erat vis morbi, ut me putarem intra unum diem e vivis exceſſurum. Sunt qui תשלימני vertant, *in pace me conſtitues*, ideſt in morte, quæ *pax* dici poteſt. Sed prior interpretatio germanior videtur. Obſervanda nunc eſt in his Hezechiæ verbis mutatio perſonæ Hebræis familiaris: prius enim dixit יבצעני, hic autem pro ישלימני dicit תשלימני: nec vero ſatis mihi eorum probatur interpretatio, qui putant תשלימני eſſe tertiam perſonam femininam, atque ad femininum nomen דלה, quod eſt *tenuitas*, referri.

Verſ. 4. (שויתי עד בקר, כארי כן ישבר כל עצמותי *shivvitbi bad bóker, caarí ken jesbabbér col hazmothái;* ideſt, *ſupputavi uſque ad mane, quaſi leo confringet omnia oſſa mea.*) Nimirum ubi nox advenerat, mecum ipſe ſtatuebam, me poſſe vitam meam ad inſequentem diem protrahere: at brevi ſpes mihi omnis adempta eſt; Deus enim leonis inſtar, qui prædam ſuam devorat, omnia mea oſſa confregit, ac morbi vim auxit, meque per prophetam ſuum de propinqua morte præmonuit. Verbum שוה ſignificat *æquavit, res inter ſe mente contulit.* Itaque ea verba שויתי עד בקר, in quibus ellipſim eſſe apparet, ſic verti poſſunt: æquavi animum meum uſque ad mane, ideſt patienter tuli uſque ad diem poſteram. Vel aliter: ſtatui, mecum ipſe cogitavi, uſque ad mane, me victurum ſcilicet.

(מיום עד לילה תשלימני *mijjóm bad lájlah tasbliméni;* ideſt, *a die ad noctem conficies me.*) Nimirum, quum morbus vehementius ingraveſceret, rurſus ajebam me intra unum diem moriturum eſſe. Lege quæ adnotavi ad ſuperiorem verſiculum, in quo hæc eadem verba exſtant.

Verſ. 5. (כסוס עגור כן אצפצף *keſis bagúr ken azaphzéph;* ideſt, *ſicut hirundo, & grus garriam*, ſeu *garriebam.*) אצפצף futurum eſt loco præteriti derivatum ex verbo צפצף (*zipbzéph*), quod ſignificat *garrivit*, & dicitur de nonnullis avibus, quarum etiam vocem ſono ipſo (1) exprimit, ut Marinus monet. Itaque vox iſta אצפצף idem hic valet, ac *muſſitabam*, *ſuſpirabam*, querulas voces edebam, quæ dolorem meum teſtabantur. Nonnulli ſic interpretantur: enunciabo beneficia tua ſicut hirundo, vel tamquam grus; intra me tacitus de iis tamquam turtur recogitabo. At merito hanc explicationem rejicit Calmetus ut ab Hezechiæ mente alienam.

Quod attinet ad ea verba כסוס עגור, variis modis veteres Interpretes ea reddiderunt. Lxx Senes, omiſſa voce עגור, vertunt ὡς χελιδών, ideſt, *ut turtur.* Hieronymus: *ſicut pullus hirundinis.* Theodotio (2) voces hebræas כסוס עגור non explicans, ſed ſolum exſcribens, tranſtulit: ὡς σῖς (vel σεῖς) ἀγώρ; hoc eſt, *ut Sis Agor.* Aquila vero: ὡς ἵππος ἀγώρ, ideſt, *ſicut equus Agor.* Sy-

(1) Marinus in Theſauro Italice ſic vertit: *fare zifzef zifzef.*

(2) Teſte Hieronymo in comment. ad hunc locum.

Syrus interpres : *ſicut hirundo quæ garrit*. Chaldæus autem : כסוסיא דאחיד, ideſt, *ſicut hirundo quæ capta eſt*. Ac demum Symmachus : ὡς χελιδὼν ἐγκλεισθεῖσα. ideſt, *ut hirundo incluſa*. Videntur autem Chaldæus Interpres, & Symmachus pro עגור legiſſe סגור, quod *clauſum* denotat. At legendum eſt עגור: primum enim ita legerunt Hieronymus (1), Aquila, Theodotio, & Hebræi omnes: deinde hujus modi lectio confirmatur his Jeremiæ (2) verbis: ותור וסוס ועגור שמרו את עת באנה, ideſt, *&* *turtur*, *&* *hirundo*, *&* *grus ſervarunt tempus profectionis ſuæ*. In hoc enim Jeremiæ loco binæ voces סוס, & עגור ita ſimul junguntur, ut liquido conſtet, עגור eſſe avis cujuſdam nomen diverſæ a duabus aliis avibus סוס, & תור, quæ ibidem commemorantur.

Jam vero hoc probe ſtabilito, & fixo, hiſce Hezechiæ verbis כסוס עגור duas aves deſignari, apparet inter סוס, & עגור literam *vav* latinorum conjunctioni *Et* reſpondentem, aut deeſſe, aut certe ſubaudiri debere, uti ſubaudienda eſt in iſtis Habaccuchi (3) verbis: שמש ירח עמד, ideſt, *ſol*, & *luna ſtetit*. Illud præterea animadvertendum eſt, in allato paulo ante Jeremiæ loco ſcribere quidem Hebræos סוס, at monere ad marginem, legendum eſſe סיס (*ſis*): quo modo etiam in hoc Hezechiæ loco legere malim cum Marino (4), & Bocharto (5): tum quia ſi ita legimus, diſtinguitur סיס a סוס, quod *equum* ſemper denotat, quem nequit ſane hic ſignificare: tum etiam quia, ut ait Bochartus, סיס videtur magis exprimere naturam rei, quæ hoc nomine ſignificatur, ideſt, ut mox dicemus, hirundinis: tum demum quia hujuſmodi lectionem indicat etiam Hieronymus, quum ait. *media vocalis litera vav*, *ſi ponatur inter duas* ſamech, *legitur* ſus, *&* *appellatur equus* ; *ſi* jod, *legitur* ſis, *&* *hirundo dicitur*.

Videamus nunc tandem, quænam aves duobus nominibus סיס, & עגור deſignentur. Symmachus in eo, quem ſuperius protuli, Jeremiæ loco vocem סיס vertit *cicadam*. At merito hæc interpretatio a pleriſque rejicitur ea etiam de cauſa, quod ex eodem Jeremiæ loco colligatur, סיס, & עגור binas aves eſſe ex earum genere, quæ ſedem mutant, & alio migrant. Plures autem recentiores Interpretes cenſent, סיס eſſe *gruem*, עגור vero *hirundinem*. At contra Bochartus סיס hirundinem eſſe arbitratur, עגור autem gruem: quarum avium prima querulam (6), altera contentiſſimam habet vocem : ut proinde Hezechiæ verba hanc habere poſſint ſententiam : non modo hirundinis inſtar leni murmure gemebam, ſed etiam contenta voce clamitabam inſtar gruis. Voce quidem סיס hirundinem deſignari probat Bochartus tum ex eo, quod hirundinis vox, quam dictio ipſa סיס (*ſis*). videtur exprimere, aliquid habeat querulum & luctuoſum, illique voci proinde gemitum ſuum recte comparare potuerit Hezechias: tum vero maxime ex veterum interpretum auctoritate, quorum plerique סיס reddiderunt *hirundinem*: quin ille ipſe Symmachus, qui in Jeremiæ interpretatione transfert *cicadam*, in hoc Hezechiæ loco reddit χελιδών, ideſt, *hirundo*. Voce vero עגור *gruem* denotari his argumentis oſtendi poteſt : nimirum primo latina vox *grus* cum hebræa עגור aliquo modo congruit : deinde nomen ipſum עגור recte prolatum gruis clamorem, qui vehementiſſimus eſt, exprimere videtur. Addit autem Bochartus, quem-

(1) Vide ipſum Hieronymum in comment. ad hunc locum. (2) cap. viix verſ. 7.
(3) In Cantic. verſ. xi. (4) in Theſauro ad vocem סיס. (5) Hierozoic. part. 2 lib. 1 cap. x pag. 59. (6) Ovidius lib. v Eleg. 1 : *Eſt aliquid fatale malum per verba levare. Hoc querulam Prognen, halcyonaſque facit.*

quemadmodum grues, quæ per noctem vigilias agunt, ſubmiſſiori voce murmurant, ita Hezechiam querelas ſuas gruis noctu vigilantis voci comparare potuiſſe.

(אהגה כיונה *eheggbéb cajjonáb;* ideſt, *gemam* (ſeu *gemebam*) *ut columba.*) Verbum הגה ſignificat vehementiorem animi commotionem incondito ſono extrinſecus declarare: itaque *gemendi* verbo recte redditur. Jeſahias quoque (1) ſimili utitur comparatione: inquit enim, כיונים הגה נהגה, hoc eſt, *quaſi columbæ gemendo gememus*, ſeu gravi, & continuo gemitu gememus. *Nihil* autem, inquit Auguſtinus (2), *tam amicum gemitibus, quam columba: die noctuque gemit, tamquam hic poſita, ubi gemendum eſt.* Hinc fit, ut ea avis Spiritus Sancti ſymbolum ſit (3) tum aliis de cauſis, tum etiam quia ipſe *poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, ut ait Paulus (4).

(דלו עיני למרום *dallú benáj lammaróm;* ideſt, *attenuati ſunt oculi mei in ſublime.*) Nimirum adeo intente cælum ſuſpiciebam inter precandum, ut oculi mei defatigati atque attenuati ſint. Nomen tamen מרום non modo *ſublime*, ſed etiam *Deum* ipſum denotare poteſt (5), qui pariter עליון, ideſt, *Excelſus* (6) nominatur. Clericus hæc verba ſic tranſtulit: *attollebantur oculi mei in ſublime:* quamvis enim, inquit, ſignificatio verbi דלל ſit *attenuatus eſt*; quia tamen breviſſimo tempore Hezechias Deum invocarat, quum a Propheta ſe exauditum a Deo audivit, vix ac ne vix quidem dicere potuit, *attenuatos fuiſſe oculos ſuos*, dum eos ad Deum attollit: proinde alia verbi דלל poteſtas hic quærenda, *attollendi* videlicet. Ita Clericus, qui eam ſignificationem verbo דלל tribuendam cenſet etiam in verſiculo quarto capitis XXVIII libri Jobi. Verum haud ſcio, an his de cauſis diſcedere merito poſſimus ab ea ſignificatione, quam omnes tribuunt radici דלל: quamvis enim Hezechiæ ab Jeſahia bonus ille nuncius cito allatus fuerit, potuit tamen Hezechias ipſe *attenuatos* per hyperbolem dicere oculos ſuos, ad precationis ſuæ vim vehementius ſignificandam. In eo autem Jobi loco, quem indicat Clericus, uſitatam *extenuationis* ſignificationem verbo דלל tribuunt Pagninus, Marinus noſter, Leo Judæ, aliique etiam Interpretes.

(יהוה עשקה לי *Jebováb basbekáb li;* ideſt, *o Jehova, inquiebam, fraus mihi ſit.*) עשק defraudare, & rem alienam dolo, ac fraude tenere ſignificat. Vox vero עשקה hoc in loco aut nomen eſt idem valens atque עשק, ideſt, *fraus;* aut eſt præteriti ſecunda perſona feminina, ut ſubaudiendum ſit רעה, ideſt *calamitas*, vel מחלתי, hoc eſt, *morbus meus*, vel quid ſimile. Querebatur ergo Hezechias ſe a morbo defraudari, ideſt, vitam ſibi immature nimium eripi.

(ערבני *borbbéni*; ideſt, *in fidem tuam me recipe.*) Nimirum eſto vas meus, ac fidejuſſor: libera me ab hoc morbo, ut ſponſor a creditore liberat debitorem. Hoc idem a Deo petit etiam Jobus (7). Quidam vertunt: *mitior ſis erga me.* Sed de variis ſignificationibus radicis ערב vide Theſaurum Marini.

Verſ. 6. (מה אדבר ואמר לי, והוא עשה *mab adabbér? veamár li, vebú baſáb;* ideſt, *quid loquar? & dixit mihi, & ipſe fecit.*) Locus eſt ſubobſcurus, quem ita interpretari poſſumus: Quid loquor? cur Deum mihi ſponſorem peto? & quid di-

(1) cap. LIX verſ. XI. (2) ad pſ. 54 verſ. 7, ubi explicat ea verba: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ?* (3) Matth. cap. III verſ. 16. (4) in epiſt. ad Rom. cap. VIII verſ. 26.

(5) pſ. LXXIII verſ. 8: עשק ממרום ידברו, ideſt, *fraudem de excelſo* (nimirum *de Deo*) *loquentur*. Et pſ. 92 verſ. 9: ואתה מרום לעולם יהוה, hoc eſt, *& tu excelſus es in ſeculum, o Jehova.*

(6) Vide quæ adnotavi ad verſ. 8 Cantici ſecundi Moſis, pag. 46 col. 2. (7) cap. XVII verſ. 3.

dicet mihi Deus? quum ipſe hoc fecerit; ideſt, morbo iſto me perculerit. Alii ſic exponunt: Quid ajo? Deus mihi per prophetam ſuum ſanitatem ſe redditurum pollicitus eſt, & profecto reddet. Sed prior explicatio his, quæ ſequuntur, magis videtur conſentanea.

(אדדה כל שנותי על מר נפשי *eddaddèb col sbenotbáj bal mar napbsbl*; ideſt, *deambulabo omnibus annis meis ſuper amaritudine animæ meæ.*) אדדה futurum eſt ex verbo התדדה, ut recte Marinus docet, poſitum pro אתדדה. In pſalmo quoque xlii (1) legimus: אדדם עד בית אלהים, hoc eſt, *deambulabo cum eis uſque ad domum Dei*. Nuſquam vero alibi occurrit id verbum. Quid proprie ſignificet, incertum eſt: ex quo fit ut certa horum Hezechiæ verborum interpretatio afferri nequeat. Nonnulli ea ſic exponunt: Toto vitæ meæ tempore hujus amaritiei recordabor. Alii: leniter incedam omnibus annis meis in amaritudine animæ meæ; hoc eſt, ob animi mei amarorem pedetentim incedam, ut ii ſolent, qui mœrore affecti ſunt. Alii: in ſummo animi mei angore præteritos vitæ meæ annos in mentem revocabam. Clericus denique: dabo operam, ut incedam, omnibus annis meis, pro animi mei amarore; hoc eſt (pergit ipſe) me geram prout poſtulat dolor, quem ſenſi, quum mihi mors denunciaretur, a quo quum liberatus ſim, par eſt, me gratum Deo per totam vitam meam eſſe.

Verſ. 7. (אדני (2) עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי *Adonaj balebém ibjú, ulcól babèn bajjé rubl*; ideſt, *Domine ſuper eos vivent, & omnibus in eis vita ſpiritus mei.*) Locus eſt obſcuriſſimus, cujus germanam ſententiam vix ſpero me poſſe aſſequi; quum præſertim in duabus vocibus עליהם, & בהן duo ſint pronomina, quorum alterum maſculinum eſt, alterum femininum: neque conſtet, quonam utrumque referendum ſit. Lxx quidem Interpretes ab Hebræo exemplari recedunt omnino. Vulgatus autem Interpres quomodo verterit, nemo neſcit. Illud ergo ſupereſt duntaxat, ut quid in hanc rem conjecerint reliqui Interpretes, breviter dicam. Nonnulli ſic exponunt: o Domine ultra hos annos meos vivent pii homines, & omnibus narrabo, me in ipſis habiturum eſſe vitam ſpiritus mei. Qua ratione ſi interpretemur, poterit עליהם referri ad שנים maſculinum, בהן vero referri poterit ad שנות femininum. Clericus vero aliam affert explicationem, quam libet ex ipſo hic exſcribere. Quum dixerit, inquit, pius rex, ſe poſthac ita victurum, ut decebat hominem a tanto animi amarore liberatum ope divina; hoc eſt, Dei præcepta, & inſtituta obſervaturum, ita pergit: עליהם (nimirum חקים, ideſt, *præcepta*) יחיו (ſupple בני אדם, ideſt, *homines*), ולכל בהן חיי רוחי: ubi legerim בהם in maſculino, ut referatur ad חקים; niſi ſi quis velit femininum pronomen adhibitum, quia hebræi dicunt etiam חקות in feminino. Dicuntur primo *homines vivere* עליהם *per ea*; nam על non raro eſt *per*, ut oſtendit Chr. Noldius ad xix ſignific. particulæ. Adde & Gen. xxvii. 40; & Deuteronomii xxiv. 23, ubi ea particula jungitur cum verbo *vivere*, ut hic. Vivere *per divina præcepta* homines in Lege, & Prophetis dicuntur. Secundo Hezechias ait, in omnibus, *quæ ſunt inter ea* præcepta, *vitam animi* ſui eſſe, hoc eſt, animum ſuum vivere obſervatione eorum præceptorum. Hactenus Clericus.

(ותחלימני, והחייני *vethabalimèni, vebabajjéni*; ideſt, *& ſomniare me*

---

(1) verſ. 5. (2) De voce אדני dixi ad verſ. 17 Cantici primi Moſis, pag. 30 col. 1.

me facies, *& vivifica me*.) Suſpicatur Clericus pro החייני legendum eſſe החייני, ideſt, *vivificabis me*, ſanitatem ſcilicet, ac vitam mihi reddes: idque mendum ob Maſoretarum ſuperſtitionem in exemplari hebræo manſiſſe. Vocem vero תחלימני ſic reddit: *facies ut convaleſcam*: putat enim cum Bocharto, radicem חלם apud Jobum (1) idem valere, atque *convaluit*, ideſt vires poſt morbum recuperavit: quam interpretationem ex eo confirmat, quod חלם in Syriaco ſermone eam reipſa ſignificationem habeat (2). Non auſim equidem Bocharti & Clerici opinionem reſpuere. Attamen quum radix חלם in hebræo ſermone nihil aliud ſignificet, quam *ſomniavit*, non eſt tam facile ab hoc ſignificatu recedendum, quum præſertim nulla premamur neceſſitate, quæ nos cogat ab eo recedere. Quod enim ait Hezechias, תחלימני, id recte ſic explicari poteſt: facies ut ſomnum capiam, quem mihi ægritudo adimebat. Nonnulli quidem ſic exponunt: facies ut morbus meus veluti ſomnium tranſeat, atque evaneſcat. Sed videtur hæc interpretatio duriuſcula. Vulgatus vero Interpres quum tranſtulerit, *corripies me*, videtur pro תחלימני legiſſe תהלימני, ideſt, *facies ut percutiar*.

Verſ. 8. (הנה לשלום מר לי מר *hinnèh leshalòm mar li mar*; ideſt, *Ecce paci amaritudo mihi amariſſima*.) Hæc alii aliter interpretantur. Nonnulli quidem in hunc modum: Ecce ſaluti mihi fuit iſta maxima amarities. Alii vero: Ecce in pacem verſa eſt amaritudo mea, quæ mihi erat amariſſima. Alii demum: Ecce afflictio amariſſima, quam paſſus ſum, jam ceſſavit. Theodotio ſic tranſtulit: ἰδοὺ εἰς εἰρήνην πικρία μου, ideſt, *ecce ad pacem amaritudo mea*.

(ואתה חשקת נפשי משחת בלי *veattàh hashàkta naphshì mishshàhath beli*; ideſt, *& tu complexus es animam meam a fovea corruptionis*.) Nimirum, audiſti meas preces, atque amanter me a ſepulcro, hoc eſt a morte, liberaſti. Vox enim נפשי idem hic valet, ac *me ipſum* (3). חשק autem quamvis proprie ſignificet *ex animo dilexit*, locus tamen iſte poſtulare videtur, ut חשקת hic explicemus *amanter ſuſcepiſti*, ſcilicet eripuiſti, ut interpretatur Hieronymus. שחת vero *ſepulcrum* dicitur a שחת (*shihèth*), quod eſt *corrupit*, propterea quod in ipſo hominum vita functorum cadavera corrumpantur. Additur demum vox בלי, quam Clericus vertit *nihilum*, ut nimirum ſit negationis particula nominis naturam induens, & שחת בלי ſit *fovea nihili*, ideſt, foſſa, in qua humana corpora veluti in nihilum abeunt. Sed malim cum Marino בלי *putredinem*, & *conſumptionem* interpretari, ut derivetur ſcilicet a בלה, quod eſt *conſenuit*, *inveteratus eſt*, *attritus eſt*, ſicuti ex בכה, quod eſt *flevit*, derivatur בכי, quod eſt *fletus*. Itaque שחת בלי eſt *foſſa putredinis*, in qua videlicet corpora putreſcunt. Utrovis tamen modo vertas, res eodem recidit.

(כי השלכת אחרי גוך כל חטאי *ki hishlàchta aharè ghevechà col hataài*; ideſt, *quoniam projeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea*.) Dictio גו *corpus*, aut, ut plerique transferunt, *dorſum* denotat. Projicere autem poſt corpus, ſeu poſt tergum, formula loquendi eſt tranſlata, quam legimus etiam in libro Nehemiæ (4), quem nos ſecundum Eſdræ dicimus, & in libro primo Regum (5), qui tertius a Vulgato Interprete appellatur. Translatio deſumitur ex illis, qui ea, quæ negligunt, aut quæ videre jam nolunt, poſt tergum abjiciunt. Quod er-

(1) cap. XXXIX verſ. 4. (2) Adi Thom. Gatakerum Adverſ. lib. 2 cap. 10.
(3) Lege quæ de voce נפש ſcripſi ad verſ. 9 Cantici primi Moſis, pag. 20 col. 2. (4) cap. IX verſ. 26. (5) cap. XIV verſ. 9.

ergo ait Hezechias, *abjeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea*, perinde eſt quaſi diceret: peccata mea mihi omnia condonaſti, eorumque veluti oblitus es. Peccata autem dum dicit, levia ſane dicit, non gravia: alibi enim (1) profitetur, ſe *ambulaſſe coram Deo in veritate, & corde perfecto, & quod bonum erat in oculis Dei, feciſſe*.

Verſ. 9. (כי לא שאול תודך, מות יהללך *ki lo sheòl todècca, màveth jehalelècha*; ideſt, *quoniam non ſepulcrum celebrabit te, neque mors laudabit te*.) Ante vocem מות ſubaudiendum eſt ſine dubio ולא, ideſt, *neque*. De nomine autem שאול (2), ac de verbo הודה (3) ſatis alibi dictum eſt. *Mors* demum, ac *ſepulcrum* hic poetice dicuntur qui obierunt, & in ſepulcro jam ſunt. Itaque Hezechiæ ſenſus eſt hujuſmodi: niſi convaluero, laudes tuas publice ac palam in templo celebrare non potero: neque enim id poſſunt mortui. Similia porro occurrunt paſſim in Scriptura. Ita in pſalmo ſexto (4) inquit David: הושיעני למען חסדך, כי אין במות זכרך, בשאול מי יודה לך? ideſt, *Serva me propter benignitatem tuam, quoniam non eſt in morte memoria tui, in ſepulcro quis celebrabit te?* Et in pſalmo cxv (5): לא המתים יהללו יה, ולא כל ירדי דומה, ideſt, *non mortui laudabunt Deum, neque omnes qui deſcendunt in ſilentium* (6). Hæc autem, aliaque hujuſmodi loca (7) vel ita explicanda ſunt, ut ſignificent, Deum a mortuis in templo, ſive in Fidelium cœtu laudari non poſſe; aut laudari non poſſe cum merito: *mortui* enim, ut ait Hieronymus (8), *nihil valent ad id adjicere, quod ſemel ſecum tulere de vita*: vel accipienda ſunt de ſtatu corporum duntaxat in ſepulcro quieſcentium, non vero animorum; vel demum de his, qui æternis cruciatibus puniuntur: quam tamen poſtremam interpretationem huic Hezechiæ loco non adhibuerim.

(לא ישברו יורדי בור אל אמתך *lo jeſabberù joredè bhor el amittècha*; ideſt, *non exſpectabunt qui deſcendunt in foveam fidem tuam*.) Suſpicari quis poſſet legendum potius eſſe לא יבשרו יורדי בור את אמתך, ideſt, *non prædicabunt qui deſcendunt in foveam fidem tuam*. Si enim ita legamus, & his verbis directo opponentur, quæ in proxime ſequenti verſiculo ſubjicit Hezechias, אב לבנים יודיע אל אמתך, ideſt, *pater filiis patefaciet fidem tuam*: neque ullam habebit iſte locus, quem interpretamur, difficultatem: ita enim explicandus erit, ut proxime ſuperiora verba expoſuimus. At quum in omnibus omnino codicibus ſcriptum ſit ישברו, non יבשרו, atque ita legerint vetuſti Interpretes, non eſt temere in Hebræum exemplar inducenda mutatio. Porro verbum שבר cum ſiniſtro puncto ſignificat fixis oculis intueri, aut animum in aliquid intendere, ut eo potiaris, ac deinde per metaphoram exſpectare, ac ſperare. At quid ſibi hoc vult, *qui deſcenderint in foveam, eos jam non exſpectare Dei fidem*, ſeu jam non ſperare fore ut divina promiſſa impleantur? Nequeunt ſane hæc de ſanctis Patriarchis vita functis intelligi; hi enim habebant quod ſperarent, adventum ſcilicet Servatoris, qui viam ipſis ad cælum ſuo ſanguine aperiret. Itaque aut dicuntur de hominibus, ſpectata corporum conditione duntaxat, aut de improbis, qui æternis ſuppliciis jam a Deo multati ſunt: ut ſcilicet יורדי בור, ſeu *qui deſcendunt in foveam*, ii ſint, qui ad Infernum dejiciuntur. Quamvis enim vox בור proprie

(1) Jeſahi. cap. xxxviii verſ. 3. (2) ad verſ. 22 Cant. ſecundi Moſis, pag. 61, et 62. (3) ad verſ. 1 Cantici Jeſahiæ, pag. 91, et 92. (4) verſs. 5, et 6. (5) verſ. 17. (6) Lege, ſi libet, quæ ſcripſi ad verſ. 9 Cantici Hannæ, pag. 87 col. 2. (7) pſ. lxxxviii, ſive lxxxvii verſ. xi: *Numquid narrabit aliquis in ſepulcro miſericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?* Vide etiam pſ. xxx, ſeu xxix verſ. 10; et Baruch. cap. 2 verſ. 17; et Eccleſiaſtic. cap. xvii verſ. 25. (8) ad Eccleſiaſtis cap. ix verſ. 5; tom. 3 edit. Vallarſ. pag. 459.

puteum, ac *ciſternam* primum, deinde *foveam*, *carcerem*, ac *ſepulcrum* denotet, nihil tamen nos impedit, quo minus putemus eo nomine per translationem *Infernum* ipſum damnatorum hìc deſignari (1). Aliam affert Menochius interpretationem, quæ eſt hujuſmodi: Qui jam mortui ſunt, non ſperant fore ut ante generalem mortuorum reſurrectionem vitæ reſtituantur. De qua tamen explicatione lector judicet.

Verſ. 10. (חי חי הוא יודך כמני היום *baj baj hu jodècha chamonì bajjóm*; ideſt, *vivens, vivens, inquam, celebrabit te ſicut ego hodie.*) Similia plane legimus apud Jeſum Sirachi filium (2). Ac David quoque ſalutem & vitam a Deo petens, ut eum flectat, hoc ipſum ei non ſemel commemorat, a vivis nempe duntaxat, non a mortuis, ipſius laudes celebrari poſſe.

(אב לבנים יודיע אל אמתך *abb lebbanim jodìab el amittècha*; ideſt, *pater filiis patefaciet fidem tuam.*) Nuſquam alibi fortaſſe reperitur verbum הודיע conſtructum cum particula אל, quæ hìc ponitur pro את. Lege, ſi libet, quæ Calmetus ad hunc locum refert ex Coſma Monacho (3).

Verſ. 11. (יהוה להושיעני *Jebovàb lebosbibéni*; ideſt, *o Jebova ad ſervandum me.*) Neceſſe eſt hìc aliquid ſubaudire: oratio enim eſt imperfecta. Senſus autem eſt hujuſmodi: ſerva me Deus; a malis ſcilicet, aut ab hoſtibus meis, nempe ab Aſſyriis. Sunt etiam qui ſic vertant: Jehova ad me ſervandum propenſus fuit.

(ונגינתי ננגן כל ימי חיינו על בית יהוה *ungbinothàj nenagghén col jemé bajjénu bal beth Jebovàb*; ideſt, *& pulſatilia mea pulſabimus omnibus diebus vitæ noſtræ in domo Jebovæ.*) Nimirum beneficii hujus, quod a Deo accepi, nunquam obliviſcar, ſed gratias Deo agam, dum vivam, eumque laudibus efferam. Radix porro נגן ſignificat *digitis pulſavit, pſallit* (4). Itaque נגינה eſt inſtrumentum, quod pulſatur, aut cantio ipſa, quæ ad hujuſmodi inſtrumentum canitur.

CAN-

(1) de voce בור vide Marini Theſaurum, et Quiroſium ad hunc locum. (2) Eccleſiaſtic. cap. XVII verſs. 26, et 27. (3) Vide etiam Deut. cap. XXXII verſ. 7; pſalm. 78, ſeu 77 verſ. 5. etc.
(4) Vide lib. 1 Sam. cap. XVI verſ. 23; et cap. XIX verſ. 9. Vide etiam verſ. 19 Cantici Habacuchi, quod ſequitur.

CANTICUM HABACCUCHI.

[*Exſtat apud ipſum cap.* III.]

תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות.	1. *Precatio Habaccuchi prophetæ ſuper erroribus.*	1. Oratio Habacuc prophetæ pro ignorantiis.
יהוה שמעתי שמעך, יראתי, יהוה פעלך בקרב שנים חייהו, בקרב שנים תודיע, ברגז רחם תזכור.	2. *O Jehova audivi auditionem tuam, timui; o Jehova opus tuum in medio annorum vivifica (illud), in medio annorum patefacies, in ira miſericordiæ recordaberis.*	2. DOMINE audivi auditionem tuam, & timui; DOMINE opus tuum in medio annorum vivifica illud; in medio annorum notum facies; quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.
אלוה מתימן יבוא, וקדוש מהר פארן. סלה. כסה שמים הודו, ותהלתו מלאה הארץ.	3. *Deus ex Themane veniet, & Sanctus de monte Pharan. Sélah. Texit cælos majeſtas ejus, & laus ejus implevit terram.*	3. Deus ab Auſtro veniet, & Sanctus de monte Pharan; operuit cælos gloria ejus, & laudis ejus plena eſt terra.
ונגה כאור תהיה, קרנים מידו לו, ושם חביון עזה.	4. *Et ſplendor ut lux erit, cornua a manu ejus ei, & ibi abſconſio fortitudinis ejus.*	4. Splendor *ejus* ut lux erit, cornua in manibus ejus, ibi abſcondita eſt fortitudo ejus.
לפניו ילך דבר, ויצא רשף לרגליו.	5. *Ad faciem ejus ibit peſtis, & exibit ardor ad pedes ejus.*	5. Ante faciem ejus ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes ejus.
עמד, וימדד ארץ; ראה, ויתר גוים, ויתפצצו הררי עד, שחו גבעות עולם, הליכות עולם לו:	6. *Stetit, & menſus eſt terram, vidit, & ſolvit gentes, & contriti ſunt montes æternitatis, incurvati ſunt colles ſeculi, itinera ſeculi ei.*	6. Stetit, & menſus eſt terram; aſpexit, & diſſolvit gentes, & contriti ſunt montes ſeculi, incurvati ſunt colles mundi, *ab* itineribus æternitatis ejus.
תחת און ראיתי אהלי כושן, ירגזון יריעות ארץ מדין.	7. *Sub perverſitate vidi tentoria Chuſanis, horrebunt aulæa terræ Midjanis.*	7. Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.
הבנהרים חרה יהוה? אם בנהרים אפך? אם בים עברתך? כי תרכב על סוסיך, מרכבתיך ישועה.	8. *Numquid in fluminibus iratus eſt Jehova? an in fluminibus indignatio tua? an in mari furor tuus? quando inſidebis ſuper equos tuos, currus tui ſalus.*	8. Numquid in fluminibus iratus es DOMINE? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua? qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalvatio.

Digitized by Google

עריה תעור קשתך, שבעות מטות אמר. סלה. נהרות תבקע ארץ.

9. *Detectione detegetur arcus tuus, juramenta fulcimina verbi. Sélab. Fluviis diſcindes terram.*

9. Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum, juramenta tribubus, *quæ* locutus es, fluvios ſcindes terræ.

ראוך, יחילו הרים, זרם מים עבר, נתן תהום קולו, רום ידיהו נשא.

10. *Viderunt te, dolebunt montes, inundatio aquarum tranſiit, dedit abyſſus vocem ſuam, altitudo manus ſuas ſuſtulit.*

10. Viderunt te, & doluerunt montes, gurges aquarum tranſiit, dedit abyſſus vocem ſuam, altitudo manus ſuas levavit.

שמש, ירח עמד זבלה, לאור חציך יהלכו, לנגה ברק חניתך.

11. *Sol, & Luna ſtetit in habitaculo, ad lucem ſagittarum tuarum ibunt, ad ſplendorem fulguris haſtæ tuæ.*

11. Sol, & luna ſteterunt in habitaculo *ſuo*, in luce ſagittarum tuarum ibunt, in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.

בזעם תצעד ארץ, באף תדוש גוים.

12. *In deteſtatione incedes* per *terram, in ira triturabis gentes.*

12. In fremitu conculcabis terram, in furore obſtupefacies gentes.

יצאת לישע עמך, לישע את משיחך, מחצת ראש מבית רשע, ערות יסוד עד צואר. סלה.

13. *Egreſſus es ad ſalutem populi tui, ad ſalutem una cum* Chriſto *tuo, vulneraviſti caput a domo iniqui, nudando fundamentum uſque ad collum. Sélab.*

13. Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo, percuſſiſti caput de domo impii, denudaſti fundamentum *ejus* uſque ad collum.

נקבת במטיו ראש פרזו, יסערו להפיצני, עליצתם כמו לאכל עני במסתר.

14. *Perforaſti in virgis ejus caput paganorum ejus, conturbati ſunt ad diſpergendum me, exſultatio eorum* eſt *tanquam ad devorandum afflictum in abſcondito.*

14. Maledixiſti ſceptris ejus, capiti bellatorum ejus, venientibus ut turbo ad diſpergendum me, exſultatio eorum ſicut ejus, qui devorat pauperem in abſcondito.

דרכת בים סוסיך, חמר מים רבים.

15. *Inceſſiſti in mari equis tuis,* per *acervum aquarum multarum.*

15. Viam feciſti in mari equis tuis, *in* luto aquarum multarum.

שמעתי, ותרגז בטני, לקול צללו שפתי, יבוא רקב בעצמי, ותחתי ארגז, אשר אנוח ליום צרה, לעלות לעם יגודנו.

16. *Audivi, & horruit venter meus, ad vocem tinnierunt labia mea, veniet putredo in oſſa mea, & ſubter me horrebo, quòd quieſcam diei anguſtiæ, ad aſcendendum ad populum, congregabitur* cum *eo.*

16. Audivi, & conturbatus eſt venter meus, a voce contremuerunt labia mea; ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, ut requieſcam in die tribulationis, ut aſcendam ad populum accinctum noſtrum.

17. Fi-

כי תאנה לא תפרח, ׳ואין יבול בגפנים, כחש מעשה זית, ושדמות לא עשה אכל, גזר ממכלה צאן, ואין בקר ברפתים.	17. *Quoniam ficus non germinabit*, *&* *non* erit *proventus in vitibus*, *mentitum eſt opus olivæ*, *&* *agri non fecerunt cibum*, *abſcidit de ovili gregem*, *&* *non* ſuit *bos in ſtabulis*.	17. Ficus enim non florebit, & non *erit* germen in vineis, mentietur opus olivæ, & arva non afferent cibum: abſcindetur de ovili pecus, & non *erit* armentum in præſepibus.
ואני ביהוה אעלוזה, אגילה באלהי ישעי.	18. *Et ego in Jebova exſultabo*, *lætabor in Deo ſalutis meæ*.	18. Ego autem in DOMINO gaudebo, *&* exſultabo in Deo Jeſu meo.
יהוה אדני חילי, וישם רגלי כאילות, ועל במותי ידרכני. למנצח בנגינותי.	19. *Jebova Dominus vis mea*, *&* *poſuit pedes meos quaſi cervarum*, *&* *ſuper excelſa mea deducet me*. *Præfecto in pulſatilibus meis*.	19. DEUS Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi cervorum, & ſuper excelſa mea deducet me victor in pſalmis *canentem*.

EXPLANATIO.

SUblimi quodam, ac plane divino ſcribendi genere, & ſtilo utitur Habaccuchus in iſto Cantico, ſive, ut ipſe vocat, Precatione. Videtur autem dum illud ſcripſit, eas Odas, quas Pſalmos dicimus, imitari voluiſſe: id quod conjectare licet tum ex eo, quod quamdam habeat cum iis Canticum hocce ſimilitudinem non valde difficilem ad diſtinguendum, tum etiam ex vocibus שגיונות, סלה, למנצח, & נגינות, quas hic adhibet Habaccuchus, quaſque David, ac reliqui Pſalmorum ſcriptores veluti proprias, & quodammodo ſuas adhibuerunt. Quænam vero res illa ſit, ad quam omnia, quæ hic Habaccuchus loquitur, potiſſimum referenda ſint, ex ipſo Cantico difficile eſt definire, in quo multa etiam ſunt ad explicandum ſatis difficilia. Nos in ejus explanatione aliorum Interpretum veſtigia perſequemur ea afferentes, quæ magis probabilia videbuntur (1).

Verſ. 1, ſeu potius Cantici titulus. (תפלה *Tephillàh*, ideſt, *Precatio*.) Vox hebræa תפלה non modo *precationem* denotat, ſed de iis etiam canticis dicitur, quæ nullas preces habent. Nam & Davidis pſalmi generali nomine תפלות appellantur (2), & Scriptor libri primi Samuelis (3) ut ſignificet Hannam canticum ſuum recitaſſe, utitur verbo התפלל, quamvis Dei laudes potius Hanna cecinerit, quam quidquam ab eo poſtularit. Attamen iſtud Habaccuchi Canticum, ob ſequentem ſaltem verſiculum, recte Precatio dici poteſt, tametſi major ejus pars in Dei laudibus, ac rebus mirabilibus ab eo geſtis deſcribendis verſetur.

(לחבקוק הנביא *laHabbakkúk bannabbi*, ideſt, *Habaccuchi prophetæ*.) De Habaccucho hujus Cantici auctore pauca admodum literarum monumentis tradita ſunt, eaque ipſa magnam partem incerta. Calmetus eum Jeremiæ æqualem

(1) Lege cap. 32 libri 18 *de Civ. Dei*, tom. 7 Oper. S. Auguſtini pag. 513 edit. PP. S. Mauri.
(2) in pſ. lxxii verſ. 20. (3) cap. 2 verſ. 28.

lem fuiſſe exiſtimat (1): nonnulli vero ante Jeremiam ſaltem ſcripſiſſe Habaccuchum ex eo colligunt, quod libellum ſuum inſcribat המשא, ideſt *Onus*: eo enim nomine, inquiunt, Prophetarum vaticinia appellare vetuit Deus per Jeremiam (2). Quod autem attinet ad nomen נביא, id deducitur ex verbo נבא, quod eſt *profundiora de Deo, ac divinis rebus elocutus eſt*, itemque *futura prædixit*: quare נביא theologum, ac prophetam ſignificat. Qui vero נביאים appellati ſunt, ii antea dicebantur הרואים, hoc eſt, *Videntes* (3).

(על שגיונות *hal shigjonóth*, ideſt, *ſuper erroribus*.) Adeo variæ ſunt, quæ afferuntur ab Interpretibus, harum vocum explicationes, ut difficile dictu ſit, quid reipſa ſignificent. Lxx Interpretes reddiderunt, μετ' ᾠδῆς, ideſt, *cum cantico*. Hieronymus, *pro ignorationibus*: eodemque modo Aquila, Symmachus, & Quinta editio tranſtulerunt, nimirum ἐπὶ ἀγνοημάτων. Theodotio: ὑπὲρ τῶν ἑκουσιασμῶν, ideſt, *pro voluntariis*, & *pro his qui ſponte delinquunt* (4). Leo Judæ: *de rebus perplexis*. Marinus noſter (5): *ſuper erroribus*. Genebrardus: *cum oblectationibus*. Fuerunt vero plures, qui vocem ipſam hebræam *Sigjonóth* exſcribere mallent, quam interpretari. Bis porro duntaxat occurrit vox שגיון in Veteris Teſtamenti libris, nimirum hìc pluraliter, & in titulo pſalmi ſeptimi ſingulariter, ubi Lxx Interpretes, ac Theodotio verterunt ψαλμὸς; Aquila ψαλμὸς ὑπὲρ ἀγνοίας; Symmachus ἀγνόημα; Hieronymus ſimiliter, *ignoratio*; Clericus autem, *redargutio erroris*: quam interpretationem ex eo colligit, quod David in eo pſalmo caſtiget errorem ejus, quem Chuſum Benjaminitam vocat. Deducitur autem vox iſta שגיון ex verbo שגג, aut potius ex שגה, quod eſt *erravit*, *inconſiderate egit*. Hinc fit, ut has voces על שגיונות ita explicent multi, ut ſignificent, orare Habaccuchum *pro erroribus*, ideſt peccatis populi Iſraelitici; ſive *pro populo errante*; ut שגיונות ſit vocabulum abſtractum pro concreto poſitum. Alii vero שגיונות vertunt *Odas erraticas*, ideſt varias; alii *odas multa cura elaboratas*. Marinus autem quum verterit *ſuper erroribus*, ut jam dixi, id ipſum ita explicat: *ſuper quibuſdam curis maximis, de quibus agitur in hac Oratione*. Colligit enim ex libro Proverbiorum (6), שגה idem aliquando valere atque *curam, cogitationemque in aliquid intendere, ex qua homo quaſi fatuus, vel erro reddatur*. Alii cenſent voce שגיונות muſicum inſtrumentum, vel certum harmoniæ modum deſignari. Denique ſunt etiam qui totum hujus Cantici titulum ſic explicent: Carmen ad modulos veteris Cantici, quod incipiebat *Sigjonóth*: Vel, Oratio canenda ſecundum Odas, quas vocant *Sigjonóth*.

Verſ. 2. (יהוה שמעתי שמער, יראתי *Jehovàh shamàhti shimhachà, jarèthi*; ideſt, *o Jehova audivi auditionem tuam, timui*.) Vox שמע, ſeu שמועה, hoc eſt, *auditio*, id omne ſignificat quod auditur (7), & pro *fama* accipitur tum in aliis locis (8), tum maxime in his Dei verbis apud Jeſahiam (9) אשר לא שמעו את שמעי, ideſt, *qui auditionem* (nempe *famam*) *meam non audierunt*. Quin Latini quoque ſcriptores *auditionis* vocabulum ſimili modo interdum adhi-

(1) Lege quæ de Habaccucho ſcribit Calmetus tum in *Dictionario Sacræ Scripturæ*, tum in præfatione commentariorum ad hunc prophetam. (2) cap. xxiii verſs. 34, & 36. (3) Lege lib. 1 Sam. cap. ix verſ. 9. (4) Vide Hieronymum ad hunc locum, tom. 6 edit. Vallarſ. pag. 631. (5) in Theſauro ad vocem שגיון. (6) cap. v verſ. 10. (7) Vide Gen. cap. xxix verſ. 13, Habd. verſ. 1. &c. (8) Job. cap. vi verſ. 27; & Eſt. cap. ix verſ. 4. (9) cap. lxvi verſ. 19.

adhibent (1). His poſitis, hæc primo ſuapte veluti ſponte ſe ſe offert Habaccuchi verborum interpretatio: o Jehova audivi famam tuam, & quæ te pro Iſraelitis in Ægypto, in Deſerto, atque in Chanahanitide geſſiſſe perhibent majores noſtri: itaque vehementiſſimo terrore perculſus ſum. Attamen quum Habaccuchus mala, quæ Judæis propediem Chaldæi illaturi erant, a Deo audiiſſet, eaque in capite primo (2) prænunciarit, ſic etiam iſta verba poſſumus explicare: Audivi, o Jehova, *vocem* tuam, ideſt, quæ mihi locutus es, ac te futura mihi patefaciente prævidi duriſſimam, ac diuturnam ſervitutem, qua Babylone opprimemur: eamque ob rem terror mihi maximus injectus eſt. Denique ſicut in Geneſi (3) Sedomæorum *clamor ad Deum veniſſe* dicitur per translationem, ita hoc in loco David Chytræus (4) *auditionem* Dei ita accipi poſſe exiſtimat, ut per ſimilem metaphoram dicat Habaccuchus, Deum peccata Iſraelitarum audiviſſe, idque ſe non ignorare.

(יהוה פעלך בקרב שנים חייהו *Jebovàh pabolchà bekérebb sbanìm bajjébu*; ideſt, *o Jebova, opus tuum in medio annorum vivifica*.) Pronomen *illud*, quod affixum eſt voci חייהו, ideſt *vivifica illud*, redundat, ut alibi ſæpe. Lxx autem Interpretes multo aliter, quam nos, hæc verba tranſtulerunt, nimirum in hunc modum: *Κύριε κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην: ἐν μέσῳ δύο ζώων* (5) *γνωσθήσῃ*; ideſt, *Domine conſideravi opera tua, & ſtupefactus ſum: in medio duorum animalium cognoſcèris*. Itaque oportet ipſos aliter legiſſe hebræum exemplar, atque ceteri legerunt Interpretes, ac præſertim (ſi conjecturam facere volumus) pro בקרב שנים חייהו legiſſe בְּקֶרֶב שְׁנַיִם חַיִּים, ideſt, *in medio duorum viventium*, vel *duarum vitarum*. Duo autem iſthæc animalia, quæ in translatione Lxx Interpretum commemorantur, pluribus variiſque modis veteres Scripturæ explanatores interpretati ſunt: alii enim per ea denotari cenſuerunt duos Cherubinos, qui ex utraque parte Propitiatorii poſiti erant, in quorum medio Deus olim veluti inſidere credebatur; alii duo Teſtamenta, vetus, ac novum, in quorum medio cognitus eſt Chriſtus; alii duos populos, Gentilem, ac Judæum; alii duas ſanctiſſimæ Trinitatis Perſonas, uti Calmetus teſtatur (6); alii Moſem, atque Eliam, inter quos Chriſtus in excelſo monte a tribus diſcipulis conſpici voluit; alii duos latrones, inter quos cruci ſuffixus eſt; alii denique, ut reliquas opiniones prætercam, bovem, & aſinum, inter quæ duo animantia Chriſtum recens natum Bethlehemi, ſive, ut alii malunt, prope Bethlehemum in præſepe reclinatum, atque a paſtoribus agnitum fuiſſe ferunt (7).

At Lxx Interpretes ſecuti non ſunt Aquila, Symmachus, ac Theodotio (8), quum ea verba בקרב שנים חייהו transferrent. Aquila enim, quaſi pro בקרב, mutatis punctis legerit בִּקְרֹב, ſic vertit,

(1) Cicer. in Orat. pro Planc. *nolite*, inquit, *fictis auditionibus, nec diſſeminato diſperſoque ſermoni credere*. Et Cælius ad Ciceronem ſcribens epiſt. 1 libri VIII Epiſt. Ciceronis: *ne tenuiſſimam quidem auditionem de ea re accepi*. (2) verſ. 6, & ſeqq. (3) cap. XVIII verſ. 21. (4) in comment. ad hunc verſiculum, tom. 2 oper. pag. 389. (5) Quidam pro ζώων, ideſt, *animalium*, legerunt ζωῶν cum accentu circumflexo, hoc eſt, *vitarum*: quæ poſtrema lectio placuit Euſebio in libro 6 Demonſtr. Euang. cap. 15, ac Theophylacto in comment. ad hunc locum. (6) Vide ejus comment. ad hunc locum. (7) Lege, ſi libet, quæ de hac re ſcripſerunt Jac. Hyacinthus Serry in Exercit. XXX *de Chriſto, ejuſque Virgine Matre*, Reverendiſſimus Abbas noſter Jo. Chryſoſtomus Trombellius in Diſſert. IX *de Cultu Sanctorum*, tom. 2 part. 2 cap. 37, & ſeqq. uſque ad 41, in primiſque, ut alios omittam, Sanctiſſimus D. N. Benedictus XIV in Annot. p. 1, *De Die Natali Domini*.
(8) Lege Euſeb. lib. VI Demonſtr. Euang. cap. 15.

tit, teſte Euſebio (1): *ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ζώωσον αὐτό*; ideſt, *ſed dum appropinquant anni, vivifica illud.* Symmachus autem: *ἐντὸς τῶν ἐνιαυτῶν ἀναζώωσον αὐτό*; ideſt, *intra annos revivifica illud*. Ac demum Theodotio: *ἐν μέσῳ ἐτῶν ζώωσον αὐτὸν*; ideſt, *in medio annorum vivifica ipſum*.

Jam vero ut ad propoſitorum verborum explanationem propius accedamus, quum non exprimat Habaccuchus, quodnam ſit illud *Dei opus*, quod optat, ut *in medio annorum* a Deo *vivificetur*, proinde varias habere poteſt hic locus interpretationes. Ac primum quidem ſic poſſumus exponere: o Domine ſerva incolumem populum tuum in medio annorum ſervitutis, quam ſerviet Babylone. A qua interpretatione non multum diverſa eſt, quam affert Grotius, qui, *quum divina*, inquit, *revelatione cognoviſſet Propheta, intervallum temporis futurum breve inter vaſtitatem Judææ, & pœnas irrogandas Chaldæis, orat Deum, ut medio tempore conſervet opus ſuum; ideſt populum Judæum*. Ac ſane *vivificare* tunc Deus dicitur a ſacris Scriptoribus, quum a morbo, aut a captivitate, aut ab aliis id genus malis liberat, ut colligitur e multis Scripturæ locis (2). *Opus* autem *Dei* ſignificare poteſt Hebræum populum: tametſi enim omnes omnino homines ſint opus Dei, de Iſraelitico tamen populo ſingulariter dicitur ſæpe in Scriptura, quod eum Deus *fecerit* (3), ideſt populum fecerit, ac legibus inſtruxerit: quin Deus ipſe Iſraelem apud Jeſahiam (4) *opus manuum ſuarum* appellat. Alii *opus Dei* interpretantur univerſum humanum genus: ut quum ait Habaccuchus, *opus tuum vivifica*, perinde ſit quaſi diceret: ne ſinas humanum genus perire, ſed illud per Chriſtum tuum vivifica, ideſt ſerva. Alii ſic exponunt: Opus redemptionis populi Judæi, vel totius humani generis per Chriſtum, *vivifica*, ideſt, inſtaura, ac perfice. Quod autem ſpectat ad ea verba *in medio annorum*, quidam ſic ea explicant: *non poſt multos annos*; alii, *intra annos noſtros*, ſeu noſtra ætate; alii, *intra annos a te præſtitutos* (5). Calvinus vero (6), quem hac in re non omnino rejecerim, ita exponit *medium annorum*, ut ſit fere medius curſus vitæ populi Hebræi. *Nam ex quo*, inquit, *Deus elegit genus Abrahæ uſque ad Chriſti adventum fuit quaſi curriculum vitæ unius, ſi comparemus populum illum homini: nam complementum ætatis erat in Chriſti adventu.*

(בקרב שנים תודיע *bekérebb shanîm todîah*; ideſt, *in medio annorum patefacies*, ſeu *patefac*.) Nimirum vel te ipſum, vel opus tuum, vel quod pollicitus es, vel denique tuam miſericordiam, cujus ſtatim mentio fit in verbis, quæ proxime ſubjiciuntur. Aliquid certe hic ſubaudiendum eſt.

(ברגז רחם תזכור *berógbez rahém tizcór*; ideſt, *in ira miſericordiæ recordaberis*, vel *recordare*.) Nimirum etiam tum, quum maxime iratus videris, efficis tamen ut clementiam tuam ſentiamus. Vel, quum per multos annos duriſſima nos ſervitute affixeris, ab ea nos tandem eripe. רחם (*rahém*) eſt infinitivum verbi רחם (*ribám*): quamvis aliqui putent eſſe nomen, ex quo ducatur plurale רחמים, quod eſt *commiſerationes*.

Verſ. 3. (אלוה מתימן יבוא, וקדוש מהר פארן *Elóhab mittemán jabbó, veKadósh*

(1) in eo, quem dixi, loco. (2) Vide pſ. xli verſ. 3; et Cantici Hezechiæ verſ. 7; et Gen. cap. vi verſs. 19, & 20. etc. (3) Vide verſ. 6 Cantici ſecundi Moſis, et quæ ad eum adnotavi pag. 45 col. 1. (4) cap. xlv verſ. xi. Vide etiam pſ. 138, ſeu 137 verſ. 8.
(5) Lege, ſi libet, Cornelium a Lapide in comment. ad hunc locum. (6) In comment. ad hunc locum.

dóſh mehâr Parân; ideſt, *Deus ex Themane veniet* (ſeu *venit*), *&* *Sanctus de monte Pharan*.) In animo habuiſſe videtur Habaccuchus, quum hæc ſcripſit, ea Moſis verba in Deuteronomio (1) יהוה מסיני בא, וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן, ideſt, *Jehova ex Sinai venit*, *&* *ortus eſt ex Sehire ipſis*, *reſplenduit ex monte Pharan*. Porro אלוה, & קדוש in his Habaccuchi verbis idem ferme ſignificant, nempe *Deum*, quem alias dixi (2) voce קדוש per antonomaſiam deſignari. Vox autem תימן (*Theman*) duobus modis accipi poteſt, primum ut ſit nomen appellativum, deinde ut ſit nomen proprium. Primo modo accepta *meridiem*, atque *auſtrum* denotat. Altero autem modo ſumta nomen eſt cujuſdam Heſavi nepotis (3), a quo denominatam etiam fuiſſe ajunt regionem, aut urbem quamdam Theman, cujus meminerunt Jeremias (4), Hamoſus (5), & Ezechiel (6). Euſebius in Onomaſtico (7) de Themane hæc ſcribit: Θαιμὰν, χώρα ἡγεμόνων Ἐδὼμ ἐν τῇ Γεβαλιτικῇ, ἀπὸ Θαιμὰν υἱοῦ Ἐλιφὺρ, υἱοῦ Ἠσαῦ. ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτι νῦν κώμη ἐστὶ Θαιμὰν, ἀπέχουσα Πετρῶν ἀμφὶ τὰ ιέ σημεῖα. ἐν ᾗ καὶ ἐγκάθηται στρατιωτικὸν, ὅθεν ὡρμᾶτω Ἐλιφὺρ ὁ Θαιμὰν βασιλεύς. Καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ δὲ Θαιμὰν γεγονέναι λέγεται παῖς. καὶ πᾶς δὲ ὁ πρὸς νότον τόπος οὕτω καλεῖται. καὶ γὰρ ἑρμηνεύεται Θαιμὰν, νότος: quæ verba ita interpretatur Hieronymus: *Theman*, *regio Principum Edom in terra Gebalitica a Theman filio Eliphaz filii Eſau ſortita vocabulum*. *Sed & uſque hodie eſt villa nomine Theman*, *diſtans ab urbe Petra quinque millibus*, *ubi & Romanorum militum præſidium ſedet*, *de quo loco fuit Eliphaz rex Themanorum*. *Unus quoque filiorum Iſmael appellabatur Theman* (8). *Sciendum autem quod omnis auſtralis regio Hebræis Theman dicitur*. Hæc de Themane Euſebius, & Hieronymus tradiderunt. Attamen eo nomine Habaccuchum hîc Deſertum quoddam deſignare cenſent aliqui, quod brevi intervallo abeſſet a Sinai, alii potius montem quemdam, quem eumdem eſſe cum Sehire conjiciunt alii collatis inter ſe hiſce Habaccuchi verbis, & his, quæ paulo ante ex Moſis Deuteronomio prolata ſunt. At quidquid tandem id ſit, quod hîc Themanis nomine ſignificatur, illud certe fatentur omnes, Themanem ab Habaccucho commemoratum, uti & Pharanem (9), ad auſtralem Chanahanitidis plagam ſitum fuiſſe. Itaque mirabitur quis, nonnullos e vetuſtis Patribus hîc legiſſe: *Deus a Libano veniet*, &c. (10), quum Libanus ad ſeptentrionalem Judææ partem ſitus ſit. Sed recte ſuſpicatur Ribera (11), in aliquibus codicibus pro ἀπὸ νότου, hoc eſt, *ab auſtro*, ſcriptum fuiſſe ἀπὸ λιβονότου. ideſt, *a libonoto*, qui ventus eſt inter Libem, & Notum: atque hinc factum eſſe, ut ab exſcriptoribus, quid eſſet *libonotus*, ſeu *libanotus*, ignorantibus, ſcriptum ſit *a Libano*.

Jam vero his præmiſſis eam tandem

P dem

(1) cap. xxxiii verſ. 2. (2) ad verſ. 2 Cantici Hannæ, pag. 82 col. 2. Vide etiam verſ. 6 Cantici Jeſahiæ, pag. 94. (3) Vide Gen. cap. xxxvi verſs. 11, & 15; & lib. 1. Par. cap. 1 verſs. 36, & 53. (4) cap. xlix verſs. 7, & 20. (5) cap. 1 verſ. 12.

(6) cap. xxv verſ. 13. (7) Euſebii *Onomaſticon urbium*, *&* *locorum Sacræ Scripturæ*, a Hieronymo latine redditum, exſtat tom. 5 Theſ. Ant. Sacr. ab Ugolino editi, & tom. 3 Oper. D. Hieronymi edit. Vallarſii. (8) Non *Theman*, ſed *Thema* (תימא) dictus eſt Iſmahelis filius, quem indicat hîc Euſebius. Vide Gen. cap. xxv verſ. 15. (9) de Pharane vide Onomaſticon Euſebii, et Calmeti *Diction. Sacr. Script.* (10) Ita legerunt Gregorius Magnus lib. 33 Moral. cap. 1, edit. PP. S. Mauri, atque Antipater auctor ſermonis cujuſdam *in Sanctam Mariam*, quem adnotationibus illuſtravit, ac propediem in lucem edet Rmus Abbas noſter Jo. Chryſoſt. Trombellius. (11) in comment. ad hunc locum.

dem affero hujus loci interpretationem, quæ mihi videtur probabilior. Nimirum hìc Habaccuchus, quaſi rationem afferre incipiat, ob quam Iſraeliticum populum *opus Dei* ſuperius appellarit, Deum exhibet tamquam ſtrenuum virum ex Auſtro, nimirum ex Ægypto, quæ Judæis ad Anſtrum erat, venientem in Sinaim ad dandam legem, aut, ſi mavis, ex Themane ac Pharane, ideſt ex Arabia Petræa, inſtar Imperatoris, qui ſuo præeſſet exercitui, Palæſtinam verſus incedentem, ut illuc populum ſuum introduceret. Qui vero hunc locum de Chriſto Jeſu exponunt, ii ſic fere interpretantur, ut *Auſtri* nomine Bethlehem deſignetur, quæ urbs ſita eſt ad Hieruſalem in Auſtrali plaga (1).

(סלה *Sélah*.) Hebræa hæc vox in Pſalmis duntaxat occurrit, ac ter in Habaccuchi Cantico, quod modo explanamus. Nonnulli eam deducunt ex verbo סלה, alii ex סל, alii, quibus Marinus noſter (2) ſuffragatur, ex סלל, quod eſt *extulit*, *elevavit*. Quid autem ſignificet, incertum eſt: eamque fortaſſe ob rem a Vulgato interprete, & a nonnullis aliis omittitur. Mihi tamen hic breviter, quid de ejus ſignificatione veteres ac recentiores interpretes conjecerint, indicandum eſt (3). Lxx quidem Interpretes, Symmachus, ac Theodotio vertere ſolent *διάψαλμα*, de qua voce epiſtolam Hieronymus ad Marcellam ſcripſit, quam lege (4): neque vero ulla ſatis firma ratione probari poſſe videtur, quod conjicit Steuchus noſter (5), Lxx Intt. vocem hebræam *Sélah* exſcripſiſſe, ejuſque loco librarios poſtmodum græcam *διάψαλμα* in eorum interpretatione poſuiſſe. Aquila vertit *ἀεὶ*, Hieronymus *ſemper*, Quinta Editio *διαπαντὸς*, Sexta *εἰς τέλος*, Chaldæus demum pſalmorum interpres לעלמין, ideſt, *in ſecula*. Marinus putat סלה eſſe ſignum altioris vocis in cantu. Meibomius (6) contendit סלה eſſe notas, ſeu vocem, cujus tres literæ tria vocabula ſignificent, nimirum סוֹב לְמַעְלָה מְשֹׁוֹר, ideſt, *redi ſurſum cantor*, hoc eſt, canendo non perge deorſum, ſed converte cantum ab imo ſurſum. Clericus autem duas affert conjecturas: quarum prima eſt, סלה eſſe interjectionem quamdam poeticam ad fulciendum verſum ruentem, & ad ſervandum *ὁμοιόπτωτον*: altera vero eſt, adhiberi hanc interjectionem inſtar vehementis cujuſdam affirmationis: a qua ſententia alienus non fuit Abenus Hezra, qui putavit סלה idem valere atque באמת, hoc eſt, *in veritate*, ſeu *certe*, & *vere*. Schindlerus demum, ut alias aliorum opiniones prætеream, cenſuit eſſe vocem muſicam hodie ignotam.

(כסה שמים הודו, ותהלתו מלאה הארץ *kiſsáh shamáim bodó, utbehillathó maleáh baárez*; ideſt, *operuit cælos majeſtas ejus, & laus ejus implevit terram*; vel, *& laude ejus repleta eſt terra*.) Duæ locutiones translatæ, quarum ſententia manifeſta eſt. Non abſurda tamen eorum videtur interpretatio, qui voce תהלה *ſplendorem* potius, atque *fulgorem*, quam *laudem* hìc denotari putant: ut nimirum hoc velit Habaccuchus, quum Deus populo ſuo in nube lucida præiret, multoque magis, quum Legem Moſi in Sinai traderet (7), cælum, ac terram miro ſplendore illuſtra-

(1) Lege Hieronymum ad hunc locum. (2) Lege, quæſo, Marini Theſaurum ad vocem סלה. (3) De voce סלה fuſius ſcripſerunt Calmetus in Diſſertatione *in duas voces Lamnazeach, & Sela*, Jo. Clericus in comment. ad pſ. 3, Steuchus noſter in comment. ad eumdem pſalmum, aliique complures. (4) Hæc epiſtola numeratur 28 in tom. 1 Oper. Hieron. edit. Vallarſii, pag. 133. (5) in comment. ad pſ. 3. (6) in Novo ſpecimine Biblic. Emendat. & Interpretationum. (7) Vide Deuter. cap. v verſ. 22; & Exod. cap. xix verſ. 18; & cap. xx verſ. 18, & cap. xxiv verſ. 17; ubi hæc legimus: *Erat autem ſpecies gloriæ Domini quaſi ignis ardens.*

ſtratam eſſe. Ex aliquot ſane Scripturæ locis (1) colligi recte poteſt, radicem הלל aliquando *ſplendendi* ſignificationem habere. Quin ſuſpicor ſimili modo vocem quoque הוד exponi poſſe. Nomina enim הוד, & כבוד ſimilem habent ſignificatum, quum utroque *gloria* & *decor* ſoleat denotari. At כבוד interdum *ſplendorem* potius, quam *gloriam* deſignare videtur, id quod colligo tum ex libro Exodi (2), ubi כבוד יהוה, ſeu *gloria Domini* dicitur conſpecta fuiſſe, lucique comparatur; tum etiam ex Jeſahiæ capite ſexageſimo (3), in quo אור, & כבוד ſimul junguntur, quin immo חשך, quod eſt *obſcuritas*, & כבוד inter ſe opponuntur. Quæ quum ita ſe habeant, conjicere licet nomen quoque הוד pro *ſplendore* hic poſſe accipi. Lxx tamen Intt. vocem הודו hìc verterunt ἡ δύναμις αὐτοῦ, hoc eſt, *potentia ejus*.

Verſ. 4. (ונגה כאור תהיה *venógaha caór tibejéh*; ideſt, *& ſplendor ejus ut lux* (ſive, *ut lucis*) *erit*, vel *erat*.) In Hebræo exemplari deeſt pronomen *Ejus*: nec raro occurrunt in illo hujuſmodi Ellipſes (4). Vox autem אור *lucem* quidem proprie ſignificat; poſſumus tamen hoc in loco *Solem* etiam, aut *facem* interpretari. Nam & apud Jobum (5) Sol per antonomaſiam dicitur אור, ſive *lux* (6), & in Proverbiis (7) אור ſumitur pro מאור, ſive pro face aut lampade late ſplendente. Itaque ea verba נגה כאור תהיה ſic exponi poſſunt, ut ſignificent, Deum in Sinai, aut in nube inſtar ſolis, vel lucidiſſimæ facis ſplendorem quaquaverſus emiſiſſe. De Chriſto inſuper recte hæc explicantur, qui & *erat lux vera*, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (8); & eſt ἀπαύγασμα (9), ſeu ſplendor Paternæ lucis, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero.

(קרנים מידו לו *karnáim mijjadó lo*; ideſt, *cornua a manu ejus erant ei*.) Pronomen לו, ideſt, *ei*, ad Moſem aliqui referunt, quamvis Moſes ab Habaccucho non nominetur: itaque ſic explanant: *cornua*, ideſt ſplendores, *erant ei* (nempe Moſi) *a manu*, ſive potentia, *ejus* (nempe Dei): quod perinde eſt ac ſi diceres: Moſis faciem Deus ſplendentem fecit ac lucidam, ut radios lucis, aut ſcintillas cornuum ſpeciem præſeferentes, emittere videretur, quum e Sinai Legis tabulas geſtans deſcenderet, uti conſtat ex hiſce Exodi verbis (10), קרן עור פניו, hoc eſt, *radiabat cutis faciei ejus*, luciſque ac ſplendoris cornua emittebat (11). At equidem malim iſta Habaccuchi verba ad Deum referre, quum neque Moſis ulla hìc mentio fiat, & ad Deum referantur quæ in ſuperioribus verſiculis dicuntur, & in ſequentibus. Deum ergo quaſi cornua manibus geſtantem exhibet Habaccuchus. *Cornuum* vero nomen multis modis hìc poſſumus accipere (12). Primum enim ſummam Dei potentiam, ac robur deſignare poteſt, quo Iſraelitarum hoſtes profligavit: deinde duas Legis tabulas mirum in modum fulgentes; quaſi ea Moſis verba indicare voluerit Habaccuchus, quibus Deum *igne-*

P 2 *am*

(1) Vide Jeſahi. cap. xiv verſ. 12; & cap. xiii verſ. 10; & Job. cap. xxxi verſ. 26; & cap. xli verſ. 16. &c. (2) Vide cap. xxiv verſs. 16, & 17. (3) verſ. 1, & 2.
(4) Vide Prov. cap. iii verſ. 12. &c. (5) cap. xxxi verſ. 26. (6) quin fortaſſe a voce hac אור (or) Apollo dictus eſt ὦρος. (7) cap. iv verſ. 18. (8) Euang. Johann. cap. i verſ. 9. In capite quoque lx Jeſahiæ hæc legimus: *Surge, illuminare Jeruſalem, quia venit lumen tuum*. (9) Vide Epiſt. ad Hebr. cap. i verſ. 3. (10) Vide cap. xxxiv verſs. 29, 30, & 35. (11) Inſulſa eorum opinio eſt, qui e Moſis vultu cornua enata eſſe exiſtimant, cumque quaſi Satyro ſimilem ſibi fingunt. (12) Lege quæ de voce *cornu* dixi ad verſ. 1, & 10 Cantici Hannæ.

ani Legem dextera manu tenentem deſcribit in Deuteronomio (1). Præterea *cornuum* vocabulo *ſplendores* denotari poſſunt; ut hujus loci ſententia ſit, lucis radios, ac ſplendores e Dei lateribus emicuiſſe. Demum illud etiam probabile eſt, quod Calmeto placuit (2), *cornua* hic dici fulgentia arma, ignitaque jacula, quibus Deum infra quoque Habaccuchus armatum deſcribit (3). Quod ſi ad Chriſtum locum hunc referamus, crucis cornua indicabuntur, in quibus ejus manus confixæ ſunt.

(ושם חביון עזה *veshám bebbjónbuzzó;* ideſt, *& ibi abſconſio fortitudinis ejus.*) עזה poſitum eſt pro עזו. Lxx vero Interpretes pro וְשָׁם legerunt cum ſiniſtro puncto וְשָׂם, ideſt, *& poſuit*; ac pro חביון legerunt אהבת, ideſt, *amorem*; ſic enim verterunt: *καὶ ἔθηκεν ἀγάπην ἰσχυρὰν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ*; ideſt, *& poſuit dilectionem fortem potentiæ ſuæ*. Aquila autem tranſtulit (4): *& poſuit abſconſionem fortitudinis ſuæ.* Symmachus pariter: *Et poſuit abſconditam fortitudinem ſuam.* Theodotio tamen, & Vulgatus interpres ita tranſtulerunt, ut nos tranſtulimus.

Jam vero quod hic dicitur, *ibi abſconditam fuiſſe Dei fortitudinem*, id pluribus ac diverſis modis poſſumus exponere. Ac primum quoniam *cornua* & roboris ſymbolum ſunt, & arma Dei, & ſplendores denotare queunt, proinde per poeticam translationem dicere potuit Habaccuchus, in cornibus, aut armis, quæ in Dei manibus erant, veluti latuiſſe, ac ſitam fuiſſe ejus potentiam, aut in radiis, qui ex ipſo emicabant, fuiſſe adumbratam. Deinde quemadmodum in pſalmo xxxi (5) dicitur Deus *magnitudinem bonitatis ſuæ abſcondiſſe timentibus ſe*, ita hoc in loco *abſcondita* dici potuit Dei potentia, quod eam nollet Deus æque in toto orbe, ſed ſingulari modo populo ſuo patefacere. Alii ſic explicant: in Sinai veluti repoſita erat, atque abſcondita Dei fortitudo, quam tum primum exſerere cœpit, & poſtmodum manifeſtius in Iſraelitarum hoſtes exſeruit. Quin ſunt etiam, qui obſervent, Arcam fœderis in pſalmo lxxviii (6) vocari עוז, ſive *robur* Domini: itaque *ibi*, hoc eſt, in Sinai, abſconditam dici putant arcam fœderis, quod ejus formam a Deo Moſes acceperit (7). Hieronymus denique ad Chriſtum hæc referens, *in cruce*, inquit, *pauliſper abſcondita eſt fortitudo ejus, quando dicebat ad Patrem: triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. Et in ipſa cruce: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.*

Verſ. 5. (לפניו ילך דבר *lephanáv jélech dábber;* ideſt, *coram ipſo ibit* (vel *ibat*) *peſtis.*) דבר (*débber*) eſt peſtis, peſtilentia, lues contagioſa, exitium. Itaque Aquila tranſtulit λοιμὸς, Symmachus autem, & Hieronymus verterunt *mors*; quod peſtem mors conſequatur. Deum ergo deſcribit Habaccuchus per poeticum & elegantem tropum in hoc verſiculo quaſi Imperatorem, cujus miniſtri, pediſequi, atque apparitores ad obſequendum parati forent peſtilentiæ, & alia morborum genera. Ac revera Deus & Ægyptiorum animantia peſte interemit (8), & omnia eorum primogenita una nocte interfecit, & Hebræis ſæpius, quum in Deſerto degerent, peſtilentiam minatus eſt (9), & eorum hoſtes, miro terrore ipſis injecto (10), perinde perdidit non ra-

(1) cap. xxxiii verſ. 2: מימינו אש דת למו, hoc eſt, *a dextera ejus ignea lex pro eis.*
(2) Lege ipſius Calmeti comment. ad hunc locum. (3) verſ. xi. (4) Vide Hieron. ad hunc locum. (5) verſ. 20. (6) verſ. 61. (7) Lege Druſium ad hunc locum.
(8) Exod. cap. ix verſ. 3. (9) Levit. cap. xxvi verſ. 25. *mittam peſtilentiam in medio veſtri.* Vide & Num. cap. xiv verſ. 12. (10) Vide Exod. cap. xxiii verſ. 27; & Joſuæ cap. xxiv verſ. xi, & 12.

raro in præliis, quaſi peſte eos deleviſſet. Lxx tamen Interpretes, quos & Theodotio ſecutus eſt, multo aliter interpretati ſunt, propterea quod pro רבר (*débber*) legerint רבר (*dabbâr*), ideſt, *verbum*: Sic enim tranſtulerunt: πρὸ προσώπου ἀυτοῦ πορέυσεται λόγος, hoc eſt, *ante faciem ejus ibit verbum.* Quæ verba de Chriſto a pleriſque exponuntur, quem prophetarum, ac Johannis Præcurſoris ſermo præceſſit.

(ויצא רשף לרגליו *vejezé réshepb leraglâv*; ideſt, *& egredietur* (vel *egrediebatur*) *anthrax ad pedes ejus.*) Nimirum morbi peſtiferi, & prunarum inſtar adurentes, e pedibus ejus egrediebantur, ac veluti illius pediſequi erant. Lxx Interpretes, Hieronymo teſte, verterunt: *& egredietur in campos poſt pedes ejus* (1). Nos vero de voce רשף ſatis alibi diximus (2). *Pedes* autem *Dei* hic ejus præſentiam, aut ingreſſum, & adventum denotare poſſunt. Ita Labanus in Geneſi (3) Jacobum alloquens inquit, ויברך יהוה אתך לרגלי, ideſt, *& benedixit te Jehova ad pedem meum*, nempe ad adventum meum.

Verſ. 6. (עמד, וימדד ארץ *bamâd*, *vajmodéd érez*; ideſt, *ſtetit*, *& menſus eſt terram.*) Nimirum Deus veluti erectus *ſtetit*, ac ſe conſpiciendum præbuit, totamque terram oculis *menſus eſt*, cujus Dominum ſe eſſe, ejuſque regiones, ac fines, cui liberet, tribuere ſe poſſe oſtendit. *Stetit* etiam Deus per quadraginta annos in Deſerto cum Iſraelitis in columna ac nube, & poſtmodum etiam in tabernaculo, ubi poſita erat arca fœderis, ac terram, quam populo ſuo traditurus erat, oculis ſuis *menſus eſt*. Demum quod hic dicitur, Deum *ſtetiſſe*, id de Arca ipſa exponi poteſt, in qua ejus numen præſens erat; quaſi illud indicet Habaccuchus, quod in ſacris libris narratur, arcam Domini quatuordecim menſes ſtetiſſe in Galgalis, donec Joſua totam Chanahanitidem occuparet, quam poſtmodum populo funiculis menſam diſtribuit. Quum vero dicit Deum Chanahanis terram menſum eſſe, id Deo ipſi tribuit, quod illius juſſu a Moſe, ac Joſua factum eſt (4).

(ראה, ויתר גוים *raâh*, *vajjattér gojîm*; ideſt, *vidit*, *& diſſolvit gentes.*) Nimirum Deus ſolo aſpectu, ac minaci vultu terrorem Chananæis gentibus incuſſit (5). *Diſſolvendi* enim verbis utuntur Hebræi ad terrorem, qui alicui injicitur, ſignificandum (6). Quoniam vero radix נתר ſignificat *ſaliit*, *ſaltavit*, proinde verbum inde ductum התיר aliqui hic vertunt *exſilire fecit*, aut *tranſilire fecit*, nempe ejecit, migrare juſſit. Sed interpretatio, quam ego attuli, videtur mihi germanior. Leo autem Judæ vocem ויתר vertit *& deſignavit*, quaſi ea vox derivetur ex verbo תאר, ideſt *deſignavit*; quod mihi ſane non probatur. Lxx demum Interpretes ſic tranſtulerunt: ἐπίβλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη. ideſt, ut vertit Hieronymus, *aſpexit*, *& diſtabuerunt gentes*. In editione tamen Complutenſi legimus: κατενόησεν καὶ εξήκασεν τὰ ἔθνη, ideſt, *intellexit*, *& diſtare fecit gentes*. Sed prior lectio, quam Aldina editio habet, germana eſſe videtur, quum eam Hieronymus, Auguſtinus, Theo-

---

(1) Hieronymus legit: Καὶ ἐξελέυσεται εἰς πεδία κατὰ πόδας ἀυτοῦ, ut eſt in editione Complutenſi: at in Aldina legimus: καὶ ἐξελέυσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας ἀυτοῦ, ideſt, *& egredietur ad diſciplinam juxta pedes ejus.* (2) ad verſ. 24 Cantici ſecundi Moſis, pag. 62 col. 2. Vide etiam Hieronymi comment. ad hunc locum. (3) cap. xxx verſ. 30. (4) Vide Numer. cap. xxxii, & Joſ. cap. xiii, & ſeqq. (5) Vide lib. Joſ. cap. 2 verſ. 9, & cap. v verſ. 1. (6) Lege quæ ſcripſi ad verſ. 15 Cantici primi Moſis, pag. 27 col. 2, dum vocem מוג explicarem.

Theodoretus, Euthymius, aliique ſecuti ſint.

(ויתפצצו הררי עד *vajjithpozezú barerè bad*; ideſt, *& contriti ſunt montes æternitatis.*) Hebræos Deus per aſperrimos montes perinde duxit, quaſi per tritam ac planam viam deduceret (1). Itaque hìc eum deſcribit Habaccuchus veluti conterentem, ac ſolo æquantem montes, qui ejus iter impediebant. Montes, inquit, ſolo Dei aſpectu inſtar lapidum, qui in fruſta comminuuntur, contriti ſunt, diſſilierunt, atque disjecti ſunt: id enim ſignificat hebræum verbum התפוצץ, quod ex radice פוץ derivatur, quæ idem valet atque *diſpergi*. Montes porro *æternitatis* ſunt montes æterni, aut vetuſtiſſimi (2). Ita autem appellantur ſæpe (3) in Scriptura, propterea quod firmiſſimi ſint, ac proinde iidem perpetuo maneant. Fortaſſe etiam hæc verba ad eorum ſententiam trahi poſſunt, qui in exitu Hebræorum de Ægypto, tranſituque per rubrum mare, terræ motum factum eiſe putant, quo montes concuterentur, id quod colligunt ex illis pſalmi cxiv (4) verbis: *Montes exſultaverunt ut arietes, & colles ſicut agni ovium*. Demum alia etiam ratione hæc exponi queunt: ut enim *terra* in Scriptura ſæpe ipſos terræ incolas homines denotat (5), ſic montes æterni hìc populos deſignare poſſunt, qui in Chanahanitide montoſa regione (6) per plura ſecula habitarant; aut potius eorum reges, qui diutiſſime iis imperaverant, e quibus quinque a Joſua capti, pedibus conculcati, atque interfecti fuiſſe dicuntur in libro Joſuæ (7). *Montes* vero per translationem appellantur Reges tum ob ſublimem dignitatem, qua inter ceteros eminent, tum ob eorum ſuperbiam; ut colligitur ex hiſce Jeſahiæ verbis (8): *omnis mons, & collis humiliabitur.*

(שחו גבעות עולם *shahú gbivhóth holám* (9); ideſt (10), *depreſſi ſunt colles ſeculi.*) Idem ferme repetit, quod ante dixerat: itaque & hæc eodem fere modo, atque ſuperiora, exponi poſſunt. Vocem tamen שחו non ſolum *depreſſi ſunt*, reddere poſſumus, ſed recte etiam *incurvati ſunt*: ut nimirum colles hic deſcribantur veluti ante Deum pertranſeuntem, honoris ac reverentiæ cauſa, incurvati, inclinatique. Colles autem *ſeculi* (11) dicuntur colles pervetuſti, ut ſuperius montes *æternitatis* dicti ſunt. Alii transferunt: *colles mundi*. Denique ut *montium* nomine reges, ita *collium* vocabulo principes, ac potentes viri deſignari etiam poſſunt, qui colles ipſos diu incoluerant.

(הליכות עולם לו *halichóth holám lo*; ideſt (12), *ambulationes ſeculi ei.*) Multis modis hæc verba exponi poſſunt. Ac primum quidem ita, ut ſenſus ſit: In hiſce montibus *æternitatis*, & collibus *ſeculi*, quos antea dixit contritos, atque depreſſos, vias ſibi ſtravit Deus, ac ſuo populo. Vel

(1) Vide Deut. cap. viii verſ. 4. (2) Vide quæ de voce עד dixi ad verſ. 18 Cantici primi Moſis, pag. 31. (3) Deuter. cap. xxxiii verſ. 15, & alibi. Lxx Interpretes hìc vertunt: *& contriti ſunt montes violentia*: quę verba in Complutenſibus Bibliis ſic legimus: *καὶ τὰ ὄρη ἐθραύσθησαν βίᾳ*; in Aldinis vero: *διεθρύβη τὰ ὄρη βίᾳ*. (4) verſ. 4, & 6. (5) Lege quæ dixi ad verſ. 1 Cantici ſecundi Moſis, pag. 39 col. 2.

(6) Lege quæ ſcripſi pag. 29 col. 1, & pag. 53, ac 54. (7) Lege ejus libri cap. x, ac præſertim verſ. 24, & 26 ejuſdem capitis. (8) cap. xl verſ. 4. (9) de voce עולם dixi pag. 30 col. 2, & pag. 31, ac rurſus pag. 45 col. 1. (10) Hæc, et ſequentia verba Lxx Interpretes, Hieronymo teſte, ſic verterunt: *tabuerunt colles ſeculi itineris ſempiterni ejus*. Complutenſia tamen Biblia ſic habent: *ἐτάκησαν βουνοὶ τοῦ αἰῶνος, αἱ ὁδοὶ αἰώνιαι αὐτοῦ*. (11) Sic vocantur etiam in Gen. cap. xlix verſ. 26.

(12) In Aldinis Bibliis hæc verba cum tribus ſequentibus juncta, atque ſic reddita exſtant: *πορείας αἰωνίους ἀντὶ κόπων εἶδον*, ideſt, *itinera æterna pro laboribus vidi.*

Vel: viæ *ſeculi*, ideſt, viæ antiquiſſimæ Chanahanitidis, quæ jamdudum Abrahamo, ejuſque poſteris promiſſa fuerat, Dei ſunt. Deinde הליכות, ſive itinera ac vias Dei interpretari poſſumus rationes, quibus ſe gerit Deus, ac mundum adminiſtrat. Præterea quoniam עולם vertitur etiam *mundus*, proinde hæc verba ſic quoque transferre licet: *itinera mundi ejus ſunt*. Itinera autem mundi ſunt ejus viciſſitudines, aut cæleſtium corporum motus, ac naturæ leges. Quidam vertunt: *itinera ſeculi ei*, tum ſubaudiunt *incurvata ſunt*: per *itinera* autem *ſeculi* leges ac mores antiquos Chananæorum deſignari cenſent. Quin etiam ſunt alii, quorum tamen interpretationes rejecerim, qui pronomen לו, ideſt, *ei*, non ad Deum referant, ſed vel ad Chananæam gentem, ut ſenſus verſiculi ſit: depreſſa eſt ea gens, cujus ambulationes ſuerant perpetuæ, hoc eſt, quæ nunquam ſedem, aut ambulationem mutaverat: Vel ad Iſraelem, ut ſenſus ſit: Montes iſti, & colles, qui antea erant inacceſſi, nunc jam a Deo depreſſi, hominum itineribus teruntur.

Jam vero totum hunc ſextum verſiculum ad Chriſtum etiam referre, atque in hunc modum interpretari poſſumus: Stetit Filius Dei una cum hominibus, ac omnem terram oculo menſus, eam Apoſtolis ſuis Euangelii prædicatione colendam tradidit (1): aſpexit, & humanum genus peccati jugo oppreſſum vidit, ac Gentes, quæ eum una cum Judæis ſecutæ ſunt, mortis diabolique vinculis ſolvit: ac vel ipſos Reges ſuæ legi ſubjecit: qui etiam *a principio mundi*, ut inquit Hieronymus (2), *uſque ad incarnationem ſuam ad Sanctos venerat*.

Verſ. 7. (תחת און ראיתי אהלי כושן *táhath áven raíthi abolé Chusbán*; ideſt (3), *ſub perverſitate vidi tentoria Chuſanis*.) Locus iſte perobſcurus eſt, atque ad explicandum difficilis. Tentoria quidem hîc aut caſtra denotant, ideſt per ſynecdochen exercitum, aut cujuſvis modi habitacula, quæ ſæpe tentoria etiam vocantur a Sacris Scriptoribus (4) per translationem ex eo ductam, quod aliqui populi (5), ipſique Hebræi, quum in Deſerto vagarentur, in tentoriis habitarent. Quanquam vox ipſa אהל, qua utitur Habaccuchus, non modo tentorium ſignificat, verum etiam domum, & cujuſvis generis habitationem. Chuſan vero, cujus hîc mentio fit, videtur eſſe ille כושן רשעתים, ſive Chuſan Raſathaimus, Aramæorum rex (6), Chuſartes a Joſepho dictus (7), qui, quum Iſraelitas octo annos ſervitute oppreſſiſſet, ab Hothoniele Chenazi filio devictus, ac profligatus eſt (8). At malunt plures vocem כושן (*Chuſan*) perinde hîc accipere, quaſi pro כושן Habaccuchus ſcripſiſſet כוש (*Chus*): quorum opinio veterum Interpretum auctoritate potiſſimum innititur, qui, quum כוש *Æthiopiam* vertere ſoleant, eodem modo vocem quoque כושן hoc in loco tranſtulerunt. Quod ſi hanc explicationem amplectimur, oportet, ut dicamus, aut in voce כושן literam *nun* eſſe paragogicam; aut pro כושן ſcriptum fuiſſe quondam in exemplari hebræo כושים, vel כושי, vel potius כוש, aut, ut ſuſpicatur Calmetus, כושן ideo poſitum eſſe pro כוש ab Habaccucho, ut eſſent ὁμοιοτέλευτα in

(1) Matth. cap. ult. verſ. 18. (2) in comment. ad hunc locum. (3) LXX Interpretes, Hieronymo teſte, verterunt: *pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum*. Et ſane in complutenſibus Bibliis legimus: ἀντὶ πόνων εἶδον τὰς σκηνὰς Αἰθιόπων. Aldina vero aliam lectionem habent. (4) Lege Jerem. cap. IV verſ. 20; & Jeſahi. cap. 50 verſ. 2. &c. (5) Lege quæ dixi pag. 99 col. 1. (6) מלך ארם. (7) in lib. V Antiq. Jud. cap. 3. (8) Lege libr. Judic. cap. III verſ. 8, & ſeqq.

in hoc verſiculo duo vocabula מדין (*Midján*), & כושן (*Chusán*); aut demum כושן eſſe diminutivum ex כוש factum: littera enim *nun* in fine nominum hebræorum aliquando videtur ea facere diminutiva: ita ex איש, quod eſt *vir*, fit אישון quaſi *parvus vir*, & ex שבת fit שבתון, ideſt *ſabbatbulum* (1).

Porro vocem *Chus* veteres Interpretes, ac plures etiam e recentioribus Æthiopiam, ut paulo ante dixi, interpretati ſunt. At ea voce Æthiopiam proprie dictam non deſignari, multis argumentis oſtendit Samuel Bochartus (2), qui cenſet, incolas regionis Chus ſupra Ægyptum, ad rubri maris ſinum intimum, in parte Arabiæ Petrææ, & Felicis habitaſſe: eoſdemque eſſe cum his, quos veteres Scenitas, Recentiores Saracenos dixerunt. Potiſſima autem, quæ Bochartus affert argumenta, hæc ſunt. Nimirum primo minatur Deus apud Ezechielem (3) ſe deſolaturum Ægyptum ממגדל סונה ועד גבול כוש, hoc eſt, *a turri Syenes ad terminum Chus*: quibus verbis duos Ægypti terminos oppoſitos ſignificari perſpicuum eſt. At Syene in Æthiopiæ, atque Ægypti finibus ſita erat (4): itaque regio Chus ad eamdem cum Æthiopia cæli plagam ſpectare non poteſt, quum debeat Syenæ e regione opponi, ac regio quædam eſſe, qua Ægyptus ex altera parte terminetur: videtur ergo terra Chus in Arabia eſſe conſtituenda. Deinde uxor Moſis Sephora, quam Madianitidem, hoc eſt Arabiſſam, fuiſſe apparet ex libro Exodi (5), in libro Numerorum (6) כושית, ſive Chuſæa appellatur. Madianitidem autem regionem in Arabia fuiſſe nemo neſcit. Quod vero aliqui dixerunt duas Moſi uxores fuiſſe, Madianitidem unam, Æthiopiſſam alteram, id propterea ab ipſis excogitatum eſt, quod Sephora Æthiopiſſa ſimul eſſe nequiverit, ac Madianitis, nec alia ulla ratione confirmatur. Præterea apud Jeſahiam (7) Ægyptus dicitur eſſe *trans flumina Chus*: ex qua locutione colligitur, Chus eſſe regionem quamdam inter Judæam, in qua ſcribebat Jeſahias, & Ægyptum ſitam: quod ſi ita eſt, non poteſt Chus eadem eſſe cum Æthiopia, quæ trans ipſam Ægyptum erat. Denique, ut cetera argumenta prætercam (8), Sennacheribum Libnam, quod erat oppidum in tribu Judæ, obſidentem ſubito adortus eſt Tirhaca Rex Chus, ut narrat ſcriptor libri ſecundi (9) Regum: at id facile quidem a Madianitidis rege fieri potuit, Æthiopum vero Rex Sennacheribum adoriri non poterat, niſi prius interjacentem Ægyptum debellaſſet ac ſubegiſſet.

Jam vero, ut ad illud, quod propoſitum erat, revertamur, ſi vox *Chuſan* Madianitidem regionem in his Habaccuchi verbis denotat, aut ea in hoc verſiculo indicabit Habaccuchus, quæ de Madianitis in Numerorum libro (10), aut quæ de ipſis in libro Judicum (11) narrantur. Nimirum in libro Numerorum ſcribit Moſes, Madianitas ab Iſraelitis, Phineeſo duce, devictos ac cæſos eſſe (12), eamque ultionem de Madianitis ſumtam eſſe, propterea quod Iſraelitas ad ſcortationem, atque ad idoli Phogor cul-

(1) Lege quæ ſcripſi de voce ישרון ad verſ. 15 Cantici ſecundi Moſis, pag. 57 col. 2.
(2) in Phaleg. lib. IV cap. 2. David Chytræus quoque ante Bochartum ita ſenſerat. Vide, ſi libet, ejus commentaria ad hunc locum. (3) cap. XXIX verſ. 10. (4) Strabo in Geograph. lib. XVII teſtatur Syenen fuiſſe ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Stephanus vero in libro περὶ πόλεων, ad vocem Syene, ait Syenen eſſe πόλιν Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας. (5) cap. 2 verſ. 16, & 21. (6) cap. 12 verſ. 1.
(7) cap. XVIII verſ. 1. Vide etiam Sophon. cap. III verſ. 10. (8) Expende etiam verſiculum 9 capitis XIV libri 2 Paralip., itemque verſ. 16 cap. XXI. &c. (9) quem nos quartum dicimus, cap. XIX verſ. 9. (10) cap. XXV, & cap. XXXI. (11) cap. VI, & cap. VII.
(12) Lege Numer. cap. XXXI.

Digitized by Google

cultum pellexiſsent (1). Scriptor autem libri Judicum iterum ab Hebræis cæſos, Gedeone duce, Madianitas narrat (2), quum ſeptem annos in Iſraele dominati forent, quo tempore *apud Iſraelitas figentes tentoria* (3), eorum regionem vaſtabant; *nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Iſrael, non oves, non boves, non aſinos. Ipſi enim* (Madianitæ), *& univerſi greges eorum veniebant cum tabernaculis ſuis, & inſtar locuſtarum univerſa complebant, innumera multitudo hominum, & camelorum, quidquid tetigerant, devaſtantes*.

Sequitur nunc ut inveſtigemus ſignificationem earum vocum תחת און, quæ paulo obſcuriorem hunc locum faciunt. Dictio quidem תחת proprie locum inferiorem cujuslibet rei deſignat, & vertitur *ſub*, aut *infra*: aliquando tamen idem fere valet, ac latina particula *pro* (4), & interdum etiam ſignificat *propter* (5). Nomen vero און Marinus vertit *injuriam*, *perverſitatem*, & de illo dici affirmat, qui contra jus faſque agat, ut quod velit conſequatur. Sunt tamen qui און vertant *nihilum*, quaſi ponatur pro אין; quorum interpretatio mihi non probatur. Denique און (*Aven*) eſt etiam nomen urbis Ægyptiacæ (6), quam Vulgatus Interpres vocat Heliopolim. Hæc quum ita ſe habeant, nemo mirabitur, ea verba תחת און diverſis modis ab Interpretibus translata eſſe. Nimirum alii verterunt *pro iniquitate*, alii *propter iniquitatem*, alii *loco iniquitatis*, alii *in loco iniquitatis*, alii *pro nihilo*, alii *in loco vano*, alii *ſub vanitate*, alii *ſub Aven*, alii etiam aliter.

Quid ergo tandem, inquis, ſibi hoc vult, quod ait Habaccuchus, *ſe vidiſſe* תחת און *tentoria Chuſan?* quaſi reſpiciat ea verba, quibus Deum allocutus fuerat in primo capite (7), למה תראני און, ideſt, *quare oſtendes mihi perverſitatem?* Nonnulli quidem ſic ea explicant: Propter iniquitatem, vel ob ultionem iniquitatis afflicta vidi tentoria Chuſan; Chuſæorum ſcilicet, aut potius Chuſanis Aramæorum regis, ut paulo ante indicavimus. Alii vero in hunc modum: Merces, quam Deus rependit iniquitati Chuſanis, vel Madianitarum, manifeſta fuit. Alii: Ob iniquitatem coinquinata vidi Madianitarum tentoria. Alii: Pro nihilo vidi, ideſt in nihilum redacta vidi tentoria Chuſan. Alii: Sub vanitate, ubi ſcilicet diu manſura non erant, vidi tentoria Chuſan. Alii demum iis verbis תחת און ipſa Chuſæorum, aut Chuſanis caſtra deſignari cenſent.

(ירגזון יריעות ארץ מדין *irgbezún jeribóth érez Midján*; ideſt, *horrebunt* (ſive *horruerunt*, vel *perterrefacta ſunt*) *aulæa terræ Midjanis*.) De Madianis terra, ac de ipſis Madianitis lege quæ ſcripſerunt Euſebius, ac Hieronymus (8), Nicolaus Sanſon (9), Hadrianus Relandus (10), aliique. Radix vero רגז quid ſignificet, alibi dictum eſt (11). Demum יריעות ſunt opertoria aut vela tentoriorum (12), quibus

(1) Numer. cap. xxv verſ. 18. (2) cap. vii. (3) cap. vi verſ. 4. (4) pſ. cix verſ. 4; Jeſah. cap. ix verſ. 17; lib. 2 Paral. cap. 1 verſ. 8; & alibi. Conſule Marini Theſaurum. (5) Sophon. cap. 2 verſ. 10, & lib. 2 Sam. cap. xix verſ. 22.

(6) Vide Ezech. cap. xxx verſ. 17. Clericus mavult legere *On*, quam *Aven*. Vide ejus *notas in indicem Geographicum Nicolai Sanſonis*, quæ exſtant in tom. 5 Theſ. Ant. Sacr. ab Ugolino editi. (7) verſ. 3. (8) in Onomaſtico urbium, & locorum Sacr. Script. tom. 5 Theſ. Ant. Sacr. ab Ugolino editi, pag. 429. (9) in Geographia Sacra, quæ exſtat in eodem tomo, pag. 607. (10) in opere, quod inſcribitur *Palæſtina*: tom. 6 Theſ. Ant. Sacr. pag. 89, & ſeqq. (11) ad verſ. 14 Cantici primi Moſis, pag. 26 col. 2. (12) Vide Exod. cap. xxvi, & xxxvi; & Cantici Cantic. cap. 1 verſ. 5.

bus militaria ipſa tentoria, & per ſynecdochen exercitus hic deſignantur. Madianitarum ergo exercitus perterrefactos ait Habaccuchus, Phineeſi, aut Gedeonis (1) tempora indicans, quorum uterque inſignem de Madianitis victoriam retulit, ut ſuperius dixi.

Verſ. 8. (הבנהרים חרה יהוה ? אם בנהרים אפך ? אם בים עברתך ? *babbinebarim baráb Jebováb ? im bannebarim appécba ? im bajjám bebbrathécba ?* ideſt, *numquid in fluminibus iratus eſt Jebova ? an in fluminibus ira tua ? an in mari indignatio tua ?*) Hebræis Deus in Erythræo mari (2), iterumque in Jordane (3) prodigioſe viam aperuit, quod notiſſimum eſt omnibus. Duas ergo haſce Iſraelitarum mirabiles trajectiones animo intuens Habaccuchus, ita Deum alloquitur: Numquid, o Jehova, fluminibus, ac mari iratus eras, quum Jordanis, atque Erythræi maris aquarum curſum pervertebas? Nihil minus: imo hæc tam mirabilia ideo præſtitiſti, ut populum tuum incolumem ſervares, ejuſque hoſtes perterrefaceres (4). Quum tamen ait Habaccuchus, *numquid fluminibus iraſceris ?* in mente etiam habere potuit Ægypti flumina, quæ Dei juſſu in ſanguinem converſa ſunt (5). Quin ſunt etiam qui ea hic indicari cenſent, quæ de mari, ac fluminibus ſcripta exſtant apud Lucam (6), & in Apocalypſi (7). Obſervanda demum in his verbis eſt perſonæ mutatio, quam alibi non ſemel obſervimus (8): poſtquam enim dixit Habaccuchus ? הבנהרים חרה יהוה, pro אם בנהרים אפך dicit אם בנהרים אפו.

(כי תרכב על סוסיך *ki (9) thircábh hal ſuſécha ;* ideſt, *quando inſidebis* (vel *inſidebas* aut *vehebaris*) *ſuper equos tuos.*) Locutio tranſlata, qua Deus veluti ſtrenuus quidam eques deſcribitur cum Iſraelitarum hoſtibus confligens. *Equi* autem *Dei* ſunt aut nubes, quibus Deus in pſalmo CIV (10) vehi; aut venti, ſuper quorum alas in eodem pſalmo (11) ambulare; aut duo Cherubini in arca poſiti (12), quibus inſidere ſæpe dicitur (13); aut demum Angeli, ut interpretatur Gregorius Nyſſenus (14).

(מרכבתיך ישועה *markebbothécha jeshuháh ;* ideſt, *currus tui ſalus* .) Tranſlata, & elegans locutio ex eo deſumpta, quod in bellis quondam curribus uterentur (15). Itaque Deum deſcribere pergit Habaccuchus quaſi ſtrenuum quemdam bellatorem. Vertere etiam poſſumus: *quum vehebaris curribus tuis ſalutaribus*. Porro Dei *currus* ſunt aut arca fœderis, ant, quod modo dixi, venti, aut nubes, aut Angeli, quibus quaſi curru quodam bellico vehitur. Vocat autem Dei currus *ſalutem*, ideſt ſalutares, quod Iſraelitas Deus ab hoſtibus ſervarit.

Verſ. 9. (עריה תעור קשתך *berjáh thebór kashthécha ;* ideſt, *detectione detegetur* (ſeu *detegebatur*) *arcus tuus.*) עריה *nuditatem*, ac *detectionem* denotat. Sed apnd Michæam (16) aliqui putant eſſe nomen adjectivum *nudam* ſignificans: ut proinde עריה קשת verti etiam

(1) Vide libri Judic. cap. VII verſs. 21, & 22. (2) Lege Exod. cap. XIV. (3) Lege libr. Joſuæ cap. III. (4) Vide Exod. cap. XIV verſ. 29; & lib. Joſuæ cap. V verſ. 1. (5) Exod. cap. VII verſ. 17, 19, & ſeqq. (6) cap. XXI verſ. 25.
(7) in cap. VIII, & XVI. (8) Lege quæ ſcripſi ad verſ. 15 Cantici ſecundi Moſis, pag. 58 col. 1, & alibi. (9) de particula כי dixi alias. Vide pag. 41 col. 1. (10) in pſ. CIV, ſeu CIII verſ. 3 Deus dicitur השם עבים רכובו, ideſt, *ponens nubes vehiculum ſuum.*
(11) verſ. 3. (12) lege pag. 7 col. 1. (13) in pſ. 80, ſive 79 verſ. 2; & lib. 1 Sam. cap. IV verſ. 4, & alibi paſſim. (14) in homil. 3 in Canticum Cantic. pag. 505 edit. Pariſien. anni 1615. (15) Lege quæ ſcripſi pag. 22, & 23. (16) cap. I verſ. 11. Lege Druſii annot. ad hunc locum, & Marini Theſaurum.

etiam poſſit *nudus arcus*. Verbum vero נעור idem valet atque *excitatus eſt*, *expergefactus eſt*. Itaque ſicut in pſalmo lxxx, ſive lxxix (1) *excitare* Deus dicitur potentiam ſuam, ita hic *excitatus* dicitur arcus Dei, quo Dei ipſius potentia ac robur deſignatur per translationem a rebus bellicis deductam. At quum radix עור aliquando *nudari* ſignificet (2), propterea verbum etiam inde ductum נעור verti poteſt *nudatus eſt*. Retexiſti ergo, inquit Habaccuchus, arcum tuum, ideſt, eum e coryto, ſive e theca ſua palam eduxiſti, ut Iſraelitarum hoſtes jaculareris. Vel, potentiam tuam palam oſtendiſti, dimicans pro tuo populo.

(שבעות מטות אמר *shebbubóth mattóth ómer*; ideſt, *juramenta fulcimina verbi*.) Locus paulo obſcurior. Simpliciſſima videtur hæc interpretatio: Excitabantur, vel potius retegebantur ac patefiebant juramenta, quibus confirmaveras, quæ dixeras, ideſt, quæ Abrahamo, ac majoribus noſtris pollicitus fueras. Nimirum in Geneſi (3) Abrahamum Angelus Dei ſic alloquitur, *Per memetipſum juravi* (4), *dicit Dominus . . . Benedicam tibi . . . . & poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum*. Quamvis autem ſemel tantum hujuſmodi pollicitationes jurejurando Deus confirmarit, *juramenta* tamen pluraliter dicit Habaccuchus, ut ejus jurisjurandi præſtantiam indicet (5). Porro vox מטות proprie *virgas*, ac *baculos* denotat, deinde per translationem *fulcimina*: ſed præterea *tribus* etiam deſignat (6). Itaque iſto modo eam vocem hic multi accipiunt, & שבעות מטות vertunt *juramenta tribuum*. Sicut autem *fœdus Abrahami* dicitur fœdus ictum, aut ſancitum cum Abrahamo; ita *juramenta tribuum* dicuntur juramenta, ſeu promiſſa jurejurando firmata, quæ tribubus præſtita ſunt. Quæ enim Deus Abrahamo pollicitus eſt, ea ad omnes Iſraelitas, ſive ad omnes Iſraelis tribus pertinebant: qua de cauſa Michæas (7), *Dabis*, inquit, *veritatem Jacob, & miſericordiam Abraham, quæ juraſti patribus noſtris a diebus antiquis*. Et Zacharias Johannis Baptiſtæ pater in Cantico (8), *Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis*. At ſi vocem מטות *tribus* interpretemur, obſcurior reddetur propter ſequentem vocem אמר hic locus, qui ad verbum ſic transferendus erit: *juramenta tribuum dictum*. Id ipſum tamen aliqui ſic explicant: *juramenta quæ feciſti tribubus ad confirmandum ſermonem*. Alii ſingulare *dictum* poſitum volunt pro plurali *dicta*. Alii אמר interpretantur *verum*, ac *firmum*. Alii eamdem vocem per appoſitionem dictam putant; ut ſenſus ſit: Juramenta tribuum, quæ nihil aliud ſunt, quam ſermo, verbum, promiſſio. Clericus denique transfert: *Hebdomades verbum tuum admovebant*. Quæ interpretatio an ſit hebræo exemplari conſentanea, ipſe viderit.

(סלה *sélah*.) De hac voce dixi ſupra (9).

(נהרות תבקע ארץ *neharóth tebbakkáh árez*; ideſt, *fluviis ſcindes* (vel *ſcidiſti*) *terram*.) Nimirum ingentem aquarum vim, inſtar fluminis decurrentem, e petra in Deſerto eduxiſti,

 ut

(1) verſ. 3: עוררה את גבורתך, ideſt, *excita potentiam tuam*. (2) Jeſahi. cap. XXXII verſ. XI. (3) cap. XXII verſ. 16, & ſeqq. (4) Lege epiſt. ad Hebr. cap. VI verſ. 13, & ſeqq. Lege etiam quæ ſcripſi ad verſ. 40 Cantici ſecundi Moſis, pag. 75. (5) Vide verſ. 3 Cantici Hannæ, itemque ea quæ adnotavi ad verſ. 3 Cantici Jeſahiæ, pag. 93 col. 1.
(6) Vide Num. cap. XVII verſ. 2, & Marini Theſaurum ad vocem מטה (*mattéh*).
(7) cap. ult. verſ. ult. (8) ap. Luc. cap. I verſ. 73. (9) ad verſ. 3 hujus Cantici, pag. 114.

ut populus tuus ſitim poſſet depellere (1). *Fluvios* pluraliter dicit ad augendam ſignificationem (2). Vertere etiam poſſumus: *flumina ſcidiſti terræ*: ut hoc velit Habaccuchus, Jordanis, ac rubri maris aquas a Deo veluti diſciſſas eſſe, ut via per utriuſque fundum pateret Iſraelitis.

Verſ. 10. (ראוך , יחילו הרים *raúcha*, *jabilu barim*; ideſt, *viderunt te*, *dolebunt* (ſeu *doluerunt*) *montes*.) Quemadmodum ſcriptor pſalmi cxiv (3) *mare vidiſſe*, *ac fugiſſe* dicit, ſic montes per poeticum tropum Deum venientem vidiſſe, ideſt ejus præſentiam veluti ſenſiſſe, ac dolore correptos eſſe ait Habaccuchus. Quum vero radix חול de doloribus ex partu ortis proprie dicatur, iccirco hic locus, immo totus iſte verſiculus, ita exponi poteſt, quaſi per allegoriam a mulierum partu deductam deſcribatur aquarum eruptio ex petra, quam eruptionem Moſes in Deſerto a Deo impetravit. Præterea *montium* nomine reges etiam hoſtium Iſraelitici populi deſignari poſſunt, ſicut ſupra diximus (4): ut nimirum ſenſus hujus loci hic ſit: Pœnas quas a Pharahone atque Ægyptiis exegiſti, tranſitum noſtrum per Jordanem, & alia ejus modi miracula audierunt noſtrorum hoſtium reges, ac maximo dolore perculſi ſunt (5). *Videndi* ſane verbum aliquando pro verbo *audiendi* a Sacris ſcriptoribus adhibetur, veluti a Moſe (6), quum ait: וירא יעקב כי יש שבר במצרים, ideſt, *& vidit* (nempe *audivit*) *Jacobus frumentum eſſe in Ægypto* (7). Alii ſic exponunt: montes, ideſt magnæ aquarum moles, quum tranſiret Iſraelitæ per Erythræum mare, ac per Jordanem, quodammodo doluerunt, quod relabi, intumeſcere, aſcendere, & hærere cogerentur. Lxx vero Intt. in translatione hujus verſiculi diſſentiunt ab exemplari hebræo, ut alias ſæpe: ſic autem vertunt: ἰδόν σε, καὶ συναλγοῦσιν λαοὶ: διασπερεῖς ὕδατα τῆς πορείας, ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος τὴν φωνὴν αὐτοῦ, τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτου; ideſt *viderunt te*, *& condolent populi*; *diſperdes aquas itineris*; *dedit abyſſus vocem ſuam*, *altitudinem viſionis ejus*.

(זרם מים עבר *zérem mâim babbár*; ideſt, *inundatio aquarum tranſiit*.) Nimirum præterierunt aquæ ex rupe in deſerto erumpentes. Vel: ſimul atque acceſſiſti ad rubri maris litus, aut ad Jordanis ripam, aquæ veluti fugerunt, ut populo tuo liberum iter relinquerent. Vel: aquæ ex rupe quaſi partus quidam erumpentes præterierunt.

(נתן תהום קולו *natbân thebóm kolò*; ideſt, *dedit abyſſus vocem ſuam*.) *Abyſſi* nomen alias interpretatus ſum (8). Hoc in loco videtur ſignificare aquas ſubterraneas, quas ſcilicet ex rupe eduxit Moſes: quam ſignificationem habet abyſſi nomen tum in pſalmo lxxviii (9), tum in Deuteronomio (10). Eas ergo aquas *vocem ſuam dediſſe*, ideſt ſtrepitum quemdam ediditſe ait Habaccuchus, quaſi perſiſtat in allegoria, quam indicavimus, tranſlationemque ducat ex recens natis infantibus, qui ſtatim vagitu ſe produnt. Alii *abyſſum* hic dici volunt mare rubrum, aut Jordanem, quod flumen erat ſatis profundum. Quod autem mare, aut Jordanis *vocem dederit*, id ita accipi poteſt, ut ſignificet, aut maris ac Jordanis aquas, quum Deus eas finderet, ob colliſionem fluctuum ſonitum ediditſe; aut veluti acclamaſſe,

(1) Lege Exod. cap. xvii verſ. 6; & Numer. cap. xx verſ. xi. (2) Vide quæ dixi ad verſ. 3 Cant. Jeſahi. pag. 93 col. 1. (3) verſ. 3. (4) ad verſ. 6, pag. 118 col. 2. (5) Vide verſ. 14 Cantici primi Moſis, & quæ ibi adnotavimus. (6) Geneſ. cap. xlii verſ. 1. (7) Exod. cap. xx verſ. 18: *Cunctus populus videbat* (nempe *audiebat*) *voces*. (8) ad verſ. 5 Cantici primi Moſis. (9) verſ. 15. (10) cap. viii verſ. 7. Vide etiam Gen. cap. vii verſ. xi.

ſe, ac Dei facta probaſſe (1); aut demum maris Jordaniſque fundum tranſeuntium Iſraelitarum pedibus calcatum ſonum edidiſſe.

(רום ידיהי נשא *rom jadêhu naſá*; ideſt, *altitudo manus ſuas ſuſtulit*.) ידיהי poſitum eſt pro ידיו. *Altitudinis* autem nomine aquæ altiſſimæ ſignificari videntur. Aliqui tamen Deum ipſum interpretantur, quaſi רום poſitum ſit pro מרום, quod eſt *Excelſus* (2); elatio vero manuum Dei, ipſius potentiam, ac juſſa denotet. Clericus vertit *altiores terræ partes*. Hieronymus autem quemadmodum ſuperiori *abyſſi* nomine inferos, ita hoc *altitudinis* vocabulo ſuperos, ideſt Angelos intelligit: *tunc*, inquit, *abyſſus*, *hoc eſt*, *inferi laudaverunt te: tunc etiam ſuperi*, *ideſt Angeli*, *in plauſum ſuis manibus concreparunt*, *ut victorem veluti geſtu quodam*, *& tripudio elevatarum manuum demonſtrarent*. Probabilis eorum etiam interpretatio eſt, qui ajunt רום hic poſitum eſſe pro לרום, ideſt, *in altitudinem*; nam ſimili ratione etiam בטח aliquando ponitur pro לבטח, quod eſt *audacter*, *confidenter* (3). Itaque ſic vertere etiam licet: *in altum manus ſuas extulit*, abyſſus ſcilicet, quæ in ſuperioribus verbis memoratur: ut proinde hæc quoque translatio, item ut ſuperiores, ab infantibus recens natis deſumta ſit. Quod autem ait Habaccuchus, altitudinem, aut abyſſum ſuſtuliſſe manus ſuas, id ſignificat, maximum aquarum acervum factum eſſe; aut Jordanis, vel rubri maris aquas utrinque intumuiſſe; vel ad Deum veluti ſupplices manus ſuſtuliſſe, quaſi petentes, ut ſibi uſitatum curſum tenere liceret; aut denique Deum veluti elatis manibus laudaſſe (4).

Verſ. 11. (שמש, ירח עמד זבלה *shémesh*, *jaréah bámad zebbúlah*; ideſt, *Sol & luna ſtetit in habitaculo*.) Deſideratur hìc, aut certe ſubaudienda eſt litera ו præfigenda nomini ירח (5). Cælum porro vocat habitaculum, ſeu domicilium ſolis, ac lunæ: ſimilique ratione David (6) inquit: לשמש שם אהל בהם, ideſt, *Soli poſuit tabernaculum in ipſis*, nempe fecit ut cæli eſſent ſolis tabernaculum. Indicat vero hìc Habaccuchus id, quod in libro Joſuæ narratur (7), Joſuæ ipſius juſſu *ſolem ac lunam ſtetiſſe*, quum adverſus quinque Amorrhæorum reges Iſraelitæ dimicarent. Aliqui tamen eas tenebras hìc indicari putant, quæ Moſis tempore per triduum fuerunt in tota Ægypto (8): adeo enim denſæ erant, inquiunt, ut ſol, & luna conſtitiſſe viderentur. Sed hæc interpretatio probabilis non eſt.

(לאור חציך יהלכי, לנגה ברק חניתך *leór bizzécha jehallêchu*, *lenógaba berák banithécha*; ideſt, *ad lucem ſagittarum tuarum ibunt* (ſive *ibant*), *ad ſplendorem fulgurantis* (9) *haſtæ tuæ*.) Deum hìc deſcribit, ut ſuperius ſæpe, quaſi præpotentem bellatorem, qui ſagittas in hoſtes jaculetur, & coruſcanti haſta armatus ſit. Sagittas autem Dei quum dicit, *lapides grandinis* videtur indicare (10), quibus e cælo demiſſis quinque regum, quos Joſua poſtmodum devicit, exercitum percuſſit Deus. Grandini vero illi permixta fuiſſe fulgura veriſimile eſt: quum enim grandinat, fulgura quoque ut plurimum emicant (11). Itaque propoſita verba ſic expo-

(1) ita in pſalm. xcviii verſ. 8 legimus: *Flumina plaudent manu*. (2) Vide quæ ſcripſi ad verſ. 5 Cantici Hezechiæ, pag. 102 col. 1. (3) Conſule Marini Theſaurum ad vocem בטח. (4) Vide Nehem. cap. viii verſ. 6. (5) Vide quæ dixi ad verſ. 5 Cantici Hezechiæ, pag. 101 col. 1. (6) in pſ. xix verſ. 5. (7) cap. x verſ. 13, & 14. (8) Exod. cap. x verſs. 21, & 22. (9) de voce ברק dixi ad verſ. 41 Cantici ſecundi Moſis, pag. 76 col. 1. (10) Lege cap. x libri Joſuæ verſ. 11. (11) Lege Exod. cap. ix verſ. 23.

ni poſſe videntur: Dum Iſraelitarum hoſtes fulguribus perterrefaceres, ac lapidibus grandinis interficeres in deſcenſu Bethoron, eorum Reges una cum ſuis exercitibus fugam arripuerunt. Vel: coruſcantibus tuis fulguribus Iſraelitæ hoſtes ſuos inſectabantur. Calmetus vero ſic explicat: Sol & luna rurſus curſum ſuum inceperunt, ſtatim ac fulgenti nitore haſtæ tuæ ſignum illis præbuiſti, ut iter ſuum proſequerentur. De qua interpretatione lector judicet. Alii demum ſic transferre malunt: *ad lucem ſagittæ tuæ ibant*; ideſt, lucentia fulgetra grandini permixta emicabant.

Verſ. 12. (בזעם תצער ארץ, באף תדוש גוים *bezábam tizhád árez, beápb tadúsb gojim*; ideſt, *in deteſtatione incedebas per terram, in ira triturabas gentes*.) Vox זעם indignationem, ac deteſtationem denotat: ducitur enim ex verbo זעם, quod ſignificat cum indignatione averſari, ac deteſtari. *Triturare* autem hic per translationem ſignificat profligare, perdere, ac delere. Itaque hujus verſiculi hæc eſt ſententia: Iratus per terram incedebas, Amorræos, Chananæos, alioſque Hebræorum hoſtes conterens, ac delens.

Verſ. 13. (יצאת לישע עמך, לישע את משיחך *jazáſba lejéſbab hammécha, lejéſbab eth Meſbihécha*; ideſt, *egreſſus es ad ſalutem populi tui, ad ſalutem cum Chriſto tuo*.) Lxx Interpretes, quaſi pro משיחך legerint pluralites מְשִׁיחֶיךָ, ita tranſtulerunt: ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν (1) λαοῦ σου τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου; ideſt, *egreſſus es in ſalutem populi tui, ut ſalvares Chriſtos tuos*. Ubi autem (2) Lxx Intt. poſuerunt, *ut ſalvares Chriſtos tuos*, Aquila tranſtulit (3), *in ſalutem cum Chriſto tuo*. Theodotio: *Egreſſus es in ſalutem populi tui, ut ſalvares Chriſtum tuum*. Symmachus: *Egreſſus es ſalvare populum tuum, ſalvare Chriſtum tuum*. Quinta Editio: *Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo*. Sexta Editio: ἐξῆλθες τοῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ Ἰησοῦν χριστόν σου; ideſt, *Egreſſus es ut ſalvares populum tuum per Jeſum Chriſtum tuum*. Scite autem Hieronymus: *Theodotio*, inquit, *quaſi pauper & Ebionita* (4), *ſed & Symmachus ejuſdem dogmatis* (5), *pauperem ſenſum ſecuti, Judaice tranſtulerunt ..... Rem incredibilem dicturus ſum, ſed tamen veram. Iſti ſemichriſtiani Judaice tranſtulerunt: & Judæus Aquila interpretatus eſt ut Chriſtianus*. Hactenus Hieronymus.

Porro *egreſſus es* idem valet in hoc loco atque *proceſſiſti*, aut *veniſti*. לישע vero ſignificat *ad ſervandum*: ישע enim hic eſt nomen pro infinitivo: quo modo Jeſahias quoque (6) dixit לכרבה, ſive *ad multitudinem*, pro *ad multiplicandum*. De nomine denique משיח ſatis dictum eſt alibi (7). At quis eſt iſte Meſſias, ſive Chriſtus, quicum Deus proceſſiſſe dicitur ad ferendam ſalutem ſuo populo? Nonnulli ajunt eſſe Moſem, & ſic exponunt: Per Moſem, quem ſpiritu tuo *unxiſti*, ut eſſet dux & propheta tui populi, Hebræos a ſervitute, qua in Ægypto opprimebantur, eripuiſti. Alii Joſuam intelligunt, qui Chriſti Jeſu typus fuit, quorum etiam

(1) Sic legimus in Aldinis Bibliis, & ita legit Hieronymus. At in complutenſibus Bibliis legimus: ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ σου, hoc eſt, *in ſalute populi tui*. (2) Lege Hieronymi comment. ad hunc locum. (3) ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, εἰς σωτηρίαν σὺν χριστῷ σου. At apud Euſebium in lib. 4. Demonſtr. Euang. ſemel tantum legimus εἰς σωτηρίαν. (4) Sic loquitur Hieronymus, quòd *pauper* hebraice dicatur אביון (*ebbjón*). (5) Ebionitæ Ebionem ducem ſecuti negabant Chriſtum eſſe Deum. Conſule Philaſtrium ad hæreſim 37, & annotationes Clariſſimi Galeardi ad eam hæreſim.
(6) cap. ix verſ. 7. (7) ad verſ. 10 Cantici Hannæ, pag. 90.

iam uterque a ſervando nomen habuit. Alii Davidem, ut Grotius. Alii etiam Cyrum, qui a Jeſahia *Chriſtus Dei* appellatur (1): ut ſcilicet hæc ſit hujus loci ſententia: Cyro contra Babylonios pugnanti aderis, ut populum tuum Babylone captivum a ſervitute liberes. At multo rectius cum Hieronymo, aliiſque Patribus, Meſſiæ nomine Jeſus Dei Filius intelligitur, ſummus Eccleſiæ ſuæ Servator, qui & Hebræis ex Ægypto egredientibus comes perpetuo fuit (2), ut graviſſimi ſentiunt Eccleſiæ Patres (3), & e Patris ſinu in mundum venit ad ſervandum humanum genus.

(מחצת ראש (4) מבית רשע *mabázta rosh mibbéth rashdh*; ideſt, *vulneraviſti caput a domo iniqui*, vel *a domo iniqua*.) *Capitis* nomine deſignari videtur filius primogenitus impii Pharahonis: ſcribit enim Moſes in Exodo (5), Deum *percuſſiſſe omne primogenitum in terra Ægypti*, *a primogenito Pharahonis*, *qui in ſolio ejus ſedebat*, *uſque ad primogenitum captivæ*, *quæ erat in carcere*. Alii deſignari hic cenſent Pharahonem ipſum, alii Nabuchodonoſorem Babylonis regem, alii Baltaſſarem (6), alii Adarezerum Regem Sobæ (7), alii denique Antichriſtum, *quem Dominus Jeſus*, ut inquit Paulus (8), *interficiet ſpiritu oris ſui*. Sunt etiam qui cenſeant, *caput* poſitum eſſe pro plurali *capita*, ac ſignificari eo vocabulo volunt viros principes domus Chanahanis.

(ערות יסוד עד צואר *baróth jeſód had zavvár*; ideſt, *nudando* (*ſive evacuando*) *fundamentum uſque ad collum*.) Theodotio, quaſi pro ערות legerit ערות, tranſtulit: *Ornaſti fundamentum uſque ad collum*. At ceteri Interpretes legerunt ערות, quo modo legimus etiamnum in exemplari hebræo. Quod vero ait Habaccuchus, *nudando*, ſive *evacuando fundamentum uſque ad collum*, translatum eſt loquendi genus, quod videtur etiam fuiſſe proverbiale. Deſumitur autem translatio a domo, cujus ſupra mentio facta eſt. Nudare igitur, ſive evacuare fundamentum domus uſque ad collum, eſt ima & ſumma demoliri, vel domum funditus diruere atque evertere, ejus fundamenta excavare, eorumque loco foſſam relinquere, in qua poſſit quis latere totus, ſive uſque ad collum. Probabilis etiam eſt Davidis Chytræi interpretatio, qui *fundamenti* nomine *βασιλέα*; ideſt, regem *βασὶν λαοῦ* deſignari ait, *colli* autem vocabulo duces ac principes viros, qui ſunt regi proximi, ut collum capiti. Alii ſic verſiculum hunc accipiunt, ut caput ſit Pharaho, collum principes viri, fundamenta vero & ima ſint milites. Menochius denique ſic interpretatur: Pharahonem turpiter profligatum ignominia perfudiſti, non ſecus ac ſi totum ejus corpus a pedibus, qui ſunt baſes, & fundamenta humani corporis, nudaſſes uſque ad collum, & ſummum verticem.

(סלה *Sélab*.) Lege quæ adnotavi ad verſ. 3.

Verſ. 14. (נקבת במטיו ראש פרזו *nakábbta bbemattáv rosh perazáv*; ideſt, *perforaſti in virgis ejus caput paganorum ejus*.) Locus valde obſcurus. In Lxx Interpretum translatione legimus: *διεμέρισας ἐν θάμβει τὰς κεφαλὰς τῶν δυνατῶν*, ideſt, *diviſiſti in ſtupore*

(1) cap. xlv verſ. 1: כה אמר יהוה למשיחו לכורש; hoc eſt, *ſic ait Jehova Chriſto ſuo Cyro*.
(2) Lege epiſt. 1 ad Cor. cap. x. (3) Lege quæ ſcripſi pag. 9 col. 1. (4) de voce ראש dixi pag. 77 col. 1. (5) cap. xii verſ. 29. (6) Vide Daniel. cap. v verſ. 30. (7) Vide lib. 2 Sam. cap. viii verſ. 3; & Grotii annotationes ad hunc locum. (8) in epiſt. 2 ad Theſſ. cap. 2 verſ. 8. Vide etiam Jeſahi. cap. xi verſ. 4.

re capita potentium (1): at hæc verba ab hebræis omnino diſcrepant. Porro verbum נקב ſignificat *perforavit*, & *maledixit*. מטה autem, ut ſupra dixi (2), & virgam, & baculum, & ſceptrum, & tribum denotare poteſt. Demum ſicut פרזות ſunt pagi, vici, aut oppida ſine mœnibus (3), ita פרזי eſt *paganus*. Atque hæ quidem ſunt earum vocum, quas hic adhibet Habaccuchus, ſignificationes: quin e ſuperioribus, & ſequentibus verſiculis colligitur hæc verba ad Pharahonis tempora referenda eſſe. Attamen clare ac dilucide ea exponere difficile eſt. Probabiliores interpretationes hæ ſunt. Nimirum: Perforaſti, ideſt confodiſti baculis ejus, hoc eſt armis ejus (nempe Chriſti in ſuperiore verſiculo memorati) caput (nempe capita, ſive duces) paganorum ejus, Pharahonis videlicet, ſive duces militum Pharahonis, qui e vicis, ac pagis ſubito, ac tumultuarie collecti erant. Vel: Maledixiſti ſceptris ejus (nempe Pharahonis copiarum ducibus), & capitibus paganorum ejus. Aliqui ſic interpretantur: Milites ſe ſe armis ſuis confoderunt, fortaſſe in diſcrimine tranſitus per mare rubrum. Vatablus demum in hunc fere modum exponit: Perfodiſti, perforaſti virgis ejus capita copiarum ipſius: ideſt interemiſti milites Pharahonis quaſi perforaſſes capita illorum baculis: quaſi diceret: periit univerſus exercitus Pharahonis conſiliis ejus, quibus ſtatuit perſequi Iſraelem per mare rubrum, perinde atque ipſi Ægyptii ſe ſe mutuo propriis enſibus trucidaſſent.

(יסערו להפיצני *isbarú lehaphizéni*; ideſt, *conturbati ſunt ad diſpergendum me*.) *Me* ponitur pro *meos*: quaſi populi ſui perſonam ſumat Habaccuchus. Radix vero סער maris procelloſi inſtar conturbari, aut inſtar turbinis ferri ſignificat. Itaque hoc vult Habaccuchus, Ægyptios in modum turbinis repente, ac magno impetu irruiſſe in Hebræos, ut eos diſpergerent, ac delerent (4).

(עליצתם כמו לאכל עני במסתר *balizuthám kémo leechól bani bammiſtár*; ideſt, *exſultatio eorum erat tanquam ad devorandum pauperem in abſcondito*.) Oratio eſt elliptica, ut liquet. Senſus autem hic videtur eſſe: Ægyptii quum fugientes Iſraelitas inſectabantur, exſultabant inſtar ejus, qui pergit ad devorandum, ſpoliandumque clam ac latenter afflictum hominem, & omni ope deſtitutum. Ajebant enim, ut teſtatur Moſes (5): *Perſequar, & comprehendam, dividam ſpolia, implebitur anima mea*.

Verſ. 15. (דרכת בים סוסיך *daráchta bajjám ſuſécha*; ideſt, *Inceſſiſti in mari equis tuis*.) Nimirum equis tuis vectus per medium mare rubrum inceſſiſti, ac populum tuum per illud traduxiſti. Qui autem ſint equi Dei, diximus ſupra ad verſ. 8.

(חמר מים רבים *hómer máim rabbím*; ideſt, *in acervo* (vel *luto*) *aquarum multarum*.) חומר videtur poſitum pro בחומר: ut ſubaudienda ſit litera ב ex membro ſuperiori. Poſſumus autem חומר hic vertere & *lutum*, & *acervum*; ut ſenſus ſit: Inceſſiſti per fundum cœnoſum Erythræi maris; vel per acervos aquarum, inter quos utrinque exſtantes rubrum mare trajecit Hebræus populus. Hactenus Dei laudes cecinit Habaccuchus: nunc tranſit ad alia.

Verſ. 16. (שמעתי, ותרגז בטני *shamáhti, vattirgáz bitní*; ideſt, *audivi, & contremuit venter meus*.)

De

---

(1) In Aldinis Bibliis ſic legimus: διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυναστῶν.

(2) ad verſ. 9. (3) Vide Ezech. cap. XXXVIII verſ. XI; & lib. I Sam. cap. VI verſ. 18.

(4) lege Exod. cap. XIV. (5) Cantic. prim. verſ. 9.

De radice רגז dixi alibi (1): hic autem ſignificare videtur *ob terrorem commotus eſt*, aut *contremuit*. Nomen vero בטן quamvis ventrem denotet, aliquando tamen pro corde accipitur, veluti in libro Jobi (2), ubi hæc legimus : ובטנם הכין מרמה, ideſt, *& venter* (nempe *cor*) *eorum præparabit fraudem* (3). Simili modo adhibetur etiam vox מעים, quæ *viſcera* deſignat, in his pſalmi xl (4) verbis, ותורתך בתוך מעי, ideſt, *& lex tua in medio viſcerum meorum*, nempe *cordis mei*. Quod vero ait Habaccuchus *Audivi*, quaſi ad id revertatur, quod initio Cantici dicere inceperat, id ita exponi poteſt : Audivi tuo correptus numine, o Jehova, quas pœnas ab Ægyptiis olim exegeris, & quas ab Hebræis exacturus ſis, quos Babylonem captivos abduci ſines. Vel : Audivi fore ut Chriſtus tuus ab Hebræis interficiatur, ac Jeroſolyma a Romanis omnino evertatur : itaque totus contremiſco.

(לקול צללו שפתי *lekól zalelú ſephathàj* ; ideſt, *ad vocem tuam tinnierunt labia mea.*) Quid proprie hic ſignificet vox צללו, incertum eſt. Marinus vertit *tinnierunt*, ſive ſonitum ac ſtrepitum ediderunt : alii *tremuerunt*, alii *compreſſa ſunt*.

(יבוא רקב בעצמי, ותחתי ארגז *jabbì rakàbb babazamàj, vetbabtàj ergàz* ; ideſt, *veniet* (ſeu *venit*) *putredo in oſſa mea, & ſub me horrebo*, ſive *horrui*, ſive *contremui*.) רקב videtur hic accipi pro verme erodente. Itaque quod ait Habaccuchus יבוא רקב בעצמי, perinde eſt quaſi diceret : Videbatur mihi teredo aut coſſus oſſa mea erodere, atque corrumpere.

(אשר אנוח ליום צרה *aſbér anúab lejòm zaràh* ; ideſt, *quòd* (vel, *qui*) *quieſcam die anguſtiæ*.) Nimirum ideo contremui, quia quum hæc contingent, quæ jam eventura proſpexi, quieſcam in ſepulcro, nec Deum iratum placare potero. Vel : His a te auditis, o Jehova, perturbatus ſum ego qui calamitoſis temporibus quietus eſſe conſuevi. Vel : quæ audivi, terrore me perculerunt, at ſpero fore, ut calamitatis tempore omni timore ſolutus requieſcam. Alii ſic exponunt : utinam requieſcere poſſim, atque hanc calamitatem evitare. Pagninus demum hæc, & ſequentia verba ſic tranſtulit: *Qui me putabam requieſcere in die anguſtiæ, quæ erit quando hoſtis cogitabit aſcendere contra populum, ut ſuccidat eum.*

(לעלות לעם יגודנו *labalóth lebàm jegudénnu* ; ideſt, *ad aſcendendum* (vel *aſcendendo*) *ad populum, congregabitur cum eo*, vel *contra eum*.) Locus obſcuriſſimus. Radix גוד ſignificat *in exercitum ſe congregare, in turmam convenire* (5). Itaque hæc verba ſic poſſumus interpretari : Quum aſcendet (Babyloniorum exercitus) ad populum (meum), & cum eo, vel contra eum congregabitur. Lege, ſi libet, aliorum etiam Interpretum explanationes.

Verſ. 17. (כי תאנה לא תפרח, ואין יבול בגפנים *ki theenàh lo thiphràh, veén jebbúl baggbephanìm* ; ideſt, *quoniam ficus non germinabit, & non erit proventus in vitibus.*) Duobus potiſſimum modis hic locus, atque adeo totus iſte verſiculus exponi poteſt. Nimirum primo ita, ut hanc fere habeat ſententiam : Quum Chaldæi, aut Romani Jeroſolymam obſidebunt, igne ac ferro omnia vaſtabunt, arbores omnes excident, pecora furabuntur. Deinde ſic etiam interpretari licet, ut tota ſententia in ſequente verſiculo abſolvatur, atque hoc velit Habaccu-

(1) pag. 26 col. 1. (2) cap. xv verſ. 35. (3) Prov. cap. xxii verſ. 18 תשמרם בבטנך, ideſt : *ſervabis ea* (verba) *in ventre tuo*, hoc eſt, *in corde tuo*. Vide etiam cap. xx verſ. 27. (4) verſ. 9. (5) Conſule Marini Theſaurum.

cuchus: Quamvis neque arbores fructus, neque arva fruges ferant, &c.; ego tamen exſultabo in Jehova.

(כחש מעשה זית *kibêſh mahaſêh zâith*; ideſt, *mentitum eſt* (ſeu *mentietur*) *opus olivæ*.) *Opus olivæ* eſt aut fructus oleæ, aut oleitas, ſive olivarum collectio. *Mentiri* autem apud Hebræos ſæpe idem eſt, atque votis non reſpondere, aut ſpem alicujus fruſtrari (1). Simili modo Horatius quoque *fundum mendacem* dixit (2), ut ſignificaret fundum infructuoſum.

(ושדמות לא עשה אכל *uſhdemôth lo haſâh ôchel*; ideſt, *& arva non fecerunt cibum*.) Singularis dictio עשה poſita eſt pro plurali עשו. De voce autem שדמות dixi alibi (3).

(גזר ממכלה צאן, ואין בקר ברפתים *gazâr mimmichlâh zon, veên bakâr barephatîm*; ideſt, *abſcidit* (ſeu *abſcindet*) *de caula pecus, & non erit bos in ſtabulis*.) De vocibus צאן, & בקר vide quæ alibi (4) adnotavi. Verbum vero גזר aut eſt activum, ut ſubaudiendum ſit *hoſtis*: aut eſt intranſitivum, ut vocant. Hoc altero modo illud accepit Hieronymus: vertit enim *abſcindetur*.

Verſ. 18. (ואני ביהוה אעלוזה, אגילה באלהי ישעי (5) *vaani biJhovâh ebelôzah, aghilah bElohê iſhî*; ideſt, *& ego in Jehova exſultabo, lætabor in Deo ſalutis meæ*.) Exſultare, ac lætari in Deo (6) is dicitur, qui tametſi graviſſimis prematur ærumnis, quum tamen ſpem omnem, fiduciamque in Deo ſitam habeat, ſereno ſemper ac tranquillo animo eſt, propterea quod ſe a Deo diligi confidat. Deum autem *ſalutis ſuæ*, ideſt Deum ſervatorem quum dicit Habaccuchus, Chriſtum Dei Filium potiſſimum indicare videtur, qui a radice ישע, hoc eſt *a ſervando* (7), Jeſus appellatus eſt (8).

Verſ. 19. (יהוה ארני (9) חילי, וישם רגלי כאילות *Jehovâh Adonâj heli, vajjâſhem raglâj caajjalôth*; ideſt, *Jehova Dominus vis mea, & ponet pedes meos ut cervarum*.) Nimirum, efficiet, ut pedes mei ſint inſtar pedum cervarum, hoc eſt, ut velociſſime hoſtes meos, et quævis pericula evadere queam. Alii ſic exponunt: efficiet, ut celerrime in patriam revertar. Alii etiam in hunc modum; Præ gaudio exſultabimus, & ſaliemus ut cervi. Porro in hoc verſiculo, item ut in XIV, & in ſuperiore, non tam loqui videtur Habaccuchus, quam probum quemque e ſuo populo loquentem inducere. Imitatus eſt autem hoc in loco verſiculum 34 pſalmi duodeviceſimi, ubi David de Deo ſic loquitur: משוה רגלי כאילות, ועל במותי יעמידני, hoc eſt, ut transfert Marinus; *Adæquans pedes meos tanquam cervorum, & ſuper excelſa mea ſtare me faciet*.

(ועל במותי ידרכני *vehál bamothâj jadricbêni*; ideſt, *& ſuper excelſa mea* in-

(1) Vide Jeſahi. cap. LVIII verſ. XI; Hoſe. cap. IX verſ. 2; Jerem. cap. III verſ. 23. &c.
(2) lib. III Od. I. Vide etiam epiſt. lib. I epiſt. I, et lib. III Od. 15. (3) ad verſ. 32 Cantici ſecundi Moſis. (4) ad verſ. 14 Cantici ſecundi Moſis, pag. 55 col. 2.
(5) lege quæ ſcripſi pag. 7, et 8. (6) Lege etiam quæ adnotavi ad verſ. I Cantici Hannæ.
(7) Nonnulli ex veteribus Eccleſiæ Patribus Jeſu nomen duxiſſe etiam videntur ab ἰάσασθαι, ſive ἰᾶσθαι, quod eſt *mederi*. Cyrillus quidem in catech. VI, Ἰησοῦς, inquit, τοίνυν ἐστι κατὰ μὲν Ἑβραίους Σωτὴρ, κατὰ δὲ ἕλλαδα γλῶσσαν τὸ ἰώμενος, ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι ψυχῶν, καὶ σωμάτων, καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων. Similia extant apud Epiphanium in hæreſi 28 Cerinthianorum. Hæc tamen omnia, ut ſcite ait Petavius in adnotationibus ad hunc Epiphanii locum, comiter accipienda ſunt, non ut ab ἰάσασθαι deductum τοῦ Ἰησοῦ vocabulum dixerint Patres, ſed ut pronunciatione, et ſignificatione græcum nomen cum hebræo convenire demonſtrent. (8) Vide Matth. cap. I verſ. 21. (9) De voce ארני dixi pag. 30 col. I; ac de יהוה pag. 10, 11, et 12. Lege etiam quæ adnotavi ad verſ. 2 primi Cantici Moſis.

incedere me faciet, ſeu *deducet me*.) *Excelſorum* nomine alii firmam excelſamque arcem in monte poſitam, alii celſos Judææ montes, alii Judæam ipſam, alii denique cælum intelligunt (1).

(למנצח בנגינותי *lamnazzéah binghinothàj*; ideſt, *præfecto Cantorum in pulſatilibus meis*.) Hæc verba ad Cantici titulum pertinent, ejuſque pars ſunt: ea tamen Habaccuchus a Davidis, aliorumque, qui Pſalmos ſcripſerunt, conſuetudine recedens hac in re, ad extremum Canticum adnectit. Totus vero Cantici titulus hic eſt: תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות למנצח בנגינותי. Porro Lxx Interpretes, quaſi pro למנצח בנגינותי legerint לנצח בנגינתו, ſic tranſtulerunt: τοῦ νικῆσαι ἐν ᾠδῇ αὐτοῦ (2), ideſt, *ut vincam in Cantico ejus*. Nos autem de voce נגינות alias diximus (3): itaque ſupereſt duntaxat, ut aliqua dicamus de voce מנצח (4). Occurrit ergo hæc vox paſſim in pſalmorum titulis una cum litera *lamed*, & primum in titulo pſalmi quarti, ubi Lxx Interpretes verterunt εἰς τὸ τέλος. Vulgatus pariter, *in finem*. Aquila τῷ νικοποιῷ. Hieronymus *Victori*. Theodotio εἰς τὸ νῖκος. Symmachus demum ἐπινίκιος quaſi ſubaudiendum ſit ὕμνος. At recentiores plerique Interpretes, quorum mihi valde probatur opinio, docent vocem מנצח idem ferme ſignificare ac nomen פקיד, Cantorumque *præfectum* deſignare (5). Ac ſane verbum נצח, ex quo fit participium מנצח, ſignificat præeſſe, & urgere, atque inſtare, ut opus aliquod abſolvatur (6): מנצחים vero, ſeu *præfecti* memorantur in libro ſecundo Paralipomenon (7), qui a Lxx Interpretibus dicuntur ἐπιστάται.

F I N I S.

---

(1) Vide Gen. cap. xix verſ. 17; et Matth. cap. xxiv verſ. 16. (2) In Aldinis Bibliis legimus: τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ. (3) ad verſ. xx Cantici Hezechiæ, pag. 106 col. 2. (4) Lege Auguſtini Steuchi Eugubini comment. in titulum pſalmi quarti, Calmeti diſſertationem *in duas voces lamnazeach, & Sela*, et præſertim Marini Theſaurum ad verbum נצח. (5) Vide lib. 1 Par. cap. vi verſ. 31. (6) In Marini Theſauro collecta habes Scripturæ loca, ex quibus apparet hanc eſſe ſignificationem radicis נצח.
(7) cap. 2 verſ. 2, et 18.

Digitized by Google

Digitized by Google